Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सामवेदसंहिता

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सामवेदसंहिता

SĀMAVEDA SAMHITĀ

with the commentary of Sāyaṇācharya

Satyavrata Sāmaśramī

VOL. 3

Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सामवेदसंहिता

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सामवेदसंहिता

उत्तरार्च्चिकः

प्रथमादि-प्रपाठकत्रयात्मकः

तृतीयो भागः

भगवत्सायणाचार्य्य-विरचित-भाष्य-सहितः

अधीतवेद-"प्रत्नकम्रनन्दिनी"-सम्पादकेन
श्रीसत्यव्रतसामश्रमिभट्टाचार्य्येण
वङ्गसामगेन
टीकितो यथावसरं शोधितश्च।

मुन्शीराम मनोहरलाल
पब्लिशर्स प्रा.लि.

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

SĀMAVEDA SAṀHITĀ

with the commentary of Sāyaṇa Āchārya

Edited by

Satyavrata Sāmaśramī Bhattacharyya

VOLUME III

Price : Rs 3500 for 5 volumes

Originally Published in Bibliotheca Indica, Calcutta, 1871-78.
New Series nos. 339, 340, 342, 347, 348, 351 and 355.

Reprinted 1983

Printed and published by Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd.,
Post Box 5715, 54 Rani Jhansi Road, New Delhi-110055.

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ मन्त्राणामकारादिक्रमेण सूची ॥

——0*0——

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मन्त्रप्रतीकम् ... पृष्ठम्

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मन्त्रप्रतीकम् ... पृष्ठम्

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

[ज]

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मन्त्रप्रतीकम् | पृष्ठम्

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

[ञ]

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मन्त्रप्रतीकम् पृष्ठम्

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मन्त्रप्रतीकम् पृष्ठम्

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

[त]

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मन्त्रप्रतीकम् पृष्ठम्

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम्

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

॥ सामवेदसंहिता ॥

तत्र

॥ उत्तरार्चिकः ॥

॥ अथ भाष्यावतरणिका ॥

वागीशाद्याः सुमनसः सर्वार्थाना मुपक्रमे ।
यं नत्वा कृतकृत्याः स्युस्तं नमामि गजाननम् ॥ १ ॥
यस्य निश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत्—
निर्ममे, तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ २ ॥
तत्कटाक्षेण तद्रूपं दधद् बुक्कमहीपतिः ।
आदिशत् सायणाचार्य्यं वेदार्थस्य प्रकाशने ॥ ३ ॥
ये पूर्वोत्तरमीमांसे ते व्याख्यायातिसङ्ग्रहात् ।
कृपालुः सायणाचार्यो वेदार्थं वक्तु मुद्यतः ॥ ४ ॥
व्याख्यातावृग्यजुर्वेदौ सामवेदेऽपि संहिता ।
छन्दोभिधाभूद् व्याख्याता व्याख्यास्यत्युत्तराभिधाम् ॥ ५ ॥
छन्दस्येकैकशोऽधीता ऋचः सामोद्भवाय हि ।
स्तोम-निष्पत्तये सूक्तान्युत्तराया मधीयन्ते * ॥ ६ ॥

---

* छन्दसि पूर्वार्चिकाख्ये एकैकशः ऋचः अधीताः, यासु गानं भवतीति भावः ; तत्र सामोद्भवमात्रं प्रयोजनम्, सामोद्भवस्तु एकस्या अपि भवितव्य एव ; परं स्तोम-निष्पत्तिस्तु तथा न भवेत् अत एव उत्तरायां सूक्तानि तृच-द्वृच-रूपाणि अधीयन्ते ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

स्तोमशब्देनोत्पत्तिषु सोमयागेषु प्रयुज्यमानास्त्रिवृत्पञ्च-दशादयोऽभिधीयन्ते। अतएव तैत्तिरीयकाः प्रश्नोत्तराभ्या मिद-मामनन्ति। तदाहुः—"कतमा वाव तानि ज्योतींषि य एतस्य स्तोमा इति? त्रिवृत्पञ्चदशः सप्तदश एकविंश एतानि वाव तानि ज्योतींषि यएतस्य स्तोमाः"—इति। छन्दोगास्त्र त्रिवृ-दादि-स्तोमानां स्वरूपं ब्राह्मण-द्वितीय-तृतीययोरध्याययोः * बहुधा समामनन्ति। ते च बहुभिरवान्तररूपोपेताः समाम्नाताः स्तोमा नवसङ्ख्याकास्तेषु पूर्वोक्तास्त्रिवृदादयश्चत्वारः त्रिणव-त्रयस्त्रिंशौ त्रिनवसङ्ख्योपेतः स्तोमस्त्रिणवइत्युच्यते। छन्दोमना-मका स्तोमास्त्रयस्तेषु चतुर्विंशाख्यस्तोमः प्रथमः। गायत्रीच्छन्द-सा चतुर्विंशत्यक्षरोपेतेन मीयतइति छन्दोमः। चतुस्त्रिंशश्चत्वा-रिंशाख्यो द्वितीयः। स च त्रिष्टुप्छन्दसा मीयते। अष्टाचत्वारिं-शाख्यस्तृतीयः। सोऽपि जगतीच्छन्दसा मीयते॥ नन्वथ ये इयाम्नातलक्षणोपेतेभ्यस्त्रिवृदादिभ्योऽष्टादश-नवदशादि--नामका बहवः स्तोमा विद्यन्ते। तथाच तैत्तिरीयकाः केषुचिदिष्ट-कोपधान-मन्त्रेषु देवतावद्रूपेष्टकात्व-विवक्षया तान् स्तोमा-नामनन्ति—"आशास्त्रिवृद्भान्तः पञ्चदशो व्योम सप्तदशः। प्रतू-र्त्तिरष्टादशस्तपोनवदशोऽभिवर्त्तःसविंशो धरुण एकविंशो वर्चो-द्वाविंशः सम्भरणस्त्रयोविंशो योनिश्चतुर्विंशो गर्भः पञ्चविंश ओजस्त्रिणवः क्रतुरेकविंशो ब्रध्नस्य विष्टपश्चतुस्त्रिंशो नाकषट्-त्रिंशोऽभिवर्त्तोऽष्टचत्वारिंशः"—इति। एवन्तर्हि सन्त्येव बहूनि

* ताण्ड्यमहाब्राह्मणस्येति।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

स्तोमान्तराणि तेषां लक्षणानि तु ब्राह्मणान्तरानुसारेण सूत्रकारैर्व्युत्पादितानि ॥ ते च स्तोमाः सर्वेऽप्याज्यपृष्ठादि-स्तोत्रेषूपयुक्ताः "पञ्चदशान्याज्यानि, सप्तदशानि पृष्ठानि"—इत्यादि-श्रुतिभ्यः स्तोम-विषयाः स्तोत्रविषयास्तन्निष्पादक-साम-विषयाश्च । सर्वेऽपि विचारा अस्माभिश्छन्दोव्याख्यानावतारवेलाया मेव जैमिनीयान्यधिकरणान्युदाहृत्य प्रदर्शिताः * ॥ किं बहुना "एकं साम तृचे क्रियते स्तोत्रियम्"†—इत्यादि-वचनैः स्तोत्रनिष्पादकस्य साम्नस्तृच्प्रगाथादि-रूपाणि सूक्तान्याश्रयत्वेनोत्तराख्ये संहिता-ग्रन्थे समाम्नातानि । स च ग्रन्थ एकविंशति-सङ्ख्यातै रध्यायै रुपेतः ‡ ॥

———

* १ भा० २० पृ०—२८ पृ० द्रष्टव्यम् ।

† द्रष्टव्योऽस्यार्थः १भा० २० पृष्ठे ।

‡ मूलपुस्तकस्य तु अध्यायसङ्ख्या नैव दृश्यते, परं सन्ति तत्र प्रत्यध्यायमर्द्धाध्यायः अध्यायद्वयेऽर्द्धाध्यायद्वयञ्च, पदग्रन्थे च तथा, विवरणादावप्येवमेव । सायणमते तु अर्द्धाध्यायानङ्गीकारस्ततश्चैकविंशतितमं सुलभमिति । अध्यायेति व्यवहारश्च सायणीय एव, वस्तुतः सामवेदे प्रपाठकव्यवहार एव सर्वमूलपुस्तक-पदपुस्तक-गानपुस्तकादौ विवरणकारमते च प्रसिद्धः ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ, प्रथमाध्यायस्य प्रथमखण्डे, *

प्रथमसूक्ते तृचे, येयमृक् प्रथमा

सैव साम्नायते—

१ २ २ १ २ २ १ १

उपास्मैगायतानरःपवमानायेन्दवे ।

१ २ ३ १ २र

अभिदेवाꣳइयक्षते ॥ १ ॥ †

हे "नरः" नेतारः! यज्ञस्य, "देवान्" इन्द्रादीन् "अभि इयक्षते" आभिमुख्येन यष्टु मिच्छते "पवमानाय" क्षरते "अस्मै" अभिषूयमाणाय "इन्दवे" सोमाय "उप गायत" उपगानं कुरुत ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २३१२१ १ २र

अभितेमधुनापयोथर्वाणोअशिश्रयुः ।

२१२१ २ १२

देवन्देवायदेवयुः ॥ २ ॥

हे सोम! "ते" तव "देवं" देवनशीलं "देवयुः" देव-कामं रसं ‡ "देवाय" देवनशीलायेन्द्राय "मधुना" ¶ "पयः" गव्येन

* अत्र ग्रन्थे खण्ड-व्यवहारोऽपि सायणेनाविष्कृतः ।

† इयमेव ऋक् अत्रैव प्रपाठके द्वितीयार्द्धेऽपि दृश्यते (१८, २)।

‡ 'देवयुः देवान् यजति यः सोमेन च देवयुः'—इति वि०। 'देवयवः'—इति
श्रौति प्रामाण्य चरणं नैघण्टुकम् (१, १८)।

¶ 'मधुना स्वादुना'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

पयसा * "अथर्वाणः" ऋषयः † "अभ्यश्रिश्रयुः" अभ्यश्रिश्रयन् सम्यक्कुर्वन्नित्यर्थः ‡ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २   ३ १ ३ ३ १   १ २ ३ १ २र
सनःपवस्वशङ्गवेशञ्जनायशमर्वते ।

१ २ ३ १ २
शꣳराजन्नोषधीभ्यः ॥ ३ ॥ १ ¶

हे "राजन्" दीप्यमान सोम ! "सः" प्रसिद्धस्त्वं "नः" अस्माकं § "गवे" ‖ "शं" सुखं "पवस्व" क्षर + "जनाय"

---

* 'पयः प्रथमैकवचनमिदं तृतीयैकवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्। पयसा सोममिश्रणं कुर्वन्ति'—इति वि०।

† 'सोममिश्रणं कुर्वन्ति के? अथर्वाणः ऋत्विजः। अथवा अथर्वा नाम ऋषिः आत्मीयान् पुत्रपौत्राननुशास्ते—ते अथर्वाणः!'—इति वि०।

‡ 'अभीत्ययमुपसर्गः अश्रिश्रयुरित्याख्यातेन सह सम्बन्धयितव्यः। अभ्यश्रिश्रयु=आभिमुख्येन ते तत्र अश्रिश्रयुः=मिश्रणं कृतवन्तः'—इति वि०।

¶ एतास्तिस्र ऋचः—ऋग्वेदे ९, ७, ३६, १-२-३ अपि दृश्यन्ते। आसां ऋषि-सन्देहस्तु—"असितः काश्यपो देवलो वा"—इति ऋषि नै०। दैवत-सन्देहोऽपि यथा—"उत्तरासु रहस्याम्नायास्तु देवताः। पूर्वोक्ता ऋचस्ता एवोत्तरासूपास्ते यथाश्रुताः। सौम्याः स सोमः पार्थिवः"—इति दैवत नै०॥

§ 'नः अस्माकम्'—इति वि०।

‖ 'चतुर्थ्येकवचनमिदं बहुवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्। गोभ्यो बहुभ्यः'—इति वि०।

+ 'पवस्व प्रस्रवस्व'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

पुत्राय च * "शं" पवस्व "अर्वते" अश्वाय † च "शं" पवस्व "ओषधीभ्यः" च ‡ शम्पवस्व ॥ ३ ॥ १

४ ३ ५ ४ २ ४५
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ उपा॑ऽ५स्मै। गा३या३ताना

५ २ १ २ २ १ २ १ २ २
रा:। पा३वामाइना। या२३श्मा। ऊम्मायि। दा३वा

१ २९ ३२ १ २ १५
यि। आभिर्देवाऽ२इयार२क्षताउ॥ ते (१)॥ आ। भिते

२ १ २ २ १ १५ ५ २ १
मा। धूइनापा३याः। आथा२र्वा। गोआ२३शा। ऊ

२ २ १ ५५ ३२ १
म्मायि। आ३यू:। दायिवन्देवायदा२यिवयाउ॥ यू(२)॥

२ १ २ १ २ २ १ १५
सा:। नःपवा। स्वा३शाङ्गा३वायि। शञ्जा२ना। य

२ १ २ २ १ ५ ५
शा२३मा। ऊम्मायि। वी३तायि। शाऽ२राजन्नोषधा

३ २
२यिभ्यआउ॥ (३)॥ ११ ¶॥ १

---

* 'शं जनाय सुख ऋत्विग्जनाय'—इति वि०।

† 'श मर्वते यजमानजनाय'—इति वि०।

‡ 'ओषधीभ्यः व्रीहि यव-तिल-माषादिभ्यः'—इति वि०।

¶ सामवेदमूहगानस्यैकविंशप्रपाठक-प्रथमार्द्धस्यैकादशम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीयतृचे—प्रथमा।

१ २   ३१ २३१ २   ३ २
दविद्युतत्यारुचापरिष्टोभन्त्याकृपा।
१ २ ३ १ २र
सोमाःशुक्रागवाशिरः॥ १ ॥

"दविद्युतत्या रुचा" अतिशयदीप्त्या "परिष्टोभन्त्या" परितः शब्दायमानया "कृपा" धारया च युक्ताः "सोमाः" "गवाशिरः" गवाशिराः भवन्ति गव्येन पयसा मिश्रिता भवन्ति इत्यर्थः* ॥१॥

अथ द्वितीया।

२   २ ३ १ २ ३ १   २र ३क २र
हिन्वानोहेतृभिर्हितआवाजंवाज्यक्रमीत्।
१ २   ३ १ २
सीदन्तोवनुषोयथा॥ २ ॥

"वाजी" बलवान् सोमः "हेतृभिः" प्रेरकैः स्तोतृभिः† "हिन्वानः" स्तोत्रैः स्तूयमानः "हितः" अभीष्टकारी सन् "वाजं" यागाख्यं युद्धम् "आ अक्रमीत्" आक्रामति। तत्र दृष्टान्तः—

---

* "दविद्युतत्या देदीप्यमानया रुचा। परिष्टोभन्त्या परि समन्तात् स्तोभन्त्या पुनः पुनः स्तोभः अभ्यासः अभ्यस्यमानया। कृपा कान्त्या। सोमाः शुक्राः शुक्लवर्णाः। कथं शुक्लवर्णा भवन्ति? गवाशिरः कारणे कार्यवदुपचारः गोक्षीराशिरः। आशिरं मिश्रम्॥"—इति वि०।

† "प्रहेतारं शत्रूणां प्रेरकम्"—इति ऋ० भा० ९, ९, ५, १ सा० द्रष्टव्यम् (१भा० ५८१प०)।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यथा "वनुषः" हन्तारो भटाः * "सीदन्तः" युद्धं प्रविशन्तः आक्रामन्ति तद्वदित्यर्थः † ॥ ३ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
ऋधक्सोमस्वस्तयेसञ्जग्मानोदिवाकवे ।
१ २ ३ १ २ ३ २
पवस्वसूर्योदृशे ॥ ३ ॥ २ ‡

हे "सोम" ! "कवे" क्रान्तदर्शिन् ! "सूर्य्यः" सुवीर्यः ¶ त्वं "ऋधक्" ऋध्नुवत् । तथाच यास्कः—"ऋधगिति पृथग्भावस्यानुप्रवचनं भवत्यथाप्यृध्नोत्यर्थे दृश्यते (निरु० नै० ४, २५)"—

* "वनुष्यति"—इति क्रुध्यतिकर्मसु अष्टमं नैघण्टुकम् २. १२। "वनुष्यतिर्हन्तिकर्मानवगतसंस्कारो भवति 'वनुयाम वनुष्यत' इत्यपि निगमो भवति"—इत्यादि निरु० नै० ५, २ ।

† 'हिन्वानः नीयमानः प्रीयमानो वा । कैः हेतुभिः? चरणस्वभावैर्ऋत्विग्भिः आ वाजम् । आ शब्दः उपसर्गः । अक्रमीदित्याख्यातेन सम्बन्धयितव्यः आभिमुख्येन अक्रमीत् वाजं वाजी वाजमन्नं, यज्ञपुरोडाशादि-लक्षणस्यान्नस्य स्वामी अथवा वाजं द्रोणकलशम् आक्रमीत् सोमः । कथमाक्रमीत्? सीदन्तो वनुषो यथा । सीदन्तः उपविशन्तः वनुषः मनुष्यः एकवचनमिदं बहुवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् । वनुषाः मनुष्याः उच्यन्ते । यथा उपविशन्तो मनुष्याः आसन माक्रमन्ति तद्वत् द्रोणकलशं सोमः'—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, १, ४१, १-४-५ । ऋ० "कश्यपो मारीचः" इति ऋषि-नै० । छन्दोदेवते पूर्ववत् ।

¶ 'सूर्यः दृशे, सूर्यः (इव शब्द आहुयते । दृशे दर्शनाय । यथा सूर्यं उदेति विश्वस्य जगतो दर्शनाय तद्वत् त्वमपि पवस्वेत्यभिप्रायः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

इति । "सञ्जग्मानः" सङ्गच्छमानः "स्वस्तये" "दृशे" दर्शनाय "दिवा" दिवः विभक्तिव्यत्ययः* ॥ "पवस्व"-"चर"—"दिवाकवे"-"दिवाकविः"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ २

४ ३ ४ २ ४र ५
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ दवाऽ५यिद्यु । ता३तो३याहूचा ।
२ १ २ २ १ २ १ २ १
पा३रायिष्टो३भा । ता२३आ । ऊम्मायि । का३र्षा ।
१ र र ३ २ १ २ १र र २
सोमाःपुऽक्रागवार्शिराउ ॥ रा(१)द्यायि । न्वानोहोटू
१ २ २ १र १ र २ १
३भायिर्हो३यिताः । आबा२जम् । वाजार२३या । ऊ
२ १ १ र ३ २ २ १
म्मायि । क्रा३मीत् । सायिदन्तोवनुषो२यथाउ ॥ या(२)
२ १ र २ १ २ २ १ १र
च । धक्सोमा । द्यु३वास्ता३यायि । सञ्जा२ग्मा ।
र २ १ २ १ १र र
नोदार३यिवा । ऊम्मायि । का३वायि । पावस्वहरियो२
३ २
दृशाउ (३) ॥ १२ † ॥ [१]२

* 'दिवा कवे अहन्यहनि हे मेधाविन् !'—इति वि० ।

† ऊ० गा० २१ प्र०१ अ० १२ सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तृतीय-तृचे—प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ १ २
पवमानस्यतेकवेवाजिन्त्सर्गाअसृक्षत ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
अर्वन्तोनश्रवस्यवः ॥ १ ॥

मार्जनप्रसङ्गादाह—हे "कवे" क्रान्तप्रज्ञ ! हे "वाजिन्" अन्नवन् सोम ! "पवमानस्य" दशापवित्रेण पूयमानस्य "ते" तव "सर्गाः" सृज्यन्ते इति सर्गा धाराः * । कीदृश्यः ? "श्रवस्यव." ["छन्दसि परेच्छायां क्यच् (३,१,८वा०] यद्दृणा मन्नं कामयमानास्त्वदीया धारा "असृक्षत" विसृजन्ति निर्गच्छन्तीत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—"अर्वन्तो न" यथा अश्वा मन्दुरातो निर्गच्छन्ति तद्वत् पवित्रान्निःसरन्तीत्यर्थः † । प्रयोगापेक्षं चात्र धारा-बाहुल्यम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ २ ३१ २ ३१ २ ३१ २
अच्छाकोशम्मधुश्चुतमसृग्रंवारेअव्यये ।

१ २ ३ १ २
अवावशन्तधीतयः ॥ २ ॥

धारानिर्गमनप्रसङ्गादभिधीयते—"मधुश्चुतं" मधुररसस्य श्रावयितारं चारयितारं "कोशं" द्रोणकलशम् "अच्छ" अभि-

---

* 'सर्गाः उदकस्य अन्योन्यकर्म्मयः सङ्घाताः'—इति वि० ।

† 'अर्वन्तः यजमानाः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

लक्ष्य* "अव्यये" अवि-स्वभूते "वारे" वाले दशापवित्रे "असृग्रं" सोमाः ऋत्विग्भिरभिरज्यन्ते [सृजेः कर्म्मणि तिङातिङो भवन्तीति टेरमादेशः]। किञ्च। "धीतयः" [अङ्गुलि नामैतत् † धयन्ति पिबन्त्याभिरिति] अस्मदीया अङ्गुलयः "अवावशन्त" तान् सोमान् न पुनः पुनर्मार्जनार्थं कामयन्ते‡ ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २ ३१उ ३ २ ३ २ ३२३१२
अच्छासमुद्रमिन्दवोस्तङ्गावोनधेनवः।
१ २३२३२ ३२
अग्मन्नृतस्ययोनिमा ॥ ३ ॥ ३ ¶

"इन्दवः" क्षरन्तः सोमाः "समुद्रं" सोमाना मेकत्रैव सङ्गमनस्थानं द्रोणकलशम् "अच्छ" अभि गच्छन्ति। तत्र दृष्टान्तः —"धेनवः" पयः-प्रदानेन जनानां प्रीणयित्र्यो नवप्रसूतिका गावः "अस्तं" गृहं यथा अभि गच्छन्तीति तद्वत् §। किञ्च ते

---

* 'अच्छ आप्नुम्'—इति वि०।

† "धीतयः"—इति अङ्गुलिनामसु सप्तमं नघण्टुकम् २, ५।

‡ 'धीतयः धीतिः बुद्धिः बुद्धिमन्तः सोमाः। अथवा अवावशन्त कामयन्तु के धीतयः ऋत्विजः, किं कामयन्त ? सोमस्य पावनं द्रोणकलशगमनञ्च'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ७, २, ८, ५—९, १, २। ऋ० "वैखानसा आङ्गिरसः"—इति ऋषि नै०।

§ 'कथमाप्नुम् ? अस्तं गावो न धेनवः। अस्तमनकाले गावो न शब्द उपरिष्टा-

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सोमाः "ऋतस्य योनिं" सत्यभूतस्य यज्ञस्य* योनिं स्थानम् "आ" अग्मन्" आभिमुख्येन गच्छन्ति। [गमेर्लुङि सिचो लुकि उपधालोपः ॥ ३ ॥ ३

४ २ र ४ २ ४र ५
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ पवाऽ५मा। मा३ख्या३तेकावायि।
२ १ २ २ १ २ १ २ २
वा३जायिन्मा३र्गाः। आ२३सा। ऊम्मायि। चा३ता।
१ र २२ १ २ १र र
आर्वन्तोनश्रवा२स्यवाउ ॥ वा(१)आ+ च्छाकोशाम्।
२ १ २ २ १ १ र २ १
मा३धूश्चू३ताम्। असा२र्यम्। वारे२३आ। ऊम्मायि
२ २ १ र २२ १ २
व्या३यायि। आवावश्नन्तधा२यितयाउ ॥ या(२)आ।
१ २ १ २ २ १ १र र
च्छासम्। द्रा३मायिन्दा३वाः। अस्ता२ङ्गा। वीना२
२ १ २ २ १ २२
३धे। ऊम्मायि। ना३वाः। आग्मन्नृतस्ययो२निमाउ।
१ १ १ १
वा३४५(३)॥ १३ † ॥ [१]३

द्रुपमार्थीयः गावः इव धेनवः यथा अस्तमनकाले वत्सानतियन्ति स्वेच्छा-इढाः"—इति वि०।

* 'ऋतस्य यज्ञस्य प्रजापते र्वा'—इति वि०।

† ऊ० गा० २१ प्र० १ ख० १३ सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य प्रथमस्याध्यायस्य प्रथमः खण्डः * ॥ १ ॥

* 'ज्योतिष्टोमिकं बहिष्पवमानं समाप्तम्'—इति वि०। "तदिदं सूक्तत्रय-गानसाध्यं स्तोत्रं बहिष्पवमानमित्युच्यते। तत्रावस्थितानामृचां पवमानार्थत्वाद् बहिःसम्बन्धाच्च"—इति मी० द० जै० अ० ६ अध्या० ४पा० ३ अधि०। न खल्विदं स्तोत्रम् इतरस्तोत्रवत् सदोनामकस्य मण्डपस्य मध्ये औदुम्बर्याः स्तम्भशाखायाः सन्निधौ प्रयुज्यते किन्तु सदसो बहिः प्रसर्पद्भिः प्रयुज्यते। 'बहिष्पवमान'-नाम वेदो, यत्र स्थितं तद्बहिष्पवमाननामनवर्क्-साध्य-त्रिवृन्नामस्तोमपाठपूर्वकं मार्जनं भवति; 'सा तु उदग्वंशनामशालान्तर्गत-सदोमण्डपात् पश्चिमस्याः प्राचीनवंशनामशालान्तर्गते-ष्टिकवेदेरुत्तरतो विद्यते, अस्य च बहिष्पवमानस्य प्रकृतियागेऽग्निष्टोमादौ त्रिवृन्ना-मकः स्तोमो भवति, एतद्विधायकं ब्राह्मणवाक्यं ताण्ड्यद्वितीयप्रपाठकारम्भे एव खण्डत्रयात्मकं द्रष्टव्यम्—'तिसृभ्यो हिङ्करोतीत्यादि'। अत्र च विष्टुतित्रयमस्ति उद्यती, परिवर्त्तिनी, कुलायिनीति; तास्र तत्रैव स्फुटाः। विकृतियागेऽति-रात्रादावत्रैव एकविंशादि-स्तोमा विहिताः। बहिष्पवमाने आच आहत्यगाना-भावात् त्रिषु तृचेष्ववस्थिताभिर्नवभिर्ऋग्भिरेकविंशस्तोमपूरणाभावात् तत्पूरणाय चत्वारस्तृचा आगमयितव्याः, त्रिणवस्तोमपूरणाय षट् तृचाः, त्रयस्त्रिंशत्स्तोमपूरणाय चाष्टौ तृचाः। ऋचागमने च मानम्—"त्रीणि ह वै यज्ञस्योदराणि गायत्री"—इत्यादि ताण्ड्य-सप्तम-तृतीये द्रष्टव्यम्। आगन्तूनाञ्च तासामन्ते निवेशः। द्वादशाहे तु मध्ये एव निवेशः। तद्विचारश्च मीमांसाधिकरणमालायाः पञ्चम-तृतीयस्य चतुर्थे द्रष्टव्यः। प्राकृतानां बहिष्पवमानगतानां त्रयाणां तृचानां स्तोत्रियोऽनुरूपः पर्यासश्चेति यथा क्रमं त्रीणि नामानि। अत्र मानम् ताण्ड्यैकादशषष्ठे "स्तोत्रि-यानुरूपौ तृचौ भवतः"—इत्यादि। गवामयनादिषु सत्त्रेषु पूर्वं चतुर्भिरात्रिकैः चतुर्विंशत्यहानि भवन्ति तत एकेन पृष्ठ्य-षड़हेन मासः पूर्य्यते, तत्र प्रथमाहः त्रिवृत्स्तोमसाध्यः अतोऽयं स्तोमः पृष्ठ्य इत्यप्युच्यते। किञ्चैदमेकषष्ठ्यधिकत्रिशत-दिनसाध्येषु सत्त्रेषु—पञ्चविंशदिने, पञ्चपञ्चाशद्दिने, पञ्चाशीतिदिने, पञ्चदशाधिक-शततमे दिने, पञ्चचत्वारिंशदधिकशतदिने, कमसप्तत्यधिकशतदिने, नवत्यधिक-शतदिने. एकादशाधिकद्विशतदिने, एकचत्वारिंशदधिकद्विशतदिने, एकसप्तत्य-

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

द्वितीयखण्डे,

प्रथमतृचे—प्रथमा।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

अग्न आयाहि वीतये गृणानो हव्यदातये।

१ २र ३ १ २

नि होता सत्सि बर्हिषि॥ १ *॥

हे "अग्ने" अङ्गनादिगुणविशिष्ट! त्वम् "आयाहि" अस्मद् यज्ञं प्रत्यागच्छ। किमर्थम्? "वीतये" हविषां चरुपुरोडाशादीनां भक्षणाय। कीदृशः सन्? "गृणानः" अस्माभिः स्तूयमानः [व्यत्ययेन: कर्मणि कर्तृप्रत्ययः]। पुनश्च किमर्थम्? "हव्यदा-तये" देवेभ्यो हविःप्रदानाय। आगत्य च "होता" देवाना माह्वाता सन् "बर्हिषि" आस्तीर्णे दर्भे "निषत्सि" निषीद [सदेः छान्दसः शपो लुक्॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २ २ १ २ ३ १ २

तन्त्वा समिद्भिरङ्गिरो घृतेन वर्द्धयामसि।

३ १ २

बृहच्छोचा यविष्ठ्य॥ २ †॥

षिकद्विशतदिने, एकाधिकविंशततमे च दिने विनियुज्यते—इति दिक् विस्तरस्तु, ताण्ड्ये चतुर्थप्रपाठकादिके।

* छ० आ० १, १, १, २ (१भा० ८४ पृ०) = ऋ० वे० ४, ५, २९, ४।

† य० वे० ३, ३ = ऋ० वे० ४, ५, २३, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "अङ्गिरः" अङ्गनादिगुणयुक्त! अङ्गिरसः पुत्र वा अग्ने! "तं" पूर्वोक्तगुणं "त्वा" त्वां "समिद्भिः" समिन्धन-हेतुभिः दारुभिः "घृतेन" आज्येन च "वर्द्धयामसि" वर्द्धयामः। अतो हे "यविष्ठ्य" युवतमाग्ने! * "बृहत्" महत् अत्यन्तं "शोच" दीप्यस्व ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
सनःपृथुश्रवाय्यमच्छादेवविवाससि।

२ १ २ ३ १ २
बृहदग्नेसुवीर्यम् ॥ ३ † ॥ ४ ‡

हे "देव" द्योतमानाग्ने! स पूर्वोक्तगुणस्त्वं "पृथु" विस्तीर्णं "श्रवाय्यं" श्रवणीयं प्रशस्यं "बृहत्" महत् "सुवीर्य्यं" शोभन-वीर्य्योपेतं धनं "नः" अस्मान्¶ "अच्छ" § "विवाससि" अभि-गमय+। अत्र वाजसनेयकम्—"अच्छादेवविवाससीति तन्नो ग्निमयेत्येवैतदाहेति ॥ ३ ॥ ४

* 'यविष्ठ्य. अतिशयेन बलवान्'—इति वि०।

† ऋ० वे० ४, ५, २३, २।

‡ इदमाग्नेय साम्यम्।

¶ 'नः अस्मभ्यम्'—इति वि०।

§ 'अच्छ आप्नुम्'—इति वि०।

+ 'विवाससि . . . दीप्तिं करोषि'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

द्वितीयटचे—प्रथमा।

१ २ ३ १ २र
आनोमित्रावरुणाघृतैर्गव्यूतिमुक्षतम्।
२ ३ १ २
मध्वारजा᳘ꣳसिसुक्रतू॥ १ *॥

"सुक्रतू" शोभनकर्माणौ, हे "मित्रावरुणौ"! "नः" अस्माकम् "गव्यूतिं" गवां मार्गं गोनिवासस्थानं "घृतैः" क्षरणसाधनैः पयोभिरुदकैः "आ उक्षतं" समन्तात् सिञ्चतम्। अस्मभ्यं दोग्ध्रीः गाः प्रयच्छत मित्यर्थः। किञ्च "मध्वा" मधुरेण सुरसेन "रजांसि" पारलौकिकानि अस्मदावासस्थानानि "सिञ्चतम्"॥ १॥

अथ द्वितीया।

२ १ २ ३ १ ३ ११ २र
उरुश᳘ꣳसानमोवृधामह्नादक्षस्यराजथः।
३ २
द्राघिष्ठाभिःशुचिव्रता॥ २ †॥

"शुचिव्रता" परिशुद्धकर्माणौ‡ हे मित्रावरुणौ! "उरुशंसा" उरुभिः बहुभिः¶ शंसनीयौ। यद्वात्र बृहच्छंसः शस्त्रं ययोस्तौ।

---

* ऋ० व्या० ३, २, ३, ७ (१भा० ४५९ पृ०) = ऋ० वे० ३, ४, ११, ५।

† ऋ० वे० ३, ४, ११, ६।

‡ 'हे शुचिव्रतौ शुचिर्यस्या मर्थं क्रियमाणं कर्म भवति तौ शुचिव्रतौ सत्यतमौ—इति वि०।

¶ "उरु"—इति बहुनामसुपाठः नैघण्टुकम् ३, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"नमोवृधा" नमसा हविर्लक्षणेनान्नेन स्तोत्रेण वा वर्द्धमानौ* । "द्राघिष्ठाभिः" अत्यन्तदीर्घस्तुतिलक्षणाभिर्युक्तो युवां "दक्षस्य" दक्षते समर्थो भवत्यनेनेति दक्षं धनं बलं वा तस्य† "मह्ना" महत्वेन "राजथः" ईशाथे‡ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२   १ २ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २
गृणानाजमदग्निनायोनावृतस्यसीदतम् ।
२   १   २र
पातꣳसोमवृतावृधा ॥ ३ ¶ ॥ ५ §

हे मित्रावरुणौ ! "जमदग्निना" एतन्नामकेन महर्षिणा यद्वा जमदग्निना प्रज्वलिताग्निना विश्वामित्रेण "गृणाना" स्तूयमानौ युवां "ऋतस्य" यज्ञस्य "योनौ" देवयजनाख्ये देशे "सीदतं" उपविशतं "ऋतावृधा" ऋतस्य कर्म्मफलस्य वर्द्धयितारौ युवां + "सोमं" "पातम्" अस्माभिरभिषुतम् सोमं पिबतम् ॥ ३ ॥ ५

---

* 'नमस्कारैर्वृद्धौ'—इति वि० ।

† 'दक्षस्य ऋषेः अथवा दक्षो यजमान उच्यते तस्य यजमानस्य बलेन दीप्यमानेन—इति वि० । दक्ष इति बलनामसु तथोदशं नैघण्टुकम् २, ९ ।

‡ 'राजथः दीप्यथः'—इति वि० ।

¶ ऋ० वे ३, ४, ११, ७ । § इदं मैत्रावरुण माज्यम् ।

+ 'ऋतावृधौ यज्ञेन वर्धितौ'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तृतीये तृचे—प्रथमा।

१ २ ३२उ ३१२ ३ २ ३ १२ ३ २
आयाहिसुषुमाहितइन्द्रसोमम्पिबाइमम्।
२उ ३ १ २ ३ २ २
एदम्बर्हिःसदोमम॥ १ *॥

हे "इन्द्र" ! त्वम् "आ याहि" अस्मद्यज्ञं प्रत्यागच्छ, वयं "ते" त्वदर्थं "सुषुमा हि" सोम मभिषुतवन्तः खलु तम् "इमम्" अभिषुतं सोमं त्वं "पिब" त्वदर्थं "मम" यमिदं "बर्हिः" वेद्या मास्तीर्णं दर्भम् "आ सदः" आसीद अभि निषीद॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ २३ ३ २३ १ २ ३ १ २
आत्वाब्रह्मयुजाहरीवहतामिन्द्रकेशिना।
२ ३ १ ३
उपब्रह्माणिनःशृणु॥ २ †॥

हे "इन्द्र" ! "ब्रह्मयुजा" ब्रह्मणा मन्त्रेण युज्यमानौ "केशिना" केशिनौ केशवन्तौ "हरी" हरणशीलौ वा अश्वौ "त्वा" त्वाम् "अवहताम्" अभि प्रापयताम्। त्वं चास्मद्यज्ञ मुपेत्य "नः" अस्माकं "ब्रह्माणि" स्तोत्राणि "शृणु" सम्यक् चित्ते धारय॥ २॥

---

* छ० आ० २, २, ५, ७ (१ भा० ४१७ पृ०) = ऋ० वे० ६, १, २२, १।
† ऋ० वे० ६, १, २२, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

३ १ २   ३ २ ३ १   २ ३ २ २   ३ १ २

ब्रह्माणस्त्वायुजावयꣳसोमपामिन्द्रसोमिनः।

३ १ २

सुतावन्तोहवामहे ॥ ३ * ॥ ६ †

हे "इन्द्र" "ब्रह्माणः" ब्राह्मणा वयं त्वां "त्वायुजा" योग्येन स्तोत्रेण "हवामहे" आह्वयामहे। कथम्भूतम्? "सोमपां" सोमस्य पातारम्। ईदृशा वयं "सोमिनः" सोमयुक्ताः "सुतावन्तः" अभिषुतैः सोमैरुपेताः॥ "ब्रह्माणस्त्वायुजावयं"-"ब्रह्माणस्त्वा-वयं युजा"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ६

चतुर्थे तृचे—प्रथमा।

१ २   ३ १ २   ३ २ ३ २उ   १ २

इन्द्राग्नीआगतꣳसुतङ्गीर्भिर्नभोवरेण्यम्।

३ १ २   ३ २ ३ २

अस्यपातन्धियेषिता ॥ १ ‡ ॥

इन्द्रश्चाग्निश्च "इन्द्राग्नी" ¶ देवौ § "सुतम्" अभिषवा-

---

* ऋ० वे० ६, १, २२, ३। † इद मैन्द्र माज्यम्।

‡ य० वे० ७, ३१ = ऋ० व० ३, १, ११, १। ऋ० "विश्वामित्रो गाथिनः"—इति ऋषि-नै०। दे० 'इन्द्राग्नी ऐन्द्राग्नम्'—इति देव-नै०। छ० गायत्री। एव-मेवाप्युत्तरत्र द्वयोः।

¶ छ० आ० ३, २, ४, ९, = अत्र तु १, १, ७, १ = १, १, ७, २ = २, १, ८ १ = १, २, ८, २ = १, १, ९, १ = ३, २, १०, १—इति सप्तसु ऋचु श्रूयते 'इन्द्राग्नी'।

§ "अथास्य संस्तविका देवाः—अग्निः सोमो वरुणः पूषा बृहस्पति र्ब्रह्मणस्पतिः पर्वतः कुत्सो विष्णु र्वायुः"—इति निघ० द० १, १०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

दिभिः संस्कारैः संस्कृतम् अतएव "वरेण्यं" वरणीयं सम्भजनीय मिमं सोमं प्रति "गीर्भिः" अस्मदीयाभिर्वाग्भिराहुतौ सन्तौ "नभः" नभसः स्वर्गाख्यात् स्थानात् "आगतम्" आगच्छतम् । आगत्य च "धिया" अस्माभिः क्रियमाणेन कर्मणा "इषिता" इषितौ प्रेरितौ युवाम् "अस्य" इमं सोमं "पातं" पिबतं । यद्वा "धिया" अस्मदीयया बुद्ध्या इषितौ प्राप्तौ * अस्मद्भक्त्या प्रेरितौ युवा मिमं सोमं पिबतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २र ३ १ २ १ ३ १ २
इन्द्राग्नीजरितुःसचायज्ञोजिगातिचेतनः ।
३ १ २ ३ २ ३ २
अयापातमिमꣳसुतम् ॥ २† ॥

हे "इन्द्राग्नी" "जरितु" स्तोतुः‡ "सचा" स्वर्गादिलक्षणप्राप्तौ सहायभूतौ "यज्ञः" ज्योतिष्टोमादि-यज्ञ-साधनभूतश्चेतनः इन्द्रियाणां चेतयिता आप्यायनकारी सन्नसौ सोमः "जिगाति" युवा मभिगच्छति¶। "अया" अस्मदीयया स्तुतिलक्षणया अनया वाचा आहुतौ सन्तौ युवां "सुतम्" अभिषवादि-संस्कारोपेतम् "इमं" "पातं" पिबतम् ॥ २ ॥

---

* "इषता इषु इच्छायाम् इच्छन्त्या"—इति वि० ।

† ऋ० वे० ३, १, ११, २ ।   ‡ 'जरितुः स्तोतुः उद्गातुः'—इति वि० ।

¶ 'जिगाति गायति चेतनः लुप्तोपमान मिदं चेतन इव'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया ।

१ ३ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रमग्निं कविच्छदा यज्ञस्य जूत्या वृणे ।
१ २र ३ १ २
ता सोमस्येह तृम्पताम् ॥ ३ * ॥ ६ †

"यज्ञस्य" यज्ञसाधनभूतस्य सोमस्य "जूत्या" जूतिः प्रेरणं सोमस्तावद्यजमानं प्रेरयति । साधन मुपलभ्य तत् साध्ये क्रतौ यजमानः प्रवर्त्तत इति हि तस्य प्रेरकत्वम् । तया प्रेरणरूपतया जूत्या ‡ प्रेरितोऽहं स्तोता "कविच्छदा" कवीनां स्तोतृणा मुचितफल-प्रदानेनोपच्छन्दकौ इन्द्र मग्निं च युवा "वृणे" सम्भजेत आगतौ च ताविन्द्राग्नी "इह" अस्मदीये अस्मिन् कर्मणि "सोमस्य" सोमेन सोमयागेन "तृम्पतां" तृप्यताम् ॥ ३ ॥ ७

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य प्रथमस्याध्यायस्य द्वितीयः खण्डः ¶ ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ३, १, ११, ३ ।

† इद मैन्द्राग्न माज्यम् । '[illegible]' सवमं समाप्तम्' —इति वि०

‡ 'जूत्या अभिवृद्ध्या निमित्तभूतया'—इति वि० ।

¶ "तान्येतानि प्रातःसवने गायत्रसाम्ना गीयमानानि चत्वार्याज्यस्तोत्राणीत्युच्यन्ते"—इति मी० द० जै० अ० ९ अध्या० ४ पा० ३ अधि० । 'यदाजिमीयुस्तदाज्याना माज्यत्वम्'—इति चैतन्निर्वचनम् ता० ब्रा० ७, २ । एष्वाज्यस्तोत्रेषु पञ्चदशनामकः स्तोमो भवति; तद्विधायकं ब्राह्मणं ताण्डम, 'पञ्चभ्यो हिङ्करोति'—इत्यादि (२, ४-

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तृतीयखण्डस्य,

प्रथमतृचे—प्रथमा ।

२ १ २ ३ ११ २र ३ ११ २र
उच्चातेजातमन्धसोदिविसद्भूम्याददे ।

३१र ३ २ ३१ २
उग्रꣳशर्ममहिश्रवः ॥ १ * ॥

हे सोम! "ते" तव सम्बन्धिनः "अन्धसः" रसस्य "उच्चा" उपरि "जातं" जन्म अपिच "दिवि" द्युलोके "सत्" तव सम्बन्धि "उग्रम्" उद्गूर्णं "शर्म" सुखं "महि" महत्। "श्रवः" अन्नं "भूमि" भूमिष्ठैः यजमानैः "आ ददे" आदीयते ॥ दिविसद्"-दिविषद्"—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२३१२ ३१२ ३१२ ३१२
सनइन्द्राययज्यवेवरुणायमरुद्भ्यः ।

५-६) तत्रैवैतद् विष्टुतिचयञ्च परिस्फुटम्। सोमोऽयं द्वितीय पृष्ठत्र इत्यप्युच्यते किञ्च सत्रेषु षड्विंशतितमे दिने, षट्पञ्चाशत्तमे दिने, षडशीतिदिने, षोडशाधिकशतदिने, षट्चत्वारिंशदधिकशतदिने, सप्तत्यधिकशतदिने, ऊननवत्यधिकशतदिने, दशाधिक-द्विशतदिने, चत्वारिंशदधिकशतदिने, सप्तत्यधिकद्विशतदिने, त्रिशततमे च दिने विनियुज्यते। विस्तरस्तु ताण्ड्य-चतुर्थप्रपाटकादिके।

* छ० आ० ५, २, ४, १ (२ भा० २ पृ०) = ऋ० वे० ७, १, १९, ५। ऋ० 'अमहीयुः आङ्गिरसः'—इति ऋषिनै०। दे० 'पवमानः सोमः'—इति देव-नै०। छ० गायत्री। एवमेवात्रोत्तरच द्वयोः॥ इदानीं माध्यन्दिनः पवमानः। गायत्री बृहती त्रिष्टुबिति छन्दांसि। पुष्कलोऽग्निर्वामहीयवोऽग्निरुत्तरिन्द्रीयुधाजीवउशनाःकाव्यः इति आर्षाणि। सोमः स्तोत्रदेवता साम-दैवता विस्तरभयान्नोच्यन्ते'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ११ २र
वरिवोवित्परिस्रव ॥ २ * ॥

हे सोम "वरिवोवित्" धनस्य लम्भकः पवमानः † "नः" अस्माकं ‡ "यज्यवे" यष्टव्याय ¶ "इन्द्राय" "वरुणाय" च "मरुद्भ्यः" च "परि स्रव" धारया चर § ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

३१ २र ३२उ ३ २ ३१ २
एनाविश्वान्यर्यआद्युम्नानिमानुषाणाम्।
१ २
सिषासन्तोवनामहे ॥ ३ ** ॥ ८ ††

"मानुषाणां" मनुष्याणां लब्धव्यानि "एना" एनानि "विश्वा" विश्वानि सर्वाणि "द्युम्नानि" यज्ञसाधनानि धनानि ‡‡ हे सोम! त्वत्प्रसादात् "आ" आभिमुख्येन "अर्य्यः" ¶¶ अभि-

---

* छ० आ० आर० १, ७ (२ भा० २५४ पृ०) = ऋ० वे० ७, १, २०, २।

† 'वरिवः वरिष्ठः। वित् भक्षणीयः'—इति वि०।

‡ 'नः अस्मभ्यम्'—इति वि०।

¶ 'यज्यवे यजमानार्थं—इति वि०।

§ 'परिस्रव परि समन्तात् दशापवित्रात् स्रव'—इति वि०।

** छ० आ० आर० १, ८ (२ भा० २५६ पृ०) = ऋ० वे० ७, १, २०, १।

†† इदं माध्यन्दिनपवमान साम्यम्।

‡‡ 'द्युम्नानि अन्नानि'—इति वि०।

¶¶ 'अर्यः यजमानः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

गच्छन्तः वयं "सिषासन्तः" सम्भुक्त मिच्छन्तश्च * "वनामहे" त्वां सम्भजामहे † ॥ ३ ॥ ८

५ र २ ४र ५ २ १
॥ आमहीयवम् ॥ उच्चाता२इजातमन्धसाः। दिवा
१ १ २ १ २ १
इसाऽ१इ़ू२। मिया२३ददाइ। उग्र(ं)शर्मा। महा२३
२ ५ २ ४र ५ १ २ २
इश्रवाउ। वा३ ॥(१) सनआ२इन्द्रायजयवाइ। वरुणा
१ २ २ २र १
ऽ१या२। मरु२३द्भियाः। वरिवोवाइत्। परा२३इश्च
२ ५रर २ ४र ५ २ १ २
वाउ। वा३ ॥(२) एनावा२इस्वानिअर्यआ। द्युम्नाना ऽ१इ
२ १ २र २ १ २
मा२। नुषा२३णाम्। सिषासन्ताः। वना२३महाउ।
२र १ १ १ १
वा३। स्तौषे२३४५(३) ॥ १ ‡ ॥ [१]

४ ३ र ४ २ ३ ५
॥ क्षुल्लकवैष्टम्भम् ॥ उच्चा ऽ५ते। जा३तमन्धसाः।
१ २ र १ २ १ २ २ १
दायिवीसद्भू। मिया दा१दे२३। होवा३हायि। उग्रा(ं)

* 'सिषासन्तः साधयन्तः'—इति वि०।

† 'वनामहे याचयामः'—इति वि०।

‡ ऊ० गा० १प्र० १ख० १सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

ग्मा१र्म्मा२३ । होवा३हायि । मह्वि । आ२वा२३४औ
होवा ॥(१) सनाऽ५इ । द्रा३ययज्ज्यवायि । वारुणाय । म
रुद्भा१या२३ः । होवा३हायि । वरायिवो१वी२३त् ।
होवा३हायि । परि । स्रा२वा२३४औहोवा ॥(२) एनाऽ५
वि । श्वा३निअर्य्यआ । द्युम्नानिमा । नृषा१णा२३म् ।
होवा३हायि । सिषासा१न्ता२३ः । होवा३हायि । वना ।
मा२हा२३४औहोवा । दी२३४आः(३) ॥ १३ * ॥ [२]

॥ आजिगम् ॥ उच्चातेजा । तमान्धासाः । दि
विसद्भू । माया१दा२३दायि । उग्राँशार्म्मा । मह्विआ
२३वा२३४३ः ॥(१) सनाआयिन्द्रा । ययाज्यावायि । वरुणा
य । मारुद्भा२३याः । वरायिवोवीत् । परिस्रा२३वा३४
३ ॥(२) एनावायिश्वा । निआर्य्याआ । द्युम्नानिमा । नृ

* ऊ० गा० २प्र० १ख० १२सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

षार२३णाम् । सिषासान्ताः । वनामार२३हा३४३यि ।
ओ२३४५ई । डा (३) ॥ ८ * ॥ [३]

॥ आभीकम् ॥ ऊ२३४च्चातेजाप्र । तमौहोन्धा
साः । दिविसङ्गूमियार्दा३दे । उग्र९ँशा२३४र्म्मा । मा
हा३उवा३४३ । आ३४५वो६हायि ॥(१) सा२३४नइन्द्राप्र ।
ययौहोज्यावायि । वरुणायमरु१ङ्गा३याः । वरिवो२३४
वीत् । पारा४उवा३४३ । स्वा३४५वो६हायि ॥(२) आ२३४
यिनाविश्वाप्र । नियौहोर्य्याआ । द्युम्नानिमानू१षा३णा
म् । सिषासा२३४न्ताः । वाना३उवा३४२ । मा३४५हो
६हायि(३) ॥ १० † ॥ [४]

॥ गायत्रीवैरूपम् ॥ उच्चाते२३४जा । तमान्धा३सा३ः ।
दिवार्यिसा२३४ङ्गू । माया१दादा२यि । उग्रार३म् ।

* ऊ० गा० ६प्र० १ख० ९सा० ।
† ऊ० गा० ६प्र० १ख० १०सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ५र र २ १ २ ३१११११ २ १
शर्म्मा३४औहोवा। मद्दिश्रवार३४५ः॥(१) सनाश्रा२३४यि
५ २१ २ १ १ १ ७
न्द्रा। ययाज्या३वा३यि। वरूरणा२३४या। मारुद्भा
१ र २ ५र र ११२ ३११
या२ः। वरा२३यि। वोवा३४औहोवा। परिस्रवा२३
११ २र१र ५ २ १ २ २ १
४५॥(२) एनावा२३४यिश्वा। निश्रार्य्या३श्रा३। द्युम्ना२
२ ५ १ २ १ २ २
ना२३४यिमा। नृषा१णा२म्। सिषा२३। सन्ता३४
५र र ११र२३ ११११
औहोवा। वनामहो२३४५यि(३)॥ १२ *॥ [५]

२ २ र र
॥ सत्रासाहीयम्॥ उच्चा३४। तेजातमन्धसः।
५ ५ १ र र १ १ १
ओ६वा। दिविसद्भूमियादा२दायि। ऊ२ग्राम्। शा
२ १५ र२ ३र २ १ ५ ५
२३र्म्मा। महौ३हों। वाहा३४३यि। आ२३४वो६हा
२ २ र र ५ ५ १ र
यि॥(१) सना३४ः। इन्द्राययज्यवे। ओ६वा। वरुणाय
१ १ २ १५ २र
मरुद्भा२याः। वा२रायि। वो२३वीत्। परौ३हो।
३र २ १ ५ ५ ३र२ र
वाहा३४३यि। हा२३४वो६हायि॥(२) एना३४। विश्वान्य

* ऊ० गा० ७प्र० १ख० १२सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र ५ ५ १ र र १ १
र्य्यंश्रा। श्रो६वा। द्यु म्नानिमानुषा२णाम्। सा२यिषा।

२ १ ऽ २र ३र२ १ ५
सा२३न्ताः। वनौ३द्दो। वाहा२३४५यि। मा२३४द्दो६

५
द्दायि(३) ॥ १२ * ॥ [६]

२ र र र २ ४ ३
॥ स्वारसौपर्णम्॥ उच्चातेजातमन्धा३सा:। दिवि

४र ५र १ ३ ५ १२ २ १
सद्भूमिया। हुम्। दा२३४दायि। उग्रा३उवा। शर्म।

२१ ५ ४ ५ २ २ २
मद्दो२३४वा। श्रा५वो६हायि॥(१) सनइन्द्राययज्या३वा

३ ४ ५र र १ ३ ५ १र
यि। वरुणायमरु। हुम्। द्भा२३४या:। वारा३उ

र र १ २१ ५ ४ ५ २रर
वा। वोवित्। परो२३४वा। स्वा५वो६हायि॥(२) एना

र २ ४ ३र ४ ५रर १ ३ ५
विश्वान्यर्य्यो३श्रा। द्यु म्नानिमानू। हुम्। षा२३४णाम्।

१ २ २ १र २१ ५ ४ ५
सायिषा३उवा। सन्ताः। वनो२३४वा। मा५हो६हा

यि(३)॥ १० † ॥ [७]

१ २ र१र २१ २ १
॥ शाक्करवर्णम्॥ उच्चा। तेजातमन्धसाः। दिवि

---

* ऊ० गा० ८प्र० २ख० १२सा०।

† ऊ० गा० १०प्र० १ख० १०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सत्। भूमियार२। ददा३१उवा२३। ऊ३४पा। उग्र
ऽग्माऽ२३र्मा। महिश्रवा३१उवा२३॥(१) सानाः। इन्द्राय
यज्व्यवायि। वरुणा। यमरू२। द्भियाइ१उवा२३।
ऊ३४पा। वरिवो२३वीत्। परिस्रवा३१उवा२३॥(२) आ
यिना। विश्वान्यर्यआ। द्युम्नानि। मानू२। पाणा३
माउवा२३। ऊ३४पा। सिषासा२३न्ताः। वनामद्वा३१
उवा२३। ऊ३२३४णा(३)॥ ११ *॥ [८]

॥ जराबोधीयम्॥ उच्चातेजोवा। तामन्धसाः।
दिवायिसा२३द्भू। मियादादायि। उग्राऽग्मा१र्मा२३
मा। हि। श्रवो३४५ई। डा॥(१) सनइन्द्रोवा। याय
ज्यवायि। वरुणा२३या। मरुद्भ्यायाः। वरायिवो१वी
२३त्या। रि। स्रवो३४५ई। डा॥(२) एनाविश्वोवा। ना

* ऊ० गा० १०प्र० १ख० ११सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १ २ १ २
अर्य्य आ। द्युम्नाना२३यिमा। नुषाणाम्। सिषासा
४ ५र ३ २
१न्तार३वा। ना। महो३४५ई। डा(३)॥ १४*॥ [९]

२र र रर
॥ ऋषभः पावमानम्॥ हाहाउद्घातेजा। हा३।
२ १ २ ५ २१ र २ २
हा३यि। तामार२न्धा२३४साः। दिविसद्भूमियाश्दा२
२ ३ ५ १ २ ४ ५ ४
दे। उग्रं एंभा२३४म्मा। ओमो३। मह्वोवा। आ५
५ २र र २ १
वो६हायि॥(१) हाहाउसनइन्द्रा। हा३। हा३यि। या
३ ५ १ र २ २ २ ३
या२ज्या२३४वायिं। वरुणायमरु१द्भा३याः। वरिवो
५ १ २ ४ ५ ४ ५ २र
२३४वीत्। ओमो३। परोवा। स्वा५वो६हायि॥(२)हा
र रर २ १ ३ ५
हावेनाविश्वा। हा३। हा३यि। नाआर२र्य्या२३४आ।
१ र र २ २ २ २ ३ ५ १ २
द्युम्नानिमानू१षा३णाम्। सिषासा२३४न्ताः। ओमो३।
४ ५ ४ ५
वनोवा। मा५हो६हायि(३)॥ १ †॥ [१०]

---

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० १४सा०।

† ऊ० गा० १२प्र० १ख० १मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ गौषूक्तम् ॥ उच्चातेजातमौ। हौहोवाहायि। धसाः। दिविसद्भूमियौ२। ऊवायि। ऊवा२यि। दादा२यि। उग्रꣳशर्ममहौ२। ऊवायि। ऊवा२यि। आवा२३ः। हो२वा२३४औहोवा ॥(१) सनइन्द्राय यौ। हौहोवाहायि। ज्यवायि। वरुणायमरौ२। ऊवायि। ऊवा२यि। दभाया२ः। वरिवोवित्परौ२। ऊवाहि। ऊवा२यि। स्रावा२३। हो२वा२३४औहोवा ॥(२) एनाविश्वानियौ। हौहोवाहा। र्यआ। द्युम्नानिमानुषौ२। ऊवायि। हुवा२यि। षाणा२म्। सिषासन्तोवनौ२। हुवायि। हुवा२यि। माहा२३यि। हो२वा२३४औहोवा। अग्निराहुता२३४५ः(३) ॥ २*॥ [११]

॥ स्वारसैन्धुक्षितम् ॥ उच्चातेजातमन्धासाः। दा

* ऊ० गा० १२प्र० १ख० २मा०

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यिविसद्भू। मियादादौ। होवा३हायि। ऊग्रा२ए
शाम्र्मा२३। महो२३४वा। आ५वो६हायि॥(१) सनइन्द्रा
ययज्यावायि। वारुणाय। मरुद्भायौ। होवा३हा
यि। वारा२यिवोवी२३त्। परो२३४वा। स्रा५वो६हा
यि॥(२) एनाविश्वानिअर्य्याआ। द्यूम्नानिमा। नूषाणौ।
होवा३हायि। सायिषा२सान्ता२३:। वनो२३४वा। मा
५हो६हायि(३)॥७*॥ [१२]

॥ ऐडसौपर्णम्॥ उच्चातेजोवा। तामन्धा२३४
सा:। दिवायिसद्भू। मिया२दा२३४दायि। ऊ२
ग्राम्। शा२३र्म्मा। माहिश्रवा। औ३होवा॥(१)सन
इन्द्रौवा। यायज्या२३४वायि। वरुणाया। मरु२द्भा
२३४या:। वा२रायि। वो२३वीत्। पारिस्रवा। औ

* ऊ० गा० १९प्र० २ख० ७मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ ५   २र र   १ २   १ २ ३   ५   २ १
३होवा ॥(२) एनाविश्वोवा । नाअर्य्या२३४आ । द्युम्ना
२ १   ३ ५   १   ०
निमा । नूरेषा२३४णाम् । सा२यिषा । सा२३न्ताः ।
१ २र १   २ ४ ५   ४
वानामद्धा । औ३होवा । होऽ५ई । डा(३) ॥ १७* ॥ [१३]
२र १र   १
॥ सुरूपोत्तरम् ॥ उच्चातेजौहो२ । इया । तम
१   १   १   २र १
न्धासा२ः । दिविसद्भौहो२ । इया । मियादादा२
१   १   २ १   २
यि । उग्रᳫंशर्म्मौहो२ । इया । महिश्रा२३वा३४३ः ॥(१)
२ १   १   २ १   १र
सनइन्द्रौहो२ । इया । ययज्यावा२यि । वरुणायौहो
१   २ १   १र   १
२ । इया । मरुद्भाया२ः । वरिवोवौहो२ । इया ।
२ १   २   १रर १   १   २ १
परिस्रा२३वा३४३ ॥(२) एनाविश्वौहो२ । इया । निअर्या
२ १   १   २१
आ२ । द्युम्नानिमौहो२ । इया । नृषाणा२म् । सि
१ १   १   २१र   २   १
षासन्तौहो२ । इया । वनामा२३हा३४३यि । ओ२३
४५ई । डा (३) ॥ ३† ॥ [१४]

---

* ऊ० गा० १३प्र० १ख० १०सा० ।

† ऊ० गा० १५प्र० १ख० ३सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र र र १
॥ अद्वारद्वत् ॥ हाऊत्वातेजा । तमा२न्धासा२ ।
१ र २ १ १ १
दिविसद्भूमिया२दादा२यि । उग्रा२ᳫ्शार्म्मा२ । महि ।
३ ५र र २५ १
श्रा२वा२३४औहोवा ॥(१) हाउसनइन्द्रा । यया२ज्यावा ।
१ र १ १
२ये । वरुणायमरु२द्भाया२ः । वरा२यिवोवी२त् ।
४ ५र र २र र र
परि । स्रा२वा२३४औहोवा ॥(२) हावेनाविश्वा । नित्रा
१ १ र र १ १
२र्य्याश्रा२ । द्युम्नानिमानू२षाणा२म् । सिषा२सा
१ ३ ५र र २ १ २ र
न्ता२ः । वना । मा२हा२३४औहोवा । अस्मभ्यञ्जातु
१२ ३ ११ १
वित्तमा२३४५म (३) ॥ ४ * ॥ [१५]

२र र १ २
॥ इडानाᳫ्संचारः ॥ औहोइ्थिदुवा३होयि । उ
र र ४ २१ ५ २ ४ २ ३ ५
त्वातेजा३ता३मन्धसः । दिविसद्भूमी३यांददायि ।
३ २ १ ५ २ १ १ १ १
उग्राᳫ्शा२३४र्म्मा । महिश्रवः । इडा२३ ॥(१) सनइन्द्रा३
४ २ १ ५ २ र ४ २१ ५ २१ ३
या३यज्यवायि । वरुणाया३मा३रुद्भियः । वरायिवोर३

* ऊ० गा० १५प्र० १ख० ४सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४वीत्। परिस्रव। इडा२३॥(२) एनाविश्वा३नी३अर्य्य३आ।
द्यु,म्नानिमा३नू३षाणाम्। औहोयिद्दुवा३होयि। सिषा
सा२३४न्ताः। वनामहे। इडा२३भा३। एहीडा।
होऽ५ई। डा(३)॥ ५ *॥ [१६]

॥ आप्लुभार्गवम्॥ उच्चाते। जातमन्धा३साः।
दायिविसद्भू३। मार्या२दा२३४दायि। उग्रा१आ१
म्मा२। महा३यि। आ२३४वौ६हायि॥(१) सनइ। द्रा
ययज्या३षायि। वारुणाया३। मारु२द्भा२३४याः।
वरायिवो१वी२त्। परा३यि। सा२३४वो६हायि॥(२) ए
नाविश्वानि। अर्य्या३आ। द्यूम्नानी३। मानू२षा२३
४णाम्। सिषासा१न्ता२ः। वना३। मा२३४वो६हा
यि(३)॥ ११ †॥ [१७]

* ऊ० गा० १५प्र० १ख० ५गा०।

† ऊ० गा० १९प्र० १ख० ११गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र रर २ १
॥ सौमित्रम् ॥ उच्चातेजातमन्धसा३ए । दिविस
२र २ १ २
द्भूमि । आ२१२३ । ददा३४३यि । ऊर३ग्राम् । श
१ ४ ५ ४ ५ २ र
र्म२ओ२३ । महोवा । आ५वो६हायि ॥(१) सनइन्द्राय
२ १ २र २
यज्यवा३ए । वरुणायम । रू२१२३ । द्भिया३४३ः ।
१ २ र १ ४ ५ ४ ५
वार३रायि । वोवा२ओ२३ । परोवा । सा५वो६हा
२र र र २ १र १ २र
यि ॥(२) एनाविश्वान्यर्य्यआ३ए । द्युम्नानिमा । नू२१२३ ।
र २ १ १ १ ४
षाणा३४३म् । सा२३यिषा । सन्ता२ओ२३ । वनो
५ ४ ५
वा । मा५हो६हायि(३) ॥ ६ * ॥ [१८]

१ २ १ २ र र
॥ ऐटतम् ॥ उच्चा । एउच्चा । तेजातम् । आ
१ २ ५र र ३ ५ २ ३
३ । जा२मा२३४औहोवा । धा२३४साः । दिवायिसा
५ ३ २ १ ३ ५र र ३ ५
२३४द्भू । मिया३ । मा२या२३४औहोवा । दा२३४दे ।
२ ३ ५ ३ २ १ ३ ५र र
उग्रा२शा२३४र्म्मा । महा३यि । मा२हा२४४औहोवा ।

* ऊ० गा० २०प्र० १ख० ६मा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

आ२३४वाः ॥(१) सनः। एमानाः। इन्द्राय। या। ३।
यार्व्या२३४औहोवा। ज्या२३४वे। वरुणा२३४या।
मरु३। मा२रु२३४औहोवा। दभी२३४याः। वरायिवो
२३४वीत्। परा३यि। पा२रा२३४औहोवा। स्वा२३४वा॥(२)
एना। एआयिना। विश्वानि। आ३। ना२आ२३४औहो
वा। र्या२३४आ। द्युम्ना२३४नी। मानू३। मा२नू२३४
औहोवा। षा२३४णाम्। सिषासा२३४न्ताः। वना३।
वा२ना२३४औहोवा। मा२३४हे(३)॥ ७*॥ [१९]

॥ धुरासाकमश्वम् ॥ उच्चातेजा३। हौ३हो३१।
तमन्धसा३ः। हौ३हो३१यि। दिविसद्भू३। हौ३हो
३१यि। मियाददा३यि। हौ३हो३१यि। उग्रꣳशर्म्मा
३। हौ३हो३१यि। महिश्रवा३ः। हौ३हो३१२३४५ई।

* ऊ० गा० २०प्र० १ख० ७मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

डा ॥(१) सनइन्द्रा३ । द्यौ३हो३१ । ययज्ज्वा३यि । द्यौ३द्यो३१यि । वरुणाया३ । हौ३हो३१यि । मरुद्भिया३ः । द्यौ३द्यो३१यि । वरिवोवी३त् । हौ३द्यो३१यि । परिखवा३ । द्यौ३द्यो३१२३४५ई । डा ॥(२) एनाविश्वा३ । द्यौ३द्यौ३१ । निअर्य्यआ३ । हौ३हो३१यि । द्युम्नानिमा३ । द्यौ३द्यो३१यि । नुषाणा३म् । द्यौ३हो३१यि । सिषासन्ता३ः । द्यौ३द्यो३१यि । वनामद्या३ । हौ३हो३१२३४५ई । डा(३) ॥ ८ * ॥ [२०]

॥ विलम्बसौपर्णम् ॥ उच्चातेजातमन्धसः । ईयइयाद्यायि । दिविसद्भूमिया । हा३द्या३यि । दा२३४द्यायि । ऊग्रा३उवा३ । शार्म्मा२३४औहोवा । महिश्रवा२३४५ः ॥(१) सनइन्द्रायययज्यवे । ईयइयाद्यायि । व

* ऊ० गा० १०प्र० १अ० ८सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४र५र र २ १ १ ५ १ १
ह्वणायमह्व । द्धा३हा३यि । द्भार२३४या । वारा३उ
२ १ ३ ५र र २ ३ १ १ १ १ २र१र
वा३ । वोरवार२३४औहोवा । परिस्रवा२३४५ ॥(२)एन।
२र १ १र १ २ १ १ ४ ३र ४ र ५र २
विश्वान्यर्य्यआ । ईयइयाद्धाहि । द्युम्नानिमानू । हा३
२ १ ५ १ १ २ १ ३
द्धा३यि । षा२३४णाम् । सायिषा३उवा३ । सारन्ता
५र र २र १ १ १११
२३४औहोवा । वनामहा२३४५यि(३) ॥ ९ * ॥ [२१]

२र १ २ १ ३२
॥ मार्गीयवाद्यम् ॥ उच्चौहोवा । तेजार । तमा
२ ५ १ १ र १ २ १
न्धार२३४सा: । दिविसद्भू । मियादा१दा२यि । उग्र
१ १ ३ ५ १ २
म् । द्धा । औ३होयि । प्रा२३४म्मा । मारद्धा२३४
५र र २ १ ११११ २र १ १ १
औहोवा । ए३ । अवा२३४५: ॥(१) सनौहोवा । आयि
३ २ ३ ५ १ २र १ २
न्द्रार । ययाज्या२३४वायि । वरुणाय । मरुद्भा१
१र २ २ १ ५ १
यार: । वरा । द्धा । औ३होयि । वोर२३४वीत् । पा

---

* ऊ० गा० १०प्र० १ख० ९सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ ५र र २ १ १११११ २रर १ २
२रा२३४औहोवा। ए३। स्वा२३४५॥(२) एनौहोवा।
१ ३ १ ३ ५ १ र २ र १ २
वायिश्वा२। निश्वार्य्या२३४आ। द्युम्नानिमा। नूषा१
१ र १ २ ३ ५
णा२म्। क्षिषा। हा। औ३होयि। सा२३४न्ताः।
१ ३ ५र र २ १ ११११
वा२ना२३४औहोवा। ए३। महा२३४५यि(३)॥ १४*॥[२२]
३ र २र १ ४ ५
॥ ऐडकौत्सम ॥ सनाद्दीन्द्रा२३। ययज्ज्यवर्ड्डया।
१ २र १ २ १ २र १ २ १
वरुणायमरुद्भियः। वारुणाय। मरुद्भा२३याः। वा
२ २ १ २ २ १ २ १
रा३यिहायि। वोवो३ह्वायि। परिस्रा२३वा३४३। ओ
२३४५ई। डा(२)॥ ४ †॥ [२३]
२रर र २ १र २
॥ सौमित्रम् ॥ एनाविश्वान्यर्य्य आ३ए। द्युम्नानि
१र र २ १ २
मा। नू२१२३। षाणा३४३म्। सा२३यिषा। सन्ता
१ ४ ५ ४ ५
२ओ२३। वनोवा। मा५होई्हायि(३)॥ १९‡॥[२४] ८

---

* ऊ० गा० २०प्र० २ख० १४सा०।

† ऊ० गा० ०२प्र० १ख० ४सा०। द्वितीयस्या ऋचोगानमेतत्।

‡ ऊ० गा० १६प्र० १ख० १९सा०। तृतीयस्या ऋचोगानमेतत्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

द्वितीय-सूक्तरूपे प्रगाथे* प्रथमा—

२ १ २ ३१ २ ३ १ २र
पुनानःसोमधारयापोवसानोअर्षसि।
१ २ ३ १ १ २र ३ १ २ ३ १ २ ३१ २ ३ १ २
आरत्नधायोनिमृतस्यसीदस्युत्सोदेवोहिरण्ययः ॥ १† ॥

हे सोम। "पुनानः" पूयमानस्त्वम् "अपः" उदकानि वसतीवर्थ्याख्यानि "वसानः" आच्छादयन् "धारया" "अर्षसि" पवित्रं गच्छसि, ततो "रत्नधा" रत्नानां रमणीयानान्धनानां दाता च "ऋतस्य" सत्यभूतस्य यज्ञस्य "योनिं" स्थानम् "आसीदसि"। कीदृशस्त्वम्? "उत्सः" प्रस्यन्दनशीलः "देवः" द्योतमानः "हिरण्ययः" हिरण्मयः सुवर्णोत्पत्तिस्थान मित्यर्थः॥

"उत्सोदेवः"—"उत्सोदेव"—इति पाठौ ॥ १ ॥

---

* "प्रकर्षेण ग्रथनं यत्र स प्रगाथः। प्रकर्षो नाम आम्नाता दृक्पाठा दाधिक्यम्"—इति सी० द० अ० ९, ३, ९ अधि० १वर्णके माधवव्याख्यायाम्। एष च प्रगाथः—पादाभ्यास-पुरःसर मृगन्तरसम्पादनेनोपजायते। अत्र च "पुनःपदा"—इति श्रौतोक्ति लिङ्गम्। तथा च श्रूयते ताण्ड्ये तृतीये —"एषा वै प्रतिष्ठिता बृहती या पुनः पदा तद यत् पदं पुनरारभते तस्माद् वत्सो मातर मभिहिङ्करोति"—इति। अस्यार्थः—या बृहती पुनः पदा भवति, सैषा प्रतिष्ठिता स्थिरा भवति; यदं चतुर्थः पादः सोऽप्यृगन्तर-सम्पादनाय पुनः पठ्यते, ततः सा बृहती पुनः पदा; सेय मृङ्मातात, तस्याः पादो वत्सः; तथा सति यस्मादव चतुर्थं पाद मुद्गाता पुनरारभते तस्माद् वत्सो मातर मभि वीक्ष्य हि मिति शब्दं करोतीति।

† ऊ० आ० ६,१,३,१ (१भा० ७० पृ०)=ऋ० वे० ७, ४,१२, ४। ऋ० बृहती: दे० ऋ० पूर्ववत्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

३ १र २र ३ १र २र ३ २ २ २ २ ३ २ ३ १ २
दुहानऊधर्द्दिव्यम्मधुप्रियम्प्रत्नꣳसधस्थमासदत्।

२ १ २ ३ १ २ ३ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ २
आपृच्छ्यन्धरुणवाज्यर्षसिनृभिर्द्धौतोविचक्षणः॥ २* ॥९†

"मधु" मदकरं ‡ "प्रियं" प्रीणनकारि ¶ "दिव्यं" दिविभवम् "ऊधः" सोमवल्ली-लक्षणं "दुहानः" पवमानः § सोमो-देवः "प्रत्नं" पुरातनं "सधस्थं" सह तिष्ठन्त्यत्रेति सधस्थं स्थान मन्तरिक्षम् ‖ "आसदत्" आसीदति [सदेर्लुङि रूपं] तदनन्तरम् "आपृच्छ्यं" कर्मणा प्रष्टव्यं "धरुणं" कर्मणो धारयितारं यजमानं "वाजी" अन्नवान्** सन् हे सोम! त्वम् "अर्षसि" तस्मै अन्नं दातु मतिगच्छसि। कीदृशः? नृभिः कर्मनेतृभिर्ऋत्विग्भिः "धौतः" अदाभ्यग्रहे परिशोधितः

---

* ऋ० वे० ७, ५, १२, ५। † इदं माध्यन्दिनपवमानं द्वितीयम्।

‡ 'मधु स्वादु सोमाख्यम्'—इति वि०।

¶ 'प्रियं देवमनुष्याणाम्'—इति वि०।

§ 'दुहानः दुह्यमानः। ऊधः ऊधसः सकाशात् दशापवित्ररूपात्। अथवा ऊधउदकं यत्र क्रियते सोमस्य सकाशात् तद् दुह्यते'—इति वि०।

‖ 'सधस्थं स्थानं द्रोणकलशाख्यम्'—इति वि०।

** अन्नमात्र—सोमः, चरुः, पशुः, धानाः, करम्भः, पुरोडाशः, प्रतीवापः, पयश्चेति।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

["तैरेनं* चतुराधूनोति पञ्च कृत्वः सप्त कृत्वो वा (१२, ५, १७)"—इत्यापस्तम्बेन सूचितम्] "विचक्षणः" सर्वस्य विद्रष्टा॥

"नृभिर्यतो"—"नृभिर्धूतः"—इति पाठौ॥ २॥ ९

२र   र   १   ५   १ र
॥ रौरवम्॥ पुनानःसोमा३धारा२३४या। आपो

र र   र   र र   ३ २   १ २
वसानोअर्षस्यारत्नधायोनिम्टतस्यसा२इदसाइ। ओहा

२   १ र रर   २   १ २   २   १
३उवा। उत्सोदेवोहिरा२३हाइ। ओहा३उवा। एयया।

२ ४ ५   २ र र र   २   ५   १ र र
औ३होवा॥(१) उत्सोदेवोहा३इरण्या२३४याः। ऊत्सोदे

र   र   र   र   ३२   १ २
वोहिरण्ययोदुहानऊधर्द्दिवियम्मधू२प्रियाम्। ओहा३उ

२   १   २   १ २   २   १
वा। प्रत्नꣳसधस्थमा२३हाइ। ओहा३उवा। सदात्।

---

* तैः निग्राभ्य-सञ्ज्ञकाद्भिः, एनं सोममित्यर्थः; अदाभ्यग्रहे इति सङ्गति-लभ्यः। अदाभ्यमिति ग्रहविशेषस्य नाम; तथाहि—'अदाभ्यं गृह्णात्यासिच्य निग्राभ्याः पात्रे तस्मिंस्तूष्णीं त्रीनंशूनवधायाग्नये त्वा गायत्रच्छन्दसमिति प्रतिमन्त्र मुपयामः सर्वत्राविशेषात्'—इति का० श्रौ० सू० १२, ५, १३—१५। अस्यार्थः—यस्मिन्नौदुम्बरे पात्रे अंशुर्गृहीतः तस्मिन् होतृचमसस्था निग्राभ्य-सञ्ज्ञा अप आनीय तस्मिंस्तिस्रः सोमलताः प्रक्षिप्याग्नयेत्वेत्यादित्रिभिर्मन्त्रैः क्रमेणादाभ्यं ग्रहं गृह्णाति। मन्त्रैः सोमलता प्रक्षेपो वेति केचित्। उपयामगृहीतोसीत्येतत् त्रिष्वपि मन्त्रेष्वादावनुषञ्जनीयं सर्वशेषत्वादाम्नानस्येति॥ किञ्च अभिषोतव्यस्य सोमस्य सेचनीया आपो निग्राभ्या उच्यन्ते।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ ५ २ १ ५ १
औ२३होवा ॥(२) प्रत्न७ सधस्था३मासा२३४दात्। प्रात्न७ स

२ २ २ ३ २ १ २ २
धस्थमासददापृच्छन्धरुणंवाजियार्षसाइ। ओहा३उवा।

१ २ १ २ १ २ २ १ २
नृभिर्द्धौतोविचा२३हाइ। ओहा२उवा। ऋणा। औ

४ ५ ४
३होवा। हो५इ। डा (३) ॥ २ * ॥ [१]

३ २ २ ४ ५ २
॥ यौधाजयम्॥ पुना३१। ना३:सो। म। धा

२ ५ १ २ १ ३ २ २ ५
रा२३४या। आपो३। वस्ना२। नश्रा३४५। षा२३४सी।

२२ १ २ १ १२ १ ३ २ २
आरात्नधाः। यो। निम्रृता२। स्यसा३४५इ। दा२३

५ २ १ २ २ ३
४सी। उत्सा२:। दाइवो२। हिरा३४५। ण्या२३४

२ ३ २ २ ४ ५ १ २ ५ १
याः ॥(१) उत्सो३१। दे३वो। हि। रण्या२३४याः। उ

२ १ २ २ २ ५ २ १ २
त्सो३। दाइवो२। हिरा३४५। ण्या२३४याः। दुहान

१ २ १ ३ २ २ ५ १
ज। धः। दिविया२म्। मधू३४५। प्री२३४याम्। प्र

१ ३ २ २ ५ २
त्ना२म्। साधा२। स्थमा३४५। सा२३४दात् ॥(२)प्र

* ऊ० गा० १प्र० १ख० २सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ ४ ५ १ २ ५ १२
त्वा३१म् । सा३ध । स्थम् । आसा२३४दात् । प्रात्ना
१ २ २ ३ ५ २र १
३म् । सधा२ । स्थमा३४५ । सा२३४दात् । आपा
२ १ १ १ २ २ १ ५
र्क्रियाम् । ध । रुणंवा२ । जिया३४५ । षा२३४सो ।
२ १ ३ १ २ ५
नुभा२इः । धौर्ता२ । विचा ३४५ । त्वा २ ३ ४ णा (३)
॥ ३ * ॥ [२]

१ २ १ २ १र
॥ ऐडमायास्थम् ॥ आयिपुना । ना:सो । मधार
र २ :र १ २
या । आपोवसा३१ । नौअर्षसी । आरत्नधा३१: ।
र २१र २ २ १
योनिम्तता । स्थसीदसी । ऊत्सोदेवा३१: । ह्रिरण्या२
२ १ २ १ २ १
३या३४३: ॥(१) आउत्सा: । दायिवो । ह्रिरण्ययाः । ऊ
२ २ १ र २
त्सोदेवा३१: । ह्रिरण्ययाः । दूद्दानऊ३१ । धर्दिवियाम् ।
२ १ २ १ १र २
मधुप्रियाम् । प्रात्नं्सधा३१ । स्थमासा२३दा३४३त् ॥(२)
१ २ १ २ १र २
आयिप्रत्नाम् । साधा । स्थमासदात् । प्रात्नंसधा
२ १र २ २
३१ । स्थमासदात् । आपृच्छिया३१म् । धरुणंवा । जि

* ऊ० गा० १प्र० १ख० २सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २१ १ १
यर्षसायि। नृभिर्द्धौंता३१ः। विचक्षा२३णा३४३ः। औ

२३४५ई। डा (३)॥ २० *॥ [३]

१र र र र १ २
॥ त्रिणिधनमायास्यम्॥ पुनानःसोमधाद्दाउद्दोवा।

१ १ ३ ५ १ ३ २ ३ ५
रायाआ२३४पो। वसा२। नआ३४५। षा२३४सी।

१र २ ३र ४र ५ १ र र ३ २
आरा३४। औद्दोवा। त्वधायोनिम्तता२। स्यसा३४५

३ ५ १ २ ३र ४र ५ १
यि। दा२३४सी। उत्सा३४। औद्दोवा। दायिवो२

३ २ ३ ५ २र र र र र १ २
हिरा३४५। ण्या२३४याः॥(१) उत्सोदेवोहिराद्दाउद्दोवा।

१ २ ३ ५ १ ३ २ ३
ण्यायाऊ२३त्साः। दायिवो२। हिरा३४५। ण्या२३४

५ १ २ ३र ४र ५ १ र ३ २
याः। दुद्दा३४। औहोवा। नऊधर्हि वियार२म्। मधू

३ ५ १ २ ३र ४र ५ १
३४५। म्रो२३४याम्। प्रत्ना३४। औद्दोवा। साधा

३ २ ३ ५ २ र र
२। स्थमा३४५। सा२३४दात्॥(२) प्रत्नꣳसधस्थमाद्दाउ

१ २ १ २ ३ ५ १ ३ २
द्दोवा। सादेत्प्रा२३४त्नाम्। सधा२। स्थमा३४५।

* ऊ० गा० १प्र० २ख० १०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ५ १ र २ ३र ४र २ १
सा२३४दात् । आपा३४ । औहोवा । क्रन्ग्वरूणंवार२ ।
२ २ ३ ५ १ २ ३र ४र ५ १
जिया३४५ । षा२३४सी । नृभा३४ । औहोवा । धौ
३ २ ३ ५
तो२ । विचा३४५ । ह्वा२३४णाः(३) ॥ १ * ॥ [४]

२र र १ २र १र १ १ २ १र
॥ कण्वरथन्तरम् ॥ पूनानःसोमधारया । अपोवसा ।
२ १ २ २ र र र र ३ ५र
नो३आर्षा३सी । आरत्नधायोनिम्रृतस्यसीदसा२३४ऐही ।
२ १र ५ २ २ २ ३
उत्सोदा२३४यिवाः । ह्रिरा३१उवा२३ । ए३ । एयय
२ र र १र २र १ २ १ २ १र र र २ १
आ ॥(१) उत्सोदेवोहिरण्ययाः । उत्सोदेवो । हा३यिरा
२ २ र र ३ ५र २ १
ण्या३याः । दुहानऊधर्दिव्यिंमधुप्रिया२३४मैही । प्रत्नꣳ
५ २ २ १ ३ २ र
सा२३४धा । स्थमा३१उवा२३ । ए३ । सददा ॥ (२)प्रात्नꣳ
१ २ १र २ १ २ १ २ १ २ २ र
सधस्थमासदात् । प्रत्नꣳसधा । स्था३मासा३दात् । आ
र ३ ५र २ १ ५ १
पृच्छ्यन्ग्वरूणंवाजियर्षसा२३४ऐही । नृभिर्द्यौ२३४ताः । वि
२ १ ३ २
चा३१उवा२३ । ए३ । चणआ (३) ॥ ४ † ॥ [५]

---

* ऊ० गा० २प्र० १ख० १सा० ।

† ऊ० गा० ४प्र० १ख० ४सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ र १ ४र४४र ५ १
॥ गौङ्गवम् ॥ पुनानाऽ३:सोमधारया। आपो२।
१र २र२ ४ ५ २र१ रर १
वसानोआ३। षासायि। आरत्नधायोनिमार२३र्त्ता२।
३१ ४ ५ २र१ रर ३२ ४
स्यसा३यिदासायि। आरत्नधायोनिमृत। स्यसा३यिदा
५ १रर १ १ २ १ ५
सायि। ऊत्सोर्द्दे। वा। औ३हो। द्विरो२३४वा।
४ ५ ५र२ ४र५र ५ १
ण्या५योऽ६हायि॥(१) उत्सोदा३यिवोद्दिरण्यया:। ऊत्सो
१रर ३१ ४ ५ २र१र १
२। देवोद्विरा३। ण्याया:। दुहानऊधर्द्दिवार३यार्म्।
३१ र५ २र१र ३१४५
मधू३प्रायाम्। दुहानऊधर्द्दिवियम्। मधू३प्रायाम्।
१ १ १ २ २ १ ५ ४
प्रात्नꣳस। धा। औ३हौ। स्थमो२३४वा। सा५दो
५ ५ २ ४५४र ५ १
ऽ६हायि॥(२) प्रत्नꣳसा३धस्थमासदात्। प्रात्ना२म्।
१ ३ २ ४ ५ २र१ १ ३१
सधस्थमा३। सादात्। आपृच्छ्यन्धरुणा२३वा२। जिया
४ ५ १ २र १ २ १ १ ५
३र्षासायि। नृभिर्द्धौ। ता। औ३हो। विचो२३४वा।
४ ५
हा५णोऽ६हायि(३)॥ ५ *॥ [६]

* ऊ० गा० ४प्र० १ख० ५षा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४र २ ४र १र४५र २
॥ द्विनिधनमायास्यम्* ॥ पुनानःसोमधारया । ए३ ।

४ १ २ १ १२ २
औ३होऽ५वाऽऽ । आपो३ । वसा२ । नआ३४५ । षा

१ ११११ १ २१ २१ २ १
३सी२३४५। आरत्नधाः । योनिमृता । स्यासा३आ ।

२ ४ ५ २१ २ २ १
औ३हो३ । दा२३४सी । उत्साऔ३हो । दायिवो२ ।

३२ २ १ ११११ २४र र३र ४ ५
हिरा३४५ । ण्या३या२३४५ः ॥(१) उत्सोदेवोहिरण्ययः ।

२ २ ४ १२ १ ३१
ए३ । औ३होऽ५वाऽऽ । ऊत्सो३ । दायिवो२ । हिरा

२ १११११ ५ र २१ २१
३४५ । ण्या३या२३४५ः । दूहानऊ । धार्द्दिवियाम् ।

२ १ २ ४ ५ २१ २ २
माधू३आ । औ३हो३ । प्री२३४याम् । प्रत्नाऔ३हो ।

१ ३ २ २ ११११ ४३ ४३४
साधा२ । स्थमा३४५ । सा३दा२३४५त् ॥(२)प्रत्नꣳसधस्थ

३र ४५ २ ४ ४ १२ १
मासदत् । ए३ । औ३होऽ५वाऽऽ । प्रात्ना३म् । सधा२ ।

३२ २ १ ११११ १ ३१
स्थमा३४५ । सा३दा२३४५त् । आपृच्छियाम् । धारु

---

* "निरधीन मायास्यम्"—इति ख० पु० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२१ २ १ ४ ४ ५ ११ २
णंवा। जाग्रा३ आ। औ३हो३। षा२३४सी। नृभा औ

२ १ ३२ २ १ ११११
३हो। धौतो२। विचा ३ ४ ५। क्षा३णा २ ३ ४ ५:(३)

॥ ६ * ॥ [७]

४ र ३ ४र ३र ४ ५र २२
॥ उत्सेधम्॥ पुनानःसोमधारया। पः। वसा३४

३र ४र ५ २र १ २ ५
औहोवा। नोअर्षसाऽ२यि। हा३१उवा२३। ऊ३४पा।

३र २ ४ ५र ४ ५ १ २१ २र १
आरा३त्नधा। औहोवाहायि। योनिमृता। स्यसीदा

२ २ ५ ३ २ ४र ५र
सि। हा३१उवा२३। ऊ३४पा। उत्सो३देवः। औ

४ ५ ३२ ४ ३ ४र र ३र ४
होवाहायि। हिरा३ण्या५याई५ई: ॥(१) उत्सोदेवोहिर

५ ३र २ ३र ४र ५ २१
ण्ययः। उत्सः। देवा३४औहोवा। हिरण्ययाऽ२ः।

३ ५ ३२ ४ ५र ४ ५
हा३१उवा२३। ऊ३४पा। दुहा३नऊ। औहोवाहायि।

१ २१ २ १ २ २ ५
धार्ह्विंयाम्। मधुप्रायम्। हा३१उवा२३। ऊ३४पा।

३२ ४ ५र ४ ५ ३१ ४
प्रत्ना३९सध। औहोवाहायि। स्थमा३सा५दाई५त् ॥(२)

---

* ऊ० गा० ४प्र० १अ० ६सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ २ ४ १ ४ ३र ४ ५ ३ २ ३र ४र ५ २
प्रत्नꣳसधस्थमासदत्। प्रत्नम्। सधा३४औहोवा। स्थ
१र २ ५ १र २ ४
मासदा५रत्। हा३१उवा२३। ऊ३४पा। आपा३र्च्छि
५र ४ ५ १ २ १ २ १ २
याम्। औहोवाहायि। धारुणंवा। जियर्षासि। हा
२ ५ ३ २ ४र ५र ४ ५
३१उवा२३। ऊ३४पा। नृभा३यिद्यौँतः। औहोवाहा
३ २ ४ ३ १ १ १ १
यि। विचा३र्चा५पूणाई५६ः। ऊ२३४५(३) ॥११*॥ [८]

४ ३ ४ २ ४र ५
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ पुना५पूनः। सो३मा३धाराया।
१ र २ १ २ २ १र १ र र
आपोवसा। नो३आर्षा३सी। आरा२त्नधायोनिमृ।
२ १ २ २ १ र र र
तस्या२३सा। ऊम्मायि। दा३सायि। ऊत्सोदेवोहिरा
३ २ १ २ १ २ १ २ २
२ण्ययाउ ॥(१)ऊत्साः। दायिवो। हा३यिराण्या३याः।
१ १र २ १ २ २
दुहा२नऊधर्दि्वि। यम्मा२३धू। ऊम्मायि। प्रा३याम्।
१ ३ २ १ २ १ २
प्रात्नꣳसधस्थमा२सदाउ ॥(२)प्रात्नाम्। साधा। स्था३
१ २ २ १ १ र २
मासा३दात्। आपा२र्च्छयन्धरुणम्। वाजा२३या।

* ऊ० ग्रा० ६प्र० १अ० ११गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ १ २र २र ३ २
ऊम्भायि। षा३सायि। नृभिर्ह्वौतोविचार२ःणाउ। वा
१११
३४५ (३) ॥ १२* ॥ [८]

२र र २र १२१
॥ निषेधम् ॥ पुनानःसोमा३धारया। अपोवसा।
२र १ १२ १२ ४५ २३
नोअर्षसा२यि। इहा३। आरा३त्नाधाः। हाहो२३
५ १ २१ २र१ २ १२ १
४हा। योनिमृता। स्यसीदा२३सायि। इहा३। ऊ
२ ४ ५ २३ ५ ३२ ४
त्सो३दायिवाः। हाहो२३४हा। हिरा३ण्याप्५याइ५६ः ॥(१)
२र रर २ १२र१ २१
उत्सोदेवोहा३यिरण्ययाः। उत्सोदेवो। हिरण्यया२ः।
१२ १२ ४५ २३ ५ १ २१
इहा३। इहा३नाऊ। हाहो२३४हा। धार्हिवियाम्।
२१ २ १२ १२ ४५ २३
मधुप्रा२३याम्। इहा३। प्रात्ना३ॅसाधा। हाहो२३
५ २२ ४ २ २र
४हा। स्थमा३सा५दाइ५६त् ॥(२) प्रत्नॅसधस्था३मासदा
१ २१ २र१ १२ १
त्। प्रत्नाॅसधा। स्थमासदा२त्। इहा३। आ
२ ४५ २३ ५ १ २१ २१
पा३र्च्छायाम्। हाहो२३४हा। धारुणांवा। जियर्षा

* ऊ० गा० ६प्र० १ख० १२गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १ २ ४ ५ २ ६ ५
२३सायि । इहा३ । नुमा३यिश्वौना: । हाचो२३४हा ।
२ २ ४ ३ १ १ १ १
विचा३त्ता५णा६५६ः । हे२३४५ (३) ॥ १२ * ॥ [१०]

२ ३ १ २३ १३ २ १ २ १३ २३ १
॥ समन्तम् ॥ पुनानःसोमधारया । अपोवसानोअ

३ २ १ २ १ २
र्षसायि । आरत्ना२३धाः । योनिमृत । स्यसायिदामा ।
२३ २ २३ २ १ २ १ २
औचो३४वाहायि । उत । सोदा२३यिवा३ः । होवा३
२ १ १ २ २३ ३ २ १
हायि । हिरण्या२३या३४३ः ॥ १) उत्सोदेवोहिरण्ययाः ।
३ ३ २ १ ३ २ १ २
उत्सोदेवोऽहिरण्ययाः । दुहाना२३ऊ । धार्हिवियम् ।
१ २ २३ २ २३ २ १ २
मधूप्रायाम् । औहो३४वाहायि । प्र । त्नाᳲसा२३धा
१ २ २ १३ २ २ १ २ १ २
३ । होवा२हा । स्थमासा२३दा२४३त् ॥(२)प्रत्नᳲसधस्थ
१३ २ १ २ १ २ १३ ३ २
मासदात् । प्रत्नᳲसधास्थमासदात् । आपृच्छा२३याम् ।
१ २३ १ २ २३ २ २३ २ १
धारुणंवाजियार्षासा । औहो३४वाहायि । नृ । भायि

* ऊ० गा० ६प्र० १ख० ११सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ २ १ २ १
द्यौँ२३ता३ः। द्योवा३द्यायि। विचत्ता२३णा३४३ः। ओ
२३४५ई। डा (३)॥ २ *॥ [११]

५ ४ २ ४ ५र ४ ५ १र २
॥ अभीवर्त्तम्॥ पुना३ना३ःसोमधारयोवा। आपोव
र र १ २ १ २ ३र
सा। नोआर्षा१सा२यि। आरत्नधा३१२३४ः। योनि
४ ५ २ १ २ १ २ ३ २
मृत। स्यसायिदा१सा२यि। उत्सोदा१यिवा२ः। हिरा
१ २ १ १ १ १ ५ ४ २ ४ ५ ४ ५
३ण्या२३४५। या२३४५ः॥(१) उत्सोदे३वोऽहिरण्ययोवा।
१ र २र १ २ १ र २ ३
ऊत्सोदेवः। हिराण्या१या२ः। दूहानऊ३१२३४। ध
४ ५ २ १ २ १ २ ३
हिं वियम्। मधुप्रा१या२म्। प्रत्नाꣳसा१धा२। स्थ
२ १ ३ १ १ १ १ ५ ४ २ ४ ५र
मा३। सा२३४५। दा२३४५त्॥(२) प्रत्ना३ꣳसा३धस्थमा
४ ५ १ २ १ २ १ २
सदोवा। प्रात्नꣳसध। स्थमासा१दात्। आपृच्छिया
३ ४ ५र २ १ २ १ २
३१२३४म्। धरुणंवा। जियार्षा१सा२यि। नृभायि
२ २ १ ३ १ १ १ १
द्यौँ१ता२ः। विचा३। त्ता२३४५। णा२३४५ः(३)॥ १२ †॥ [१२]

* ऊ० गा० ६प्र० २ख० २सा०।

† ऊ० गा० ८प्र० २खं० १२सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ ४ २ ४ ५ १ र
॥ अभीवर्त्तम् ॥ उत्सो३दे३वोऽहिरण्ययोवा। उत्सो
२र १ २ १ र र ३ ४
देवः। हिराण्या१या२ः। दूहानऊ३१२३४। धर्दिवि
५ २ २ १ २ ३ १
यम्। मधूप्रा१या२म्।(२) प्रत्नाᳲसा१धा२। स्थमा३।
१ ३ १ १ १ १
सा२३४५। दा२३४५त्(३)॥ १४ *॥[१३]

५ २ ४ ५ ४र ५ २ १
॥ महाकालेयम् ॥ प्रत्नᳲसा३धस्थमासदात्। प्रत्ना
२ १ २ ३र २ १ २र १ २ १
ᳲसधा। स्थमासदा२३त्। आपृच्छियाम्। धा२३४।
३ ४ र ५ २ २ १ ३र २ २
रुणंवाजिय। षा३सायि। नृभायिद्यौतौ। वा३४३ओ
५ ४ ४
३४वा। विचा५चणाः। द्वो५ई। डा(३)॥ १५†॥ [१४]

१ ४र र ३र ४ ५ २ २ ३ ५
॥ वासिष्ठम् ॥ उत्सोदेवोहिर। ण्यया३ओ२३४वा।
४ ५ २ १ १ र र र २
इयाहायि। ऊवेहो२यि। उत्सोदेवोहिराण्या१या२ः।
१ र र १ २ ऽ २ १
दुहानऊधर्दिवियम्। मधूप्रा१या२म्। ई३या॥(२) प्रत्न

* ऊ० गा० ८प्र० १ख० १४सा०।

† ऊ० गा० ८प्र० १ख० १५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २ १५ २ १११
ꣳसा२३४धा। स्थमासा२३४५दा६५६त्। अवा३सा२३
११
४५यि (३) ॥ १६* ॥ [१५]

१ र २ १ २र १२
॥ सह्यावैष्टम्भम् ॥ पुनानःसोहायि। मधारयोवा।
१र २र र १२ १२२ र
आपोवसा। नोअर्षा१सा२३यि। होवा३हायि। आ
१ १२ १२
रत्नधायोनिमृत। स्यमायिदा१सा२३यि। होवा३हा
२ १२ १२२ १
यि। उत्सोदा१यिवा२३ः। होवा३हायि। हिर। ण्या
२ ५र र १ र२र१ २ १२
३या२३४औहोवा ॥ (१) उत्सोदेवोहायि। हिरण्ययोवा।
१ र २र १२ १२२ र
उत्सोदेवः। हिराण्या१या२३ः। होवा३हायि। दुहा
१र२ १२ १२ १२२ १
नऊधर्दिवियम्। मधूप्रा१या२३म्। होवा३हायि। प्र
२ १२२ १र १
त्नाꣳसा१धा२३। होवा३हा। स्थमा। सा२दा२३४
५र र २१ २र१२ १
औहोवा॥(२) प्रत्नꣳसधोहायि। स्थमासदोवा। प्रा
२ १२ १२२ र१
त्नꣳसध। स्थमासा१दा२३त्। होवा३हायि। आपृ

* ज० गा० ८प्र० २ख० १६गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ १ २र १ २ १ २ २ १
च्छन्ध्रुणंवा। जियार्षा१सा२३यि। होवा३हायि। नृ
२ १ २ २ १ २
भायिद्यौ१ता२३ः। होवा३हायि। विच। चा२णा२३
५र र ३ ५
४औहोवा। ही२३४भाः (३)॥ १२ *॥ [१६]

५ र २ ४र ५ ४र ५ २ १ २ १
॥ कालेयम्† ॥ पुनानाः३सोमधारया। अपोवसा।
२र ३ २ १ २र २ २ १ ३ ४
नो३र्षसा२३यि। आरत्नधा३ः। यो२३४। निमृतस्य
५र २ २ १ २ २र २ ५ ४
सी। दा३सायि। उत्सोदेवौ। वा३४३ओ३४वा। हि
५ र २ ४र ५ ४ ५ २ १ २र १
रण्ययाः॥(१) उत्सोदा३यिवोहिरण्ययाः। उत्सोदेवो।
२ ३ २ १ २ ३र २ १ ३ ४ ५
हिरण्यया२३ः। दुहानऊ३। धा२३४ः। दिवियम्मधु।
२ २ १ ३ २ २ ५ ४
प्रा३याम्। प्रत्ना॰सधौ। वा३४३ओ३४वा। स्थमाप्
५ २ ४ ५ ४र २ १ २ १
सदात्॥(२) प्रत्न॰सा३धस्थमासदात्। प्रत्ना॰सधा।
२ ३र २ ६ २र ३ २ १ ३र र
स्थमासदा२३त्। आपृच्छिया३म्। धा२३४। रुषांवा

* ऊ० गा० १२प्र० १ख० १२सा०।

† "महाकालेयम्"—इति ख० पु०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

जिय। षा३सायि। नृभायिद्वौती। वा३४३ओ२३४वा।

विचा५स्रणाः। क्षो५ई। डा(३)॥ १३ *॥ [१७]

॥ वषट्कारणिधनम्॥ पुनानःसोमधारया। पुनाना

३:सोमधारया। अपोवसानो३आर्षसा२यि। नोआर्षा

१सा२३यि। आमो३वा। आरत्नधायोनिमृतस्या३सायि

दसा२यि। स्यसायिदा१सा२३यि। आमो३वा। उत्सो

देवोहो३राण्य१या२ः। हिराण्या१या२३ः। ओम्। ओ२।

वा२३४। औहोवा॥ ऊ२३४पा(१)॥ २० †॥ [१८]

॥ दैर्घश्रवसम्॥ पुनानःसोमधारयाओहाओहा२

ए। अपोवसानोअर्षसि। ओ३हा। ओ३हा३ए३४।

आरा३४त्नधाः। योनिमृ। तस्यासीदसायि। ओ३

---

* ऊ० गा० १०प्र० १ अ० १३सा०।

† ऊ० गा० १०प्र० १ अ० २०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ऽ २ २ ३ २ ३र २ २ १ ५
हा। ओ३हा३ए३४। उत्सो३४देवा३ः। हिरो२३४वा।
४ ५ २र र र र र र २
ण्या५यो६हायि ॥(१) उत्सोदेवोहिरण्ययओहाओहा३ए।
१र २र१र २ १ २ ऽ २ ऽ २२ ३ २
उत्सोदेवोहिरण्ययः। ओ३हा। ओ३हाए३४। दुहा
३ २ १ २ १ २ ऽ २ ऽ
३४नऊ। धार्द्दिवि। यम्माधुप्रियाम्। आ३हा। ओ
२ २ ३ २ ३ २ २ १ ५ ४
३हा३ए३४। प्रत्ना३४ꣳसधा३। स्थमो२३४वा। सा५
५ २ र र र र २ १
दो६हायि ॥(२) प्रत्नꣳसधस्थमासदोहाओहा३ए। प्रत्नꣳ
२ १ २ १र २ ऽ २ ऽ २ २ ३र २
सधस्थमासदत्। ओ३हा। ओ३हा३ए३४। आपा३४
३ २ १ २ र १ २ ऽ २
र्च्छियाम्। धारुणम्। वाजायर्षसायि। ओ३हा।
ऽ २ २ ३ २ ३र २ १ ५ ४
ओ३हा३ए३४। नृभा३४यिद्धौता३ः। विचो२३४वा। त्ना
५
५णो६हायि(३) ॥ १६ * ॥ [१८]

२ र १ २ ३ २ ४ ५
॥ मैधातिथम् ॥ पुनानःसोहायि। मधा३राया।
२ १र २ २ १ २ १ २
अपोवा२होऽयि। साऔ३हो। नाआउवा। षासा

* ऊ० गा० ११प्र० २ख० १६सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र र र ३ २ २ १ २ १
उवा। आरत्नधायोनिमृताऔ३होवा। स्वासाउवा। दा

२ १ २ र २ २ १ १र १ १र
स्वाउवा। उस्रोदेवाऔ३होवा। हिरा। औहोवा। वा

५ ४ ५ २ र र १ २ ३
होर३४वा। ण्या५योई्हायि॥(१) ओदेवोहायि। हि

२ ४ ५ २ १र २ २ १
रा३ण्यायाः। उस्रोदा२होश्यि। वाऔ३होवा। हायि

२ १ २ १र र २ २
राउवा। ण्यायाउवा। दुहानऊधर्हिवियाऔ३होवा।

१ २ १ २ १ ३ २ १र
माधाउवा। प्रायाउवा। प्रत्नꣳसधाऔ३होवा। स्थमा।

२र १ ३र ५ ४ ५ २ १
औहोवा। वाहोर३४वा। सा५होईहायि॥(२) प्रत्नꣳसधो

२ २ २ ४ ५ २१ १
हायि। स्थमा३सादात्। प्रत्नꣳसा२होश्यि। धाऔ

२ १ २ १ २ १र
३होवा। स्थामाउवा। सादाउवा। आपृच्छ्यन्धरुणंवा।

२ २ १ २ १ २ १ र २
औ३होवा। जायाउवा। षासाउवा। नृभिर्हौताऔ३

२ १र २र १ ३र ५ ४ ५
होवा। विचा। औहोवा। वाहोर३४वा। ता५णोई्हा

यि(३)॥ ७ *॥ [२०]

* ऊ० गा० १३प्र० १ख० ७सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ वरुणसाम ॥ पुनानःसोमधारयोवा। ओवा। आपोवसा। नोआर्षा१सा२यि। आ२३रा। त्ना२३ धाः। योनिमृत। स्यसा२३हायि। दसा३आ। उत्सो देवोहिरण्ययः। ऊ२३त्साः। दायिवोहिरौ३। हो३१ २३४। वा। ण्या५योऽ६हायि ॥(१)उत्सोदेवोहिरण्ययोवा। ओवा। ऊत्सोदेवः। हिराण्या१या२ः। दू२३हा। ना२३ऊ। धर्हिवियम्। मधू२३हायि। प्रिया३मा। प्रत्न८सधस्थमासदत्। प्रा२३त्नाम्। साधस्थमौ३। हो३१२३४। वा। सा५दोऽ६हायि ॥ (२)प्रत्न८सधस्थमा सदोवा। ओवा। प्रात्न८सध। स्थमासा१दा२त्। आ२३पा। च्छा२३याम्। धरुणंवाजिया२३हा। षमा ३आ। नृभिर्धौतोविचक्षणः। नृ२३भीः। धौतोवि चौ३। हो३१२३४। वा। क्षा५णोऽ६हायि(३) ॥ १९* ॥[२१]

* ऊ० गा० १२प्र० १ख० १९गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र र र २ २१
॥ वैयश्वम्॥ पुनानःसोमधारयाइए। अपोवसा २
र १ १ २ २ १र २१र र २ १
नोअर्षसा२३यि। होवा३हायि। आरत्नधायोनिमृता
१ २ २ ३ ५ १र र र
२। स्यासा३हायि। दा२३४सायि। उत्सोदेवोहिरा२
१ २ १ २ ४ ५ ४
३हो। एयया। औ३होवा। होपूइ। डा(१)॥ १५*॥[२२]

२ ४र र ३र ४ ५
॥ वषट्कारणिधनम्॥ उत्सोदेवोहिरण्ययः। उ
र २ ४र ५ ४ ५ २र र र १ ०
त्सोदा३यिवोहिरण्ययाः। उत्सोदेवोही३राण्यया २ः। हि
१ २ १र ऽ २ र र १
राण्यया२३ः। ओमो३वा। दुहानऊधर्दिवियम्मा३धू
० १ २ १र ऽ २
प्रिया २म्। मधप्रा१या२३म्। ओमो३वा॥(२) प्रत्नꣳस
१ ० १ २ १र
धस्था३मासदा २त्। स्थमासा१दा२३त्। ओम्। ओ
३ ५र र ० ५
२। वा२३४। औहोवा। ऊ२३४पा(३)॥ १६†॥[२३]

२ १ ४र र र ५ २ १र २र
॥ पृश्नि॥ पुनाना२३ःसोमधारयाहाउ। अपोवसा

---

* ऊ॰ गा॰ १३प्र॰ २ख॰ १५सा॰।

† ऊ॰ गा॰ १३प्र॰ १ख॰ १६सा॰।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

नोअर्षसि । आराता१धार२३ः । होवा३हायि । योनि
मृत । स्यसायिदा१सा२३यि । होवा३हायि । उत्सो
दा१यिवा२३ः । होवा३हायि । हायिरण्ययः । इडा
२३ ॥(१) उत्सोदा२३यिवोहिरण्ययोहाउ । उत्सोदेवोहिर
ण्ययः । दुहाना१ऊ२३ । होवा३हायि । धाहिंवियम् ।
मधूप्रा१या२३म् । होवा३हायि । प्रत्नाꣳसा१धा२३ ।
होवा३हा । स्थामासदत् । इडा२३ ॥(२) प्रत्नाꣳसा२३
धस्थमासदह्वाउ । प्रत्नꣳसधस्थमासदत् । आपार्च्छा१
या२३म् । होवा३हायि । धारुणंवा । जियार्षा१सा
२३यि । होवा३हायि । नृभायिद्वौ१ता२३ः । होवा३
हायि । वायिचक्षणः । इडा२३भा३४३ । ओ२३४५ई ।
डा(३) ॥ ३ * ॥ [२४]

---

* ऊ० गा० १५प्र० २ख० ९सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ आभीशवोत्तरम् ॥ पुनानःसोमधारयाए। ए। अपोवसा३नोअर्षसायि। आ२३४रा। हा३हा। त्नधा योनिमृतस्यासी१दसायि। ऊ२३४त्साः। हा३हायि। दायिवोहिरो२३४वा। एया५योई हायि॥(१) उत्सोदेवोहिर ण्यए। ए। उ।त्सोदेवो३हायिरण्ययाः। दू२३४हा। हा ३हा। नऊधर्द्दिवियम्माधुपायम्। प्रा२३४त्नाम्। हा ३हायि। साधस्थमो२३४वा। सा५दोई हायि॥(२) प्रत्नꣳ सधस्थमासददे। ए। प्रत्नꣳसधा३स्थामा१सदात्। आ २३४पा। हा३हा। व्यन्धरुणम्वाजायर्षसायि। न्द२३ ४भीः। हा३हायि। धौतोविचो२३४वा। स्वा५णोई हायि(३) ॥ ४ * ॥ [२५]

* ऊ० गा० १५.प्र० २ख० ४सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र १ २र १र २र र १
॥ पौरुमुद्गम्॥ पुनानःसोमधारया। औहोवा। ए
२ र र १ र १ र २
हियां। हाउ। अपोवसा२नोअर्षसि। आराना१धा
१ २ १ २ ३ ५ १
२ः। योनिम्टता३। स्थासायिदा२३४सायि। उत्सो।
२ ३ ५ २ २ ४
दायिवौवाओ२३४वा। हा३हायि। हिरा५ण्ययाः॥(१)
१ र २र१र २ १ २ र १ २ र
उत्सोदेवोहिरण्ययः। औहोवा। एहियां। हाउ।
र १र १ २ १ २ १ २
उत्सोदेवो२हिरण्ययः। दुहाना१ऊ२। धार्दिवियाऽ३म्।
१ २ ३ ५ १ २ ३ ५ २
माधुप्रा२३४याम्। प्रत्नाम्। साधौवाओ२३४वा। हा
२ ४ २१ २१२ १र २ र
३हा। स्थमा५सदात्॥(२) प्रत्नꣳसधस्थमासदत्। औ
१ २ र १ र१२
होवा। एहियां। हाउ। प्रत्नꣳसधा२स्थमासदत्।
१र २ १ २ १ २ ३ ५
आपार्च्छा१या२म्। धारुणंवा३। जायर्षा२३४सायि।
१ २ ३ ५ २ ४
नृभायिः। धौतौवाओ२३४वा। हा३हायि। विचा५च
४
णाः। हो५ई। डा(३)॥ १० *॥ [२६]

* ऊ० गा० १०प्र० १ख०·१०मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ र २ ४र ५र ४
॥ आष्कारणिधनं काण्वम् ॥ पुनाना३ःसोमऽधार
५ १ र२ र र १ २ र १
या। आपोवसा। नोआ२३र्षसाउ। वा३२। आर
२ १ २र ३ ४ ५ २ १र ५ १ २
त्नधाः। योनिमृता। स्यसीदा२३४सायि। ऊ२३त्साः।
१र र २ १ ५ र २ ४र ५
देवोहि। रण्या२३४५या६५६ः॥(१) उत्सोदा३यिवोहिऽर
.४ ५ १ र १र १ २
ण्ययाः। ऊत्सोदेवः। हिरा२३ण्ययाउ। वा३२। दु
१र २ १ २ ३ २ १ २ १ ५ १ २
हानऊ। धर्हिवियाम्। मधुप्रा२३४याम्। प्रा२३त्ना
१ २ १र ५ २
म्। सधस्थम्। आसा२३४५दा६५६त्॥(२) प्रत्न१सा
४ ५र ४ ५ १ २ १ २
३धस्थऽमासदात्। प्रात्न१सध। स्थमा२३सदाउ। वा
र १ २ १ २ ३ ४ ५ २ १ ५
३२। आपृच्छियाम्। धरुणंवा। जियर्षा२३४सायि।
१ २ १र र २ १ २ ११
त्र२३भीः। धौतोवि। चत्ता२३४५णा६५६ः। आ२३
१ १
४५ष्(३)॥ ११ * ॥ [२७]

१ र र १ १
॥ सोमसाम† ॥ पुनानःसो२मधारया। आपो२वा

* ऊ० गा० १७प्र० १ख० १सा०।

† "वत्सीसोमः"—इति ख० पु०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सा२। नोअर्षसी। आरा२त्नाधा२ः। योनिमार्त्ता२। स्यसीदसी। ऊत्सो२दायिवा२ः। हिरण्या२३यी३४३ः॥(१) उत्सोदेवो२ह्विरण्ययाः। ऊत्सो२दायिवो२। ह्विरण्ययाः। दूहा२नाऊ२। धर्द्दिवाया२म्। मधुप्रियाम्। प्रात्ना२७साधा२। स्थमासा२३दा३४३त्॥(२) प्रत्न७सधा२स्थमासदात्। प्रात्ना२७साधा२। स्थमासदात्। आपा२र्च्छीया२म्। धरुणांवा२। जियर्षसायि। नृभा२यिद्धौता२ः। विचक्षा२३णा३४३ः। ओ२३४५ई। डा(३)॥१६*॥[२८]

॥बार्हदुक्थ्यम्॥ पुनानःसोम। धा२रया। अपोवसानोअर्षा२३सायि। आरत्नाधा२ः। योनिमार्त्ता२। स्यसीदसायि। उत्सोदा२३यिवाः। ह्विरण्या२३ या ३ ४

---

* ऊ० गा० १७प्र० १ख० १६षा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २र १र २ १ र र र २ १
३ः ॥(१) उत्सोदेवोहि । रा२ण्यया: । उत्सोदेवोहिर
२ १ २ १ ७ १
ण्यया२३या: । दूहा१नाऊ२ । धाहिंवाया२म् । मधु
२ १र २
प्रियाम् । प्रत्नꣳसा२३धा । स्थमासा२३दा३४३त् ॥(२)
२१ २१ २ १ २ १र
प्रत्नꣳसधस्थम् । आ२सदात् । प्रत्नꣳसधस्थमासा२३
२ १ ० १ ७ १
दात् । आपृच्छाया२म् । धारुणांवा२ । जियर्षसा
२ १ २ १
यि । नृभिर्द्दौ२३ता: । विचक्षा२३णा३४३: । ओ२३४५ई ।
डा (३) ॥ ७ * ॥ [२९]

५४ २ ३र४ र५ १ र र र
॥ पृष्ठम् ॥ पुना३नःसोमध रया । अपोवसानोअ
२ २र १ र र र
र्षसा२३यिहोइया । आरत्नधाः निम्रतस्यसीदसा२३यि
१ २ १र २ १ २
होइया । उत्सोदा२३यिवा: । हिरण्या२३या३४३: ॥(१)
५४ २र २र ४ ५ १ र र र १
उत्सा३दे वोहिरण्यया: । उत्सदे वोहिरण्यया२३होइया ।
२ र १ र १ २१ २
दुहानऊधर्हिवियम्मधप्रिया२३ꣳहोइया । प्रत्नꣳसा२३धा ।

* ज० गा० १८प्र० १ख० ७सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २ ५ ४ २ ३ ४ र ५
स्थमासा२३दा३४३त् ॥(२) प्रत्ना३ᳲसधस्थमासदात्।
१ र १ १र १ र
प्रत्नᳲसधस्थमासदा२३ह्वोइया। आपृच्छ्यन्धरुणं वाजियर्ष
१ २ १ २ १ २
सा२३यिह्वोइया। नृभिर्द्यौ२३ताः। विचष्टा२३णा३४३ः।
१
ओ२३४५ई। डा (३) ॥ २० * ॥ [३०]

५ ४ २ ४र ५र १
॥ कौल्मलबर्हिषम्॥ पुना३ना३ः सोमधारया। अ
र र र १ १र र र १ २ र
पोवसानोअ र्षासा२३४यि। आरत्नधायोनिमार्त्ता। ऐ
१ १र र र र २ १
ह्वोयि। स्या२सीदसायि। उत्सदेवोहिरोवा३ओ२३
५ ४ ५ ५ ४ २ ४र ५
४वा। ण्या५योइह्वोयि ॥(१) उत्सो३दा३यिवोहिरण्यया।
१ र र र १ २ र र १ २
उत्सोदेवोहिरा२ण्याया२३४ः। दुहानऊधर्द्दिवायाम्।
र १ १ २ १
ऐह्वोयि। मा२धुप्रियाम्। प्रत्नᳲसधस्थमोवा३ओ२३४
५ ४ ५ ५ ४ २ ४ ५र
वा। सा५दोइह्वायि ॥(२) प्रत्ना३ᳲसा३धस्थमासदात्।
१ १ २र १ २ र
प्रत्नᳲसधस्थमा२सादा२३४त्। आपृच्छ्यन्धरुणावा। ऐ

* ऊ० गा० १८प्र० १ख० २०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १ र र २ १
ह्वोयि। जा२यर्षसायि। नृभिर्ह्वौतोविचोवा३ओ२३४
५ ४ ४
वा। क्षापृणो६हायि (३) ॥ २१ * ॥ [३१]

२ र १ २ १ र
॥ वाम्रम् ॥ पुनानःसो। मधारा१या२। अपोव
र र २ १र र र २
सानोआर्षा१सा२यि। आरत्नधायोनिम्रतस्यसायिदा१सा
१र २ १ ३ ५र र
२यि। उत्सदा२३यिवा३ः। हा२यिरा२३४औहोवा।
२ ५ २ र र १ २
स्या२३४णाः ॥(१) उत्सदेवाः। हिरा१ण्या१या२ः।
१ र र र २ १ र २
उत्सदेवोहिरा१ण्या१या२ः। दुहानऊधर्दिवियम्मधूप्रा१या
१ १ ३ ५र र ३
२म्। प्रत्नꣳसा२३धा३। स्था२मा२३४औहोवा। सा
५ २ १ २ १
२३४दात् ॥(२) प्रत्नꣳसधा। स्थमासा१दा२त्। प्रत्नꣳ
र २ १र र २
सधस्थमासा१दा२त्। आपृच्छ्यन्धरुणंवाजियार्षा१सा२
१ २ १ ३ ५र र ३
यि। नृभिर्ह्वौ२३ता३ः। वा२यिचा२३४औहोवा। त्वा
५
२३४णाः(३) ॥ ३ † ॥ [३२]

---

* ऊ० गा० १८प्र० १ख० २१सा०।

† ऊ० गा० १८प्र० २ख० १सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३४र ५ र २ ३४र ५ ५
॥ माधुच्छन्दसम् ॥ पुनानःसो। हो। मधारयाइए।
२ १२ १ २ २ ५ २र १ र २र १ २
अपोवसा। नोअर्षा२३४ऽसायि। आरत्नधायोनिम्रत।
१ २ ३र २ ३र २ १ २
स्यसायिदासा। औहो३४वाहायि। उत्सोदायिवा।
३र २ १ २ १
औहो३४वाहायि। हिरण्या२३या३४३ः। ओ२३४५ई।

डा (१) ॥ २० * ॥ [३३]

५ ३र २ ४ ५
॥ गौरीवितम् † ॥ उत्सः। देवो३। हिरण्ययाः।
१ र र र १ र २ ४
उत्सोदेवोहिरण्यया२३ः। दूहानऊ३१२३। धर्द्दिवियम्म
१ २ ४ ५ ४
धू५प्रियाम्। प्रात्नꣳसधा३१२३। स्थमोवा। सा५दो
५
इहायि(२) ॥ १२ ‡ ॥ [३४]

२र र र र र
॥ उभयतस्तोभं गौतमम् ॥ हाउपुनानःसोमधारया
१ र २ र र १ ७ २र २
हाउ। आपोवसा। नोआर्षसा२३४यि। हाहोयि।

* ऊ० गा० १९प्र० १ख० १०सा०। † "महागौरीवितम्"—इति ख० पु०।

‡ ऊ० गा० १९प्र० ३ख० १२सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र १ र २र १ २ १ र २ ३र २ १
आरत्नधायोनिम्ह्रतास्थासीदसा३४यि। हाहोयि। ऊ
र २ ३र २ २ १ ५ ४
त्सोदायिवा३४:। हाहो३। हिरो२३४वा। ष्याऽ५योइ
५ २र र र र र १ र २र
हायि ॥(१) हाउत्सोदेवोह्निरण्ययोहाउ। ऊत्सोदेवः।
१ ७ २र २ र १ र २ १ २
ह्निराण्यया२३४:। हाहोयि। दुहानऊधर्दिवियम्।
१ २ ३र २ १ २ ३र २
माधुप्रिया३४म्। हाहोयि। प्रात्नᳪसाधा३४। हाहो
२ १ ५ ५ २र
३। स्थमा२३४वा। साऽ५दोइहायि ॥(२) हाउप्रत्नᳪ
र १ २ १ ७
सधस्थमासदह्वाउ। प्रात्नᳪसध। स्थमासदा२३४त्।
३र २ र १ २१२ र १ २ २र
हाहोयि। आपृच्छ्यन्धरूणंवा। जायर्षसा३४यि। हा
२ १ २ ३र २ २ १ ५
होयि। नृभिर्द्धौता३४:। हाहो३। विचो२३४वा।
४ ५
चाऽ५णोइहायि (३) ॥ ११ *॥ [३५]

२ १र ४र ५र
॥ द्विह्निङ्कारं वामदेव्यम्॥ पुनाना२३:सोमधारया।
१ऽ र र र र र र २ ३र २ १
आपोवसानोअर्षस्यारत्नधायोनिम्ह्रता:स्यसीदो३। ऊम्भा

* ऊ० गा० २०प्र० २ख० ११सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२। दा२३सायि। उत्सोदेवोऽहिरौहो३। ऊम्मा२।
ण्ययो। औ३होवा ॥(१) उत्सोदा२३यिवोहिरण्ययाः।
ऊत्सोदे वोहिरण्ययोदुहानऊधर्द्दिवियाम्मधौहो३। ऊम्मा
२। प्रा२३याम्। प्रत्नꣳसधास्थमौहो३। ऊम्मा२।
सदात। औ२३होवा ॥(२) प्रत्नꣳसा२३धस्थमासदात्।
प्रात्नꣳसधस्थमासददापृच्छ्यन्धरुणंवाऽजियौहो३। ऊम्मा
२। षा२३सायि। नृभिर्य्यतोऽविचौहो३। ऊम्मा२।
च्छणा। औ३होवा। हो५ई। डा (३) ॥ १५ * ॥ [३६]

॥ दैगतम् ॥ पुनाना३ःसोमधारया। आपोवसा।
नोआर्षा१सा२यि। आरा३। हौ३हो३वा। त्नधायो
निम्तस्यामी१दसा२यि। उत्सो२३। दा२यिवा२३४औ
होवा। ए३। हिरा२ण्यया२३४५ः ॥(१) उत्सोदा२यि

* ऊ० गा० २०प्र० २ख० १५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४र ५ ४ ५ १ र २र १ : २ २
वोह्विरण्यया: । ऊत्सोदेव: । ह्विराण्या१या२: । दुहा३ ।
५ २ २ १र ७ १
हौ३हो३वा । नऊधर्हि वियव्माधुप्राया २म् । प्रत्ना२३म् ।
१ २ ५र र २ १ ३१११११
सा२धा२३४औहोवा । ए३ । स्थमा २सदा२३४५त् ॥(२)
५ २ ४ ५ ४र ५ १ २ १ २
प्रत्नꣳसा३धस्थमासदात् । प्रात्नꣳसध । स्थमासा१दा
३र २ ५ २ २ १ र ७
२त् । आपा३ । हौ३हो३वा । ऋच्छ्यन्धरुणंवाजायर्षा
१ १ ३ ५रर २
सा२यि । नृभा२३यि: । धौ२ता२३४औहोवा । ए३ ।
१ ३११११
विचा २क्षणा२३४५: (३) ॥ १६ * ॥ [३७]

१र १ २र १र २र १
॥ अर्कपुष्पाद्यम् ॥ पुनान:सोमधारया । ऊवे२३ ।
२१र २र र १ १ २१रर २१२र
अपोवसानोअर्षसि । ऊवे२३ । आरत्नधायोनिमृतस्यसी
१ १र २र१र १२ १
दसि । ऊवे२३ । उत्सोदेवोहिरण्यय: । ऊवे२३ ॥(१)
१र २र१र २१२ १ १र २र१र २१२
उत्सोदेवोहिरण्यय: । ऊवे२३ । उत्सोदेवोहिरण्यय: ।
१ २र१र२ १ २१ ११
ऊवे२३ । दुहानऊधर्दिव्यम्मधुप्रियम् । ऊवे२३ । प्रत्नꣳ

* ऊ० गा० २०प्र० २अ० १९खा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ १ १र २ १ २र १ २१०२र १ २
सधस्थमासदत्। ऊवे२३। आपृच्छ्यन्धरुणंवाज्यर्षति।
१ १ २र१र७२१ १ २ १ १
ऊवे२३। नृभिर्द्यौतोविचक्षणः। ऊवे२३। ऊवे२३।
१ २ २ २ ५र र १ १र र र ऽ
द्योवा३द्या३। हा३४। औ३होवा। अक्रोंदेवानां२पर
१र २ १ १ १ १ १
मेषियो२मा२३४५न् (३) ॥ १७* ॥ [३८]

२ ऽ २ ऽ २
॥ द्यौतानम् ॥ हा३। ओ३द्या३। ओ३द्या३।
२ १र र ३२ ३ ५ १र र
द्यायि। उत्सोदेवो२। हिरण्या२३४याः। उत्सोदेवो
३२ ३ ५ १र र २ २
२। हिरण्या२३४याः। दुहानऊधर्दिव्यार२म्। मधू
३ ५ १ ३२ ३ ५ २
प्रा२३४याम्। प्रत्नꣳसधा२। स्थमासा२३४दात्। द्या
ऽ २ ऽ २ २ ५र र १
३। ओ३हा३। ओ३हा३। हा३४। औ३होवा। आ
१ १ १ १
३हो२३४५ (२) ॥ ८ † ॥ [३९]

१ र ३र४र ५ ४ ५
॥ नौधसम् ॥ ऊ२३४त्। सोदेवोहिर। ण्यायाः।

* ऊ० गा० १०प्र० २ख० १७सा०।

† ऊ० गा० २१प्र० २ख० ८सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १२ २ २ १ २ २ १ २ १ २
उत्सोदेवो। हा३यिराण्या३या:। दू२३हा। नाऊधः।
११ १ २ २ २ ५ १ २ १
दिवि। याम्। माधुप्रा२३४याम्। प्रा२३त्नाम्। सा
२ १ ५ २ ५
धस्यमो२३४वा। सा२३४दात्(२)॥ ५ *॥ [४०]

३ ४२ २ ३२ ४ ५ ३ २ ३२ ४२ ५
॥ श्यैतम्॥ उत्सोदेवोहिर। ण्यया२३४औहोवा।
१ २ २२ १ ० ५ ५ १ २ १ २
ऊत्सोदेवः। हिराण्यया२३४:। ओ३हा। दुहानऊ
२ १ २ १ ३ ५
धः। दायिवा२३याम्। मधूर्। प्रा२३४याम्। प्रत्नए
२ १ १ ३ ५२ २ ३
सधास्या३मा। ऊम्मायि। सार्दा२३४औहोवा। वा
५
२३४ख(२)॥ ८ †॥ [४१]

२२ २ २ २ १ १
॥ कण्वबृहत्॥ औहोपुनानःसो३२। मधारा१यार
३२ २ १ २ २ २ २ १२ २
३४। हाहोयि। आपोवसानोअर्षसि। आरात्ना१धा
३२ २ १ १ १ २
२३४:। हाहोयि। योनिमृत। स्सायिदा१सा२३४

---

* ऊ० गा० २१प्र० १ख० ५सा०।

† ऊ० गा० २२प्र० १ख० ८सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यि। हाहोयि। उत्सोदा१यिवा२३४ः। हाहो। हि
राइ। ण्या२३४याः। उहुवा६हाउ। वा॥(१) औहो
उत्सोदेवाइए। हिरण्या१या२३४ः। हाहोयि। ऊत्सो
देवोहिरण्ययः। दुहाना१ऊ२३४। हाहो। धाहिवि
यम्। मधूप्रा१या२३४म्। हाहोयि। दूहानऊ।
धर्हीयिवा१या२३४म्। हाहोयि। मधूप्रा१या२३४म्।
हाहोयि। प्रत्ना१सा१धा२३४। हाहो। स्थमा३। सा
२३४दात्। उहुवा६हाउ। वा॥(२) औहोप्रत्नᳪसधा
३ए। स्थमासा१दा१दा२३४त्। हाहोयि। प्रात्नᳪसध
स्थमासदत्। आपाच्छी१या२३४म्। हाहोयि। धारु
णांवा। जियार्षा१सा२३४यि। हाहोयि। आपृच्छयम्।
धरुणा१वा२३४। हाहोयि। जियार्षा१सा२३४यि।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३र २ १ २ १२ १ २ १
हाहोयि । नुभायिद्वौ३ता२३४ः । हाहौ । विचाइ ।
१ ५ ५
ना२३४णाः । उऊवा६हाउ । वा (३) ॥ ८ * ॥ [४२] ९

तृतीय-तृचे—प्रथमा ।

१ २र३१२३२ ३ १२३१ २ ३ २ ३ १र २र
प्रतुद्रवपरिकोशन्निषीदनृभिःपुनानोअभिवाजमर्ष ।
२ ३ १२ ३ १२३२३१ २ ३१ २३१ २
अश्वन्नत्वावाजिनंमर्जयन्तोच्छावर्हीरशनाभिर्नयन्ति ॥१†॥

हे सोम ! "तु" क्षिप्रं "प्रद्रव" अस्मद्यज्ञं प्रकर्षेणागच्छ । गत्वा च "कोशं" द्रोणकलशं "परि निषीद" निषसो भव । "नृभिः" नेतृभिः "पुनानः" पूयमानः सन् "वाजम्" अन्नं हवीरूपं त्वम् "अभ्यर्ष" अभिगच्छ । "वाजिनं" बलवन्तं "अश्वं न" अश्वमिव तं यथा मार्जयन्ति । तद्वद्वाजिनं त्वां "मर्जयन्तः" शोधयन्तः अध्वर्यु-प्रमुखा ऋत्विजः "बर्हिः" "अच्छ" अस्मदीयं यज्ञं प्रति "रशनाभिः" रशनावदाय ताभिरङ्गुलीभिः "नयन्ति" ॥ १ ॥

---

* ऊ० गा० १२प्र० २ख० ८ग्रा० ।

† ऋ० आ० ६, १, ४, १ (२भा० १०६ पृ०)=ऋ० ७, २, २२, १ । छ० त्रिष्टुप् । एवमेवोत्तरत्र ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

२ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २

स्वायुधःपवतेदेवइन्दुरशस्तिहावृजनारक्षमाणः।

२ ३ ३ १ २ ३ २ ३ २ २

पितादेवानाञ्जनितासुदक्षो

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २

विष्टम्भोदिवोधरुणःपृथिव्याः॥ २ *॥

"स्वायुधः" शोभनायुधः † "इन्दुः" "सोमः" देवः "पवते" ‡ स च देवः "अशस्तिहा" रक्षोहा ¶ "वृजना" वृजनानि उपद्रवाणि परिहृत्येति शेषः, "रक्षमाणः" § "पिता" "पालकः" "देवानां" "तथा" "जनिता" उत्पादकः "सुदक्षः" शोभन-बलः "दिवः" "विष्टम्भः" विशेषेण स्तम्भयिता "पृथिव्याः" च "धरुणः" धारकः ‖। एवं महानुभावः पवते। "वृजना"—"वृजन्" —इति पाठौ॥ २॥

---

* ऋ० वे० ७, २, २२, २।

† 'स्वायुधः असि-खड्ग-परशु-प्रासादिभिरायुधैः स्वायुधः। अथवा वज्र-स्रुव-स्रुक् शम्याक प्रभृतिभिर्यज्ञायुधैः स्वायुधः'—इति वि०।

‡ 'पवते पूयते'—इति वि०।

¶ 'अशस्तिहा अशस्तयः शत्रवः। अथवा अशस्ता वाचः अशस्तानि वा कर्माणि ये कुर्वन्ति तेषां हन्ता'—इति वि०।

§ 'वृजना रक्षमाणः। वृजनं बलम् अथवा वृजनं विमर्दं कुत्सितं कर्म तेभ्यो रक्षमाणः'—इति वि०।

‖ अतएवोक्तं मनुना—"अग्नौ प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्य मुपतिष्ठते। आदित्याज्जायते वृष्टि, र्वृष्टेरन्नं ततः प्रजाः (३अ० ७६श्लो०)"—इति।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१ २ १ २ ३ १र २र ३ १र २र ३ २ ३ १ २

ऋषिर्विप्रःपुरएताजनानामृभुर्धीरउशनाकाव्येन।

१ २र ३ १ २ ३ १ २ ३

सचिद्विवेदनिहितंयदासामपी

२ २ ३ २ १ २

च्याऽ३ङ्गुह्यन्नामगोनाम् ॥ २ * ॥ १०

"ऋषिः" अतीन्द्रियद्रष्टा † "विप्रः" मेधावी "पुरएता" पुरतो गन्ता "जनानां" मनुष्याणां "ऋभुः" उरुभासमानः ‡ "धीरः" धीमान् ¶ "उशनाः" एतन्नामकः ऋषिः यः "सचित्" स एव § "काव्येन" स्तोत्रेण "विवेद" लभते। किमिति?

---

* ऋ० वे० ७, ३, २२, ३।

† "साक्षात्कृतधर्माण ऋषयो बभूवुस्तेऽवरेभ्योऽसाक्षात्कृतधर्मभ्य उपदेशेन मन्त्रान्त्सम्प्रादुरुपदेशाय ग्लायन्तोऽवरे बिल्मग्रहणायेमं ग्रन्थं समाम्नासिषु र्वेदञ्च वेदाङ्गानि च। बिल्मं भिल्मं भासनमिति वा एतावन्तः समानकर्माणो धातवः"—इति निरु० नै० १, २०।

‡ 'पुर' एता जनानाम। पुरतः अग्रतः एति सोमः अथवा पुरतः सेना-जनाना नेता। ऋभुर्विभुः'—इति वि०।

¶ 'धीर धैर्यसम्पन्नः'—इति वि०।

§ 'चित् शब्दः च शब्दस्यार्थे द्रष्टव्यः'--इति वि०। "चिदित्येषोऽनेककर्मा—आचार्यश्चिदिदं ब्रूयादिति पूजायाम्। ० ० ०। दधिचिदित्युपमार्थे। कुल्माषांश्चिदाहरेत्यवकुत्सिते। ० ० ०।"—इति निरु० नै० १, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

उच्यते। "आसां" "गोनां" गवां सम्बन्धि * "यत्" "अपीच्यम्" [अन्तर्हितनामैतत् †] अन्तर्हितं "नाम" नामक मुदकं पयोलक्षणम्। कीदृशम्? "गुह्यं" गोपनीयम् ॥ २ ॥ १० ‡

१ २ १ र २

॥ औशनम् ¶ ॥ प्राट्। द्रवापरिकोशाम्। निषी२

२ १ २ १ २ १ १ ३ ४ ५ १

दा। नृभाइ:पुना। नो३अभि। वाजमर्षा। अश्वन्न

र र ० २ १र१ १ २ १ र

त्वावाजिनम्मा। जया२३न्ता:। अच्छाबर्हीइ:। रशना।

२ २ ४ १ २ १

भा३४३इ:। ना३या५न्ताई५ईइ ॥(१) स्त्वा। युधा:प

र २ २ १ २ १ २ १ र २ ३ ४

वतेदाइ। वई३न्द्र:। अग्नास्तिष्ठा। वृजना। रक्षमा

५ १र र र र ० २ १ १र

णा:। पितादेवानाञ्जनिता। सुदा२३क्षा:। विष्टम्भो

१ २ १ २ २ ४

दाइ। वो३धरू। णा३४३:। पा३र्थाऽ५इव्याई५ई: ॥(२)

---

* "आसां गोनां गवा मादित्यरश्मीनां वा"—इति वि०। "गोः पादान्ते (७, १, ५७)"—इति नुटि रूपम्।

† "*, *. ° *, *, अपीच्यमिति निर्णीतान्तर्हितनामानि"—इति निघ० ३, २५। "निर्णीतं कस्मान्निर्णिक्तं भवति"—इति यास्ककृतं तद्व्याख्यानम् ३, १९। "अपीच्य मपगत मपचित मपिहित मन्तर्हितं वा"—इति निरु० नै० ४, २५।

‡ इदं माध्यन्दिनपवमानं तृतीयम्। "उक्तोमाध्यन्दिनः पवमानः" इति वि०।

¶ "त्रिष्टुबौशनम्"—इति ख० पु०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ २ २ १ २२ १
आर्षाः । विप्राःपुरएता । जनाइनाम् । ऋभूर्द्धीराः ।
२ १ २ २ २ ४ ५ १ २ ७
उशना । काविये ना । सचिद्विवेदनिहितम् । यदा२३
१ १ २ १ १ २
साम् । अपाइचियाम् । गुह्यम् । ना३४३ । मा३
४
गो५नाइ५इम् (३) ॥ ४ * ॥ [१]

२ १ २ १ २ २ २ ४
॥ वैश्वज्योतिषाद्यम् ॥ प्रतुद्रवा । परिको । शन्निषी
५ २ १ २ १ २ ३ ४ ५ २ १
दा । नृभिःपुना । नो३अभि । वाजमर्षा । अश्वन्नत्वा ।
२ १ २ ३ ४ ५ २ १२ २ १ २
वा३जिनम् । मर्ज्ज यन्ताः । अच्छाबर्हायिः । रशना ।
२ २ ४ २ १२ २
भा३४३यिः । ना३या५न्ताइ५इयि ॥(१) सुवायुधाः । प
१ २ २ ३ ४ ५ २ १ २ १ २ २ ३ ४ ५
वते । देवइन्दूः । अशस्तिहा । वृजना । रक्षमाणः ।
२ १२ २ २ १ २ २ ४ ५ २ १ २
पितादेवा । ना३ञ्जनि । तासुदक्षाः । विष्टम्भोदायि ।
२ १ २ २ ४ २ १
वो३धरु । णा३४३ः । पा३र्था५पृथिव्याइ५इः ॥(२) ऋषि
२ १ २ २ २ ४ ५ २ १२ २ १ २
र्विप्राः । पुरऐ । ताजनानाम् । ऋभुर्द्धीराः । उशना ।

० ऊ० गा० १प्र० १ख० ४सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ ४ ५ २ १ २ १ २ ३ ४ ५
काविंयेना। सचिद्दिवे। दा३निहि। तंयदासाम्।
२ १ र २ १ २ २ ४
अपीचियाम्। गुह्यियम्। ना३४३। मा३गोपुना६५

६म् (३) ॥ ७ * ॥ [२] १०

इति सामवेदार्थ-प्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य प्रथमस्याध्यायस्य

तृतीयः† खण्डः ।

अथ चतुर्थखण्डे,

प्रथम-सूक्ते—प्रथमा ॥

२ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अभित्वाशूरनोनुमोदुग्धाइवधेनवः ।
१ २ ३ १ र २ र ३ २ ३ १ २ ३ १
ईशानमस्यजगतःस्वर्दृशमीशानमिन्द्रतस्थुषः ॥ १‡ ॥

हे "शूर" विक्रान्तेन्द्र ! "त्वा" त्वाम् "अभि नोनुमः" वयं भृश मभिष्टुमः । तत्र दृष्टान्तः—"अदुग्धा इव धेनवः" अकृतदोहा गावः आदरेण वत्सान् प्रति हम्भारवं कुर्वन्ति तद्वत् वयं स्तुमः

---

* ऊ० गा० १९प्र० १ख० ७सा० ।

† अत्र स्तोमो न विद्यते । एषां सूक्तत्रयाणां यथाश्रुतएव पाठो व्यवहृयते ।

‡ छ आ० ३, १, ५, १ (१ भा० ४७८ पृ०) = ऋ० वे० ५,३,२१,२ । छ० बृहती । ऋ० वशिष्ठः । दे० इन्द्रः । एवमेवाग्नोत्तरत्र । 'इदानीं पृष्ठानि इन्द्रस्य निष्केवल्यानि, बार्हतान्येव गायनकाणि'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

इत्यर्थः। कीदृशम्? "अस्य" "जगतः" जङ्गमस्य "ईशानम्" ईश्वरं "तस्थुषः" स्थावरस्य "ईशानं" "स्वदृश" सर्वदृशं सर्वज्ञ मित्यर्थः॥ १॥

अथ द्वितीया।

१र २र ३ २ ३ ११ २र३ २ ३ १र २र
नत्वावाꣳअन्योदिव्योनपार्थिवोनजातोनजनिष्यते॥

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अश्वायन्तोमघवन्निन्द्रवाजिनोगव्यन्तस्त्वाहवामहे॥२*॥११।†

हे "मघवन्निन्द्र!" "दिव्यः" दिवि भवः "त्वावान्" त्वत्सदृशः "अन्यः" न जायते। "पार्थिवः" पृथिव्यां भवोऽपि त्वावान् "न जातः" जायते दिव्यः पार्थिवो वा त्वावान् न जातः न च "जनिष्यते" नोत्पत्स्यते लोकद्वयेऽपि त्रिष्वपि कालेषु‡ त्वादृशः कश्चिन्नास्ति त्वमेव समर्थो भवसीत्यर्थः। "अश्वायन्तः" अश्वानिच्छन्तः "वाजिनः" वाज मन्न मिच्छन्तः [इच्छाया मिन् प्रत्ययः] हविष्मन्तो वा "गव्यन्तः" गाइच्छन्तश्च वयं हे इन्द्र! "त्वा" त्वां "हवामहे" आह्वयामः॥ २॥ ११

---

* ऋ० वे० ५, ३, ११, २। † 'रथन्तरं पृष्ठम्'—इति वि०।

‡ 'भूतभविष्ये उक्ते वर्त्तमान मपि लभ्यते'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र १र २र १र २ १ २ १ र
॥ कण्वरथन्तरम् ॥ आभित्वाशूरनोनुमाः। अदुग्धा

२ १ २ २ रर २
आयि। वा३धायिना३वाः। ईशानमस्यजगतःसुवदृ। शा

५र २र २र ५ १ १ २
२३४मैहो। ईशाना२३४मी। द्रदृ३आउवा२३। ए३।

२ १ २ र र १ २ १ २ १ २र १र
स्थुषआ ॥(१) आयिशानमिन्द्रसुस्थुषाः। ईशानमायि।

२ १ २ २ र र र र र ३ ५र
द्रा३दृस्थु३षाः। नत्वावाऽअन्योदिवियोनपार्थिवा२३४ऐ

२१र ५ २ २ २१
ही। नजातो२३४ना। जना३१उवा२३। ए३। ष्यत

२ र र १र २ १ २१र र २
आ ॥(२) नाजातोनजनिष्यतायि। नजातोना। जा३

१ २ २ र र र ३ ५र
नायिष्या३तायि। अश्वायन्तोमघवन्निन्द्रवाजिना२३४ऐ

२ १ ५ २ २ २
ही। गव्यन्ता२३४स्त्वा। हवा३१उवा२३। ए३। म

३ २
हआ(३) ॥ १८* ॥ [१]

२र १र २र १र २ १
॥ ककुबुत्तरेकण्वरथन्तरम् ॥ आभित्वाशूरनोनुमाः।

२ १ र २ १ २ २ रर
अदुग्धाआयि। वा३धायिना३वाः। ईशानमस्यजगतः

---

* ऊ० गा० १२प्र० १ख० १९सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ५र २र१र ५ २ १
सुवर्द्दशा२३४मैही। ईशाना२३४मी। इन्द्र३आउवा२३।
१ २ ३ २ २र र २ १ १ २ २ १
ए३। स्थुषआ॥(१) आयिशानमिन्द्रसुस्थुषाः। ना३त्वा
२ २ र र र ३ ५र २ १र
वा३ऽआन्। योदिवियोनपार्थिवा२३४ऐही। नजातो
५ २ २ २ ३ २ र
२३४ना। जना३१उवा२३। ए३। ष्यतआ॥(२) ना
र १र २ १ २ १ २ २ १
जातोनजनिष्यतायि। आ३श्वायाइन्ताः। मघवन्निन्द्र
ब ३ ५र २ १ ५ २
वाजिना२३४ऐही। गव्यन्ता२३४स्त्वा। हवा३१उवा२३।
१ २ ३ २
ए३। मह्वआ (३)॥१*॥ [२]

१ र र र १ २
॥ वारवन्तीयम्॥ अभित्वाशाऔहोहायि। रानो
१ ५ २ र र १ ५ १ १र
नू२३४माः। अदुग्धाइवधेनावो२३४हायि। ईशानमस्य
२ ३र ४ र५ १ ३ ५ १ ३
जगतःसुवर्द्द३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उन्नवा
५ २र १र २ १ ० २ ३र ४र
२३४शाम्। ईशानम्। आयिन्द्रसुस्थू३४। औहो
५ १ २ ३र २ १ ३ ५
वा। इहा२३४हायि। औहोवा। इहा२३४हायि।

* ऊ० गा० १२प्र० १ख० १सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३र २ ५र ५ २र र र र
औहोऽ३१२३४ । षाः । एहियाऽ६हा ॥(१) ईशानमाओ
१ २ ३ ५ २ १ ५
होहायि । द्वासुस्थू२३४षाः । नत्वावाऽ२३४हायि ।
१ र र र २ ३र ४र ५ १ २ ५
अन्योदिवियोनपार्थाऽ३४ । औहोवा । इहा२३४हायि ।
२ २ ५ ३ १र १ ७ २ ३र ४र ५
उक्तवा२३४वाः । नजातः । नाजनिष्याऽ३४ । औहोवा ।
१ २ ५ ३र २ ५र
इहा२३४हायि । औहोऽ३१२३४ । तायि । एहियाऽ६
५ २र र र र १ २ ३ ५
हा ॥(२) नजातोनाऔहोहायि । जानायिष्या२३४ता
२ १ ५ १र र २ १र
यि । अश्वाया२३४हा । तोमघवन्निन्द्रवाजा३४ । औ
४र ५ १ २ ५ २ २ ५ २ १ २
होवा । इहा२३४हायि । उक्तवा२३४ । माः । गव्यन्तः
१ ७र २ ३र ४र ५ १ २ ५ १र २
त्वाहवामाऽ३४ । औहोवा । इहा२३४हायि । औहो १
५र ५
१२३४ । हायि । एहियाऽ६हा (३) ॥ १२ * ॥ [३] ११

द्वितीय-तृचे प्रथमा ।

१ २ ३ १र २र ३ २ ३ १ २ ३ १ २
कयानश्चित्रआभुवदूतीसदावृधःसखा ।
२ ३ १ २ ३ २
कयाशचिष्ठयावृता ॥ १ † ॥

---

* ऊ० गा० २२प्र० १ख० १२सा० ।

† छ० आ० २,२,२,५ (१ भा० ३८४ पृ०) = ऋ० वे० ३, ६, २४, १ । 'गायत्र'

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"सदावृधः" सदा वर्द्धमानः "चित्रः" चायनीयः पूजनीयः "सखा" मित्रभूतः इन्द्रः "कया" "ऊती" ऊत्या तर्पणेन "नः" अस्मान् "आ भुवत्" आभिमुख्येन भवेत्? "शचिष्ठया" प्रज्ञावत्तमया प्रज्ञासहितानुष्ठीयमानेन। "कयावृता?"—केन वर्त्तनेन कर्मणा च अभिमुखो भवेत्॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ १ २
कस्त्वासत्योमदानाम्मंहिष्ठोमत्सदन्धसः।
३ १ २ ३ २ ३ १ २
दृढाचिदारुजेवसु॥ २ †॥

"मंहिष्ठः" पूजनीयः "सत्यः" सत्यभूतः "मदानां" मादयितॄणां मध्ये "कः"‡ मदकरः? "अन्धसः" सोमलक्षणस्यान्नस्य रसः¶। "दृढाचित्" दृढ मपि "वसु" शत्रु-सम्बन्धि गवादिकं

साम। सर्वदेवत्यं वामदेव्यं वा; यत्कवतीषु तेन प्राजापत्यं, कोहि प्रजापतिः। यदनिरुक्तासु तेन प्राजापत्यं, अनिरुक्तोहि प्रजापतिः; यद् गायत्रीषु तेनाग्नेयं गायत्रीच्छन्दोह्यग्निः; यत्पृष्ठेषु न्यदधुः तेनैन्द्रम्;—एवं सर्वदेवत्यं वामदेव्यम्'—इति वि० एवमेवावोत्तरत्र।

† ऋ० वे० १, ६, २४, २।

‡ 'कः प्रजापतिः'—इति वि०।

¶ 'अन्नस्य चरु-पुरोडाशादि-लक्षणस्य'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

भनं "आरुजे" आ समन्तात् भङ्क्तु* हे इन्द्र! "त्वा" त्वाम् "मत्स्यत्" मादयेत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ २उ ३ ० ३ २ ३ २
अभीषूणःसखीनामविताजरितॄणाम्।
३ १ २ ३ १ ०
शतम्भवास्यूतये ॥ ३ † ॥ १२ ‡

हे इन्द्र! "सखीनां" समानख्यातीनां "जरितॄणाम्" "अविता" रक्षिता त्वं "नः" अस्माकं "शतं" शत-सङ्ख्याकम् ऊतये रक्षायै ¶ "सु" सुष्ठु "अभि भवासि" अभिमुखो भव §। "शतम्भवास्यूतये"—"शतम्भवास्यूतिभिः"—इति पाठौ ॥ ३ ॥१२

३ र ४ २ ४र
॥ महावामदेव्यम् ॥ काऽ५या। नआ३इत्रा३आभु
५ १ र २ १र २ १ २ र २
वात्। ऊ। तीसदाव्रृधःस। खा। औ३हो्हाइ।
१ २ ३ र २ १
कया२३शचाइ। ष्ठयौहो३। ऊम्मा२। वा२र्त्तौ३ऽ५

---

* 'रुढ़ा रुढानि। चिदिति पूरणः। रुढानि यानि वसूनि तान्येव रुजे, रुजो भङ्गे। भङ्क्त्वा, तानि मम प्रयच्छ'—इति वि०।

† ऋ० वे० ३, ६, २४, ३। ‡ 'मैत्रावरुणं पृष्ठम्'—इति वि०।

¶ 'ऊतये चतुर्थ्येकवचनमिदं तृतीया-बहुवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् ऊतिभिः सम बहुभिः पालनैरित्यर्थः'—इति वि०।

§ 'शतम्भवासि शतशब्दो बहुवाची। एतस्मादेव पदात् यत् बहुदेवत्य सूक्तस्य पदं तेन वैश्वदेव मित्युक्तम्। शतम्भवासि छान्दसं दीर्घत्वम्—शतं भवसि'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ र ४ २ ४५ १
हाइ ॥(१) का ऽ ५ स्त्वा। सत्योइमाइदानाम्। मा।

१र १ २ २ र २ १ २
हिष्ठोमात्सादन्ध। सा। औ३होहाइ। ह्ढार३चिदा।

३ र २ १ १ २ २
रुजौहोइ। ऊम्मा२। वा ऽ ३सो३ ऽ ५ हायि ॥(२) आ ऽ ५

र ४ २ ३५ १ २र १ २र
भी। षुणाइ:सा३खीनाम्। आ। विताजरायितॄ।

१ र १ १ २ २ र २
णाम्। औ२३होवायि। शतार३म्भवा। सियौहोइ।

१ १ २
ऊम्मा२। ता ऽ २यो३ ऽ ५ हायि ॥ ५ ● ॥ [१]

२ र र २ ४र
॥ स्वारसौपर्णम् ॥ कयानश्चित्रआ। भू३वात्। ऊ

३र ४र५ र १ २ ५ १ २ २
तीसदावृधा:। ऊम्। सा२३४खा। काया३उवा।

१ २१ ५ ४ ५ २ र
शचि। ष्ठयो२३४वा। वा५स्तो६हायि ॥(१) कस्त्वास

र २ २ ४ र २ ४५र १ २
त्योमदा३नाम्। मꣳहिष्ठोमत्सदा। ऊम्। धा२३४

५ १ २ २ १र २१ ४ ४
सा:। दार्ढा३उवा। चिदा। रुजो२३४वा। वा५सो

५ २ र २ २ ४ ५र र
६हायि ॥(२) अभिषुणःसखी३नाम्। अविताजरा।

● ऊ० गा० १प्र० १ख० ५गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१　२　५　१ १　२　१र　२ १
ऊम्। ष्टु२३४णाम्। ग्राता३उवा। भवा। सियोर
५　४　५
३४या। तापूयोऽ६हायि॥ ८ *॥ [२] १२

अथ प्रगाथरूपे तृतीय सूक्ते—

प्रथमा।

१ २ ३१ १ २ ३ २ ३ १ २　२ ३ १र　३र
तंवोदस्ममृतीषहंवसोर्मन्दानमन्धसः।
२ ३ १ र　३र　२ ३ २ १　२ ३ १ २
अभिवत्सन्नस्वसरेषुधेनवइन्द्रङ्गीर्भिर्नवामहे॥ १ †॥

नोधा नाम ऋषिरिन्द्रं स्तौति। हे ऋत्विग्यजमानाः! "दस्मं" दर्शनीयं "ऋतीषहम्" ऋतयो बाधकाः शत्रवः तेषा मभिभवितारं; पुनः कीदृशम्? "वसोः" वासयितुर्दुःखस्य विवासयितुर्निवारयितुः; यद्वा वसोः पार्श्वे निवसतः स्थितस्य तादृशस्यान्धसः सोम-लक्षणस्यान्नस्य पानेन "मन्दानं" मन्दमानं मोदमानं "वः" षष्ठ्यन्तत्वेन युष्मत्सम्बन्धिनं तं ह्वादश मिन्द्रं "गीर्भिः" स्तुतिलक्षणाभिर्वाग्भिः "नवामहे" [नु स्तवने, शब्दे वा] अभिष्टुमः। कुत्रेति "स्वसरेषु"। [अत्र यास्कः—"स्वसराण्यहानि स्वयं सारीण्यपिवा स्वरादित्यो भवति स एतानि सारयतीति] (निरु० नै० ५, ४) सूर्य-नेदकेषु दिवसेषु वयम् "अभिष्टुमः" अभितः

* ऊ० गा० १०प्र० १ख० ८गा०।

† ऋ० चा० २, १, ५, ४ (१गा० अन्न पृ०) ऋ० वे० ९, ९, २, १। नोधाः काक्षीवत आर्षम्। इन्द्रो देवता।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

शब्दयामः। तत्र दृष्टान्तः—"वत्सं न" यथा धेनवो नव-प्रसूतिका गावः स्वसरेषु सुष्ठु अस्यन्ते प्रेर्यन्ते गावोऽत्रेति स्वसराणि गोष्ठानि तेषु वत्स मभिलक्ष्य शब्दयन्ति तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र३ १ २
द्युक्षᳪसुदानुन्तविषीभिरावृतङ्गिरिन्नपुरुभोजसम् ।
३ २ ३ १ २ ३ ११ ३ १ २ ३१र २र
क्षुमन्तंवाजाᳪशतिनᳪसहस्रिणंमक्षूगोमन्तमीमहे॥२*॥१३†

"द्युक्षं" दीप्तिमन्तं निवासस्थानम् अतिशयितदीप्ति मित्यर्थः। यद्वा, द्युक्षं दिवि द्युलोके क्षियन्तं निवसन्तं "सुदानु" शोभन-दानं "तविषीभिः" बलैः "आवृतम्" आच्छादितम्‡। पुनः कीदृशम्? "पुरुभजसं" सोमादि-हविः-प्रदानेन बहुभिर्यजमानै र्भोजयितव्यम्। यद्वा, बहूनां पालयितारम् इन्द्रम्¶ "क्षुमन्तम्" [टु क्षु चये] शब्दवन्तम् अनेन पुत्रादिकं लक्ष्यते; स्तोत्रादीनि कुर्वाणं "शतिनं सहस्रिणं" शत-सहस्र-सङ्ख्याक-धन-युक्तं "गोमन्तम्" गवादि-युक्तं "वाजम्" अन्नं "मक्षु" शीघ्रं "ईमहे" याचामहे। यद्वा, पूर्वार्द्धो वाज-विशेषणत्वेन योजनीयः—प्रदीप्तं शोभन-दान-योग्यं बलादियुक्तं बहुभिः पुत्रमित्रादिभि र्भोक्तव्य-शब्दादि-युक्तम् अन्नम् इन्द्रं याचामहे इति ॥ २ ॥ १३

* ऋ० वे० ६, ६, २, २। † अत्र नौधसं साम।

‡ 'तविषीभिरावृतम्। तव शव इति बलनाम, बलवद्भिः सखायैरावृतम्। अथवा तविषीभः स्तोतृभिच्छद्भिः मनुष्यजातिभिरावृतम्'—इति वि०।

¶ 'गिरिं न पुरुभोजसम्। न शब्द उपरिष्टादुपचारत्वादुपमार्थीयः, गिरिमिव बहुभोज्यम्। गिरौ पर्वते बहुभोजन-तृणकाष्ठान्युपजीवन्ति। अथवा गिरिर्मेघः तं सर्वं जगदुपजीवति'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ नौधसम् ॥ ता२३४म् । वोंदस्मृतौ । षाद्दाम् । वसोर्म्मन्दा । ना३मान्धा३साः । आ२३भी । वात्सन्न । स्वस । रायि । षूधेना२३४वाः । आ२३यिन्द्राम् । गा यिर्भिर्न्नवो२३४वा । मा२३४च्चे ॥(१) आ२३४यि । द्र ङ्गीर्भिर्न्नवा । माहायि । इन्द्रगीर्भायिः । ना३वामा३ द्दायि । द्यू२३क्षाम् । स्त्रुदानुम् । तवि । षायि । भायिरावा२३३र्त्ताम् । गा२३यिरीम् । नपुरुभो२३४वा । जा२३४साम् ॥(२) गा२३४यि । रिन्नपुरुभो । जासास् । गिरिन्नपू । रु३भोजा३साम् । चू२३मा । तंवाजम् । शति । नाम् । साद्दस्रा२३४इणाम् । मा२३चू । गो मन्तमो२३४वा । मा२३४च्चे ॥ ६ *॥ [१]

॥ अभीवर्त्तम् ॥ तंवो३दा३स्मा ऽम्टतीषद्दोवा । वा

* ज० गा० १प्र० १ख० ६सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ र १ २ १ १
सोर्म्मन्दा । नमाधा१सा२ः । आभिवत्सा३१२३४म् ।
१ ४ ५र १ १ २ १ २ २
नक्षसरे । षुधायिना१बा२ः । इन्द्राङ्गा१यिर्भा२ः । ब
१ १ २ १ १ १ १ ५ ४ २ ७ ४
वा३ । मा२३४५ । वा२३४५यि ॥(१) इन्द्रा३ङ्गा३यिर्भि
५र ४ ५ १ १र १ २ १
र्न्वामच्चोवा । आयिन्द्रगोर्भिः । नवामा१हा२यि । शू
२ २ ४ ५र २ १ २
ष्ट्ठसुदा३१२३४ । नुन्तविषी । भिरवा१न्ता२म् । गि
१ २ ३ २ १ १र १ १ १ १
रायिन्ना१र्पूरे । रुभो३ । जा२३४५ । वा२३४५म् ॥(२)
५ ४ २ ४ ५र ४ ५ १ २ १ २
गिरा३यिन्ना३पुरुभोजसोवा । गायिरिन्नपु । रुभोजा१
१ २ ३ ४ ५ १ १
सा२म् । सूमन्तवा३१२३४ । जन्नतिनम् । सच्चा
२ १ २ २ १ १
सा१यिणा२म् । मच्चूगो१मा२ । तमा३यि । मा२३
२ १ १ १ १
४५ । वा२३४५यि ॥ १४ * ॥ [२]

५ र २ ४ ५ ४र ५ २ १
॥ जनित्राद्यम ॥ तंवोदा३स्मा३मृतीषहाम् । वुवे
१र र २ १
चो२यि । वसोर्म्मन्दानमान्धा१सा२ः । अभिवत्सन्नख

* ऊ० गा० १प्र० २ख० १४सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सरा२यि । षुधायिमार२३४वाः । इन्द्रा३५२द्धोयि । गी
र्भा१यिर्द्धो । नवा । मा२द्धार२३४औहोवा ॥(१) इन्द्रङ्गा
३यिर्भिर्न्नवामद्दायि । ऊवेद्धो२यि । इन्द्रगीर्भिर्न्नवामा
१द्धा२यि । द्युत्न५सुदानुन्तविषा२यि । भिरावा२३४
र्हाम् । गिरा३यि५द्धोयि । नपूर्द्धो । रुभो । आ२
द्धा२३४औहोवा ॥(२) गिरिन्ना३पुरुभोजसाम् । ऊवे
द्धो२यि । गिरिन्नपुरुभो१जासा२म् । द्युमन्तंवाज५
शतिना२म् । सहस्रा२३४यिणाम् । मक्षू३द्धोयि । गो
मा३द्धो । तमी । मा२द्धा२३४औहोवा । जनित्रा२३
४५म् ॥ ५ * ॥ [३]

॥ घृङ्काघृङ्कीयाद्यम् ॥ तंवोदस्ममृतीषहाम् । वसो
र्मन्दानमन्धा२३सः । अभिवत्सन्नस्वसरेषुधेना२३वाः ।

---

* ऊ० गा० १२प्र० १ख० ५सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

इन्द्रज्ञार३यिभीं३यिः । नार२ । वामा३४औहोवा । हा
२३४५यि ॥(१) इन्द्रगोभिर्न्निवामहायि । इन्द्रगोभिर्न्निवा
मार३हायि । द्युक्ष९सुदानुन्तविषीभिरावार३न्तीम् । गि
रिन्ना२३पू३ । रूर । भोजा२४औहोवा । सा२३४५म् ॥(२)
गिरिन्नपुरुभोजसाम् । गिरिन्नपुरुभोजा२३साम् । क्षु
मन्तवाज९शतिन९सहस्रा२३यिणाम् । मक्षूगो२३मा३ ।
ता२म् । ईमा२४औहोवा । हा२३४५यि ॥ ८ * ॥

॥ जनित्रोत्तरम् ॥ तवोदस्समृती । षहा३म् । वसो
र्म्मा । होयि । होयि । दानामन्धासा२३४: । अभि
वत्सन्नस्वसरे । षुधा३यिनावाः । आयिन्द्रज्ञीर्भिर्नवौ३ ।
हो३१यि । मा२हा२३४औहोवा ॥(१) इन्द्रज्ञीभिन्नवा ।
महा३यि । इन्द्रज्ञायि । होयि । होयि । भिर्न्नावा

* ऊ० गा० १३प्र० १ख० ८सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ ४ ६र ४ ३ ४ ५र २ ८ ५
१माहा२३४यि। द्युत्नꣳसुदानुन्तविषी। भिरा३वार्त्ताम्।
१ २ ३ १ ३ ५र र
गायिरिन्नपुरूभौ३। हो३१यि। जा२सा२३४ औहोवा ॥(२)
४ ३ ४५ र ३ २ ४ ५ १
गिरिन्नपुरूभो। जसा३म्। गिरिन्ना। होयि। होयि।
२ ४ ३ ४ ३र ४ ३ ४ ५ ३ १
पुरूभो१जासा२३४म्। क्षुमन्तं वाजꣳशतिनम्। सहा३
४ ५ १ र २र ३ २ ९
स्रायिणाम्। माचूगोमन्तमौ३। हो३१यि। मा२हा
५र र २ १११११
२३४ औहोवा। जनी३त्वा२३४५म् (३) ॥ १० * ॥ [५]

५ ४ २ ४ ५र ४ ५ १ र
॥ सौभरम् ॥ तंवो३दा३स्मा ऽ ऋतीषहोवा। वसोर्म्म
र र १ ७ २ ३
न्दानमन्धसोभिवत्सन्नस्वसा रायिषुधा२३। होयि। ना
५ १ र ३ २ १ ९
२३४वाः। इन्द्रङ्गीभिः। नवा३हा३यि। मा२हा२३४
५र र ५ ४ २ ४ ५र ४ ५ १ र
औहोवा ॥(१) इन्द्रा३ङ्गा३यिभिर्न्नवामहोवा। इन्द्रङ्गी
र र र १ ७ १
भिर्न्नवामहेद्युत्नꣳसुदानुन्तवा रयिषायिभिरा२३। हो।
३ ५ १ ३ २ १ ३
वा२३४र्त्ताम्। गिरिन्नपु। रूभो३हा३यि। जा२सा२

* ऊ० गा० १४प्र० १अ० १०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३४औहोवा ॥(२) गिरा३स्त्रिन्ना३पुरुभोजसोवा। गिरि
न्नपुरुभोजसं क्षुमन्तंवाजꣳशता २यिनाꣳसहा२३। हो।
स्रा२३४यिणाम्। मक्षूगोम। न्तमा३हा३यि। मा२हा
२३४औहोवा। ऊ२३४५ (३) ॥ ४ * ॥ [६]

॥ आष्कारणिधनं काण्वम्॥ तंवोदा३स्ममृ्तीषहा
म्। वासोम्मन्दा। नमा२३न्धसाउ। वा३२। अभिवत्साम्।
नस्वसरायि। धुधेना२३४वाः। आ२३यिन्द्राम्। गीर्भि
र्न्नं। वामा२३४५हाई५६यि ॥(१) इन्द्रङ्गा३यिर्भिन्नं
वामहायि। आयिन्द्रङ्गीर्भिः। नवा२३मह्याउ। वा३२।
द्युक्षꣳसुदा। नुन्तविषायि। भिरावा२३४न्ताम्।
गा२३यिरीम्। नपुरु। भोजा२३४५साई५६म् ॥(२)
गिरिन्ना३पुरुभोजसाम्। गायिरिन्नपु। रुभो२३जसा

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० ४सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ १ २ १ १ २ १

उ। वा३२। त्तुमन्त्तंवा। जऽ्यतिनाम्। सहसा

५ १ २ १र २ १र

२३४यिणाम्। मा२३त्तू। गोमन्तम्। ईमा२३४५हा

१ १ १ १ १

६५६यि। आ२३४५ष् (३) ॥ ८ * ॥ [७]

१ २ ५ ४ ५ २

॥ ककुबुत्तरनौधसम् ॥ ता२३४म्। वोदस्मृती।

४ ५ १ ०र १ १ २ २ १

षाहाम्। वसोर्म्मन्दा। ना३मान्धा३सा:। आ२३

१ १ २ १ २ १ २ ३ ५ १

भी। वात्सन्न। स्वस। रायि। षूधेना२३४वा:। आ

२ १ २ १ ५ १ ५

२३यिन्द्राम्। गायिर्भिर्न्नवो२३४वा। मा२३४वे ॥(१)

१ ५र ४ ५ र ४ ५ २ १ २

आ२३४यि। न्द्रङ्गीर्भिर्न्नवा। माद्दायि। द्यू३त्ताऽ्स्र

२ १ २ १ २ ३ ५

३हा। नू२३न्ता। वि। षायि। भायिरावा२३४र्त्ताम्।

१ २ १ २१ ५ ५ ५

गा२३यिरीम्। नपुरूभो२३४वा। जा२३४साम् ॥(२)

१ ५ ४र ५ २ १ २ २

गा२३४यि। रिन्नपुरूभों। जासाम्। नू३मान्ता३वा।

* ऊ० गा० २१प्र० १प० ९षा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

जा२३१ष्मा। ति। नाम्। साहॅस्रा२३४यिणाम्। मा
२३ज्ञू। गोमन्तमो२३४वा। मा२३४द्दे(३)॥ १७* ॥ [८]

॥ वाङ्निधनं क्रौञ्चम्॥ तंवोदास्मा३१२३४म्। ऋती।
षहा३म्। वसोर्म्मन्दा३१२३४। नम। धसा३ः। अ
भीवात्सा३१२३४म्। नस्वसरेषुधे। नवा३ः। इन्द्राङ्गा
यिभि३१२३यिः। नवापुमहा३उ॥(१) इन्द्राङ्गायिभि३१
२३४यिः। नवा। महा३यि। इन्द्रङ्गीभि३१२३४यिः।
नवा। महा३यि। द्युत्वा३१सूदा३१२३४। नुन्तविषी
भिरा। वृता३म्। गिरायिन्नापू३१२३। रुभोपुजसा
उ॥(२) गिरायिन्नापू३१२३४। रुभो। जसा३म्।
गिरिन्निपू३१२३४। रुभो। जसा३म्। द्युमान्तांवा

*ज० गा० २१प्र० १ख० १०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ४५ ३ १ २ १ २
३१२३४। जऽग्मतिनऽसदृ। स्विणाइम्। मदृगोमा
४
३१२३। तमापूयिमद्दाउ (३)॥ १४ *॥ [९] १३

चतुर्थे प्रगाथे—प्रथमा॥

१ २ ३१२३ १२ ३१ २३१२
तरोभिर्वोविदद्वसुमिन्द्रऽसबाधऊतये।
३१र २र ३१२ ३२३२उ३ २३ १ २
बृहद्गायन्तःसुतसोमेअध्वरेहुवेभरन्नकारिणम्॥ १† ॥

हे ऋत्विजः! "वः" यूयं "तरोभिः" वेगैरश्वैरुपेतं वेगै रेव वा "विदद्वसु" वेदयद्वसु धनावेदकम् "इन्द्रं" "सबाधः" बाधासहिताः "ऊतये" रक्षणाय "बृहद्गायन्तः" बृहत्संज्ञकं साम गायन्तः सन्तः परिचरतेति शेषः। कुत? इति, तदुच्यते—"सुतसोमे" अभिषुत-सोमके "अध्वरे" यज्ञे सोम-यागे; अहञ्च स्तोता युष्मदर्थं "हुवे" आह्वयामि। कमिव? "भरं न" भरं भर्त्तारं कुटुम्बपोषकं "कारिणं" स्वहित-करण-शीलं यथा स्वहित-करणायाह्वयन्ति पुत्रादयस्तद्वत्, तथा भूत मिन्द्रं हुवइति॥ १॥

अथ द्वितीया।

२उ ३१र २र ३२ ३२उ ३ १२ ३१र २र
नयन्दुध्रावरन्तेनस्थिरामुरोमदेषुशिप्रमन्धसः।
१ ३ १ २ ३ १ २ ३१र २र १ २ ३र २र
यआदृत्याशशमानायसुन्वतेदाताजरित्रउक्थ्यम्॥२‡॥१४¶

* ऊ० गा० २२प्र० १अ० १४सा०।
† छ० आ० ३, १, ५, ५ (१भा० ४९९ पृ०)=ऋ० वे० ६, ४, ४७, १।
‡ ऋ० वे० ६, ४, ४७, २। ¶ "अत्र कालेयं साम"—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"सुशिप्र" शोभन-हनुकं शोभन-नासिकं वा ["शिप्रे हनूनासिके वा (६,१७)—इति यास्कः] "यम्" इन्द्रं "दुध्राः" दुर्द्धराः असुरादयः "न वरन्ते" सङ्ग्रामे न वारयन्ति, तथा "स्थिराः" देवाः "न" वरन्ते, किञ्च "मुरः" मरणशीला मनुष्याः न वरन्ते, "यः" च इन्द्रः "अन्धसः" सोमलक्षणस्यान्नस्य "मदे" मदाय सोमपान-जनिताय* "आदृत्य"†, "शशमानाय" शंसमानाय‡ "सुन्वते" अभिषवं कुर्वते "जरित्रे" स्तोत्रे च¶ "दाता" भवति। किम्? "उक्थ्यं" स्तुत्यं धनम् §, तं हुवे इति पूर्वेण सम्बन्धः॥

"मदेषुशिप्रं"--"मदेस्सुशिप्रम्"—इति षकार-सकारौ पाठौ॥२॥१४

---

* मूले "मदेषुशिप्रम्"—इति संहितापाठः, तत्र सायणेन 'मदे' इत्येकं पदं छित्वा सुशिप्रमिति द्वितीयं स्वीकृत मत एव 'मदे' मदाय, 'सुशिप्र' शोभनहनुक मित्यादि व्याख्यानम्। विवरणकारस्तु "मदेषु" इति छित्वा शिप्रमिति द्वितीयं चिच्छेद, तथाहि –'मदेषु मदनीयेषु सोमेषु सन्निधानभूतेषु, सन्निधान-सप्तम्येषा, अथवा मदेषु पुरतोऽवस्थितेषु'—इति वि०। पदकारकृत-पदपाठोऽपि विवरण-कार-नय-पोषकः।

† संहितापाठस्तु "आदृत्या"—इति, तत्र "द्व्यचोऽतस्तिङः (६, ३, १३५)"—इति दीर्घः। आदृत्य आदरं कृत्वेत्यर्थः।

‡, ¶ वैदिकी स्तुतिस्तु द्विधा भवति, शस्त्रैर्मन्त्रैः स्तोत्रैर्मन्त्रैश्च, तथा चाप्रगीतमन्त्रात्मक-शस्त्रैः स्तुतिं कुर्वाणः शंसमान उच्यते, तस्मै; किञ्च प्रगीतमन्त्रात्मक-स्तोत्रैः स्तुतिकारी स्तोता, तस्मै चेति विवेकः।

§ 'उक्थ्यो नाम क्रतुः, तमुक्थ्यम्; अथवा उक्थ्यानि सामानि तैर्यः सम्भजते स उक्थ्यः, तमुक्थ्य-सामवन्तं क्रतु मित्यर्थः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ र २　४र ५ ४　५　२ १
॥ महाकालेयम् ॥ तरोभा३इर्वोविदद्वसूम् । इन्द्रा २

२ १　२ ३र २ १　२ ३ र २　१　३
सबा । धजतया२३इ । बृहद्गायार३ । ता२३४ः । सुत

४र ५र　२　२　१　३ २　२ ५　४
सोमेऽव । ध्वा३राइ । ऊवाइभरी । वा३४३ओ३४वा । न

५ र २　४ ५ ४र　५　२ १　२
काऽ५रिणाम् ॥ (१)　ऊवेभा३रन्नकारिणाम् । ऊवाइभ

१　२ ३र २ १　१ २　२　१　र
राम् । नकारिणा२३म् । नयन्दुधा३ः । वा२३४ । रन्ते

३ ४ ५र　२　२　१　३ २　२　५
नस्थिराः । मू३राः । मदाइषुग्नौ । वा३४३ओ३४वा ।

४　५ र २　४　५ ४　५　२ १ २ १
प्रमाऽ५न्धसाः ॥(२)　मदेषू३ग्नाइप्रमन्धसाः । मदाइषुग्ना

२ ३ २ १　२ १र　२　१　र १र
इ । प्रमन्धसा२३ः । यश्राहत्या३ । ग्ना२३४ । ग्नमाना

४　२　२　१र　३ २　२　५　४
यसु । न्वा३ताइ । दाताजरी । वा३४३ओ३४वा । च

४
ऊऽ५क्षियाम् । चौऽ५इ । डा(३) ॥ ७ * ॥ [१]

२र　र र १ २
॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥　तरोभिर्वाश्रौचोहायि । वा

* क० १मा० १प्र० १ष० ७षा०

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ ५ १ र र १ ५ १
यिद्द्वा२३४म्हम्। इन्द्रꣳसवाधऊतायो२३४हायि। बृ
र र र २ ३र ४र १ ३ ५
हद्गायन्तःसुतसोमेअध्वा३४। औहोवा। इहा२३४हा
२ ३ ५ २ १र २ १ ७ र २ ३र
यि। उऊवा२३४रायि। ऊवेभ। रान्नकारा३४। औ
४र ५ १ ३ ५ ३र र ५र
होवा। इहा२३४हायि। औहो३१२३४। णाम्। एहि
५ २र र र १ २ ३ ५
या६हा॥(१) ऊवेभराऔहोहायि। नाकारा२३४यिणाम्।
२र २ १ १ र र र २
ऊवेभरन्नकारायिणो२३४हायि। नयन्दुध्रावरन्तेनस्थिरामू
३र ४र ५ १ ३ ५ २ ३ ५
३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उऊवा२३४राः।
२ १र २ १ ७ २ ३र ४र ५ १ ३ ५
मदेषु। शायिप्रमन्धा३४। औहोवा। इहा२३४हायि।
३र २ ५र ५ २र र र १
औहो३१२३४। साः। एहियाइ६हा॥(२) मदेषुशाऔहो
२ ३ ५ ३र १ ५
हायि। प्रामन्धा२३४साः। मदेषुशिप्रमन्धासो२३४हायि।
१र र र र २ ३र ४र ५ १ ३र ५ २
यआहत्याशशमानायसुन्वा३४औहोवा। इहा३हायि। उ
३ ५ २र १र २ १ ७ २ ३र ४र
ऊवा२३४तायि। दाताज। रायिन्नउक्था३४। औहो

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १ ३ ५ ३र २ ५र
वा। इहा२३४हायि। औहो३१२३४। याम्। एहि

५ ४
याईहा। होऽ५ई। डा(३)॥ १५ *॥ [२] १४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य प्रथमस्याध्यायस्य
चतुर्थखण्डः † ॥ ४ ॥

पञ्चमखण्डे ‡,

प्रथम तृचे—प्रथमा।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ १ २ ३
स्वादिष्ठयामदिष्ठयापवस्वसोमधारया।

१ २ ३ १ २ ३ १
इन्द्रायपातवेसुतः॥ १ ¶॥

हे "सोम!" "इन्द्राय" "पातवे" पातुं "सुतः" अभिषुतः त्वं "स्वादिष्ठया" स्वादुतमया "मदिष्ठया" अतिशयेन मादयित्र्या "धारया" "पवस्व" चर॥ १॥

---

* ऊ० गा० १०प्र० १ख० १५सा०।

† 'इदानीं मार्भवः पवमानः। तत्र बहूनि छन्दांसि—गायत्रीककुबुष्णिगनुष्टुब्जगतीति छन्दांसि। पुष्कलोऽग्निः संहितः शफः श्यावाश्वः यज्ञीगव इत्यार्षाणि। सोमः स्तोत्रदेवता। सामदेवता नोच्यते विस्तरभयात्'—इति वि०।

‡ 'उक्तो माध्यन्दिनः पवमानः'—इति वि०।

¶ छ० आ० ५, ०, ४, २ (२भा० ० पृ०)=ऋ० वे० ७, ७, १६, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

२ २ २१२ १२३ २१२
रक्षोहाविश्वचर्षणिरभियोनिमयोहते।

१ १ ३ २ ३ १ २
द्रोणेसधस्थमासदत्॥ २*॥

"रक्षोहाः" रक्षसां हन्ता "विश्वचर्षणिः" विश्वस्य द्रष्टा ...मः "अयोहते" अयसा हिरण्येन हते [तथा च श्रूयते—"हिरण्यपाणिरभिषुणोति"--इति] "द्रोणे" द्रोणकलशेन अधिषवण-फलकाभ्यां वा† "सधस्थं" सहस्थानं "योनिम्" अभिषवस्थानम् "अभ्यासदत्" आभिमुख्येनासीदति॥

"अयोहते"—"अयोहत","द्रोणे"—"द्रुणा"—इति च पाठौ॥ २॥

अथ तृतीया।

२ १ २ ३१ २ ३ १२
वरिवोधातमोभुवोमꣳहिष्ठोवृत्रहन्तमः।

२ ३ १ २ ३ १ २
पर्षिराधोमघोनाम्॥ ३‡॥ १५

* ऋ० वे० ७, ७, १९, २।

† सोमाभिषवे प्रथमं तावत् चतुष्कोणमुखं× इत्याकारं फलकद्वयं स्थाप्यते, तदुपरि कृष्णमृगचर्म विस्तीर्य तत्र सोमोऽभिषूयते। ये अधिकृत्य सूयते सोम ऋत्विग्भिः, ते अधिषवणे, अधिषवणे च ते फलके, ताभ्याम्; अधिषवणनामक-फलकाभ्या मित्यर्थः। सहयोगलक्षणेयं तृतीया।

‡ ऋ० वे० ७, ७, १९, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे सोम! त्वं "वरिवोधातमः" अतिशयेन धनानां दाता* "भुवः" भव † ['वेदः', 'वरिवः'—इति धननामसु (निघ०२, १०,४-५) पाठात्] "मंहिष्ठः" दातृतमश्च ‡ भव [सर्वदातृत्व मत्रोच्यते इत्यपुनरुक्तिः] "वृत्रहन्तमः" अतिशयेन शत्रूणां हन्ता च भव। किञ्च "मघानां" धनवतां शत्रूणां ¶ "राधः" धनस्य "पर्षि" अस्मभ्यम् प्रयच्छ § ॥

"भुवः"-"भव"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १५

॥ सर्ञ्छितम्॥ स्वादिष्ठयाम। दा२इष्ठया। पवा२। स्वार३सो। मधा२राया। श्रार३इन्द्रा। या२पा। तवा२३। हाउवा३। सु२३४ता:॥(१) रक्षोहा विश्व। चा२र्षणाई:। अभा२इ। यो२३नीम्। अयो२हाताइ। द्रो२३णे। सा२धा। स्थमा२३।

° 'वरिवः वरिष्ठः भवः। धातमः धेट् पाने, पानतमः। एकः पानभूतः, एक पानतरः, अन्यः पानतमः। अथवा धाता दाता, स्थापिता वा'—इति वि०।

† 'भुवः भूर्लोकस्य'—इति वि०।

‡ 'मंहिष्ठः मंहनीयतमः'—इति वि०।

¶ 'मघोनां धनवतां यजमानानाम्'—इति वि०।

§ 'पर्षि परिषिञ्चते'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ५ २ २१र
हाउवा३। स्वा २ ३ ४ दात् ॥(२) वरिवोधात। मो
१ २ १ १ १ १
२भुवाः। मꣳहा२इ। ष्ठो२३वा। त्रहा२न्तामाः।
२ १ २
पा२३र्षी। रा२धो। मा२३। हाउवा३। घो२३४
५
नाम् (३) ॥ ८ * ॥ [१]

४र २ ४ २ ३ ५
॥ क्षुल्लकवैष्टम्भम् ॥ स्वादाऽ५यिष्ठ। या३मदिष्ठया।
१ २ र १ २ १ २ २ १
पावस्वसो। मधारा१या२३। होवा३हायि। इन्द्राया
१ २ २ १र ३ ५र र
१पा२३। होवा३हा। तवे। सूरता२३४औहोवा ॥(१)
४ ३ र ४ २ ४ ५ १ २र
रक्षोऽ५हा। वा३यिस्वचर्षणायिः। आभियोनिम्। अ
१ २ १ २ २ १र २
योहा१ता२३यि। होवा३हायि। द्रोणेसा१धा२३।
१ २ २ १र ३ ५र र ४ १
होवा३हा। स्थमा। सा२दा२३४औहोवा ॥(२) वराऽ
४ २ ३र ५ १ २ र १ २
५यिवः। धा३तमोभुवाः। माꣳहिष्ठोवृ। त्रहान्ता१
१ १ २ १ १ १ २
मा२३ः। होवा३हायि। पर्षायिरा१धा२३ः। होवा३

* ऊ० गा० १प्र० १ख० ८सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १ २ ५र र ३ ५
हायि । मघोर् । नार३४औहोवा । दीर३४शाः (३)

॥ २० * ॥ [२]

१र १ २ १ २ १ २
॥ जराबोधीयम् ॥ स्वादिष्ठयोवा । मादिष्ठया । प

१ २ र १ २ ४ ५र
वास्वार३सो । मधाराया । इन्द्राया१पार३ताऽ । वे ।

३ २ २ र र १ २ १ २ १
सुतो३४५ई । डा ॥(१) रक्षोहावोवा । श्वाचर्षणायिः ।

२ १ २ र १ र २ ४
अभायियोर३नीम् । अयोहातायि । द्रोणेसा१धार३स्था

५र ३ २ २ र १ २
म् । आ । सदो३४५ई । डा ॥(२) वरिवोधोवा ।

१ र २ १ २ १ २ १
तामोभुवाः । मꣳहायिष्ठोर३वा । चहन्तामाः । पर्षा

२ ५ ३र २
यिरा१धार३ः । म । घोनो३४५ई । डा(३)॥ १०†॥ [३]

२र र र र १ २ १
॥ हाविष्कृतम् ॥ स्वादिष्ठयामदाहाउष्ठाया । पव

१ र २ १ २
स्वसो । मधारार३या । इन्द्रार्२हो१ । यार३पा । त

१र ३ ५र र २ र र र र १
वे । सूर्तार३४औहोवा ॥(१) रक्षोहाविस्वचाहाउर्षा

---

* ज० गा० ८प्र० २ख० २०सा० । † ज० गा० १०प्र० २ख० १०सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ २ २ १२
णायिः । अभियोनायिम् । अयोहा२३तायि । द्रोणे२

२ १२ ३ ५२२
होश्यि । सा२३धा । स्थमा । सा२दा२३४औहोवा ॥(२)

१ २२ २२ १२ १२
वरिवोधातमोहाउभूवाः । मं॰हिष्ठोवा । वहन्ता२३

२ १ २ १
मा२३माः । पर्षा२होश्यि । रा२३धाः । मघो२ ।

२ ५२ २ २ १२११११
ना२३४औहोवा । हविष्कृते२३४५ (३)॥ ७ * ॥ [४]

१२ २ २ १ १ २ १२
॥ इत्तणिधनं मौक्षम् ॥ स्वादिष्ठयामदिष्ठया । औ

२२ १ २ १ २ १२ २
होवा । इन्द्रसुधायि । पवस्वा२३सो । मधारया । इन्द्रा

२ १ २ ३ १२
या२३पा३ । होवा३हा । तवेसू२३४५पुता६५६ः ॥(१)

१२ १२२ १ २ १२ २२१ २१
रक्षोहाविश्वचर्षणिः । औहोवा । इन्द्रसुधायि । अभि

२ १२ २ २ २ १ २
योर२३नीम् । अयोहतायि । द्रोणेसा२३धा३ । होवा

२ १२ २ २ १२ १२
३हा । स्थमासा२३४५दा६५६त् ॥(२) वरिवोधातमो

१२२२ १ ११ २
भुवः । औहोवा । इन्द्रसुधायि । मं॰हिष्ठो२३वा ।

---

* ऊ० गा० ११प्र० २ख० ७सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ २ १
न्वन्तमाः। पर्षिरा२३धा३ः। होवा३हायि। मघो
१ १ १ १ १ १ १
२३४५ना६५६म्। इन्द्रा३या२३४५ (३) ॥ ४ * ॥ [५]

१२ २ २ १ २ २ २
॥ गौषूक्तम् ॥ स्वादिष्ठयामदौ। हौहोवाहायि।
२ २ २ १ १
ष्ठया। पवस्वसोमधौ२। ऊवायि। ऊवा२यि। रा
१ २ २२ १ १
या२। इन्द्रायपातवौ२। ऊवायि। ऊवा२यि। ह
१ ३ ५२ २ २ १२ १ ३ १ १
ना २ ३ः। हौ२वा २ ३ ४ औहोवा। अग्निराऊता २ ३
१ १
४ ५ः (१)॥ ८ † ॥ [६]

२ २ १२ १ २ १
॥ स्वरूपोत्तरम् ॥ रक्षोहावौहो२। इया। स्वचर्षा
२ १२ १ २ २ १
णा२यिः। अभियोनौहो२। इया। अयोहाता२यि।
२२ २ १ २ १२ २ १
द्रोणेसधौहो२। इया। स्थमासा२३दा३४३त्। धोर
३४५ई। डा(२) ॥ १२ ‡ ॥ [७]

---

* ऊ० गा० २प्र० २ख० ४सा०। † ऊ० गा० १२प्र० १ख० ८सा०।
‡ ऊ० गा० १९प्र० २ख० १२सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५र २ ४र ५ २ १ २ १ २
॥ काक्षीवन्तम्॥ स्वादिष्टाश्यामदिष्ठया। पवास्व

१र २ १ ऽ २ ३र २ १ २
सो। मधारया३। औ३४। हाहोयि। इन्द्रायार३पा।

३र २ ३र १ ५ ४ ५ ५ र
तवौहोयि। औहोर३४वा। सू५तोई३हायि॥(१) रक्षो

२ ४ ५ २ १ २र १ २ र १ ऽ
हा३विश्वचर्षणायिः। अभायियोनिम्। अयोहता३यि।

२ ३र २ १र ऽ २ ३र २
औ३४। हाहोयि। द्रोणेसार३धा। स्थमौहोयि।

३र १ ५ ४ ५ ५ २ ४र ५र
औहोर३४वा। सा५दोई३हायि॥(२) वरिवो३धातमो

२ १ २र १ २ १ ऽ २
भुवाः। मꣳहायिष्ठोवृ। त्रहन्तमाः। औ३४।

३र २ १ २ ३र २ ३र १
हाहोयि। पर्षायिरार३धाः। मऔहोयि। औहोर३

५ ४ ५
४वा। द्यो५नोई३हायि(३)॥ १५*॥ [८]

५र २ ४ऽ ५ ४ ५ १
॥ भासम॥ स्वादि। ष्ठा३यामा। ईया। दायि

२ १ २र ऽ २र ३र २ १
ष्ठा१या२। पावस्वसो। म। धौ३र्हो। वाहायि। र

१ १ ३ ५र र २२ १ २
या२। इन्द्रा२३। या२पार३४औहोवा। तवेसुता१॥(१)

* ऊ० गा० १८प्र० १ख० १५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २ ४ऽ ५ऽ ४ ५ १ २
रक्षः। हा३वायि। श्वा। ईया। चार्षा१णा२यिः।
१ २र ऽ २र ३र २ १
अभियोनिम्। अ। यौ३हो। वाहायि। हता२
१र १ ३ ५र र २ र ३ २
यि। द्रोणे२३। सा२धा२३४औहोवा। स्थमासदा
५ २ ४ऽ ५ऽ ४ ५ १ २
१त्॥(२) वरि। वो३धा। ता। ईया। मोभू१वा२ः।
१ २र ऽ २र ३र २ १ १
माꣳहिष्ठोवृ। त्र। हौ३हो। वाहा। तमा२ः। पर्षा
१ ३ ५र र २ ३र २
२३यि। रा२धा२३४औहोवा। मघोना१म्(३)॥ १६*॥[९]

२र र १ २ १ र र
॥ ग्रैष्मवम्॥ स्वादिष्ठयामदिष्ठाया। पवस्वसोमधा
२ १र ५ ३ १ ४
रया। इन्द्रायार२३४पा। तवा३यिहू५ता६५६ः॥(१)
१ र र १ २ १ र र २र
रक्षोहाविश्वचर्षणायिः। अभियोनिमयोहतायि। द्रो
१र ५ १ २ ४ २ र र
णेसा२३४धा। स्थमा३सा५दा६५६त्॥(२) वरिवोधात
र १ २ १ र २ १ ५
मोभुवाः। मꣳहिष्ठोवृत्रहन्तमाः। पर्षिरा२३४धाः।
२ ४
मा३घोपु५ना६५६म्(३)॥ १८†॥ [१०]

* ऊ० गा० १८प्र० १ख० १६सा०। † ऊ० गा० १९प्र० २ख० १८सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र ३र ४ ५ र २
॥ आश्वसूक्तम्॥ आ३औहोवाहायि। स्वादिष्ठया। म
१ २ २र ३र २ २ र १ र २र
दायि। ष्ठया। ऐहीयैहो१। पावस्वसोमधारया। ऐ
३र २ १ १ १र
हीयैहो१। आ२यि। आयिन्द्रा२यापा२। तवे। सू
३ ५र र २ १ र २ ३ १ १ १ १
२ता२३४औहोवा। पूुकआक्ता२३४५: (१) ॥ २०*॥[११]

३ २ र र र
॥ सत्रासाहीयम्॥ बरा३४यि। वोधातमोभुवः।
५ ५ १ र १ १
ओ२ईवा। मᳲंहिष्ठोवृत्रहन्ता२मा:। पा२र्षायि। रा
२ १ ऽ २र ३र २ १ ५ ५
२३धाः। मओ३र्चो। वाहा३४३यि। घो२३४नो६हा
यि(३) ॥ ९ † ॥ [१२]

३र र २ १ ४र र
॥ स्वारकौत्सम्‡॥ स्वादोहिष्ठा२३। यामदिष्ठयाई
५ १ २ र १र २र १ २ र १र २
या। पवस्वसोमधारया। पावस्वसो। मधारा२३या।
१ २ २ १ २ २ १र २ ३ र
आयिन्द्रा२हा। यापा३हा। तवेसू२३ता३४३ः ॥(१) रत्तो
२र १ ४ ५ २ १ र २ १ र २ र १
हीत्हा२३। विश्वचर्षणिरोया। अभियोनिमयोहते। आ

---

* ऊ० गा० २०प्र० २ख० २०साम। † ऊ० गा० २१प्र० १ख० ६सा०।
‡ "ऐडकौत्सम्"—इति ख० पु०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र १र २ १ २ २ १ २
भियोनिम्। अयोहा२३तायि। द्रोणे३हायि। साधा
२ १र २ २र २र १ ४र
३हा। स्थमासा२३दा३४३त्॥(२) वरीवोवो२३। धा
र ५ १ २र १ २ १ २र
तमोभुवर्द्धया। मꣳहिष्ठोवृत्रहन्तमः। माꣳहिष्ठोवृ।
१ २ १ २ २ १२ २ १
त्रहन्ता२३माः। पार्षा३यिहायि। राधो३हायि। मघो
२ १
२३ना३४३म्। ओ२३४५ई। डा (३)॥ २० *॥[१३]१५

अथ प्रगाथरूपे द्वितीय-सूक्ते—

प्रथमा।

१ २२१२ ३१ २ ३ १ २ ३ १ २
पवस्वमधुमत्तमइन्द्रायसोमक्रतुवित्तमोमदः।
१ २ ३ १ २ ३ १ २
महियुक्षतमोमदः॥ १ †॥

हे "सोम!" "मधुमत्तमः" अतिशयेन माधुर्योपेतस्त्वम् "इन्द्राय" इन्द्रार्थं "मदः" मदकरः सन् "पवस्व" क्षर। कीदृशः? "क्रतुवित्तमः" अत्यन्तं प्रज्ञायाः कर्मणो वा लम्भकः, "महि" मंहनीयः "द्युक्षतमः" अत्यन्तं दीप्तः "मदः" मद-हेतुः॥ १॥

* ऊ० गा० २१प्र०१ख० २० सा०।

† छ० आ० ६, २, ४, १ (२भा० १११पृ०)=ऋ० वे० ७, ५, १७, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१२ ३१ २३१२३१३ २३२३ १२
यस्यतेपीत्वावृषभोवृषायतेस्यपीत्वास्वर्विदः।
२३१२ ३क२र ३ २र ३ २ ३१२
ससुप्रकेतोअभ्यक्रमीदिषोच्छावाजन्नैतशः॥ २ *॥ १६

"वृषभः" कामानां वर्षकः इन्द्रः, हे सोम! "यस्य" यं "ते" त्वां "पीत्वा" "वृषायते" वृषभ इवाचरति, किञ्च "स्वर्विदः" सर्वं जानतः "अस्य" तव † "पीत्वा" पाने सति "सु प्रकेतः" शोभन-प्रज्ञः ‡ "सः" इन्द्रः वृषभः शत्रूणाम् अन्नानि "अभ्यक्रमीत्" अभिक्रामति। तत्र दृष्टान्तः—"न" "एतशः" [—इत्यश्वनाम (निघ० १, १४, १०)] यथा अश्वः "वाजं" सङ्ग्रामम् अभि गच्छति तद्वत्॥

"स्वर्विदः"—"स्वर्दृशः"—इति पाठौ ¶॥ २॥ १६

२ १ २ ४५ २ ३ ५ २ १र २
॥ सप्तम॥ पवस्वा३मधु। मत्ता२३४माः। इन्द्राय
१ र१ २ ४ २ ५ २ १
सोमा२। क्रतुवाइत्ता३मो३। मा३२३४दाः। महाइ।
२ ४ २ ५ २ १ २ ४५
द्युक्षाता३मो३। मा३४५दोईहाइ॥(१) महिद्यू३क्षत।

* ऋ० वे० ७, ५, १७, २। † 'अस्य सोमस्य'—इति वि०।

‡ 'सुप्रकेतः सुदृष्टः'—इति वि०।

¶ "पीता"—इति "शर्वतः"—इति, "स्वर्दृशः"—इति च ऋग्वेदीयपाठाः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ३ ५ २ १ २र १ १ २ ४
मोमा२३४दाः । यस्यतेपाइत्वा २ । वृषभोवा३र्षा३ ।
२ ५ २ १ र २ ४ २
या२२३४ताइ । अस्या । पीत्वास्व३वा३ः । वा३४५इदो
५ १ १ २ ४र ५ २ ३ ५ २ १ २
६हाइ ॥(२) अस्यपी३त्वासु । ववा२३४इदाः । सस्तुप्र
१ १ २ ४ २ ५
काइतो २ । अभियाक्रा३मी३त । आ२२३४इषाः ।
२ १ र २ ४ २ ५
अच्छा । वाजान्ना३ए३ । ता३४५प्रो६हाइ(३) ॥ ८* ॥[१]

१२ १र १
॥ अङ्कुसाम ॥ पवस्वमा । ए२ । धुमा । तमाः ।
र र २ १र २ १ १
इन्द्रायसोमक्रतुवित्तमोमा२३दाः । माद्यी२द्यू त्ता२३ ।
२ १ ५ ४ ५
तमो२३४वा । मा५दो६हायि (१)॥ ६ † ॥ [२]

१२ १र १
॥ अङ्कु ॥ पवस्वमा । ए२ । धुमा । तमाः ।
र र २ १र २ १ १
इन्द्रायसोमक्रतुवित्तमोमा२३दाः । माद्यी२द्यू त्ता२३ ।
२ १ ५ ४ ५ १ २ १र
तमो२३४वा । मा५दो६हायि ॥(१) मद्विद्युत्ता । ए२ ।
१ र र र र २१र २ १
तमाः । मदो । यस्यतेपीत्वावृषभोवृषाया२३तायि । आ

---

* ऊ० गा० १प्र० १ख० ८सा० । † ऊ० गा० २प्र० १ख० ६सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ ५ ४ ५
स्या २पायित्वा२३ । सुवो२३४वा । वा५यिदो६चायि ॥(२)

२ १ १२ १२ १ २ २
अस्यपीत्वा । ए २ । सुवाः । विदाः । सम्प्रकेतोअ

२१२ २ १ १ २ १
भियक्रमीदा२३यिषाः । आच्छा २वाजा२३म् । नभो२३४

५ ४ ५
वा । ता५श्रो६चायि(३) ॥ ८ * ॥ [३]

२ २ ५
॥ सत्रासाहीयम् ॥ पवा३४ । समधुमत्तमः । ओ

५ १ २ २ २ १ १
६वा । इन्द्रायसोमक्रतुवित्तमोमा २दाः । मा २हायि ।

२ १ ऽ २२ १२ २ १ ५
द्यू२३त्ता । तमौ३हो । वाहा३४३यि । मा२३४दौ६

३ २ २ ५ ५
हायि ॥(१) मह्रा३४यि । द्युत्तमोमदः । ओ६वा ।

१ २२ २ २ २ १ १
यस्यतेपीत्वावृषभोवृषाया २तायि । आ २स्या । पा२३यि

२ १ ऽ २२ ३२ २ १ ५ ५
त्वा । सुवौ३हो । वाहा३४३यि । वा२३४यिदो६हा

३ २ २ २ ५ ५ १
यि ॥(२) अस्या३४ । पीत्वास्वर्विदः । ओ६वा । सम्

२ २ २ १ १ २
प्रकेतोअभियक्रमीदा २यिषा । आ २च्छा । वा२३जाम् ।

* ऊ० गा० ७प्र० १अ० ८सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ ऽ २र ३र २ १ ऽ २र ३र २
नऔ३हो। वा२३जाम्। नऔ३हो। वाहा३४३यि।
१ ५ ५
ता२३४औहोवा यि(३)॥ ७ *॥ [४]

२र र १ २
॥ इडानासङ्कारम्॥ औहोयिङ्वा३होयि। पव
४ २ ३ ५ २ २ ४ २र ३ ५
स्वमा२धू३मत्तमः। इन्द्रायसोमक्रतुवा३यित्ता२मोमदः।
२र र १ ३ २ ३ ५ २ १र २
औहोयिङ्वा३होयि। महायिद्यू२३४त्ता। तमोमदः।
१ २ ४ ५ ४
इडा२३भा३। एहीडा। होपूई। डा॥ ५ †॥ [५]

५ २ ४ ५ ४ ५ २ १ २ १
॥ कालेयम्‡॥ पवस्वा२मधुमत्तमाः। इन्द्रायसो।
२ २ १ ५ १ २
मा२३। क्रतू३। बा२३४यित्। तमः। मा३दाः।
१ ३ २ २ ५ ४ ५
महायिद्यु३औ। वा३४३औ२३४वा। तमो५मदाः॥(१) म
२ ४ ५ ४र ५ २ २र १ २
हियू३त्तमोमदाः। यस्यतेपायि। त्वा२३। वृषा३।
१ ५र २ २ १ ३र २
भो२३४। वृषा। या३तायि। अस्यापीत्वौ। वा३४३

* ऊ० गा० ९प्र० २ख० ७ सा०। † ऊ० गा० १०प्र० ५सा०।
‡ "महाकालेयम्"—इति ख० पु०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ५ ४ ५ २ ४र ५ ४ ५
औ३४वा । सुवापूर्विदाः ॥(२) अस्यपीऽत्वासुवर्विदाः ।
२ १ २ १ २ १ ५र
सस्रुप्रक्रायि । तो२३ । अभा३यि । आ२३४ । क्रमीत् ।
२ २ १ ३र २ २ ५ ४
आ३यिषाः । अच्छावाजौ । वा३४३ओ३४वा । नए५त
४
शाः । हो५इ डा(३) ॥ ५ * ॥ [६]

२ ५ २ ५
॥ च्यावनम् ॥ पवा२३४ । स्वम । धुमा२३४त्तमा
५ २ ३ ५ २ र १
६ः । हाउ । आयिन्द्रायार३४सो । मक्रतुवितमोमा
५ १ २ २ १ २
दो२३४हायि । महायिद्यू३त्वा३ । तामा२३हा३४३यि ।
१ ५ ५
मा२३४दो६हायि(१) ॥ ४ † ॥ [७]

१ २ १
॥ प्रतीचीनेडङ्काशीतम् ॥ पवस्वमधु । मा२त्तमाः ।
र २ र १ ७ १र २
आयिन्द्रायसोमक्रतुवित् । तमोमदा२३४ः । हाहोयि ।
१ २ २ १ ४ ५ १ २
मद्दियु त्वाता३माः । मदा । औ३होवा ॥(१) मद्दियुत्तत ।
१ २र र र १ ७
मो२मदाः । यास्यतेपीत्वावृषभः । वृषायता२३४यि ।

* ऊ० गा० १०प्र० २ख० ५सा० । † ऊ० गा० १९प्र० १ख० ४सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र १ १ र १ १ १ २ ४ ५
हाहोयि। अस्यपीत्वाम्ह३वाः। विदा। औ३होवा ॥(२)

२ १ २र १र १
अस्यपीत्वाम्। वा२र्विदाः। सामुप्रकोतोअभिय। क्र

१ ३र २ १ र र २ २
मायिद्विषा२३४ः। हाहोयि। अच्छावाजान्नाः२ए। त

१ ४ ५ ४ ५
आ। औ३होवा। ई२डा (३) ॥ १८ * ॥ [८]

१ २ ऽ २
॥ धुरासाकमश्वम् ॥ पवस्वमा३। हौ३हो३१। धुम

२ ऽ २ र २ ऽ २
त्तमा३ः। हौ३हो३१यि। इन्द्रायसो३। हौ३हो३१।

र २ ऽ २ १ २
मक्रतुवित्तमोमदा३ः। हौ३हो३१यि। मच्चिष्ठ्यु श्वा३।

ऽ २ र २ ऽ २
हौ ३ हो ३ १। तमोमदा ३ः। हौ३हो३१२३ ४ ५ ई।

डा(३) ॥ ८ † ॥ [९] १६

तृचात्मके तृतीयसूक्ते—

प्रथमा।

२ ३१२ ३ २ ३१ २र ३ १२
इन्द्रमच्छसुताइमेवृषणंयन्तुहरयः।

३ १२ २ ३१ २ ३ १२
श्रुष्टेजातासइन्दवःस्वर्विदः॥ १ ‡ ॥

* ऊ० गा० १३प्र० २ख० १८सा०। † ऊ० गा० १४प्र० १ख० ८सा०।
‡ ऋ० सा० ६. २, ३, १ (२भा०२०१पृ०)=ऋ० वे० ७, ५, ९, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"आशवः" [आश्वीति क्षिप्रनाम (निरु० ६, १२)] क्षिप्रं "जातासः" जाताः "इन्दवः" पात्रेषु चरन्तः "स्वर्विदः" सर्वज्ञाः "हरयः" हरितवर्णाः "सुताः" अभिषुताः "इमे" सोमाः "वृषणं" कामानां सेक्तारम् "इन्द्रम्" "अच्छ यन्तु" अभिगच्छन्तु ॥

"आशवः"-"आशवः"—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

२ १ २र ३ १ २र ३ २
अयम्भरायसानसिरिन्द्रायपवतेसुतः।

३ २ १ २ ३ १ २ ३ २
सोमोजैत्रस्यचेततियथाविदे ॥ २ * ॥

"भराय" सङ्ग्रामाय "सानसिः" भजनीयः† "सुतः" अभिषुतः "अयं" "सोमः" "इन्द्रार्थं" "पवते" क्षरति ग्रहादिषु क्षरति। ततः सोमः "जैत्रस्य" ["क्रियाग्रहणं कर्त्तव्यम् (१, २, ३२वा०)"—इति कर्मणः सम्प्रदान-सञ्ज्ञा, चतुर्थ्यर्थे षष्ठी (२, ३, ३६)] जयशील मिन्द्रं "चेतति" जानाति। "यथा" इन्द्रः "विदे" लोकैर्ज्ञायते तथा जानाति ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ७, ५, ८, २।

† 'सानसिः साधयिता'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१ २उ २ १ ३ १ ३ २ १ २

अस्येदिन्द्रोमदेष्वाग्राभङ्गृभ्णातिसानसिम्।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

वज्रञ्चवृषणम्भरत्समप्सुजित्॥ ३ *॥ १७

"अस्येत्" अस्य सोमस्यैव "मदेषु" सञ्जातेषु† "सानसिं" सर्वैः सम्भजनीयं‡ "ग्राभं" गृहीतव्यं धनुः "गृभ्णाति" गृह्णाति [("हृग्रहोर्भश्छन्दसि"—इति भत्वम्] किञ्च "अप्सु-जित्" उदकार्थं वृत्रस्य जेता¶। यद्वा, 'आप इत्यन्तरिक्षनाम (निघ०१,३,८) अन्तरिक्षे अहिनामकस्य जेता "इन्द्रः" "वृषणं" धर्षितारं "वज्रं च" स्वकीय मायुधं "सम्भरत्" सम्बिभर्तु§ [विभर्तेर्लङागमः॥

"गृभ्णाति"—"गृह्णीत"—इति पाठौ॥ ३॥ १७

२ १ २ ४ ५ २ ३ ५

॥ पौष्कलम्॥ इन्द्रमा३च्छसु। ताँई २ ३ ४ माइ।

२ १ २ १ २ ३ ५ २ १ र ७ २

वृषाणांया। वृहाँरा२३४याः। अष्टाइजाता। सई२

* ऋ० वे० ७, ५, ९, १।

† 'मदेषु निमित्तभूतेषु'—इति वि०।

‡ 'सानसिं साधनस्वभावम्'—इति वि०।

¶ § विवरणकारस्तु यथाश्रुतं 'समप्सुजित्'—इत्येव पदं व्याख्यातवान्, न तु समिति भरदित्याख्यातेन अप्सुजिदिति पदमिति। तथाहि—'समप्सुजित् संग्रामेषु जेता'—इति।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ १ ३ १ १ १ १ २
न्द्रा २ ३ ४ ५ वा ६ ५ ६ः। सुवर्विदा २ ३ ४ ५ः॥(१) अ

१ २ ४र ५ २ २ ५ २ १र २ १ २
यम्आ३राय। साना २ ३ ४ साइः। इन्द्रायपा। वाता

२ ५ २र १ र ० २
इन्द्र २ ३ ४ ताः। सोमोजै। त्वा। स्यचार्इता २ ३ ४ ५

२र १ ३ १ १ १ १ २ १र २ ४र ५ २
ताइ५६इ। यथाविदे२३४५॥(२) अस्येदी३न्द्रोम। दो

३ ५ २र १ २ १ २ २ ५
इषू२३४वा। आभक्षुभणा। ताइस्वाना२३४साइम्।

२ १ ० २ २ १ २ १ १
वज्राच्चवा। षणा३भ्मा२३४पूराइ५६त्। समप्सुजी२३

१ १
४५त्(३)॥ १० *॥ [१]

२ २ १ २ १
॥ सुत्रानम्॥ इन्द्रमच्छा। सुताइमायि। वृषणं

१ २ र १ १ २
या२। तुहरयाः। अृष्टेजाता२। सइ। दा३वा२

५र र १ २ १ १ १ १
३४औहोवा। सुवर्विदए३उपा२३४५ (१)॥ ७ †॥ [२]

१ २ १ २ १र र
॥ रोहितकुलीयाद्यम्॥ इन्द्रमच्छा। सुताइम।

२ १र २ १ २ १ २
वृषणंयन्तुहरयःअृष्टेजा२३ता। सा२३ई। दावःसुवा३१

* ऊ० गा० १प्र० १अ० १०सा०। † ऊ० गा० १प्र० १अ० ७सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १ २ १ र
उवा२३। वी२३४दः॥(१) ऋराम्भरा। यसानसिः।

र र २र १र २ १ २ १
इन्द्रायपवतेसुतःसोमोजा२३यित्रा। स्या२३चे। ताति

२ ५ १ २र १ २
यथा३१उवा२३। वी२३४दे॥(२) अस्येदिन्द्राः। मदे

र र र र २१ २ १ २
षा। ग्राभङ्गृभ्णतिसानसिंवज्रञ्चा२३वा। धा२३णाम्।

१ २ ५
भारत्समा३१उवा२३। ए२३४जीत्(३)॥ १७ *॥ [३]

२ र १ २ १
॥ सुज्ञानम्॥ इन्द्रमच्छा। सुताइमायि। वृषणा

१ २ र १ १
या२। तुच्छरयाः। अ्रुष्टेजाता२। सद्इ। दा२वा२३

५रर १ २ २ र१
४औहोवा। सुवर्विदए३॥(१) अयम्भरा। यसानसा

२ र १ र१ २र र १
यिः। इन्द्रायापा२। वतेसुताः। सोमोजायित्रा२।

१र २ ५रर १र २ २ र
स्यचे। ता२ता२३४औहोवा। यथाविदए३॥(२) अस्ये

र१ २र १ २ १
दिन्द्राः। मदेषुवा। ग्राभङ्गाभ्णा२। तिसानसायि

---

* ऋ० मा० ६प्र० १ख० १७वा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १ १ २ ५र २
म। वज्रस्वा२। षणम्। भा२र२३४औहोवा

१ १ १११
समप्सुजिदे३उपा२३४५ (३)॥ ८ *॥ [४]

१ ० १ २१२
॥ पुष्यम्॥ इन्द्रमच्छा२इ। ताइमोवा। वृषणं

१ १२२१ २१२१२११ २१
या। तुहरयाः। अष्टेजातासइन्दवःसु। वा२३ः। वि

२ १२ १ २ १
दाउवा। अधिया२॥(१) अयम्भरा२य। सानसोवा।

२११ १ १२२२ २ २२१२ १२ १
इन्द्रायपा। वतेसुताः। सोमोजैत्रस्यचेततिय। था२३।

२ १२ १२ २ १२
विदाउथा। अधिया२॥(२) अस्येदिन्द्रो२म। देषुवोवा।

२२१२ १ २३२२१ २१२ १
ग्राभङ्गृभ्णा। तिसानसायिम्। वज्रञ्चवृषणम्भरत्सम्।

२ १२ १ २
आर२३। प्सुजाउवा। अधिया२। ए२३धिया३४३।

१
औ२३४५ई। डा (३)॥ २० †॥ [५]

१ २ १ २१२
॥ ऐडमायास्यम्॥ आइन्द्राम्। आच्छा। सुता

* ऊ० गा० ६प्र० १ख० ८सा०। † ऊ० गा० ६प्र० १ख० १० सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

इमायि। वार्षणंया३१। तुहरयाः। अ्रूष्टा३१यि। जाता। साइन्दवा३१ः। सुवर्वा२३यिदा३४३ः(१) ॥ १६ † ॥[६]

॥ औपगवाद्यम् ॥ इन्द्रमच्छा। सुताइमायि। वृषणा२३या। तुहरयःअ्रुष्टेजाता। सइन्दा२३वाः। सुवर्वा२३यिदाः ॥(१) अयम्भरा। यमानसायिः। इन्द्राया२३पा। वतेसतःसोमोजैत्रा। स्यचेता२३तायि। यथावा२३यिदायि ॥(२) अस्येदिन्द्राः। मदेषुवा। ग्राभङ्गृ२३भ्णा। तिमानसिंवज्रञ्चवा। र्षणम्भा२३रात्। समप्सु२३जीत्। ऐ। धियार्२यि। धिया२३४औहोवा। ए३। उपा३१२३४५ (३) ॥ १ * ॥ [७]

॥ दैवोदासम् ॥ इन्द्रा३१म्। अच्छा३१२३४। सुताः। आ३यिमायि। वृषा३१। णंया३१२३४। तुह।

* ऊ० गा० १०प्र० १ख० १६गा०। † ऊ० गा० १०प्र० २ख० १गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ ३ २ ३र २ ५ १
राश्या: । अ्ुष्टाश्यि । जाता३१२३४ । सइ । दा३

१ ३ १ ३ २ १ ५ ३ १
वा: । सुवा३१ । विदा३: । ओ२३४वा ॥(१) अया३१

३ १ ५र १ १ ३ २
म् । भरा३१२३४ । यमा । ना३सायि: । इन्द्रा३१ ।

१ २ ५र २ १ ३र २ ३र २
यपा३१२३४ । वते । सू३ता: । सोमो३१ । जैत्रा३१

४ ५र २ २ ३ २ ३ २ १
२३४ । स्यचे । ता३तायि । यथा३१ । विदा३ । ओ

५ ३ १ ३ २ ५र २ २
२३४वा ॥(२) अस्ये३१त् । इन्द्रो३१२३४ । मदे । षू३वा ।

३र १ २ ५र २ १
ग्राभा३१म् । गृभ्णा३१२३४ । तिसा । ना३सायिम् ।

३ १ ३ १ ५ १ १ ३ १
वज्रा३१म् । चवा३१२३४ । षणम् । भा३रात् । समा

३ १ १ ५ ३ ५
३१ । स्रजी३त् । ओ२३४वा । ऊ२३४पा(३) ॥१०*॥[८]

२ र ३र
॥ विशोविशीयम् ॥ इन्द्रमच्छसुम् । सू३ताइमा

१ २ २ १ २ १
यि । वा३र्षाणा३या । तुवर । य:शूर३ष्टायि । ऊम्मा

२ २ १ ५ १ २ १
यि । जा३ता३ । सा२३४इच्चायि । ओ । ऊवायि ।

* ऊ० गा० १२प्र० १ख० १०गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

दा२३४वाः । ऊम्मायि । सूरवा३ः । वा२३४यिदाः । एह्रियाऽ६हा ॥(१) अयम्भराहम् । याऽसानमायिः । आ ३यिन्द्रायाऽपा । वतेसु । तःसो२३माः । ऊम्मायि । जा३यिन्वा३ । स्या२३४वेहायि । ओ । ऊवायि । ता २३४तायि । ऊम्मायि । याऽथा३ । वा२३४यिदायि । एह्रियाऽ६हा ॥(२) अस्येदिन्द्रोऊम्मा३देषुवा । ग्राऽभाङ्गा३ भ्णा । तिस्रान । सिंवा२३ज्राम् । ऊम्मायि । चा३ वा३ । षा२३४णाऽहायि । ओ । ऊवायि । भा२३४ रात् । ऊम्मायि । सा३मा३ । सू२३४जीत् । एह्रिया ६हा । चौ५ई । डा(३) ॥ १ * ॥ [९]

॥ आस्वरक्तम् ॥ आऔहोवाहायि । इन्द्रमच्छ । सुताः । इमे । ऐहोयैहो१ । वार्षणंयन्तु हरयःअ्रुष्टा

* ऊ० गा० २प्र० १ख० १सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र २र र ३र२ १
यिजाता। ऐहीयैहौ१। आ२यि। साआ२यिन्दावा

१ ३ ५रर २१ र २ ३
२ः। सुवः। वा२यिदा२३४औहोवा। प्रुक्आऊता

१११
२३४५ः (१) ॥ १० * ॥ [१०]

२ १ २ १ र२१
॥ जराबोधीयम् ॥ इन्द्रमच्छोवा। सुताइमायि।

२१ २ र १र २
वृषणांर३या। तुह्रयःअुष्टेजाता। सआयिन्दा१वार३ः

४ऽ ५ ६ २ २ १२ १
सू। वः। विदो३४५ई। डा ॥(१) अयम्भरोवा। या

र२१ २ १ २ र ररर१र
सानसायिः। इन्द्रायार३पा। वतेसुतःसोमोजैत्रा। स्य

२ ४ऽ ५र ३ २ २
चायिता१ता२३यिया। था। विदो३४५ई। डा ॥(२) अ

र १ २ १ र२१ २र १ २ र
स्येदिन्द्रोवा। मादेषुवा। ग्राभाङ्गा२३४र्भ्णा। तिसान

१ २ ४ ५ ३ २
सिंवज्रञ्च्वा। षणाभ्मा१रार३त्साम्। अ। सुजो३४५

ई। डा(३) ॥ ११ † ॥ [११]

५ ६ २ १र ४
॥ आत्तारम् ॥ इन्द्रम्। अच्छा३४। औहो५सु

---

* ऊ० गा० १३प्र० १ख० १०सा०। † ऊ० गा० १४प्र० २ख० ११सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२४ १ २ १ २ ३ २ ३र
ताइमायि। वृषणं यन्तु हरा२३या३४ः। अुष्टा३४यिजा
२ १ २ ४ ५ ३१११ ५
ता। सइन्दवाः। सू३ववि। दा२३४५ः॥(१) अयम्।
३ २ ३र ४ र ४ १ र २१र २
भरा३४। औहोऽयसानसायिः। इन्द्रायपवतेह्व२३ता
३र २ ३र२ र१ २ ४र५ ३
३४ः। सोमो३४जैत्रा। स्यचेततायि। या३थावि। दा
१११ ५र ३ र ३र ४ र४
२३४५यि॥(२) अस्मेत्। इन्द्रो३४। औहो५मदेषुवा।
१र र २१र २ ३ २ ३ २
याभङ्भ्णातिसाना२३सा३४यिम्। वज्रा३४ञ्चवा। षण
१ ४ ४ ५ ३ ११११
भ्मरात्। सा३मप्सु। जी२३४५त्(३)॥ १७ *॥[१२]१७

अथ चतुर्थसूक्ते—प्रथमा॥

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पुरोजितीवोअन्धसःसुतायमादयित्नवे।
२ ३ १ २ ३ १ २ ३क २र
अपश्वानंश्नथिष्टनसखायोदीर्घजिह्व्यम्॥ १ †॥

हे "सखायः" सखिभूताः समानख्याना वा हे स्तोतारः! "वः" यूयं "पुरोजितीः" [पूर्वसवर्णदीर्घः (७, १, ३८)] पुरः-

---

* ऊ० गा० १४प्र० १ख० १७गा०।

† छ० आ० ६, २, १, १ (२भा० १५१ पृ०)—ऋ० वे० ७, ५, १, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

स्थित-जयस्य "अन्धसः" अदनीयस्य सोमस्य स्वभूताय "सुताय" अभिषुताय "मादयित्नवे" अत्यन्तं मदकराय रसाय "दीर्घजिह्व्यः" दीर्घा जिह्वा यस्य सः ["दीर्घजिह्वी च छन्दसि (४, १, ५९)"—इति ङीषन्तत्वेन निपातितः] तादृशं श्वानम् "अप श्नथिष्टन" अपश्नथत अपबाध, यथा श्वा राक्षसा वा सुतं सोमं न लिहन्ति तथा कुरुतेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ २
योधारयापावकयापरिप्रस्यन्दतेसुतः।
२ ३ १ २ २र
इन्दुरश्वोनकृत्व्यः ॥ २ * ॥

"सुतः" अभिषुतः "कृत्व्यः" [कृत्वीति कर्मनाम (निघ०२, १, २०)] कर्मणि साधुर्यः † इन्दुः सोमः "पावकया" पापानां शोधयित्र्या "धारया" "परि प्रस्यन्दते" परितः चरति। कथमिव ? "अश्वोन" यथा अश्वो वेगेन प्रगच्छति-तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ ३ १ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ २
तन्दुरोषमभीनरःसोमंविश्वाच्याधिया।
३ १ २ ३ १ २
यज्ञायसन्त्वद्रयः ॥ ३ ‡ ॥ १८

---

* ऋ० वे० ७, ५, १, १। † 'कृत्व्यः कृतिवान् वेगवानित्यर्थः'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ७, ५, १, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

"नरः" कर्मनेतार ऋत्विजः "दुरोषं"* [रोषतेर्हिंसार्थस्य (भ्वा० प०) रेफलोपे दीर्घाभावे, ओषतेर्दाहार्थस्य (भ्वा० प०) वा बहि रूपमिति, सन्देहादनवग्रहः] "तन्दुः" बधं दुर्दहं वा सोमम् "अभि" लक्ष्य "विश्वाच्या" सर्वान् कामानञ्चित्र्या, कामान् प्रापयित्र्या† "धिया" बुद्ध्या "यज्ञाय" यज्ञार्थम् "अद्रयः सन्तु" अदारणयुक्ताः‡ भवन्तु ॥

"यज्ञायसन्त्वद्रयः"-"यज्ञं हिन्वन्त्यद्रिभिः"—इति पाठौ ॥३॥१८

२ २ ० ४ र ५ २ ४
॥ आश्वाश्वम् ॥ पुरो३१। जौ३तो। वोअ। धा३सः।

५ १ र र २ १ १र
एह्यिया। ह्व। तायमादा। यि। त्नवा२इ। एह्यिया२।

१र २ ४ ५ २र १र
अपस्याना२३आ३थौ३। ष्टा२३४ना। ऐहा२इ। एह्यि

र १र २ ४ २ ५
या२। सखायोदाइर्घा३जी३। क्वा३४५योहवाइ ॥(१)

३ २ २ ४ ५ २ २ ५
सखा३१। यो३दी। घजि। क्वा३यम्। एह्यिया।

१ र र २ १ १र १
यो। धारयापा। व। कया२। एह्यिया२। परिप्र

* 'दुरोषम् अरोषमित्यर्थः'—इति वि०।

† 'विश्वाच्या विश्वगामिन्या'—इति वि०।

‡ 'अद्रयः मेघाः वर्षस्वभावाः, अथवा अद्रयः अभिषवग्रावाणः'—इति वि०।

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ४ ५ २र १र
स्यान्दा३ता३इ। स्त्र२३४ताः। ऐहा२इ। एहिया२।
१ २ ४ २ ५ ३ २
इन्दुरश्वोना३का३। त्वा३४५योऽहाइ॥(२) इन्दू३१ः।
२ ४ ५ २ ४ ५ १ र
आ३श्वो। नक्र। त्वा३यः। एहिया। ताम्। दुरो
२र १ १र र १ १ ४
षमा। भी। नरा२ः। एहिया२। गोमंविश्वाचो३या
५ २र १र र १ २
३। धा२३४या। ऐहा२इ। एहिया२। यज्ञायसान्त
४ २ ५
३वा३। द्रा३४५योऽहाइ(३)॥ ११ *॥ [१]

१र र २ १र
॥ आश्वीगवम्॥ पुरोजितीवो१न्धासाः। सुताय।
र २ १ १र र २ ३१
मादा२३या। ऊम्मा२१ऽ२। लवेअपश्वानᳬश्नथिष्टना२
१११ १ २ २ १ २ १
३४५। साखा३उवा। यो२दी। घा२३जो। क्रियाम्।
४ ५ २ र र र २ १र र
औ२३होवा॥(१) सखायोदीर्घजा1१यिक्कायाम्। योधा
र २ १ १ र २ १ १र २ २
र। यापा२३वा। ऊम्मा२१ऽ२। कयापरिप्रस्यन्दतेसुता१ः।
२ २ १ १ २ १ १
आइन्दा३उवा। आ२श्वो। ना२३का। त्विया। औ

* ऊ० गा० १प्र० १ख० ११सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ ५ २ र २ १ र
३द्दोवा ॥(२) इन्दुरश्वोनकाऽ१र्त्वीयाः । तन्दुरो । षमा

२ १ र २१र २र ३ २
२३भी । ऊम्मा२ऽ१२ । नरःसोमंविश्वाचियाधियाऽ१ ।

२ १ १ २ १ २ ४ ५
याज्ञा३उवा । या२स । त्वर३वा । द्रया । औ३द्दोवा ।

४
होऽ५द् । डा (३) ॥ १२ † ॥ [२]

४२र ४ ५र र ३ १ १
॥ नानन्दम् ॥ पुरोजितीवोअ । धसा३ः । सूर३४ ।

र ५ र ४ ५ १ ४ ३र ४ ५ ३
तायमादयि । त्वावायि । अपश्वानꣳश्नथि । ष्टनोर३

५ ४ ३र ४ ५ ३ ५ १ २
४द्दायि । अपश्वानꣳश्नथि । ष्टनोर३४द्दायि । साखा

१ २ १ ५ ४ ५ ३ ४र ५र र
योदी । घजोर३४वा । क्का५योर्६द्दायि ॥(१) सखायोदी

३ २ १ र ५ र ४ ५
र्घजि । क्क्रियाइम् । योर३४ । धारयापाव । काया ।

३ ४ १ ४ ५ र ३ ५ ४ ३ ४ ५ र ३
परिप्रस्यन्दते । सुतोर३४द्दायि । परिप्रस्यन्दते । सुतो

५ १ २१ २ १ ५ ४
र ३ ४ द्दायि । आयिन्दूराश्वाः । नकोर३४वा । त्वा

† ऊ० गा० १प्र० १ख० १२सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ ३ ४ ३ ४र ५ ३ २ १
पूयो६हायि ॥(२) इन्दुरश्वोनक्ष। त्वियार३ः। तार२३४म्।

र ५ र ४ ५ ३र४ ३ ४र ५ र २ ५
दुरोषमभी। नाराः। सोमंविश्वाचिया। धियोर२३४हा

४र ३र ४ ५र ३ ५ १ २ १ २
यि। सोम विश्वाचिया। धियोर२३४हायि। याज्ञायास।

१ ५ ४
तुबोर२३४वा। ह्वा५यो६हायि(३) ॥ १८ * ॥ [३]

५ ३ २ ४र ५
॥ गौरीवितम् † ॥ पुरः। जिता३यि। वोअन्धसाः।

१ र र १ र २ ४
सुमायसाद्दयित्नवा२३यि। आपश्वाना३१२३म्। अथा

१ र र २ ४ ५ ४
पुयिष्टना। साखायोदा३१२३यि। घजोवा। ह्वा५यो

५ ५ र ३र २ ४ ५ १र र
६हायि ॥(१) सखा। योदा३यि। घजिह्वियाम्। योधा

र १ २ ४
रयापावकया२३। पारिप्रस्वा३१२३। दता५यिसुनाः।

१ २ ४ ५ ४ ५
आयिन्दुरश्वा३१२३ः। नक्षोवा। त्वा५यो६हायि ॥(२)

३ २ ४ ५ १ र र
इन्दुः। अश्वो३। नक्षत्वियाः। तन्दुरोषमभीनरा२३ः।

* ऊ० गा० २प्र० २ख० १८गा०। † 'महागौरीवितम्'—इति ख० पु०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सोम विश्वा३१२३ । चिया५धिया । याज्ञायसा३१२३ ।
तुवोवा । द्रा५योई्हायि(३) ॥ १३ * ॥ [४]

॥ कार्त्तयशम् ॥ पुरोहाहाउ । जा२३४यिती । वो
आऔ३हो३ । धासाः । सुताऔ३हो३ । यामा६ ।
हाउवा । दयित्नवे२ । उपा । अपस्वान५अथा१यिष्टा
३ना । सखाऔ३हो३ । योदाई । हाउवा । धज
क्रियम् । उपा२३४५ ॥(१) सखाहाहाउ । यो२३४दी ।
घजाऔ३हो३ । क्वायाम । योधाऔ३हो३ । राया६ ।
हाउवा । पावकया२ । उपा । परिप्रस्यन्दता१यिद३
ताः । इन्दूरौ३हो३यि । आस्वाई: । हाउवा । नक्त
त्वियः । उपा२३४५ ॥(२) इन्दुर्हाहाउ । आ२३४स्वाः ।

* ऊ० गा० ४प्र० १ख० १३सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १ २ २ ४ ५ २ १ ७ २ ४ ५
नकाऔ३होइ। त्वाया:। तन्दूऔहोइ। रोषा६म्।

५ २ र र १ २ १र र २ २
हाउवा। अभीनरा२:। उपा। सोमंविश्वाचियार्धा

२ १ २ १ ४ ५ ५ २ १
३या। यज्ञाऔ३होइ। यासा६। हाउवा। तुषद्रय:।

१ १ १ १
उपा२३४५ (३) ॥ १४ * ॥ [५]

४ ३र ४ ५र २ ३र ४
॥ तृतीयं त्रैचम् ॥ पुरोजिता। हायि। वोअन्ध

५ ५ १ १ ३ १ २ ५
सा६ए। सुता२यमा२। दया३४५यि। ला२३४वे।

१ २ १र १ ३ १ १ १ १ २ १र २ १
अपश्वानꣳश्नथिष्टना२३४५। सखायो२३दो। घजिह्वा२

२ ३ ४र ५र र २ १ ४ ५ ५
३या३४३म् ॥(१) सखायोदा। हो। घजिह्वियार्६मे।

१ १ ३र २ ३ ५ र १
योधा२२या२। पावा३४५। का२३४या। परिप्रस्यन्द

२र ३ २ २ १ २ १ २
तेसुता१:। इन्दुरा२३श्वा:। नक्त्वा२३या३४३ ॥(२)

३ ४ ५ र २ १ ४ ५ ५ १ १र
इन्दुरश्वा:। हो। नक्त्वियार्६ए। तान्दू२रोषा२म।

* ऊ० गा० ४प्र० १ख० १४सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ २ १ ५ १र २१र २र १ १
अभा३४५यि। ना२३४राः। सोमंविश्वाचियाधिया१।
१ १र १ १ २ १
यज्ञायार३सा। तुवद्रार३या३४३ः। औ२३४५ई।

डा(२) ॥ ८* ॥ [६]

२ र २र र १ २ १
॥ ऊर्ध्वेड़त्वाष्ट्रीसाम ॥ पुरोजितीवोअन्धसाः। सूता
३ २ २ ५ १ १ १र १
२यमा२। दया३४५यि। त्ना२३४वे। अपश्वानंश्नथि
२ १ १ १ १ ३ र २र १ २ १ २
ष्टना२३४५। साखायोदायि। घजिह्वा२३या३४३म् ॥(१)
१ र २र र १ २ १ १ २र २
सखायोदीर्घजिह्वियाम्। योधा२रया२। पावा३४५।
३ ५ २ १ १ २ २ ३ २ १ २ १
का२३४या। परिप्रस्यन्दते सुता१ः। इन्दुरश्वाः। नक्त
२ १ २ १ २र १ २ १ १र
त्वार३या३४३ः ॥(२) इन्दुरश्वोनकृत्वियाः। तान्दू२रोषा
३ २ ३ ५ १र २ १र १र २
२म्। अभा३४५यि। ना२३४राः। सोमंविश्वाचियाधि
२ ३ र २ १ २ १ २ १
या१। यज्ञायसा। तुवद्रार३या३४३ः। औ२३४५ई।

डा(२) ॥ १० ॥ [७]

---

* ऊ० गा० ६प्र० २ख० ८सा०। † ऊ० गा० ७प्र० २ख० १०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ मधुश्चुन्निधनम् ॥ पुरोजितीवोअन्धसा३ए । सुता
यमा३दायित्नवा३ । हा३हा । औ३हो३वा । आयिही
२ । अपश्वानां३श्नाथिष्टना३ । हा३हा । औ३हो३
वा । आयिही२ । साखायोदा३ । हा३हायि । औ
३हो३वा । आयिही२ । घजि । क्का२र्या२३४औहो
वा ॥(१) सखायोदीर्घजिह्वया३मे । योधारया३पावकया
३ । हा३हा । औ३हो३वा । आयिही२ । परिप्रस्या
३न्दातेसुता३ः । हा३हा । औ३हो३वा । आयिही२ ।
आयिन्दुरश्वा३ः । हा३हायि । औ३हो३वा । आयि
ही२ । नक्क । त्वा२र्या२३४औहोवा ॥(२) इन्दुरश्वोन
कृत्विया३ए । तन्दुरोषा३माभोनरा३ः । हा३हा । औ
३हो३वा । आयिही२ । सोमंविश्वा३चांयाधिया३ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ ऽ २ १ १ १ र २
ह्वा३ह्वा। औ३ह्वो३वा। आयिही२। याम्रायसा३।
२ २ ऽ ३ २ १ १
ह्वा३ह्वायि। औ३ह्वो३वा। आयिही२। तुव। द्रा
३ ५र र २ १ २ १ १ १ १
२या२३४औह्वोवा। मधुश्चुतार२३४५:(३) ॥ १५ * ॥ [८]

४ ६ ३ १ ४
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ पुरोऽ५जि। ता३यिवो२अन्धा
५ १ र २ १ २ २ १ १र
साः। ह्वतायमा। दा३यायित्ना३वे। अपा२श्वा। नष्
२ १ २ २ १ र र र
श्वा२३था। ऊम्मायि। ष्टा३ना। साखायोदीर्घजा२
२ २ १ २ १र र र र २
यिह्वियाउ ॥(१) साखा। योदीर्घजिह्वायोधारया। पा
१ २ २ १ १ २ १
३वाका३या। परा२यिप्र। स्यन्दा२३ता। ऊम्मायि।
२ २ १ र ३ २ १ २
ह्व३ताः। आयिन्दुरश्वोनका२र्त्वियाउ ॥(२) आयिन्दूः।
१ र र २ १ २ २ १र
अश्वोनक्त्वत्व्यस्तन्दुरोषाम्। आ३भायिना३राः। सोमा
१ र २ १ २ २ १ र
२वि। श्वाचा२३या। ऊम्मायि। धा३या। याज्ञाय
३ २ १ १ १
सन्तुवा२द्रयाउ। वा३४५ (३) ॥ १६ * ॥ [९]

* ऊ० गा० ८प्र० २ख० १५सा०। † ऊ० गा० ८प्र० २ख० १६सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १र २र २ १ २ १ ११ २
॥ बृहदाग्नेयम्॥ पुरोजितीवोअन्धसः। इयइयाहा

१ २ १ २ ३ ५ १ २
यि। सुताय। मा। दायित्ना२३४वायि। आऔ३४

५ ४ ५ १ २ ० २
हो। इयाहायि। अपश्वा। नाम्। श्नथा२यिष्टा२३

५ १ २ ५ ४ ५ १ २ २
४ना। आऔ३४हो। इयाहायि। साखा३उवा। यः।

१ २ ३ ५ १ २ ५ ४ ५
दायि। धाजिह्वा२३४याम्। आऔ३४हो। इयाहा॥(१)

१ र २र र १२ १२१ १ १र२
सखायोदीर्घजिह्वियम्। इयइयाहायि। योधार।

१ २ ३ ५ १ २ ५ ४ ५
या। पावका२३४या। आऔ३४हो। इयाहायि।

१ ० २ ५ १ २ ५
परिप्र। स्या। दता२यिन्द्व२३४ताः। आऔ३४हो।

४ ५ १ २ २ १ २ ३
इयाहायि। आयिन्दा३उवा। य। स्रो। नाकृत्वा२

५ १ २ ५ ४ ५ १ २ १ २र १
३४याः। आऔ३४हो। इयाहा॥(२) इन्दुरश्वोनकृ

२ १२ १ २ १ २र १ २
त्वियः। इयइयाहायि। तन्दुरो। षाम्। आभायि

३ ५ १ ५ ४ ५ २र
ना२३४राः। आऔ३४हो। इयाहायि। सोमंवि। श्वा।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

० २ २ १ २ ५ ४ ५ १ २
चियार्धार२३४या। आऔ३४ह्वो। इयाहायि। याज्ञा

२ १ २ ३ ५ १ २ ५ ४
३उवा। य। सा। त्ववद्रा२३४याः। आऔ३४ह्वो। इया

५ ४
हा। ह्वो५ई। डा(३)॥ १७ * ॥ [१०]

१ २र १ २ २
॥ औदलम् ॥ पुरोजितायि। वोअ्ऽन्धसाः। सु

१र २ १ २ ३ ५ १ २ र १
तायमा३। दायित्ना२३४वायि। अपश्वानाम्। श्नथा

१ २ १र ० १ ४ २
र्यिष्टना। सखायोर२३दी३। घार३जा३यि। ह्वा३४५

५ १ २र र १ १
यो६हायि ॥(१) सखायोदायि। घाजार्यिक्रियाम्।

२र१र २ १ २ ३ ५ १ २ १
योधारया३। पावका२३४या। परिप्रस्वा। दाता२

१ २ १ २ १ ४ २
यिसुताः। इन्दुरा२३स्वा३ः। ना२३का३। त्वा३४५यो

५ १ २ १ १ २१ र २
६हायि ॥(२) इन्दुरस्वाः। नाकार्त्वियाः। तन्दरोषा

१ २ ३ ५ १र २ १
३म्। आभायिना२३४राः। सोमंविश्वा। चाय ..

* क० गा० ८म० २ख० १७सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २१र २ १ ४ २
धिया । यज्ञायार२३सा२ । त्व२३वा२ । द्रा३४५योइ

५
वायि(३) ॥ ३ * ॥ [११]

१ २१ २र १
॥ ऐड़मायास्यम् ॥ आयिपुराः । जायितायि । वोअन्ध

र २ २१ २ २
साः । वृतायमा३१ । दयिलवायि । आपस्वाना३१म् ।

२१ र र २ २१ २
अथिष्टना । साखायोदा१यि । घजिक्रा२३या३४३म् ॥(१)

१ २१ २१ र २
आयिसखा । योदायि । घजिक्रियाम् । योधारया३१ ।

२र१ २ २१र २
पावकया । पारिप्रस्वा३१ । द्दतेसुताः । आयिन्दुरश्वा

२१ २ १२१ २
३१ः । नक्रत्वा२३या३४३ ॥(२) आइन्दूः । आश्वो । न

१ र २ २१र २
कृत्वियाः । तान्दुरोषा३१म् । अभीनराः । सोमंविश्वा

२१र र २ २१ २
३१ । चियाधिया । याज्ञायसा३१ । तुवद्रा२३या३४३ः ।

१
भोर२३४५ई । डा(३) ॥ १७ * ॥ [१२]

---

* ऊ० गा० १०प्र० १ख० ३गा० । † ऊ० गा० १०प्र० १ख० १७गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ निषेधम् ॥ पुरोजितीवो३अन्धसाः। सुतायमा।
दयित्नवा२यि। इहा३। आपा३श्वानाम्। द्वाहो२३
४हा। श्नथिष्टा२३ना। इहा३। साखा३योदायि।
द्वाहो२३४हा। घजा३यिद्वापूया६५६म् ॥(१) सखायो
दीर्घा३जिह्वियाम्। योधारया। पावकया२। इहा३।
पारा३यिप्रास्या। द्वाहो२३४हा। दतेस्त२३ताः। इहा
३। आयिन्दू३राश्वाः। द्वाहो२३४हा। नका३र्त्वा५
याइ५६ः ॥(२) इन्दुरश्वोना३क्तत्वियाः। तन्दुरोषाम्।
अभीनरा२ः। इहा३। सोमा३ंवायिश्वा। द्वाहो२३४
हा। चियाधा२३या। इहा३। याङ्गा३यासा। द्वाहो
२३४हा। तुवा३द्रा५या६५६ः। द्वे२३४५ (३) ॥ ६ * ॥ [१३]
॥ आनूपवाध्रस्वम् ॥ पुराःपुराः। जितीवो३आ

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० ६सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १र १र १ २ १
न्धा१सा२ः। सूतायमा। दयायित्वा१वा२यि। आपा
१ १ १ २ १ २
२यि। आपा२श्वाना२म्। श्नथिष्ठा२३ना। सखायो
२ १ ४ २ ५ १ २
३दी३। घा२३जा३यि। ह्वा३४५यो६हायि॥(१) सखा
१ २ र र १ २ १र२र र
सखा। योदीर्घा३जायिह्वा१या२म्। योधारया। पा
१ २ १ १ १र २ १
वाका१या२। पारा२यिप्रास्था२। दतेसू२३ताः। इ
२ २ १ ४ २ ५
न्दूरा३श्वा३ः। ना२३का३। त्वा३४५यो६हायि॥(२)
१ २ १ २ र १ २ १ २र
इन्दूरिन्दूः। अश्वोना३कार्त्वा१या२ः। तान्दुरोषम्।
१ २ १ १ १र
अभायिना१रा२ः। सोमा२ंवायिश्वा२। चियाधा२३
१ १' २ २ १ ४ २ ५
या। यज्ञाया३सा३। हर२३वा३। द्रा३४५यो६हायि(३)

॥ ११ * ॥ [१४]

३ र ४ २
॥ वैतहव्यमोकोनिधनम्॥ पू५पूरोजि। ता३यिवो
४ ५ १ र ० २ ३ ५ १
३अन्धसाः। सूतायमा। दया२यित्वा२३४वायि। अ

* ऊ० गा० १२प्र० २ख० ११सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ५ २ १ २ २ १ र २र र
पार्श्वार२३४नाम्। आ२थायिष्टा३ना। साखायोंदीघं।

१ ३ ५र र २ र ४
जायि। का२या२३४औहोवा॥(१) सा५खायः। दा

२ ४ ५ २ र र ३ ५
३यिर्घा३जिह्वियाम्। योधारया। पावा२का२३४या।

० ३ ५ २ १ २ २ १ २१२र
परा२यिप्रा२३४स्या। दा३तायिस३ताः। आयिन्दुरश्वो

१ १ ३ ५र र ३
न। का। त्वा२या२३४औहोवा॥(२) आ५यिन्दुर।

४ २ ४ ५ १ र ० ३
श्वो२ना३क्त्वियाः। तान्दुरोषाम्। अभा२यिना२३४

५ १र ३ ५ २ १ २ २ १ र
राः। सोमा२ंवा२३४यिश्वा। चा३याधा३या। याज्ञा

२ १ ३ ५र र २ १ १ १
यसन्तु। आ। द्रा२या २ ३ ४ औहोवा। ओ३का २ ३

१ १
४ ५ः(३)॥ १२ *॥ [१५]

१ र र १
॥ सोमसाम† ॥ पुरोजिता२यिवोअन्धसाः। सूता२

१ १ १ १
यामा२। दयित्नवायि। आपा२श्वाना२म्। श्नथि

१ १ २
ष्टना। साखा२योदा२यि। र्घजिह्वा२३या३४३म्॥(१)

* ऊ० गा० १२प्र० २ख० १२सा०। † 'बृहत्सोम साम'—इति ख० पु०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ र र १ १ र १
सखायोदा२यिर्घजिह्वियाम्। योधा२राया२। पाव

१ १र
कया। पारा२यिप्रास्था२। दतेसुताः। आयिन्दू२

१ १ २ १ १
राम्बा२ः। नक्षत्वा२३या३४३ः॥(२) इन्दुरश्वो२नक्षत्वि-

१ १र १
याः। तान्दू२रोषा२म्। अभीनराः। सोमा२ंवा

१र १ १
यिस्वा२। चियाधिया। याज्ञा२यासा२। तुवद्रा२३

२ १
या३४३ः। ओ२३४५ई। डा (३)॥ १२ *॥ [१६]

१ ५ २
॥ त्रासदस्यवम्॥ पू२३४। रः। जितायि। वाँ

१ १ र ५ २र१ १
अन्धसा२३ः। सू२ ३ ४। ता। यमा। दायित्वा २ ३

१ र ५ २र १ १
यि। आ२३४। प। श्वानाम्। आयिष्टना२३। सा२

र र ५ २र १ २ १ १
३४। खा। योदायि। घाजिह्वियाउमाउ॥(१) सा

र र ५ २र १ १
२३४। खा। योदायि। घाजिह्विया२३म्। यो२३४।

र ५ २र १ १ ५
धा। रया। पावकया२३। पा२३४। रि। प्रस्था।

† ऊ० गा० १२प्र० १ख० १२धा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र १र १ ५ २र १
दातेसुता२३ः। या२३४यि। दुः। अश्वाः। नाक्ष

२ १ र ५ २र १र
त्रिया२३ः। ता२३४म्। दु। रोषाम्। आभीनरा

१ ५ २र १र १
२३ः। सो२३४। मम्। विश्वा। चौयाधिया२३। या

र ५ २र१ २ १ १ १ १
२३४। ज्ञा। यसा। त्वद्र्या३१उ। वा२३४५(३)॥१४*॥[१७]

४ ३र ४ ५र र ३ १ ४
॥ जनित्रोत्तरम्॥ पुरोजितीवोअ। धसा३ः। सु

र ५ १ र ० २
ताया। होयि। होयि। मादायित्नावा२३४यि। अ

४ ५र ३ २ ४ ५ १ र २र र ५र २
पश्वानम्। श्नथा२यिष्टाना। साखायोदीर्घजौ३। हो

३ ५र र ३ ४र ५र र
३१यि। क्का२या२३४औहोवा॥(१) सखायोदीर्घजि।

३ १ ४र र ५ १ र ७
ह्वियाउम्। योधारा। होयि। २। यापावकाया२३४।

३ ४ ५ ३ २ ४ ५ १ २ १२र ५र २
परिप्रस्य। दता३यिह्वताः। आयिन्दुरश्वोनकौ३। हो

३ ५र र ३ ४ ३ ४र ५ ३
३१। त्वा२या२३४औहोवा॥(२) इन्दरश्वोनक्त। त्वि

२ ४ ५र १ र २
या३ः। तन्दुरो। होयि। होयि। षामाभी१नारा२३

* ऊ० गा० १२प्र० २ख० १४सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३र ४ ५ र २ २ ४ ५ १ र २ ५
४ः। सोमंविश्वा। चिथा३धाया। याज्ञायसन्तुवौ३।
२ २ ५र र २ १ १ १
द्वो३१। द्रा२या२३४औहोवा। जनी३चा२३
१ १
४५म् (३) ॥ ६ * ॥ [१८]

५ र २ ४र ५र ४ ५
॥ जागतꣳसोमसाम ॥ पुरोजा३ यितीवोअन्धसाः।
२र १ र १ ७र २ ३र २
सुतायामा२। दायायित्नवे। औ३४। हाहोयि। अ
र १ ७ २ ३र २ र र
पश्वानꣳश्ना३थायिष्टन। औ३४। हाहोयि। सखायो
र १ २ २ ५र र ५
दीर्घजिह्वियम्। दुरा२। तिना३४औहोवा ॥(१) स
र २ ४र ५ ४ ५ २र र १ र १ ०
खायो३दीर्घजिह्वियाम्। योधाराया२। पावाकया।
२ ३र २ १ ७ २
औ३४। हाहोयि। परिप्रस्यन्दा३तायिसुतः। औ३४।
३र २ र १ २ २ ५र
हाहोयि। इन्द रश्वोनकृत्वियः। दुरा२। तिना३४औ
र ५ २ ४र ५ ४ ५ २ १र
होवा ॥(२) इन्दु रा३श्वोनकृत्वियाः। तन्दुरोषा२म्।
र १ ० २ ३र २ र
आभायिनरः। औ३४। हाहोयि। यज्ञायसन्त्वद्रयः।
१ २ २ ५र र २ ५
दुरा२। तिना३४औहोवा। उ२३३पा(३) ॥ ६ † ॥ [१९]

* ऊ० गा० १२प्र० १ख० ६सा०। † ऊ० गा० १३प्र० २ख० ६सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १र २र र १ २ १
॥ गुग्द्वागुद्धीयाद्यम् * ॥ पुरोजितीवो अन्धसाः। सु
र र२ १ २ १ र २ १ २
तायमादयित्नार२३वायि। अपश्वानछ्नथिष्टार२३ना। स
१र २ १ २ २ ५र र २ १ १ १ १
खायोर२३दी३। घार२। जिह्वा३४औहोवा। यार२३४५
१ र २र र १ २ १ र र र र २ १ १
म् ॥(१) सखायोदीर्घंजिह्वियाम्। योधारयापावकार
२ १ २ १र २ १ २ १
३या। परिप्रस्यन्दतेस्व२३ताः। इन्दुरार२३श्वाइः। नार
२ २ ५र र २ १ १ १ १ १ २ १ २र १ २
ष्टत्वा३४औहोवा। यार२३४५ः ॥(२) इन्दु रश्वोनष्टत्वि
१ र २ १र २ १र र २ १र
याः। तन्दु रोषमभीनार२३राः। सोमंविश्वाचियाधार२३
२ १र २ १ २ २ ५र र २
या। यज्ञायार२३सा३। ढर२। अद्रा३४औहोवा। या
१ १ १ १
र२३४५ः(३) ॥ ३† ॥ [२०]

२ १र ४र ५ २ २ ५
॥ आकूपारम् ॥ पुरोजार२३ईतीवः। अन्धार२३४साः।
१ १ २ १ २ १ १
सुता२यमा। दयित्नवायि। अपश्वाना२म्। श्नथिष्ट
२ र १ १ ४ २ ५
ना। सखायोदी२३। घार२३जा३यि। ह्वा३४५योह्वा

* 'पदान्तः गुद्वागुद्धीयम्'—इति ख० पु०। † ऊ० गा० १६प्र० १ख० ३सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १र ४र ५ २ १ ५ १र
यि ॥(१) सखायो३दीर्घ । जिह्वा२३४याम् । योधा२

१ २र १ २ १ र १ २
रया । पावकया । परिप्रास्या२ । दतेसुता: । इन्दु

१ १ ४ २ ५ २ १
राश्वा२३: । ना२३का३ । त्वा३४५योऽ६हायि ॥(२) इन्दू

४र ५ १ २ ५ १ १र २ र १
रा३श्वोन । कृत्वा२३४या: । तन्दूंररोषाम् । अभीनरा: ।

१र १ र १ २ र १ १
सोमंवायिश्वा२ । चियाधिया । यज्ञायासा२३ । तूर

४ २ ५
३वा३ । द्रा३४५योऽ६हायि(३) ॥ ८ * ॥ [२१]

५ र २ ४र ५र ४ ५ २ १ २ १
॥ साध्रम् ॥ पुरोजा३यितीवोअन्धसा: । सुतायमा

३ २ ३ ५ १ २ १र २ २ १ १
२ । दया३४५यि । त्ना२३४वे । अपश्वानछ्नथिष्टना२३

१ १ १ २ २ ५ १ २ ३ ५ ४
४५ । साखाओ२३४वा । योदाओ२३४वा । घजा५यि

५ र २ ४र ५ ४ ५ २र १ २ १
द्वियाम् ॥(१) सखायो३दीर्घजिह्वियाम् । योधारया२ ।

३र २ २ ५ २ १ २र ३ २
पावा३४५ । का२३४या । परिप्रस्यन्दतेसुता१: । आयि

२ २ ५ १ २ ३ ५ ४
न्दाओ२३४वा । आश्वाओ २ ३ ४ वा । नका५त्विं

* ऊ० गा० १६प्र० १ख० ८सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २ ४र ५ ४ ५ २ १ २र १ ३
याः ॥(२) इन्दुरा३श्वोनक्तत्वियाः। तन्दुरोषा२म्। अ
२ ३ ५ १र २ १र २र ३ २
भा३४५यि। ना२३४राः। सोमंविश्वाचियां। धिया१।
२ ३ ५ १ १ २ ५ ४
याज्ञाश्रो२३४वा। यासाश्रो२३४वा। तुवा ५ त्र्याः।
४
ह्वो५ई। डा (३) ॥ ८ * ॥ [२२]

२ र र १ २ र
॥ क्षुल्लककालेयम्॥ पुरोजितीवो१न्धासाः। सुता
१ ३ ५ २ १ २
यमा३। दया२यित्ना३३४वायि। अपा। अपा३१उ।
१र २ ३ १ १ १ १ २ १र २
वा२। श्वानश्नथिष्टना२३४५। सखाह्वोयियो२३दी।
१ २ १ २ र र र
घाजिह्वियम्। इडा २ ३ ॥(१) सखायोदीर्घजा१यिह्वा
२ र र १र ३ ५ २ १
याम्। योधारया३। पावा२का२३४या। परायि।
२ १ २र ३ २ १ १
परा३१उ। वा२। प्रस्यन्दतेसुना१ः। इन्दुर्हाअ२३
२ १ २ १ १ र
श्वाः। नाक्तत्वियः। इडा२३ ॥(२) इन्दुरश्वोनका१त्वीं
२ र १ ३ ५ २र १
याः। तन्दुरोषा३म्। अभा२यिना२३४राः। सोमाम्।

* ऊ० गा० १६प्र० १ख० ९मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र १र २र ३ २ २ १र
सोमा३१उ। वा२। विश्वाचियाधिया१। यज्ञाहोयि

२ १ २ १ २ १
या२३सा। त्ववद्वय:। इडा२३भा३४३। ओ२३४५ई।

डा (३) ॥ ६ *॥ [२३]

२ र १ र २र १
॥ कौत्साद्यम्॥ पुरोजितौहोयि। वोअन्धसाः।

२ र १ २ ४ २ १र र
सुतायमा३। दायारयित्वा५वा६५६यि ॥(१) अपश्वानौ

२र १ २ र र १ २ ४
हो। श्नथिष्टना। सखायोदा३यि। घाजा३यिङ्का५या

२ र १र र २र १ २र र
६५ईम्॥(१) सखायोदौहो। घाजिङ्कियाम्। योधा

१ २ ४ २ १र २र१र
रया३। पावा३का५या६५६। परिप्रस्यौहो। दातेसु

२ १ २ ४ २
ताः। इन्दुरश्वोर। नाका३त्वा५या६५६ः॥ (२) इन्दु

१ र २र १ २ र १ १
रश्वौहो। नाकत्वियाः। तन्दुरोषा३म्। आभा३यि

४ २र १ र २र १र १ र
ना५रा६५६ः। सोमंविश्वौहो। चीयाधिया। यज्ञाय

१ २ ४
सा३। तूवा३द्रा५या६५६ः (३)॥ ३ *॥ [२४]

---

* ज० गा० १६प्र० २ख० ६साम। † ज० गा० १७प्र० १ख० ३सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५र ३ २र ३र ४ ५   २ १ २ १
॥ गौतमम् ॥ पुरोजितीवोअन्धसाः। सुतायमा।
१ १   ३२   ३र   ५   १र २
दयित्नवा२यि। अपा। औहोऽ२३४वा। स्वानꣳश्नथि
३ ११११   ३२   ३र   ५ ३र २   ३र
ष्टना२३४५। सखा। औहोऽ२३४वा। योदा। औहो
५   ४   ५ र ३र २र ३ ५
२३४वा। घजा५यिङ्क्रियाम् ॥(१) सखायोदीर्घजिङ्क्रिया
२र १ २ १   २र १   ३२   ३र   ५
म्। योधारया। पावकयारे। परा। औहोऽ२३४वा।
२ १   २र ३ २   २ १   ३र   ५ ३ २   ३र
प्रस्यन्दतेसुता१ः। इन्दा। औहोऽ२३४वा। अस्वा। औ
५   ४   ५ ३२र ३ ४ ५
होऽ२३४वा। नका५र्त्वियाः ॥(२) इन्दुरश्वोनकृत्वियाः।
२ १ २र १   २ र १   ३र २   ३र   ५
तन्दूरोषाम्। अभीनरारः। सोमा। औहोऽ२३४वा।
२ १र   २र ३ २   ३२   ३र   ५   ३२
विश्वाचियाधिया१। यज्ञा। औहोऽ२३४वा। यसा।
३र   ५   ४   ४
औहोऽ२३४वा। तुवा५द्रयाः। होऽ५ई। डा (३) ॥ ४*॥[२५]
२ र   र १   २ १
॥ आत्रेयम् ॥ पुरोजितायि। वोअन्धा२३साः। स्
र २१र   २ १   २   १ र   ७
तायमा। दयित्ना२३वायि। अपस्वानम्। आथिष्टा

* ऊ० गा० १७प्र० १ख० ४सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ ९ ४ ५ ४ ५
ना२। सखायो३दौ३। घजोवा। क्काप्रयोऽद्वायि ॥(१)
२ र र १ २ १र र २ र १र २
सखायोदायि। घजिक्का२३याम्। योधारयापा। व
१ २ १ ७र १ २ २
का२३या। परिप्रस्य। दातेद्धता२ः। इन्दूरा३स्वा३ः।
४ ५ ४ ५ २ १
नकोवा। त्वाप्रयो६द्वायि ॥(२) इन्दुरस्वाः। नक्त्वा२३
२ १ २र१ २ १र २ १र र
याः। तान्दुरोषम्। अभीना२३रा ः। सोमविश्वा।
७र १ २ २ ४ ५ ४ ५
चायाधाया२। यज्ञाया३सा३। तुवोवा। द्राप्रयो६द्वा
यि (३) ॥ १७ * ॥ [२६]

२ र र र २
॥ भ्रुद्वाभ्रुद्वीयाद्यम् ॥ पुरोजितीवोअन्धा३साः। सु
१र २ १ १ २ २
तायमा। दयि। त्नावा२यि। अपास्वा३ना३म्।
१ ३ ५ २ १र २ १ २
अथा२यिष्टा२३४ना। सखायो२३दौ। घाजिक्कियम्।
१ २ र र र २ र १र २
इडा२३ ॥(१) सुखायोदीर्घजिह्वा३याम्। योधारया।
र १ १ २ २ १ ३
पाव। काया२। परायिप्रा३स्या३। दता२यिह्व २ ३ ४

* ऊ० गा० १७म० १ख० १७मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

ताः । इन्दुरा२३स्वाः । नाक्रत्वियः । इडा२३ ॥(२) इन्दु

रश्वोनक्रत्वा३याः । तन्दूरोषाम् । अभी । नारा२ः ।

सोमांवा३यिस्वा३ । चिया२धा२३४या । यज्ञाया२३सा ।

तूवद्रयः । इडा२३भा३४३ । ओ२३४५ई । डा(३ ॥ १८* ॥ [२७]

॥ द्विरभ्यस्तत्वाष्ट्रीसाम ॥ पुरः । जिता३यि । हा३

हायि । वोअन्धासा२३४ः । सुता । यमा३ । हा३हा ।

दयित्नावा२३४यि । अप । स्वाना३म् । हा३हा । अ

थिष्टाना२३४ । सखा । योदा३ । हा३हायि । घजा३

हो२३४ । वा । ह्वा५यो६हायि ॥(१) सखा । योदा३ ।

हा३हायि । घजिह्वाया२३४म् । योधा । रया३ । हा३

हा । पावकाया२३४ । परि । प्रस्या३ । हा३हा । द

तेह्वता२३४ः । इन्दुः । अस्वा३ः । हा३हा । नका३हो

---

* ऊ० गा० २०प्र० १ख० १८सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ ४ ५ ५ ३ २
२३४। वा। त्वा५योई्हायि॥(२) इन्दुः। अश्वाः।
१ २ ३ २ १ ५ ३र २ २ १
हाउवा। नक्तत्वायार२३४ः। तन्दु। रोषा३म्। हा३हा
३ २र १ र ५ ३ २ २ २
यि। अभीनारार२३४ः। सोमम्। विश्वा३। हा३वा।
३ २र १ ५र १ २ २ २ ३ २
चियाधायार२३४। यज्ञा। यसा३। हा३हा। तुवा३
१ ५ ४ ५
हो२३४। वा। द्रा५योई्हायि(३)॥ १२ *॥ [२८]

२ १र २र र १ २ १
॥ आग्निधनत्वाष्ट्रीसाम्॥ पुरोजितीवोअन्धसः। सु
२ऽ रऽ १ ७ ३ २ १ ७
ताहाउ। यमा३दायित्नावार२यि। यमा३हो। दया
३ ५ २ र १ ७ ३र २
२यित्ना२३४वायि। अपश्वाना३ग्नाथिष्टाना२। श्वाना
१ ० ३ ५ २ र र रऽ १ ७
३ग्हो। दथा२यिष्टा२३४ना। सखायोदी३र्घाजिह्वाया
१ २ १ र ३ ५ १ २
२म्। सखा३होयि। योदो२३४हायि। घा२जा२३४
५र र २ १ १ १ १ १ १ र १र र १
औहोवा। ह्वियाइमा२३४५॥(१) सखायोदीर्घजिह्वि
२ १र २ऽ रऽ १ ७ ३ २ १
यम्। योधाहाउ। रयाइपावकायार२। रया३हो।

* ऊ० गा० २०प्र० २ख० १२सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

७र २ ५ २ १ ७र ३१ १
पावा२का२३४या। परिप्रस्या३न्दातेह्लता२ः। प्रस्या३हो।
० २ ५ २ र्ऽ १ ७ ३ २
ह्ता२यिह्व२३४ताः। इन्दुरश्वो३नाक्तत्वायार२ः। इन्दू
१ ३ ५ १ २ ५र र २
३र्ह्वोयि। अश्वो२३४हायि। ना२का२३४औहोवा। त्वि
१ १११११ १ २११२र१ २ १ १ र
या३आ२३४५॥(२) इन्दुरश्वोनक्तत्वियः। तन्दूहाउ। रो
र्ऽ १ २ ३र२ १ ७ ३
षा३माभो१नारा२ः। रोषा३ह्वोयि। अभा२यिना२३
५ २र र्ऽ १ ७र ३ २ १ ०
४राः। सोमंविश्वा३चायाधाया२। विश्वा३ह्वोयि। चि
२ ५ २ १ ० ३ २ १
या२धा२३४या। यज्ञायसा३न्तूवद्रायार२ः। यज्ञा३ह्वो
२ ५ १ २ ५र र २ १
यि। यसो२३४ह्वा। तू२वा२३४औहोवा। द्रया३आ
११११
२३४५(३)॥ १३ *॥ [२९]

२र र र र
॥क्रौञ्चम्॥ सखायोदायि। सखायोदायि। घजि
१ २र र १ र १ २ १
क्रियाम्। योधारायार२। पावकया। परिप्रास्या२।
१ २ १ २ १ २
ओन्दाता१यिह्वता२ः। ओइन्दुरा२३श्वाः। नाक्तत्वियः।
१ २ १
इडा२३भा३४३। ओ२३४५ई। डा(२)॥ १ †॥ [३०]

---

* ऊ० गा० २०प्र० २ख० १३सा०। † ऊ० गा० २१प्र० २ख० १सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ ३ ४ २
ककुबुत्तरं यज्ञायज्ञीयम्॥ पुरोऽपुजि। ता३यिवो३
४ ५ १र २ १ २ २ १
अन्धासाः। सुतायमा। दा३यायित्ना३वे। अपा२
१र २ १ १ २ १ऽ र र
श्वा। नऽ॒श्ना२३था। ऊम्मायि। ष्टा३ना। साखायो
र ३ २ १ २ १र २ १
दीर्घजा२यिङ्कियाउ॥(१) यांथाः। धारया। पा३वा
२ २ १ १ २ १ २
का३या। परा२यिप्र। स्यन्दा२३ता। ऊम्मायि। सु
२ १ र ३ २ १ २
३ताः। आयिन्दुरश्वोनका२र्त्वियाउ॥(२) यास्ताम्।
१ र २ १ २ २ १र १ र
दुरोषाम्। आ३भायिना३राः। सोमा२वि। श्वाचा
२ १ २ २ १ऽ र १ २
२३या। ऊम्मायि। धा३या। याज्ञायसन्तुवा२द्रया
१ १ १
उ। वा३४५(५)॥ २ *॥ [३१]
४ ३र ४ र र ५ १
॥ अभ्यासाकूपारम्॥ पुरोजितीवोअन्धसः। पू२३४।
र र र ४ ३ र ४ र १र १
रोजितौ३वो५यिवोअन्धसाः। सुतायमादयित्नवे। सु२३४।
र र ४ ३ ४ ३र ४ ५ १
तायमौ३वो५दयित्नवायि। अपश्वानऽ॒श्नथिष्टनम्। आ

* ऊ० गा० २१प्र० ३ख० ९सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र ४ ३ र ४र र ५
२३४ । पस्वानौहो५स्नथिष्टना । सखायोदीर्घजिह्वियम् ।
१ र र र ४ ५ १ र
सा२३४ । खायोदौहो५र्घजि । ह्वा५योईहायि ॥(१) सखा
४र र ५ १ र रर ४
योदीर्घजिह्वियम् । सा२३४ । खायोदौहो५र्घजिह्विया
३र र ४ र र ५र १ र र र
म् । योधारयापावकया । यो२३४ । धारयौहो५पा
४ १ ४ १ ४ र ५ १ र
वकया । परिप्रस्यन्दतेसुतः । पा२३४ । रिप्रस्यौहो५न्द
र ४ ३ ४ ३ ४र ५ १ र
तेसुताः । इन्दुरश्वोनकृत्वियः । आ२३४यि । दुरश्वौ
४ ५ ३ ४ १ ४ ५
हो५नकृ । त्वा५योईहायि ॥(२) इन्दुरश्वोनकृत्वियः ।
१ र ४ १ ४ १र ४ र ५
आ२३४यि । दुरश्वौहो५नकृत्वियाः । तन्दुरोषमभीनरः ।
१ र र र ४ ३र ४ ३र र ४
ता२३४म् । दुरोषौहो५अभीनराः । सोमंविश्वाच्याधि
५र १ र र ४ ३र ४
या । सो२३४ । मंविश्वौहो५चियाधिया । यज्ञायसन्त्व
५ १ र र ४ ५
द्रयः । या२३४ । ज्ञायसौहो५न्तुव । द्रा५योईहा
यि(३) ॥ ६ * ॥ [३२]

---

* ऊ० गा० २१प्र० १ख० ६गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ १र ४ ५र र ३ २ ३र ४र ५ १
॥ श्यैतम् ॥ पुरोजितीवोअ । धसा२३४औहोवा । सू

र २ र १ ७ ५ ५ १
तायमा । दयायित्नवा२३४यि । ओ६हा । अ । पाश्वा

२ १ ३ ५ १ र र २
२३नाम् । श्नथा२यि । ष्टा२३४ना । सखायोदायिर्घा३

२ १ ३ ५र र
जा । ऊम्नायि । क्ता२या२३४औहोवा(३) ॥ ७ * ॥[३३]

१ र ५र र ४ ५
॥ नौधसम् ॥ पू२३४ । रोजितीवोअ । धासाः ।

२ १र २ १ २ २ १ २ १र
सुतायमा । दा३यायित्ना३वे । आ२३पा । श्वा । नाम् ।

२ ३ ५ १ २ १ २ १ ५ ३
श्नाथिष्टा२३४ना । सा२३खा । योदीर्घजो२३४वा । क्नी

५
२३४याम्(३) ॥ ८ * ॥ [३४]

१ १ १ २र १
॥ महादैर्घतमसम् ॥ हाउपुराः । जायिती । वो । अन्ध

२ १ २ १र र र र
सा३ः । अन्धसाः । सुतायमादयित्नवेअपश्वानꣳश्नथा

२ १ १ र र २
यि । ष्टा१ना२ । ष्टाना२ । सखायो । दीर्घजा३यि ।

१ ३ ५र र १ २ १ २र १
घ्ना२या२३४औहोवा ॥(१) हाउसखा । योदी । घा ।

---

* ऊ० गा० २२प्र० १ख० ७सा० । † ऊ० गा० २२प्र० १ख० ८सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ १ १र र रर र
जिह्विया३म् । जिह्वियाम् । योधारयापावकयापरिप्र

२ १ १ र २
स्यन्दतायि । सू१ता२ः । सूता२ः । इन्दुरा । श्वोनका

१र २ १ ३ ५रर १ २
३ । श्वोनका३ । त्वा२या२३४औहोवा ॥(२) हाविन्दूः ।

१ २ १ २ १ २ १ र
श्वाश्वः । ना । क्षत्विया३ः । क्षत्वियाः । तन्दुरोषम

र र र र २ १ १ र
भीनरस्सोमंविश्वाचिया । धा१या२ । धाया२ । यज्ञा

१ १ १ १ ३ ५र र
या । सन्तुवा३ । सन्तुवा३ । द्रा२या२३४औहोवा ।

३१ १ १ १
ई२३४५(३) ॥ १२ * ॥ [३५]

१ २ १ र २र
॥ मरायम् ॥ पूराः । जायितीवोअन्धसः । सः । सः ।

१ २ १ २ र र १
सूता । यमा । दयित्नवेअपस्यानᳪशुयिष्टननन । सा

२ १ र २ १ २
खा । योदीर्घंजिह्वियम् । यम् । यम् ॥(१) साखा ।

१ र २ १ २ १
योदीर्घंजिह्वियम् । यम् । यम् । योधा । रया ।

र २ र १ २
पावकयापरिप्रस्यन्दतेसुतः । तः । तः । आयिन्दूः । अ

* ऊ० गा० २२प्र० २ख० १२सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ १
श्वो। नक्त्विय:। य:। य:॥(२) आयिन्दू:। अश्वो।
२ १ २ १ २र र र
नक्त्विय:। य:। य:। तान्दू। रोषमभीनरस्सोमंविश्वा
र र र र १ २ १ २
च्याधिया। या। या। याज्ञा। यक्षा। तुवद्र्य:। य:।
ऽ ऽ ऽ १ १ १ १
य:। हाउहाउहाउ। वा३। ई२३४५(३)॥ १५ *॥ [३६]
२र र र १
॥ महावात्सप्रम्॥ हाउहाउहाउ। ओ। होहो
२ १र २ १ र र
वा। (एवन्द्रि:)। पुरोजितायि। वो। अन्धसो। धसो।
र र २ऽ १ र र
धस:। सुतायमा। दा। यित्नवे। यित्नवे। यित्न
र र २ऽ १
वे। अपश्वानम्। श्ना। थिष्टन। थिष्टन। थिष्टन।
र र र २ऽ १
सखायोदी। घा। जिह्वियम्। जिह्वियम्। जिह्वि
र र र २ऽ १
यम्॥(१) सखायोदी। घा। जिह्वियम्। जिह्वि
र र र २ऽ १ र
यम्। जिह्वियम्। योधारया। पा। वकया। वक
र र २ऽ १र र र
या। वकया। परिप्रस्य। दा। तेसुत:। तेसुत:। ते

---

* ऊ० गा० १२प्र० २ख० १५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ऽ १
स्तुतः। इन्दुरश्वः। ना। क्तवियः। क्तवियः। क्तवि
१ २ऽ १
यः ॥(२) इन्दुरश्वः। ना। कृत्वियः। कृत्वियः। कृ
र २ऽ १र र र
त्वियः। तन्दुरोषम्। आ। भीनरः। भीनरः। भी
र र २ऽ १र र र
नरः। सोमंविश्वा। चा। याधिया। याधिया। या
र २ऽ १ र र २र
धिया। यज्ञायस। ह्व। अद्रयो। द्रयों। द्रयः। द्दा
१ २ १ २
उ३। ओ। द्दोद्दोवा। २। ओ। द्दो। द्दोर। वार
५र र २११११
३४। औद्दोवा। ई२३४५(३)॥ ८ * ॥[३७] १८

अथ पञ्चमसूक्ते—

प्रथमा।

३ २३१ २ ३१२ ३
अभिप्रियाणिपवतेचनोहितो
१ २ ३२उ ३२३१२
नामानियह्वोअधियेषुवर्धते।
१ २र ३२३२उ ३
आसूर्यस्यबृहतोबृहन्नधि
२३१२ ६२
रथंविष्वञ्चमरुहद्विचक्षणः॥ १ † ॥

---

* ऊ० गा० २२प्र० १ख० ९सा०।

† छ० आ० ६, २, १, १ (२ भा० १७१ प०) = ऋ० सं० ७, ९, २३, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"चनोहितः" [चन इत्यन्ननाम, चायतेरसुनि चन इत्यौणादिक-सूत्रेण निपातितः] चनसे अन्नाय हितः, यद्वा आहितान्नः सोमः "प्रियाणि" जगतः प्रीणयितृणि "नामानि" नमनशीलानि, तान्युदकानि "अभि पवते" अभितः करोति। "येषु" अन्तरिक्षस्थितेषु उदकेषु "यह्वः" महानयं सोमः "अधि-वर्द्धते" अधिकं प्रवृद्धो भवति, अपां मध्ये सोमो वसति खलु। ततः "बृहत्" महान् सोमः "बृहतः" महतः परिवृढस्य "सूर्य्यस्य" विष्वञ्चं" विष्वग् गमनम् "अधि रथम्" उपरि रथं "विचक्षणः" सर्वस्य विद्रष्टा "अरुहत्" आरोहति "अग्नौ प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्य मुपतिष्ठते (मनु० ३अ०७६श्लो०)"-इति॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

३ १२ ३१ २ ३१२३ २
ऋतस्यजिह्वापवतेमधुप्रियं

३१ २र ३२ ३१ २र
वक्तापतिर्धियोअस्याअदाभ्यः।

१२ ३२ ३१२३ २ १२
दधातिपुत्रः पित्रोरपीच्याऽ३न्नाम-

३२३१ २३२ ३२
तृतीयमधिरोचनन्दिवः॥ २ * ॥

---

* ऋ० वे० ७, २, ३३, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"ऋतस्य" सत्यभूतस्य यज्ञस्य "जिह्वा" मुखत्वेन जिह्वा-स्थानीयः सोमः "प्रियं" प्रियकरं "मधु" मदकरं रसं* "पवते" क्षरति। कीदृशः? "वक्ता" शब्दकृत्; यद्वा, स्तोतृभिः क्रियमाणाः स्तुतयः साधीयस्य इति प्रतिश्रवणस्य कर्त्ता "अस्या धियः" एतस्य कर्म्मणः "पतिः" पालयिता "अदाभ्यः" रक्षोभिर्हिंसितु मशक्यः "पुत्रः" यजमानः "पित्रोः" पिता माता उभयोः† "अपीच्यम्" अन्तर्हितं यत् "नाम" तौ न जानीते नाम कर्मवेलायां तस्मात्तयोरपरिज्ञायमानं "दिवः" द्युलोकस्य "रोचनं" दीप्यमानं "तृतीयं" नाम सोमेऽभिषूयमाणे हिरण्मयेति "अधि दधाति" अत्यन्तं धारयति; "नक्षत्र-व्यावहारिक-नाम्नौ प्रभाष्य सोमयाजी तृतीय मस्य नाम"—इति भगवता बौधायनेनोक्तम्॥

"अधिरोचनम्"--"अधिरोचने"—इति पाठौ॥ २॥

अथ तृतीया।

१ २   २ ३ १ १ २   ३
अवद्युतानःकलशाᳶ॒अचिक्रद

१ २   ३ २उ   ३ १   २ ३ १ २
नृभिर्येमाणःकोशआहिरण्यये।

---

* 'मधु स्वादुतमं द्रव्यम'—इति वि०।

† 'मातापित्रोर्नाम, अथवा मातापित्रोः पृथिव्यन्तरिक्षयोः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अभीऋतस्यदोहनाअनूषताधि
२ २ ३ २ २ १ २
त्रिपृष्ठउषसोविराजसि ॥ ३ * ॥ १८

"द्युतानः" [द्युतदीप्तौ (भ्वा० आ०)] दीप्यमानो "नृभिः" कर्म्मनेतृभिर्ऋत्विग्भिः "हिरण्यये" हिरण्मयकोशे अभिषवण-चर्म्मणि ; तस्य हिरण्मयत्वं "हिरण्यपाणिरभिषुणोति"—इति हिरण्य-सम्बन्धात् ; तादृशे "कोशे" "येमानः" [छान्दसे कर्म्मणि लिटि कानचि रूपम्] नियम्यमानः सोमः † "कलशान्" द्रोणाभिधान् प्रति "अवाचिक्रदत्" अवक्रन्दति शब्दायते। ततः "ऋतस्य" सत्यभूतस्य यज्ञस्य "दोहनाः" दोग्धार ऋत्विजः "इमं" सोमम् "अभ्यनूषत" अभिष्टुवन्ति ["ग्रावाणो वत्सा ऋत्विजो दुहन्ति"—इति तैत्तिरीयक-ब्राह्मणे एषां दोग्धृत्व मभिहितम्] "त्रिपृष्ठः" त्रीणि सवनानि तान्येव पृष्ठानि यस्य स तथोक्तः ‡ [त्रिषु च सवनेषु सोमस्य विद्यमानत्वात्। त्रिचक्रादित्वादुत्तरपदान्तोदात्तत्वम्] हे सोम ! तादृशस्त्वम् "उषसः अधि" यागाहनि "विराजसि" ["अधिशीङ्स्थासाम्

* ऋ० वे० ७, २, २३, ३।

† 'येमानः स्तूयमानः'—इति वि०।

‡ 'त्रिपृष्ठः त्रिस्थाने त्रिलोकावस्थानः ; अथवा त्रिपृष्ठः ऋग्यजुःसामभिः ; अथवा त्रिभिर्गुणैर्देवैः सवनैर्वा'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

(१,४,४६)"—इति द्वितीया] तेष्वहस्सु विशेषेण दीप्यसे। यद्वा राजिरन्तर्णीतण्यर्थः; अहानि प्रकाशयसि॥

"येमाणः"-"येमान"—इति, "अभीकृतस्य"-"अभीमृतस्य"—इति, "विराजसि"-"विराजति"—इति पाठाः॥ ३॥ १९

२ १ २ १र १र १

॥ कोत्सम्* ॥ अभ्योवा। प्रियाणिपवताइ। चनोहि

१र र र २ १ १र

इता२ः। नामानियह्वोअधियाइ। षुवर्द्धता२इ। आ

र २ १ १ २ ४ ५ २ १

सूर्य्यस्यबृहता। बृहन्नाधो२३। राथा३ंवाइस्वा। चमरू

१ २ ४ २ १

ह्वा२३त्। वाइचा३चा५णा६५६ः॥(१) कृतोवा। स्यजि

र २ १ १र र

ह्वापवताइ। मधुप्राया२म्। वक्तापतिर्द्धियोअस्याः।

२ र १ १र १र १

अदाभाया२ः। दधातिपुत्त्रःपित्रोः। अपीचाया२३म्।

१ २ ४ ५ २ १ १ २ ४

नामा३तार्त्ती। यमधाइरो२३। चाना३न्दा५यिवा६५

२ १ र २ १

६ः॥(२) अवोवा। द्युतानःकलशाः। अचिक्रादा२

१ २र र २ १ १र

त्। नृभिर्य्येमाणकोशआ। हिरण्याया२इ। अभीकृ

* 'खारकावम्'—इति ख० पु०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तस्यदोहनाः। अनूषातार२३। आधीइचाइपा। छउषा

सो२३। वाइराइजाऽ५साई५ईइ(३)॥१२*॥ [१]

॥ ऐडकावम्॥ ए५। अभिप्रिया२। णिपवतायि।

ए५। चनोहिताः। ए५। नामानियार्। ह्वोअधिया

यि। ए५। षुवर्द्धतायि। ए५। आसूरियार्। स्यवॄ

हताः। ए५। बृहन्नधी। ए५। रथंविश्वार्। चमरु

ह्वात्। ए५। विचक्षणाः॥(१) ऋतस्यजार्यिः। ह्वा

पवतायि। ए५। मधुप्रियाम्। ए५। वक्तापतार्यिः।

धियोअस्याः। ए५। अदाभियाः। ए५। दधातिपूर्त्।

त्रःपित्रोः। ए५। अपीचियाम। ए५। नामतृतार्

यि। यमधिरा। ए५। चनन्दिवाः॥(२) ए५। अवद्यु

* ऊ० गा० १प्र० १घ० १२सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ४ ५ ४ ४ ५ ४ ४
तार्२ । नःकलशाः । एपु । अचिक्रदात् । एपु । नृभि

५र २ ४र ५ ४ ४ ५ ४ ४
र्य्येमार्२ । णःकोशआ । एपु । हिरण्ययायि । एपु । अ

५ २४र ५ ४ ४ र५ ४ ४
भिक्रतार्२ । स्यदोहनाः । एपु । अनूषता । एपु । अ

५ २४ ५ ४ ४र५ ४
धित्रिपार्२ । ष्ठउषसाः । एपु । विराजसायि । हो५

ई । डा(३) ॥ २ * ॥ [२]

५ २ ४र५४ ५ २१ २
॥ वैखानसम् ॥ अभिप्रो३याणिपवतायि । चनोहि

१ २र ३र २ १ २र १ २ १ १ १
ताः । नामानियार२३ । ह्वोअधियायि । प्रुवार्द्धतायि ।

२र ३ २ १ ७ १ २ ३ २ १
आसूरिया । स्यमृ२ह्वतोर२३ । बृहन्नधायि । रथांवि

१ २ ३ १ १ १ ३ २ ५ १
ष्वा । चमरुह्वा२३त् । विचक्षणा३४३ः ॥(१) क्रतस्या३

४ ५र ४ ५ २ १ २ १ २ ३र २ १ १ ३र
जिह्वापवतायि । मधूप्रियाम् । वक्तापता२३यिः । धियो

२ १ २ १ १ ३र २ १ ७ १
अस्याः । अदाभियाः । दधातिपूत् । त्रःपा२यित्रो२३ः ।

* ऊ० गा० ९प्र० १ख० २गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ३र २ र १ २ १ २० २ १ २ ३
अपीचियाम् । नामाह्वतायि । यमधिरो२३ । चनन्दि

२ ५ २ ४र५ ४ ५ २ १ २ १
वा३४३: ॥(२) अवद्यू३तानःकलशान् । अचायिक्रदात् ।

२ ३ २र १ २ ३र २ १ २ १ २ ३र २
नृभिर्य्येमार२३ । णःकोशआ । हिराण्ययायि । अभीऋ

१ ० १ २ ३र २ १ २ १ २
ता । स्यदो२हनार२३ः । अनूषता । अधायित्रिपा । ष्ठ

३ २ १ २ ३र २ १
उषसो२३ । विराजसा३४३यि । -ओ२३४५ई ।

डा(३) ॥ १८* ॥ [३]

४ ३ ४ २ ४
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ अभाऽ५यिप्रि । या३णा३यिपव

५ १ र र र र र २ १
तायि । चाऽनोहितोनामानियाह्वोअधियायि । षू३वा

२ २ १र १ र २
ह्वो३तायि । आसू२र्यस्यबृहतोबृहन्न । धिरा२३थाम् ।

१ २ २ १ ३ २ १
ऊम्मायि । वा३यिश्वा । च । मरुद्दिचा२स्सणाउ ॥(१) णा

२ १ र र र र २
आ । तस्यजिह्वापवतेमधुप्रियंवक्तापतिर्द्धियोअस्याः । आ

* कौ० गा० १४प्र० १ख० १८सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २ १ १ र र
दाभा३याः। दधा२तिपुत्त्रःपित्रोरपीचि। यन्ना२३
२ १ २ २ १ र ३ २
मा। ऊम्मायि। ता३र्त्ता। यामधिरोचना२न्दिवाउ ॥(२)
१ २ १ र र र र र
वा३्रा। वद्युतानःकलशाँ३अचिक्रदन्नृभिर्येमाणःकोशआ।
२ १ २ २ १ १ र र र
हा३यिराण्या३याःयि। अभी२ऋतस्यदोहनाअनूष। त
२ १ २ २ १ र ३
आ२३धा। ऊम्मायि। त्रा३यिपा। छाउषसोविरा२ज
२ १ १ १ १
साउ। वा२३४५ (३) ॥ १५ * ॥ [४]

१ २ १ १
॥ वैधृतवासिष्ठम् ॥ अभिप्रियाणी२। प। वता२यि।
३ २ ३ ५ २र१र २ १ १
चनोहा२३४यिताः। नामानियाह्वो२। अ। धिया२
३ २ ३ ५ २र१र २ १ १
यि। षुवर्द्धा२३४तायि। आसूरियास्या२। बृ। हतो
१ २ २ ५ २ १ २ १ १
२। बृहन्ना२३४धायि। रथंविष्वाञ्चा२म्। अ। रुहा
२ ४ २ १
२३त्। विचा३चा५णाई ५ ईः ॥(१) ऋतस्यजायिह्वा२।

* ऊ० गा० १६प्र० १ख० १५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१   २ २ ३   ५   २ १र २ १
प। वतार्यि। मधुप्रा२३४याम्। वक्तापतायिश्ली२।

१   २ २ १   ५   १ १र २१
यः। अस्यारः। अदाभा२३४याः। दधातिपूष्वा२ः।

१   ३ १   ३   ५   २र१ १ १
पि। चोरः। अपायिचा२३४याम्। नामद्रतायिया२

१   २   ४   १
म्। अ। धिरो२३। चना३न्दा५यिवा६५६ः॥(२) अ

१   १   ३ २   ३   ५
वद्युताना२ः। क। लश्या२र२। अचायिक्रा२३४दात्।

२ १ २र१   र   १   ३ २ ३   ५
नृभिर्य्यमाणा२ः। को। ग्रश्रा२। हिरण्या२३४यायि।

२ १र २ १   र   १   ३ २ ३   ५   २
अभीक्ष्ततास्या२। दो। हना२ः। अनूषा२३४ता। अ

१ १ १   १   २ ४
धित्रिपार्थ्वो२ः। उ। षसो२३। विरा३जा५सा६५६

यि(३) ॥ १४ * ॥ [५]

इति सामवेदार्थ-प्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य प्रथमस्याध्यायस्य

पञ्चमः खण्डः † ॥ ५ ॥

---

* ऊ० गा० १६प्र० १अ० १४सा०।   † 'उक्त आर्भवः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ षष्ठे खण्डे,

प्रथमसूक्ते प्रगाथे—प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३१ २ ३ १ २
यज्ञायज्ञावोअग्नयेगिरागिराचदक्षसे ।
१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २र
प्रप्रवयमम्‌तञ्जातवेदसम्प्रियम्मित्रन्नशᳩसिषम् ॥१*॥

हे स्तोतारः! "वः" यूयं "यज्ञायज्ञा" यज्ञे यज्ञे सर्व्वेषु यागेषु "दक्षसे अग्नये" प्रवृद्धाग्नये "गिरा गिरा" स्तुतिरूपया वाचावाचा स्तोत्रं कुरुतेति शेषः। च शब्दो भिन्नक्रमो वः-इत्यस्मात् परो द्रष्टव्यः। यूयं "च" स्तोत्रं कुरुत। "वयम्" अपि "प्रप्रशंसिषम्" ["प्रसमुपोदः पादपूरणे (८, १, ६०)"—इति प्र-शब्दस्य द्विरुक्तिः पादपूरणार्था; व्यत्ययेनैकवचनम् (३, ४, ६८); चान्दसोलुक् (७, १, ३९)] प्रशंसाम कीदृशम्? "अमृतम्" मरणरहितं "जातवेदसम्" जातानां वेदितारं जातप्रज्ञं जातधनं वा "मित्रं न" सखिभूतमिव "प्रियम्" अनुकूलम्। यद्वा, व्यत्ययेन (३, ४, ६८) त्वमित्यस्य वसादेशः; अग्नय इति च कर्म्मणि चतुर्थी, "क्रियाग्रहणं कर्त्तव्यम्"—इति कर्म्मणः सम्प्रदानत्वात्; च-शब्दश्च चणिति निपातः, चेदर्थे वर्त्तते; दक्षस इति च दक्षेर्वृद्धिकर्म्मणः (भ्वा० आ०) असु-

* छ० आ० १, १, ४, १ (१ भा० १४७ पृ०) = ऋ० वे० ४, ८, १, १। 'अग्नि-र्वेश्वानरआर्ष अग्निः स्तोत्रदेवता'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

भावितण्यर्थाल्लङि रूपम्; चण्-योगात् "निपातैर्य्ययदिहन्त० (८, १, ३०)"—इति निघात-प्रतिषेधः। तत्राय मर्थः—हे स्तोतः! त्वं यज्ञे यज्ञे इम मग्निं गिरा गिरा स्तुत्या स्तुत्या च दक्षसे च वर्द्धयसि चेत् वयमपि अमृतत्वादिगुणकं तं प्रशंसामः॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ १र २र३ २ ३ १र २र३१र २र ३ १ १
ऊर्ज्जोनपात७ुसह्निनायमस्मयुर्द्दाशेमहव्यदातये।
२ ३ १ २ ३ १र २र३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
भुवद्वाजेष्वविताभुवदृधउतत्रातातनूनाम्॥२*॥२०†

"ऊर्जः" अन्नस्य बलस्य "नपातं" पुत्रं प्रशंसिष मित्यनुषङ्गात् प्रशंसामेत्यर्थः ‡। "ह्निना" [—इति निपात-द्वय-समुदायो हीत्यस्यार्थे ¶] "सः" खलु "अयम्" अग्निः § "अस्मयुः" अस्मान् कामयमानो भवति। वयञ्च "हव्यदातये" हव्यानां हविषां देवेभ्यो दात्रे तस्मा अग्नये "दाशेम" हवींषि दद्याम।

* ऋ० वे० ४, ८, १, २। † 'अत्र अग्निष्टोम साम'—इति वि०।

‡ 'ऊर्जः अन्नानि। न पात, न शब्द उपमार्थीयः यथा, अन्नानि। पिबन्तं पालयन्तं भक्षयन्तं वा'—इति वि०।

¶ 'ह्निनः, ह्निनो मनुष्यः; हीनायुर्हीनमक्तिर्हीनप्रज्ञो वा'—इति वि०।

§ 'अयं यजमानः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तम् "उत" अपिच "तनूनाम्" तनयानां मत्पुत्राणाञ्च* "त्राता" रक्षिता "भुवत्" भवतु ॥ २ ॥ २०

४ ३ ४ २ ५ ५
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ यज्ञाऽ५य। ज्ञा३वो३ग्नायाइ।
१ र २ १ २ २ १ १
आइराइरा। चा३दा३चा३साइ। पप्री२वयममृतम्।
र २ १ २ २ १
जाता२३वा। ऊम्माइ। दा३साम्। प्रायम्मित्र॑सुषा
३ २ १ २ १ २ १ २
२॑सिषाउ ॥(१) प्रायाम्। माइत्राम्। सू३ग्ना॑सी
२ र १र १ र २ १
३षाम्। ऊर्ज्जोनपा२त॑सहि। नाया२३मा। ऊम्मा
२ २ १ र ३ २ १ २ १
इ। स्मा३यूः। दाशेमहव्यदा२तयाउ ॥(२) दाशे। मा
२ १ २ २ १ र १ र २
हा। व्या३दाता३याइ। भुवद्वाजे२षवि। ताभू२३वा
१ २ २ १ र र
त्। ऊम्माइ। वा३र्द्धाइ। ऊतत्रातातन२नाउ। वा
१ १ १
३४५(३) ॥ १४ † ॥ [१]

२ र र र २
॥ विश्वोविश्वीयम् ॥ यज्ञायज्ञाह्म्। वो३अग्नयायि।

* 'तनूनां शरीरिणाम्'—इति वि०।

† ऊ० गा० १प्र० १अ० १४सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २ १ २ २ १ १ र
इराइरा । चा३दाक्षा३सायि । पप्री रेषयमन्तम् । जा
२ १ २ २ १ ५
तार३वा । ऊम्मायि । दा३सा३म् । प्रा२३४य९हायि ।
१ ३२ २ ५ १ २
ओ । ऊवायि । मा२३४यिचाम् । ऊम्मायि । सू३
२ १ ५र ५ २
श्ना३ । सा२३४यिषाम् । एह्रियाई्हा ॥(१) प्रियम्मित्रम् ।
र २ १ २ १ १ र
हम् । सू३श९सिषाम् । ऊ३र्ज्जोनाइपा । न९सहि । ना
२ १ १ २ १ र५
या२३मा । ऊम्मायि । स्मा३यू३ः । दा२३४शेहायि ।
१ ३२ २ ५ १ २ २
ओ । ऊवायि । मा२३४हा । ऊम्मायि । व्या३दा३ ।
१ ५र ५ २रर र र
ता२३४यायि । एह्रियाई्हा ॥(२) दाशेमहाझम् । व्या३
२र १ २ २ १ र २ १
हातयायि । भू३वादा३जे । षवि । ताभू२३वात् । ऊ
२ २ १ ५ १ ३२
म्मायि । वा३र्द्धा३यि । ऊ२३४तहायि । ओ । ऊवा
३ ५ १ २ ३
यि । त्रा२३४ता । ऊम्मायि । ता३नू३१२३४नाम् ।
५र ५ ४
एह्रियाई्हा । हो५ई । डा(३) ॥ ५ * ॥ [२]

* ऊ० गा० १२प्र० २ख० ५सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ वारवन्तीयोत्तरम्॥ यज्ञायज्ञाऔहोहायि। वौ अग्ना२३४यायि। इराइराचदक्षासो२३४हायि। पप्री वयमम्तञ्जातवेदा३५। औहोवा। इहा२३४हायि। उर्ज्वा२३४साम्। प्रियम्मि। त्वा॰सुश॰सा३४। औ होवा। इहा२३४हायि। औहो३१२३४५। षाम्। ए हियाइहा॥(१) प्रियम्मित्वाऔहोहायि। सूश॰सा२३४ यिषाम्। ऊर्ज्जीना२३४हा। पात॰सहिनायमस्मा३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उर्ज्वा२३४यः। दाशेम। हाव्यदाता२३४। औहोवा। इहा२३४हायि। औ हो३१२३४। यायि। एहियाइहा॥(२) दाशेमहाऔहो हायि। व्यादाता२३४यायि। भुवाद्दा२३४हा। जेष विताभुवद्दा३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उर्ज्वा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२३४ह्वायि। उतत्वा। तातन् ३४। औहोवा। इहा २३४हायि। औहोऽ१२३४। माम्। एहियाऽहा ३)

॥ ११ *॥ [३]

॥ महावैश्वामित्रम्॥ हयायि। हयाऽ३। ओहाओ हा। हयायि। हयाऽ३। ओहाओहा। हयायि। ह याऽ३। ओहाओहा। यज्ञायज्ञा। वोअग्नाया२यि। इराइरा। चदक्षासा२यि। पप्रीवयममृतञ्जा। तवे दासा२म्। प्रियम्मित्राम्। सुशꣳसायिषा२म्॥(१) प्रियम्मित्राम्। सुशꣳसायिषा२म्। ऊर्ज्जः। नापा २। नापा२। तꣳसहिना। यमस्मायू२ः। दाशेम हा। व्यदाताया२यि॥(२) दाशेमहा। व्यदाताया२ यि। भुवत्। वाजा२यि। ष्ववितो। भुवद्वार्द्धा२यि।

* ऊ० गा० १३प्र० १ख० ११सू०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र १ ३र२१
उतत्वाता। तनूनाऽ२म्। उतत्वा। तातनूनाऽ२म्।
४ ५ ४ ५ २
हयायि। हया३। ओहाओहा। हयायि। हया३।
४ ५ ४ ५ २ ४ ५ ४ ५
ओहाओहा। हयाहि। हया३। ओहाओहा।
२ ५ ३ ५ ३
हो४इडा। हो४इडा। हो२३४५ई। डा(३)॥ २० *॥[४]

२र र र र र र २
॥ दैर्घश्रवसम्॥ यज्ञायज्ञावोअग्नयओहाओहा३ए।
१र १र १ २र ऽ २ ऽ २ २ ३ २
इराइराचदक्षसे। ओ३हा। ओ३हा३ए३४। पप्रो ३४
३ २ १ऽ २ र १ र २ ऽ २
वयाम्। अमृतम्। जातावेदसाम्। ओ३हा।
ऽ २ २ ३ २ ३ २ २ १ ५
ओ३हा३ए३४। प्रिया३४म्मित्रा३म्। सुशो२३४वा।
४ ५ २ र र र
सा५यिषो६हायि॥(१) प्रियाम्मित्रꣳसुशꣳसिषमोहाओ
२ ऽ १र २ ऽ २ २ २ ३
हा३ए। ऊर्ज्जोनपा। ओ३हा। ओ३हा३ए३४। तꣳ
२ ३ २ २ ऽ २ २ २
सा३४हिना। यामस्मयुः। ओ३हा। ओ३हा३ए३४।
३र २ ३ २ २ १ ५ ४ ५
दाशा३४यिमहा३। व्यदो२३४वा। ता५योऽ६हायि॥(२)

* ऊ० गा० २१प्र० २अ० २०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र र र र र र १ १ र २ ऽ
दाशेमहव्यदातयओ्होदाओहा३ए। भुवद्वाजायि। ओ

२ ऽ २ २ ३ २ ३ १ १ २र ऽ
३हा। ओ३हा३ए३४। षुवा३४विता। भुवद्वृधे। ओ

२ ऽ २ २ १ २ ३ २ १ ५
३हा। ओ३हा३ए३४। उता३४त्राता३। तौ२३४वा।

४ ५
नू५नो६हायि(३) ॥ २१ * ॥ [५]

२र र र २ र १ १
॥ कण्वबृहत् ॥ औहोयज्ञायज्ञा३ए। वोअग्ना१या

३र २ १ र१र र १ २
२३४यि। हाहोयि। आयिराद्वराचदक्षसे। पप्रीवा१

३र र ३ २ १ ५
या२३४म्। हाहो। सुश्रा३। सा२३४यिषाम्। उ

५ २र र २ १ २
ऊवा६हाउ ॥(१) औहोप्रियम्मित्रा३मे। सुश्राऽसा१यि

३र २ १ र१र १ २
षा२३४म्। हाहोयि। ऊर्ज्जोनपा। तऽसाहा१यिना

३र २ १ २ ३र २ १र
२३४। हाहोयि। यमास्मा१यू२३४ः। हाहोयि। दा

२ ३र२ ३ २ १
शायिमा१हा२३४। हाहो। व्यदा३। ता२३४यायि।

५ ५ २र र र र २ १
उऊवा६हाउ। वा ॥(२) औहोदाशेमहा३ए। व्यदा

* ऊ० गा० ११प्र० २ख० २१सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २र २ १ २र र १ र
ता१या२३४यि। हाद्दोयि। भूवद्वाजे। पुत्रात्रा१यिता

२र २ १ २ २र २ १
२३४। हाद्दोयि। भुवाद्दा१र्द्धा२३४यि। हाद्दोयि। उ

२ २र २ २ २ ५
तान्वा१ता२३४। हाहो। तनू३१२३४नाम्। उङ्वा६

५
हाउ। वा(३)॥ ८*॥ [६] २०

अथ त्र्यचात्मक-द्वितीये सूक्ते†—प्रथमा।

२ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
एह्यूषुब्रवाणितेग्नइत्थेतरागिरः।

३ १ २ ३ १ २
एभिर्वर्द्धासइन्दुभिः॥ १ ‡॥

हे "अग्ने!" "एहि" आगच्छ "ते" तुभ्यं च तदर्थं "गिरः" स्तुतीः "इत्था" इत्थ मनेन प्रकारेण "सु ब्रवाणि" सुष्ठु ब्रुवाणीत्याशास्यते। ताः स्तुतीः शृणिवत्यर्थः। "ऊ"—इत्येतत् पूरकम्। "इतराः" असुरैः कृताः स्तुतीः शृणिवति शेषः। तथा च ब्राह्मणम्—"अग्निरित्येतरागिर इत्यसुराहि वा इतरागिरः"—इति। अपिच आगतस्त्वम् "एभिः" एतैः इन्दुभिः सोमैः "वर्द्धसे" वर्द्धस्व॥ १॥

* ऊ० गा० २१प्र० १ख० ८सा०।

† 'उक्तोऽग्निष्टोम इदानी मुक्थोऽभिधीयते'—इति वि०।

‡ छ० आ० १, १, १, ७ (१ भा० १०४ पृ०) = ऋ० वे० ४, ५, २४, १। ऋ० शाकमश्वः। छ० गायत्री। एवमेवोत्तरत्र।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१ २क २र ३ २ ३ १ २ ३ १ २
यत्र क्व च ते मनो दक्षन्दधस उत्तरम् ।

२ ३ १ २
तत्रा योनिं कृणवसे ॥ २ * ॥

हे अग्ने! "ते" तव "मनः" अनुग्रहात्मक मन्तःकरणं "यत्र" यस्मिन् देशे "क्व च" कस्मिंश्चिद् यजमाने वर्त्तते, "तत्र" तस्मिन् यजमाने वर्त्तमाने "उत्तरम्" उन्नततरं श्रेष्ठं "दक्षं" बलकर मन्नं वा "दधसे" धारयसि तथा "योनिं" स्थानं च "कृणवसे" तस्मिन् यजमाने करोषि ।

"तत्र योनिं"-"तत्रासदः"—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २र३ १ २ ३ १ २र ३
नहि ते पूर्त्तमक्षिपद्भुवन्नेमानाम्पते ।

२ ३ १ २
अथा दुवो वनवसे ॥ ३ † ॥ २१

हे अग्ने! "ते" त्वदीयं "पूर्त्तं" पूरकं तेजः ‡ "अक्षिपत" अक्ष्णोः पातकं विनाशकं "न हि भुवत्" न भवतु सर्व्वदा

---

* ऋ० वे० ४, ५, २४, २ । † ऋ० वे० ४, ५, २४, ३ ।

‡ विवरणनये "पूतम्"—इति पाठः । अतएव 'पतं पावनात्मकम्'—इति व्याख्यातम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अस्माकं दर्शनसामर्थ्यं करोतु। हे "नेमानां पते" नेमशब्दोऽल्पवाची, मनुष्याणां मध्ये कतिपयानां यजमानानां * पते पालक! "अथ" अतः कारणात् "दुवः" [दुवस्यतिः परिचरणकर्मा (निघ० ३, ५, ५)] अस्माभिर्यजमानैः कृतं परिचरणं "वनवसे" सम्भजस्व ॥ २ ॥ २१

५र र २ ४ र ५ ५ १ र
॥ साकमश्वम् ॥ एह्यूषू३ब्रवाणा६इताइ। यन्नइत्थे
र १ २र १ २ १
तरागा२इराः। एभा२इर्वर्द्धा। सयार३हा३४३इ। दू२
५ ५ ५ २ ४ र ५ ५ १
३४ओ६हाइ। यत्रकू३वचतेमा६ना:। दत्तन्दधसउत्त
१ १ १र ० २ १
२राम्। तत्रा२यानाइम्। कृणा२३हा३४३इ। वा२३
५ ५ ५ २ ४र ५ ५ १ र
४सो६हाइ ॥(२) नह्रिता३इपूर्त्तमच्चा६इपात्। भुवन्ने
र र १ २ १ १
मानाम्पा२ताइ। अथा२दुवाः। वना२३हा३४३इ। वा
५ ५
२३४सो६हाइ(३) ॥ १५ † ॥ [१]

५र र र र १ १ १
॥ साकमश्वम् ॥ एहियूषाऔहोहायि। ब्रवाणा२
५ २ १ ५ १र र २ ३र
३४यितायि। अग्नाआ२३४यिद्धायि। थेतरागा३४। औ

* 'नेमानां मरो रणाम इन्द्रियाणां वा'—इति वि०।

† ऊ० गा० १प्र० १ख० १५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४र ५ १ २ ५ २ ३ ५ २र १ २
चोवा । इडा२३४हायि । उऊवा२३४रा: । एभिर्व ।

१ ७ २ ३र ४र ५ १ २ ५ ३र २
र्धसइन्दू३४ । औहोवा । इडा२३४हायि । औहो३१२

५र ५ २ र र १ २
३४ । भी: । एहियाइ्हा ॥(१) यत्रकुवाऔहोहायि ।

२ ५ २ १ ५ १ २
वार्तायिमा२३४ना: । इत्तान्दा२३४हा । धसउत्ता३४ ।

३र ४र ५ १ २ ५ २ ३ ५ २ १
औहोवा । इडा२३४हायि । उऊवा२३४राम् । तन्

२र १ ७ २ ३र ४र ५ १ २ ५
यो । नायिकृणवा३४ । औहोवा । इडा२३४हायि ।

३र २ ५र ५ २ र र र
औहो३१२३४ । सायि । एहियाइ्हा ॥(२) नहितेपूऔ

१ २ २ ५ २ १ ५
होहायि । तामहा२३४ग्निपात् । भुवान्ना२३४यिहायि ।

१र र २ ३र ४र ५ १ २ ५ २ ३
मानापा३४ । औहोवा । इडा२३४हायि । उऊवा२३

५ २ १र २ १ ७ २ ३र ४र ५ १ २
४तायि । अथादु । वोवनचा३४ । औहोवा । इडा

५ ३र २ ५र
२३४हायि । औहो३१२४५ । साई । एहियाइ

५
हा(३) ॥ १२ * ॥ [२] २१

---

* ऊ० गा० ३प्र० १अ० १२सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीयसूक्ते, प्रगाथे—

प्रथमा।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ ३ १ २ ३ १ २
वयमुत्वामपूर्व्यस्थूरन्नकच्चिद्भरन्तोवस्यवः।
१ २ ३ १ २
वज्रिञ्चित्रᳪंहवामहे॥ १ *॥

हे "अपूर्व्य" त्रिषु सवनेषु प्रादुर्भूतत्वादभिनव! हे "वज्रिन्" वज्रवन्निन्द्र! "भरन्तः" सोमलक्षणैरन्नैस्त्वां पोषयन्तः "वयम्" "चित्रं" चायनीयं विविधरूपं वा "त्वामु" त्वामेव "अवस्यवः" रक्षणमात्मन इच्छन्तः सन्तः "हवामहे" आह्वयामः। तत्र दृष्टान्तः—"स्थूरं न" यथा भरन्तः व्रीह्यादिभिर्दृढं परयन्तो जनानां स्थूरं स्थूलं गुणाधिकं "कच्चित्" कञ्चित् पुरुषं यथाह्वयन्ति तद्वत्।

"वज्रिन्"-"वाजः"—इति पाठौ॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ १ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
उपत्वाकर्मन्नूतयेसनोयुवोग्रश्चक्रामयोधृषत्।
१ २र ३ १ २ ३ १ ३ १ २ ३ १
त्वामिद्ध्यवितारंववृमहेसखायइन्द्रसानसिम्॥२ †॥२२

* ऋ० आ० ५, १, २, १ (१ भा० ८३० पृ०) = ऋ० वे० ६, २, १, १।
† ऋ० वे० ६, २, १.२।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

प्रथमपादः प्रत्यक्षकृतः। हे "इन्द्र!" "कर्मन्" अग्निष्टोमादि कर्मणि* "ऊतये" रक्षणाय "त्वा" त्वाम् "उप" गच्छामः†। द्वितीयः पादः परोक्षकृतः। "यः" इन्द्रः "धृषत्" धृष्णोति शत्रूनभिभवति ["ञि धृषा प्रागल्भ्ये (स्वा० प०), "बहुलं छन्दसि (२, ४, ७३)"—इति शप्रत्ययः] "युवा" तरुणः "उग्रः" उद्गूर्णः स इन्द्रः "नः" अस्मान् प्रति "चक्राम" आगच्छतु; यद्वा, चक्राम अस्मानुत्साहयुक्तान् करोतु [क्रमतेः सर्गार्थे व्यत्ययेन परस्मैपदम्]॥ परोऽर्द्धर्चः प्रत्यक्षकृतः। "सखायः" समानख्याना बन्धुभूता वा वयं "सानसिं" ["वनषण सम्भक्तौ (स्वा० प०] सम्भजनीयम् "अवितारं" सर्वस्य रक्षितारं "त्वामित्" त्वामेव "वव्रमहे" वृणीमहे सम्भजामहे। "हि" प्रसिद्धौ [हि-प्रयोगादनिघातः (८, १, ३४)॥ २॥ २२

५ ४ २ ४ ५र ४ ५ २र १
॥ सौभरम्॥ वयाऽ३मूऽ३त्वामपूर्विंयोवा। स्थूरन्नक

७ १ ७ १ २ ५ १
च्चिद्भराऽ२न्ताऽ३वाऽ२३। हो। स्याऽ२३४वाः। वज्रिञ्चित्रम्।

ऽ २ १ ३ ५र र ४ १
हवाऽ३हाऽ३इ। माऽ२हाऽ२३४औहोवा॥(१) वज्राऽ३इ्न्द्राऽ३

४ ५र ४ ५ १ र र १ ७
इन्द्रं हवामहोवा। उपत्वाकर्म्मन्नूताऽ२याऽइसना २ ३ः।

२ ९ ५ १ र ऽ २ २ १
होइ। यूऽ२३४वा। उग्रश्चक्रा। मयोऽ३हाऽ३इ। धाऽ२

* 'कर्म्मन्, कर्म्मणा यः सम्भजते तस्य सम्बोधनं हे कर्मान्'—इति वि०।

† 'उप, समीपे स्थिता'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ५र र ५ ४ २ ४ ५र ४ ५ १र
षा२३४औहोवा ॥(२) उग्रा३स्वा३क्रामयोधृषोवा। त्वा

१ १ २ ५ १ र
मिध्यविता२रांववा२३। हो। मा२३४हाइ। सखाय

ऽ २ १ २ ५र र २ १ १
इ। द्रसा३हा३इ। ना२सा२३४औहोवा। ऊ२३

१ १
४५(३) ॥ १६ * ॥ [१]

५ २ ४र५४र ५ २र१२ १
॥ कालेयम् ॥ वयमु३त्वामपूर्विया। स्थूरान्नकात्।

२ १ २ १ ५ २ २ १
चिद्भरा२३। ता३ः। आ२३४। व। स्या३वा:। वज्रा

१२ २ ५ ४ ५
यिच्चित्रौ। वा ३४३ ओ३४वा। हवा५महायि ॥(१) व

२ ४ ५ ४र ५ २ १ २र१ २र १
ज्रिचा३यिच्र्ह्वामहायि। उपात्वाका। मनूता२३।

२ १ ५ २ २ १ २ २
या३यि। सा२३४:। नः। यू३वा। उग्रास्वक्रौ। वा

२ ५ ४ ५ २ ४र५४
३४३ओ३४वा। मयो५धृषात् ॥(२) उग्रस्वा३क्रामयो

५ २ १ २ १ २ १ २ १
धृषात्। तुवामिद्धायि। अविता२३। रा३म्। वा

५ २ २ १ २ २ २
२३४। वृ। मा३हायि। सखायऔ। वा३४३ओ३४

५ ४ ४
वा। द्रसा५नसायिम्। होवा५ई। डा(३) ॥ १० † ॥[२]२२

* क० गा० १प्र० १ख० १६गा०। † ज० गा० २१प्र० १ख० १०गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ चतुर्थदृचे—प्रथमा।

२ ३क २र ३१२३ १ २११२ २१ २
अधाहीन्द्रगिर्वणउपत्वाकामइमहेससृग्महे।

३२ ३१२३२ २
उदेवग्मन्तउदभिः॥ १ *॥

"अधाहि" सम्प्रति हि "त्वा" त्वां "कामे" काम मभिलषितमर्थम् "ईमहे"। यद्वा, "कामे" कामान् कमनीयान् स्तोमान् "उपससृग्महे" उपसृजामः त्वां प्रापयाम इत्यर्थः। तत्र दृष्टान्तमाह—"उदेव" यथा उदकेन "ग्मन्तः" गच्छन्तः पुरुषाः "उदभिः" अञ्जलिनोत्क्षिप्योदकैः समीपस्थान् पुरुषान् क्रीडार्थं संसृजति तद्वदित्यर्थः॥

"कामईमहेससृग्महे"-"कामामहस्ससृज्महे"—इति च पाठः। "उदेवग्मन्तः"-"उदेवयन्तः"—इति च पाठौ॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २र३२ ३१२ ३१२
वार्णत्वायव्याभिर्वर्द्धन्तिशूरब्रह्माणि।

३ १ २ ३१२
वावृध्वाꣳसश्चिदद्रिवोदिवेदिवे॥ २ †॥

* छ० आ० ५, १, २, ८ (१ भा० ८२६ पृ०) = ऋ० वे० ६, ७, २, १।
† ऋ० वे० ६, ७, २, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "अद्रिवः" वज्रिन्! "शूर" इन्द्र! "वार्णं" यथोदक-मुदकस्थानं "सव्याभिः" नदीभिः ['अवनयः', 'यव्या'—इति (निघ० १,१३, १-२) नदीनामसु पाठात्] "वर्द्धन्ति" वर्द्धयन्ति, तथा "ब्रह्माणि" स्तोत्रैः * "वावृध्वांसं" "चित्" यथा निरुदकं देशं नदीभिः तथा न, किन्तु प्रवृद्धमेव "त्वा" त्वां "दिवेदिवे" अन्वहं वर्द्धयन्ति स्तोतारः॥ २॥

अथ तृतीया।

२ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ १र ३ १ २ ३ १ २

युञ्जन्तिहरीइषिरस्यगाथयोरौरथउरुयुगेवचोयुजा।

३ १ २ ३ १ २

इन्द्रवाहास्वर्विदा॥ ३ †॥ २३ ‡

"इषिरस्य" गमनशीलस्येन्द्रस्य "उरुयुगे" महायुगे "उरौ" महति "रथे" "इन्द्रवाहा" इन्द्रस्य वाहनभूतौ "वचोयुजा" वचनमात्रेणैव युज्यमानौ "स्वर्विदा" स्वर्गाख्य मिन्द्रस्य स्थानं जानन्तौ "हरी" एतन्नामकावश्वौ "गाथया" ¶ स्तोत्रेण स्तोतारः "युञ्जन्ति" योजयन्ति॥

* 'ब्रह्माणि अन्नानि, मैथिवस्तवनानि वा, स्तोम-शस्त्राणि कर्माणि वा'—इति वि०।

† ऋ० वे० ६, ७, २, ३। ‡ "घव नामैषम्"—इति वि०।

¶ 'गाथया, एकवचनं बहुवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्, गाथाभिः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"उरुयुगेवचोयुजाइन्द्रस्यवाहास्वर्विदा"-"इन्द्रवाहावचोयुजा" —इति पाठौ ॥ ३ ॥ २३

२ ३ र २ १ २ १
॥ आर्षभम् ॥ अधाहीन्द्रगिर्वणा३ए। उपात्वा३का।

१ २ ५ २ १ २ ३र र ५
मही२मार२३४द्धाई। सद्धग्माहा। औहौहो२३४वा।

१ र ५ २ १ ३ ३र र ५ १
ऊ२३४देहाइ। वग्मान्ताऊ। औहौहो२३४वा। हा२

५र ५ २र र र २ १
३४औः। एहियाऽहा ॥(१) वार्णत्वायव्याभी३रे। वर्द्धा

२ २ १ ३ ५ २र १ २ ३र र
न्तौ३पूः। रब्रा२ह्मा२३४णी। वावृध्वा३सा। औहौहो

५ २ ५ २ १ २ ३र र
२३४वा। चा२३४इदद्धाइ। द्रिवोदाइवा। औहौहो

५र ५ २ र १
२३४वाइ। एहियाऽहा ॥ २) युञ्जन्तिहरीइषिरा३ए।

१ २ १ २ १ २ २ १ २
स्य। गा। थ। या। उरौरा३थाइ। उरुड३यू२३४

५ २ १ २ ३र र ५ १ ५
गाइ। वचोयूजा। औहौहो२३४वा। आ२३४इन्द्रवा

२र १ २ ३र र ५ १
ह। वाहाखवा। औहौहो२३४वा। वा २ ३ ४ इदा।

५र ५ ३
एहियाऽहा। औऽ५ई। डा(३) ॥ १७ * ॥ [१]

* ऊ० गा० १प्र० १अ० १०साम।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ५ २ १ २
॥ द्यौतानम् ॥ हा३। ओ३हा३। ओ३हा३। हा
१ र ३ २ ३ ५ १ र
यि। अधाहियार्२यि। द्रगिर्वा२३४णाः। उपत्वाका२।
३ २ ३ ५ ५ २ ३ ५ १ र
मह्ँमा२३४हायि। सा३। स्वग्मा२३४हायि। उदँवग्मा
३ २ ३ ५ १ र ३ २ ३
२। तऊदा२३४भायिः ॥(१) वार्णत्वार्२। यवीया२३४
५ १ ३ २ ३ ५ ५ २ ३
भीः। वर्द्धन्तिपूर्२। रव्राँह्मा२३४णी। वा३। वृध्वा
५ १ ३ २ ३ ५
२३४९साम्। चिदद्रिवोर्२। दिवँदा२३४यिवायि ॥(२)
१ ३र २ ३ ५ १ र
युञ्जन्ति हार्२। रीश्राँयिषा२३४यिरा। स्वगाथया२।
३ २ ३ ५ १ ३ २ ३ ५ १
उरौरा२३४थायि। उरुयुगेर्२। वचोयू२३४जा। इन्द्र
र ३ २ ३ ५ २ ५ २ ५
वाहार्२। सुवर्षा२३४यिदा। हा३। ओ३हा३। ओ
२ २ ५र र १ २ १ १
३ हा ३। हा ३ ४। औहोवा। आ औ ३ हो २ ३
१ १
४ ५ ॥ ८ * ॥ [२] २३

इति सामवेदार्थ-प्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य प्रथमस्याध्यायस्य

षष्ठः खण्डः † ।

---

* ऊ० गा० १०प्र० १ख० ८सा० ।

† 'अग्निष्टोम उक्थ्यश्चोक्तः। षोडशी च अ.ग्रन्थ-समाम्नायेन ऋक्-समाम्नायेन चाम्नातः। इहाग्नौ नातिरात्रो वाजपेयः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।
पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १ ॥

॥ इत्युत्तरार्च्चिके प्रथमस्यार्द्ध-प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-श्रीवीरबुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धूरन्धरेण सायणाचार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे उत्तराग्रन्थे प्रथमोऽध्यायः* ॥

* मूले त्वर्द्धप्रपाठकः समाप्तः, नतु प्रपाठकः; विवरणग्रन्थेऽपि तथैव ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यस्य निश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्म्ममे, तमहं वन्दे विद्यातीर्थं-महेश्वरम् ॥ १ ॥

॥ अथ द्वितीयाध्याय आरभ्यते ॥

तत्र,

पान्तमाव इति प्रथम-खण्डे—

त्र्यृचात्मके प्रथमे सूक्ते,

प्रथमा ।

२ २ २ ३ १ २ ३ ' २ ३ १र २र
पान्तमावोअन्धसइन्द्रमभिप्रगायत ।
२ १ २ ३१२११ २ ३ २
विश्वासाहꣳशतक्रतुम्मꣳहिष्ठञ्चर्षणीनाम् ॥ १* ॥

हे ऋत्विजः ! "वः" युष्मदीयं "अन्धसः" सोमलक्षणमन्नं "आ पान्तम्" आभिमुख्येन पिबन्तं [पा पाने (भ्वा० प०); छान्दसः शपोलुक् (२, ४, ७३); 'सर्वे विधयश्छन्दसि विकल्पन्ते'—इति "न लोकाव्यय (२, ३, ६९)"—इति षष्ठी प्रतिषेधाभावः; ततोऽन्धस इत्यस्य "कर्त्तृकर्मणोः (२, ३,

* छ० आ० २, २, २, १ (१ भा० १५५ पृ०) = ऋ० वे० ६, ६, १५, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

६५)"—इति षष्ठी। षष्ठी] सोम माभिमुख्येन पिबन्त मेतादृशम् "इन्द्रम्" "अभि प्रगायत" प्रकर्षेण अभिष्टुत। कीदृशम्? "विश्वासाहं" सर्वेषां शत्रूणामभिभवितारं सर्वेषां भूतजातानां वा, अतएव "शतक्रतुं" बहुविधप्रज्ञानं बहुविधकर्माणं वा "चर्षणीनां" मनुष्याणां "मंहिष्ठं" धनस्य दातृतमम्। यद्वा, यजमानानां यष्टव्यत्वेन पूजनीय मिन्द्रं प्रगायतेत्यर्थः॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ १२ ३१२ ३ २ १२
पुरुहूतम्पुरुष्टुतङ्गाथान्याऽ३ऽ१सनश्रुतम्।
२ ३१ २
इन्द्रइतिब्रवीतन॥२*॥

हे ऋत्विग्यजमानाः! "पुरुहूतं" यज्ञेषु बहुभि राहूतं "पुरुष्टुतं" बहुभिः स्तोत्रशस्त्रादिभिः स्तुत मतएव "गाथान्यं" गानयोग्यं गातव्यं† "सनश्रुतं" सनातनया प्रसिद्धम्,‡ एवंविधं देवम् "इन्द्रइति" यूयं "ब्रवीतन" ब्रवीध्वम् ['ब्रूञ् व्यक्तायां वाचि (अदा० उ०)'—इत्यस्य लङि व्यत्ययेन (३, ४, ८८) ध्वमस्तनबादेशः, अतएव गुणः॥ २॥

* ऋ० सं० ६, ६, १५, २।

† 'गाथानि स्तोत्र-शस्त्र-मन्त्राणि, ताभिः नीयते यः स गाथान्यः तं गाथान्यम्'—इति वि०।

‡ 'सनश्रुत्: सदावाचो, सदैव विश्रुतम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३१ १ ३१र २र ३२
इन्द्रइन्नोमहोनान्दातावाजानान्नृतुः।
३१ २ ३ १ २
महाᳬअभिज्ञ्वायमत् ॥ ३* ॥ १

"इन्द्रइत्" पूर्वोक्तलक्षण इन्द्रएव "नः" अस्मभ्यं "महोनां" मघोनां धनवतां पश्वादि-लक्षण-धन-युक्तानां "वाजानाम्" अन्नानां "दाता" भवतु। कीदृशम्? "नृतुः" ["नृतिशृध्योःक्रूः"—इति क्रूप्रत्ययः, ह्रस्वश्छान्दसः] सर्वस्य नर्त्तयिता†; यद्वा [नृ नये, (क्र्या० प्वा० प०) औणादिक-तु-प्रत्ययः, धातो-र्ह्रस्वश्छान्दसः] स्तोतृभ्यो गवादिनेता; अतएव "महान्" स इन्द्रः "अभिज्ञु" अभिगत-जानुकम्‡ अस्मभ्यम् "आ यम त्" आयच्छतु ददातु¶। यद्वा स इन्द्रः अभिज्ञु अस्मदभिमुख मागच्छत धनं स्वहस्तयोः परिगृह्य अस्मान् नयतु,—धनं गृहीत्वा अस्मभ्यं ददात्वित्यर्थः ॥

"मघोनाम्"-"महोनाम्"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १

२ ४ २
॥ वैतहव्यमोकोनिधनम् ॥ पा ऽ५न्तम्। आ३वो
४ ५ १र ० ३ ५ १
३अन्धसाः। आइन्द्रामभाइ। प्रगार्२या र्२३४ता। विश्वा

* ऋ० वे० ६, ६, १५, ३।

† 'नृतुः नृभ्योहितः'—इति वि०।

‡ 'अभिज्ञु सर्वस्य ज्ञाता'—इति वि०।

¶ 'आयमत्—यमु बन्धने, सर्वं जगत् कर्मभवैः पाशैर्बध्नाति'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ५ २ १ २ २ १ २ १ २
२सार२३४हाम्। श्रा३ताक्रा३त्वम्। मᳲहिष्ठञ्चर्ष
१ २ ५र र ३ र ४ २
णाइ। ना२मार२३४औहोवा॥(१) पू५पूरुह्र। ता३म्पू३
४ ५ १ र ७ ३ ५ १र
रुष्टुताम्। पूरुह्रताम्। पुरुरुष्टू२३४ताम्। गाथा
२ ५ २ १ २ २ १ २ १ २ १
२ना२३४याम्। सा३नाश्रू३ताम्। श्राइन्द्रइतिब्र। वा
२ ५र र ३ ४
इ। ता२ना२३४औहोवा॥(२) आ५पुइन्द्रइत्। नो३
२ ४ ५ १ ३ ५ १र
मा३होनाम्। आइन्द्रइन्नो। मा२हो२३४नाम्। दा
२ ५ २ २ २ १ २र १ २ १र
ता२वा२३४जा। ना३१न्ना३र्त्तूः। माहाᳲअभिज्ञु। आ।
२ ५र र २ १११
या२मा२३४औहोवा। श्रो३कार३४५ः॥ १८*॥ [१] १

अथ द्वितीयद्वचे, प्रथमा।

२३१२ ३१ २३ १२
प्रवइन्द्रायमादनᳲहर्यश्वायगायत।

१२ ३१२
सखायःसोमपाव्ने॥ १†॥

---

* ऊ० गा० १प्र० १ख० १८साम।

† ऋ० मा० २, २, २, २ (१भा० ३५८पृ०)=ऋ० वे० ५, ९, १५, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "सखायः" स्तोतारः! "वः" यूयं "हर्यश्वाय" हरिनामकाश्वोपेताय "सोमपाव्ने" सोमानां पात्रे "मादनं" मदकरं हर्षकरं स्तोत्रं प्रगायत ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२उ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २उ ३ १ २
शꣳसेदुक्थꣳसुदानवउतद्युक्षंयथानरः ।
३ ० ३ १ २
चकृमासत्यराधसे ॥ २* ॥

"उत" अपिच हे स्तोतः! "सुदानवे" शोभन-दानाय "सत्यराधसे" सत्यधनायेन्द्राय† "उक्थं" स्तोमं‡ "यथा नरः" अन्ये स्तोतारः¶ "द्युक्षं" दीप्तेः साधनभूतं स्तोत्रं शंसति, तद्वत् त्वमपि "शंस" उच्चारय। इदिति पूरणः§। वयमपि "चकृम" स्तोत्रं करवाम ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ५, ३, १५, २ ।

† 'सत्यराधसे—राधः अन्नं धनं वा, सत्यं वा। सत्यान्नाय, सत्यधनाय, सत्यस्त्याय वा'—इति वि० ।

‡ 'उक्थं—उक्थानि सामानि, हे उद्गातः! गायस्व सामानि। अथवा उक्थं शस्त्रमुच्यते तच्छंस होतः! एकवचनं जात्यपेक्षम्, उक्थजातिं शंस।'—इति वि०।

¶ 'यथा नरः—यथा मनुष्याः। प्रथमैषा षष्ठीस्थाने द्रष्टव्या यथा मनुष्यस्य स्तुतिः क्रियते'—इति वि० ।

§ "अथ ये प्रवृत्तेऽर्थेऽमिताक्षरेषु ग्रन्थेषु वाक्य-पूरणा आगच्छन्ति पद-पूरणास्ते मिताक्षरेष्वनर्थकाः कमीमिद्विति"—इति निरु० नै० १, ९ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१ २ १२उ ३ १ २
त्वन्नइन्द्र वाजयुस्त्वङ्गव्युःशतक्रतो।

१ २ ३ १२
त्वꣳहिरण्ययुर्वसो॥ ३ *॥ २ †

हे "इन्द्र!" "त्वं" "नः" अस्माकं "वाजयुः" अन्नकामो भव। हे "शतक्रतो" बहुविध-कर्म्मवन्निन्द्र! ‡ "त्वं" "नः" अस्माकं "गव्युः" गोकामो भव। हे "वसो" वासयितरिन्द्र! त्वं "हिरण्ययुः" हिरण्यकामोऽपि भव। ["छन्दसि परेच्छायामपि दृश्यते (वा० ३, ३, ८)"—इति क्यच्॥ ३॥ ३

१ ३२२ ५ १
॥ शात्यम्॥ प्रवइन्द्रा२। यमादा२३४नाम्। प्रवा

१ २ २ ३ ५ २ २
२इन्द्रा। औ३हो। या२३४मा। दा३नाम्। हरा

१ २ २ ३ ५ २ २
२अश्वा। औ३हो। या२३४गा। या३ना। सखा२

१ २ २ १ ५ ४ ५
यासो। औ३हो३। मायो२३४वा। आऽ५वो६हा

१ २ ३२२ ५ २
इ॥(१) शꣳसीदुक्था२म्। सुदाना२३४वाइ। शꣳसा

---

* ऋ० वे० ५, ३, १५, ३।

† 'गौरीवितेः सदेषार्षम्'—इति वि०।

‡ 'शतक्रतो—बहुभिः क्रतुभिरिष्टवान् यः स शतक्रतुः। अथवा क्रतुरिति कर्मनाम प्रज्ञानाम वा, बहुकर्म्मा बहुप्रज्ञो वा'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २ ३ ५ २ २
२इदुक्था। औ३होइ। स्तू२३४हा। ना३वाइ। उ

१ २ २ ३ ५ २ २ २
ता२द्युत्ता। औ३होइ। या२३४था। मा३राः। च

१ २ २ १ ५ ४ ५
क्रम। सा। औ३होइ। त्यारो२३४वा। धा५सोइहा

१ २ २ २ ५ २ १
इ॥(२) तुवन्नआ२इ। इवाजा२३४यूः। तुवा२न्नआ।

१ २ ३ ५ २ २ १ २
औ३होइ। द्रा२३४वा। जा३यूः। तुवा२ङ्व्यूः। औ

२ ३ ५ २ २ १ २
३होइ। ग्रा२३४त। क्रा३ताउ। तुवा२र्हिरा। औ

२ १ ५ ४ ५
३होइ। त्यायो२३४वा। वा५सोइहाइ(३)॥१८*॥[१]२

अथ तृतीयर्चे, प्रथमा।

३१२ ३ १२३१ २३ २३ १२
वयमुत्वातदिदर्थाइन्द्रत्वायन्तःसखायः।

१२ ३२ ३१२
कण्वाउक्थेभिर्जरन्ते॥१†॥

हे "इन्द्र!" "त्वायन्तः" त्वामात्मनइच्छन्तः "सखायः" समानख्याना वयं "तदिदर्थाः" यद्विषयं स्तोत्रं तत्तदित्, तदेवार्थः

---

* ऊ० गा० १प्र० १ख० १८सा०।

† ऋ० आ० २, २, २, २ (१भा० ८३० पृ०)=ऋ० वे० ५, ७, २०, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

प्रयोजनं येषां ; तादृशाः सन्तः "त्वा" त्वां "जरामहे" स्तुमहे । "उ"—इति पूरणः । "कण्वाः" कण्वगोत्रोत्पन्नाः अस्मदीयाः पुत्रादयश्च "उक्थेभिः" उक्थैः शस्त्रैः "जरन्ते" त्वां स्तुवन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ २ ३ १ २
नघेमन्यदापपनवज्रिन्नपसोनविष्टौ ।
२उ ३र १ २
तवेदुस्तोमैश्चिकेत ॥ २ * ॥

हे "वज्रिन्" वज्रवन्निन्द्र ! "अपसः" अपस्विनः कर्म्मवतः† "तव" सम्बन्धिनि‡ "नविष्टौ" अभिनवे यागे वर्त्तमानोऽहं "अन्यत्" त्वद्विषयादन्यत् स्तोत्रं 'नघेम्"¶ नैव "आपपन" अभिष्टौमि [पनतेः स्तुतिकर्म्मणः (भ्वा० आ०) उत्तमे णलि रूपम्] ; "तवेदु" तवैव "स्तोमैः"§ स्तोमं स्तोत्रं "चिकेत" अभि जानामि ‖ त्वामेव सर्वदा स्तौमीत्यर्थः ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ५, ७, २०, २ ।

† "अपस्"—इति कर्मनामसु प्रथमं नैघण्टुकम् (२, १, १) ।

‡ 'तव—षष्ठी वा द्वितीयार्थे द्रष्टव्या त्वां ० ० ० चिकेत'—इति वि० ।

¶ 'न, घ, ईम—इति त्रयोऽप्येते उपसर्गाः'—इति वि० ।

§ 'स्तोमैः—क्रतुभिः—इति वि० ।

‖ 'चिकेत—चेतनां कुर्म्मः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १र २र
इच्छन्तिदेवाःसुन्वन्तन्नस्वप्नायस्पृहयन्ति ।
१ २ ३ २ ३ १ २
यन्तिप्रमादमतन्द्राः ॥ २ * ॥ ३ †

"सुन्वन्तं" सोमाभिषवं कुर्वन्तं यजमानं "देवाः" इन्द्रादयः सर्वे "इच्छन्ति" रक्षितुम्, "स्वप्नाय न स्पृहयन्ति" स्वप्नावस्थान्तस्य सुन्वतो नेच्छन्ति सर्वदा प्रबुद्धमेव कुर्वन्तीत्यर्थः ["स्पृहेरीप्सितः (१, ४, ३६)"—इति कर्म्मणि चतुर्थी ; स्पृहईप्सायां चुरादि रदन्तः]। यतएव मतः कारणात् "अतन्द्राः" अनलसा देवाः "प्रमादं" प्रकर्षेण मदकरं‡ तदीयं सोमं "यन्ति" शीघ्रं प्राप्नुवन्ति ॥ २ ॥ ३

५ २ ४र ५ १र
॥ काण्वम् ॥ वयमू३त्त्वातदिदर्थाः । ऐहिहा२
१ र र र २ १ २ ३
इ । वयमुत्वातदिदर्थाइन्द्रत्वायन्तःसखार३याः । का२
५ १ २ १ ५ २
३४ण्वाः । ऊ । क्थाइ । भिज्जौ२३४वा । रन्ता३या
१ ११ १ ५ र २ ४ र ५ १र १र
२३४५ ॥(१) नघेमा३न्यदापपना । ऐहिहा२इ । नघे

---

* ऋ० वे० ५, ७, १०, ३ ।

† 'अथ काण्वं साम । कण्वस्यार्षम्'—इति वि० ।

‡ 'प्रमादं—मदमोदतृप्तावित्यस्येदं रूपम् । प्रकर्षेण मदम्'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र २१ २ २ ५
मन्यदापपनवज्रिन्नपसोनवार३इ्ष्टाउ। तार३४वेत्।
१ र २र१ ५ २र १ १ १ १
ऊ। स्तो। मैश्वोर३४वा। क्रेता३या२३४५ ॥(२)
५ २ ४र र ५ १र १ र र
इच्छन्ता३इदेवाःसुन्वन्ताम्। ऐहिहा२इ। इच्छन्तिदेवाः
र २१ २ ३ ५ १ र
सुन्वन्तन्नस्वप्नायस्पृहया२३न्तो। या२३४न्तो। प्रा। मा।
२१ ५ २ १ १ १ १
दमो२३४वा। तन्द्रा३या२३४५(३) ॥ २० * ॥ [१] ३

अथ चतुर्थर्चे, प्रथमा।

१ १ ३१२ ३१र २र ३ १र
इन्द्रायमद्वनेसुतम्परिष्टोभन्तुनोगिरः।
३१२ २ १२
अर्कमर्चन्तुकारवः ॥ १ † ॥

"मद्वने" [माद्यतेः (दि०, प०) क्वनिप्] मदनशीलाय "इन्द्राय" तदर्थं "सुतं" सोमं "नः" अस्मदीयाः "गिरः" स्तुतिलक्षणा वाचः परिष्टोभन्तु [स्तोभतिः स्तुतिकर्म्मा (निघ० ३, १४, ४)] सोमं स्तुवन्तु। ततः "कारवः" स्तुतिकारिणः स्तोतारश्च "अर्कं" सर्वैरर्चनीयं सोमम् "अर्चन्तु" पूजयन्तु ॥ १ ॥

---

* ऊ० गा० १प्र० १ख० २० सा०।

† छ० आ० २, १, २, ४ (१भा० ३६२ पृ०)—ऋ० वे० ६, ६, १८, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ २ २ १ ३ २ १ १ २ ३ २ ३ १ २
यस्मिन्विश्वा अधिश्रियोरणन्तिसप्तसꣳसदः।

१ २ ३ २ २
इन्द्रꣳसुतेहवामहे ॥ २ * ॥

"यस्मिन्" इन्द्रे "विश्वाः" सर्वाः "श्रियः" कान्तयः "अधि" अधिकं भवन्ति अतिशयेन तेजस्वीत्यर्थः† । किञ्च "सप्त" सप्तसङ्ख्याकाः "संसदः" सम्यग् यज्ञेषु कर्म्मकरणार्थं सीदन्तीति संसदो होत्रकाः‡ यस्मिन् "रणन्ति" सोमप्रदानार्थं रमन्ते; यद्वा यं शब्दयन्ति स्तुवन्ति तं पूर्वोक्तलक्षणम् "इन्द्रं" "सुते" सोमेऽभिषुते सति "हवामहे" वयं सोमपानायाह्वयामः ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
त्रिकद्रुकेषुचेतनन्देवासोयज्ञमत्नत।

१ २र १ १२
तमिद्वर्द्धन्तुनोगिरः ॥ ३ ¶ ॥ ४ §

---

* ऋ० वे० ६, ६, १८, ५।

† 'अधिश्रियः—ये अधिश्रिताः मनुजाः'—इति वि०।

‡ 'सप्तसंसदः—सप्तर्त्विजः; यथा उद्गातारः, होता, मैत्रावरुणः, ब्राह्मणाच्छंसि, अच्छावाकः—एते ऋत्विजः'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ६, ६, १९, १।

§ 'अत्र श्रौतकक्षं साम'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"देवासः" देवाः इन्द्रादयः "त्रिकद्रुकेषु" आभिप्लविकेष्वहःसु ज्योतिर्गौरायुरिति त्रिकद्रुकाः, * तेषु "चेतनं" [चिती सञ्ज्ञाने (भ्वा०, प०)] चेतन्ति जानन्ति अनेन स्वर्गादिकमिति चेतनो ज्ञानसाधनो यज्ञः तम् "अतत" अतन्वत स्वैः स्वैः कर्म्मभिः पालनैश्च विस्तारितवन्तः [तनु विस्तारे (तना०, उ०) लङि "बहुलं छन्दसि (२, ४, ७३)"—इति विकरणस्य लुक्, "तनिपत्योश्छन्दसि (६, ४, ९९)"—इति उपधालोपः "तमित्" तमेव यज्ञं "नः" अस्माकं "गिरः" स्तुतिलक्षणा वाचः "वर्द्धन्तु" वर्द्धयन्तु ॥ ३ ॥ ४

१ र २ १ २र १ २ र १ २
॥ श्रौतकक्षम् ॥ इन्द्रायमद्वनेसुतम्। इन्द्रायमोवा।
१ २ २ १ २र १ २ २
द्वा३नायिस्ह३ताम्। परिष्टो। भा२३। द्वा३द्वा३।
१ २ ५ १ २ २ २ १र
ट्नोरगार२३४इराः। आमञ्चर्को३। हा३हा। तुका
२ १ २ १र २ १ २ १
रा२३वा३४३ः ॥(१) यस्मिन्विश्वाअधिश्रियः। यस्मिन्विश्वो

---

* ज्योतिर्गौरायुरितीति चतुर्थ-पञ्चम-षष्ठाना माभिप्लविकाना मह्नां नाम्नां प्रतीकमात्रम्। अस्ति गवामयनादिकं सत्रम्; तच्च, एकषष्ट्युत्तरत्रिशततदिननिर्वर्त्यं भवति। तत्र, प्रायणीयोऽतिरात्रनाम प्रथममहः, चतुर्विंशनाम द्वितीयमहः, उक्थ्यनाम तृतीयम्, ज्योतिर्गौः चतुर्थमहः, आयुर्गौः पञ्चममहः, आयुर्ज्योतिरितिनामकं षष्ठमहः, एतान्येव षडहानि आभिप्लविकान्युच्यन्ते; तेष्वेषु शेषाण्यहानि चतुर्थादीनि त्रीणि त्रिकद्रुकाणीति।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ २ १ २ १ २ १
वा। आ३धायिआ३याः। रणन्ति। सा२३। हा३हा

१ २ ५ १ २ १ १
३। प्रासा२ॱसा२३४दाः। आइन्द्र२ॱसुते३। हा३हा

१र २ १ २र १र२
यि। हवामा२३हा३४३यि॥(२) त्रिकद्रुकेषुचेतनम्*।

१ १ २ १ २ २ १रर २ १
त्रि†कद्रुकोवा। षू३चायिता३नाम्। देवासः। या२३।

२ २ १ ३ ५ १ २ २
हा३हा३। ज्ञामा२त्ना२३४ता। तामिदर्द्धा३। हा३

२ १र २ १
हा। तुनोगा२३यिरा३४३ः। ओ२३४५इ। डा(३)॥१‡॥[१]४

इति सामवेदार्थ-प्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य द्वितीयस्याध्यायस्य

प्रथमः ¶ खण्डः॥ १॥

---

*, † "त्रि"—इति ख० पु० पाठः।

‡ ऊ० गा० २प्र० १ख० १सा०।

¶ 'उक्तः प्रथमवर्ग्यायः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीयखण्डस्य*—

प्रथम-तृचे, प्रथमा ।

२ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ १ १ २
अयन्तइन्द्रसोमोनिपूतोअधिबर्हिषि ।
१ २ ३ १उ २ १ २
एहीमस्यद्रवापिब ॥ १ † ॥

हे "इन्द्र!" "ते" तुभ्यं त्वदर्थम् "अयं सोमः" "बर्हिषि अधि" वेद्यामास्तीर्णे दर्भे "निपूतः" नितरां दशापवित्रेण शोधितः अभिषवादिसंस्कारैः संस्कृत इत्यर्थः । "ईम्" इदानीम् "अस्य" इमं सोमं प्रति "एहि" आगच्छ । आगत्य च यत्र रसात्मकः सोमो हूयते तं देशं "परिद्रव" शीघ्रं गच्छ, तदनन्तरं सोमं "पिब" ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १र २र ३ २
शाचिगोशाचिपूजनायꣳरणायतेसुतः ।
१ २ ३ १ २
आखण्डलप्रहूयसे ॥ २‡ ॥

"शाचिगो" [शाचयः शक्ता गावो यस्यासौ शाचिगुः; यद्वा, शच् व्यक्तायां वाचि (भ्वा०,आ०), अस्मादौणादिक इञ् प्रत्ययः]

* 'इदानीं मध्यमोऽभिधीयते'—इति वि०।

† उ० आ० २, १; २, ५ (१भा० ३६५पृ०)=ऋ० वे० ८, १, १७, १।

‡ ऋ० वे० ८, १, २४, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

ग्राघयः व्यक्ताः प्रख्याता गावो रश्मयो वा यस्य तादृश ! * हे "ग्राविपूजन" [पूज्यतेऽनेनेति पूजनम्] स्तोत्रादि-प्रख्यात-पूजन ! † "ते" तव "रणाय" रमणाय सुखजननाय "अयं" सोमः "सुतः" अभिषुतः ; अतः कारणात् हे "आखण्डल" शत्रूणामाखण्डयितः इन्द्र ! ‡ "प्रह्वयसे" प्रकृष्टाभिः स्तुतिभि-राह्वयसे। इत आगत्य इमं सोमं पिबेत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २　　　३ १ २　　　३ १ २
यस्ते शृङ्गवृषोणपात्प्रणपात्कुण्डपाय्यः।
२र　　३ १र　२र
न्यस्मिन्दध्र आमनः ॥ ३ ¶ ॥ ५ §

हे "शृङ्गवृषोणपात्" [शृङ्गवृषनामा कश्चित् ऋषिः तस्य चेन्द्रः स्वयमेव पुत्रतया जज्ञे—इत्याख्यायिका। नपादित्य-पत्यनाम] हे शृङ्गवृष-पुत्र ! [शृणन्ति हिंसन्तीति शृङ्गाणि-रश्मयः, तैर्वर्षतीति शृङ्गवृड़ादित्यः, तस्य न पातयितः स्वकीये ऽवस्थानेऽवस्थापयितः ! । "सुबामन्त्रिते (२, १, २)"—इति षष्ठ्यन्तस्य पराङ्गवद्भावेनामन्त्रितानुप्रवेशात् समुदायस्याष्टमिकं

* 'अघोति कर्मनाम, कर्मणि प्रयुक्ता गावः प्रदीयन्ते यस्य असौ ग्राघिगुः'—इति वि०।

† 'ग्राविपूजनः—कर्मणि पूज्यते ग्राविपूजनः'—इति वि०।

‡ 'आखण्डलः—इन्द्रस्य नामैतत्'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ६, १, २४, ३।

§ 'यम देवोदासीर्दू सम्नो। दैवोदासमह्योने, चौर्दू सद्मनं सने रकारे।—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सर्वानुदात्तत्वम्। ईदृग!] हे इन्द्र! "ते" तव सम्बन्धि "प्रणपात्" प्रकर्षेण नपातयिता रचिता, "कुण्डपाय्यः" [कुण्डैः पीयते अस्मिन् सोम इति कुण्डपाय्यः क्रतुविशेषः। "क्रतौ कुण्डपाय्य-सञ्चाय्यौ (३, १, १३०)"—इति पिबतेरधिकरणे यत्-प्रत्ययो युगागमश्च निपात्यते—एतत्सञ्ज्ञो यः] क्रतुरस्ति; "अस्मिन्" कुण्डपाय्य-क्रतौ "मनः" स्वान्त "आ नि दध्रे" अभितो वर्द्धमानाः कुण्डपायिनामान ऋषयः पुरा निदधिरे सम्यक् त्वद्दैवत्यं क्रतुमनुष्ठितवन्त इत्यर्थः। [दधातेर्लिटि "इरयोरे (६, ४, ७६)"—इति रे-भावः* ॥ ३ ॥ ५

४ ३ ४ ३ ५ १
॥ रात्रिर्दैवोदासम्† ॥ अयन्तइन्द्रसोऽ४मः। नार३
२५र ४ ५ ४५ १ र र २ १ २
४यि। पूतोअधिबर्हिषी। निपूतोअधिबर्ह्हा २ ३ यिषी।
र १ १ १र १र ४
ऐहोयिमार२३स्या। द्रवापार३४५यिबा६५६ ॥(१) ग्राचि
र ३र ४५र १ २ १ ५र र ४ ५
गोग्राचिपू। जना३। आ२३४। यद्दूरणायतेसुताः।

* अत्रैवं व्याचष्टे विवरणकार-माधवः—"यः" "ते" तव हे सोम! "नपात्" न पिबति तस्य वृथा जन्म; "प्रणपात्" प्रणिपत्य श्रद्धया पातव्यः। "कुण्डपाय्यः" अत्र कुण्डाश्चमसाः कुण्डप्रतिरूपाः तैः पीयते कुण्डपाय्यः। अथवैतानीन्द्र-विशेषणानि। ऋक्वान् एषः प्रधानभूतो गौः, तादृश इन्द्रः; तस्य यः प्रकर्षेण सोमपानं कल्पयति कुण्डाकारैश्चमसैरितरैश्च। नि अस्मिन् दध्रे, नि-शब्दो न-शब्दस्यार्थे द्रष्टव्यः; न अस्मिन् यजमाने दध्रे धारयति इन्द्रः आत्मीयं मनः अनुग्रहाय?"—इति।

† 'रात्रीश्चवद्दैवोदासम्'—इति ख० पु० पाठः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२१ र २१र २ र १ २ १र
अयꣳरणायतेस्व२३ताः। आखण्डा२३ला। प्रहूया२३४५

३४र ५ ३२ १
सा६५६यि॥(२) यस्तिग्मशृङ्गवृषः। नपा३त। प्रा२३४।

५र र ४५ १ र २१र २ १
णपात्कुण्डपायियाः। प्रणपात्कुण्डपाया२३याः। निय

२ १र २
स्मा२३यिन्दा। ध्वआमा२३४५ना६५६ः। ई२

५
३४दा(३)॥२*॥ [१]

२१ २ १र२ १ २
॥ और्ध्वसद्मनम्॥ अयन्तइन्द्रसोमः। उवाहायि।

१रर १ रर
निपूतोअधिबर्हिष्युवा२३होयि। निपूतोअधिबर्हिष्यूवा२३

१ २र १ २३
होयि। आयिहोमस्या। द्रावापा२३४५यिना६५६॥(१)

१र १र१र २र १ १ १ र र
प्राचिगोप्राचिपूजन। उवाहायि। अयꣳरणायतेसुत

१ २१ २१
उवा२३होयि। (वार२)। आखण्डला। प्राहूया२३४५

१र२ र र १ २ १
सा६५६यि॥(२) यस्तिग्मशृङ्गवृषोणपात्। उवाहायि। प्रण

र र १ २ १
पात्कुण्डपाय्युवा२३होयि। (वार२)। नायस्मिन्दा।

* ऊ० गा० १प्र० २ख० १सा०

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २   २ १ २ १र २ १ १ २
भ्राभ्रामा२३४५ना६५६ः। सुवृक्तिभिर्नमादनम्भरे२शुवा
१ऽ(३) ॥ २ * ॥ [२] ५

अथ द्वितीयतृचे, प्रथमा।

१र २र २ १ २ ३ २ १ १र २र
आतूनइन्द्रक्षुमन्तञ्चित्रङ्ग्राभंसङ्गृभाय।
३ २र २र
महाहस्तीदक्षिणेन॥ १ † ॥

हे "इन्द्र!" त्वं "महाहस्ती" महाहस्तवान्, तदानीमेव "नः" अस्मदर्थं "क्षुमन्तं" शब्दवन्तं स्तुत्यमित्यर्थः। "चित्रं" चायनीयं "ग्राभं" ग्राहकं ग्रहणार्हं वा धनं "दक्षिणेन" हस्तेन "तु" क्षिप्रं "आ सङ्गृभाय" आभिमुख्येन सङ्गृहाण॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २र २र ३ २ १ १ २ ३ २ १
विद्माहित्वातुविकूर्मिन्तुविदेष्णन्तुवीमघम्।
२ १र २र
तुविमात्रमवोभिः॥ २‡ ॥

---

* ऊ॰ गा॰ १प्र॰ २अ॰ ३सा०।

† ऐ॰ आ॰ २, २, ६, ३ (१भा॰ ३०८ पृ॰)=ऋ॰ वे॰ ६, ५, २७, १।

‡ ऋ॰ वे॰ ६, ५, २७, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे इन्द्र! "त्वा" त्वां "विद्म हि" जानीमः खलु। कीदृशम्?—इति, "तुविकूर्म्मिं" बहुकर्म्माणं, * "तुविदेष्णं" बहुप्रदेयं, † "तुविमघं" बहुधनं "तुविमात्रं" बहुप्रमाणम् "अवोभिः" रक्षणैर्युक्तम्॥ २॥

अथ तृतीया।

१ २र ३ १र २र ३ १ २
नहित्वाशूरदेवानमर्त्तासोदित्सन्तम्।

१ २उ ३ १ २
भीमन्नगांवारयन्ते॥ ३ ‡॥ ६¶

हे "शूर!" "दित्सन्तं" दातुमिच्छन्तं "त्वा" त्वां "देवाः" "न हि वारयन्ते" न निवारयन्ति खलु; तथा "मर्त्तासः" मनुष्या अपि न वारयन्ते "भीमं न गां" भयजनकं दृप्तं वृषभं यवसे प्रवृत्तमिव, तं यथा वारयितुं न शक्नुवन्ति तद्वत्॥ ३॥ ६

१र र २ १ २ २
॥ आकूपारम्§॥ आहूनद्द। द्रत्तुमा३न्साम्। चि

---

* 'तुविकूर्म्मिं' तुविशब्दो बहुवाची, कूर्म्मिशब्दो मनुष्यवाची कर्म्मवाची वा इति वि०। "तुवि"—इति निघण्टौ बहुनामसु द्वितीयं पदम् (३, १)। कूर्म्मिशब्दस्तु मनुष्यनामसु कर्म्मनामसु वा पठितो न दृश्यते।

† 'तुविदेष्णं—देष्णं दानं बहुदानम्—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ६, ५, ३७, २।

¶ 'अथाकूपारं साम। आकूपाराङ्गिरसी गोधा च आर्षम्'—इति वि०।

§ 'राय्याकूपारम्'—इति ख० पु० पाठः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ र १ २ १ र २
चङ्ग्राभꣳसङ्गृभा२या। चित्रङ्ग्राभꣳसम्। गृ। औ३

२ १ ५ २र १ र र १
होयि। भा२३४या। ऐहोयि। महाहस्तीदक्षा२३हो

१र १ ३र ५ ४ ५
यि। औहो। वाहो२३४वा। णा५यिनोई६हायि॥(१)

२ १र र २ २ १र र १
विद्माहित्वातुवि। कूरमीम्। तुविदेष्णन्तुवीमा२घाम्।

२ १ र २ २ ३ ५
तुविदेष्णन्तु। वा। औ३होयि। मा२३४घाम्। ऐ

१ र १ २र १ १र
होयि। तुविमात्रमा२३होयि। औहो। वाहो२३

५ ४ ५ १ र र २
४वा। वो५भोई६हायि॥(२) नहित्वाशूर। दा३यि

२ १ र र १ र २
वाः। नमर्त्तासोदित्सा२न्ताम्। नमर्त्तासः। दा। औ

२ ३ ५ २र १ र र २
३होयि। त्सा२३४न्ताम्। ऐहोयि। भीमन्नगांवारा२

१ २र १ १र ५ ४
३होयि। औहो। वाहो२३४वा। या५न्तो६

५
हायि(३)॥ ४ *॥ [१] ६

---

* ऊ० गा० १प्र० २ख० ४सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीयतृचे, प्रथमा।

२ १ १ ३१२ ३ १ १ ३ १ २
अभित्वावृषभासुतेसुतꣳसृजामिपीतये।
२ १ १ ३ १ २
तृम्पाव्यश्नुहीमदम्॥ १ *॥

हे "वृषभ" हे इन्द्र! "त्वा" त्वां "सुते" सोमेऽभिषुते सति "सुतम्" अभिषुतं सोमं "पीतये" पानाय "अभिसृजामि"। "तृम्प" तृप्य। "मदं" मदकरं सोमं "व्यश्नुहि" च॥१॥

अथ द्वितीया।

१ २ २ १ २ ३ २ ३ २ ३ २ २ ३ १ २
मात्वामूराअविष्यवोमोपहस्वानआदभन्।
१ २ ३ १ २
माकीं ब्रह्मद्विषंवनः॥ २ †॥

हे इन्द्र। "त्वा" त्वां "मूराः" मूर्खा मूढाः, मनुष्याणाम्‡ "अविष्यवः पालनकामाः "मा दभन्" मा हिंसन्तु। "उपहस्वानः" उपहसनपराश्च "मा" भवन्तु। "ब्रह्मद्विषं" ब्राह्मणानां द्वेष्टारं "मा कीं वनः" मा भजेथाः ¶॥

"ब्रह्मद्विषं"-"ब्रह्मद्विषः"—इति पाठौ॥ २॥

* छ० आ० २, २, २, ७ (१भा० ३३८ पृ०)=ऋ० वे० ६, ३, ४६, १।

† ऋ० वे० ६, ३, ४६, २।   ‡ आत्मपरिवारमाणामिति भावः।

¶ 'वनः'—यद्यपि वनतिः स्तुति-कर्मा तथाप्यत्र सम्भजने द्रष्टव्यः; मा यष्टेन सम्भज्यताम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इहत्वागोपरीणसम्महेमन्दन्तुराधसे ।

१ २ ३ १र २र
सरोगौरोयथापिब ॥ ३ * ॥ ७ †

हे इन्द्र ! "त्वा" त्वाम् "इह" अस्मिन् यज्ञे "गोपरीणसं" गव्येन पयसा सम्मिश्रं सोमं ‡ "महे" महते "राधसे" धनाय ¶ "मन्दन्तु" मनुष्या मादयन्तु । त्वञ्च सोमं "यथा" "गौरः" मृगः "सरः" § पिबति, तथा "पिब" ‖ ॥

"परीणसं"-"परीणसा"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ७

२ १ २र र १र २ १ १
॥ आर्षभम ॥ अभित्वावृषभासुते । सुतꣳसृजामि ।
र १ १ २र १र २ १
मिपीतायारयि । सुतꣳसृजामि । पीता२३यायि । त्वा

---

* ऋ० वे० ६, ३, ४६, ४ । † 'अत आर्षभं साम'—इति वि० ।

‡ 'गोपरीणसम्—गावः परि समन्तात् नीयन्ते दक्षिणा यस्य स गोपरीणस इन्द्रः'—इति वि० ।

¶ राधसे—राधः अन्नं सोमलक्षणं तस्मिन् सन्निधानभूते सोमे—इति वि० ।

§ 'सरः सरणं कृत्वा'—इति वि० । "सरः"—इति निघण्टौ उदकनामसु षड्विंशत्तमं पदम् (१, १२) ।

‖ 'गौरः यथापिब—तथाच ब्राह्मणे—"गौरमृगो ह स्म भूत्वा धन्वाद्गाग्मानं पिबति"—इति'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ ३ ५ र ९ र १ २ १ १ १ १
२३म्या३। वा२या२३४औहोवा। श्रुहीमदा२३४५म् ॥(१)

१र र १र१र २ १ १र १ २ र १
माल्वामूराअविष्यवः। मोपह्वस्वोवा। नआदाभा२न्।

१र२ १ २र १र २ १ २ १
मोपह्वस्वानः। आदा२३भान्। मा२३कों३म्। आ२

३ ५र र २ १३१११ २ १ २र१र १र
ह्ला२३४औहोवा। द्विषवना२३४५ः॥(२) इह्वागोपरो

र १ २ र १ १र २
णसम्। मद्देमन्दोवा। तुराधासा२यि। मद्देमन्दन्तु।

१र २ १ २ १ ३ ५र र
राधा२३सायि। सा२३रा३ः। गौ२रा२३४औहोवा।

२ र १ २ ११११
यथापिबा२३४५(३) ॥ ५ * ॥ [१] ७

अथ चतुर्थतृचे—प्रथमा।

३ १ २ १ २ ३ २ २ ३ १ २ ३ १ २
इदंवसोसुतमन्धःपिबासुपूर्णमुदरम्।

१ २ ३ १ ३
अनाभयिन्ररिमाते ॥ १ † ॥

हे "वसो" वासयितरिन्द्र! "इदं" पुरोवर्त्तमानं "सुतम्" अभिषुतम् "अन्धः" अन्नं सामलक्षणं "पिब"। यथा—"उदरं"

* ऊ० गा० १प्र० २ख० ५सा०।

† छ० आ० २, १, ३, १० (१भा० १०५ पृ०)=ऋ० वे० ६, ७, १७, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"त्वदीयं" जठरं "सुपूर्णम्" अतिशयेन सम्पूर्णं भवति तथेत्यर्थः। हे "अनाभयिन्" [आ समन्ताद् बिभेति—इत्याभयी; बिभेतेरौणादिक इनिः; न आभयी अनाभयी तादृश!] हे इन्द्र! "ते" तुभ्यं त्वदर्थं "ररिम" उक्तलक्षणं सोमं दद्मः [रादाने (अदा०, प०) छान्दसो (३,२,१०५) लिट्॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ २ ३ २उ ३ २ ३ २ ३ १ २
नृभिर्धौतःसुतोअश्नैरव्यावारैःपरिपूतः।
२ ३ २ ३ २ ३ १ २
अश्वोननिक्तोनदीषु॥ २ *॥

"नृभिः" अध्वरस्य नेतृभिः ऋत्विग्भिः "धौतः" तृणाद्यपनयनेन शोधितः [यद्वा; धौतः धूतः आधूतः, अदाभ्यग्रहे† आधूननेन संस्कृतः, तदनन्तरम् "अश्नैः" अश्मभिर्ग्रावभिः करणभूतैः "सुतः" अध्वर्युभिष्षुतः ततः "अव्यावारैः" अविमेषः

* ऋ० वे० ५, ७, १७, २।

† ग्रहः=गृहीतसोमं सोमपानपात्रम्। ते च प्रातःसवने उपांशुप्रभृतयः, माध्यन्दिने सवने मरुत्वतीयादयः, तृतीयसवने त्वादित्यादयः। किञ्चैतदतिरिक्ताः षोडश्यादि-यागविशेषे नियुक्ताश्च सन्ति बहवः षोडशीत्यादयः। तत्सर्वातिरिक्त श्चैकोऽदाभ्यनामकः; स च यस्मिन्नौदुम्बरे पात्रे अंशुगृहीतमस्ति न होतृचमसस्था निग्राभ्यास्वप्स्वाप आनीय तस्मिंस्त्रिस्त्रः सोमलताः प्रक्षिप्याग्नये त्वेत्यादिविभिर्मन्त्रैः क्रमेण गृह्यते विहितश्चैतत् कात्यायनेन "अदाभ्यं गृहीत्वाभिषिच्य निग्राभ्याः पात्रे तस्मिंस्तूष्णीं त्रीनंशूनवधायाग्नये त्वा गायत्रच्छन्दसमिति (य० वा० ८, ४७) प्रतिमन्त्रमुपयामः सर्वत्राविशेषात् (१२, ५, १९-२५)"—इति।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तत्सम्बन्धिभिः वालैः "परिपूतः" शोधितः, दशापवित्रस्य नाभि-पूततया ऊर्णास्तुकया हि सोमः परिपूयते ; तदुक्तम् भगवता आपस्तम्बेन—"शुक्लामूर्णास्तुकां यजमानाय प्रयच्छति तां शकटे दशापवित्रस्य नाभिं कुरुते शुक्लाश्च लच्याः पवित्र मोतं भवति"—इति *। "नदीषु" नदनाख्यस्सु † "अश्वेन" अश्वइव "निक्तः" निर्णिक्तः शोधितः ‡ ; यथा अप्सु स्नातो अश्वः अपगतमलः सन् दीप्तो भवति, एवं वसतीवर्याख्याभिरद्भिरभि-षुतः सोमो दीप्तो भवतीत्यर्थः। ईदृशो यः सोमः "तन्तेयवम्"—इत्युत्तरया सम्बन्धः॥

"धौतः"-"धूतः"—इति पाठौ॥२॥

अथ तृतीया।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

तन्तेयवंयथागोभिःस्वादुमकर्मश्रीणन्तः।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रत्वास्मिन्त्सधमादे॥ २ ¶ ॥ ८ §

"तं" पूर्वोक्तगुणं सोमं हे इन्द्र! "ते" त्वदर्थं "यवं यथा" यवमयं सवनीय-पुरोडाशमिव "गोभिः" गवि भवैः क्षीरादिभिः

---

* स्पष्टञ्चैतत् समस्तं यजुर्वाजसनेयि-संहितायां सप्तमाद्यध्यायचतुष्टये।

† 'नदीष—अधिकरणभूतासु'—इति वि०।

‡ 'निक्तः—स्नातः'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ४, ७, १७, ३।　　§ 'अत गारं साम'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अपणद्रव्यैः "श्रीणन्तः" मिश्रीकुर्वन्तः "स्वादु" रसवत्त्वेनास्वादनीयम् "अकर्म" अकार्ष्म * [करोतेर्लुङि "मन्त्रे घस (२,४,८०)"—इति च्लेर्लुक्] । यस्मादेवं तस्मात् हे "इन्द्र!" "त्वा" त्वां तादृशं सोमं पातुम् "अस्मिन्" वर्त्तमाने "सधमादे" सहमादने यज्ञे आह्वयामीति शेषः ॥ ३ ॥ ८

॥ गारम् ॥ इदंवसोसुतमन्धाइए । पिबासुपूर्णामुदरौ । होइवा । पिबासुपूर्णामुदरौ । होइवा । आनाभाइयोन् । ररिमाता । औइहोवा ॥(१) नृभिर्धौतःसुतोअश्नाइयिरे । अव्यावारैः पारिपूतौ । होइवा । अव्यावारैःपारिपूतौ । होइवा । अश्वोनाइनी । क्तोनदीषू । औइहोवा ॥(२) तन्तेवयंयथागोभीइरे । स्वादुमकाइर्माश्रीणन्तौ । होइवा । स्वादुमकर्माश्रीणन्तौ ।

* 'यवं यथा गोभिः स्वादुम् अकर्म क्षतवन्तः । गोभि रिति तृतीया-बहुवचनं चतुर्थी-बहुवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् । गोभ्यः यवं यथा, गोभ्यः स्वादुमत्यास्वामयति तद्वत् तथापि सोमम् अकर्म करवाम । श्रीणन्तः प्रीणयन्तः, अथवा ० ० ०।'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ २ १ १२ १ १ ४
होइवा। आइन्द्रात्वा३स्मीन्। सधमादा। औ३हो

५ ४
वा। होऽ५ई। डा॥ ६ *॥ [१] ८

इति सामवेदार्थ-प्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य प्रथमस्याध्यायस्य
द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीय-खण्डे—

प्रथमतृचे, प्रथमा ।

३ १२ २२ ३ १ २
इदꣳह्यन्वोजसासुतꣳराधानाम्पते ।

२ ३ २ १ २
पिबात्वाऽ३स्यगिर्वणः ॥ १ † ॥

हे "राधानां पते" धनानां स्वामिन्! "गिर्वणः" गीर्भिः स्तुतिभिः वननीय! हे इन्द्र! "ओजसा" बलेनावहितः त्वम् "इदम् अनु" अनेनानुक्रमेण उद्देश्यानुक्रमेणेत्यर्थः; "सुतम्" अभिषुतम् "अस्य" इमं सोमं "नु" क्षिप्रं "पिबहि" ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १प्र० २ख० ६सा० ।
† छ० आ० २, २, ३, १ (१भा० ३०५पृ०)=ऋ० वे० ३, २, १६, ५ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १र २र ३ १र २र ३क २र
यस्तेअनुखधामसत्सुते नियच्छतन्वम् ।

१ २
सत्वाममत्तुसोम्य* ॥ २ † ॥

हे इन्द्र ! "ते" त्वदर्थं "यः" सोमः "स्वधाम्" अन्नम् "अनु" सृत्य ग्रावभिः अभिषुतः "असत्" भवेत् [अस्तेर्लेटाडागमः । यद्वृत्तयोगान्न निघातः (८,१,६६), आगमस्यानुदात्तत्वे धातुस्वरः (६,१,१६२)] । "सुते" तस्मिन् सोमे "तन्व" ‡ स्वकीयं शरीरं "नियच्छ" प्रेरय "सः" सोमः हे "सोम्य" सोमार्ह ¶ ! "त्वा" त्वां "ममत्तु" मादयतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २उ ३ १ २ ३ १ २
प्रतेअश्नोतुकुक्ष्योःप्रेन्द्रब्रह्मणाशिरः ।

१ ३ १ २ ३ २
प्रबाहूशूरराधसा ॥ ३ § ॥ ९ ‖

* "सोम्यम्"—इति ऋ-पाठः । † ऋ० वे० २, ७, १६, ६ ।

‡ "छन्दस्युभया (६, ४, ८६)"—इति सूत्रस्थेन "तन्वादीनां छन्दसि बहुलम्"—इति वार्त्तिकवचनेनोवङोवैकल्पिकत्वं बोध्यम् ।

¶ "सोम्य—सोमानां स्वामिन् पते !'—इति वि० । "सोममर्हति यः (४, ४, १३७)"इत्यन्दसो योऽत्र सायणमते सङ्गच्छते ।

§ ऋ० वे० ३, ३, १६, ७ ।

‖ 'अत घतस्यअश्विषनं साम'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "इन्द्र !" "सः" सोमः "ते" तव "कुक्ष्योः" कुक्षे रुभयोः पार्श्वयोः "प्राश्नोतु" प्रकर्षेण व्याप्नोतु [अशू व्याप्तौ विल्वस्य (स्वा०,आ०) लोटि व्यत्ययेन परस्मैपदम् (३,१,८५) निघातः (८,१,७०)] तथा "ब्रह्मणा" स्तोत्रेण सहितः * स सोमः "शिरः" शरीरम् [अवयविना अवयवो लक्ष्यते] तच्छरीरं प्राप्नोतु। हे "शूर" विक्रान्तेन्द्र ! "राधसा" धनेन निमित्तेन तव "बाहू" अपि प्राप्नोतु॥

"राधसा"-"राधसः"—इति पाठौ॥ ३॥ ९

॥ घृतश्च्युन्निधनम्॥ इ२दᳪह्यन्१२ओजसा। सुतᳪ राधा। नाम्पाती। हो२वा३हायि। पिबातुव। स्युगा यिर्वाणी। हो२वा३हायि। पिबातुवौ। हो२वा३हा। स्युगायिः। वा२ना२३४औहोवा॥(१) यस्ते२अनुस्वा३धा मसात्। सुतायिनिय। च्छतानुवमौ। होवा३हायि।

---

* 'ब्रह्मणा अन्नेन, शिरः; अथवा ब्रह्मणा वैविद्यलक्षणेन शिरः। ०००। बाहू०००। व्याप्नोतु००। एतदुक्तं भवति समन्तात् मदीयेन यज्ञेन'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २र र २ १ २र
सत्वामम। तुसोमायौ। होवा३हायि। सत्वाममौ।

र २ १र ३ ५र र २ र
होवा३हा। तुसो। मा२या२३४औहोवा ॥(२) प्रतेअ

र १ १ २ १ २र र
श्नोतु३कुक्षियोः। प्रायिन्द्रब्र। ह्मणाशायिरौ। होवा

२ १ २ १ २र र १
३हायि। प्रबाहूभू। ररा धासौ। होवा३हायि। प्र

१ २र र २ १र ३ ५र र
बाहूभौ। होवा३हा। ररा। धा२सा२३४औहोवा।

२ १ ३ १ १ १ १
घृतश्चुता२३४५ः(३) ॥ ७ * ॥ [१] ९

अथ द्वितीय-तृचे, प्रथमा।

१उ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र
आत्वेतानिषीदतेन्द्रमभिप्रगायत।

१ २ ३ १ २
सखायस्तोमवाहसः ॥ १ † ॥

"तु" [-शब्दः क्षिप्रार्थो निपातः, छान्दसं माङ्भ्याम् एतमिति शब्दोऽभ्यसनीयः]। हे "सखायः" ऋत्विजः! क्षिप्रम् अस्मिन्

---

* ऊ० गा० १प्र० २अ० ७गा०।

† छ० आ० २, २, २, १० (१भा० २७२ पृ०)=ऋ० वे० १, १, १९, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

कर्मणि आगच्छत आगच्छत [आदरार्थोऽभ्यासः]। आगत्य च "निषीदत" उपविशत। उपविश्य च "इन्द्रम्" "अभिप्रगायत" सर्वतः प्रकर्षेण स्तुत। कीदृशाः सखायः? "स्तोमवाहसः" त्रिवृत्पञ्चदशादिस्तोमानस्मिन् कर्मणि वहन्ति प्रापयन्तीति॥ ["अर्त्ति-स्तु-सु-हु-सृ धृ-क्षि-क्षु-भा-या-वा-पदि-यक्षि-नीभ्यो मन् (उ०,१,१३७)"—इति स्तौतेर्मन्-प्रत्ययान्तः स्तोमशब्दो नित्वादाद्युदात्तः (६,१,१९७)। स्तोमं वहन्तीति स्तोमवाहसः "वहि-हा-धाञ्-भ्यश्छन्दसि"-इत्यसुन् प्रत्ययः, तत्र णिदित्यनुवृत्तेः "अत उपधायाः (७,२,११६)"-इत्युपधाया वृद्धिः; कृदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वे (६, २, १३९) प्राप्ते "गतिकारकयोरपि पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वञ्च (उ०, ४, २२६)"—इत्यौणादिकसूत्रात् समासआद्युदात्तः॥ १॥

अथ द्वितीया।

२ १ २ ३ १र २र ३ १ २

पुरूतमम्पुरूणामीशानं वार्य्याणाम्।

२ ३ १ ३ १ १ ३ २

इन्द्रꣳसोमेसचासुते॥ २ *॥

सखायोऽभिप्रगायतेति पदद्वयमत्रानुवर्त्तते। हे "सखायः" ऋत्विजः! "सचा" यूयं सर्वे सह यद्वा सचा परस्परसमवायेन

* ऋ० वे० १, १, १९, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"सुते" अभिषुते सोमे प्रवृत्ते सति "इन्द्रम्" अभिप्रगायत। कीदृशमिन्द्रम्? "पुरूतमं" पुरून् बहुन् शत्रून् तामयति ग्लापयतीति पुरूतमः [तमु ग्लानौ (दि०,प०)—इति धातोर्ण्यन्तात् पचाद्यचि चित्वादन्तोदात्तेऽपि (६, १, १६३) कृदुत्तरपदप्रकृतिस्वरं (६, २, १३) बाधित्वा "परादिश्छन्दसि बहुलम्* (६, २, १९९)"—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम्], "पुरूणां" बहूनां "वार्याणां" वरणीयानां धनानाम्† "ईशानं" स्वामिनम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १र २र
सघानोयोगआभुवत्सरायेसपुरन्ध्या।
२ ३ १ २ ३ १र २र
गमद्वाजेभिरासनः ॥ ३ ‡ ॥ १० ¶

घ-शब्दोऽवधारणार्थोनिपातः,§ सर्वैस्तच्छब्दैः सम्बध्यते। "स घ" स एवेन्द्रः पूर्वमन्त्रोक्तगुणविशिष्टः "नः" अस्माकं‖ "योगे" पूर्वमप्राप्तपुरुषार्थस्य सम्बन्धे** "आ भुवत्" आभिमुख्येन

* अनेन सूत्रे यत्तु सक्थ-शब्दस्यैवाद्युदात्तो विकल्प्यते, परमत्र पठितवार्त्तिकश्लोकेनैवान्यत्रापि सर्वत्र दृष्टानुविषयः कल्प्यन्ते। तथाच—"परादिश्च परान्तश्च पूर्वान्तश्चापि दृश्यते। पूर्वादयश्च दृश्यन्ते व्यत्ययो बहुलन्ततः"—इति।

† 'वार्याणाम् उदकानाम्'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० १, १, १९, ३।

¶ 'अत्र देवातिथं साम'—इति वि०।

§ 'घ—इति पदपूरणः'—इदि वि०।

‖ 'नः—अस्मभ्यम्'—इति वि०।

** 'योगे—यत्र देवता युज्यन्ते असौ योगः यज्ञे'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

भवतु पुरुषार्थं साधयत्वित्यर्थः [भवते राशीर्लिङि परतो "लिङ्याशिष्यङ् (३, १, ८६)"—इत्यङ् प्रत्ययः, तस्य ङित्वेन गुणाभावात् उवङादेशः], स एव "राये" धनार्थम् "आभुवत्" आभवतु; स एव "पुरन्ध्या" योषित्या * भुवत् [यद्वा, बहुविधायां बुद्धावाभुवत् "पुरन्धिर्बहुधीः"—इति यास्कः (६, १३)] स एव "वाजेभिः" देवैः अन्नैः सह "नः" अस्मान् † "आगमत्" आगच्छतु [गमेर्लेट् तिप्, "इतश्चलोपः परस्मैपदेषु (३, ४, ९७)"—इति इकार-लोपः, "बहुलं छन्दसि (२, ४, ७३)"—इति शपोलुक्, "लेटोडाटौ (३, ४, ९४)"—इत्यडागमः, आगमाश्रनुदात्ताः इति तस्यानुदात्तत्वे धातुस्वरएव (६, १, १६२) शिष्यते ॥ ३ ॥ १०

॥ दैवातिथम् ॥ आ१र२ २३४। एतानि। यी१र२दा२ई१र२ता। ५
इ२न्द्रमभा१यि। प्र१र२गा१यता। सा२रखा१रयस्तोम। वा। औ२
३हो। व१वा२र३हा२३४साः। हा२या१यि। सा१रखायः१रस्तोम।
वा। औ२३हो२। ऊ१म्मा२३। हा२३४५सो६हायि ॥(१)

* 'पुरन्ध्या—रथ्या'—इति वि०। "पुरन्धिर्बहुधीस्तत्कः पुरन्धिर्भगः पुरस्तात्तस्यान्वादेश इत्येक मिन्द्र इत्यपरं स बहुकर्मतमः पुरां च दारयितृतमो वरुण इत्यपरम्"—इति निरु० नै० ६, १३।

† 'नः—अस्मभ्यम्'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ २ ५ ५ २र र १ २ १र
पुरू३४। तम्पु। रूहुणाम्। ईशानंवा। रियाणा

२ १र २र १ २ २ १ २
म्। इन्द्र७सोमेस। चा। औ३हो। ववा२ह२

५ २ १ २ १र१र१ २ १
३४तायि। हयायि। इन्द्र७सोमेस। चा। औ३हो।

१ २ ५ ३ २ र र र
ऊम्मा२३। ह्व३४५तो६हायि॥(२) सघा३४। नोयोगे।

५र ५ २ र १र २ १ २ १र ४र १
आभूद्वात्। सरायेसाः। पुरन्धिया। गमद्वाजेभिः।

२ २ १ २ ५ २ १ ३
आ। औ३हो। ववा२सार३४नाः। हयायि। गम

१र२र १ २ १ २
द्वाजेभिः। आ। औ३हो। ऊम्मा२३। सा३४५

५
नो६हायि(३)॥ ८ *॥ [१] १०

अथ तृतीयतृचे, प्रथमा।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
योगेयोगेतवस्तरं वाजेवाजेहवामहे।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
सखायइन्द्रमूतये॥ १ †॥

---

* ऊ० गा० १प्र० २अ० ८सा०।

† छ० आ० २, २, २, ९ (१भा० ३७१ पृ०) = य० वे० ११, १४ = ऋ० वे० १. १, २९, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"योगेयोगे" प्रवेशे प्रवेशे तत्तत्कर्मोपक्रमे [युजिर् योगे (रु०, उ०) "हलश्च (३, ४, १२१)"–इति घञ्, "चजोः कुघिण्ण्यतोः (७, ३, ५२)"—इति कुत्वम्, घञोञ्ञित्वादाद्युदात्तत्वम् (६, २, १९७), "नित्यवीप्सयोः (८, १, ४)"—इति वीप्सायां द्विर्भावे सति, आम्रेडितानुदात्तम् (८, १,३)] "वाजे वाजे" कर्मविघातिनि तस्मिन् सङ्ग्रामे "तवस्तरं" अतिशयेन बलिनम् "इन्द्रम्" "ऊतये" रक्षार्थं "सखायः" सखिवत् प्रियाः वयं "हवामहे" आह्वयामः* ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २३१र २र ३ १ २ ३ १र २र
अनुप्रत्नस्यौकसोहुवेतुविप्रतिन्नरम् ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ २
यन्तेपूर्वम्पिताहुवे ॥ २ † ॥

---

* कात्यायनेन त्वय मन्त्रोऽग्निचयनेऽजाभिमन्त्रणे नियुक्तः (१६, २,१०) महीधरस्त्वेव व्याचख्यौ—"अजदेवत्या गायत्री शुनःशेपदृष्टा, अजं मन्त्रयते। "सखायः" परस्परसख्यं प्राप्ता ऋत्विग्यजमाना वयम् "इन्द्रम्" इन्द्रियवन्तं वीर्यवन्त मिन्द्रियप्रदं वा अजम् "ऊतय" अवनाय रक्षणाय "हवामहे" आह्वयामः ह्वः ऋपि सम्प्रसारणम् (६, १, ३४)। क्व सति ? "वाजे-वाजे" तत्तदन्ने मनुष्याणं देवानाञ्च दातव्ये सति तत्तदन्नप्राप्ति निमित्तं वा। किम्भूतमजम्? "योगे-योगे तवस्तरं" युज्यत अनुष्ठीयत इति योगः कर्म, तस्मिन् तत्तत्कर्मणि तवस्तरं बलवत्तरमुत्साहवन्तम। तव इति बलनाम (निघ० २, ९, ४,)। तवो बलमस्याऽस्तीति तवस्वी। अस्मायेत्यादिना विन् (५, २, १२१)। अत्यन्तं तवस्वी तवस्तरस्तम् अतिशये तरप् विन्मतोर्लुगिति (५, ३, ६५) तरपि विनो लुक्॥"—इति ॥

† ऋ० वे० १, ९, २९, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"प्रत्नस्य" पुरातनस्य "ओकसः" स्थानस्य स्वर्गरूपस्य* सकाशात् "तुवि प्रतिं" बहून् यजमानान् प्रतिगन्तारम्† [अत्र प्रतिशब्दो भीमसेनो भीमइतिवत् प्रतिगन्तृ-शब्दं लक्षयित्वा तद्द्वारा तदर्थं लक्षयति, अतः प्रति प्रतिनिधि-प्रतिदानयोरिति-वत् सत्ववचनत्वेनानिपातत्वादनव्ययत्वे "पूरणगुणेत्यादिना (२, २, ११) न षष्ठी-समास-निषेधः]। "नरं" पुरुष-मिन्द्रम् "अनुहुवे" अनुक्रमेण कर्मस्वाह्वयामि [ह्वेञोलिटि "बहुलं छन्दसि (६, १, ३४)"—इति पूर्ववत्। सम्प्रसारण-पर-पूर्वत्वे द्विर्वचन-प्रकरणे "छन्दसि वा (६, १, १ वा०)"—इति वक्तव्यमिति द्विर्वचनाभावः। "यद्वृत्तयोगादनिघातः (८, १, ६६)]। "यं" "ते" त्वामिन्द्र "पिता" अस्मदीयो जनकः "पूर्वं" पुरा स्वकीयानुष्ठानकाले "हुवे" आहूतवान्, तमाह्वयामीति पूर्वेणान्वयः‡ ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
आघागमद्यदिश्रवत्सहस्रिणीभिरूतिभिः।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
वाजेभिरुपनोहवम् ॥ ३ ¶ ॥ ११ §

* 'ओकसः—गृहस्य, उदकस्य, बलस्यान्नस्य वा'—इति वि०।

† 'तुविप्रतिं—तुविपुर्विति बहुनाम, बहुप्रतिम्, प्रतिशब्देनात्र शत्रवो गृह्यन्ते, बहुशत्रुमिन्द्रम्'—इति वि०।

‡ 'यं ते पूर्वं पिता हुवे—अन्तरात्मनश्चायम् हे मदीयान्तरात्मन्! तम् इन्द्रं हुवे, यं ते तव पूर्वतने काले त्वदीयः पिता आह्वयते।'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० १, ९, २९, ४। § 'अत्र सौमेधं साम'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"यदि श्रवत्" यद्ययमिन्द्रो "नः" अस्मदीयं "हवम्" आह्वानं शृणुयात्, तदानीं स्वयमेव "सहस्रिणीभिः ऊतिभिः" बहुभिः पालनैः "वाजेभिः" अन्नैश्च "उप" समीपे "आ घ" अवश्यम्* "आगमत्" आगच्छेत् ॥ ३ ॥ ११

१र र र र र र १ ० १ र

॥ सौमेधम् ॥ योगेयोगेतवाहाउस्तारम्। वाजे

२र र १ २ ५

वाजे। हवा२माहायि। हुवायि। औ३हो२३४वा।

१ २र १ १ २

साखायइ। द्रमू२तायायि। हुवायि। औ३हो२३४

५ ३ र २ १ ऽ

वा। सखायआ। हुवा२यि। औ३हो२३४५वा६५६।

२ १ १११ २ र र १ २ १ र २

द्रमू३तये२३४५ ॥(१) अनुप्रत्नस्यौहोहाउकासाः। हुवेतु

१ २ ५

वि। प्रता२यिन्नाराम्। हुवायि। औ३हो२३४वा।

१ २र १र २ १ १ २

यान्तेपूर्वम्। पिता२हुवायि। हुवायि। औ३हो२३४

५ ३ र २र १ ऽ

वा। यन्तेपूर्वाम्। हुवा२यि। औ३हो२३४५वा६५६।

२ १ १ १ १ १ २र र र र १ २

पिता३हुवे २ ३ ४ ५ ॥(२) आघागमद्यदीहाउआवात्।

---

* 'आ घ – इति पदपूरणौ'—इति वि०। मन्त्रे "घा"—इति दीर्घपाठः। तत्र "निपातस्य च (६, ३, १३६)"—इति दीर्घः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २र १ २
साहस्रिणी। भिह्र२तायिभायिः। ह्रवायि। औ३हो

५ १२र १ १ २
२३४वा। वाजेभिह्र। पनो२हावाम्। ह्रवायि। औ

५ ३२र र २ १ ५
३हो२३४वा। वाजेभिह्र। ह्रवा२यि। औ३हो२३४५

२ १ १११
वा६५६। पनो३हवा२३४५म् (३)॥ ८ * ॥ [१] ११

अथ चतुर्थत्वचे, प्रथमा।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३क ३र
इन्द्रसुतेषुसोमेषुक्रतुम्पुनीषउक्थ्यम्।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
विदेवृधस्यदक्षस्यमहाꣳहिषः॥ १† ॥

"सोमेषु" "सुतेषु" अभिषुतेषु सत्सु हे "इन्द्र!" त्वं तान् पीत्वा "क्रतु" कर्मणां कर्त्तारम् "उक्थ्यम्" स्तोतारञ्च "पुनीषे" शोधयसि। यद्वा सोमेष्वभिषुतेषु उक्थ्याख्यं "क्रतु" यागं तैः सोमैः पुनीषे यजमानैः पूतं कारयसि। किमर्थम्? "वृधस्य" वर्द्धकस्य "दक्षस्य" बलस्य "विदे" लाभाय "सः" तादृशस्त्वं "महान्" "हि" खलु; अतएवं कर्त्तुं शक्नोषीत्यर्थः॥

"इन्द्रसुतेषु"-"इन्द्रः सुतेषु"—इति, "पुनीषे"-"पुनीते"—इति, "दक्षस्यमहाꣳहिषः"—"दक्षसो महान्हिषः"—इति च पाठौ॥ १॥

* ऊ० गा० १प्र० २अ० ८खा०।

† ऋ० आ० ४, २, ५, १ (१ भा० ७८२ पृ०) = ऋ० वे० ६, १.७, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१२३१ २ ३२३ १२३२
सप्रथमेव्योमनिदेवाना७सदनेवृधः।

३ १ ३१२ ३ १२३१
सुपारःसुश्रवस्तमःसमप्सुजित्॥ २* ॥

"सः" इन्द्रः "प्रथमे" प्रथिते विस्तीर्णे मुख्ये वा † "व्योमनि" विशेषेण रक्षके च "देवानां" "सदने" सीदन्त्यस्मिन्निति सदनं स्थानं स्वर्गाख्यं तत्र ‡ स्थितः सन् "वृधः" यजमानानां वर्द्धयिता च भवति। तथा "सुपारः" सुष्ठु पारयिता प्रारब्धस्य सम्यक् परिसमापयिता ¶ "सुश्रवस्तमः" अतिशयेन शोभनं श्रवोऽन्नं यशोवा यस्य स तथोक्तः, "समप्सुजित्" सम्यक् अप्सूदकेषु प्राप्येषु सत्सु यत् तद्विघातनो वृत्रादेर्जेता; यद्वा, आप इत्यन्तरिक्षनाम (निघ० १, ३, ८) अन्तरिक्षे वर्त्तमानानामसुराणां जेता § तमु हुवे इत्युत्तरत्र सम्बन्धः॥ २॥

---

* ऋ० वे० ६, १, ७, २।

† 'प्रथमे यज्ञे'—इति वि०।

‡ 'देवानां सदने स्थाने यज्ञे'—इति वि०।

¶ 'सुखेन पार्यते यष्टुं यः सः सुपारः'—इति वि०।

§ 'समप्सुजित्—सङ्ग्रामेषु जेता'—इति वि०। "समत्सु"—इति सङ्ग्रामनामसु निघण्टौ दृश्यते (२, १७, २१) तदेव पाठभेदात् समप्सु—इत्येवात्र विवरणकृदाशयः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ २ १ २
तमुह्वेवाजसातयइन्द्रम्भरायशुष्मिणम् ।

१ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ २
भवानःसुम्नेअन्तमःसखावृधे ॥ ३* ॥ १२ †

"तमु" पूर्वोक्तगुणमेव "शुष्मिणं" बलवन्तम् "इन्द्रं" "वाजसातये" बलाना मन्नानां वा साति र्लाभो यस्मिन् तादृशाय "भराय" सङ्ग्रामाय ; यद्वा, [ध्रियन्ते तस्मिन् हवींषीति भरो यज्ञः, प्रायेण सङ्ग्रामनामानि यज्ञनामत्वेन च दृश्यन्ते] भराय यज्ञार्थं "हुवे" आह्वयामि। हे इन्द्र ! त्वं "सुम्ने" सुखे धने वा लिप्सिते सति "नः" अस्माकम् "अन्तमः" अन्तिकतमः सन्निकृष्टतमो भव [तमेतादेश्वेति अन्तिकशब्दस्यतादि लोपः] ; "वृधे" वर्द्धनार्थञ्च "सखा" समानख्यानो मित्रभूतो भव ॥

"तमुहुवे"—"तमुह्वे—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १२

१ २ २ १२ १ १ २
॥ कौत्सम् ॥ इन्द्रसुतेषुसोमेषू । क्रतुरम्पुनायि । ष

१ २ र १ २ २ र १
उक्थियाम् । विदेवार्द्धा२ । स्यदत्तस्या । महाऽ२हा

१ २ १ र र १
यिषा२ः । महाऽ२३हिषा३४३ः ॥(१) सपृथमेवियोमा

, ऋ० वे० ६, १, ७, २ ।

† 'अथ कौत्सं साम'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १र १र २र१ १र १
नौ। देवा२नाꣳसा। दनवृधाः। सुपाराःसु२। अ

१ २ १ १ २
वस्तमाः। समप्सूजो२त्। समा२३प्सुजो३४३त्॥(२)

२ रर र१२ १ २ १
तमुक्ष्वेवाजसातायायि। इन्द्रा२भरा। यष्णुश्रणाम्।

२र१ र १ २र१ १
भवामाःह्व२। म्नेश्रन्तमाः। सखावाह्वा२यि। स

र१ १ २ १
खावाह्वा२यि। सखा२३वृधा३४३यि। ओ२३४५ई।

डा(३)॥ १० *॥ [१]

१ २१र२ १र २र१ र
॥ उद्वꣳशीयम्॥ इन्द्रसुतेषुसोमेषा। क्रतुम्पुनीषउक्था

१ १ २ १२ २
२३याम्। विदा२होश्यि। वा२३र्द्धा। स्यदा१हा३

२ र २ ५ १ ऽ २ २
स्या। मद्दाꣳहा२३४यिषाः। माहा३उवा३। उप्।

१ १ १ २१र र ११ रर र
हाऽ२यिषो३५हायि॥(१) सप्रथमेव्योमनिया। देवानाꣳ

र २ १ २ १ २ २
सदनेवा२३र्द्धाः। सुपा२ह्वो१। रा२३ःह्व। अवाश्स्ता

२ ३ ५ १ ऽ २ २ १
३माः। समप्सु२३४जीत्। सामा३उवा३। उप्। पव्ह

ऊ० गा० १प्र० २ख० १०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २र१र १र१११ र
ऽ२जो३५हायि ॥(२) तमुङ्ववेवाजसातयश्आ । इन्द्रम्भरा

१ १ २ १र २
यपुष्मार२३यिणाम् । भवा२हो१ ना२३:ह्व । मेत्रा

२ २ र २ ५ १ ऽ २
१न्त्ता३मा: । सखावा २ ३ ४ हौयि । साखा३उवा३ ।

२ १ २
उप् । वाऽ२ह्वौ३५हायि(३) ॥ २ * ॥ [२] १२

इति सामवेदार्थ-प्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य द्वितीयस्याध्यायस्य

तृतीय-खण्ड: ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थे खण्डे, प्रगाथरूपे—

प्रथमसूक्ते, प्रथमा ।

३१ २ ३१ २र३ १ २र३१२
एनावोअग्निन्नमसोर्जोनपातमाहुवे ।

३१ २र २१ २३ २र ३२३१२
प्रियञ्चेतिष्ठमरतिꣳस्वध्वरं विश्वस्यदूतममृतम् ॥ १ † ॥

---

* ऊ० गा० १९प्र० १ख० २सा० ।

† छन्द: आ० १, १, ५, १ (१ भा० १९७ पृ०) = ऋ० वे० ५, २, २१, १ ।

'इदानीं सन्निर्वत्त्व:, सच ह-देवत्य: अग्निरश्विनाविति'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"ऊर्जः" बलस्य "नपातं" [नपादित्यपत्यनाम (निघ०२, २,१३)] पुत्रं "प्रियम्" अस्माकम् "चेतिष्ठम्" अतिशयेन ज्ञातारं प्रज्ञापकं वा "अरतिं" गन्तारं स्वामिनं वा "स्वध्वरं" शोभन-यज्ञं "विश्वस्य" सर्वस्य यजमानस्य "दूतम्" "अमृतं" नित्यम् "अग्निम्" "एना" एतेन "नमसा" स्तोत्रेण हे ऋत्विग्यजमानाः ! "वः" युष्मदर्थम् "आहुवे" आह्वयामि ॥१॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३२ ३ १ २ ३ १२ ३क २र
सयोजतेअरुषाविश्वभोजसासदुद्रवत्स्वाहुतः ।
३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १२ ३२उ ३ १ २
सुब्रह्मायज्ञःसुशमीवसूनान्देवꣳराधोजनानाम् ॥२*॥१३†

"सः" अग्निः "अरुषा" आरोचमानौ "विश्वभोजसा" विश्वस्य पालयितारा वह्नौ "योजते" स्वकीये रथे "युनक्तु" [यद्वा, "विश्वभोजसा" विश्वस्य रक्षकेण "अरुषा" आरोचमानेन तेजसा "योजते" अयुज्यत]। तदनन्तरं यः अग्निः "स्वाहुतः" स्तोतृभिः सुष्ठु आहुतः सन् "दुद्रवत्" आनेतुं देवान् प्रति भृशं द्रवतु गच्छतु। कीदृशः ? सुब्रह्मा शोभनस्तुतिकः शोभनान्नोवा "यज्ञः" यष्टव्यः "सुशमी" शोभनकर्मा च भवति ; ततः "वसूनां" वासकानां "जनानां" यजमानानां सम्बन्धि "राधः" हविर्लक्षणं धनं "देवं" द्योतमान मग्निम्प्रति गच्छत्विति शेषः ॥ २ ॥ १३

---

* ऋ० वे० ५,२,२१,२ ।   † 'अथ बारवन्तीयम्'— इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१२२२ २ २ १ २
॥ वारवन्तीयम् ॥ एनावोअ । औहोहायि । अग्नि

३ ५ २२ २ २ २१ ५ १
यिन्नामा२३४सा । ऊर्ज्जोनपातमाऊवो२३४हायि । प्रिय

२ २ ३२४२ ५ १ २ ५
ञ्चेतिष्ठमरति१ँसुवध्वा३४ । औहोवा । इहा२३४हायि ।

२ २ ५ २ १ २ १ ० २ ३२४२ ५
उऊवा२३४राम् । विश्वस्य । दूतमम्रा३४ । औहोवा ।

१ २ ५ ३२ २ ५२
इहा२३४हायि । औहो३१२३४ । ताम् । एहियाई

५ २ २२ १ २ ३ ५
हा ॥(१) विश्वस्यदूऔहोहायि । तामामा२३४र्त्ताम् ।

२ १ ५ १२ २ २ २ ३२४२ ५
सयोजा२३४हा । तेअरुषाविश्वभोजा३४ । औहोवा ।

१ २ ५ २ २ ५ २ १ २ १ ० २ २
इहा२३४हायि । उऊवा२३४सा । सदुद्र । वात्सुबाहू

३२ ४२ ५ १ २ ५ ३२ २ ५ऽ
३४ । औहोवा । इहा२३४हायि । औहो३१२३४ । ताः ।

२ ५ २ २ २ १ २ ३ ५
एहियाईहा ॥(२) समुद्रवाऔहोहायि । हुवाहू२३४ताः ।

२ १ ५ १ २ २ ३२४२ ५
सुब्राह्मा२३४हायि । यज्ञःसुम्नमीवसू३४ । औहोवा ।

१ २ ५ २ २ ५ २२ १ २२ १
इहा२३४हायि । उऊवा२३४नाम् । देव१ँरा । धोज

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २र ४र ५ १ २ ५ ३र २
नाइ४। औहोवा। इहार२३४हायि। औहो३१२३४।
५ऽ र ५
नाम्। एहियाईहा(३)॥ ८*॥ [१]

४ र र ४ २ ४
॥ महावामदेव्यम्† ॥ आऽ५यिना। वोआ३आ३यिन्न
५ १ र र र र १ २१
मसा। ऊ। जोनपातमाहुवेप्रियञ्चेतिष्ठमरतिꣳसुवध्व।
र २ १ २ ३ र २
राम्। औ२३होहायि। विश्वा२३स्यदू। तमौहो३।
१ १ २ ३ ४ २
हुम्मा२। माऽ२र्त्तौ३५हायि॥(१) वाऽ५यिस्व। स्यदू३ता
४ ५ १ र र र २र१
३मम्टताम्। साः। योजतेअरुषाविश्वभोज। सा।
२ र २ १ २ ३र २ १
औ३होहायि। सदू२३द्रवात्। सुवौहो३। हुम्मा२।
१ २ ३ ४ २ ४र ५
हुऽ२तौ३५हायि॥(२) सा५ऽदु। द्रवा३त्सू३वाहुताः।
१ र र २र १ र २
स्व। ब्रह्मायज्ञःसुशमीवसू। नाम्। औ२३होहायि।
१र र २ ३र १ १ १
देवा२३ꣳराधाः। जनौहो३। हुम्मा२। नाऽ२मौ३५
२
हायि॥ ११‡॥ [२]

---

* ऊ० गा० २१प्र० २ख० ८सा०। † 'वामदेव्यम्—इति ख० पु० पाठः।
‡ ऊ० मा० २१प्र० २ख० ११सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २ १ २२ १२
॥ अध्यम्॥ एनावोअा२ग्निम्। नमसोवा। ऊऽर्जो

२१ १ २२ २ १ २ १ २२ १ २ १
नपा। तमाऊवायि। प्रियञ्चेतिष्ठमरतिᳫंस्वध्वरं विश्व

२ २ १ २ १२ १
स्यदूतम्। अा२३। म्नताउवा। ऊधिया२॥(१) वि

१ २ १२ २ १ १ १ २ २ १
श्वस्यदू२तम्। अम्नतोवा। सयोजते। अरुषावायि।

२ २ २ १ २ १ २ १२
स्वभोजसासन्दूद्रवत्सु। अा२३। ऊताउवा। ऊधिया

१ २ १ २ १ २२ १ २
२॥(१) सदुद्रवा२त्सु। आऊतोवा। सुब्रह्माया। यज्ञः

३ १ १ २ २२ २ १ २ २२ १ २
सुशमायि। वसूनान्देवᳫंराधोज। ना२३। नाउवा।

१२
ऊधिया२॥ १४ *॥ [३] १३

अथ द्वितीय-प्रगाथे—

प्रथमा।

१ १ ३ १ १ २ ३ २ ३ १
प्रत्युअदर्श्यायत्यू३ऽच्छन्तीदुहितादिवः।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अपोमहीवृणुतेचक्षुषातमोज्योतिष्कृणोतिसूनरी॥ १ †॥

* ऊ० गा० २१प्र० १अ० १४सा०।

† ऋ० सा० ४, १, २, १ (१भा० ६११ प०)=ऋ० वे० ५, ६, १, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"आयती" आगच्छती "उच्छन्ती" तमांसि विवासयन्ती वर्जयन्ती "दिवः" द्युलोकस्य सूर्य्यस्य वा "दुहिता" पुत्री, एवभूता उषाः "प्रति अदर्शि" सर्वैः प्रति दृश्यते ; "उ"—इति पूरणः ; सैषा "मही" महत् "तमः" नैशमन्धकारं "चक्षुषा" दर्शनेन "अप उ" [—इति निपातद्वय समुदायः अपेत्यस्यार्थे] "व्रणुते" निवारयति। एवं कृत्वा "सुनरी" जनानां सुष्ठु नेत्री उषाः "ज्योतिः" प्रकाशं "कृणोति" करोति॥

"व्रणुतेचक्षुषा"-"व्ययतिचक्षुषे"—इति पाठौ॥ १॥

अथ द्वितीया।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ १ ३ १र २र ३ १
उदुस्रियाःसृजतेसूर्यःसचाउद्यन्नक्षत्रमर्च्चिवत्।

१ २र २ २ १ १ २ ३ २ ३ १ १
तवेदुषोव्युषिसूर्यस्यचसम्भक्तेनगमेमहि॥ २ *॥ १४ †

"सूर्यः" सर्वस्य प्रेरकआदित्यः "उस्रियाः" रश्मीन् "सचा" सह युगपदेव "उत्सृज्यते" उद्गमयति। तथा "उद्यत्" उद्गच्छत् प्रादुर्भवन् "नक्षत्रं" नभसि दृश्यमानं ग्रहनक्षत्रादिकम् "अर्च्चिवत्" दीप्तिमत् करोति ; ["सौरेण तेजसा हि नक्तं चन्द्रप्रभृतीनां नक्षत्राणि भासन्ते", "सुषुम्नः सूर्यरश्मिश्चन्द्रमा गन्धर्वः"—इति हि निगमान्तरम्। एवञ्च सति हे "उषः"

* ऋ० वे० ५, ६, १, २। † त्रयोदशसूक्ते यन्त्रामसामानि दृष्ट्वापितन्नाभान्येव।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

उषोदेवते! "तव" "सूर्य्यस्य" च "व्युषि" विवासने प्रकाशने सति "भक्तेन" अन्नेन "सङ्गमेमहि" वयं गच्छेमहि। "इत्"-शब्दः पूरकः॥२॥ १४

२ र र १ र ३
॥ वारवन्तीयम्॥ प्रत्युवदाऔहोहायि। श्रीआयार३४
५ २ र र १ ५ १ र र
तायि। उच्छन्तीदुहितादायिवोर३४हायि। अपोमही
र र २ ३र ४र ५ १ २ ५ २
वृणुतिचक्षुषाता३४। औहोवा। इहार३४हायि। उऊ
२ ५ २र १ २ १ ७र २ ३र ४र ५
वार३४माः। ज्योतिष्कृ। णोतिसूना३४। औहोवा।
१ ३ ५ २र २ ५ र
इहार३४हायि। औहो३१२३४। रायि। एहियाई
५ २र र र १ १ ३ ५
हा॥(१) ज्योतिष्कृणोऔहोहायि। तायिसूनार३४रा
२ १ ५ १र र र २ ३र
यि। उदूस्रो२३४हा। याःसृजतेसूरियःसा३४। औ
४र ५ १ ३ ५ २ ३ ५ २ १ २
होवा। इहार३४हायि। उऊवार३४चा। उद्यन्।
१ ० २ ३र ४र ५ १ ३ ५ ३र २
नात्रमर्चो३४। औहोवा। इहार३४हायि। औहो३
५र ५ २ र र १ २
१२३४। वात्। एहियाईहा॥(२) उद्यन्नक्षाऔहोहा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ५ ११ ५ १र
यि। त्रामर्त्या२३४यिवात्। तविदू२३४हायि। षोविषू

र २ ३र ४र ५ १ २ ५ २
षिस्ूरियस्या३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उक्ष

२ ५ २ १ १र १ ७ र २ १र ४र ५ १
वा२३४चा। सम्भक्तो। नागमेमा३४। औहोवा। इ

२ ५ ३र २ ५र
हा२३४ हायि। औहो ३ १ २ ३ ४। हायि। एहिया६

५
हा(३) ॥ ८ * ॥ [१]

२ ४ २ ४र ५ १
॥ वामदेव्यम् ॥ प्रा५त्यु। अदा३र्शा३आयतायि। ऊ।

र र र र र र २र१ २
च्छन्तीदुहितादिवोअपोमहीवृणुतेचक्षुषात। मा। औ३

र २ १र २ ३ र २ १
होहायि। ज्योता२३यिष्कृणो। तिसौहो३। ऊम्मा

१ २ २ ४ २
२। ना२रो३५हायि ॥(१) ज्यो५तिः। कृणो३ता३यि

४र ५ १ र रर २ १ २
सूनरायि। ऊत्। उस्रियाःसृजतेसूरियस्साचा। औ

र २ १ २ २ र २ १
३होहायि। उद्या२३न्नक्षा। अमौहो३। ऊम्मा२।

१ २ २ ४ २ ४ ५
चा२यिवी३५हायि ॥(२) ऊ५द्यत्। नक्षा३त्रा३मर्चिवात्।

---

* ऊ० गा० २१प्र० २ख० ९सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

१ २ २ २ २ १ २ २ २
ता। वेङ्कषोवियुषिसूरियस्य। चा। औ३होवायि।
१ २ २ ३ २ २ १ १
सम्भा२३क्तेना। गमौहो३। ऊम्मा२। मा॒ऽ२हो३५
२
वायि(३)॥ १२ *॥ [२]

१ २ १ २ १
॥ अध्यम् ॥ प्रत्युवदा२र्शि। आयतौवा। उच्छ
२२ १ २ २२ २ १ २ २ १२ १२ १ १२ १ १२ १२
न्तीदू। हिवादिवाः। अपोमहीवृणुते चक्षुषातमोज्यो
१ २ १ २ १२
तिष्कृणोति। सू२३। नराउवा। अूधिया२॥(१)
१२ २ १ २१ २१ १ १ १२
ज्योतिष्कृणो२ति। सूनरौवा। उदुस्रियाः। सृजते
१ २२ १ २१ २
सू। रियःसचाउद्यन्नक्षत्रम्। आ२३। विवाउवा।
१२ १ १ २१२ २१
अूधिया२॥ उद्यन्नक्षा२त्रम्। अर्चिवौवा। तवेदुषो।
२ ३२ २ १ १ १ २२ १ २
वियुषिसू। रियस्यचसम्भक्तेनग। मा२३यि। महाउ
१२
वा। अूधिया२(३)॥ १५ †॥ [३] १४

---

* ऊ० गा० २१प्र० २ख० १२सा०।

† ऊ० गा० २१प्र० २ख० १५ सा०।

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीये प्रगाथे—

प्रथमा।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ १
इमाउवान्दिविष्टयउस्राहवन्तेअश्विना।
३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२ २२
अयंवामह्वेवसेशचीवसूविशंविश ंहिगच्छथः॥ १ *॥

"इमाः" "दिविष्टयः" दिवमिच्छन्त्यः प्रजा ऋत्विजोऽपि "उ"—इति चार्थे ; हे "अश्विना !" "उस्रा" वासकौ उस्रौ वा "हवन्ते" आह्वयन्ति "अयं" स्तोतापि हे "शचीवसौ" कर्म्मधन ! "वां" युवाम् "अवसे" अस्मद्रक्षणाय युवयोस्तर्पणाय वा "अह्वे" आह्वयामि। किमर्थम् ? एवं प्रजा अपि, अयमपीत्यादरोक्ति-रिति "विशं विशं हि गच्छथः" सर्वाः स्तुतिकर्त्रीः प्रजाः प्रति युवां गच्छतः खलु, तस्मादेवमुच्यत इति॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
युवञ्चित्रन्ददथुर्भोजनन्नराचोदेथा ंसूनृतावते।
३ १२ ३ ३ १२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २२
अर्वाग्रथ ंसमनसानियच्छतम्पिबत ंसोम्यम्मधु॥२†॥१५‡

---

* ऋ० आ०४, ८, ९, २ (१भा० ६१३पृ०)=ऋ० वे०५, ५, २१, १।

† ऋ० वे०५, ५, २१, १। ‡ त्रयोदश-चतुर्द्दशसूक्तयोर्यन्नामानि सामानि इहापि तन्नामान्येव।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "नरा" नेतारावश्विनौ ! "युवं" युवां "चित्रं" चायनीयं "भोजनं" धनं "ददथुः" धारयेथे, तद्वन् "सूनृतावते" स्तुतिमते स्तोत्रे "चोदेथां" प्रेरयतम्, * तदर्थं "समनसा" समानमनस्कौ सन्तौ "रथं" युवयोः सम्बन्धिनम् "अर्वाग्" अस्मदभिमुखं "नियच्छतं" नियमतम्, तथा कृत्वा "सोम्यं" सोमसम्बन्धिनं "मधु" मधुरसञ्च † "पिबतम्" ॥ २ ॥ १५

१र र र १ २ ३
॥ वारवन्तीयम् ॥ इमाउवाऔहोहायि। हायिविष्टा२
५ २ र १ ५ १ २ र
३४याः । उत्साहवन्तेअश्वायिनो२३४हायि। अयंवामह्ने
र र २ ३र ४र ५ १ ३ ५ २
अवसेशचीवा३४ । औहोवा। इहा२३४हायि। उक्
३ ५ २ १ २ १ ७ २ ३र ४र ५
वा२३४सू। विशंवि। शाᳲहिगच्छा३४। औहोवा।
१ ३ ५ ३र २ ५र ५
इहा२३४हायि। औहो३१२३४। थाः। एहियाई‌हा ॥ (१)
२ र र १ २ २ ५ १२
विशंविशाऔहोहायि। हायिगच्छा२३४थाः। युवाञ्चा

---

* 'चोदेथां सूनृतावते—एवं चोदनां कुरुतां यथा सूनृता वयं भवेम !'—इति वि०।

† 'सोम्यं मधु—सोमे भवं स्वादुद्रव्यम्'—इति वि०। "मये च (४, ४, १३८)—इति पा०। "सोमशब्दाद्यः स्यात्मयडर्थे। सोम्यं मधु सोममयमित्यर्थः ॥"—इति च तत्र दीक्षितः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १ र २ ३र ४र ५ १ २
२३४यिहायि। त्वन्ददद्युभीजनन्ना३४। औहोवा। इहा

५ २ ३ ५ २र१र२र १ ७ र २
२३४हायि। उद्भवा२३४रा। चोदेथाम्। स्वनृतावा३४।

३र ४र ५ १ २ ५ ३र २ ५र
औहोवा। इहा२३४हायि। औहो३१२३४। तायि। एहि

५ १र र र र र १ २ ३ ५
याइहा॥(२) चोदेयाऽसूऔहौहायि। नार्त्तावा२३४तायि।

२ १ ५ १ र २ ३र ४र ५
अर्वाग्रा२३४हा। थऽसमनमानियच्छा३४। औहोवा।

१ २ ५ २ ३ ५ २ १ २ १ ०
इहा२३४हायि। उद्भवा२३४ताम्। पिबतम्। सौमि

२ ३र ४र ५ १ २ ५ ३र २
यम्मा३४। औहोवा। इहा२३४हायि। औहो३१२३

५र ५ ४
४। धू। एहियाइहा। हो५ई। डा(३)॥१०*॥ [१]

३ र ४ २ ४ ५
॥ वामदेव्यम्॥ आऽ५यिमाः। उवा३न्दा३यिविष्टयाः।

१ र र र र र र २११
ऊ। स्वाद्वन्तेअश्विनाअयंवामह्वेअवसेशचीव। सु।

२ र २ १ २ ३र २ १
औ३होहायि। विशा२३ंविशाम्। हिगौहो३। ऊम्मा

१ २ ३ ४
२। काऽर्यो३५हायि॥(१) वाऽ५यिशाम्। विशा३ऽ

* ऊ० गा० २१प्र० २ख० १०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ४ ५ १ २र २ १
हाऽ३यिगच्छथाः। यू। वञ्चिचन्ददथुर्भोजनन्न। रा।
२ ३र २ १र २र २ २ ३र २ १
औ३होवायि। चोदे२३याꣳसू। नृतौहो३। ऊम्मा
१ २ ३ २र ४ १
२। वाऽ२तो३५हायि॥(२) चोऽ५दे। थाꣳसू३ना३
४र ५ १ २र २र २ १
र्त्तावनायि। आ। र्वाग्रथꣳसमनसानियच्छ। ताम्।
२र २ १ २ ३र २ १
औ२३होवायि। पिबा२३तꣳसो। मियौहो३। ऊम्मा
१ २
२। मा२धो३५हायि(३)॥ १२ *॥ [२]
१र १ २ १र
॥ अध्यम्॥ इमाउवा२न्दि। विष्टयोवा। उस्रा
२ १ २र ३ २ १ २ १र २ १र २र १ र २ २ १ २
हवा। तेअश्विना। अयवामह्नेवसेशचीवस्वविशंविशꣳ
१ २ १र १
हि। गा२३। च्छथाउ। वा। अधिया२॥(१) वि
१ १ १ २ १ २ २ २ १
शंविशा२ꣳहि। गच्छथोवा। युवञ्चित्राम्। ददथुर्भो।
२ र १र र २र र १ २ १र
जनन्नराचोदेयाꣳह्नन्। ता२३। वताउवा। अधिया
१र र र र १ २ १र २ १
२॥(२) चोदेयाꣳसू२न्। तावतोवा। अर्वाग्रथाम्।

---

* ऊ० गा० २१प्र० २ख० १२खा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ३ २ १   २   १ २ र १   २
समनसा। नियच्छतम्पिबतꣳसोमि। या२३म्। मधा
     १र   १ २   १
उवा। अूधिया२। ए२३हिया ३४३। ओ२३४५ई।

डा॥ १६ *॥[३]१५

इति सामवेदार्थ-प्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य द्वितीयस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः† ॥ ४ ॥

अथ पञ्चम-खण्डे‡—

अस्यप्रत्नेति नवर्चसूक्ते, प्रथमा।

२ २ ३ २उ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अस्यप्रत्नामनुद्युतꣳशुक्तन्दुदुह्रे अह्रयः।
१ २   ३ १र २र
पयःसहस्रसामृषिम्॥ १ ¶॥

"अस्य" सोमस्य "प्रत्नां" पुरातनां "द्युतं" द्योतमानां तनुम् "अंनु" "शुक्रं" दीप्तं "सहस्रसां" अभिलषितस्यापरि-

---

* ऊ० गा० १प्र० २ख० १६सा०।

† 'समाप्ता सन्धिः। अथ षोड़शिकोऽतिरात्रो ब्राह्मण-समाम्नायेऽथ ऋक्समाम्नाये न तथा कल्पप्रकारः कल्पसो ज्योतिष्टोमोऽतिरात्रः षोड़शिकः। तथा च लक्षण-कारः—अतिरात्रो ०००'—इति वि०।

‡ 'इदानीं द्वादशाहस्य प्रथममहस्तस्य बहिष्पवमानम्'—इति वि०।

¶ य० वा० ९, १६=ऋ० वे० ७, १, ९, १।

(३२)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मितस्य फलस्य दातारम् "ऋषिम्" अतीन्द्रियकर्म्मफल-द्रष्टारं "पयः" पातव्यं * "अह्रयः" कवयः † "दुह्रे" दुहन्ति ‡ ॥ १ ॥

* 'पयः—क्षीरम्'—इति वि०।

† 'अह्रयः—अह्राकाराः'—इति वि०।

‡ अत्र महीधरः—"गायत्र्यवत्सारदृष्टा गोऽग्निपयोदेवत्या। अस्याग्नेः प्रत्नां चिरन्तनकालभवां घृतमनु दीप्तिमनुलक्ष्य। अह्रयः नास्ति ह्रीर्येषामीदृशा लज्जारहिता दोग्धारः ऋषिं गां शुक्रं शुद्धं पयो दुदुह्रे दुदुहिरे। दुहेर्लिटि इरयो रे इति रे आदेशे रूपम्। ऋष गतौ। अर्षति दोहनस्थाने गच्छतीति ऋषिगाः। तां होमार्थं दुग्धवन्तः। सायं दोहनकालेऽग्निप्रकाशाभावे दुह्यमानं पयो भूमौ पतिष्यतीति शङ्कया दोग्धॄणां लज्जा भवति। तस्यामग्निदीप्तौ स्कन्दशङ्कानुदयाल्लज्जाभावादह्रयो दोग्धारः। किम्भूतामृषिं सहस्रसाम्। योऽन्तकर्म्मणि। सहस्रसङ्ख्याकानि कर्म्माणि स्यति समापयति क्षीरदध्याज्यहविःप्रदानेनेति सहस्रसा ताम्। स्यतेः क्विप्। तद्वा अस्या ऋचोऽर्थान्तरम्। गाम्प्रकृत्याग्निहोत्रब्राह्मणे श्रूयते। तासु हाग्निरभिदध्यौ मिथुन्येऽनया स्यामिति तां सम्बभूव तस्यां रेतः प्रासिञ्चत्तत्पयोऽभवदित्यादि (२,२,४,१५)। तदभिप्रायमेषा ऋग्वदति। अह्रयः गावः नास्ति ह्रीर्लज्जा यासां ता अह्रयः अलज्जा उज्ज्वलाः प्रशस्ता इत्यर्थः। मलिनो हि लज्जते। अह्रयो गावोऽस्याग्नेः प्रत्नां चिरन्तनीमात्मानुपक्तां घृतं दीप्तिं शुक्रं शुक्ररूपापन्नां घृतमेव पयो दुग्धं दुदुह्रे दुहन्ति क्षरन्ति। अग्निना शुक्ररूपेण सिक्तां स्वकान्तिमेव गावो दुग्धरूपेण क्षरन्तीत्यर्थः। सहस्रसामृषिमिति विशेषणद्वयं पयसः। सहस्रं सनोति सहस्रसास्तम्। चातुर्मास्यपशुसोमानां सम्भक्तारम्। पुंस्त्वमार्षम्। जनसनखनक्रमगमो विडिति विट्प्रत्यये विड्वनोरनुनासिकस्यादित्याकारे वेर्लोपे सहस्रसा इति रूपम्। तथा ऋषिं द्रष्टारम्। गवि वर्त्तमानं दृष्टत्वं पयस्युपचर्यते। स हैनानुदीक्ष्य हिङ्ङ्कारेत्युपक्रम्य ते देवा विदाञ्चक्रुरेष साम्नो हिङ्कार इत्यादिना ग्रन्थेन गोभिर्हिङ्कारो दृष्ट इति प्रत्यपादि। यद्वा सहस्रसामृषिमिति विभक्तिलिङ्गवचनव्यत्ययेन अह्रय इत्यस्य विशेषणद्वयम्। किम्भूता अह्रयः सहस्रसाः ऋषयः। पूर्ववदर्थो वा"—इति ॥

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

२ १ २ १र ९ २ ३ १ र २र
अयꣳसूर्य्य इवोपदृगयꣳसराꣳसिधावति।

३ २ ३ २ र ३ १ र २ र
सप्तप्रवतआदिवम् ॥ २* ॥

"अयं" सोमः "सूर्य्य इव" यथा सूर्य्यः सर्व्वस्य लोकस्योपद्रष्टा, तथा कर्म्मणाम् "उपदृक्" उपद्रष्टा; अपिच "अयं" सोमः "सरांसि" त्रिंशत् उक्थपात्राणि [—इति केचिद् वदन्ति, अपरेतु त्रिंशदहोरात्राणि सरांसीति], तानि "धावति" प्रतिगच्छति [तथाच यास्कः—"तत्रैतद् याज्ञिका वेदयन्ते त्रिंशदुक्थपात्राणि, माध्यन्दिने सवने एकदेवतानि, तान्येतस्मिन् काल एकेन प्रतिधानेन पिबन्ति, तान्यत्र सरांस्युच्यन्ते—त्रिंशदपरपक्षस्याहोरात्राः त्रिंशत् पूर्व्वपक्षस्येति नैरुक्ताः (५, ११) इति †]। अपिचायं सोमः "दिवम्" अधिकृत्य "सप्त प्रवत" सप्त नदीरातिष्ठति‡ ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ७, १, २, २।

† "तथा एताश्चान्द्रमसा आगामिन्य आपो भवन्ति रश्मयस्ता अपरपक्षे पिबन्ति। तथापि निगमो भवति। यमक्षितिमक्षितयः पिबन्तीति तं पूर्व्वपक्ष आप्याययन्ति। तथापि निगमो भवति। यथा देवा अंशुमाप्याययन्तीति"—इति च तच्छिष्टांशः।

‡ 'सप्त प्रवत—सप्त लोकान् प्रवत। अथवा सप्त छन्दांसि'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

३ १र २र १ १र २र३ १२
अयंविश्वानितिष्ठतिपुनानोभुवनोपरि।
१ २ ३१र २र
सोमोदेवोनसूर्यः॥ ३*॥ १६ †

"पुनानः" पूयमानः "अयं" "सोमः" "विश्वानि" सर्वाणि "भुवना" भुवनानि सर्वेषां भुवनानाम् "उपरि" "तिष्ठति"। तत्र दृष्टान्तमाह—"देवो न सूर्यः" यथा सूर्यो देवः सर्वेषां भुवनानामुपरि तिष्ठति तद्वदयं सोमोऽपीत्यर्थः॥ ३॥ १६

३ २ र
॥ सत्रासाहीयम्॥ अस्या२३। प्रत्नामनुद्युतम्।
५ ५ १ र १ १
ओ६वा।॰ शुक्रन्दुदुह्रे अह्रा२याः। पा२याः। सा२३
२ १ ऽ २र २र २ १ ५ ५
हा। स्वसौ२हो वाहा३४३यि। आ२३४र्षौ६हायि॥
३ २ र र ५ ५ १
(१) अया३४म्। सूर्यइवोपदृक्। ओ६वा। अय७
र र १ १ २ १ ऽ
सरा७सिधावा२तायि। सा२प्ता। प्रा२३वा। तऔ
२र ३र २ १ ५ ५ ३ २
३हो। वाहा३४३यि। दा२३४यिवो६हायि॥(२) अया

* ऋ० वं० ७, १, २, ३।

† मूलेत्येतदन्त मेव षोड़शं स्तूक्तम्, विवरणादि-मतेप्येवमेव। 'उक्तः प्रथमपर्य्यायः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३४म्। विश्वानितिष्ठति। ओ६वा। पुनानोभुवनो

पा२रायि। सो२मो। दा२३यिवाः। नसौ३र्हो। वा

हा३४३यि। रा२३४योई्हायि(३)॥ ८ *॥ [१]

॥ आमहीयवम्॥ अस्यप्रा३त्नामनुद्यताम्। शु

क्रान्दू१दू२। ह्रे आ२३ह्रयाः। पयःसहा। ससा२३

मृषाउ। वा३॥(१) अयꣳसू३र्य्यइवोपदृक्। अयꣳसा

१रा२। सिधा२३वतायि। सप्तप्रवा। तआ२३दिवाउ।

वा३॥(२) अयंवा३यिश्वानितिष्ठायि। पुनानो१भू२। व

नो२३परायि। सोमोदेवाः। नसू२३रियाउ। वा३।

स्तोषे३४५ (३)॥ ३ †॥ [२]

॥ जराबोधीयम्॥ अस्यप्रत्नोवा। द्यानुद्युताम्।

शुक्रान्दू२३दू। ह्रे याःसा१हा२३सा। साम्। स्तषो३

---

* ऊ० गा० ६प्र० १ख० ६सा०। † ऊ० गा० ६प्र० १ख० ३सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र १ १ १ र २ १
४५ई। डा॥(१) अयꣳसूर्य्योवा। आयिवोपदृक्।
२ १ र र १ २ ४
अयाꣳसार२३रा। सिधावातायि। सप्ताप्रा१वार२३ताः।
५र १ २ २ १ १ १
आ। दिवो२३४५ई। डा॥(२) अयंविश्वोवा। नायि
२१ २१ १ र १ र २
तिष्ठतायि पुनानो२३भू। वनोपारायि। सोमोदा१
४ ५र ३ १
यिवार२३ना। सू। रियो२३४५ई। डा(३)॥१०॥[३]
२र र १
॥ हाविष्मतम्॥ हावस्यप्रत्नामनुद्युतꣳहाउ। शुक्र
२ १ २ २ ५ १ १ १
न्दुदू३। क्रे अह्वा२३४याः। ऐ२हो१आ२३यिही। प
२ १ १र ३ ५र र १र
याःसा३हा। स्वसाम्। आ२र्षा२३४औहोवा॥(१) हा
र र १ २ १ १ ३
वयꣳसूर्य्योवोपदृग्घाउ। अयꣳसरा३। सायिधावार२३
५ २ १ २ २ १र
४तायि। ऐ२हो१आ२३यिही। सप्ताप्रा३वा। तआ।
३ ५र र २र र
दा२र्यिवा२३४औहोवा॥(२) हावयंविश्वानितिष्ठतिहाउ।
१र र २ १ २ २ ५ २
पुनानोभू३। वानोपार२३४रायि। ऐ२हो१आर३यिही।

० ऋ० गा० ८प्र० २ख० १०षा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २ २ १र ३ ५रर २ १
सोमोदा३यिंवाः। नह्व। रा२या२३४औहोवा। हवि

२ १ १ १ १
ष्मते२३४५॥ ८*॥ [४]

२ १ २ १र १ १
॥ आभूभार्गवम्॥ अस्यप्रत्नाम। नुद्यू३ताम्।

१ २ १ ३ ५ १ २
शुक्रन्दुदू३। ह्रेआ२ह्रा२३४याः। पयाःसा१हार२।

२ २ १ ५ ५ १ १ र २र
स्वसा३म्। आ२३४र्षीईहायि॥(१) अयꣳह्वर्यः। दुवो

२ १ २ १ ३ ५ १
पा३हक्। आयꣳसरा३। सायिधा२वा२३४तायि। स

२ २ २ १ ५ ५ २ १
प्राप्रा१वा२। तआ३। दा२३४यिवोईहायि॥(२) अयं

र २ २ १ र र २ १ ३
विश्वानि। तिष्ठा३तायि। पूनानोमू३। वानो२पा२३

५ १र २ ३ २ १ ५ ५
४रायि। सोमोदा१यिवा२ः। नह्व३। रा२३४योईहा

यि॥ १९†॥ [५]

२ र १ २ १ १
॥ मार्गीयवाद्यम्॥ अस्यौहोवा। प्रात्ना२म्। अ

१ २ ५ २ १ २ र १ २ १
नूद्यू२३४ताम्। शुक्रन्दुदू। ह्रेआह्रा१या२ः। पयः।

* ऊ० गा० ११प्र० २ख० ८सा०। † ऊ० गा० १४प्र० १ख० १९सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ ३ ५ १ २ ५र र
हा। औ३होयि। सा२३४हा। सा२सा२३४औहो
२ १ १११ २ र १ २ १
वा। ए३। ऋषा२३४५यिम् ॥(१) अयौहोवा। सू
३ २ ३ ५ २ १ २र १ २
र्य्यारिः। द्रुवोपा२३४हक्। अयꣳसरा। सिधावा१ता२
१ २ २ ३ ५ १ २
यि। सप्त। हा। औ३होयि। प्रा२३४वा। ता२आ
५र र २ १ ११११ २ २ १ १
२३४औहोवा। ए३। दिवा२३४५म् ॥(२) औयौहोवा।
१ ३ २ ३ ५ १ र२र १
वायिश्वा२। नितायिष्ठा२३४तायि। पुनानोभु। बनो
२ १र २ २ ३
पा१रा२यि। सोमः। हा। औ३होयि। दा२३४यि
५ १ २ ५र र २ १ १ १
वाः। ना२स २३४ औहोवा। ए३। रिया २ ३
१ १
४ ५ः(३) ॥ २० * ॥ [६]

२ र २ १
॥ सौमित्रम् ॥ अस्यप्रत्नामनुद्यु ता३मे। प्रुक्रन्दु
२र २ १ २
दुह्रे। आ२१२३। ह्रया३४३ः। पा२३याः। सहा
१ ४ ५ ४ ५ २ र
२ओ२३। स्रसोवा। आ५षीईहायि ॥(१) अयꣳसूर्य्य

* ऊ० गा० १४प्र० १ख० २०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

इवोपह३गे। अयꣳसराꣳसि। धा२१ऽ२३। वता३४
३यि। सार२३न्ना। प्रवा२ओ२३। तओवा। दा५यिवो
६हायि॥(२) अयंविश्वानितिष्ठता३ए। पुनानोभुव।
नो२१ऽ२३। परा३४३यि। सो२३मा:। देवा२ओ२
३। नओवा। रा५योई्हायि(३)॥ १ *॥ [७]

॥ ऐटतम्॥ अस्य। एआस्या। प्रत्नाम। नू३।
आ२नू२३४औहोवा। द्यू२३४ताम्। शुक्रान्दू२३४दू।
ह्रे आ३। ह्रे२आ२३४औहोवा। ह्रा२३४याः। पयाः
सा२३४हा। ससा३। सा२सा२३४औहोवा। आ२३
४र्षीम्॥(१) अयम्। एआयाम्। सूर्यई। वा३।
आ२यिवा२३४औहोवा। पा२३४इक्। अयाꣳसा२३४

* ऊ० गा० १४प्र० २ख० १गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

रा। सिधा३। सा२यिधा२३४औहोवा। वा२३४ती। सप्नाप्रा२३४वा। तआ३। ना२आ२३४औहोवा। ही२३४वाम॥(२) अग्रम। एआयाम। विश्वानि। ता३यि। ना२यिता२३४औहोवा। ष्ठा२३४ती। पुनानो२३४भू। वनो३। वा२नो२३४औहोवा। पा२३४री। सोमोदा२३४यिवाः। नस्तू३। ना२स्तू२३४औहोवा। री२३४याः॥२ *॥ [८]

॥ धुरासाकमश्वम्॥ अस्यप्रत्ना३म्। हौ३हो३१यि। अनुद्यु ता३म्। हौ३हो३१यि। शुक्रन्दुदू३। हौ३हो३१। द्रे अद्रुया३ः। हौ३हो३१यि। पयःसहा३। हौ३हो३१। ससाम्ऋषा३यिम्। हौ३हो३१२३४५ई। डा॥(१)

* ऊ० गा० १४प्र० १ख० २सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अयꣳसूर्य्या३ः। हौ३हो३१यि। द्रुवोपदृ३क्। हौ३हो३१। यि। अयꣳसरा३। हौ३हो३१। सिधावता३यि। अयꣳसराꣳसिधा। हा३हा३यि। वा२३४तायि। साप्ना३उवा३। प्रा२वा२३४औहोवा। तआर्दियि। हौ३हो३१यि। सप्नप्रवा३। हौ३हो३१। तआदिवा३म्। हौ३हो३१२३४५ई। डा॥(२) अयंविश्वा३। हौ३हो३१। नितिष्ठता३यि। हौ३होयि। पुनानोभू३। हौ३हो३१। वनोपरा३यि। हौ३हो३१यि। सोमोदेवा३ः। हौ३हो३१। नसूरिया३ः। हौ३हो३१२३४५ई। डा॥ ३ *॥ [९]

॥ विलम्बसौपर्णम्॥ अस्यप्रत्नामनुद्युतम्। ईयइयाहायि। शुक्रन्दुदुह्रेआ। हा३हा३। ह्रा२३४

* ज० मा० १४प्र० २ख० २सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १ २ १ १ २ ५र र २ र
याः । पाया३उवा३ । सा२हा२३४औहोवा । स्वसाम्हं

२ १ १ १ १ २ १ र १र १ २१ २
पा२३४५यिम ॥(१) अयꣳसूर्य्यइवोपहक् । ईयइवाहा

४ २ ४र ५र २ १ १ ५
यि । अयꣳसराꣳसिधा । हा३हा३यि । वा२३४तायि ।

१ २ २ १ ३ ५र र २ र
साप्ता ३ उवा ३ । प्रा २ वा २ ३ ४ औहोवा । तआदि

२ १ १ १ १ २ १ र २ १ १ १ २
वा२३४५ुम् ॥(२) अयंविश्वानितिष्ठति । ईयइयाहायि ।

४ र १र ४ ५र २ २ १ ५ १ २
पुनानोभुवनो । हा३हा३यि । पा२३४रायि । सोमा३

२ १ ३ ५र र २ र २
उवा ३ । दा २ यिवा २ ३ ४ औहोवा । नसूरिया २ ३

४ ५ः ॥ ४॥ [१०] १६

अथ चतुर्थी† ।

२ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
एषप्रत्नेनजन्मनादेवोदेवेभ्यःसुतः ।

१ २ ३ १ २
हरिःपवित्रेअर्षति ॥ १‡ ॥

* ऊ० गा० १४प्रा० २ख० ४सा० ।

† मूलेलियं सप्तदशसूक्तस्य प्रथमा, विवरणादि-मतेप्येवमेव । तथैवात्रोत्तरत्र बोध्यम् ।

‡ इयमत्रैव पुनः श्रोष्यमाणा पञ्चम-द्वितीय-द्वितीय-नवमी । ऋ० वे०६, ७, ११, ४ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"हरिः" हरितवर्णः "देवः" द्योतमानः "एषः" सोमः "प्रत्नेन" पुराणेन "जन्मना" जननेन* "देवेभ्यः" देवार्थं "सुतः" अभिषुतः सन् "पवित्रे" "अर्षति" आरोचते ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी।

३ १ २ ३ २ ३ १ २   ३ २ ३ १ २ ३ १ २

एषप्रत्नेनमन्मनादेवोदेवेभ्यस्परि।

३ १र २र

कविर्विप्रेणवावृधे ॥ २ ॥

"प्रत्नेन" पुराणेन "मन्मना" साधनेन स्तोत्रेण युक्त इति शेषः† "देवः" द्योतमानः "एषः" सोमः "देवेभ्यः" देवार्थं "कविः" मेधावी सन् "विप्रेण" मेधाविना यजमानेन ऋत्विजा "परिवावृधे" परिवर्द्धते ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी‡।

३ २ ३ १र   २र ३ ३ ३ १ २

दुहानःप्रत्नमित्पयःपवित्रेपरिषिच्यसे।

१ २ ३ १   २

क्रन्दन्देवाँ॒अजीजनः ॥ २ ¶ ॥ १७

---

* 'जन्मना—कर्मणा, नाम्ना वा'—इति वि०।

† 'मन्मना—मन्म बलमभिधीयते, बलेन'—इति त्रि०।

‡ मूले त्वेतदन्तमेव सप्तदशं सूक्तम्, विवरणादि-मतेऽप्येवमेव।

¶ ऋ० वे० ६, ८, १२, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"प्रत्नमित्" पुराणमेव "पयः" रसं * "दुहानः" हे सोम! पवित्रे परिषिच्यसे। हे सोम! त्वं "क्रन्दन्" शब्दं कुर्वन् "देवान्" इन्द्रादीन् "अजीजनः" स्वसमीपे जनयति। यत्र सोमोऽभिषुते तत्र देवा नियतं प्रादुर्भवन्तीत्यर्थः॥

"अजीजनः"-"अजीजनत्"—इति पाठौ †॥ ६॥ १७

अथ सप्तमी ‡।

१ २ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
उपशिक्षापतस्थुषोभियसमाधेहिशत्रवे।
१ २ ३ २ ३ २
पवमानविदारयिम्॥ १ ¶॥

हे "पवमान" सोम! "उपशिक्ष" त्वं समीपे कुरु। कान्? "उपतस्थुषः" उपक्रम्य स्थितानस्मदभिमतानित्यर्थः। "शत्रवे" शत्रुषु अस्मद्विरोधिषु "भियसं" भयम् "आधेहि" कुरु जय। किञ्च तेषां शत्रूणां "रयिं" धनं "विदाः" § अस्मभ्यं विद्धि देहीत्यर्थः॥ ७॥

---

* 'पयः—स्वादुद्रव्यम्, अथवा पय उदकं क्षीरं वा'—इति वि०।

† "पिच्यम्"-"पिच्यते"—इत्यपि पाठभेदः।

‡ मूले त्रियमष्टादशसूक्तस्य प्रथमा, विवरणादिमतेऽप्येव भेव। तथैवातोत्तरत्र बोध्यम्।

¶ ऋ० वे० ९, ८, ९, ५।

§ 'विदज्ञाने, विद्लृलाभे, विदसत्तायामित्यस्येदं रूपम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ अष्टमी-नवम्योर्ऋचोः प्रतीकमेव माम्नातम्—"उपोषु-जातमप्तुरम्"—इति, "उपास्मैगायतानरः"—इति च॥

तेष्वष्टमी प्रदेशान्तरे* आम्नाता—

२ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २र

उपोषुजातमप्तुरं(गोभिर्भङ्गम्परिष्कृतम्।

१ २ ३ १ २

इन्दुन्देवाअयासिषुः)॥ २ †॥

"जातं" सम्यक् प्रादुर्भूतम् "अप्तुरम्" वसतीवरीभिः अद्भिः प्रेरितं "भङ्ग" शत्रूणां भञ्जकं "गोभिः" गोविकारैः पयोभिः "परिष्कृतम्" अलङ्कृतं संस्कृतम् "इन्दुं" सोमं "देवाः" इन्द्रादयः "उप उ"—इति निपातद्वयसमुदायः उपेत्यस्यार्थे वर्त्तते सुष्ठु "उप अयासिषुः" उपागच्छन्ति॥ ८॥

नवमीत्वेव मन्यत्राम्नाता‡—

१ २ ३ १ २ ३ १ २

उपास्मैगायतानरः(पवमानायेन्दवे।

३ २ ३ १ २र

अभिदेवाँइयक्षते)॥ ३ ¶॥ १८

---

* अत्रैव पञ्चमे इति बोध्यम्। परमाचार्यमेतत्—भविष्यत्पाठस्य पूर्वम्प्रतीक-प्रदर्शनमिति।

† छ० आ० ६, १, १, १ (२भा० ४२ पृ०)—अत्रैव ५, २, १०, १—ऋ० वे० ७, १, २०, ३।

‡ उत्तराग्रन्थारम्भे एव।

¶ अत्रैव १, १, १, १ (२भा० ४पृ०)—ऋ० वे० ६, ७, ३९, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "नरः" नेतारः! यज्ञस्य "देवान्" इन्द्रादीन् "अभि इयक्षते" आभिमुख्येन यष्टुमिच्छति यजमानाय चरते "अस्मै" अभिषूयमाणाय "इन्दवे" सोमाय "उप गायत" उपगानं कुरुत॥ ८॥ १८

१ र १ २र १
॥ अध्यम्॥ उपोषुजा२तम्। अप्तुरोवा। गोभि

२ १ २ ३ २ १ २र १र ३
र्भङ्गाम्। परिष्कृताम्। इन्दुर्देवाअ। या२३। सि

२ १र १ २र १
षाउवा। औ्रधिया२॥(१) तमिद्वर्द्धा२न्तु। नोगिरो

२ १ २ १ १ ३र २ १ २ १
वा। वत्सꣳसꣳशायि। स्वरीरिवा। यइन्द्रस्यहृ। दा

२ १र १ र
२३म्। सनाउवा। औ्रधिया२॥(२) अर्षानःसो२म।

१ २ १ २ १ १ ३र ११ र १
शङ्गवोवा। धुक्षस्वपायि। प्युषीमिषाम्। वर्द्धास्मु

१ २ १र २
द्रम्। ऊ२३। क्थियाउवा। औ्रधियार। ए२३हिया

१
३४३। औ२३४५ई। डा॥ ५ *॥ [१]

१ र २ र
॥ प्रतीचीनेडङ्काशी॥ उपोषुजातम्। आ२प्त

* ऊ० गा० ६प्र० २ख० ५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ ० १२ २
राम्। गोभिर्भंक्षम्। परायिष्कृता२३४म्। हाहो

१ २ १ २ १ ४ ५
यि। इन्दुन्देवाआ३या। सिषू। औ२३होवा॥(१)

१ २ १ २ १
त्वमिद्धर्न्तु। नो२गिराः। वात्सऽस्वऽग्नि। स्वरायि

० १२१ १ १ २ १
दिवा२३४। हाहोयि। यइन्द्रस्याहा३र्हाम्। सनायिः।

४ ५ १२२२ १
औ२३होवा॥(२) अर्षानःसोम। शा२ङ्गवायि। धू

२ १ ० ३२१ १२ २
स्तपि। प्युवायिमिषा२३४म्। हाहोयि। वर्द्धास मूद्रा

२ १ २ ४ ५ ४ ५
३मू। क्रियया। औ३होवा। ई३डा(३)॥ ११॥ [२]

४ १ २ ४ २ ४२ ५
॥ यज्ञायज्ञीयम्॥ उपाऽऽप्सूमै। गा३या३तानाराः।

२ १ २ २ १ २ १ २ २
पा३वामा३ना। या२३आ। ऊम्मायि। दा३वायि।

१ २२ ३२ १ २ १२ २
आभिदेवाऽइया२च्चताउ॥ ते(१)आ। भितेमा। धू३

१ २ २ १ १२ २ २ १
नापा३याः। आथा२र्वा। णोआ२३णा। ऊम्मायि।

२ २ १ २ २ ३ २ १ २ १
आ३यूः। दायिवन्देवायदा२यिवयाउ॥ यू(२)साः। नः

* ऊ० गा० १८प्र० २ख० ११मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १ १ १र २
पवा। स्वा३श्राङ्गा३वायि। शञ्चा२ना। यशा२३मा।
१ २ २ १ र र ३ १
ऊम्मायि। वी३तायि। श्रा(२)राजन्नोषधार२यिभ्यश्राउ।

॥ ११ * ॥ [३]

२ १ १ ४ र ५ २ २ ५ २ १
॥ सफम्॥ उपश्री३त्वाप। तस्थू२३४षाः। भिया
र १ २ ४ २ ५ २ १
सा२म्। आधायिही३श्रा३। त्वा३२३४वायि। पवा।
र २ ४ २ ५
मानावी३दा३ः। रा३४५योहहायि॥२ †॥ [४] १८

इति सामवेदार्थ-प्रकाशे उत्तरायन्थस्य द्वितीयस्याध्यायस्य

पञ्चमः खण्डः‡ ॥ ५ ॥

---

* ऊ० गा० २१प्र० २ख० ११सा०।

† ऊ० गा० २१प्र० १ख० २सा०।

‡ 'प्रथमस्याश्चोबह्रिष्यवमानमुक्तम्। तृहत्स्तौमिकवेदमषः प्रस्तवतो भिचोपवती भिच बहिष्पवमानम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

षष्ठे खण्डे *—

प्रथमतृचे, प्रथमा ।

१ २र ३ १२ १२ २१२

प्रसोमासोविपश्चितोपोनयन्तऊर्मयः ।

१२ ३१२

वनानिमहिषाइव ॥ १† ॥

"विपश्चितः" मेधाविनः "ऊर्मयः" प्रवृद्धाः "सोमासः" सोमाः "अपः" वसतीवर्याख्याः "प्र नयन्ते" प्राप्नुवन्ति । तत्र दृष्टान्तः—"वनानि महिषा इव" यथा प्रवृद्धा मृगा वनानि प्राप्नुवन्ति तद्वत् ॥

"अपोनयन्ते"-"अपांनयन्ति"—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २र ३ १२ ३ १ ३ २३ १२

अभिद्रोणानिबभ्रवःशुक्राऋतस्यधारया ।

२ ३ १२

वाजङ्गोमन्तमक्षरन् ॥ २‡ ॥

---

० 'इदानीं माध्यन्दिनः पवमानो यज्ञस्य, स च त्रिच्छन्दा उक्तः । स च उच्यते—प्रसोमास इति'—इति वि० ।

† ऋ० ब्रा० ५, २, ५, १ (२भा० ९१पृ०)=ऋ० वे० ९, ९, ३३, १ ।

‡ ऋ० वे० ९, ८, ३३, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"अभि" चरन्तीति शेषः अभि शब्दश्रुतेरुचित-क्रियाध्याहारः। किम्प्रति? "द्रोणानि" द्रोणकलशान् * [यद्यपि द्रोणकलशएकएव तथापि तत्प्राधान्यादितराण्यपि पात्राणि द्रोणानीत्युच्यन्ते। अथवैकस्मिन्नेव पूजार्थं बहुवचनम्। के "बभ्रवः" बभ्रुवर्णाः सोमाः "शुक्राः" दीप्ताः। केन प्रकारेण? "धारया" धाराकारेण। कस्मै प्रयोजनाय? † ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ १ १२ २ १२१२ २ १ १
सुताइन्द्रायवायवेवरुणायमरुद्भ्यः।

१ २ २ १ १
सोमाअर्षन्तुविष्णवे ॥ ३ ‡ ॥ १९ ¶

"सुताः" अभिषुताः सोमाः इन्द्रादिदेवार्थम् "अर्षन्तु" गच्छन्तु§ ॥

"'अर्षन्तु'-'अर्षन्ति'—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १९

---

* 'द्रोणानि—द्रोणकलश सम्बन्धानि चरु-चमसादीनि पात्राणि, तानि'—इति वि०।

† परमात्मने। ‡ ऋ० वे० ६, ८, ११, १।

¶ 'अर्चं गायत्री भवति'—इति वि०। § पूर्ववदाम्नायः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ १२
॥ आश्वम् * ॥ अभिद्रोणा २निबभ्रवाः। युक्तात्रतस्य

२ १ २२१ २ २ १ ऽ २
धारा २या। वाजङ्गोमा२३ न्ताम्। आचा ३ उवा ३।

१ १ १ १
रा२३४५न्(२) ॥ ११ † ॥ [१]

१ २ ऽ २ २ १
॥ सोमसाम ‡ ॥ सुताइन्द्रा। यवायवायि। वारु

२ २ २ ३ १ १ २ ५ ५
णाया३मा३। रुड्मियाः। सोमाआर्षा३४। द्वाउ। तु

४
वा५यिष्णवायि। द्वो५ई। डा(३) ॥ १२ ¶ ॥ [२]

१२ २ १ २ १२
॥ आश्वम् ॥ प्रसोमासो २विपश्चिताः। अपोनयन्त

२ २ २ १२ २ ३ २ ११
ऊर्म्मा २याः। वनानिमा२३ही। पा३उवा३। वा२३-

११ १ २ १ ३ १२ २
४५ ॥(१) अभिद्रोणा २निबभ्रवाः। युक्तात्रतस्यधारा

१ १२१ २ ० १ १ १
२या। वाजङ्गोमा२३न्ताम्। आचा३उवा३। रा२

१११ १ २ २१ २
३४५न् ॥(२) सुताइन्द्रा २यवायवायि। वरुणायमरुड्मा

* "आश्वसूक्तम्"—इति ख० पु० पाठः। † ऊ० गा० १प्र० २ख० ११सा०।

‡ "गायत्रीसोमसाम"—इति ख० पु० पाठः। ¶ ऊ० गा० १प्र० २ख० १२सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २र१र १ ऽ २ ११
२याः । सोमापर्षा२३ह्व । वायिष्ठा२उवा३ । वा२३
११
४५यि(३) ॥ १२ * ॥ [३]

१ र २र१र २ २
॥ आष्ठुभार्गवम् ॥ प्रसोमासोवि । पश्चा३यिताः ।
१र २ १ ३ ५ १ २
आपोनया३ । ताऊ२र्म्मा१२३४याः । वनाना१यिमा२ ।
३२ १ ५ ५ २ १र र
द्विषा३ः । आ२३४यिवो६हायि ॥(१) अभिद्रोणानि ।
२ २ १ र २ १ ३ ५ १र
बभ्रा३वाः । ष्टक्राक्ता३ । आधा२रा२३४या । वाजा
२ ३२ १ ५ ५ २ १र र
ङ्गो१मा२ । तमा३ । त्वा२३४रो६हायि ॥ सुताइन्द्रा
२र २ १ र२ १ ३ ५
य । वाया३वायि । वारुणाया३ । मारु२ङ्गा१२३४याः ।
१र २ ३२ १ ५
सोमाआ१र्षा२। तुवा३यि । ष्णा२३४वो६वायि(३)॥११†॥[४]

१र र१ २ १ २१ २१
॥ जराबोधीयम् ॥ प्रसोमासोवा । वायिपश्चिताः । अपो
२ र १ २ ४ऽ ५र
ना२३या । तऊर्म्मायाः । वनाना१यिमा२३हायि । षाः ।

---

* ऊ० गा० ६प्र० २अ० १२सा० ।

† ऊ० गा० ११प्र० २अ० ११सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ र १ २ १ २ १
हुवो३४५ई। डा ॥(१) अभिद्रोणीवा। नायिबभ्रवाः।

२ १ २ र १ र २ ४
द्रुक्का आ२३र्त्ता। स्वधाराया। वाजाङ्गो१मा२३न्ताम्।

५ ३ २ २ र १ २ १ र २
च। चरो३४५ई। डा ॥(२) सुताइन्द्रोवा। यावाय

१ २ १ २ १ र २
वायि। वरूणा२३या। मरुद्भायाः। सोमा आ१र्षा

४ ५ ३ २
२३न्तू। वि। ष्णवो२३४ई। डा(३) ॥ १२ * ॥ [५]

१ २र ३ २ १
॥ सोमसाम † ॥ प्रसोमासाः। विपाश्चिताः। आपो

२ २ २र ३ २ १ २ ५
नाया२न्ता३यि। ऊर्म्मयः। वानानायिमा३४। हाउ।

४ १ २र १ २ १
हिपा५इवा ॥(१) अभायिद्रोणा। निबाभ्रवाः। द्रुक्का

२ २ २र ३ २ १ २ ५
आर्त्ता३स्वा२। धारया। वाजाङ्गोमा३४। हाउ।

५ १ २ ३ २ १
तमा५च्चरान् ॥(२) सुताइन्द्रा। यवायवायि। वारू

२ २ २ ३ २ १ २ ४ ४
णाया३मा३। रुद्भियाः। सोमाआर्षा३४। हाउ। तु

४
वा५यिष्णवायि। हो५ई। डा(३) ॥ १३ * ॥ [६]

---

* उ० गा० १४प्र० १ख० १२सा०। † "गायत्रीसोमसाम"—इति ख० पु० पाठः।

‡ उ० गा० १४प्र० १ख० १३सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ रौहितकुलीयम् * ॥ प्रसोमासोविपाः। चिता२ः।
अपोनयन्तऊर्म्मा२३याः। वाना२नायिमा२३। हिषो२
३४वा। आ५यिवो६हायि ॥(१) अभिद्रोणानिबा। भ्रवा
२ः। धूउक्राऋतस्यधारा२३या। वाजा२ङ्गोमा२३।
तमो२३४वा। आ५रो ६ हायि ॥(२) सुताइन्द्रायवा।
यवा२यि। वरुणायमरुद्भ्या२३याः। सोमा२आर्षा२३।
तुवो२३४वा। आ५वो६हायि ॥ १४ † ॥ [७]

॥ मार्गीयवाद्यम् ॥ प्रसौहोवा। मासो२। विपा
श्चा२३४यिताः। अपोनय। तऊर्म्मा१या२ः। वना।
हा। औ३होयि। ना२३४यिमा। हा२यिबा२३४औ
होवा। ए३। डुवा२३४५ ॥(१) अभौहोवा। द्रोणा
२। निबाभ्रा२३४वाः। धूउक्राऋत। स्याधा१राया२।

* "रौहित कुलीयोत्तरम्"—इति ख०पु०पाठः। † ऊ० गा० १४प्र० १ख० १३गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २ २ २ ५ १ २
वाजम् । हा । औ३होयि । गो२३४मा । ता२मा२

५र २ २ १ १११२ २ र १ २
३४औहोवा । ए३ । न्नरा२३४५न् ॥(२) सुतौहोवा ।

१ ३ २ ३ ५ १ २र १ २
सायिन्द्रा२ । यवाया२३४वायि । वरुणाय । मरुद्भ्या१

१र र २ २ ३ ५
या२: । सोमा: । हा । औ३होयि । आ२३४र्षा ।

१ २ ५र र २ १ ११११
तू२वा२३४औहोवा । ए३ । च्युवा२३४५यि (३)॥ ११*॥[८]

१ र र र ४
॥ आभीकम् ॥ प्रा२३४सोमासो५ । विपौहोश्चायि

५ १र २ २ २ र २ ५
ता: । अपोनयन्तऊ१र्म्मा३या: । वनामा २ ३ ४ यिमा ।

१ ऽ २ २ ५ १
हायिषा३उवा२३४३ । आ३४५यिवो६हायि ॥(१) आ२३४

र र ४ ५ १ २ २ २
भिद्रोणा५ । निबौहोभ्रावा: । पूएक्रातस्यधा१रा३या ।

र २ ५ १ ऽ २ २
वाज़्ङ्गो२ ३ ४ मा । तामा३उवा२४३ । हा३४५रो६हा

५
यि (२)॥ १५ †॥ [९]

ऽर र १ २ १ २२
॥ ऐडसौपर्णम् ॥ प्रसोमासोवा । वायिपश्चा२३४यि

---

* ऊ० गा० १८प्र० १ख० ११सा० । † ऊ० गा० १८प्र० १ख० १५सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

ताः। अपोनञा। तऊरम्मा२३४याः। वा२ना। ना२३यिमा। हायिषाइवा। औ३होवा ॥(१) अभिद्रोणा वा। नायिबभ्रा२३४वाः। शुक्राऋता। स्वधा२रा२३ ४या। वा२जाम्। गा२३मा। तामचरान्। औ२ ३होवा ॥(२) सुताइन्द्रोवा। यावाया२३४वायि। वरू णाया। मरुद्भा२३४याः। सो२माः। आ२३र्षा। त्वविष्णवा। औ३होवा। हो५ई। डा (३)॥१६* ॥[१०]१९

अथ प्रगाथात्मके—

द्वितीयसूक्ते, प्रथमा।

प्रसोमदेववीतयेसिन्धुर्नपिप्येअर्णसा।

अंशोःपयसामदिरोनजागृविरच्छाकोशम्मधुश्चुतम्॥१†॥

---

* ऊ० गा० १९प्र० २ख० १६गा०।

† छ० आ० ६, १, ३, ४ (२भा० ८६पृ०)=ऋ० वे० ७, ५, १४, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "सोम!" त्वं "देववीतये" देवानां पानाय तदर्थम् "अर्ण-सा" वसतीवर्याख्येन "प्रपिप्ये" प्राप्यायसे। तत्र दृष्टान्तः— "सिन्धुः न" यथा सिन्धुः उदकेन प्रपिप्ये प्रप्यायते तद्वत् [प्यायते-र्लिटि "लिड्यङोश्च(६,१,२९)"—इति पी-भावः], स त्वं "मदिरो न" मदकारः सुरादिरिव "जागृविः" जागरणशीलः। यद्वा, नेति सम्प्रत्यर्थे। इदानीं मदकरो जागरणशीलस्त्वम्। "अंशोः" लताखण्डस्य "पयसा" रसेन "मधुश्चुतं" मधुर-रसस्य चारयितारं "कोशं" द्रोणकलशम् "अच्छ" अभि गच्छसि॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १र २र ३ १ २ ३ २ ३ १र २र
आ हर्यतो अर्जुनो अत्के अव्यत प्रियः सूनुर्न मर्ज्यः।
१ २ ३ १ ३ २ २ १ २ ३ १र २र
तमीꣳ हिन्वन्त्यपसो यथा रथं नदीष्वा गभस्त्योः॥ २*॥ २०†

"हर्यतः" स्पृहणीयः "प्रियः" प्रीणयिता "सूनुर्न" सूनुरिव "मर्ज्यः" मार्जनीयः "अर्जुनः" श्वेतवर्णः‡ सोमः "अत्के" रूपे विचित्रे¶ "आ अव्यत" आवृणोति "तम्" "ईम्"§

---

* ऋ० वे० ७, ५, १४, ३।

† 'अत्र यौधाजयं साम'—इति वि०।

‡ 'अर्जुनः—तृणसवर्णः। "एतानि अर्जुनानि सोमप्रतिनिधौ" तस्मादर्ज्जुन इत्युक्तम्'—इति वि०।

¶ 'अत्के—निक्ते. सोमप्रक्षालित'—इति वि०।

§ 'तम् ईम्—इति पदपूरणः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

एनं सोमम् अङ्गुलयः "नदीषु" नदमानासु वसतीवरीषु "गभस्त्योः" वाह्वोः "आ" आभिमुख्येन "हिन्वन्ति" प्रेरयन्ति। तत्र दृष्टान्तः—"अपसः यथा" वेगवन्तः शूराः जनाः "रथं" सङ्ग्रामेषु प्रेरयन्ति तद्वत्॥

"अर्जुनः"-"अर्जुने"—इति पाठौ॥ २॥ २०

॥ यौधाजयम्॥ प्रसो३१। मा३दे। व। वायि
ता२३४यायि। सायिन्धू३ः। नपा२यि। प्येषा३४५।
णा२३४सा। अ२श्रोःपया। सा। मदिरो२। नजा
३४५। गृ२३४वीः। अक्षा२। कोश्रा२म्। मधू३४५।
स्रू२३४ताम्॥(१) अच्छा३१। को३श्रम्। म। धूस्रू२
३४ताम्। आच्छा३। कोश्रा२म्। मधू३४५। स्रू२
३४ताम्। आचार्यतो। अ। र्जुनोआ२। त्कोआ३
४५। व्या२३४ता। प्रिया२ः। इन्दू२ः। नमा३४५।
जौ२३४याः॥(२) प्रिया३१ः। इ३न्दुः। न। मोर्ज्जा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १ २ १र २ २ २

२३४याः । प्रायाउ: । ह्वन् २ः । नमा३४५ । जौ२३४

५ २ १ २ १ २ १ १ २

याः । नमायिऽहिन्वा । ति । अपसोर । यथा३४५ ।

२ ५ २ १ २ २ २

दा२३४याम् । नदा२यि । षूबा२ । गभा३४५ । स्तो

२३४यि ाः(३) ॥ १२ * ॥ [१]

४ ३ ५ २ ५ र २ १

॥ वज्रम् ॥ प्रसो४म । दा४यिबवो । तया३यि ।

४ ५ २ र १ २ १ र २

स्वायिन्धूः । नपायि । प्ये आणासा३ । आऽभ्रोःपया

१र २ ५ र २ १ २ ५

३ । सामा२दा२३४यिराः । नजा । गृवौवा३ओ२३४वा ।

र १र २ ३ ५ ४ ४

अक्षा । कोशौवा३ओ२३४वा । मधूपूस्रुताम् ॥(१) अ

२ ५र २ १ ३ २ ४ ५ १र

क्षा४को । शा४मधु । स्रुता३म् । आक्षा । कोशाम् ।

१ २ १ २ १ २ ५ र

मधूस्रूता३म् । आद्दर्य जौ३ । अर्जू२नो२३४आ । त्वे

१ २ २ ५ २र २ ३ ५

अ । व्यजौवा३ओ२३४वा । प्रियः । ह्वनौवा३ओ२३४वा ।

४ ४ ३ ५र २ ५ १ २

नमापूर्जियाः ॥(२) प्रिया४ःह्व । नू४र्न्नम । जिया३ः ।

* ऊ० गा० १प्र० १ख० ११गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

प्रायाः। प्रायाः। ह्वनूः। नमाज्ज्यायाः३ः। जामीं
ह्निन्वा३। तियार्पार२३४साः। यथा। रथीवाश्रौर२३
४वा। नदी। धुवौवाश्रोर२३४वा। गभापुस्तियोः। हो
५ई। डा (३)॥ १२ * ॥ [२]

॥ अभीवर्त्तः॥ प्रसो३मा३देववीतयोवा। सायिन्धु
र्न्पि। प्येश्राणी१सा२। श्राँशोःपया३१२२३४। सा
मदिरः। नजागृ१वी२ः। अच्छाको१शा२म्। मधु३।
श्रू२३४५। ता२३४५म्(१)॥ १३ † ॥ [३]

॥ गौगवम्॥ प्रसोमा३देववीतयायि। सायिन्धूरः।
नपिप्येश्रा३। णासा। श्रँशोःपयसामदा२३यिरो२।
नजा३गृवीः। श्रँशोःपयसामदिरः। नजा३गृवीः।

* ऊ० गा० ६प्र० २ख० १२सा०।

† ऊ० गा० ८प्र० १ख० १३सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ र २र १ २ २ १ ५ ४
आच्छाको । भा । औ३हो । मधो२३४वा । सू५तो

६हायि(१) ॥ १७* ॥ [४]

१ र १ र १ र २ १
॥ पृश्निपृश्नीयाद्यम् † ॥ प्रसोमदेववीतयायि । सि

२र १ २ १ र र २ २र
न्धुर्नपिप्ये अर्णा२३सा । अ९शोःपयसामदिरोनजागृ२३

२ १र २ १ ३२ ५रर
वीः । अच्छाको२३भा३म् । मा२ । धुश्चू३४औहोवा ।

३ १ १ १ १
ता२३४५म् (१) ॥ १८ ‡ ॥ [५]

५ र २ ४र५४र ५ १
॥ गौङ्गवम् ॥ प्रसोमा३देववीतयायि । सायिन्धू

१ २र २ ४ ५ २ १र र
२ः । नपिप्ये आ३ । र्णासा । अ९शो पयसामदा२३यि

१ २ २ ४ ५ २ १र र ३ १
रो२ । नजा३गृवीः । अ९शोःपयसामदिरः । नजा३

४ ५ १ र २र १ २ २ १ ५
गृवीः । आच्छाको । भा । औ३हो । मधो२३४वा ।

४ ५ ५ र २ ४ ५ ४ ५ १
सू५तो६हायि ॥(१) अच्छाको३भम्मधुश्रुताम् । आच्छा

१र २ १ ४ ५ २र १ र
२ । कोभम्मधू३ । श्रूताम् । आहर्यतोअर्जुनो२३

* ऊ० गा० ९प्र० २ख० १०सा० । † "पदान्तःपृश्नपृश्नीयम्"—इति ख०पु० पाठः ।
‡ ऊ० गा० ९प्र० २ख० १८सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ ३र २ ४ ५ २र १ र र र
अ।२। त्को आ३व्याआ। आहय्यं तौअञ्ज् नोअ। त्को
२ ४ ५ १ १र १ २ २ १
आ३व्याता। प्रायःस्व। ना। औ३हो। नमो२ ३ ४
५ ४ ५ ५ २ ४ ५ ४ ५ १
वा। जा५यो६हायि॥(२) प्रियःस्व३नुर्न्न मर्जियाः। पा
१र ३ २ ४ ५ २ १र
या२ः। स्वनुर्न्न मा३। जायाः। तमीं हिन्वन्त्यपा२३
१ ३ २ ४ ५ २ १र ३ २
सो२। यथा३रायाम्। तमीं हिन्वन्त्यपसः। यथा३
४ ५ १ र २ १ २ २ १ ५
रायाम्। नारीषु। आ। औ३हो। गभो२३४वा।
४ ५
स्ता५यो६हायि(३)॥ १७ *॥ [६]

२ १ २ ४५ ५
॥ यौधाजयेत्तारान्त्तम्॥ प्रसो३१। मा३दे। व।
२ ३ ५ १ २ १ र
वायिता२३४यायि। सायिन्धू३ः। नपाऽ२यि। प्येअ
३ १ १ १ १ २ १ २ १ २र १
र्णा३४५। सार३४५। अञ्शोःपया। सा। मदिराऽ२।
र ३ १ १ १ १ २ १
नजागृ३४५। वी२३४५ः। अच्छा२। कोशाऽ२म्।
३ १ १ १ १ २ १ २ ४
मधुश्च३४५। ता२३४५म्॥(१) अच्छा३१। को३शम्।

* ऊ० गा० ११प्र० १अ० १०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २ १ ५ १ २ १र
म । धुश्चू२३४ताम् । आच्छा३ । कोशाऽ२म् । मधु

३ १ १ १ १ २र १ २ १ २ १ र
श्चू३४५ । ता२३४५म् । आहार्य्यतो । अ । जुनोआ

र ३ १ १ १ १ १ १
ऽ२ । त्कोअव्या३४५ । ता२३४५ । प्रिया२ः । ह्वनूऽ२ः ।

३ १ १ १ १ ३ १ २ ४ ५
नमर्ज्जा३४५ । या२३४५ः ॥(२) प्रिया३१ः । ह्व३नुः । न ।

२ ३ ५ १ २ १र
मार्ज्जा२३४याः । पाया३ः । ह्वनूऽ२ः । नमर्ज्जा३४५ ।

३ १ १ १ १ २ १ २ १ १ १ र
या२३४५ः । तमायिर्ण्दिन्वा । ति । अपसोऽ२ । यथा

३ १ १ १ १ १ १ २
रा३४५ । था२३४५म् । नदा२यि । षूवाऽ२ । गभ

३ १ १ १ १
स्ता३४५ । यो२३४५ः(३) ॥ १५ * ॥ [७]

५ र २ ४र५४र ५ १ २
॥ द्वैगतम् ॥ प्रसोमा३देववीतयायि । सायिन्धुर्न्न

र १ २ ३ २ ५ २ २ १
पि । प्ये‍आर्णा१सा२ । अ‍ंशोः३ । हौ३हो३वा । पय

र र २ १ १ ३ ५र
सामदिरोनजागृ१वी२ः । अच्छा२३ । को२शा२३४औ

---

* ऊ० गा० १४प्र० १ख० १५सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

होवा। ए३। मधू२स्सुता२३४५म् ॥(१) अच्छाकोऽ
३भ्मधुश्च्युताम्। आच्छाकोशम्। मधूश्च्युता२म्।
आहा३। हौ३हो३। वा। यतोअजुनोअन्के अव्याता
२। प्रियार३:। ह्वरेना२३४औहोवा। ए३। नमा२
र्जिया२३४५: ॥(२) प्रियःह्वरनुर्न्नमर्जिया:। प्रायःह्वनु:।
नमार्ज्जा१या२:। तमा३यिम्। हौ३हो३वा। द्दिम्ब
न्त्यपसोयथारा१था२म्। नदा२३यि। षूर्वा२३४औ
होवा। ए३। गभा२स्त्रियो२३४५:(३) ॥ १२ * ॥ [८]

॥ पौरुहन्मनम् ॥ प्रसोमा३देववीतयायि। सायि
न्धुर्नपि। प्येअर्णा१सा२। णासा२। आ१औ:पय।
सा। मदिरो३। मदिरो३। जाजागृ२३४वी। आ

---

* ऊ० गा० १८प्र० १खा० ११ख० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ८ १ १ १ ५ ४
चक्राकोशाम्। माधुश्चू२३४ताम्। मधूपश्चुताम् ॥(१)

५ र २ ४ ५४ ५ १ र २र १ १
अचक्राको३शम्मधुश्च्युताम्। आच्छाकोशम्। मधूश्चू

१ १ १ १ऽ र
१ता२म्। श्चूता२म्। आहर्य्यतः। आ। जुनो

२ १ र २ १ २ २ ५ १ २र १
आ३। जुनोआ३। त्कोअव्या२३४ता। प्रायःसूनूः।

१ २ ३ ५ ४ ५ २ ४ ५
नमाऽऽर्जा२३४याः। नमा५ऽऽर्जियाः ॥(२) प्रियःसू३नुर्न

४ ५ १ २र १ १ १
मर्जियाः। प्रायःसूनुः। नमाऽऽर्जा१या२ः। जाया२ः।

१ र २ २ऽ २ १ २ १ २
तामीऽऽहिन्व। तायि। अपसो३। अपसो३। याथा

३ ५ १ २र १ २ ३ ५ ४
रा२३४थाम्। नादीषुवा। गाभस्ता२३४योः। गभा

४
५स्तियोः। होपूई। डा(३) ॥ १३ * ॥ [९]

१ र र र १
॥ हारायणम् ॥ प्रसोमदेवी२यिववीतयायि। सा

र र २ २ १र
यिन्धुर्न्नपिप्येअर्णसा। शोःपा३या। सामदिरो। न

---

* ऊ० गा० १८प्र० १ख० १२सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

जाउहा। गृवी२:। अच्छाकोशम्मधोवा३ओ२३४वा।
सूतो६हायि॥(१) अच्छाकोभौहो२यिमधुश्चुताम्। आ
च्छाकोशम्मधश्चुतम्। आहार्या३तो। अर्ज्ज्नोआ।
त्केआ३हा। व्याता२। प्रियःसूनुर्न्नमोवा३ओ२३४वा।
जा५ये।६हायि॥(२) प्रियःसूनौहो२यिनमर्ज्जिया:। प्रा
यःसूनुर्न्नमर्ज्जिय:। तमायिꣳहा३यिन्चा। तियपसो।
यथा३हायि। राया२म्। नदीषुवागभोवा३ओ२३४वा।
स्ता५यो६हायि(३)॥ १४*॥ [१०]

॥ द्विहिङ्कारंवामदेव्यम्॥ प्रसोमा२३देववीतयायि।
सायिन्धुर्न्नपिप्ये अर्णसाꣳओः पयसामदिरोऽनजौहो ३।
ऊम्मा२। गृ२३वीः। अच्छाकोशाम्मधौहो३। ऊम्मा

* ऊ० गा० १८प्र० १च० १४सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२। श्रुताम्। औ२३होवा ॥(१) अच्छाको ३२३श्र
म्मधुश्रुताम्। आच्छाकोशम्मधुश्रुतमाहर्यतोअर्जुनो
आत्कऔहो३। ऊम्मा२। व्या२३ता। प्रियस्सूनुर्न्नमौ
हो३। ऊम्मा२। जिया। औ३होवा॥(२) प्रियःसूर
३नुर्न्नमर्जियाः। प्रायःसूनुर्न्नमर्जियस्तमीं हिन्वन्त्यपसो
ऽयथौहो३। ऊम्मा२। रा२३थाम्। नदीषुवाऽगभौ
हो३। ऊम्मा२। स्तियोः। औ२३होवा। हो५
ई। डा(३)॥ १७ ॥ [११]

॥ कण्वरथतरं॥ प्रासोमदेववीतयायि। सिन्धुर्न्न
पायि। ष्ये३आर्णा३सा। अंशोःपयसामदिरोनजागृ
वा२३४ऐहि। अच्छाको२३४शाम्। मधा३१उवा२३।
ए३। श्रुतमा॥(१) आच्छाकोशम्मधुश्रुताम्। अच्छा

० कं० गा० १९प्र० २अ० १७खं०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र २ १ २ र र र र
कोग्राम्। मा३धुसू३ताम्। आद्दर्य्यतोअर्जुनोअत्के

३ ५र १ १ २ २ र र
अव्यंता२३४ऐही। आ३द्दार्य्या३तो। अर्जुनोअत्केअ

३ ५र २ १ ५ २ २
व्यंता२३४ऐही। पियःस्२३४नूः। ममा३१उवा२३। ए३।

२ ३ २ २र १र २ १ २ १ २ १र २
जियआ ॥(२) प्रायःसूनुर्न्नभर्जियाः। प्रियःसूनूः। ना

१ २ २ र र ५र २
३माज्र्जा३याः। तमीं्ँहिन्वन्त्यपसोयथा२३४मैही। ना

१ २ २ र र २ ५र २१र
३मायिं्ँहा३यिन्वा। तियपसोयथारथा२३४मैही। नदी

५ २ २ ३ ३र २
षू२३४वा। गभा३१उवा२३। ए३। स्तियोवा ॥६*॥[१२]२०

अथ तृतीयतृचे, † प्रथमा।

१ २र ३ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रसोमासोमदच्युतःश्रवसेनोमघोनाम्।

१ २ ३ १ २
सुताविदथेअक्रमुः ॥ १ ‡ ॥

---

* ऊ० गा० २२प्र० २ख० ६सा०।

† 'उक्तोमाध्यन्दिनः पवमानः, उक्तान्नि गायत्राणि ०००। आर्भवः पवमानो वक्तव्यः तस्य ज्योतिष्टोमवत् छन्दांसि साम्नाम्नायनामधेयैरिवोच्यते'—इति वि०।

‡ ऋ० आ० ५,२,१ (१भा० ३०पृ०)=ऋ० वे० ९, ८, ११, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"सोमासः" सोमाः "मदच्युतः" मदस्राविणः "सुताः" अभिषुताः सन्तः "विदथे" यज्ञे "मघोनां" हविष्मतां "नः" अस्माकं "श्रवसे" अन्नाय कीर्त्तये वा "प्र अक्रमुः" प्र गच्छन्ति ॥

"मघोनां"-"मघोनः"—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ २

आदीᳬं हᳬंसोयथागणंविश्वस्यावीवशन्मतिम् ।

२ ३ १ २र

अत्योनगोभिरज्यते ॥ २ * ॥

"आत्" अपिच "ईम्" अयं सोमः "हंसो† यथा" "गणं" जनसङ्घं स्वगतिविशेषेण स्वनेन वा प्रविशति, तद्वत् "विश्वस्य" सर्वस्य स्तोतृजनस्य "मतिं" स्तुतिं बुद्धिं वा "अवीवशत्" वशं नयति; स च सोमः "अत्यो न" अश्व इव "गोभिः" गव्यैरदकै र्वा "अज्यते" सिच्यते स्निग्धीक्रियते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

आदीन्त्रितस्यपोषणोहरिᳬंहिन्वन्त्यद्रिभिः ।

३ २ १ २ ३ १ २

इन्दुमिन्द्रायपीतये ॥ ३ ‡ ॥ २१

* ऋ० वे० ९, ८, २२, २ ।

† 'हंसः—आदित्यः'—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ९, ८, २२, ३ । अत्रैव च पुनः ५, २, ४, २ । परं तत्र तु "इतन्त्रितस्य"—इति पाठः ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"आत्" अपिच "ईम्" एनं "हरिं" हरितवर्णम् "इन्दुम्" सोमं "त्रितस्य" ऋषेः "योषणः"* अङ्गुलयः "अद्रिभिः" ग्रावभिः "हिन्वन्ति"। किमर्थम्? इन्द्राय इन्द्रस्य "पीतये" पानार्थम्॥ ३॥ २१

१ र २र र १ २
॥ सꣳहितम्॥ प्रसोमासोम। दा २च्युताः। अ

१ २ १ २
वा २। सा २ ३ यिनो। मा २घोनाम्। सू २ ३ ताः।

१ ७र २
वा २यिदा। थे आ २ ३। हाउवा ३। क्रा २ ३ ४

५
मूः (१)॥ १४†॥ [१]

१ र २र १र २ २
॥ आभ्रुभार्गवम्॥ प्रसोमासोम। दच्यूइताः।

१ र २ १ ३ ५ १ २
आवसिनो३। मां२घो२३४नाम्। सुतावा१यि। दा२।

३र २ १ ५ ५
थे आ३। क्रा२३४मो६हायि(१)॥ २०‡॥ [२] २१

---

* 'योषणः—युमिश्रणे, मिश्रणकर्त्तारः ऋत्विजः,—इति वि०।

† ऊ० गा० १प्र० १ख० १४सा०।

‡ ऊ० गा० ११प्र० १ख० २०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथैकर्च्चे चतुर्थसूक्ते*—प्रथमा।

३ १ २ ३१र २र १ २ ३. १ २
अयापवस्वदेवयूरेभन्पर्य्येषिविश्वतः।

२ ३ १ २
मधोर्धाराअसृक्षत ॥ १ ॥ †

हे सोम! "देवयुः" देवान् कामयमानः त्वम् "अया" अनया धारया "पवस्व" चर। ततः "रेभन्" शब्दायमानः "पवित्रं" "विश्वतः" "पर्य्येषि" परिगच्छसि। अनन्तरं "मधोः" मदकरस्य तव "धाराः" आत्मीयाः "असृक्षत" सृज्यन्ते॥

अत्र द्वितीय-तृतीय-पादौ व्यत्ययेन ‡ पाठौ ॥ १ ॥

अथैकर्च्चे पञ्चमे—प्रथमा ¶।

१ २ ३ १उ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
पवतेहर्यतोहरिरतिह्वराꣳसिरꣳह्या।

२क २र ३ १ २ ३ २ ३ १ २
अभ्यर्षंस्तोतृभ्योवीरवद्यशः ॥ २ ॥ §

* मूले, गानग्रन्थे, पदकारनये, विवरणमते चेदमपि सूक्तं तृचं; तथाचेदमेव सूक्तमस्य प्रपाठकस्यान्त्यमिति।

† ऋ० वे० ७, ५, ११, ४।

‡ तथाच—"अयापवस्वदेवयुर्मधोर्धाराअसृक्षत। रेभन्पर्य्येषिविश्वतः"—इति ऋ० पाठः।

¶ मूलादिमते त्वियमृक् द्वाविंशति-सूक्तस्य द्वितीयेति।

§ छ० आ० ६, २, ३, ११ (२ भा० २२० पृ०) = ऋ० वे० ७, ५, ११, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"हर्य्यतः" स्पृहणीयः "हरिः" हरितवर्णः सोमः "रंह्या" तृतीयाया आकारः साधुवेगेन "ह्वरांसि" कुटिलानि अनृजूनि पवित्राणि "अति पवते" अतीत्य गच्छति। किं कुर्व्वन्? स्तोतृभ्यः "वीरवत्" पुत्रयुक्तं "यशः" "अभ्यर्षन्" अभिगमयन् पवते ॥ २॥

अथैकर्च्चे षष्ठे प्रथमा *।

१ २ ३ १र २र ३ २ ३ १ २ ३ १र २र
प्रसुन्वानायान्धसोमर्त्तोनवष्टतद्वचः।

३ १ २ ३ १ ९ ३ २ ३ १र २र
अपश्वानमराधसꣳहतामखन्नभृगवः ॥ ३ † ॥ २२

॥ इति प्रथमः प्रपाठकः ॥

"सुन्वानाय" [षष्ठ्यर्थे चतुर्थी (२,३,६२वा०)] सुन्वानस्य अभिषूयमाणस्य "अन्धसः" अदनीयस्य सोमस्य "तत्" प्रसिद्धं "वचः" वचनं घोषं "मर्त्तः" मारकः कर्मविघ्नकारी "न प्र वष्ट" न भजतां न शृणोत्विति यावत्। तथा हे स्तोतारः! "अराधसं" साधककर्म-रहितं "श्वानम्" "अपहत"। तत्र दृष्टान्तः—"मखं न" यथा पुरा अपराद्धं मखम् एतन्नामानं "भृगवः" अपहतवन्तः तथा अपहतेत्यर्थः ॥

"प्रसुन्वानाय"-"सुन्वानस्य", "वष्ट"-"ह्वत"—इति पाठौ ॥१॥२२

* मूलादिनये लियस्तक् द्वाविंशति-सूक्तस्य तृतीयेति।

† ऋ० षा० ६, ९, १, ९ (२भा० १६८ पृ०) = ऋ० वे० ७, ५, ९, ३ = षचौ-सोत्तरायां पुनः ९, २, ३, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १र २ ३ ४ र ४
॥ आक्षारम् ॥ पव । तेहा३४ । औहोऽ५र्य्यतोहरा

१ र २१ २ ३१ र
यिः । अतिक्रारा॒सिर॒ । हा२३या३४ । अर्षा । स्तो

१र २ ४ ५ ३ १ १ १ १
तृभ्योवायि । रा३वद्य । श्वा२३४५ः(३) ॥ १६ * ॥ [१]

५ ३र २ ४ ५ १
॥ गौरोवितम् ॥ प्रसु । न्वाना ३ । यअन्धसाः । म

र १ र २ ४
र्त्तोनवष्टतद्वचा२३ः । आपश्वाना३१२३म् । अरा५धसा

१ र २ ४ ५ ४ ५
म् । हातामखा३१२३म् । नभोवा । गा५वोऽ६हायि ॥

(३)॥ १७ † ॥ [२]

२ र र १ २ १
॥ सुज्ञानम् ॥ पवतेद्दा । र्य्यतोहरायिः । अजिक्रा

१ २ १ र
रा२ । सिर॒ह्वियाः । अभियार्षा२ । स्तोतृ । भ्यो

३ ५र र १ २ १ १ १ १ १
र्वा२३४औहोवा । रवद्यश्वय३उपा२३४५(२) ॥१५ ‡॥[३]

२ र १ र २
॥ काशीजम् ॥ पवतेद्दा । र्य्यतोहा२३रा३४यिः ।

---

* ऊ० गा० १६प्र० २अ० १६सा० ।

† ऊ० गा० १प्र० २ख० १७सा० ।

‡ ऊ० गा० ६प्र० २ख० १५सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र १ १ र र
अजिक्षरा। सिर(ु)हार२३या३४। अभियर्षा। स्तोतृभ्यो

र १ ३ ५र र ३
वीरवत्। यार। शा२३४। औहोवा। ऊ२३४

५
पा(२) ॥ १६ * ॥ [४]

२ १ २ ४ ५ १ २ ५
॥ पौष्कलम् ॥ पवते३हर्य्य। तोहा २३४रायिः।

२ १ २ १ २ ३ ५ २ १ ७र
अतिक्षरा। सायिर(ु)हार२३४या। अभाअर्षा। स्तोतृ

३ २ १ ३ १ १ १ १
रभ्योर३४५वाई५६यि। रवद्यशा२३४५: ॥ २ † ॥ [५]२२

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य द्वितीयस्याध्यायस्य

षष्ठः खण्डः‡ ॥ ६ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन्।
पुमर्थांश्चतुरोदेयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-
श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-
चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-
प्रकाशे उत्तराग्रन्थे द्वितीयोऽध्यायः¶ ॥

---

* ऊ० गा० ६प्र० २ख० १६सा०।

† ऊ० गा० ६प्र० २ख० २सा०।

‡ 'विंशत्तौमिकं प्रथममहः समाप्तम्'—इति वि०।

¶ 'समाप्तश्च प्रथमः प्रपाठकः'—इति वि० मूलादिसर्वसम्मतश्चैतदिति शम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यस्य निश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्म्ममे, तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १ ॥

॥ अथ तृतीयोऽध्यायः आरभ्यते * ॥

तत्र,

पवस्ववाचइति पञ्चतृचात्मके प्रथमखण्डे—

प्रथमतृचे—प्रथमा ।

१ २   ३   १   २   ३ १र   २र ३   १   २ ३ १   २
पवस्ववाचोऽग्रियःसोमचित्राभिरूतिभिः ।

३ १   १र   ३   १   २
अभिविश्वानिकाव्या ॥ १ ॥ †

हे "सोम !" "अग्रियः" मुख्यः‡ त्वं "चित्राभिः" पूजनीयैः¶ "ऊतिभिः" रक्षणीयैः सह "वाचः" अस्मदीयाः स्तुतीः

---

* 'इदानीं द्वितीयमहरारभ्यते द्वितीयश्च प्रपाठकः । पञ्चदशसौमिकं द्वितीयमहः'—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, १, २८, ५ ।

‡ 'अग्रियः प्रधानभूताः'—इति वि० । अग्रिय शब्दन्त्वेवं व्याचख्यौ भगवान् यास्कः—"अग्रगमनेनेति वाग्रगरणेनेति वाग्रसम्पादिन इति वा । अपिवाग्रमित्येतदनर्थकमुपबन्धमाददीत"—इति ६, १५ ।

¶ 'चित्राभिः विचित्राभिः नानाप्रकारैः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

प्रति "पवस्व"। [उत्तरार्द्धं उक्तमेवार्थं विशदयति—] "विश्वानि" सर्वाणि "काव्या" काव्यानि स्तुत्यात्मकानि वाक्यानि "अभि" पवस्वेति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १र २र ३ १ २
त्वꣳसमुद्रिया अपोग्रियोवाचईरयन्।
१ २
पवस्वविश्वचर्षणे ॥ २ ॥ *

हे "विश्वचर्षणे" सर्वस्य द्रष्टः सोम! "अग्रियः" मुख्यः त्वं "वाचः" † "ईरयन्" प्रेरयन् "समुद्रियाः" आन्तरिक्षाणि‡ "अपः" उदकानि¶ "पवस्व" धारया क्षर ॥

"विश्वचर्षणे"-"विश्वमेजय"—इति छन्दोग-बह्वृचानां पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ ३ १र २र ३ १ २
तुभ्येमाभुवनाकवेमहिम्नेसोमतस्थिरे।
१ २ ३ १ २
तुभ्यमर्षन्तिसिन्धवः ॥ ३ § ॥ १

---

* ऋ० वे० ७, १, २९, १।

† 'अग्रियो वाचः—प्रधानभूताः ऋग्यजुःसामलक्षणाः'—इति वि०।

‡ "समुद्रः"—इत्यन्तरिक्षनामसु निघण्टौ पञ्चदशं पदम् (१, ३)।

¶ 'समुद्रिया अपः—समुद्रे भवाः आपः समुद्रियाः। द्रोणकलशः समुद्रः'—इति वि०।

§ ऋ० वे० ७, १, २९, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "कवे" क्रान्तकर्म्मन् सोम ! "तुभ्यं" तव "महिम्ने" "इमा" इमानि "भुवना" भुवनानि "तस्थिरे" तिष्ठन्ति त्वामेव पुरस्कुर्वन्तीत्यर्थः। किञ्च "धेनवः" नवप्रसूतिकाः देवानां हविःप्रदानेन प्रीणयित्र्यो गावः * "तुभ्यं" त्वदर्थमेव 'आशिरं प्रयस्व मे'—इति "धावन्ति" आगच्छन्ति ॥

"धावन्तिधेनवः"—इति छन्दोगाः, "अर्षन्तिधेनवः"—इति बह्वृचाः ॥ २ ॥ १

अथ द्वितीयतृचे—प्रथमा ।

१ २　　२ १ २　३ २ ३ १　२　३ २　३ १ २
पवस्वेन्दोवृषासुतःकृधीनोयशसोजने ।

२　३　२ ३ १ २
विश्वाअपद्विषोजहि ॥ १ ॥ †

हे "इन्दो" सोम ! "सुतः अभिषुतः "वृषा" कामानां वर्षिता "पवस्व" धारया चर "जने" जनपदे "नः" अस्मान् "यशसः" यशस्विनः "कृधि" कुरु ; "विश्वा" विश्वान् सर्वान् "द्विषः" द्वेष्टॄन् शत्रून् "अपजहि" मारय च ॥ १ ॥

---

* 'धेनवः—गावः। अथवा धेनव आदित्यरश्मयः'—इति वि०।

† छ० आ० ५, २, ५, ३ (२भा० ३२ ४०) = ऋ० वे० ७, १, २३, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
यस्यतेसख्येवयꣳसासह्यामपृतन्यतः।

१ २ ३ १ २ ३ २
तवेन्दोद्युम्नउत्तमे ॥ २ ॥ *

हे "इन्दो" सोम ! "अस्य" † अस्मिन् यागे वर्त्तमानस्य "ते" तव "सख्ये" सखित्वे सति वयं स्तोतारः "तव" त्वदीये "उत्तमे" श्रेष्ठे "द्युम्ने" अन्ने तृप्तिं प्राप्ताः [तथाच यास्कः—"द्युम्नं द्योततेर्यशो वान्नं वा (निरु० नै० ५, ५)"—इति] "पृतन्यतः" युद्धमितः शत्रून् ‡ "सासह्याम" अभिभवेम ¶ ॥

द्वितीय-तृतीयपादौ व्यत्ययेन पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १र २र ३ २ ३ २ ३ १ २
यातेभीमान्यायुधातिग्मानिसन्तिधूर्वणे ।

१ २ ३ २
रक्षासमस्यनोनिदः ॥ ३ § ॥ २

---

* ऋ० वे० ७, १, २३, ४।

† मूलपाठस्तु "यस्य"—इति; विवरणकृतापि तथैव खीकृतम्, पदग्रन्थ-गान-ग्रन्थादावपि तथैव श्रूयते ।

‡ 'पृतन्यतः—पृतनाः सेनाः, ताभिर्ये यान्त्यग्रे ते स्थिताः वीरपुरुषाः'—इति वि०। "पृतनाः"—इति सङ्ग्रामनामसु निघण्टौ अष्टादशं पदम् (२, १७।

¶ 'सासह्याम—सहेम'—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ७, १, २३, ५, ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "सोम!" "ते" तव "या" यानि "भीमानि" शत्रूणां भयङ्कराणि "तिग्मानि" तीक्ष्णानि "आयुधा" आयुधानि * "धुर्वणे" शत्रुवधार्थं सन्ति तैः "आयुधैः" "समस्य" सर्वस्य शत्रोः "निदः" निन्दायां† "नः" अस्मान् "रक्ष" पालय ॥३॥ २

अथ तृतीयतृचे—प्रथमा।

१ २　३ १　२ ३ १ २　३ १ २
वृषासोमद्युमाꣳअसिवृषादेववृषव्रतः।
२ ३ १ २
वृषाधर्म्माणिदध्रिषे ॥ १ ॥ ‡

हे "सोम!" "वृषा" कामानां वर्षिता त्वं "द्युमान्" दीप्तिमान् "असि"। अपिच हे "देव" द्योतमान सोम! "वृषा" त्वं "वृषव्रतः" वर्षणशीलकर्मासि। किञ्च हे सोम! "वृषा" त्वं "धर्माणि" देवानां मनुष्याणाञ्च हितानि कर्माणि "दध्रिषे" धारयसि॥

"दध्रिषे"-"दधिषे"—इति पाठौ॥ १॥

---

* 'शत्रुच्छिप्रासतोमरादीनि'—इति वि०।

† 'निदः--नितरां दृणाति निदः, तस्य सम्बोधनं निद?—इति वि०।

‡ ऋ० आ० ऋ० ६, १, २, ८ (२भा० ९३ पृ०) = ऋ० वे० ७, १, ३९, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २

वृष्णस्तेवृष्ण्यꣳशवोवृषावनंवृषासुतः ।

१र २र ३ १र २र

सत्वंवृषन्वृषेदसि ॥ २ ॥*

हे "वृषन्" कामानां वर्षक सोम ! "वृष्णः" वर्षितुः † "ते" तव "शवः" बलं ‡ "वृष्ण्यं" वर्षणशीलं भवति "वनं" तव भजनमपि, "वृषा" वर्षणशीलं "सुतः" अभिषुतः तव रसोऽपि "वृषा" वर्षणशीलः "स त्वं" "वृषेदसि" वर्षणशील एवासि भवसि ॥

"सुतोमदः"—इति, "सत्वंसत्यम्"—इति च पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १र २र ३ १र २र

अश्वोनचक्रदोवृषासङ्गाइन्दोसमर्वतः ।

१ २ ३ १र २र

विनोरायेदुरोवृधि ॥ ३ ¶ ॥ ३

हे "इन्दो" सोम ! "वृषा" त्वं "अश्वोन" अश्वइव "सञ्चक्रदः" सङ्क्रन्दसे । अपिच "गाः" पशून् "अर्वतः" अश्वांश्च अस्मभ्यं

* ऋ० वे० ७, १, २९, २ ।

† 'वृष्णः—वृषु सेचने (भ्वा० पर०) सेचन-समर्थस्य ते'—इति वि० ।

‡ "शवः"—इति बलनामसु निघण्टौ तृतीयं पदम् (२, ९) ।

¶ ऋ० वे० ७, १, २९, ३ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सम्प्रयच्छसीति शेषः। किञ्च "नः" अस्माकं * "राये" धनाय "दुरः" द्वाराणि "विवृधि" विवृतानि कुरु ॥ ३ ॥ ३

अथ चतुर्थतृचे—प्रथमा।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
वृषाह्यसिभानुनाद्युमन्तन्त्वाहवामहे ।

१ २ ३ १ २
पवमानस्वर्दृशम् ॥ १ ॥ †

हे सोम! त्वं "वृषासि हि" अभिमत-फलानां वर्षिता भवसि खलु। तस्मात् हे "पवमान" पूयमान वा सोम! "स्वर्दृशं" सर्वस्य [सूर्यस्य वा] द्रष्टारं [सर्वैं देवैर्द्रष्टव्यं वा] "भानुना" तेजसा "द्युमन्तं" दीप्तिमन्तम् अतिशयेन तेजस्विन-मित्यर्थः [स्तुतिमन्तं वा], "त्वा" त्वां वयं "हवामहे" यज्ञेषु आह्वयामहे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

२ ३ १ २ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २
यदद्भिःपरिषिच्यसेमर्मृज्यमानआयुभिः।

१ २ ३ २ ३ १ २
द्रोणेसधस्थमश्नुषे ॥ २ ॥ ‡

---

* 'नः-अस्मभ्यम्'—इति वि०।

† छ० आ० ५, २, ५, ४ (२भा० ३३पृ०) = ऋ० वे० ७, २, १, ४।

‡ ऋ० वे० ७, २, २, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे सोम! त्वम् "आयुभिः" मनुष्यैः * ऋत्विग्भिः "मृज्यमानः" अतिशयेन शोध्यमानः सन् "अद्भिः" वसतीवर्याख्याभिः "यद्" यदा "परि सिच्यसे" परितः सिच्यमानो भवसि, तदानीं "द्रोणे" द्रोणकलशेन गृह्यमाणः सन् "सधस्थं" सह तिष्ठन्त्यत्रेति सधस्थं स्थानं ग्रहचमसादिकम् "अश्नुषे" व्याप्नोषि॥

"मृज्यमानआयुभिः"-"मृज्यमानोगभस्त्योः"—इति, "द्रोणे"-"द्रुणा"—इति च पाठौ॥ २॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ १ २
आपवस्वसुवीर्य्यम्मन्दमानःस्वायुध।

३ १ २ ३ १ २
इहोष्विन्दवागहि॥ ३ †॥ ४

हे "स्वायुध"! यत्र 'स्फ्य-कपालादीनि दशायुधानि-इत्यभिधीयन्ते, शोभनानि तानि यस्य स तथोक्तः। यद्वा धनुरादीन्यायुधानि यस्य सः, तादृश हे सोम! त्वं "मन्दमानः" मोदमानः सन् [अन्तर्णीतण्यर्थः] देवान् स्वयं मादयन् ‡ "सुवीर्य" शोभनवीर्योपेतं पुत्रादिकमस्माकम् "आ पवस्व" पवतिर्गत्यर्थः, आ प्रापय। किञ्च हे इन्दो! ग्रहेषु चमसेषु रक्षणशील सोम!

* "आयवः"—इति निघण्टौ मनुष्यनामसु सप्तदशं पदम् (२ ३)।

† ऋ० वे० ७, १, १, ५।

‡ 'मन्दमानः—शोध्यमानः तप्यमानोवा'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"इह उ" इहैव* अस्मदीये यज्ञे "सु आगहि" सुष्ठु † आगच्छ ॥ ३ ॥ ४

अथ पञ्चमतृचे—प्रथमा ।

१ २   ३ २ ३ १ २   ३ २
पवमानस्यतेवयम्पवित्रमभ्युन्दतः ।
३   १   २र
सखित्वमावृणीमहे ॥ १ ॥ ‡

हे सोम ! "पवित्रम् अभ्युन्दतः" पवित्रमभिद्रयतः ¶ "पवमानस्य" चरतस्य "ते" तव "सखित्वं" सख्यं वयम् अस्मदीयव: आङ्गिरसाः स्तोतारः "आ वृणीमहे" प्रार्थयामहे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १   २   ३ १ २ ३ १   २
येतेपवित्रमूर्मयोभिक्षरन्तिधारया ।
१ २
तेभिर्नःसोमम्मृडय ॥ २ ॥ §

हे सोम ! "ते" तव "ये" ऊर्म्मयः तरङ्गाः ‖ "पवित्र"

---

*,† 'उ, सु—इति द्वावपि पदपूरणौ,—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, १, १८, ४ ।

¶ 'अभ्युन्दतः—आर्द्रं कुर्वन्—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ७, १, १८, ५ ।

‖ 'ऊर्म्मयः—त्वदीयाः, सोमसङ्घाताः—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"धारया" "अभि चरन्ति" तेभिः तैः ऊर्मिभिः "नः" अस्मान् "मृड़य" सुखय ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १र २र ९ २ ३ १ २ ३ १ २
सनःपुनानआभररयिंवीरवतीमिषम् ।

१ २ ३ १ २
ईशानःसोमविश्वतः ॥ ३ * ॥ ५

हे सोम ! "विश्वतः" सर्वस्य जगतः "ईशानः" ईश्वरः "सः" अभिषुतः "पुनानः" पूयमानः त्वं "नः" अस्मभ्यं "रयिं" धनं "वीरवतीं" पुत्राद्युपेतम् "इषम्" † तम् "आभर" आहर ॥ ३ ॥ ५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य तृतीयस्याध्यायस्य प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

——000——

* ऋ० वे० ७, १, १९, १ ।

† 'इषं—इष्टिमन्नं वा—इति वि० ।

‡ 'उन्नं वर्द्धिष्यमानम्'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीयखण्डे *—

प्रथमतृचे—प्रथमा।

३ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
अग्निन्दुतंवृणीमहेहोतारंविश्ववेदसम्।
३ २३१२ ३१२
अस्ययज्ञस्यसुक्रतुम्॥ १॥ †

[अग्नेर्दूतत्वमेतन्मन्त्रव्याख्याने तैत्तिरीयब्राह्मणे समाम्नायते—'अग्निर्देवानां दूत आसीदुशनाकाव्योऽसुराणाम्'—इति] तादृशं देवं "दूतम्" अग्निम् अस्मिन् कर्मणि वृणीमहे भजामः। कीदृशं "होतारं" देवानामाह्वातारं "विश्ववेदसं" सर्वधनोपेतं [बहुव्रीहौ विश्वं सञ्ज्ञायाम् (६, २, १०६)"—इति पूर्वपदान्तोदात्तत्वम्] "अस्य" प्रवर्त्तमानस्य यज्ञस्य निदानत्वेन "सुक्रतु" शोभन-कर्माणं शोभन-प्रज्ञं वा॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अग्निमग्निंहवीमभिःसदाहवन्तविश्पतिम्।
३ १ २ ३ २
हव्यवाहम्पुरुप्रियम्॥ २॥ ‡

* 'इदानीमाज्यानि'—इति वि०।

† छ० आ० १, १, १, २ (१भा० ९७पृ०) = ऋ० वे० १, १, १२, १।

‡ ऋ० वे० १, १, १२, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

[यद्यप्यग्निः स्वरूपेणैक एव तथापि प्रयोगभेदादाहवनीयादिस्थानभेदाद्वा बहुविधत्वमभिप्रेत्य] "अग्निम्-अग्निम्"—इति वीप्सा तं "हवीमभिः" आह्वानकरणैर्मन्त्रैः "सदा हवन्त" निरन्तरमनुष्ठातार आह्वयन्ति *। कीदृशम्? "विश्पतिं" विशां प्रजानां होत्रादीनां पालकं "हव्यवाहं" यजमान-समर्पितस्य हविषः देवान् प्रति वोढारम् अतएव "पुरुप्रियं" बह्वनां देवानां प्रीत्यास्पदम्॥ [अग्निमग्निम्—"नित्यवीप्सयोः (८, १, ४)"—इति वीप्सायां द्विर्भावः; "तस्य परमाम्रेडितम् (८, १,२)"—इत्युत्तरस्य आम्रेडित-सञ्ज्ञायाम् "अनुदात्तञ्च (८, १, ३)"—इत्यनुदात्तत्वम्। हवीमभिः—'ह्वेञ् स्पर्द्धायां शब्दे च (भ्वा०, उभ०); आह्वानकरणभूतेषु मन्त्रेषु स्वव्यापारस्वातन्त्र्यात् कर्त्तृत्वविवक्षया "अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते (३, २, ७५)"—इति कर्त्तरि मनिन्; तस्य छान्दस ईड़ागमः; बहुलं छन्दसि (६, १, ३४)"—इति धातोः सम्प्रसारणम्; परपूर्वत्वं; गुणावादेशौ; नित्त्वादाद्युदात्तत्वं (६, १, १९७)। सदा—"सर्वैकान्येत्यादिना (५, ३, १५)" सर्वशब्दाद्दाप्रत्ययः "सर्वस्य सोऽन्यतरस्याम् (५, ३, ६)"—इति सभावः; व्यत्ययेनाद्युदात्तत्वम् (३, १, ८५)। हवन्त—ह्वेञो लट् झस्य अन्तादेशः (७,१,३); टेरेभावश्छान्दसः (६, ४, ७६) शपि "बहुलं छन्दसि (६, १, ३४)"—इति सम्प्रसारणम्; "तिङ-

* 'हवीमभिः—होतव्यैः सदा हवन्तः आह्वयन्तः; यानि होतव्यानि हवींषि, तैः पुरतोऽवस्थितैः सदाह्वयन्ते इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तिङः (८, १, २८)"—इति निघातः। विश्पतिं—"पत्यावैश्वर्ये (६, २, १८)"—इति पूर्वपदप्रकृतिस्वरे प्राप्ते, "परादिश्छन्दसि (६, २, १९९)"—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम्। हव्यवाहम्—'वह प्रापणे (भ्वा०, उभ०), "वहश्च (३, २, ६४)"—इति ण्वि प्रत्ययः ; कृदुत्तरप्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३९)। पुरूणां प्रियं—समासान्तोदात्तत्वम् (८, १, २२३) ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१२ १२ ३१२ २ २३१२
अग्ने देवाꣳ इहावह जज्ञानो वृक्तबर्हिषे।
२ ३ १ २ ३१२
असि होता न ईड्यः ॥ ३* ॥ ६ †

हे "अग्ने!" "जज्ञानः"‡ अरण्योरुत्पन्नः त्वं "वृक्तबर्हिषे" आस्तरणार्थं छिन्नेन बर्हिषा युक्ताय। तं 'यजमान मनुग्रहीतुम् "इह" कर्मणि हविर्भुजो देवानावह—"नः" अस्मदर्थं "होता" देवानामाह्वाता त्वम् "ईड्योसि' स्तुत्यो भवसि ॥ ३ ॥ ६

द्वितीयतृचेषु—प्रथमा।

१२ ३१ २ २१२ १ २
मित्रं वयꣳ हवामहे वरुणꣳ सोमपीतये।
२ ३ २३१२
या जाता पूतदक्षसा ॥ १ ॥ §

* ऋ० वे० १, १, २२, ३।　　† "आग्नेय माज्यमुक्तम्"—इति वि०।

‡ 'जज्ञानः—जायमानः, अथवा यजमानः'—इति वि०।

¶ 'इदानीं मैत्रावरुणमुच्यते—इति वि०। आज्यमिति शेषः।

§ य० वे० ३३, ४६=ऋ० वे० १, २, ८, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"वयम्" अनुष्ठातारः "सोमपीतये" * सोमपानार्थं ["दासीभारादित्वात् पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम्] "मित्र" "वरुण" च उभावाह्वयामः। कीदृशावुभौ? "या जाता" यौ जातौ सन्तौ प्रदेशं प्रादुर्भवन्तौ, "पूतदक्षसा" शुद्धबलौ †। [पूञ् पवने (क्र्या०, उभ०); "निष्ठा (३, २, १०२)"—इति क्तः, श्र्युकः किति (७, २, ११)"—इति इट् प्रतिषेधः। पूतं दक्षौ ययोस्तौ "बहुव्रीहौ प्रकृत्या (६, २, १)"—इति पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् ॥

"याजाता"-"जज्ञाना"—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

ऋतेनयावृतावृधावृतस्यज्योतिषस्पती।

२ ३ १र २र

तामित्रावरुणाहुवे ॥ २ ‡ ॥

"यौ" मित्रावरुणौ "ऋतेन" सत्यवचनेन¶ यजमानानुग्रह-कारिणा "ऋतावृधौ" ऋतमवश्यम्भावितया सत्यं कर्मफलं तस्य वर्द्धकौ "ऋतस्य" सत्यस्य प्रशस्तस्य "ज्योतिषः" प्रकाशस्य "पती" पालकौ § [श्रुत्यन्तरे मित्रावरुणयोरदिति-पुत्रत्वेन श्रुतत्वात्

* "मन्त्रे वृषेषपचमनविदभूवीरा उदात्तः"—इति पा० ३। ३। ९६।

† "पूतदक्षौ—पूतत्वेन दक्षत्वेन च सम्पन्नौ"—इति वि०।

‡ ऋ० वे० १, २, ८, ५।

¶ 'ऋतेन—यज्ञेन—इति वि०।

§ 'ज्योतिषः नक्षत्रजातस्य ज्योतिष्टोमस्य वा पती'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

द्वादशादित्येष्वन्तर्भूतत्वेन ज्योतिषः पालकत्वं युक्तम्, श्रुत्यन्तरे च अष्टौ पुत्रासो अदितेरित्युपक्रम्य मित्रश्च वरुणश्चेत्यादिकमाम्नातम् तौ मित्रावरुणौ। तथाविधैर्मित्रावरुणैः "सुपां सुलुगिति (७, १, ३९) पूर्वसवर्णदीर्घ आकारः] "हुवे" आह्वयामि। [ह्वेञ आत्मनेपदोत्तमपुरुषैकवचने सम्प्रसारणे (६, १, ३४) पूर्वरूपत्वे च (६, १, १०८) "बहुलं छन्दसि (२, ४, ७३)"—इति शपोलुक्; टेरेत्त्वम् (३, ४, ३९); "गुणे प्राप्ते "क्ङिति च (१,१,५)"—इति प्रतिषेधः; उवङादेशः (६, ४, ७७); "तिङतिङः (८, १, २८)"—इति निघातः॥ २॥

अथ तृतीया।

१ २   ३ १ २   ३ १२   ३२   ३ १ २
वरुणःप्राविताभुवन्मित्रोविश्वाभिरूतिभिः।

१ २   ३ १ २
करतान्नःसुराधसः॥ ३ *॥ ७

अयं "वरुणः" देवः अस्माकं "प्राविता भुवत्" प्रकर्षेण रक्षको भवतु। "मित्रः" च "विश्वाभिः ऊतिभिः" सर्वाभिः प्राविता भुवत्। तावुभावपि "नः" अस्मान् "सुराधसः" प्रभूतधनयुक्तान् "करतां" कुरुताम्। [डुकृञ् करणे (उभ०) भौवादिकः, लोटस्तस्, तसस्ताम्, अकर्त्तरि शप्, गुणोरपरत्वम्,

* ऋ० वे० १, २, ८, ६।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

गप: पित्त्वादनुदात्तत्वम् (३, १, ४); तिङश्च लसार्वधातुकस्वरेण (६, १, १८६) धातुस्वरं (६,१, १६२) शिष्यते ॥३॥ ७

इन्द्रमिद्गाथिनइति चतुर्ऋचं तृतीयं सूक्तम् *,

तत्र प्रथमा।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रमिद्गाथिनोबृहदिन्द्रमर्केभिरर्किणः।
२ ३ १ २
इन्द्रंवाणीरनूषत ॥ १ † ॥

"गाथिन:" गीयमान-सामयुक्ता उद्गातार: "इन्द्रमित्" इन्द्रमेव "बृहत्" "त्वामिद्धिहवामहे (छ०आ० ३, १, ५, २)" —इत्यस्यामृच्युत्पन्नेन बृहन्नामकेन (आ० गा० १, १, २७) साम्ना "अनूषत" स्तुतवन्त:। [णु स्तुतौ (तु०, प०); "णो न: (६, १, ६५)"—इति नत्वम्; लुङि व्यत्ययेनात्मनेपदम् (३, १, ८५); झस्य अदादेश: (७, १, ५); सिच इड़भाव: उकारस्य दीर्घत्वं छान्दसम् (६, १, १३३); धातो: कुटादित्वात् सिचो ङित्त्वेन (१, २, १) गुणाभाव: (१, १, ५)] "अर्किण:" अर्चन-हेतु-मन्त्रोपेता होतार: "अर्केभि:" उक्थरूपैर्मन्त्रैरनूषत। ये त्ववशिष्टा अध्वर्यव: ते "वाणी:" वाग्भि:" यजूरूपाभि: इन्द्रम् अनूषत [अर्कस्य मन्त्रपरत्वं यास्केनोक्तम् (५, ४) 'अर्कोमन्त्रोयदनेनार्चन्तीति'] ॥ १ ॥

---

* 'ऐन्द्रमाद्यमिदं'—इति वि०।

† छ० आ० ३, १, १, ५ (१भा० ४२० पृ०) = ऋ० वे० १,१, १२, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

२ ३२उ ३ २ ३ १ २ ३१ २३१ २
इन्द्र इद्धर्य्योस्सचासम्मिश्ल आवचोयुजा।

१ २३१ १ ३ १ २
इन्द्रोवज्रीहिरण्ययः॥ २ * ॥

"इन्द्र इत्" इन्द्र एव "हर्य्योः" हरिनामकयोरश्वयोः "सचा" सह युगपत् "आ सम्मिश्लः" सर्वतः सम्यक् मिश्रयिता। कीदृशयोर्हर्य्योः ? "वचोयुजा" इन्द्रस्य वचनमात्रेण रथे युज्यमानयोः सुशिक्षितयोरित्यर्थः। अयम् "इन्द्रः" "वज्री" वज्रयुक्तः "हिरण्ययः" सर्वाभरणभूषित इत्यर्थः॥ २॥

अथ तृतीया।

२ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रवाजेषु नोवसहस्रप्रधनेषु च।

३१ ३१ २ ३ १ २
उग्रउग्राभिरूतिभिः॥ ३ † ॥

हे "इन्द्र!" "उग्रः" शत्रुभिरप्रधृष्यः त्वम् "उग्राभिः" अप्रधृष्याभिः "ऊतिभिः" अस्मदभिमतपरपाभिः "वाजेषु" युद्धेषु "नः" अस्मान् "अव" रक्ष। तथा "सहस्रप्रधनेषु च" सहस्र-सङ्ख्याक-गजाश्वादि-लाभयुक्तेषु महायुद्धेष्वपि रक्ष॥ ३॥

---

* छ० आ० प० १, २, ३ (२भा० २६७पृ०) = छ० वे० १, १, १३, २।
† छ० आ० प० १, २, ४ (२भा० २६८पृ०) = छ० वे० १, १, १३, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ चतुर्थी।

१ २ ३ २ ३१ १ २ ३ १र २र ३ १
इन्द्रोदीर्घायचक्षसआसूर्यᳫँरोहयद्दिवि।

२उ ३ १ २
विगोभिरद्रिमैरयत्॥ ४ *॥ ८ †

अयम् "इन्द्रः" "दीर्घाय" प्रौढाय निरन्तराय "चक्षसे" दर्शनाय "दिवि" द्युलोके "सूर्यमारोहयत्" पुरा वृत्रासुरेण जगति यदापादितं तमस्तन्निवारणेन प्राणिनां दृष्टिसिध्यर्थम् आदित्यं द्युलोके स्थापितवानित्यर्थः। स च सूर्यः "गोभिः" स्वकीय-रश्मिभिः "अद्रिम्" मेघम् "व्यैरयन्" विशेषेण दर्शनार्थं प्रेरितवान् प्रकाशितवानित्यर्थः [अथवा इन्द्रएव "गोभिः" जलैर्निमित्तभूतैः "अद्रिं" मेघं "व्यैरयन्" विशेषेण प्रेरितवान्। पञ्चदश-सङ्ख्याकेषु रश्मि-नामसु 'खेदयः' (१) 'किरणाः' (२) 'गावः' (३)—इति पठन्ति (निघ० १, ५); त्रिंशत्सङ्ख्याकेषु मेघनामसु 'अद्रिः'(१) 'ग्रावा'(२)—इति पठितम् (निघ० १, १०)॥ ४॥ ८

---

* ऋ० वे० १ १, १३, ४।

† 'इदानीमिन्द्राग्नमाज्यम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृचात्मके चतुर्थसूक्ते—

प्रथमा।

१ २ ३ १र २र ३१ २ ३ १र २र
इन्द्रे अग्ना नमो बृहत्सुवृक्तिमेरयामहे।
३ १र २र ३ १ २
धिया धेना अवस्यवः ॥ १ * ॥

"अवस्यवः" रक्षणकामाः वयम् "इन्द्रे" देवे "अग्ना" अग्नौ च "बृहत्" प्रवृद्धं वर्द्धकं † "नमः" हविर्लक्षणमन्नं ‡ "सुवृक्तिं" सुप्रवृत्तां स्तुतिञ्च ¶ "आ ईरयामहे" प्रेरयामः। तथा च "धिया" कर्मणा युक्ता § "धेनाः" ‖ [वाङ्नामैतत् (निघ० १, ११, ३८)] स्तुतिरूपा वाचश्च अभिप्रेरयामः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१र २र३१२ ३ १र २र ३ १ २
ता हि शश्वन्त ईडत इत्था विप्रास ऊतये।
३ २ ३ १ २
सबाधो वाजसातये ॥ २ ** ॥

---

* ऋ० वे० ५, ६, १०, ४।

† 'बृहत्—महत्'—इति वि०।

‡ 'नमः—नमस्कारम्'—इति वि०।

¶ 'सुवृक्तिं—शोभनां वृक्तिं वरणम्'—इति वि०।

§ 'धिया युक्ता'—इति वि०। "धीः"—इति कर्मनामसु निघण्टौ एकविंशतितमं पदम् (२, १)।

‖ 'धेनाः—धेट् पाने (भ्वा० प०), पानसमर्थाः'—इति वि०।

** ऋ० वे० ५, ६, १०.५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"ता हि" तौ खलु * इन्द्राग्नी "शश्वन्तः" बहवः "विप्रासः" मेधाविनः जनाः "ऊतये" रक्षणाय "इत्थम्" अनेन प्रकारेण "ईळते" स्तुवन्ति। तथा "सबाधः" समानं परस्परं बाध्यमाना जनाः "वाजसातये" अन्नसातये अन्नलाभाय ताविन्द्राग्नी ईळते। यद्वा 'वाजसातिः'—इति सङ्ग्रामनाम (निघ० २, १७, ३६) सङ्ग्रामार्थम्॥ २॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ १ २र २ ३ १ २
तावाङ्गीर्भिर्विपन्यवःप्रयस्वन्तोहवामहे।

३ १ २ ३ १ २
मेधसातासनिष्यवः॥ २ † ॥ ९

"विपन्यवः" स्तोत्रमिच्छन्तः "प्रयस्वन्तः" हविर्लक्षणेनान्नेनोपेताः ‡ "सनिष्यवः" सनिं धनमात्मन इच्छन्तः वयं "मेधसाता" मेधानां यागानां ¶ "साती" सम्भजने निमित्तभूते

* 'चोति यस्मादर्थे'—इति वि०।

† ऋ० वे० ५, ६, १७, ६।

‡ 'प्रयस्वन्तः—प्रकर्षेण यजमानं स्तवाम् प्रति गच्छन्तः'—इति वि०।

¶ "मेधः"—इति निघण्टौ यज्ञनामसु चतुर्थं पदम् (३, १७)।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सति हे इन्द्राग्नी ! "ता" तौ "वां" युवां "गीर्भिः" स्तुतिभिः "हवामहे"॥

"विपन्यवः"-"विपन्यवे"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ९

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य तृतीयस्याध्यायस्य
द्वितीयः खण्डः * ॥ २ ॥

वृषापवस्वेति तृतीयखण्डे †—

प्रथमतृचे—प्रथमा ।

१ २ ३ १२ ३१२ ३२
वृषापवस्वधारयामरुत्वतेचमत्सरः ।
२ ३ १ २ ३१ २
विश्वादधानओजसा ॥ १ ‡ ॥

हे सोम ! त्वं "वृषा" स्तोतृणामभिमत-फलस्य वर्षकः सन् "धारया" त्वदीयया "पवस्व" द्रोणकलशमागच्छ [पवतिर्गति-कर्मा (निघ० २, १४, १०८) जागतस्त्वं यदा अस्माभिः इन्द्राय दीयसे तदा "मरुत्वते" सहाया मरुतो यस्य सन्ति तस्मै इन्द्राय "मत्सरः" मदकरश्च भव । कीदृशः ? "विश्वा" विश्वानि सर्वाणि व्याप्तानि वा धनानि "ओजसा" आत्मीयेन बलेन

* 'उक्तं प्रातःसवनम्'—इति वि० ।
† 'इदानीं माध्यन्दिनं सवनमभिधीयते'—इति वि० ।
‡ ऋ० आ० ५, २, ४, २ (१भा० १०४०) ऋ० वे० ७, २, २, ४ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मुक्तः सन् स्तोतृभ्यः तानि "दधानः" प्रयच्छंस्त्वं भाइयिता भवेति समन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ २ १ २ ३ १ २
तन्त्वाधर्त्तारमोण्योऽ३ऽष्पवमानस्वर्दृशम्।

३ १२ २२ ३ १ २
हिन्वेवाजेषुवाजिनम् ॥ २ * ॥

हे "पवमान" पूयमान पुनान वा सोम! "ओण्योः" [द्यावापृथिवी नामैतत् (निघ० ४, ३०, १५)] तयोः "धर्त्तारं" धारकम् अतएव "स्वर्दृशं" सर्वस्य सूर्य्यंव द्रष्टारं, सर्वै र्द्रष्टव्यं वा। "वाजिनं" बलवन्तं तं पूर्वोक्तगुणं प्रसिद्धञ्च "त्वा" त्वां "वाजेषु" सङ्ग्रामेषु त्वां प्रेरयामि [यद्वा "वाजेषु" विषयेषु प्रेरयामि, अन्नादिकं प्रयच्छेत्यर्थः † ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

३ २ ३ १ ३ १२उ ३ १ २ ३ १ २
अयाचित्तोविपानयाहरिःपवस्वधारया।

२ ३ १ २
युजंवाजेषुचोदय ॥ ३ ‡ ॥ १० ¶

* ऋ० वे० ७, २, ३, १।

† 'वाजेषु—अन्नेषु। सप्तम्येषा, अधिकरणभूतेषु। वाजिनं अन्नवन्तं वेगवन्तं वा'—इति वि०।

‡ ऋ० वे०७, २, ३, २।

¶ 'इह यौक्ताश्वं साम'—इति वि०। 'यौक्ताश्व-प्रभृतीनि सामानि तेषां नाम्नै वार्षप्रतिपत्तिः'—इति च वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "पवमान" सोम ! "अया" * [अय पय गतौ (भ्वा०, आ०) पचाद्यच् (३, १, १३४), तृतीयाया आकारः (७, १, ३९)] कर्मार्थमितस्ततो गच्छन्तीभिः "विपा" [विप प्रेरणे (चु०, उभ०) हवींष्यग्नौ प्रेरयन्तीति विपा अङ्गुलयः। एकवचनं छान्दसं प्रत्येक-विवक्षया वा] एताभिर्मदीयाभिरङ्गुलिभिः "चितः" स्नातः निर्गतः अभिषुतः "हरिः" हरितवर्णः त्वं "धारया" सन्ततया "पवस्व" द्रोणकलशं ग्रहांश्च गच्छ। किञ्च "युजं" † सखायम् इन्द्रं "वाजेषु" सङ्ग्रामेषु ‡ "चोदय" प्रेरय। यदास्माभिरिन्द्रार्थं सोमा दीयन्ते तदानीमिन्द्रः स्तुत्यानेन हृष्टः सन् शत्रून् हन्तीत्यर्थः ॥ ३ ॥ १०

२र १ २ १२
॥ यौक्ताश्वम् ॥ औहोहोहायि। वृषा। पवस्वा३
१ २ १ २ ५ १ ७
धारायाइ। मारुत्वार३४तायि। ओयि। चमार३।
१ २ ५ २र १ २ १ २ १
चमारत्वार३४राः। औहोहोहायि। विश्वा। दधा२
२ ५ २ २ ५र र २र १ २
नार३४ओ। जासार३४औहोवा ॥(१) औहोहोहायि।
१ २ र १ २ १ २ ५
तन्वा। धर्त्ताराइमोणायोइः। पावा२मा२३४ना।

* 'अया—अनया धिया विश्वस्य पालयित्र्या'—इति वि०।
† 'युजं—योगम्'—इति वि०।
‡ 'वाजेषु—अन्नेषु'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ ७ १ ३ ५ २र १ २
ओयि। सुवा२३। सुवा२ह्रृ२३४शाम्। औहोहोहा
१ २ १र ३ ५ २ २
यि। हिन्वायि। वाजा२यिषू२३४वा। जायिना२३४
र ५र २र १ २ १ २ र १
औहोवा॥(२) औहोहोहायि। अया। चित्तोवी३पा
२ १ ३ ५ १ ७
नाया३। हारा२यिः। पा२३४वा। ओ। स्वधा२३।
१ ३ ५ २र १ २ १ २ १र
स्वधा२रा२३४या। औहोहोहायि। युजाम्। वाजा२यि
३ ५ २ २ ५र र २ ३
षू२३४चो। दाया२३४ औहोवा। ओयि। ज्वर
२
आ(३)॥ १८ *॥ [१]

१ २ १ २
॥ सन्तनि॥ वृषाहाउ। पावस्वधा२१उवा२३। रा
५ २१ २र ३ २ २ १ र २
२३४या। मरूत्वतेचमत्सरा१ः। विश्वाहाउ। दाधान
१ ५ १ र १ १र २र १र
ओ२आउवा२३। जा२३४सा॥(१) तन्वाधर्त्तारमोस्योः
२र १ ३ २१ १ १ १ २ १ र २
पवमानस्वर्हृ१शा२३४५म्। हिन्वेहाउ। वाजेषु वा३
५ २ १र २ १र १ १र २र
१उवा२३। जा२३४यिनाम्॥(२) अयाचित्तोविपानया

* ऊ० आ० १प्र० २ख० १८सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१　२　१र　३११११　　१　२　१र१　१
हरिःपवस्वधारया२३४५। युजाऽहाउ। वाजेषुचोश्र्या

५
उवा२३। दा२३४या(३)॥ १ * ॥[२]

२र　१　२　　१　२　२　　५
॥ ऐडसौपर्णम्॥ वृषापवोवा। स्वाधारा२३४या।

२ १ २ १　　०　१　५　　१
मरुत्वतायि। चमा२त्सा२३४राः। वा२यिश्वा। दा२

२　　१　२र　१　२　४　५　　२　र　१　२
३धा। नाओजसा। औ३होवा॥(१) तन्वाधर्तोवा।

१　२　३　　५　　२ १ २र १　　०　३　　५
रामोणा२३४योः। पवामाना। सुवा२ईं २ ३ ४ शाम्।

२　　१　२र　१　　४　५
हा२यिन्वे। वा२३जायि। षूवाजिनाम्। औ३होवा॥(२)

२ र　　१ २　　१　२　३　　५　　२ १　　२ १
अयाचित्तोवा। वायिपाना२ ३ ४ या। हरायिःपवा।

०　३　५　　१　　२　　१ २र　१
स्वधा२रा२३४या। यू२जाम्। वा२३जायि। षूचोदया।

२　४　५　　४
औ३होवा। हो५ई। डा(३) ॥ २ † ॥[३]

१ २र　१ २ १　　२
॥ रोहितकुलीयोत्तरम्॥ वृषापवस्वधा। रया२।

१　र २ १　　२　　१　　१　　२ २
मरुत्वतेचमत्सा२३राः। वायिश्वा२दाधा२३। नओ२३४

* ऊ० गा० ४प्र० १अ० १सा०।　　† ऊ० गा० ४प्र० १अ० २सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ ४ ५ १ र २१र२१ १
वा। जा५मोऽ६हायि ॥(१) तन्त्वाधर्त्तारम्मो। णियो

१ र २१ २ १ १
र:। पवमानस्तुवर्हू२३शाम्। हायिन्वे२वाजा२३यि।

२१ ५ ४ ५ १ १र२ र २ १
षुवोर२३४वा जा५यिमो६हायि ॥(२) अयाचित्तोविपा।

२ १ २ १र २ १ १
नया२। हरि:पवस्वधारा२३या। यूजा२वाजा२३यि।

२ १ ५ ४ ५
षुचोर२३४वा। हा५योऽ६हायि(३) ॥ ३ * ॥[४]

५ र १ ४ ५र २१२
॥ आमहीयवम् ॥ वृषोपा३वस्वधारया। मरुत्वा१

२ १र२ १ २
जा२यि। यमा२३त्सरा:। विश्वादधा। नओ२३जसा

५ र १ ४र ५र २१
उ। वा३ ॥(१) तन्त्वाधा३र्त्तारमोणियो:। पवामा१

१ २ १र१र १
ना२। सुवा२३हंशाम्। हिन्ववाजायि। षुवा२३

२ ५र २ ४र ५र २१
जिनाउ। वा३ ॥(२) अयाचा३यित्तोविपानया। हरा

२ १ २ १२र १
यि:पा१वा२। स्वधा२३रया। युजंवाजायि। षुचोर

२ २र १ १ १ २
३दयाउ। वा३। स्तौषे२३४५(३) ॥ १ † ॥ [५]

* ऊ० गा० ४प्र० १ख० ३सा०। † ऊ० गा० ६प्र० २ख० १सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र   र   २ र   १
॥ हाविश्मतम् ॥ हाउवृषापवस्वधारयाहाउ । मरु
२   १ २ ३   ५   २   २
त्वता३यि । चामत्सार२३४राः । ऐ२हो१आ २ ३ यिही ।
१ २ १ १र   २   ५र र
विश्वादा३धा । नओ । जा २ सा २ ३ ४ औहोवा ॥(१)
२र र र र र   १ र २   १२
हाउतन्त्वाधर्त्तारमोण्योर्हाउ । पवमाना३ । सूवर्द२३
५   २   २   १   १ २
४शाम् । ऐ२हो१आ२३यिही । हिन्वेवा३जायि । षु
१र   २ ५र र   २र र र र
वा । जा२यिना२३४औहोवा ॥(२) हावयाचित्तोविपान
र   १ ०   १ २ ३   ५
याहाउ । हरिःपवा३ । स्वाधारा२३४या । ऐ२हो१आ
२   १ २ २   १र   ३   ५र र
२३यिही । युजांवा३जायि । षुचो । दा२या२३४औहो
१ ३१११११
वा । हविश्मते२३४५(३) ॥ १ * ॥ [६]

२र र १   १
॥ यौक्ताश्वोत्तरम् ॥ वृषाऔहोहोहायि । पवा ३
१ र   २   १   ३   ५   ३ १   १
स्वाधा१राया३ । मारु२त्वा२३४तायि । चमा३ । ओयि ।
७   २   ५   २र र र १ २   १   ३
चमा२त्सा२३४राः । विश्वाऔहोहोहायि । दधा२ना

* ऊ० गा० ७प्र० १ख० १सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२३४ओ । जा२सा२३४औहोवा ॥(१) तन्त्वाऔहोहो
हायि । धर्त्ता३रामो१णायो३ः । पावा२मा२ ३ ४ ना ।
सुवा३ । ओयि । सुवा२ई २ ३ ४ शाम् । ह्विन्वाऔहो
होहायि । वाजा२यिषू२३४वा । जा२यिना२३४औहो
वा ॥(२) अयाऔहोहोहायि । चित्ता३वायिपा१ना
या३ । हारा२यिःपा२३४वा । स्वधा३ । ओ । स्वधा
२रा२३४या । युजाऔहोहोहायि । वाजा२यिषू२३४
चो । दा२ या २ ३ ४ औहोवा । ओयि । जू २ ३ ४
वा(३) ॥ २ * ॥ [७]

॥ आजिगम् ॥ वृषापावा । स्वधाराया । मरुत्व
ते । चामत्सा२३राः । विश्वादाधा । नओजा२३सा३
४३ ॥(१) तन्त्वाधार्त्ता । रमोणायोः । पवमान । स्व

* ऊ० गा० ७प्र० १अ० २सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ १र २
हूँ२३ग्राम्। हिन्वेवाजायि। षुवाजार३यिना३४३म्॥(२)
१ २ १ २ १ २ १ १
अयाचायित्तो। विपानाया। हरिःपव। स्वाधा१रा२
२ १ २ १र २ १
३या। युजांवाजायि। षुचोदा२३या३४३। ओ२३४५
ई। डा(३)॥ १४ *॥ [८]
२ र र २ ४ ३ ४र ५
॥ स्वारसौपर्णम्॥ वृषापवस्वधारा३या। मरुत्वतेच
र १ ३ ५ १ २ २ १र
मा। ऊम्। त्सा२३४राः। वायिश्वा३उवा। दधा।
२ १ ५ ४ ५ २ र र र
नओ२३४वा। जा५सोई्हायि॥(१) तन्त्वाधर्त्तारमोणा
२ ३ ४ ५ र र १ २ ५ १
३या३योः। पवमानस्वा। ऊम्। ह२३४ग्रास्। हायि
१ २ र १र २ १ ५ ४ ५
न्वा३उवा। वाजे। षुवो२३४वा। जा५यिनोई्हायि॥(२)
२ र र र २ ३ ४ ३ ४ ५र १ ३
अयाचित्तोविपाना३यौ। हरिःपवस्वधा। ऊम्। रा२
५ १ २ २ र १र २ १ ५ ४
३४या। यूजा ३ उवा। वाजे। षुचो२३४वा। दा५
५
योईहायि(३)॥ १५ †॥ [९]

---

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० १४सा०। † ऊ० गा० ११प्र० २ख० १५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ सुरूपोत्तरम् ॥ वृषापवौहो२ । इया । स्वधारा
या२ । मरुत्वतौहो२ । इया । चमत्सारा२ः । विश्वा
दधौहो२ । इया । नओजा२३सा३४३ ॥(१) तन्त्वा
धत्ताहो२ । इया । रओणायो२ः । पवमानौहो२ ।
इया । सुवर्दृशा२म् । हिन्वेवाजौहो२ । इया । षु
वाजा२३यिना३४३म् ॥(२) अयाचित्तौहो२ । इया ।
विपानाया२ । हरिःपवौहो२ । इया । स्वधाराया२ ।
युजंवाजौहो२ । इया । षुचोदा२३या३४३ । औ२३
४५ई । डा(३) ॥ १८ * ॥ [१०]

॥ ऋषभःपावमानम् ॥ हाहाउवृषापवा । हा३ । हा
३यि । स्वाधारा२रा २ ३ ४ या । मरुत्वतेचमा१त्सा३राः ।
विश्वादा२३४धा । ओमो३ । नओवा । जा५सो६हा

* ऊ० गा० १८प्र० १ख० १८गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यि ॥(१) रामो२णा२३४यौः । पवमानसुवा१र्द३ग्राम् ।
हिन्ववा२३४जायि । ओमो३ । षुवोवा । जा५यिनो६
हायि ॥(२) हाहावयाचित्ताः । हा३ । हार्३यि । वा
यिपार्२ना२३४या । हरिःपवस्वधा१राया । युर्जवा२३४
जायि । ओमो३ । षुचोवा । दा५योऽ६हायि(३)॥१८*॥[११]

॥ हरिश्रीनिधनम् ॥ वृषापवस्वधारया । वृषापवा ।
स्वधारया २ । मरुत्वतेचमाहो २ । त्सारा २ ३: । हाउ
वा । विश्वादा२३धा । नओ । जार्२सा२३४औहोवा ॥(१)
तन्वाधर्त्तारमोणियोः । तन्वाधर्त्ता । रमोणियो २: ।
पवमानसुवाहो २ । इग्रा२३म् । हाउवा । हिन्वेवा
२३जायि । षुवा । जार्२यि । ना२३४औहोवा ॥(२) अ
याचित्तोविपानया । अयाचित्ताः । विपानया २ । हरिः

* ऊ० गा० १८प्र० १ख० १९सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

पवस्वधाहो२। राया२३। हाउवा। युजांवा२३जा
यि। षुचो। दा२ या२३४औहोवा। हरी३श्री२३
४ ५ः(३)॥ १ * ॥ [१२]

॥ गौषूक्तम् ॥ वृषापवस्वधौ। हौहोवाहायि। रया।
मरुत्वतेचमौ२। ऊवायि। ऊवा२यि। त्सारा२ः। वि
श्वादधानऔ२। ऊवायि। ऊवा२यि। जासा२३।
हो२वा२३४औहोवा॥(१) तन्त्वाधर्त्तारमौ। हौहोवा
हायि। णियोः। पवमानस्तुवौ२। ऊवायि। ऊवा२
यि। दृशा२म्। हिन्वेवाजेषुवौ२। ऊवायि। ऊवा
२यि। जासा२३। हो२वा२३४औहोवा॥(२) अया
चित्तोविपौ। हौहोवाहायि। नया। हरिःपवस्वधौ
२। ऊवायि। ऊवा२यि। राया२। युजंवाजेषु

* ऊ० गा० २०प्र० १ख० १सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१　　१　　१ ^ २
चौ२ । ऊवायि । ऊवा२यि । दाया२३ । हा२वा२
५र र　　२ १ र २ २ १ १ १ १
३४औहोवा । अग्निराऊता२३४५ः(३) ॥ ८ * ॥ [१३]

१ र　　र १　　२ १
॥ शाकलम् ॥ वृषापवा२स्वधारया । मरुत्वतेचमत्सा
२　　१　　१ र २ १　　१　　२
२३राः । वायिश्वा२ । दाधानओ२३ । ऊम् । जा३
५　　१ र　　र १　　र
४ ५ सो६हायि ॥(१) तन्त्वाधर्त्ता२रमोणियोः । पवमान
२ १　　१　　१　　१ ११　　१
सुवद्द२ ३शाम् । हायिन्वे२ । वाजेषुवा २ ३ । ऊम् ।
२　　५　　१ र　　र १
जा३४५यिना६हायि ॥(२) अयाचित्ता२विपानया । ह
२ १र　　२　　१　　१ र २ र　　१
रिःपवस्वधारा२३या । यूजा२म् । वाजेषुचो२३ । ऊम् ।
२　　५
दा३४३यो६हायि(३) ॥ १० † ॥ [१४] १०

अथ द्वितीयतृचे—प्रथमा ।

२ ३ १ २　　३ १ २ ३
वृषाशोणोअभिकनिक्रदद्गा
३ १ २　　३ २ ३ २
नदयन्नेषिपृथिवीमुतद्याम् ।

* ऊ० गा० २प्र० २ख० ९गा० ।　　† ऊ० गा० २०प्र० २ख० १०गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २   ३ १र २र   ३ १
इन्द्रस्येववग्नुराशृण्वआजौ
३ २ १ २   ३ १ ३ २
प्रचोदयन्नर्षसिवाचमेमाम्॥ १ *॥

"शोण:" शोणवर्ण: † "वृषा" कश्चिद् वृषभ: "गा:" पशून् "अभि" लक्ष्य "कनिक्रदत्" ‡ शब्दं करोति [एवं "गा:" स्तुती: "अभि कनिक्रदत्" अभिशब्दायमान:]। तदेवाह— "नदयन्" शब्दमुत्पादयन् हे सोम! त्वं "पृथिवीम्" "उत" अपिच "द्याम्" एतौ लोकौ "एषि" गच्छसि। किञ्च "वग्नु:" [वग्नु वाङ्नामैतत् (निघ० १, ११, २५) तस्य] वाक्स्थ शब्द: "आजौ" सङ्ग्रामे "इन्द्रस्येव" इन्द्रशब्द इव "शृण्वे" सर्वै: श्रूयते। तत: "प्रचेतयन्" आत्मानं सर्वेषां प्रज्ञापयन् "इमां" "वाचम्" "अर्षसि" समन्तादागमयसि उच्चै: शब्दायत इत्यर्थ:॥ १॥

अथ द्वितीया।

३२ ३ १ २ ३ १ २
रसाय्य:पयसापिन्वमान
३ १ २   ३ १ २ ३   ३ २
ईरयन्नेषिमधुमन्तमंशुम्।

* ऋ० वे० ७, ४, १३, २।   † 'शोण:—बभ्रुवर्ण:'—इति वि०।

‡ "दाधर्त्ति-दर्द्धर्त्ति-दर्द्धर्षि-बोभूतु-तेतिक्ते-ऽलर्ष्या-ऽऽपनीफणत्-संसनिष्यदत् करिक्रत्-कनिक्रदद्-भरिभ्रद्-दविध्वतो-दविद्युतत्-तरित्रतः—सरीसृपतं—वरीवृजत्. मर्मृज्या-ऽऽगनीगन्तीति च (७, ४, ६५)"—इति पाणिनिस्मरणात् क्रन्दे र्लुङि च्लेरङ्

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

११ ३१२ ३१
पवमानसन्तनिमेषिकृण्व
९२ ३११
न्निन्द्रायसोमपरिषिच्यमानः ॥ २ * ॥

हे सोम ! "रसाय्यः" [रसेरौणादिक आय्य-प्रत्ययः (उ०, ३, ९६)] आस्वाद्यः † "पयसा" "पिन्वमानः" चरंस्त्वम् "ईरयन्" "मधुमन्तं" माधुर्य्योपेतम् "अंशुम्" रसभावम् "एषि" प्राप्नोषि ["अंशुमष्टमात्रो भवति"—इति यास्कः (निरु० ,)]। अनेन सोमरसोऽभिधीयते। किञ्च हे सोम। "परिषिच्यमानः" अद्भिः परिषिक्तो भवंस्त्वं "पवमानः" पवित्रे पूयमानः सन् "सन्तनिं" [तनु विस्तारे (त०, प०) इ-प्रत्ययः] सन्ततां धारां "कृण्वन्" कुर्वन् "इन्द्राय" इन्द्रार्थम् "एषि" गच्छसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

३१२ ३१२ २२
एवापवस्वमदिरोमदायो
३१२३१२ ३२
दग्राभस्यनमयन्वधस्नुम्।
२१२३१२ ३१२
परिवर्णम्भरमाणोरुशन्तं
३१२ ३१२ ३२
गव्युर्नोअर्षपरिसोमसिक्तः ॥ ३ * ॥ ११

द्विर्वचनमभ्यासस्य चुत्वाभावो निगागमश्च। लुङ् चात्र "छन्दसि लुङ्-लङ्-लिटः (३, ४, ६)"—इति धात्वर्थ-सम्बन्धमात्रे सार्वकालिकः।

* ऋ० वे० ७, ४, १३, ४।   † 'रसाय्यः—रसवान्'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ७, ४, १९. ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे सोम ! "मदिरः" मदकरः त्वम् "उदग्राभस्य" * ["क्रिया ग्रहणं कर्त्तव्यम्"—इति कर्मणः सम्प्रदानसञ्ज्ञा । चतुर्थ्यर्थे बहुलमिति षष्ठी] उदग्राभम् उदकग्राहिणं मेघं "नमयन्" वृष्ट्यर्थं प्रह्वीकुर्वन् । कीदृशम् ? "वधस्नुम्"† वृत्रबधेन प्रस्नवन्तम् "मदाय" मदार्थमेव "पवस्व" पात्रेषु चर । किञ्च "रुशन्तम्" आरोचमानं श्वेतं "वर्ण्ं" "परि भरमाणः" परितो बिभ्रत् "सिक्तः" पवित्रे सिच्यमानः त्वं "गव्ययुः" अस्मात्कं गा इच्छन् "पर्य्येषि" परिगच्छ ॥

"वधस्नुं"-"वधस्नैः"—इति पाठौ । ३ ॥ ११

१र २र३ २ १ ३ २
॥ इन्द्रवद्वासिष्ठम् ॥ औहोवाहा ३ होयि । इहा ।

१र र २ १ २ ३ ४ ५ २ १ २
वृषाशोणो । अभिक । निक्रदङ्गाः । नदयन्नायि ! षी

१ २ ३ ४ ५ २ १ र २ १ र १ ३
३ पृथि । वीमुतद्याम् । इन्द्रस्येवा । वग्नुरा । शृण्व

४ ५ १ १र २ १ २ २ ४
आजाउ । प्रचोदयान् । अर्षसि । वा३४३ । चा३मा

२ १र २ १ र २ ३ ४
५ यिमा ६५६म् ॥(१) रसायियाः । पयसा । पिन्वसा

५ २र १ १ १ २ ३ ४ ५ १ १ र
नाः । ईरयन्नायिषी३मधु । मन्तमꣳशूम् । पवमाना ।

* 'उदग्राभस्य—उदक-सङ्घातस्य वधस्नुम्, उदकसङ्घातस्य वधः येन क्रियते भवति परिवर्त्तः सोमेन स वधस्नुः'—इति वि० ।

† मन्त्रे तु प्रायो वधोऽन्त्यस्यवकारादिर्दृश्यते ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ ३ ४ ५ २ १ र १ १ १
सन्तनिम्। एषिष्टणवान्। इन्द्रायसो। मा३परि। षा
२ ४ २र १र २
३४३यि। च्या३मा५ना६५६ः॥(२) एवापवा। स्वा३
१ २ ३ ४ ५ २ १ र २ १ २ र २
मदि। रोमदाया। उदग्राभा। स्या३नम। यन्वध
५ २ १ २ १ र २ ३ ४ ५ २र २र
स्नुम्। परिवर्णाम्। भरमा। णोरुश्नन्ताम्। औहो
३ २ १ ३ २ १ र २ १ ४
वा हा३होयि। इन्द्रा। गव्युर्नौश्चा। षा३परि। सो३
२ ४
४३। मा५सा५यिक्ता६५६ः(३)॥ २ *॥ [१]

२ २ २ र १र २ १
॥ पार्थम्॥ ओ३हो३होयि। वृषाशोणो। अभिक।
२ ३ ४ ५ २ १ २ १ १ ३ ४ ५
निक्रदङ्गाः। नदयन्नायि। षी३पुथि। वीमुतद्याम्।
२ १र २ १ र २ २ ४ ५ २ र १ २
इन्द्रस्येवा। वग्नुरा। प्रटणवआजाउ। प्रचोदयान्। अ
१ २ २ ४ २ र १
र्षसि। वा३४३। चा३मा ५ यिमा६५६म्॥(१) रसायि
२ १ र २ ३ ४ ५ २र १ २ १
याः। पयसा। पिन्वमानाः। ईरयन्नायि। षी३मधु।
२ ३ ४ ५ २ १र २ १ १ ३ ४ ५
मन्तमꣳशूम्। पवमाना। सन्तनिम्। एषिष्टणवान्।

* उ० गा० २प्र० १अ० २मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे सोम! "मदिरः" मदकरः त्वम् "उदग्राभस्य" * ["क्रिया ग्रहणं कर्त्तव्यम्"—इति कर्मणः सम्प्रदानसञ्ज्ञा। चतुर्थ्यर्थे बहुलमिति षष्ठी] उदग्राभम् उदकग्राहिणं मेघं "नमयन्" वृष्ट्यर्थं प्रह्वीकुर्वन्। कीदृशम्? "वधस्नुम्"† वृत्रवधेन प्रस्नवन्तम् "मदाय" मदार्थमेव "पवस्व" पात्रेषु चर। किञ्च "रुशन्तम्" आरोचमानं श्वेतं "वर्म्म" "परि भरमाणः" परितो बिभ्रत् "सिक्तः" पवित्रे सिच्यमानः त्वं "गव्ययुः" अस्मात्तं गा इच्छन् "पर्य्यर्षि" परिगच्छ॥

"वधस्नुं"-"वधस्नैः"—इति पाठौ। ३॥११

१र २र३ २ १ ३ २
॥ इहवद्वासिष्ठम्॥ औहोवाहा ३ होयि। इहा।

१र र २ १ २ ३ ४ ५ २ १ २
वृषाशोणो। अभिक्र। निक्रदङ्गाः। नदयन्नायि! षी

१ २ ३ ४ ५ २ १ र २ १ र २ ३
३ पृथि। वीमुतद्याम्। इन्द्रस्येवा। वग्नुरा। शृण्व

४ ५ २ १र २ १ २ २ ४
आजाउ। प्रचोदयान्। अर्षसि। वा३४३। चा३मा

२ १र २ १ र २ ३ ४
५ यिमा ६५६म्॥(१) रसायियाः। पयसा। पिन्वमा

५ २र १ २ १ २ ३ ४ ५ २ १ र
नाः। ईरयन्नायिषी३मधु। मन्तमꣳशूम्। पवमाना।

---

* 'उदग्राभस्य—उदक-सङ्घातस्य वधस्नुम्, उदकसङ्घातस्य वधः येन क्रियते भवति परिवर्त्तः सोमेन स वधस्नुः'—इति वि०।

† मन्त्रे तु प्रायो वधोऽन्त्यस्थवकारादिर्दृश्यते।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ ३ ४ ५ २ १र २ १ १
सन्तनिम्। एषिक्तणवान्। इन्द्रायसो। मा३परि। षा

२ ४ २र १र २
३४३यि। च्या३मा५ना६५६: ॥(२) एवापवा। स्वा ३

१ २ ३ ४ ५ २ १ र २ १ २ र २
मदि। रोमदाया। उदग्राभा। स्या ३ नम। यन्वध

५ २ १ २ १ र २ ३ ४ ५ २र १र
स्नुम्। परिवर्णाम्। भरमा। णोरुग्रन्ताम्। औहो

१ २ १ ३ २ १ र २ १ ४
वा द्दा३ह्रोयि। इहा। गव्युर्नीश्रा। षा३परि। सो३

२ ४
४३। मा५सा५यिक्ता६५६:(३) ॥ २ * ॥ [१]

२ २ २ र १र २ १
॥ पार्थम् ॥ ओ३हो३ह्रोयि। वृषाशोणो। अभिक्र।

२ ३ ४ ५ २ १ २ १ १ ३ ४ ५
निक्रदद्गाः। नदयन्नायि। षी३पुथि। वीमुतद्याम्।

२ १र २ १ र २ २ ४ ५ २ र १ २
इन्द्रस्येवा। वग्नुरा। प्रूटणवआजाउ। प्रचोदयान्। अ

१ २ २ ४ २ र १
र्षसि। वा३४३। चा३मा ५ यिमा६५६म्॥(१) रसायि

२ १ र २ ३ ४ ५ १र १ २ १
याः। पयसा। पिन्वमानाः। ईरयन्नायि। षी३मधु।

२ ३ ४ ५ २ १र २ १ १ ३ ४ ५
मन्तमᳫंशूम्। पवमाना। सन्तनिम्। एषिक्तणवान्।

---

* ऊ० गा० २प्र० १अ० १सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र १ २ १ २ २ ४
इन्द्रायसो। माइपरि। षा३४३यि। च्या३मा५नाई

२र र १ २ १ २ ३ ४ ५ २
५ई: ॥(२) एवापवा। स्वा३मदि। रोमदाया। उद

१र २ १ २ ३ ५ २ १ २१
ग्राभा। स्या३नम। यन्वधस्तूम्। षरिवणाम्। भर

र २ ३ ४ .५ २ २ २ १र
मा। णोरूश्रताम्। ओ ३ हो ३ चोयि। गव्युर्न्नौश्रा।

२ १ २ २ ४
षा३परि। सो३४३। मा३सा५यिक्ता६५ई:(३) ॥ ६* ॥[२]११

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य तृतीयस्याध्यायस्य
तृतीय: खण्ड: † ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थखण्डे ‡ प्रगाथरूपे—

प्रथमसूक्ते—प्रथमा।

१र २र ३१ २र ३ १२
त्वामिद्धिहवामहेसातौवाजस्यकारव:।

१ ३१ २ ३ १२ ३ ३ ३२उ ३ १२
त्वांवृत्रेष्विन्द्रसत्पतिन्नरस्त्वाङ्काष्ठास्वर्वत: ॥ १ ¶ ॥

---

* ऊ० गा० ७प्र० १ख० ६सा०।

† "उक्तो माध्यन्दिन:"—इति वि०।

‡ 'या ज्योतिष्टोमे देवता परिभाषा साम्नां सैवात्रापि"—इति वि०।

¶ छ० आ० ३, १, ५, २ (१भा० ४८१ पृ०)=ऋ० वे० ६, ४, ४६, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"कारवः" स्तोतारो वयं "वाजस्य" अन्नस्य "सातौ" सम्भजने निमित्तभूते सति, हे "इन्द्र!" "त्वाम् इत् हि" त्वामेव "हवामहे" स्तुतिभिराह्वयामहे। हे इन्द्र! "सत्पतिं" सतां पालयितारं श्रेष्ठं त्वां "नरः" अन्येऽपि मनुष्याः "वृत्रेषु" आवरकेषु शत्रुषु सत्सु "हवन्ते" आह्वयन्ति, तज्जयार्थम्। अपिच "अर्वतः" अश्वस्य सम्बन्धिनीषु "काष्ठासु" यथा अश्वः क्रान्त्या तिष्ठति तासु "काष्ठासु" सङ्ग्रामेषु युद्धकामाश्च त्वामेवाह्वयन्ति, अतो वयं त्वामेवाह्वयाम इत्यर्थः॥

"सातौ"-"साता"—इति पाठौ॥ १॥

अथ द्वितीया।

१र २र　　　　　३ २ ३१ २ ३ १ २
सत्वन्नश्चित्रवज्रहस्तधृष्णुयामहस्तवानो अद्रिवः।
१　२र ३ २र　३ १ २　३ २उ　३ २ ३ १ २
गामश्वꣳरथ्यमिन्द्रसङ्किरसत्रावाजन्नजिग्युषे॥२*॥ १२

हे "चित्र" चायनीय! "वज्रहस्त" वज्रबाहो! "अद्रिवः" वज्रवत् † [यद्वा आदृणात्यनेनेत्यद्रिरशनिस्तद्वत्] एवम्भूत हे इन्द्र! "धृष्णुया" धृष्णुः शत्रूणां धर्षयिता ‡ "महः" महान्

---

* ऋ० वे० ४, ७, २७, २।

† 'अद्रिवः—वज्रवन्। अथवा अद्रयः पर्वताः। अथवा अभिषवग्रावाणः। ते अद्रिवः'—इति वि०। अत्र "मतुवसो रुः सम्बुद्धौ छन्दसि (८, ३, १)"—इति रुत्वम्।

‡ 'धृष्णुया—धारणशीलया बुद्ध्या प्रज्ञया वा'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

स तादृगस्त्वं "स्तवानः" अस्माभिः स्तूयमानः सन् "गाम्" "रथ्यं" रथवाहम् "अश्वं" च "सं किर" सम्यक् प्रयच्छ। "जिग्युषे" जितवते पुरुषाय भोगार्थं "सत्रा" महत् प्रभूतं * "वाजं न" अन्नमिव यथा प्रचूरं जितवते भोगार्थं बहु प्रयच्छसि तद्वत् †॥ २॥ १२

२ र र र १ २ ३
॥ वारवन्तीयम्॥ तुवामिद्धाऔहोहायि। हावामा२३
५ २ र र र १ ५ १र र
४हायि। सातौवाजस्यकारावो२३४हायि। त्वांवृत्रेष्वि
२ ३र ४र ५ १ ३ ५ २
न्द्रसत्पतिन्ना३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उऊ
२ ५ २१र २र १ ७ २ ३र ४र ५
वा२३४राः। तुवाङ्का। ष्ठासुअर्वा ३ ४। औहोवा।
१ ३ ५ ३र २ ५र ५
इहा२३४हायि। औहो३१२३४। ताः। एहियाईहा।(१)
२ र र र १ २ २ ५ २ १
तुवाङ्काऔहोहायि। सूअर्वा२३४ताः। सत्वान्ना२ ३ ४
५ १ २ ३र ४र ५ १ ३
हायि। चित्रवज्रहस्तधृष्णू३४। औहोवा। इहा२३४
५ २ ३ ५ २ १ १ १ ७र २
हायि। उऊवा२ ३ ४ या। महस्त। वानोअद्रा ३ ४।

---

* 'सत्रा—सदा'—इति वि०।

† 'वाजम्—अन्नम्। न जिग्युषे—न शब्द उपमार्थीयः, यथा जिग्युषे; गमनशीलाय वणिजि यथा धनमुत्पद्यते तद्वत् त्वमस्मासु देहीत्यर्थः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र ४र ५　　१ २　　५　　३र २
औहोवा । इहा २ ३ ४ हायि । औहो३१२३४ । वाः ।
५र　　५　　२　　र र १ २　　१
एहियाऽ६हा ॥(२)　महस्तवाऔहोहायि । नोअद्रा२३४
५　　२र १　　५　　१　　२
यिवाः । गामाश्वा२३४ऽहायि । रथियमिन्द्रसङ्का३४ ।
३र ४र ५　१ २　　५　　२　३　　र　　२ १र २र
औहोवा । इहा२३४हायि । उङ्कवा२३४रा । सत्रावा ।
१ ० २　　३र ४र ५　　१ २　　५　　३र १
जान्नजिग्यू३४ । औहोवा । इहा२३४हायि । औहो
५र　५　४
३१२३४ । षायि । एहियाऽ६हा । होपूइ । डा(३) ॥१ ३*॥[१]
२र र　र　　२　　१ २
॥ कण्वबृहत् ॥　औहोतुवामिद्धा३ए । हवामा१हा
३र २　　१ र २र　　र　　१ २
२३४यि । हाहोयि । सातौवाजस्यकारवः । तुवांवा१
३र २　　१　२　　　१　२
त्री२३४ । हाहोयि । षूइन्द्रसत् । पतायिन्ना१रा२३४ः ।
३र २　　१　२　　३र २　　१ २　　१
हाहोयि । तुवाङ्का१ष्ठा२३४ । हाहो । सुआ३ । वा
५　　५　　२र र　र र
२३४ताः । उङ्कवाऽ६हाउ । वा ॥(१)　औहोतुवाङ्काष्ठा
२　　१ २　　३र २　　१ २
३ए । सुआवा१ता२३४ः । हाहोयि । सात्वन्नखि । त्र

* ऊ० गा० २२प्र० १अ० १२मा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वाज्रा१हा२३४। हाहो। स्वधाष्ण्१या२३४। हाहो
यि। महास्ता१वा२३४। हाहो। नोआ३। द्रा२३४
यिवाः। उहुवा६हाउ। वा॥(२) औहोमहस्तवा३ए।
नोआद्रा१यिवा२३४ः। हाहोयि। गामश्रुवम्। रथा
यिया१मा२३४। हाहोयि। इसाङ्का१यिरा२३४। हा
होयि। सत्रावा१जा२३४म्। हाहो। नजा३यि। ग्यू
२३४षायि। उहुवा६हाउ। वा(३)॥१७*॥[२]१२

अथ द्वितीयसूक्ते प्रगाथे—

प्रथमा।

अभिप्रवःसुराधसमिन्द्रमर्च्चयथाविदे।
योजरितृभ्योमघवापुरूवसुस्सहस्रेणेवशिक्षति॥१‡॥

"पुरूवसुः" पश्वादिबहुधनोपेतः, यज्ञबाहुल्यात् बहुनि वासको वा "मघवा" धनवान् "यः" इन्द्रः "जरितृभ्यः"

* ऊ० गा० २२प्र० १ख० १७मा०।

‡ छ० आ० ३, १, ५, ३ (१भा० ४८३ पृ०)=ऋ० वे० ६, ४, १४, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

स्तोतृभ्यः अस्मभ्यं "सहस्रेणेव" सहस्रसङ्ख्याकेन धनेनेव "शिक्षति" [शिक्षतिर्दानकर्मा (निघ० ३, २०, ८)], पश्वादि-बहु धनम् अस्मभ्यं प्रयच्छतीत्यर्थः। स इन्द्रः "यथाविदे" यथा-स्माभिर्विज्ञायते तथा हे ऋत्विजः! "वः" यूयं "सुराधसं" शोभनधनोपेतम् "इन्द्रम्" ऐश्वर्य्ययुक्तं देवम् "अभि" आभि-मुख्येन "प्र अर्च्च" प्रकर्षेणार्च्चत ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ १२ ३ १ २ ३ १ २

शतानीकेवप्रजिगातिधृष्णुयाहन्तिवृत्राणिदाशुषे।

३ १ २ ३ १२ ३२ ३ १ २ ३ १ २

गिरेरिवप्रससाअस्यपिन्विरेदत्राणिपुरुभोजसः॥ २* ॥१३†

"धृष्णुया" ‡ धृष्णुः धर्षणशीलः पुरुषः "शतानीकेव" यथा शतसङ्ख्याकानि शत्रुसैन्यानि "प्रजिगाति" जयार्थं प्रक-र्षेण गच्छति, तद्वत्; इन्द्रः "दाशुषे" यजमानार्थं "वृत्राणि" यज्ञविघातकान् शत्रून् प्र जिगाति ततस्तान् "हन्ति"। किञ्च "पुरुभोजसः" बहुधनस्य "अस्य" इन्द्रस्य सम्बन्धीनि "दत्राणि" दत्तानि धनानि "प्र पिन्विरे" यजमानार्थं प्रकर्षेण वर्त्तन्ते। तत्र दृष्टान्तः—"गिरेरिव" यथा गिरेः सकाशात् "रसाः" उदकानि पिन्विरे प्रवर्त्तन्ते तद्वत्॥ २ ॥ १३

---

* ऋ० वे० ६, ४, १४, २।

† 'वामदेव्यं', मैत्रावरुणं साम। शैत्यं, ब्रह्मसाम'--इति वि०।

‡ 'धृष्णुया—धारणस्वभावया'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ ३ ४ ५र र २ २ ३र ४र ५
॥ श्यैतम् ॥ अभिप्रवःसुरा। धसा ३ ४ औहोवा।

१ २ १ ० ५ ५ १र २
आयिन्द्रमर्च्च। यथाविदा२३४यि। ओ६हा। योजरि

१ १ १ २ १ ३ ५ २ १ र
तृभ्यः। माघा२३वा। पुरू२। वा२३४सूः। सहस्रेणा

२ २ १ ३ ५र र
यिवा३शा। ऊम्मायि। चा२ता २ ३ ४ औहोवा ॥(१)

४ ३ र ४र५ ३ ३ ३र ४र ५ १ २र र १
सहस्रेणेवशि। क्षता३४औहोवा। सहस्रेणे। वशा

० ५ ५ २ १र र २र १
यिच्चता२३४यि। ओ६हा। शतानीकेव। प्राजा२ ३

२ १ ३ ५ १ २ २
यिगा। तिधार२। ष्णू२ ३ ४ या। हन्तिवृत्राणी३दा।

१ ३ ५र र ३ ४ ३र ४ ५र
ऊम्मायि। मृ२षा२३४औहोवा ॥(२) हतिवृत्राणिदा।

३ २ ३र ४र ५ १ २ र १ ०
शुषा३४औहोवा। हान्तिवृत्रा। णिदाशुषा२ ३ ४ यि।

५ ५ २ १र २ १ २ १
ओ६हा। गिरेरिवप्र। रासा२३आ। स्यपा २ यि।

३ ५ १ र २ २ १
न्वा२३४यिरायि। दत्राणिपूरू२भो। ऊम्मायि। जा२

३ ५र र ३ ५
सा२३४औहोवा। वा२३४स्व(३) ॥ ३* ॥ [१]

* ऊ० गा० २प्र० १अ० ३सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ ४ २ ४ ५र ४ ५ १
॥ अभीवर्त्तः ॥ अभा३यिप्रा ३ वःसुराधसोवा। आ
२ १ २ १ २
यिन्द्रमर्च्च। यथावा १ यिदा २यि। योजरितृ३१२३४।
१र ४ ५र २ १ २ २ १ २
भ्योमघवा। पुरूवा१ह्वर२ः। सहास्रे१णा२यि। वशा
१ ३ १ १ १ १ ५ ४ २ ४
३यि। ह्वार२३४५। जा२३४५यि॥(१) सहा३स्रे ३णेऽव
५ ४ ५ १ २र र १ २ १र
शिह्नतोवा। साहस्रेणे। वशायिह्ना१ता २यि। शाता
र २ ३ ४ ५र २ १ २ १
नीका३१२३४यि। वप्रजिगा। तिधार्ण्१या २। हन्ता
२ २ १ १ ३ १ १ १ १
यिवा१र्त्रा २। णिदा ३। शू२३४५। षा२३४५यि॥(२)
५ ४ २ ४ ५र ४ ५ १ २र १ २
हन्ता३यिवा३र्त्राणिदाशूषोवा। हान्तिवृत्रा। णिदाशू
१ र २ ३ ४र५ २ १ २
१षा२यि। गायिरेरिवा३१२३४। प्ररसाश्र। स्यपायिन्वा १
१ २ ३ २ १
यिरा २यि। दत्राणा१यिपू २। रुभो ३। जा२३४५।
३ १ १ १ १
सा२३४५ः(३)॥ ७ * ॥ [२]
४ ३ ४ ५र ३ २ ३र ४र ५
॥ श्यैतनौधसम्॥ अभिप्रवःसुरा। धसा३४ओहोवा।

* ऊ० गा० ७प्र० १ख० ७षा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

आयिन्द्रमर्च। यथाविदा२३४यि। ओ६हा। यो२३ जा। रीतृभ्यः। मघ। वा। पूरूवा२३४सूः। सा२३ हा। स्रेणेवश्नोर२३वा। क्षा२३४ती॥(१) सद्दस्रे णे वाश्नि। च्चता३४औहोवा। साहस्रेणे। वश्नायिच्चता २ ३ ४ यि। ओ६हा। श्ना२३ता। नीकेव। प्रजि। गा। तायि धाष्णु२३४या। हार३न्तायि। वार्त्राणिदो२ ३ ४ वा। पूरू२३४षे॥(२) हन्तिवृत्राणिदा। पूरुषा ३ ४ औहोवा। हान्तिवृत्रा णिदापूरुषा२३४यि। ओ६हा। गार३यि रेः। आयिव। प्रर। साः। आ। स्यापिन्वार ३ ४ यिरा यि। दा२३त्रा। णायिपुरुभो २ ३ ४ वा। जा २ ३ ४ साः(३)॥ ११ *॥ [३]

॥ वाङ्निधनं क्रौञ्चम्॥ अभायिप्रावा३१२३४:। सुरा।

* क्रु० गा० २१प्र० १ख० ११सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

धसा३म् । इन्द्रमर्चा३१२३४ । यथा । विदा३यि । योजा
रितॄ३१२३४ । भ्योमघवापुरू । वसू३ः । सहास्रेणा३
१२३यि । वशापूयिच्चताउ ॥(१) सहास्रेणा३१२३४यि ।
वशि । च्चता३यि । सहस्रेणा३१२३४यि । वशि । च्चता
३यि । शतानीका३१२३४यि । वप्रजिगातिधृ । ष्णुया
३ । हन्तायिवार्चा३१२३ । णिदा५प्पुषाउ ॥(२) हन्ता
यिवात्रा३१२३४ । णि । दा । प्पुषा३यि । हन्तिवृत्रा
३१२३४ । णिदा । प्पुषा३यि । गिरेरायिवा३१२३४ ।
प्रशाअस्यपि । न्विरा३यिदत्राणायिपू३१२३ । रुभो५ज
साउ । वा ॥(३) ॥ १५ ॥ [४] १२

* ऊ० गा० २१प्र० १ख० ५सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीयप्रगाथे—

प्रथमा ।

२ ३१र २र ३ १ २
त्वामिदाह्यो नरोपीप्यन्वज्रिन्भूर्णयः ।
१२ ३ १ २ ३२ ३२ ३१२३१२
सइन्द्रस्तोमवाहसइहश्रुध्युपस्वसरमागहि ॥ १* ॥

हे "वज्रिन्" वज्रवन्निन्द्र ! यं "त्वाम्" "भूर्णयः" हविर्भरणशीलाः "नरः" कर्मणां नेतारो यजमानाः "इदा" अद्य "ह्यः" पूर्वेद्युश्च "अपीप्यन्" सोममपाययन् । हे इन्द्र ! "सः" त्वं "स्तोमवाहसः" स्तोत्रवाहकस्य मम स्तोत्रम् "इह" यज्ञे "श्रुधि" शृणु "सस्वरं" गृहञ्च ["दुर्याः"(८) "स्वसराणि"(१०)—इति निघ० ३, ४) गृहनामसु पाठात्] "उपागहि" उपागच्छ ॥

"स्तोमवाहसः"—इति छन्दोगाः, "स्तोमवाहसाम्"†—इति बह्वृचाः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मत्स्वासुशिप्रिन्हरिवस्तमीमहेत्वयाभूषन्तिवेधसः ।
२३१ २ ३ १ २ २ १ २
तवश्रवांस्युपमान्युक्थ्यसुतेष्विन्द्रगिर्वणः ॥ २‡ ॥ १४

* छ० आ० ४, १, १, १० (१भा० ६१० पृ०) ऋ० वे० ६, ७, २, १ ।

† अतएव छन्दआर्चिक व्याख्यावसरे 'अस्माकम्'—इति बहुवचनान्तं व्याख्यातम् । ‡ ऋ० वे० ६, ७, ३, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "सुशिप्रिन्" शोभनहनो ! "हरिवः" हरिनामकाश्वोपेत: !" "गिर्वणः" गीर्भिर्वननीयेन्द्र ! "त्वयां" त्वयि "वेधसः" परिचारकाः "आ भूषन्ति" * आभवन्ति, "मत्स्व" सोमेन मादय आत्मानम् किञ्च "तम्" त्वा वयम् "ईमहे" याचामहे । किं वाच्यम् ? इत्यत्राह—"सुतेषु" सोमेषु अभिषुतेषु सत्सु "तव" "श्रवांसि" अन्नानि † "उपमानि" उपमानभूतानि, हे "उक्थ्य" प्रशस्य ! ‡ तव प्रसादात् सन्त्विति ॥

"सुशिप्रिन्"-"सुशिप्र"—इति पाठौ ॥ २ ॥ १८

॥ माधुच्छन्दसम् ¶ ॥ त्वामिदा । होयि । ह्यियोन राईए । अपायिप्यन्वा । ज्रायिन्भूर्णा२ ३ ४ याः । स इन्द्रस्तोमवाहसः । इहाश्रूधा । औहो ३ ४ वाहायि । उपास्वासा । औहो३४वाहा । रमागार३हा३४३यि ॥(१) उपस्वसा । हो । रमागहोइए । उपास्वसा । रामा गा २ ३ ४ हो । मश्वासुशिप्रिन्हरिवः । तमायिमाहा ।

---

* 'श्लाघां कुर्वन्ति'—इति वि० ।

† 'श्रवांसि—अन्नानि पयांसि वा'—इति वि० ।

‡ 'उक्था—उक्थैः सम्भजनीयैः'—इति वि० ।

¶ 'माधुच्छन्दसं सामसाच्छावाकस्य'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

औहोऽ३४वाहायि। त्वयाभूषा। औहोऽ३ ४ वाहा। ति
वेधार२३सा३४३ः॥(२) त्वयाभूषा। हो। तिवेधसा३इए।
त्वयाभूषा। तिवेधार२३४साः। तवश्रवाꣳस्युपमा। नि
यूक्थाया। औहो २ ३ ४वाहायि। सुतायिषूवा। औ
होऽ३४वाहायि। द्रगिर्वा२३णा ३ ४ ३ः। ओ२३ ४ ५ई।
डा (३) ॥ ४ * ॥ [१]

॥ मानवोत्तरम्॥ होवायि। त्वामिदाह्योनरः। हो
वायि। आपीप्यन्वज्रिन्भूर्णयः। साइन्द्रस्तो। मावा
हसा३१ः। दूहा२२३४ऊधायि। उपास्वा२३सा३। रा२
मा२३४औहोवा। गा२३४ही ॥(१) होवायि। उपस्व
सरमागहि। होवायि। ऊपस्वसरमागहि। मात्स्वास्तु
ग्रि। प्रायिन्द्रविवा३१ः। तमा२यिमा२३४हायि। त्वया

* ऊ० गा० २प्र० १ख० ४सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

भूर२३षा३। तार२यिवे२३४औहोवा। धा२३४सा: ॥(२)
होवायि। त्वयाभूषन्तिवेधसः। होवायि। त्वायाभूष
न्तिवेधसः। तावस्रवा। साउपमा३१। नियूर२स्था२३४
या। सुतायिषू२३वा३यि। द्रार२गा२३४औहोवा। वा२
३४णा: (३)॥ ८*॥ [२] १४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य तृतीयाध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः† ॥ ४ ॥

पञ्चमखण्डे‡—

प्रथमतृचे—प्रथमा ।

यस्तेमदोवरेण्यस्तेनापवस्वान्धसा ।
देवावीरघशꣳसहा ॥ १¶ ॥

---

* ऊ० गा० १८प्र० २ख० ८सा० ।

† 'उक्तं माध्यन्दिनं सवनम्'—इति वि० ।

‡ 'तृतीयसवनमभिधीयते'—इति वि० ।

¶ छ० आ० ५, २, ४, ४ (२भा० १४ ४०)=ऋ० वे० ८, १, ११, ४ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे सोम ! "ते" तव "देवावीः" देवकामः "अघशंसहा" राक्षसानां हन्ता "वरेण्यः" सर्व्वैर्वरणीयः "मदः" मदकरः "यः" रसः विद्यते, "तेन" "अन्धसा" अदनीयेन "पवस्व" चर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २३ १२३ २३ २ ३१ २ ३१२
जघ्निर्वृत्रममित्रियᳬसस्निर्वाजन्दिवेदिवे।
१ २ ३१ २
गोषातिरश्वसाअसि ॥ २ * ॥

हे सोम ! त्वम् "अमित्रियं" अमित्रभवं † "वृत्रं" शत्रुं "जघ्निः असि" हन्ता भवसि। किञ्च "दिवे दिवे" प्रतिदिनं "वाजं" ‡ सङ्ग्रामं "सस्निः" सम्भक्तोऽसि ¶। अपिच "गोषातिः" गवां सातिर्दातासि, "अश्वसाः" अश्वानां दाता चासि।

"गोषातिः"--"गोषाउ"—इति पाठौ ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ८, १, २१, ५।

† 'अमित्रियम्—अमित्रकर्मकर्त्तारम्'—इति वि०।

‡ 'वाजमिति द्वितीयैकवचनम्, षष्ठ्येकवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्; वाजस्य अन्नस्य'—इति वि०।

¶ 'सस्निः—साधनस्वभावः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१ २ ३ १ २ १ २ ३ २ ३ १ २
सम्मिश्लोअरुषोभुवःसूपस्थाभिर्नधेनुभिः ।
१ २ ३ २उ ३ २
सीदञ्छ्येनोनयोनिमा ॥ ३ * ॥ १५ †

हे सोम ! त्वं "सूपस्थाभिः" शोभनोपस्थानाभिः "धेनुभिः" गोभिः [गोविकारैः पयोभिरित्यर्थः] "सम्मिश्लः" सम्मिश्रितः "श्येनः न" यथा श्येनः शीघ्रमागत्य स्थानमासीदति तद्वत् "योनिं" स्वकीयं स्थानम् "आसीदन्", "न" [—इति सम्प्रत्यर्थे] इदानीम् "अरुषः भुवः" आरोचमानो भव॥

"भुवः"-"भवः"—इति वा पाठौ ॥ ३ ॥ १५

अथ द्वितीयतृचे—प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ २उ ३ १ २ ३ १ २
अयम्पूषारयिर्भगस्सोमःपुनानोअर्षति ।
२ ३ १ २ ३ १ २ ३क २र ३ १ २ ३ २
पतिर्विश्वस्यभूमनोव्यख्यद्रोदसीउभे ॥ १ ‡ ॥

"पूषा" पोषकः सर्वेषां "भगः" भजनीयः "रयिः" धनहेतुः "अयं" सोमः "पुनानः" पवित्रे पूयमानः सन् "अर्षति" कलश-

* ऋ० वे० ८, १, २२, १ । † 'उष्णा गायत्री'—इति वि० ।
‡ छ० आ० ६, २, १, २ (२भा० १५२पृ०)=ऋ० वे० ७, ५, २, २ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मभिगच्छति। तथा "विश्वस्य" सर्वस्य "भूमनः" भूतजातस्य "पतिः" पालयिता "सोमः" "उभे रोदसी" द्यावापृथिव्यौ "व्यख्यत्" स्वतेजसा प्रकाशयति। अनेन लोकाद्ययवर्त्तित्वं सूचितम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
समुप्रियाअनूषतगावोमदायघृष्वयः।

१ २ ३ १र २र ३ १ २
सोमासःकृण्वतेपथःपवमानासइन्दवः ॥ २ * ॥

"प्रियाः" प्रियतमाः "घृष्वयः" अत्यन्तदीप्ताः, [यद्वा 'अहं प्रथमतः स्तौमि', 'अहं पुरस्तात् स्तौमि'—इति परस्परं स्पर्द्धमानाः] "गावः" स्तुति-लक्षणा वाचः † "मदाय" सोमस्य मदार्थं "सममूषत" संस्तुवन्ति ; "उ" प्रसिद्धौ ‡ [यद्वा गावो धेनवः सोमस्य मदाय शब्दायन्ते]। ततः "पवमानासः" पूयमानाः "इन्दवः" दीप्ताः "सोमासः" सोमाः पथः मार्गान् "कृण्वते" क्षरणार्थं कुर्वन्ति ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ७, ५, १, २।

† 'गावः—० ० ०गोप्रभवानि क्षीराणि उदकानि वा'—इति वि०।

‡ 'उ—इति पदपूरणः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१ १२३१२ १२३ १२ ३१ २
यश्रोजिष्ठस्तमाभरपवमानश्रवाय्यम्।

१ १२ ३ २ ३१२ १२३ ३१ २
यःपञ्चचर्षणीरभिरयिंयेनवनामहे ॥ ३ * ॥ १६ †

"ओजिष्ठः" ओजस्वितमः "यः" तृतीयो रसोऽस्ति तं "श्रवाय्यं" श्रवणीयं रसम् "आभर" अस्मभ्यमाहर। किञ्च "यः" रसः "पञ्च चर्षणीः" ‡ पञ्चजनान् निषादपञ्चमान् चतुरो-वर्णान् "अभि तिष्ठति"। अपिच "येन" रसेन वयं "रयिं" धनं च "वनामहे" सम्भजामहे ¶ [यद्वा येन त्वां रयिं याचा-महे] तमाभर॥ ३ ॥ १६

५ ३र २ ४ ५ १र
॥ गौरीवितम्§॥ अयम्। पूषा३। रयिर्भगाः। सो

२ र १ २ ४
मः पुनानोऽअर्षता२३यि। पातिर्विश्वा३१ २ ३। स्वभू५म

१ २ ४ ५ ४ ५
नाः। वायख्यद्रो३१२३। द्सोवा। ऊ५भो६हायि।(३)

॥ ८ ॥ ॥ [१]

* ऋ० वे० ७, ५, २, ४। † "ज्योतिष्टोमौ ककुबुष्णिहौ"—इति वि०।

‡ 'पञ्चचर्षणीः—चर्षणयो मनुष्याः। चत्वारो महर्त्विजः, पञ्चमो यजमानः।

¶ 'रयिं—धनं। येन वनामहे—येन सोमेन ऊतेन रयिं धनं लभामः। वनति र्यद्यपि स्तुत्यर्थे तथाप्यत्र लाभार्थे द्रष्टव्यः—इति वि०।

§ 'महागौरीवितम्'—इति ख० पु०। ‖ क० गा० १२प्र० १ख० ८सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ तृतीयंक्रौञ्चम् ॥ अयम्पूषा। हो। रयिर्भगा ६ ए। सोमा२ःपुना२। नआ३४५। षा२३४तो। पतिर्विंश्वस्यभूमना२३४५ः। वियख्या२३द्रो। दसीऊ२३भा३४ ३यि ॥(१) समुप्रियाः। हो। अनूषता ६ ए। गावो२मदा२। यघा३४५। षा२३४याः। सोमासःकृण्वतेप था॒ऽ१ः। पवमा२३ना। सइन्दा२३वा३४३ः ॥(२) यओजिष्ठाः। हो। तमाभरा६ए। पावा२माना२। अवा३४५। यो२३४याम्। यःपञ्चचर्षणीरभोऽ१। रयिंया२ ३यिना। वनामा२३हा ३ ४ ३ यि। ओ२३४५ई। डा।(३)

॥ ८ * ॥ [२]

॥ गौरीवितम् † ॥ अयम्। पूषा३। रयिर्भगाः। सोमःपुनानोअर्षता२३यि। पातिर्विश्वा३१२३। स्यभूमनाः।

* ऊ० गा० २प्र० १ख० ८सा०। † 'महागौरीवितम्'—इति ख० पु०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

१ २ ४ ५ ४ ५
वायख्यद्रो ३ १ २ ३। दसोवा। ऊ ५ भो ६ हायि ॥(१)

५ ३ २ ४ र ५ १ र र र
समु। प्रियाइः। अनूषता। गावोमदायधृष्वयार३ः।

२ २ ४ १ र २
सोमासःक्रा३१२३। एवता५यिपथाः। पावमाना३१२३।

४ ५ ४ ५ ५ र ३ २ ४ र
सओवा। दा५वो६हायि॥(२) यओ। जिष्ठाइः। तमा

५ १ र र १ २
भरा। पवमानश्रवायिया२३म्। याःपञ्चचा ३ १ २ ३।

४ १ र २ ४ ५ ५
षणा५यिरभायि। रायियेना३१२३। वनोवा। मा५

५
द्दो६हायि(३) ॥ ८ *॥ [३]

३ २ २ ४र ५ २ ४
॥ श्यावाश्वम्॥ अया३१म्। पू३षा। रयिः। भा३गः।

१ १ र २ १ १ र
एहिया। सो। मःपुनानो। अ। षतारयि। ऐहि

१ २ ४ ५ २र १
या२। पतिर्विश्वास्या३भू३। मार३४नाः। ऐहारयि।

र १ २ ४ २ ५
एहिया२। वियख्यद्रोदा३सी३। ऊ३४५भो६हायि॥(१)

३ २ ४र ५र २ ४ ५ १
समू३१। प्रो३याः। अनू। षा३त। एहिया। गा।

* ऊ० गा० ७प्र० १ख० ९सा०।

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र २ १ १र र र १
वोमदाया । घृ । ष्वया २ः । एहिया २ । सोमासःका
२ ४ ५ २र १र
ण्वा३ता३यि । पा२३४या: । ऐहा २यि । एहिया २ ।
१र २ ४ २ ५ ३ २
पवमानासा३आ३यि । हा३४५वो६हायि ॥(२) यआे३
२ ४ ५र २ ४ ५ १
१ । जा३यिष्ठः । तमा । भा३र । एहिया । पा । व
र २र १ १र १ २
मानआ । वा । यिया २म् । एहिया २ । यःपञ्चचार्षा३
४ ५ २र १र
णी३ः । आ२३४भायि । ऐहा २यि । एहिया २ । रयिं
१र २ ४ २ ५
येनावा३ना३ । मा२३४५हो६हायि(३) ॥ १०* ॥ [४]
२ १ १र र १ र
॥ आसिताद्यम् ॥ अयम्पूषारयायिः । भगाः । सो
र र २ १ १र
मःपुनानोअर्षा२३तायि । पाता २यिस्वा २ । स्वभूमनाः ।
१ १ २ १ ५ ४ ५
वाया २ख्याद्रो २ । दसोवा३ओ२३४वा । ऊ५भो६हा
१ २ १र २ १ र र र
यि ॥(१) समुप्रियाअनू । षता । गावोमदायघृषा२३
२ १ १र १
याः । सोमा २साःका २ । ण्वतेपथाः । पावा २माना

* ऊ० गा० ११प्र० २ख० १०मा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२। सञ्ओवा३ओ२३४वा। दा५वोइहायि॥(२) यओ
जिष्ठस्तमा। भरा। पवमानश्रवाआ२३याम्। याःपा
२ञ्चाचा२। षणीरभायि। रायी२यायिना२। वओ
वा३ओ२३४वा। मा५होइहायि(३)॥ २० ॥ [५]

॥ निषेधम्† ॥ अयम्पू षारा ३ यिर्भगाः। सोमाःपुना।
नोअर्षता२यि। इहा३। पाता३यिर्वायिश्वा। हाँहो
२३४हा। स्वभूमार२३नाः। इहा ३। वाया ३ व्यार्द्री।
हाँहो२३४हा। दसी३ऊ५भा६५६यि॥(१) समुप्रियाआ
३ नूषता। गावोमदा। यघृषया२ः। इहा ३। सो
माइसाःका। हाहो२३४हा। पवतेपा२३थाः। इहा३।
पावा३माना। हाहो २ ३ ४ हा। सआ३यिन्दा५वा ६
५६ः ॥(२) यओजिष्ठस्ता३माभरा। पवामाना। श्रवा

० ऊ० गा० ११प्र० १ख० २०सा०। † 'निषेधः'—इति ख० पु०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १ २ १ २ ४ ५ २ ३ ५
यिया२म् । इहा ३ । याःपा३श्वाचा । हाहो२३४हा ।

२ र १ १ १ २ १ २ ४ ५ २ ३
षणीरा२३४भायि । इहा३ । रायी३यायिना । हाहो२३

५ ३ २ ४ ३ १ १
४हा२३४ हा । वना ३ मा ५ हा ६ ५ ६ यि । हे २ ३

१ १
४ ५(३) ॥ २ * ॥ [६]

४ ३ र ४ २ ४ ५
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ अया॒ऽ५म्यू । षा३रा३यिभागाः ।

१ २ १ २ २ १ १
सोमःपुना । नो३आर्षा३तायि । पता२यिर्वि । स्वस्या

२ १ २ २ १ र ३२
२३भू । ऊम्मायि । मा३नाः । वायख्यद्रोदसी २ उभा

१ २ १ र र र र २
उ ॥(१) भायिसाम् । उप्रियाअनूषतगावोमदा । या

१ २ २ १र १ २ १
३घार्ष्वा३याः । सोमा२सः । कृण्वा२३ता । ऊम्मायि ।

२ २ १ र र ३ २ १ २ १र
पा३थाः । पावमानासआ२यिन्दवाउ ॥(२) वायाः । ओ

र र २ ३ र २ १ १
जिष्ठस्तमाभरपवमाना । आ२वाआ३याम् । यःपा२ञ्च ।

* ऊ० गा० १३प्र० १ख० २सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ २ १ र
चर्षा२३णा । ऊम्मायि । आ३भायि । रायिंयेनवना२

३ २ १ १ १
मद्दाउ । वा३४५(३) ॥ १३ * ॥ [७]

२ १ २र १र २र १ १ र १ २
॥ यद्वाहिष्ठीयम् ॥ अयम्पूषारयिर्भगः । अयम्पूषोवा ।

१ र २ र
रयिर्भगाः । सोमःपू२३ना । नोअर्षतायि । पतिर्वा२३

२ १र २ १र २
यिश्वा । स्यभूमना: । वियख्या२३द्रो । दसीऊ२३भा३

१ २१र २र १ २ १र
४३यि ॥(१) समुप्रियाअनूषत । समुप्रियोवा । अनूष

र र २ १ र र २
ता । गावोमा२३दा । यघृषयाः । सोमासा२३:का ।

१र १ १ २ १
एवतेपथाः । पवमा२३ना । सद्गन्दा२३वा३४३: ॥(२) य

र २ १ र २ र १ २ १र
ओजिष्ठस्तमाभर । यओजिष्ठोवा । तमाभरा । पवमा

२ १र २ १र
२३ना । अवायियाम् । यःपञ्चा२३चा । षणीरभायि ।

२ १र २ १
रयिंया२३यिना । वनामा२३हा३४३यि । ओ२३४५ई ।

डा (३)॥ १४ † ॥ [८]

---

* ऊ० गा० १५प्र० १अ० १२सा० ।   † ऊ० गा० २२प्र० १अ० १७सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ क्रौञ्चाद्यम् ॥ अयम्पूषौहो। रायिर्भगाः। सोमःपुनाऽ३। नोआ३र्षा५तार्इ ५ ई यि। पतिर्विश्वौहो। स्याभूमनाः। वियख्यद्रो३। दासी३ऊ५भाइ५ईयि ॥(१)

समुप्रियौहो। आनूषता। गावोमदा३। याघा३र्षा५याइ५ई:। सोमासःकौहो। एवातेपथाः। पवमाना३। साआ३यिन्दा५वाइ५ई: ॥(२) यओजिष्ठौहो। तामाभरा। पवमाना३। आवा३आ५याइ५ईम्। यःपञ्चचौहो। षाणीरभायि। रयिंयेना३। वाना३मा५हाइ५ईयि (३)॥ १७ * ॥ [९]

॥ ऐडकौत्सम् ॥ अयं॒होपू२३। षारयिर्भगइया। सोमःपुनानोअर्षति। पातिर्विश्व। स्यभूमार२३नाः। वा याऽ३हा। ख्याद्रो३हा। दसीऊर२३भा२३४३यि ॥(१) स

* ऊ० गा० १प्र० १अ० १७मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र २ १ ४र र ५ १र २र १ २ १ २ १
मूर्द्धिप्री२३। याअनूषतई्या। गावोमदायघृष्वयः। सो

र २ १र २ १ २ २ १ २ २
मासः क्र। एवतेपा२३थाः। पावा३हा। माना३हा।

१ २ ३ र २र १ ४ र
इन्द्रा२३वा३४३ः ॥(२) यओहीजा२३यि। छस्तमाभर

५ १ २र १र २ १ २ १र
इया। पवमानश्रवायियम्। याःपञ्च। षणीरा २ ३

२ १ २ २ १ २ २ १र
भायि। रायी३ऽहायि। यायिना३हायि। वनामा२

२ १
३हा३५३यि। औ२३४५ई। डा (३)॥ ५ * ॥ [१०]

२ र र २ र
॥ मधश्चुन्निधनम् ॥ अयम्पूषारयिर्भगा३ए। सोमःपु

१ २ २ २ ऽ २ २ १
ना३नोअर्षता३यि। हा३हा। औ३हो३ वा। आयि

१ र २ २ २ ऽ २
ही२। पतिर्विश्वा३स्याभूमना३ः। हा३हा। औ३हो

२ १ १ २ २ १ ऽ
३वा। आयिही२। वायव्यद्रो३। हा३हायि। औ

२ २ १ १र ३ ५र र
३हो३वा। आयिही२। दसी। ऊ२भा२ ३ ४ औहो

२ र र र र ऽ १ ७ २
वा ॥(१) समुप्रियाअनूषता३। गावोमदा३याघृष्वया३ः।

* ऊ० गा० २०प्र० १ख० ५मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ ऽ २ २ १ र र १
हा३हा। औ३हो३वा। आयिही२। सोमासःकृ३ण्वा
र २ २ २ ऽ २ २ १ १
तिपथा३ः। हा३हा। औ३हो३वा। आयिही२। पा
र १ २ २ ऽ २ २ १
वमाना३। हा३हायि। औ३हो३वा। आयिही२।
१ ३ ५र र २र र
सइ। दा२वा२३४औहोवा॥(२) यओजिष्ठस्तमाभरा
२ र १र २ २ २ ऽ २
३ए। पवमाना३आवायिया३म्। हा३हा। औ३हो३
२ १ १ र २ २
वा। आयिही२। यःपञ्चचा३र्षणीरभा३यि। हा३
२ ऽ २ २ १ १ र२ २
हा। औ३हो३वा। आयिही२। रायियेना३। हा
२ ऽ २ २ १ १र ३
३हायि। औ३हो३वा। आयिही२। वना। मा२हा
५र र २ १ ३ १ १ १ १
२३४औहोवा। मधुश्चुता२३४५ः(३)॥ १८*॥ [११]

१र र र २ १ २
॥ कण्वबृहत्॥ औहोअयम्पूषा३ए। रयायिर्भा१गा२
३र २ १र २र१र २ १ २
३४ः। हाहोयि। सोमःपुनानोअर्षति। पतायिर्वा१यि
३र २ १ २ ९र २ १ २
श्वा२३४। होहोस्यभूमा१ना२३४ः। हाहोयि। वियाख्या

* ऊ० गा० २०प्र० २ख० १८सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र २ ३ ० १ ५
१द्रो२३४। हाहो। दसी३। ऊ२३४भायि। उहुव।
५ २र २ २ १ २
ई हाउ। वा॥(१) औहोसमुप्रिया३ए। अनूषा१ता२
३र २ १ र २ र १र २
३४। हाहोयि। गावोमदायघृष्वयः। सोमासा१:कार
३र ५ १ २ ३र २ १
३४। हाहो। एवतायिपा१था२३४:। हाहोयि। पवा
० २र २ ३ २ १ ५
मा१ना२३४। हाहो। सश्रा३यि। दा२३४वा:। उ
५ २र र र २ १ १
हुवा६हाउ। वा॥(२) औहोयश्रोजिष्ठा३ए। तमाभा
३र २ १ ०र र १ २
१रा२३४। हाहोयि। पावमानश्रवायियम्। यःपाञ्चा
३र २ १ २ ३र २
१चा२३४। हाहो। षणायिरा१भा२३४यि। हाहोयि
१ २ ३र २ ० २ १
रयायिंया१यिना२३४। हाहो। वना३। मा२३४हायि।
५ ५
उहुवा६हाउ। वा(३)॥८*॥[१२]१६

अथ तृतीयतृचे—प्रथमा।

१ २ ३ १ २ ३ २उ
वृषामतीनाम्पवतेविचक्षणः
२ १ २ ३ १ २र ३ २
सोमोअह्नाम्प्रतरीतोषसान्दिवः।

---

* ऊ० गा० ११प्र० २ख० १०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ १र २र ३ १ २ ३
प्राणा सिन्धूनाङ्कलशाँ अचिक्रद

१ २ ३ २ २ ३ १ २ ३ १ २
दिन्द्रस्य हार्द्याविशन्मनीषिभिः ॥ १ * ॥

अयं "सोमः" "पवते" अभिषूयते। कीदृशः सोमः? "मतीनां" मतयः स्तोतारः तेषां "वृषा" वर्षकः, "कामानां" "विचक्षणः" विद्रष्टा, "अह्नाम्" उषसां "दिवः" द्युलोकस्य आदित्यस्य वा "प्रतरीता" प्रवर्द्धयिता किञ्च "सिन्धूनां" स्यन्दमानानाम् उदकानां "प्राणा" प्राणयिता चेष्टयिता [अनितेः (अदा० प०) शानचि, "बहुलं छन्दसि (२, ४, ७३)"— इति शन्विकरणस्य लुक्, सुपां सुलुगित्याकारः (७, १, ३९)] "कलशान्" "अचिक्रदत्" शब्दं करोति प्रविष्टुम्। किं कुर्वन्? "इन्द्रस्य" "हार्दि" हृदयम् "आविशन्" प्रविशन् "मनीषिभिः" मनसईषितृभिः स्तुतिभिः स्तुत इति शेषः। व्यवहित मपि मनीषिभिरित्येतत् पवतइत्यनेन सम्बध्यते ॥

"अह्नाम्"-"अह्नः"—इति, "उषसाम्"-"उषसः"—इति, "प्राणा"-"क्राणा"—इति, "अचिक्रदत्"-"अवीवशत्"—इति च पाठाः ॥ १ ॥

---

* छ० आ० ६, ९, २, ६ (२भा० १८५ पृ०) = ऋ० वे० ७, ३, १५, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

३ १ २ ३ २ ३ १
मनीषिभिःपवतेपूर्व्यःकविर्नृ-

२र ३ २उ ३ १ २
भिर्यतःपरिकोशाꣳअसिष्यदत्।

३ २ ३ १ २ ३ १ ३ २ ३ २ ३
त्रितस्यनामजनयन्मधुक्षर-

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
न्निन्द्रस्यवायुꣳसख्यायवर्द्धयन्॥ २†॥

अयं सोमः "मनीषिभिः" मेधाविभिः अध्वर्य्यादिभिः "पवते" पूयते। यद्वा अयं मनीषिभिर्द्धाराभिः "पवते" चरति। कीदृशोऽयम्? "पूर्व्यः" पुराणः "कविः" मेधावी "नृभिः" नेतृभिः अध्वर्य्यादिभिः "यतः" सन् "कोशान्" कलशान् प्राप्तं "परि असिष्यदत्" परितः स्यन्दते स्रवति। "त्रितस्य" त्रिषु स्थानेषु लोकेषु विस्तृतस्य "इन्द्रस्य" यजमानस्य सम्बन्धि "नाम" नामकमुदकं "जनयन्" उत्पादयन् "मधु" मधुरं रसं "क्षरन्" चरति। किं कुर्वन्? इन्द्रस्य "सख्याय" सखित्वाय "वायुं" "वर्द्धयन्" प्रवृद्धं कुर्वन्॥

"असिष्यदत्"-"अचिक्रदत्"—इति पाठौ, "युवां"-"वायोः"—इति च, "वर्धयन्"-कर्त्तवे"—इति च॥ २॥

* "पूर्व्यः कवि"—इति मु॰ पाठः। † ऋ॰ वे॰ ७, ३, १६, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

३१ २३२३१ २
अयऽपुनानउषसोअरोचय

३२ १ २२ ३२
दयऌसिन्धुभ्योअभवदुलोकक्वत्।

३ २उ ३१२ २ २३ २३
अयन्त्रिःसप्तदुदुहानआशिरऌ

१ २ ३१२ ३१ २ ३२
सोमोहृदेपवतेचारुमत्सरः॥ ३ * ॥ १७ †

"अयं" सोमः "पुनानः" पूयमानः "उषसः" "अरोचयत्" अदीपयत्। अयं "सिन्धुभ्यः" स्यन्दमानेभ्यः वसतीवरीभ्यः ‡ "अभवत्" समृद्धो भवति। "उ"—इति पूरणः। कीदृशो-ऽयम्? "लोककृत्" लोकानां कर्त्ता [वर्षकृत्त्वाद्वेतोधारकत्वाच्चास्य लोककृत्त्वम्]। "अयं" सोमः "त्रिःसप्त" एकविंशतिं गाः ¶ ऋङ्मुखेन "आशिरं" "दुदुहानः" दुहानः [दोहस्य प्रयोजकत्वात् कर्त्तोपचारः] "मत्सरः" मदकरः "चारु" रमणीयं "पवते" चरति। किमर्थम्? "हृदे" हृदयाय हृदय-गमनाय॥

"अरोचयत्"-"विरोचयत्"—इति पाठौ॥ ३ ॥ १७

---

* ऋ० वे० ७, ३, १६, २। † 'याम साम'—इति वि०।

‡ 'समुद्रेभ्यो वा'—इत्यधिकं वि०।

¶ 'प्रतिसवनं सप्तसप्त गावः ० ०'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ र २
॥ यामम् ॥ आ२यि । इया । वृषामतायिना१म्प
४ २ ३ ५ १र र १ र
वता२३यि । वा३यिचक्षणः । सोमोअक्राम्प्रतरीतोर ३ ।
४ २र ३ ४ १र र २ ४ २
षा३सान्दिवः । प्राणासिन्धूना१ङ्कलशा२३ । आ ३ चि
३ ५ १ १ र २ ४
क्रदत् । इन्द्रस्यहार्द्दियाविशा२३न् । मना३यिषा५यिभा
१ र १ र ४ २ ३ ५
६५६यिः ॥(१) मनीषिभायिःपवतेपू२३ । वौ ३ यःकवि ।
१ १ र ४ २ ३ ५ १
नृभिर्य्यताःपरिकोशा२३ । आ३सिष्यदत् । त्रितस्यना
१ ४ २ ३ ५ १ १
मजनया२३न् । मा३धुक्षरन् । इन्द्रस्यवायुꣳसखियार
२ ४ १ १
३ । यवा३र्व्वा५या६५६न् ॥(२) अयम्पुनानउषसो २३ ।
४ १र ३ ५ १ २ ४ २र
आ३रोचयत् । अयꣳसिन्धूभ्यो१अभवा२३त् । ऊ३लो
३ ५ १ १ ४ २र ३ ५
कक्रत् । अयन्त्रिस्साप्तदुदुहा२३ । ना३आशिरम् । आ
१ र र १ र २ ४
२यि । इया । सोमोहृदायिपवतेचा२३ । रुमा३त्सा
५रा६५६ः(३) ॥ १० * ॥ [१]

---

* ऋ० ९म० १ ख० :१०सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र १ २र १
॥ ऐडयामम् ॥ वृषामती२३। नाम्पवाता२३ यि।

२ २ २र र १ २ १
ए३। विचक्षणए३। सोमोअक्षा२३म्। प्रतरायिता२

२ २ र २र र १ १र
३। ए३। उषसान्दिवए३। प्राणासायिन्धू२३। नाक्क

१ २ २ २ १
लाम्राꣳ२३। ए३। अचिक्रदद्दे ३। इन्द्रस्याहा २ ३।

२ र १ २ २र २र
दियावायिम्रा२३न्। ए३। मनीषिभिरे३४३ ॥(१) मनी

१ २ १ २ २
षायिभा२३यिः। पवतायिपू२३। ए३। विंयःकविरे३।

२ १ २ १ २ २
नृभिर्याता२३ः। परिकोशाꣳ २ ३। ए३। असिष्यददे

२ १ २ १ २ २
३। त्रितस्याना२३। मजनाया२३न्। ए३। मधुक्ष

२ १ २ १ २
रन्ते३। इन्द्रस्यावा२३। युꣳसखीया२३। ए३। यव

२ १ २ १ २
ईयन्ने३४३ ॥(२) अयमूना२३। नउषासा२३ः। ए३।

२ र २ १ २र १
अरोचयुदे३। अयꣳसायिन्धू२३। भ्योअभावा२३ त।

२ र २ १ २ १
ए३। उलोकक्रदे३। अयन्त्रायिःसा२३। प्रदुदूहा२३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ र २र र १ २ १
ए३। नआग्निरमे३। सोमोद्दार्द्दा २ ३ यि। पवतायि

२ १
चा२३। ए३। रुमत्सरए३४३। ओ २३४५ई। डा(३) ॥

॥ ५ * ॥ [२]

४ २ ४ १ ४ ५
॥ यज्ञायज्ञीयम्। वृषाऽ५म। ता३यिना३पवतायि।

१ र र र र २ १ २ २
वायिचत्तणःसोमोअन्द्दाम्पृतरीतो। षा३सान्दा३यिवाः।

१र १ र र र २ १
प्राणा२सिन्धूनाङ्कलशाँ अचिक्र। ददा२३यिन्द्रा। ऊ

२ २ १र ३ २
म्मायि। स्या ३ हा। दीयाविशन्मना २ यिषिभाउ ॥(१)

१ १ १र रर र
भायिर्म्मा। नीषिभिःपवतेपूर्व्यःकविर्न्नृभिर्यतःपरिकोशाँ।

२ १ २ २ १ १ र
षा३सायिष्या३दात्। त्रिता२स्यनामजनयन्मधुत्त। रन्ना

२ १ २ २ १ र
२३यिन्द्राः। ऊम्मायि। स्या३वा। यूँसखियायवा२

३ १ १ १ १ र र र
ईयाउ ॥(२) याना। यम्पुनानउषसोअरोचयदयँसि

र २ १ २ १
न्धुभ्योअभवात्। ऊ३लोका ३ कृत्। अया२न्तिःसप्तदु

* ऊ० गा० ६प्र० १ख० ५सा०

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र २ १ २ २
हानयाग्नि । र९ःसो२३मा: । ऊम्माथि । हा३ हाँयि ।

१ रर १२ १११११
पावतेचारुमार२स्मराउ । वा२३४५(३) ॥ १७* ॥ [३] १७

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य तृतीयस्याध्यायस्य

पञ्चमः खण्डः ॥ ५ ॥

———

एवाह्योति-षष्ठे खण्डे ‡—

प्रथमतृचे—प्रथमा ।

३१ २र ३१ ३१ २र३२ ३२
एवा ह्यसिवीरयुरेवा शूरउतस्थिर: ।

३२ ३ २ ३ १ २
एवातेराध्यम्मन: ॥ १ ¶ ॥

हे इन्द्र ! त्वं "वीरयु:" वीरान् युद्ध-कर्मणि समर्थान् शत्रून् हन्तुं कामयमान: "एव असि" भवसि खलु । "हि" प्रसिद्धो अतएव त्वं "शूर:" सामर्थ्यवान् "एव" भवसि । "उत" अपिच "स्थिर:" सङ्ग्रामे धैर्यवान् भवसि, एकत्र स्थित्वैव शत्रून् सम्प्रहरसीत्यर्थ: । एवं सति "ते" तव "मन:" "राध्य"

* ऊ० गा० १६प्र० १ख० १०भा० ।

‡ 'यज्ञायज्ञीयमग्निष्टोमसाम । एषूनाकमुक्थ्यम् । एवाह्यसि वामदेव्यं द्वितीयमुक्थ्यम्'—इति वि० ब्रा० ति शेष: ।

¶ ऋ० आ० ३, १, ४, १० (१भा० ४७५पृ०) ऋ० वे० ६, ६, २०, २

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

स्तुतिभिः आराधनीयम् "एव"। यतोऽनेन मनसा त्वं यत्नुबधं सङ्ग्रामे धैर्यादिकं करोषीति तव मन एव सर्वैः स्तुत्यमित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

२ २ २ १ २　२ १२　२ १ २

एवारातिस्तुवीमघविश्वेभिर्धायिधातृभिः।

१ २　३ १ २

अधाचिदिन्द्रनस्सचा ॥ २* ॥

हे "तुविमघ !" [तुविरिति बहु-नाम (निघ०२,१,१)] बहुधन इन्द्र! "विश्वेभिः" सर्वैः "धातृभिः" कर्मधारकैः [यद्वा, देवानां हविर्दानेन पोषयितृभिः सर्वैः यजमानैः] तव "रातिः" गवाश्वादि-दानं "धायि" तैर्धार्यत एव [दधातेर्लुङि कर्मणि रूपम्]। "चित्" एवार्थे†। "अध"‡ अनन्तरमेव हे इन्द्र! एवंविधस्त्वं "नः" अस्माकं यष्टॄणामपि "सचा"¶ धनादि-दानेन कर्म-सहायो भव॥

"इन्द्रनस्सचा"--"इन्द्रमेसचा"—इति पाठो ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ६, ६, २०,३।

†, ‡ 'अधा चित्—इति पद पूरणः'—इति वि०। सायणमते तु अधेत्यथ शब्देत्यर्थे, "निपातस्य च (६,३,१३६)"—इति दीर्घे भवति "अधा"—इति।

¶ 'अथवा सचा सचा'—इत्यधिकं वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

२उ ३ १ २ ३१र २र
मोषुब्रह्मेवतन्द्रयुर्भुवोवाजानाम्पते।
१ २ ३२ ३ १ २
मत्स्वासुतस्यगोमतः॥ ३ *॥१८

हे "वाजानाम्पते" अन्नानाम्पते! बलानां वा, हे इन्द्र! "तन्द्रयुः" † निष्कारणं निवृत्तकर्मत्वादालस्ययुक्तः "ब्रह्मेव" ब्राह्मणइव त्वं "मा उ षु भुवः" ‡ सुष्ठु मा भव, सर्वदास्मत्-कर्मरतो भवेत्याशासनम् ¶। तदेवाह—"सुतस्य" अभिषुतस्य, ततः "गोमतः" गव्येन क्षीरेण दध्ना वा मिश्रणवतः सोमस्य पानेन "मत्स्व" माद्य हृष्टो भव॥ ३ ॥१८

५र र २ ४ ५र २र १
॥ उक्थामद्दीयवम्॥ एवाह्ो३ असिवीरयूः। एवा
२ १ २ १ २र र १
प्रू१रा२ः। उता२३स्थिराः। आयिवातेरा। धिया
२ ५र र २ ४ ५र २ १
२३म्मनाउ। वा३॥(१) एवारा३तिस्तुवीमघा। विश्वा

* ऋ० वे० ६, ६, २०, ४।

† "उ सु"—इति पदपूरणौ। मा इति प्रतिषेधः, तन्द्रयुरित्याख्यातेन सम्बन्धयितव्यः ; मा तन्द्रयुः मालस्यं कुरु'—इति वि०।

‡ "भुवः वाजानां पते'—भुवर्लोकस्य अन्नानां धनानां चाधिपते भुवर्ग्रहणञ्च प्रदर्शनार्थं सर्वेषां लोकानां पते'—इति वि०।

¶ अयष्ट! अस्माकमपि ब्राह्मणानामालस्य-स्वभावो वर्णितः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १ २र १
यिभा१यिद्वा२। यिधा२ ३ तृभायिः। आधाचिद्दायि।
२ ५र २ ४र ५
द्रना२३:सचाउ। वा३ ॥(२) मोषुब्रा३ह्म वतन्द्रयूः।
२ १ २ १ २ १ २र १
भुवोवा१जा२। ना२३म्पतायि। मात्स्वासुता। स्यगो
२ २ र १।१ १ १
२३मताउ। वा३। स्तौषे२३४५(३) ॥ ११ * ॥ [१]

५र र २ ४ ५र ४ ५ १र १र
॥ सौभरम् ॥ एवा३ह्वो२असिवीरयोवा। एवाभू२
१ ० १ २ ५ १र र र र
राउता२३। ह्वो। स्था२३४यिराः। एवातेरा। धिया
ऽ २ १ ३ ५र र ५र ४ २ ४
३ऽ२ह्वा३यि। मा२ना२३४औहोवा ॥(१) एवा३रा ३ ति
५र ४ ५ २ १र १ ० १ ३
स्तुवीमघोवा। विश्वेभा२यिद्वायिधा२३। ह्वो। तृ२
५ १ र ऽ २ १ २
३४भायिः। अधाचिदि। द्रना३हा३यि। सा२चा२३४
५र र ५र ४ २ ४र ५ ४ ५ २ १र
औहोवा ॥(२) मोषू३ब्रा३ह्म वतन्द्रयोवा। भुवोवा२
१ १ २ ५ १ र
जाना२३म्। ह्वो। पा२३४तायि। मत्स्वासुत। स्य

---

* ऊ० गा० २प्र० १ख० ११गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

गो३ चा३यि। मा२ता २ ३ ४ औहोवा। ऊ २ ३ ४ ५

(३) ॥ २ * ॥ [२] १८

द्वितीयतृचे—प्रथमा।

इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्त्समुद्रव्यचसङ्गिरः।

रथीतमꣳरथीनां वाजानाꣳसत्पतिम्पतिम् ॥ १† ॥

"विश्वाः" सर्वाः "गिरः" अस्मदीयाः स्तुतयः "इन्द्रम्" "अवीवृधन्" वर्द्धितवत्यः [वृधेर्णिचि चङि "उर्ऋत् (७, ४, ७)" —इत्यनुवृत्तौ "नित्यं छन्दसि (७, ४, ८)"—इति ऋकारस्य ऋकार-विधानात् लघूपधगुणाभावः, निपातस्वरः (८, १ २८)] कीदृशमिन्द्रम् ? "समुद्रव्यचसं" समुद्रवद् व्याप्तवन्तं, "रथीनां" रथ-युक्तानां योद्धृणां मध्ये "रथीतमम्" अतिशयेन रथ-युक्तं, "वाजानाम्" अन्नानां "पतिं" स्वामिनं, "सत्पतिं" सतां सन्मार्गवर्त्तिनां पालकं ["पत्यावैश्वर्यें (६,२, १८)"—इति पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम्] ॥ १ ॥

* ऊ० गा० २१प्र० १ख० २खा०।

† ऋ० खा० ४, २, १, २ (१भा० ६९७ पृ०)=ऋ० वे० १, १, २१, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

२ १ २ ३ २ ३ १ २
सख्येतइन्द्रवाजिनोमाभेमशवसस्पते ।

२ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २
त्वामभिप्रनोनुमोजेतारमपराजितम् ॥ २ * ॥

हे "शवसस्पते" † बलस्य पालकेन्द्र ! "ते" तव "सख्ये" अनुग्रहप्रयुक्ते सखित्वे वर्त्तमाना वयं "वाजिनः" अन्नवन्तः भूत्वा "मा भेम" शत्रुभ्यो भीतिं प्राप्ता मा भूम । अतः "त्वाम्" अभयहेतुम् "अभि प्र नोनुमः" सर्वतः प्रकर्षेण स्तुमः [णु स्तुतौ (अदा०, प०), "णोनः (६, १, ६५)"—इति नत्वम्, यङोलुक् (२, ४, ७४), प्रत्ययलक्षणेन (१, १, ६२), "सन्यङोः (६, १, ९)"—इति द्विर्भावः, "गुणो यङ्लुकोः (७, ४, ८२)"—इत्यभ्यासस्य गुणः, प्रत्ययलक्षणेन धातुसञ्ज्ञायां (३, १, ३२) लटोमस् (३, ४, ७८), अदादिवद्भावात् शपोलुक् (२, ४, ७२)] । कीदृशं त्वाम् ? "जेतारं" युद्धेषु जयशीलं अपराजितं क्वापि पराजय-रहितम् ॥

"प्रनोनुमः"-"प्रणोनुमः"—इति पाठौ ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० १, १, २१, २ ।

† 'अन्नस्य यशसोवाधिपते'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

२ १र २र ३ २ ३ १ २र ३ १ २
पूर्वीरिन्द्रस्यरातयोनविदस्यन्त्यूतयः।

१ १र २र३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
यदावाजस्यगोमतस्तोतृभ्योमꣳहतेमघम्॥ ३ * ॥ १९†

॥ इति द्वितीयस्यार्द्धः प्रपाठकः॥

"इन्द्रस्य" सम्बधिन्यः "रातयः" धन-दानानि "पूर्वीः" अनादि-काल-सिद्धाः, अस्येन्द्रस्य सर्वदा यष्टृभ्यो धनदानमेव स्वभाव इत्यर्थः; एवं सति इदानीन्तनोऽपि यजमानः "स्तोतृभ्यः" ऋत्विग्भ्यः "गोमतः" गो-सहितस्य "वाजस्य" अन्नस्य पर्याप्तं "मघं" धनं "यदा" "मंहते" दक्षिणारूपेण ददाति, तदानीं "रातयः" बहु-धन-दान-पूर्वकाणीन्द्रस्यान्न-विषयाणि रक्षणानि "न वि दस्यन्ति" विशेषेण नोपक्षीयन्ते। ["यदा"-"यदि"—इति पाठौ। "मघ", "रेक्णः", "रिक्थ"—इत्यादिष्वष्टाविंशति-सङ्ख्याकेषु धननामसु (निघ० २, १०) मघशब्दः पठितः। "दाति"-"दाशति"—इत्यादिषु दशसु दानकर्मसु "मंहते"—इति पठितम् (निघ० ३, २०, १०)। पूर्वीः—पुरु-शब्दस्य "वोतोगुणवचनात् (४, १, ४४)"—इति ङीष्, आद्यस्योकारस्य दीर्घश्छान्दसः, जसि "दीर्घाज्जसिच (६, १, १०५)"—इति निषेधं वाधित्वा "वा छन्दसि (६, १, १०६)"—इति पूर्वसवर्णदीर्घत्वम्, ङीषः प्रत्ययस्वरेणोदात्त-

* ऋ० वे० १, १, ११, ३। † 'आष्टादंष्ट्रकृमुग्यम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

त्वम्। मंहते—शपः पित्वादनुदात्तत्वम्, तिङश्च ल-सार्वधातुक-स्वरेण, 'तिङतिङः (८, १, २८)"—इति निघातो न भवति "निपातर्यद्यदिहन्त (८,१,३०)"—इति निषेधात् ॥३॥ १९

॥ आष्टादंष्ट्राद्यम्॥ इन्द्रंविश्वाअवीवृधन्। ऐया
हायि। समुद्रा॒ऽ१व्या॒र२। चसाङ्गा१यिरा२३ः। ऐया
२३हायि। रथायिता१मा॒र२म्। रथायिना२३म्। ऐया
२३हायि। वाजाना१ꣳसा॒र२त्। पतायिम्पा१ती२३म्।
ऐया२३हा३४३यि ॥(१) सख्येतइन्द्रवाजिनः। ऐयाहा
यि। माभायिमा१मा॒र२। वसास्या१ता२३यि। ऐया२
३हायि। तुवामा१भी॒र२। प्रनोनू१मा२३ः। ऐया २ ३
हायि। जेतारा१मा॒र२। पराजा१यिता२३म्। ऐया२
३हा३४३यि ॥(२) पूर्वीरिन्द्रस्यरातयः। ऐयाहायि। न
वायिदा१स्या॒र२। तियूता१या२३ः। ऐया २ ३ हायि।
यदात्रा१जा॒र२। स्यगोमा१ता २ ३ः। ऐया २ ३ हायि।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र १ २ १ २ १र २
स्तोतृभ्यो१मा२। चतायिमा१घा२३म्। ऐया२३हा३४

१
३यि। श्रो२३४५ई। डा(३) ॥ १२ * ॥ [१]

१ २ १ २र र १र २र १र
॥ श्राष्टादशंष्टोत्तरम् ॥ इन्द्रं विश्वाश्रवीवृधन्नैयादौ।

२ १ १ २ १ १र
हो३वा। समुद्रव्यचसम्। गायिरा२३। ऐया२३त्।

१ र २ १ २ १ १र
श्रौ२३होवा। रथायितमं२र। थायिना२३म्। ऐया

१ र २ १र र १र १ २ १
२३त्। श्रौ२३होवा। वाजानां सत्पतिम्। पातौ २

१र १ र २ १र २
३म। ऐया२३त्। श्रौ२३होवा३४३ ॥(१) सख्ये तइन्द्र

र १ २ १र२र१र २ २ १र र २ १
वाजिनऐयादौ। हो३वा माभेमशवसः। पाता२ ३

१र १ र २ १र२ १२ र १
यि। ऐया२३त्। श्रौ२३होवा। त्वामभिप्रनो। नूमा

१र १ र २ १र र २ १ २र १
२३ः। ऐया२३त्। श्रौ२३होवा। जेतारमपरा। जा

१र १ र २ १र१र
यिता२३त्। ऐया२३। श्रौ२३होवा३४३ ॥(२) पूर्वीरि

२ र १ २ १र २र १र २ २ १ २र १
न्द्रस्यरातयऐयादौ। हो३वा। नविदस्यन्तियू। ता

---

* ऊ० गा० २प्र० १ ख० १२गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र १ र २ १र र २ र
यार३ः । ऐयार३त् । औ२३होवा । यदावाजस्यगो ।

१ १र १ र १ र १ १र१
मातार३ः । ऐयार३त् । औ२३होवा । स्तोतृभ्योमꣳ

१र १ १र १ र २
हते । माघार३म् । ऐयार३त् । औ२३होवा३ ४ ३ ।

१
औ२३४५ई । डा(३) ॥ ११ * ॥ [२]

५ २ ४र ५ ४र ५ १ १ २
॥ कालेयम्† ॥ इन्द्रं वा३यिश्वाअवीवृधान् । समुद्र

१ १ १ २ १ २ १ ५
व्या । चसङ्गिरार३ः । रथा३यि । तार३ ४ । मꣳर ।

२ २ १र ३र १ २ ५ ४
या३यिनाम् । वाजानाꣳसौ । वा३४३औ३४वा । पता

५ र २ ४ ५ ४र ५ २र १
५ यिम्पतायिम् ॥(१) सख्ये ता३इन्द्रवाजिनाः । माभा

२ १ २ १ १ १ १ १
यिमम्रा । वसस्पतार३यि । तुवा३म् । भा२३४ । भि

५र २ २ १र ३ १ २ ५ ४
प्रनो । नू३माः । जेतारमौ । वा३४३औ३४वा । परा

५ र २ ४ ५ ४र ५ २ १ २
५ जिताम् ॥(२) पूर्वीरा३यिन्द्रस्यरातयाः । नवायिद

१ १ २र १ १ १ १ ५र
स्या । तियूतयार३ः । यदा३ । वा२३४ । जस्यगो ।

* ऊ० गा० ७प्र० १ ख० ११ गा० । † 'महाकालेयम्'—इति ब० पु० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ १र २र १ ५र ५ ४
माऽता: । स्तोतभ्योमौ । वा३४३ओ३४वा । हता३यि

४
मघाम् । ह्नोपूई । डा(३) ॥ ३ * ॥ [३]

२ र र २ १ २
॥ नार्मेधम् ॥ इन्द्रं विश्वा अवीवृधा३ने । स । मू । द्र

१ २ १ २ २ १ २ ५ २१
व्या । चसाङ्गा३यिरा: । रथा३यिता२३४माम् । रथा

२ ३र र ५ १ र ५ २र
यिनाम् । औहौहो२३४वा । वा२३४जाहायि । ना(९)

१ २ ३र र ५ १ ५र
सात्पाता । औहौहो२३४वा । पा२३४तीम् । एहिया

५ २ र र २ र १ २
६हा ॥(१) सख्ये तइन्द्रवाजिना३ए । मा । भायि । म ।

१ २ १ २ २ १ २ ५ २१ २
ग्रा । वसास्या३तायि । तुवा३मा२३४भौ । प्रनोनूमा ।

३र र ५ १ ५ २ १ २ १र
औहौहो२३४वा । जा२३४यितहायि । रमापारा । औ

र ५ १ ५र ५
हौहो२३४वा । जा२३४यिताम् । एहिया ६ हा ॥(२)

२र र र २ १ २ २ २
पूर्वीरिन्द्रस्यराातया३ए । न । वायि । द । स्या । ति

१ २ २ १ २ ५ २ १ २ ३र र
यूता३या: । यदा२वा२३४जा । स्यगोमाता । औहौ

*ऊ० गा० ११प्र० १ख० ३मा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १ ५ ९ र १ २ ३ र

हौ२३४वा । हो२३४तृहायि । श्योमा९हाता । औ

र ५ १ ५ र ५ ४

हौहो२३६वा । मा२३४घाम । ए हियाइहा । हो५ई ।

डा(३) ॥ २ * ॥ [४] १९

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य तृतीयस्याध्यायस्य

षष्ठः खण्डः † ॥ ६ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ ३ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-

प्रकाशे उत्तराग्रन्थे तृतीयोऽध्यायः ‡ ॥

---

* ऊ० गा० २१प्र० २ख० १सा० ।   † 'इति द्वितीयमर्द्धः'—इति वि० ।

‡ "अत्र द्वितीयप्रपाठकस्यार्द्धः समाप्तः"—इत्येव मूल पद-विवरणादि-सम्मतः

न तु "तृतीयो" नापि "अध्यायः"—इति ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यस्य निश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्म्ममे, तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ २ ॥

॥ अथ चतुर्थोऽध्याय आरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथम-खण्डे—

एते असृग्रमिति प्रथमतृचे—प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २
एते असृग्रमिन्दवस्तिरःपवित्रमाशवः ।
१ २ ३ १ २र
विश्वान्यभिसौभगा ॥ १† ॥

"तिरः पवित्रं"‡ तिर्यग् गच्छन्तं दशापवित्रं प्रति "आशवः" शीघ्रगामिनः "एते" पवमाना "इन्दवः" सोमाः "विश्वानि" सर्व्वाणि "सौभगा" सौभगानि धनानि ¶ "अभि" लक्ष्य "असृग्रम्" ऋत्विग्भिः सृज्यन्ते ॥ १ ॥

---

* 'इदानीं तृतीयमध्याय आरभ्यते'—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, १, १४, १ । ‡ 'तिरः=अधः'—इति वि० ।

¶ 'विश्वानि अभिसौभगा—विश्वानि सर्वाण्यभिसौभाग्यानि'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

विघ्नन्तोदुरितापुरुसुगातोकायवाजिनः ।

१ २ ३ २ ३ १ २

त्मनाकृण्वन्तोअर्वतः ॥ २* ॥

"वाजिनः" बलवन्तः† सोमाः "पुरु" बहूनि "दुरिता" दुरितानि "वि घ्नन्तः" विशेषेण नाशयन्तः "तोकाय" अस्माकं पुत्राय‡ "सुगा" अतिसुखरूपाणि धनानि¶ "अर्वतः" अश्वांश्च "त्मना" आत्मना स्वयमेव "कृण्वन्तः" ददत इत्यर्थः । ऋत्विग्भिः सृज्यन्त इति पूर्वेण सम्बन्धः ॥

"त्मना"–"तना" इति—इति पाठौ, "अर्वतः"–"अर्वते"—इति च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३क २र २ २

कृण्वन्तोवरिवोगवेभ्यर्षन्तिसुष्टुतिम् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

इडामस्मभ्यंसंयतम् ॥ ३ § ॥ १

---

* ऋ० वे० ७, १, २४, २ ।

† 'वाजिनः--अन्नवन्तः'—इति वि० ।

‡, ¶ 'सुगातोकाय—सुष्ठाय पुत्रपौत्राय'—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ७, १, २४, ३ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सोमाः अस्माकं "गवे" "अस्मभ्यं" च "संयन्त" यदस्मात् संयच्छति। तद् "वरिवः" धनम् "इडाम्" अन्नञ्च "कृण्वन्तः" कुर्वन्तः "सुष्टुतिम्" अस्मदीयां शोभनां स्तुतिम् * "अभ्यर्षन्ति" आभिमुख्येन गच्छन्ति॥ २॥ १

अथ द्वितीयतृचे—प्रथमा।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२ १२
राजामेधाभिरीयतेपवमानोमनावधि।

३ १ २ ३ १ २
अन्तरिक्षेणयातवे॥ १ †॥

"मनो अधि" मनुष्ये यागं कुर्वाणे सति‡। यद्वा मनावधि मनुर्मन्तव्यो यज्ञस्तस्मिन् "पवमानः" पूयमानः पुनानो वा "राजा" [राज-शब्देन सोमोऽभिधीयते "सोमं राजानमकृण्वन् (य० मा० २८, ७२)"—इत्यादिषु दृष्टत्वात्, स राजा] सोमः "मेधाभिः" स्तुतिभिः¶ सह "ईयते" गच्छति। कुत? "अन्तरिक्षेण" आकाशमार्गेण द्रोणकलशं प्रति "यातवे" यातुम्। द्रोणाभिगमन-कालेहि स्तोतृभिः स्तूयते खलु॥ १॥

* 'सुष्टुतिं—सुखेन स्तुतिम्'—इति वि०।

† ऋ० वे० ७, २,४, १।

‡ 'मनौ अधि—मनुष्ये यजमाने निमित्तभूते'—इति वि०।

¶ 'मेधाभिः ईयते—ऋत्विग्यजमानानां प्रजाभिः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१ २ २ १ २ १ २ ३ १ २र

आनस्सोमसहोजुवोरूपन्नवर्चसेभर ।

३ २ ३ १ २

सुष्वाणोदेववीतये ॥ २ * ॥

हे "सोम !" "देववीतये" देवानां पानाय देवानां कामाय वा † "सुष्वाणः" अभिषुतो वा त्वं "सहः" शत्रुभिर्भवन-समर्थं बलं "जुवः" [जु—इति गत्यर्थः ‡] शत्रून् प्रति शीघ्र-गमनं ¶ यद्वा सर्वतो गमनशीलं वलं । किञ्च ["न"—इति चार्थे §] "वर्च्चसे" [वर्च्च दीप्तौ (भ्वा०, आ०) दीप्त्यै सर्वत्र प्रका-शनाय रूपस्व "नः" अस्मभ्यम् "आ भर" आहर प्रयच्छ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

आनइन्दोशातग्विनङ्गवाम्पोषᳪस्वश्व्यम ।

२ ३ १ २ ३ १ २

वहाभगत्तिमूतये ॥ ३ ॥ ॥ २

* ऋ० वे० ७, १, ४, २ ।

† 'देववीतये ० ०—देवानां दानाय भक्षणाय वा'—इति वि० ।

‡ निघण्टौ गतिकर्मसु पञ्चोत्तरशततमत्वेन पठितम् (२, १४) ।

¶, § 'जुवः—रूपम् । न—न शब्द उपमार्थीयः रूपमिव'—इति वि० ।

|| ऋ० वे० ७, १, ४, २ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "इन्दो" पात्रेषु चरणशील ! दीपनशील ! वा हे सोम ! "शतग्विनं"* शतसहस्रसङ्ख्याकाभिः गोभिः युक्तं "गवां पोषं" गवादीनां पुष्टिवर्द्धनं "स्वश्व्यं" शोभनाश्व-सङ्घ-सहितं "भगत्तिं" भगदत्तिं भजनीय-धन-दानञ्च † "ऊतये" रक्षणाय "नः" अस्माकम् "आवह" प्रापय। गवादीश्च तेषां वृद्धिं प्रयच्छे-त्यर्थः ॥ ३ ॥ २

तन्त्वानृम्णानीति पञ्चर्चं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

१ २ ३ १ २ १ २ ३१२ ३ १ ३ १

तन्त्वानृम्णानिबिभ्रतꣳसधस्थेषुमहोदिवः।

१ २ ३ १ २

चारुꣳसुकृत्ययेमहे ॥ १ ‡ ॥

"महोदिवः" महतोद्युलोकस्य¶ "सधस्थेषु" सहस्थानेषु स्थितं, "नृम्णानि" धनानि § "बिभ्रन्तं" अस्मदर्थं धारयन्तं "चारुं" कल्याणं ‖ हे सोम ! "तं" तादृशं पवमान-लक्षणं "त्वा" त्वां "सुकृत्यया" शोभन-क्रियया "ईमहे" धनानि याचामहे** ॥ १ ॥

* 'शतग्विनं—शतसङ्ख्यातम्'—इति वि०।

† 'भगत्तिं—शोभमानप्रतिपत्तिम्'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ७, १, ५, १।

¶ 'महोदिवः—सकाशात्'—इति वि०।

§ 'नृम्णानि—धनानि बलानि वा'—इति वि०।

‖ 'चारुं—शोभनम्'—इति वि०।

** "ईमहे"—इति याच्ञाकर्मसु निघण्टौ प्रथमं पदम् (३, १९)।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१ २   ३क   १र ३ १ २   ३ १ २
संवृक्तधृष्णुमुक्थ्यम्महामहिव्रतम्मदम् ।
३ १   २र ३ १ २
शतम्पुरोरुरुक्षणिम् ॥ २* ॥

हे सोम ! "संवृक्तधृष्णुं" संवृक्ताः सञ्छिन्नाः धृष्णवो धर्षणशीलाः शत्रवो येनासौ संवृक्तधृष्णुः, तम् †, "उक्थ्यं" उक्थार्हं प्रशस्यम्, ‡ "महामहिव्रतं" महीय-बहु-कर्माणं, ¶ "मदं" मदकरं "शतं" बहूनि "पुरः" शत्रूणां पुराणि "रुरुक्षणिं" विनाशयन्तम् ; त्वां धनानाम् ईमहे इति § सम्बन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २   ३ २ ३क१र ३ १ २   ३ २
अतस्त्वारयिरभ्ययद्राजानꣳसुक्रतोदिवः ।
३ १ २ ३ १ २
सुपर्णोअव्यथीभरत् ॥ ३ ‖ ॥

---

* ऋ० वे० ७, १, ५, २ ।

† 'संवृक्तधृष्णुम्—अतिशयेन संवर्त्तकं, धृष्णुं धारणात्मकम्'—इति वि० ।

‡ 'उक्थम्—उक्थ्यानि स्तोत्राणि यत्र विद्यन्ते स उक्थ्यः, तम् उक्थ्यं सोमम्'—इति वि० ।

¶ 'महामहिव्रतं—महेति महान्तं शतमग्नं कर्म वा यत्र, स महिव्रतः, तं महिव्रतम्'—इति वि० । महदर्थशब्दद्वयश्रुतेरतिमहत्त्वं गम्यतइति भावः ।

§ पूर्वचर्चि श्रुतम् ।

‖ ऋ० वे० ७, १, ५, ३ । "रयिमभिराजः"—इति च तत्र पाठः ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "सुक्रतो" शोभनकर्म्मन् * पवमान सोम! "रयिः" रयिम् धनम्प्रति "अभि अयत्" † अभिगमयति "राजानं" ‡ "त्वा" त्वाम् "अतः दिवः" अमुष्मात् द्युलोकात् "अव्यथी" व्यथा-रहितः "सुपर्णः" श्येनवत् ¶ "भरत्" आहरत्। तथाच श्रूयते—'आदाय श्येनोऽभरत् सोमम् (ता० ब्रा०)'—इति॥

"अव्यथी"-"अव्यथिः"—इति पाठौ ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी।

१ २ ३ १२ ३ १ २र ३१ २
अधाहिन्वानइन्द्रियञ्ज्यायोमहित्वमानशे।
३ १ २र
अभिष्टिकृद्विचर्षणिः ॥ ४ § ॥

"अधा" अथ "विचर्षणिः" कर्मणां विद्रष्टा ‖ "अभिष्टि-कृत्" यजमानानाम् अभीष्ट-फलस्य कर्त्ता सोमः** "इन्द्रियं" स्वकीयं फलं †† "हिन्वानः" प्रेरयन् "ज्यायः" प्रशस्यतरं "महित्वं" महत्वम् "आनशे" प्राप्नोति‡‡ ॥ ४ ॥

---

* 'सुक्रतो—सुक्रतु शोभनकर्म'—इति वि०।

† 'अयत्—आनयन्'—इति वि०।

‡ 'राजानं—सोमम्'—इति वि०।

¶ 'सुपर्णः—पक्षीभूत्वा'—इति वि०।

§ ऋ० वे० ७, १, ५, ४।

‖ 'विचर्षणिः—विविधानां पुरुषाणां स्वामी'—इति वि०।

** 'अभिष्टिकृत्—अभिष्टिः यजमानः तं यः करोति स अभिष्टिकृत्'—इति वि०।

†† 'इन्द्रियम्—इन्द्रस्य रूपं सोमम्'—इति वि०।

‡‡ 'आनशे—अश्नुव्याप्तौ'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ पञ्चमी।

१२ २ ३१ २ १ २२ ३ १ २

विश्वस्मादित्स्वर्दृशे साधारणꣳ रजस्तुरम्।

३ २ ३ २ ३ १ २

गोपामृतस्य विर्भरत्॥ ५ *॥ ३

"रजस्तुरम्" † उदकस्य प्रेरकम् "ऋतस्य" यज्ञस्य "गोपां" गोपयितारं‡ "विश्वस्मै" सर्वस्मै "स्वर्दृशे" देवाय ¶ "साधारणम् इत्" समानम् § आवसन्तं सोमं "विः" पक्षी ‖ श्येनो "भरत्" स्वर्गादाहरत्॥ ५॥ ३

अथ तृचात्मके चतुर्थसूक्ते—

प्रथमा।

२ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

इषे पवस्व धारया मृज्यमानो मनीषिभिः।

१ २ ३ १ १२

इन्दो रुचाभि गा इहि॥ १ **॥

---

* ऋ० वे० ७, १, ५, ५। "विश्वस्मा इत्स्व०"—इति ख० पु० पाठः। "विश्वस्मादित्स्व०"—इति मु० पाठः।

† 'रजस्तुरं—रजःसंयुक्तम्'—इति वि०।

‡ 'गोपां—गमयाध्यानसंयुतम्'—इति वि०।

¶ 'स्वर्दृशे—स्वः स्वर्गलोकस्य, दृशे दर्शनाय'—इति वि०।

§ 'इत्—इति पदपूरणः'—इति वि०।

‖ 'विः—भक्षणीयम्'—इति वि०।

** छ० आ० ६, १, २, ९ (१ भा० ६४ पृ०) = ऋ० वे० ७, १, २८, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "इन्द्रो" सोम! "मनीषिभिः" ऋत्विग्भिः "मृज्यमानः" शोध्यमानः त्वम् "इषे" अस्माकमन्नाय "धारया" "पवस्व" क्षर। "रुचा" रोचमानेनान्धसा "गाः" पशून् "अभीहि" अभिगच्छ॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ १ २र ३ २ ३ १ २
पुनानोवरिवस्कृध्यूर्जञ्जनायगिर्वणः।
१ २ २ २ २ १ २
हरेसृजानआशिरम्॥ २*॥

हे "गिर्वणः" गीर्भिर्वननीय! "हरे" हरितवर्ण सोम! "आशिरं"† क्षीरं प्रति "सृजानः" विसृज्यमानः "पुनानः" पूयमानः त्वं "जनाय"‡ जनार्थं "वरिवः"¶ धनम् "ऊर्जम्" § अन्नञ्च "कृधि" कुरु॥ २॥

अथ तृतीया।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
पुनानोदेववीतयइन्द्रस्ययाहिनिष्कृतम्।
३ २ २ १ २ ३२
द्युतानोवाजिभिर्हितः॥ ३ ॥॥ ४

* ऋ० वे० ७, १, ३८, ४।

† 'आशिरं—क्षीरं दधि वा'—इति वि०।

‡ 'जनाय—यजमानार्थम्'—इति वि०।

¶ 'वरिवः—वरिष्ठम्'—इति वि०।

§ 'ऊर्जम्—अन्नं यशो बलं वा'—इति वि०।

॥ ऋ० वे० ७, १, ३८, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे सोम! "वाजिभिः" हविर्लक्षणान्नयुक्तैर्यजमानैः सह*

"द्युतानः" दीप्यमानः "देववीतये" यज्ञार्थं "पुनानः" पूयमानः

"हितः" हितकरः † त्वम् "इन्द्रस्य" "निष्कृतं" स्थानं "याहि"

गच्छ ॥

"हितः"-"यतः"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य चतुर्थस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ‡ ॥ १ ॥

द्वितीय-खण्डेण—

प्रथमतृचे—प्रथमा।

३ २ ३ १ २र ३ २ ३ १ २ ३ १ २

अग्निनाग्निःसमिध्यतेकविर्गृहपतिर्युवा।

१ २ ३क २र

हव्यवाड्जुह्वास्यः ॥ १ § ॥

---

* 'वाजिभिः—वाजमन्नञ्च पुरोडाशादि-लक्षणं, तद्येषामस्ति ते वाजिनः ऋत्विग्यजमानाः तैर्वाजिभिः; अथवा वाजसनेयैः वाजिभिः अध्वर्युभिः'—इति वि०।

† 'हितः—निहितः स्थापित इत्यर्थः—इति वि०।

‡ 'बहिष्पवमानमुक्तम्'—इति वि०।

¶ 'सप्तदशस्तौमिकं भेदमाह। इदानीमाज्यानि। आग्नेयम्—इति वि०।

§ ऋ० वे० १, १, २२, ६।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"अग्निः" आहवनीयाख्यः तस्मिन् प्रक्षिप्यमाणेन "अग्निना" निर्मन्थन-प्रणीतेन वा सह "समिध्यते" सम्यग् दीप्यते*। कीदृशोऽग्निः? "कविः" मेधावी "गृहपतिः" यजमान-गृहस्य पालकः "युवा" नित्य-तरुणः "हव्यवाट्" हविषोवोढा [वहतेः "वहश्च (३, २, ६४)"—इति ण्वि-प्रत्ययः; 'णित्त्वादुपधा-वृद्धिः (७, २, ११५) 'गतिकारकोपपदात् कृत् (६,२,१३९)"—इत्युत्तर-पद-प्रकृति-स्वरत्वम्] "जुह्वास्यः" जुहूरूपेण मुखेन युक्तः† [हूयते अनयेति जुहूः "हुवः श्लुवच्च (उ०, २, ६१)"—इति क्विप्; तत्सन्नियोगाद् (३, २, १७८ वा०) दीर्घश्च; श्लुवद्भावात् द्विर्भावः; चुत्व-जश्त्वे; प्रातिपदिक-स्वरेणान्तो-दात्तः (फि०१, १); जुहूरास्यं यस्येति बहुव्रीहौ पूर्वपद-प्रकृति-स्वरत्वेन स एव शिष्यते (८, २, १); शेष-निघातः; यणादेशे "उदात्तस्वरितयोर्यणः स्वरितोऽनुदात्तस्य (८, २, ४)"—इत्या-कारः स्वरितः] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
यस्त्वामग्ने हविष्पतिर्दूतन्देवसपर्यति।
१ २ ३ १ २
तस्यस्मप्राविताभव ॥ २ ‡ ॥

---

* 'अग्निनाग्निः समिध्यते—अग्नीनां वेवेत्याद्योन्याकरोति। तेन निर्मथ्याग्निना अग्निः समिध्यते सवनीयः'—इति वि०।

† 'जुह्वास्यः—जुह्वते आस्ये अस्य जुह्वास्यः। अथ जुहोति क्रिया अस्य आस्ये क्रियते। अथवा जुहूनामा शुक्र आस्यमूर्तो यस्य स जुह्वास्यः'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० १, १, १२, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "अग्ने !" "देव !" "यः" "हविष्पतिः" यजमानः "दूतं" "त्वाम्" "सपर्यति" * परिचरति। तस्य यजमानस्य "प्राविता" "भव स्म" अवश्यं रक्षको भव। [हूयत इति हविः "अर्चि-शुचि (उ०,२,१०७)"—इत्यादिना इसिः, प्रत्यय-स्वरेण इकार उदात्तः (३, १, ३), हविषः पतिः हविष्पतिः, "नित्यं समासेऽनुत्तरपदस्थस्य (८, ३, ४५)"—इति षत्वम्, "पत्यावैश्वर्ये (६, २, १८)"—इति पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम्। सपर्यति—सपर-शब्दात् "कण्ड्वादिभ्यो यक् (३, १, २७)"—इति यक्, धातुप्रकरणात् गुणप्रतिषेधाद्यर्थात् यकः कित्त्वाच्च सपरशब्दस्य धातुत्वात्ततोविहितस्य यक आर्द्धधातुकत्वे सति "अतोलोपः(६,४,४८)"—इति लोपः, "सनाद्यन्ता धातवः (३,१, ३२)"—इति धातुसञ्ज्ञायां तिप्, "कर्त्तरि शप् (३,१,६८)", तस्मिन् पूर्वस्य "अतोगुणे (६, १, ९६)"—इति पररूपत्वम्, यकः प्रत्यय-स्वरेणोदात्तत्वम् (३, १, ३), शपा सह एकादेशस्य "एकादेशउदात्त० (८, २, ५)"—इत्युदात्तत्वम्, "तिङतिङः (८, २, २८)"—इति निघातो न भवति "यद्वृत्तान्नित्यम् (८, १, ६६)"—इति प्रतिषेधात्] ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ ३ २ ३ १ २   ३ १ २   ३ १ २
योऽअग्निन्देववीतये हविष्माꣳ आविवासति।

१ २
तस्मै पावक मृडय ॥ ३ † ॥ ५

* "सपर्यति"—इति परिचरणकर्मसु तृतीयं नैघण्टुकम् (३, ५)।

† ऋ० वे० १, १, २३, ९।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"हविष्मान्" हविर्युक्तो "यः" यजमानः "देववीतये" देवानां हविर्लक्षणहेतुयागार्थम् "अग्निम्" "आविवासति" अग्नेः समीपे विशेषेणागत्य परिचर्यां करोति *। हे "पावक" अग्ने! "तस्मै"† "मृड़य" तं यजमानं सुखय। [देववीतये—'वी गति-प्रजन-कान्त्यशन-खादनेषु (अदा०, उभ०)'—इत्यस्मादशनार्थात् क्तिन्, देवानां वीति र्यस्मिन् यागे स देववीतिः, "बहुव्रीहौ पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम्, "नब्विषयस्यानिसन्तस्य (फि०, २, ३)"—इति पर्य्युदासाद्धविः-शब्दोदात्तः, मतुपः सर्वानुदात्तत्वात् स एव शिष्यते। आविवासति—'वा गति-गन्धनयोः (अदा० प०)'—अस्मादन्तर्भावित-ण्यर्थादागमयितुमिच्छतीत्यर्थे सन्, आह्वानेच्छा; परिचर्यायां पर्यवस्यतीति विवासति-शब्दः परिचर्यार्थे निघण्टौ (३, ५, १०) पठितः, द्विर्भावः, अभ्यासस्य ह्रस्वः (७, ४, ५९), "सन्यतः (७, ४, ७९)"—इति इत्वम्, "ञ्नित्यादिर्नित्यम् (६, १, १९७)"—इत्याद्युदात्तत्वम्, "तिङ्ङतिङः (८, १, २८)"—इति निघातो न भवति "यद्वृत्तान्नित्यम् (८, १, ६६)"—इति प्रतिषेधात्, "तिङि चोदात्तवती (८, १, ७१)"—इत्याङो "सहसुपेत्यच (२, १, ४) सहेति योगविभागादाङस्तिङा सह समासे समासान्तोदात्तत्वे प्राप्ते (८, १, २२३) "परादिश्छन्दसि बहुलम् (६, २, १९९)"—इत्युत्तर-पदाद्युदात्तत्वम्। तस्मै—"क्रियाग्रहणं कर्त्तव्यम् (२, ३, १३ वा०)"—इति सम्प्रदानत्वाच्चतुर्थी॥ ३॥ ५

---

* 'आविवासति—दीपयति'—इति वि०।

† 'तस्मै पावक—चतुर्थ्येषा द्वितीया-स्थाने भवति, तं पावकम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीयतृचे*—प्रथमा ।

२ १ २ ३१२३१२ ३ १ २
मित्रꣳहुवेपूतदक्षंवरुणञ्चरिशादसम् ।
१२२ २ ३ १ २
धियङ्घृताचीꣳसाधन्ता ॥ १ † ॥

अहमस्मिन् कर्म्मणि हविः-प्रदानाय "पूतदक्षं" ‡ पवित्रबलं "मित्रं" "हुवे" आह्वयामि [ह्वयतेः "बहुलञ्छन्दसि (२, ४, ७३)"---इति शपोलुकि सति "ह्वः सम्प्रसारणम् (६, १, ३२)"---इत्यनुवृत्तौ 'बहुलं छन्दसि (६, १, ३४)"---इति सम्प्रसारणे उवङादेशः, "तिङतिङः (८, १, २८)"--इति निघातः]। तथा "रिशादसं" रिशानां हिंसकानाम् अदसमत्तारम् ¶ "वरुणञ्च" हुवे। कीदृशौ मित्रावरुणौ ? "घृताचीं"§ घृतमुदकमञ्चति भूमिं प्रापयति या धी येन कर्म्मणा तां घृताचीं "धियम्" "साधन्ता" साधयन्तौ ‖ ['राध साध संसिद्धौ

---

* 'मैत्रावरुणमाज्यम्'—इति वि० ।

† य० वे० २२, ५७ = ऋ० वे० १, १, ४, २ ।

‡ 'पूतदक्षं'—पूतं मेध्यं, दक्षं शीघ्रम्'—इति वि० ।

¶ रिशादसं—शत्रूणां हिंसकम्'—इति वि० ।

§ 'घृताचीं—'घृतमुदकं तस्य प्रदानसमर्थाम्'—इति वि० ।

‖ महीधरस्त्वेवमिमां व्याचष्टे—'द्वे मधुच्छन्दोदृष्टे गायत्र्यौ आद्या लिङ्गोक्तदेवत्या। मित्रं वरुणञ्चाहं हुवे आह्वयामि। कीदृशम्? पूतदक्षम् पूतं पवित्रं सदाचारं दक्षयति धन-पुत्रादिभिर्वर्द्धयति पूतदक्षस्तम् दक्षकम्यर्थोरित्यस्माण्णिजन्तात् कर्मण्यण्। रिशादसम् रिशन्ति हि सन्ति रिशा दुष्टाः ताम् समन्तादस्यति नाशयति रिशादसः तम्। रिश हिंसायाम् दस उपक्षये। द्वयोर्विशेषणे। कीदृशा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

(दि०,प०)'—इत्यस्मादन्तर्भावितण्यर्थाल्लटः शत्रादेशे (६,१, १६१), श्नुं बाधित्वा व्यत्ययेन (३,१,८५) शप्, अदुपदेशत्वात् उपरि शतृ-प्रत्ययस्य ल-सार्वधातुकानुदात्तत्वम्, द्वितीयाद्विवचनस्य शपश्च "अनुदात्तौ सुप्पितौ (३,१,४)"—इत्यनुदात्तत्वे, "धातोः (६, १, १६२)"—इति धातुस्वर एव शिष्यते, "सुपां सु-लुक्० (७, १, ३९)"—इत्यादिना विभक्तेराकारादेशः ॥१॥

अथ द्वितीया।

ऋतेनमित्रावरुणावृतावृधावृतस्पृशा।

क्रतुम्बृहन्तमाशाथे ॥ २ * ॥

हे "मित्रावरुणौ!" [मित्रश्च वरुणश्चेति मित्रावरुणौ "देवता द्वन्द्वे च (६, ३, २६)"—इति पूर्वपदस्यानङादेशः, तादृशौ] युवां "क्रतुं" प्रवर्त्तमानमिमं सोमयागम् "आशाथे" आनशाथे व्याप्नुवन्तौ ["छन्दसि लुङ्-लङ्-लिटः (३, ४, ६)" —इति वर्त्तमाने लिट्, नुड़भावश्छान्दसः]। केन? "ऋतेन" अवश्यम्भावितया सत्येन फलेन अस्मभ्यं फलं दातुमित्यर्थः। कीदृशौ युवाम्? "ऋतावृधौ" ['ऋतमित्युदक-नाम (निघ० १, १२, ६), सत्यं वा यज्ञं वा'—इति यास्कः †] उदकादीना-

वुभौ? धियं कर्म साधन्ता साधयन्तौ। कीदृशीं धियम्? घृताचीं घृतमच्यते हूयते यत्र ताम्'—इति।

* ऋ० वे० १, १, ४, २।

† 'ऋतमित्युदकनाम'—इत्यंशस्तु द्वितीय-पञ्चविंशे, 'सत्यं वा यज्ञं वा'—इति तु चतुर्थानविंशे इति विवेकः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मन्यतमस्य वर्द्धयितारौ*। अतएव 'ऋतस्पृशा' उदकादीन् स्पृशन्तौ†। कीदृशं क्रतुम्? "बृहन्तम्" अङ्गैरुपाङ्गैश्चाति-प्रौढम्॥ २॥

अथ तृतीया।

३ १२ ३ १ २र ३ १ २३१ २
कवीनोमित्रावरुणातुविजाताउरुक्षया।
१ २ ३ १ २
दक्षन्दधातेअपसम्॥ ३ ‡॥ ६

"मित्रावरुणा" मित्रावरुणौ एतौ देवौ "नः" अस्माकं "दक्षं" बलम् "अपसं"¶ कर्म च "दधाते" पोषयतः, कीदृशौ? "कवी" मेधाविनौ, "तुवि-जाता" तुविजातौ बहूनामुपकारकतया समुत्पन्नौ, "उरुक्षया" बहु निवासौ [मित्रावरुणौ—मित्र-शब्दः प्रातिपदिक-स्वरेणान्तोदात्तः (फि० १, १), वरुण-शब्दो नित्स्वरेणाद्युदात्तः (६, १, १९७)। तुविजातौ—बहूना-मुपकारकतया तत्सम्बन्धित्वेन जाता विति षष्ठीसमासे समासा-न्तोदात्तत्वम् (८, १, २२३), चतुर्थीसमासे हि "क्ते च (६, २, ४५)"—इति क्वचित् पूर्वपदप्रकृतिस्वरः स्यात्। उरूणां बहूनां क्षयौ उरुक्षयौ, 'क्षि निवास-गत्योः (तु० प०)'—इति धातोः क्षियन्त्यस्मिन्निति क्षय इत्यधिकरणे एव अच्-प्रत्ययान्तस्य "चितः

* 'ऋतावृधौ—ऋतमन्नं तद् वर्द्धयतः'—इति वि०।

† 'अग्निष्टोमादिकम्'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० १, १, ४, ४।

¶ 'अपसं—धनम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

(६, १, १६३)"—इत्यन्तोदात्तत्वे प्राप्ते "चयो निवासे (६, १, २०१)"—इत्याद्युदात्तत्वं विहितम्, समासे तु "समासस्य (८, १, २२३)"—इत्यन्तोदात्तत्वं बाधित्वा कृदुत्तरप्रकृति-स्वरेण (६, २, १३८) प्राप्तमुत्तरपदाद्युदात्तत्वम् यद्यपि थाथादि-स्वरेणान्तोदात्तत्वेन बाध्यते तथापि "परादिश्छन्दसि बहुलम् (६, २, १९९)"—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वं द्रष्टव्यम्। दक्षः—दक्षतेरुत्साहकर्मणो ञित्त्वादाद्युदात्तः (६, १, १९७)। आप्यते फलमनेनेत्यपः कर्म, "आपः कर्माख्यायां ह्रस्वो नुट् च वा (उ० ४, १०९ दी० वृ०)"—इत्यसन्तस्य अपसस्यावेद्इत्यादौ नित्त्वा (६, १, १९७) दाद्युदात्तस्यापस्-शब्दस्यात व्यत्ययेन प्रत्ययाद्युदात्तत्वम् (३, १, ३)] ॥ ३ ॥ ६

अथ तृतीयतृचे*—प्रथमा।

१ २ १ ३ २र ३ १ २र
इन्द्रेणसꣳहिदृक्षसेसञ्जग्मानोअबिभ्युषा।

३ १ २ ३ १ २
मन्दूसमानवर्चसा ॥ १ † ॥

हे मरुद्गण! त्वम् "इन्द्रेण" "सञ्जग्मानः" सङ्गच्छमानः "संदृक्षसे हि" सम्यग् दृश्येथाः खलु, अवश्यमस्माभिर्द्रष्टव्य-

* 'ऐन्द्रमाज्यम्'—इति वि०।

† ऋ० वे० १, १, १२, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मित्यर्थः *। कीदृशेनेन्द्रेण? "अबिभ्युषा" भीति-रहितेन कीदृशाविन्द्रमरुद्गणौ? "मन्दू" नित्य-प्रमुदितौ, † "समान-वर्चसा" तुल्य-दीप्ती ['पुरा कदाचित् वृत्र-बध-दशायाम् इन्द्रस्य सखायः सर्वे देवा वृत्र-श्वासेनापसारितास्तदानीमिन्द्रस्य वृत्र-सम्बन्धि-सकल-सेना-जयार्थं मरुद्भिः सङ्गमो भूतः'—सोऽयमर्थो "वृत्रस्यश्वसथाय (छ० आ० ४, १, ४, २; ६५६ पृ०)"—इति मन्त्रे सङ्गृहीतः; 'इन्द्रो वै वृत्रं हनिष्यन्'—इति ब्राह्मणे (ता०) प्रपञ्चितश्च; इन्द्र-शब्दः परमैश्वर्यवन्तं मरुद्गणञ्चाभिधत्ते, तदानीमिन्द्रस्य सम्बोधनं वह्निरेवाध्याहर्त्तव्यम्। तथाचेयमृक् यास्केनैवं व्याख्याता—"इन्द्रेण हि सन्दृश्यसे सङ्गच्छमानोऽबिभ्युषा गणेन मन्दू मदिष्णू युवां स्थोऽपि वा मन्दुना तेनेति स्यात्, समानवर्चसेत्येतेन व्याख्यातम् (४, १२)"—इति। सन्दृचसे—सम्पश्येथाः "दृशेश्चेति वक्तव्यम् (७, १, ७ वा०)"—इत्यात्मनेपदम्, दृशेः "लिङर्थे लेट् (३, ४, ७)"—इति प्रार्थनायां लेट्, थासस्से (३, ४, ८०), "लेटोऽडाटौ (३, ४, ९४)"—इत्यडागमः, "सिब्बहुलं लेटि (३, १, ३४)"—इति सिप्, "सञ्ज्ञापूर्वको विधिरनित्यः (प० शे० ९३)"—इति गुणाभावः, व्रश्चादिना (८, २, ३६) षत्वम्, "षढोः कः सि (८, २, ४१)"

* 'इन्द्रेण सं हि दृक्षसे मरुद्गण इति वाक्यशेषः। अथवा व्यत्ययेन व्याख्या क्रियते—मरुद्गणेन दृश्यसे इन्द्रः। अथवा आदित्य इन्द्रोऽभिधीयते, मरुद्गणा रश्मिगणास्तैः सह दृक्षसे। अथवा इन्द्रेण आदित्येन सङ्गमानः सङ्गच्छमानः'—इति वि०।

† 'मन्दू—मदन-स्वभावेन'-इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

—इति कत्वम्, "आदेश-प्रत्यययोः (८, ३, ५९)"—इति सिपः षत्वम्, बहुल-ग्रहणात् सिपः परस्ताच्छबपि भवति, सिपा व्यवधानात् पश्चादेशो न भवति, शपः पित्त्वादनुदात्तत्वम् (३, १, ४), उत्तरस्य ल-सार्वधातुकानुदात्तत्वम् (६, १, १८६), धातुस्वर एव शिष्यते (६, १, १६२), हि-शब्द-योगात् "तिङ-तिङः (८, १, २८)"—इति निघातो न भवति "हि च (८, १, ३४)"—इति प्रतिषेधात्। सञ्जग्मानः—गमेः सम्पूर्वात् छन्दसि लुङ्लङ्लिटः (३, ४, ६)"—इति वर्त्तमाने लिट्, "समोगम्यृच्छि० (१, ३, २९)"—इत्यात्मनेपद-विधानात् लिटः कानजादेशः (३, २, १०६), द्विर्भावः (६, १, ८), हलादि-शेषः (७, ४, ६०), अभ्यासस्य चुत्वम् (७, ४, ६२), "गमहन० (६, ४, ९८)"—इत्युपधा-लोपः, कानचश्चित्त्वादन्तोदात्तत्वम्, गति-समासे (२, २, १८), कृदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३९)। अबिभ्युषा—'ञि भी भये (जु०, प०), पूर्ववल्लिट् (३, ४, ६), "शेषात् कर्त्तरि० (१, ३, ७८)" —इति परस्मैपदम्, "क्वसुश्च (३, २, १०७)"—इति लिटः क्वसुरादेशः, तस्य कित्त्वाद् गुणाभावः (१, १, ५), अभ्यासस्य ह्रस्व-जश्त्वे (७, ४, ५९)—(८, ४, ५४) क्रादिनियमात् प्राप्तइट् (७, २, १३) "वस्वेकाजाद्धसाम् (७, २, ६७)"—इति नियमात् निवर्त्तते नञ्समासे तृतीयैकवचने भत्वाद "वसोः सम्प्रसारणम् (६, १, १३१)"—इति वकारस्य उकारादेशः, "सम्प्रसारणाच्च (६, १, १०८)"—इति पूर्वरूपत्वं बाधित्वा "एरनेकाच (६, ४, ८२)"—इति यणादेशः, अव्यय-

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, ११८), पूर्वेण सह संहितायाम् ओकारस्य "एङः पदान्तादति (६, १, १०९)"—इति पररूपत्वे प्राप्ते "प्रकृत्यान्तः पादमव्यपरे (६, १, ११५)"—इति प्रकृतिभावः। मन्द—'मद स्तुति-मोद-मद-स्वप्न-कान्ति-गतिषु' (भ्वा०, आ०,), "इदितो नुम् धातोः (७, १, ५८)"—इति नुमागमः, कुरित्यनुवृत्तौ "खरु-शङ्कु-पीयु-नीलङ्गु-लिगु (उ० १, ३६)"—इत्यत्राविभक्तिक-निर्द्देशादन्तेर्ह्रिङ्गुरितिवद्भावान्तरादपि कुरित्युक्तम्, प्रत्ययस्वरेणान्तोदात्तः (३, १, ३), द्विवचने सौ "प्रथमयोः पूर्वसवर्णः (६, १, १०४), तृतीयैकवचने च "सुपां सु लुक्० (७, १, ३९)"—इत्यादिना पूर्वसवर्णदीर्घत्वम्, समानं वर्चो ययोरिति वा यस्येति वहुव्रीहिः, द्विवचने "सुपां सु-लुक्० (७, १, ३९)"—इत्याकारः, समान-पदस्य प्रातिपदिकान्तोदात्तत्वम् (फि० १, १), बहुव्रीहौ पूर्वपद-प्रकृति-स्वरेण (६, २, १), तदेवावशिष्यते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २र १ २उ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

आदहस्वधामनुपुनर्गर्भत्वमेरिरे।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

दधानानामयज्ञियम् ॥ २ * ॥

अहेत्यवधारणार्थः †]। "आत् अह" वर्षार्त्तोरनन्तरमेव "स्वधामनु" इतःपरं जनिष्यमाणमन्नमुदकं वा अनुलक्ष्य महतो

* ऋ० वे० १, १, ११, ४।

† "अहइति च ह इति च विनिग्रहार्थीयौ पूर्वेण सम्प्रयुज्यते। अयमहेदं करोत्वयमिदं तु करिष्यतीति"—इति निरु० १, ५

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

देवा: "पुन: गर्भत्वम् आ ईरिरे" मेघ-मध्ये जातस्य गर्भाकारं प्रेरितवन्त:* [प्रतिसंवत्सर मेवं कुर्वन्तीति दर्शयितुं पुन:-शब्द: प्रयुक्त:]। कीदृशा मरुत:? "यज्ञियं" यज्ञार्हं "नाम" "दधाना:" धारयन्त:। [सप्तसु गणेषु मरुतामीदृक् वातानामीदृक् चेत्यादीनि यज्ञ-योग्यानि नामान्यन्यत्राम्नातानि। "अन्ध:"—इत्यादिष्वष्टाविंशति-सङ्ख्याकेष्वन्ननामसु "उर्क्"(१५),"रस:" (१६), "स्वधा" (१७)—इति पठितम्, (निघ० २, ७) "अर्ण:"—इत्यादिष्वेकशत-सङ्ख्याकेषूदक-नामसु च "तेज:" (८६), "स्वधा" (८७), "अचरम्" (८८)—इति पठितम् (निघ० १, १२)। "आत्"-"अह"-निपातावाद्युदात्तौ (फि० ४, १२)। स्वधा—स्वं लोकं दधाति पुष्णातीति स्वधा, "आतोऽनुपसर्गेक: (३, २, ३), कृदुत्तरप्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १६८)। अनु-पुन:-शब्दौ निपातावाद्युदात्तौ (फि०, ४, १२)। गर्भस्य भावो गर्भत्वं प्रत्ययस्वर: (३, १, ३)। एरिरे—अन्तर्भावितण्यर्थात् 'इण् गतौ (अदा०, प०)'—इत्यस्मादनुदात्तेत: परस्य लिटो झस्य इरेच्, चित्वादन्तोदात्त: (६, १, १६२), "सह सुपा (२, १, ४)"—इत्यत्र "सुपा" योगविभागादाङा सह तिङ: "समासस्य (८, १, २२३)"—इत्यन्तोदात्तत्वम्, "इजादेश्च गुरुमतोऽनृच्छ: (३, १, ३६)"—इत्याम् न भवति मन्त्रत्वात् † अह-शब्द-योगान्निघाताभाव: "तु-पश्य:

* 'आदित्य-रश्मय उत्पद्यन्ते, सविता सह गच्छन्ति, तै: पुनरस्तमिते सवितरि गर्भत्वं यान्ति'—इति वि०।

† "कास्प्रत्ययादाममन्त्रे लिटि (३, १, ३५)"—इति सूत्रादिह 'अमन्त्रे'—इत्यनुवृत्तं रिति भाव:।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

प्रश्यताहैः पूजायात् (८,१,३९)"—इति निषेधात्। दधानाः—शानचश्चित्वादन्तोदात्तत्वे प्राप्ते (६, १, १६२) "अभ्यस्तानामादिः (६, १, १८९)"—इत्याद्युदात्तत्वत्। यज्ञमर्हति यज्ञियम्, "यज्ञर्त्विग्भ्यां घ-खञौ (५, १, ७१)"—इति घ-प्रत्ययः "आयन्नेयोनीयियः फ-ढ-ख-छ-घां प्रत्ययादीनाम् (७,१,२)"—इतीयादेशः प्रत्ययस्वरेण इकार उदात्तः (३, १, ३)]॥ २॥

अथ तृतीया।

३ १२ ३ २ ३ १ ५ ३१ २
वीड़ चिदारुजत्नभिर्गुहाचिदिन्द्रवह्निभिः।
१ २ ३ १ ३ १ २
अविन्दउस्रिया अनु ॥ ३ * ॥ ७

अस्ति किञ्चिदुपाख्यानम्—'पणिभिर्देवलोकाद् गावोऽपहृताः अन्धकारे प्रक्षिप्ताः ताश्चेन्द्रो मरुद्भिः सहाजयत'—इति। एतच्च बह्वृचानुक्रमणिकायां सूचितम्—"पणिभिरसुरैर्निगूढा गा अन्वेष्टुं सरमादेत शुनीन्द्रेण प्रेषिता ता ऋग्भिः पणयोऽमिवीयन्तः प्रोचुः"—इति। मन्त्रान्तरेऽपि दृष्टान्ततया सूचितम्—"निरुद्धा आपः पणिनेव गावः"—इति] तदेव उपाख्यान मभिप्रेत्योच्यते—हे "इन्द्र!" "वीडु चित्"† दृढमपि दुर्गमस्थानम् "आरुजत्नुभिः" ‡ अभिभञ्जद्भिः "वह्निभिः" वोढृभिः अन्यत्र

* ऋ० वे० १, १, ११, ५।

† 'चित्—इति पदपूरणः। वीडु अन्तरिक्षे स्थितः'—इति वि०।

‡ 'अन्तरिक्षे स्थिता जगच्छोषयन्ति आरुजत्नवः'—इति वि०।

¶ 'दहनात्मकैरग्निभिः—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

नेतुं समर्थैः मरुद्भिः सहितस्त्वं "गुहा चित्" गुहायामपि स्थापिता "उस्रियाः" गाः "अन्वविन्दः †" अन्विष्य लब्धवानसि । ["ओजः" (१), "पाजः"(२)—इत्यादिष्वष्टाविंशति-सङ्ख्याकेषु बल-नामसु "दक्षः"(१३) "वीलु"(१४) "च्यौत्नम्" (१५)—इति पठितम् । (८, ९) नव-सङ्ख्याकेषु गो-नामसु "अघ्न्या"(१), "उस्रा" (२), "उस्रिया" (३)—इति पठितम् निघ० (२, ११)। वीडु—प्रातिपदिक-स्वरः (फि० १, १)। चित्—आदिरुदात्तः । आरुजत्नुभिः—'रुजो भङ्गे (तु० प०) इत्यस्मादौणादिकः क्नुच् प्रत्ययः, कित्त्वाद् (१, १, ५) गुणाभावः, चित्त्वादन्तोदात्तत्वम् (६, १, १६) समासे कृदुत्तर-पदप्रकृतिस्वरत्वञ्च (६, २, १६०)। गुहा—सप्तम्यां डादेशः (७, १, ३९), "ग्रामादीनाञ्च (फि०, २, १५)"—इत्याद्युदात्तः । वह्निभिः—"वहि-श्रि-यु-श्रु-ग्ला-हा-त्वरिभ्यो निः (उ० ४, ५१)"—इति नि-प्रत्ययः, नित्त्वादाद्युदात्तः । अविन्दः—'शेमुचादीनाम् (७, १, ५९)"—इति नुमागमः, लुङ्-लङ्-लृङ्क्ष्वडुदात्तः (६, ४, ७१)। वसन्तीति उस्रियाः वसोः कर्त्तरि यक् प्रत्ययः, षत्वाभावश्च बाहुलकादूहनीयः (३, १, ८५), उक्तं हि 'यत्र पदार्थविशेष सुक्तं प्रत्ययतः प्रकृतेश्च तद् ग्राह्यम् (३, १, ८५ भा०)'—इति, इकारः प्रत्ययस्वरेणान्तोदात्तः (३, १ ३)॥ ३॥ ७

---

० 'उस्रियाः—आदित्यरश्मयः—इति वि०।

† 'अविन्दः विदॢ लाभे (तुदा० प०)—इत्यस्येदं रूपम्'—इति, 'अनु—आनुपूर्व्येण' इति च वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ चतुर्थे तृचे* प्रथमा।

१ २ ३ १ २ २ ९ ३ १   २र ३ २ ३ २
ताहुवेययोरिदम्पप्ने विश्वम्पुराकृतम्।
३ १ २र
इन्द्राग्नीनमर्द्धतः॥ १† ॥

"ता" तौ तादृशौ "इन्द्राग्नी" "हुवे" आह्वये। "ययोः" इन्द्राग्न्योः "पुरा" पूर्वस्मिन् काले "कृतं" "विश्वं" सर्वम् "इदं" पूर्वास्वृचु कीर्त्तितं वीर्यं "पप्ने" पन्यते ऋषिभिः स्तूयते;—ताविन्द्राग्नी हुवे इत्यन्वयः। तौ चेन्द्राग्नी न "मर्द्धतः" [मर्द्धतिः हिंसाकर्मा (निघ०२, १८, १४)] स्तोतॄन् अहिंस्तः। अतोऽस्मान् आहुतौ रक्षतामिति भावः॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ १ २ ३ २ ३ १ २   ३ १ २
उग्राविघनिनामृधइन्द्राग्नीहवामहे।
१ २   ३ १ २
तानोमृडातईदृशे॥ २‡ ॥

"उग्रा" उग्रौ उद्गूर्ण-बलौ अतएव "मृधः" शत्रून् "विघनिता" विघनितौ विशेषेण हतवन्तौ "इन्द्राग्नी" "हवामहे" आह्वयामहे। तौ चेन्द्राग्नी "ईदृशे" अस्मिन् सङ्ग्रामे "नः"

---

* 'ऐन्द्राग्नमाज्यम्'—इति वि०।

† ऋ० वे० ४, ८, २७, ४।

‡ ऋ० वे० ४, ८, २७, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अस्मान् "मृड़ातः" सुखयताम् [यद्वा मृड़ातिः उपदयाकर्मा ; नोऽस्माकं मृड़ातः उपदयां कुरुताम्] ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ ३ २ १ २र ३ १ २र
हथोवृत्राण्यार्य्याहथोदासानिसत्पती।
२ २उ ३ २ ३ १ २
हथोविश्वाअपद्विषः ॥ ३* ॥ ८

हे इन्द्राग्नी ! "आर्या" आर्यैः कर्मानुष्ठातृभिः कृतानि "वृत्राणि" उपद्रवजातानि "हथः" हिंस्थः। तथा "सत्पती" सतां पालयितारौ सन्तौ "दासानि" दासाः कर्महीनाः† शत्रवः, तैः कृतानि चोपद्रवजातानि हथः। अपि च "विश्वाः" सर्वाः "द्विषः" द्वेष्ट्रीः शत्रुभूताः प्रजाः "अप हथः" विनाशयथः अतोऽस्माकमप्येव मेव कुरुता मिति भावः ॥

"हथः"-"हनः"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य तृतीयस्याध्यायस्य द्वितीयः खण्डः ‡ ॥ ४ ॥

---

* ऋ० वे० ४, ८, २८, १।

† 'दासानि—यातुधानीमि रक्षः-पिशाचादीनि'—इति वि०।

‡ 'उक्तं प्रातःसवनम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीयखण्डे*

प्रथमतृचे—प्रथमा ।

३ १ २र ३ १ ३ १ २ २ २ २ १ २
अभिसोमासआयवःपवन्तेमद्यम्मदम् ।
३ १ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
समुद्रस्याधिविष्टपेमनीषिणोमत्सरासोमदच्युतः ॥ १ † ॥

"आयवः" गमन-शीलाः "सोमासः" सोमाः "मद्यं" मदकरं मदम् आत्मीयं रसम् "अभिपवन्ते" अभितो निर्गमयन्ति । कुत्रेत्युच्यते "समुद्रस्य" अन्तरिक्षस्य "अधिविष्टपे" अधिकं समुच्छ्रिते पवित्रे यद्वा समुद्रस्य यस्मात् समुद्द्रवन्ति रसास्तस्य कलशस्य "अधि" उपरि "विष्टपे" स्थाने पवित्रे निर्गमयन्ति । कीदृशाः ? "मनीषिणः" मनस ईशितारो "मत्सासः" मदकराः "मदच्युतः" मदस्राविणः ॥

"विष्टपे"-"विष्टपि"—इति पाठौ, "मदच्युतः"-"स्वर्विदः" इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २र ३ २ ३ १ २ ३ १ ३ २ ३ २
तरत्समुद्रम्पवमानऊर्म्मिणाराजादेवऋतम्बृहत् ।
१ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ ३ १
अर्षामित्रस्यवरुणस्यधर्म्मणाप्रहिन्वानऋतम्बृहत् ॥२‡॥

---

* 'इदानीं माध्यन्दिनं सवनमच्यते । तत्रोच्यन्ते—गायत्री-वैष्टम्भादीनि सामानि, सास्तां नामत आर्षेयमुक्तम्'—इति वि० ।

† ऋ० आ० ६, १, ३, ८ (२भा० ९६पृ०)=ऋ० वे० ७, ५, १४, ४ ।

‡ ऋ० वे० ७, ५, २५, १ । "समुद्रियः"—इति च तत्र पाठः ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"पवमानः" पूयमानः "देवः" द्योतमानः "बृहत्" अत्यन्तम् * "ऋतम्" सत्यभूतः † "राजा" सोमः "समुद्रम्" अन्तरिक्षं कलशं वा "ऊर्मिणा" धारया ‡ "तरत्" तरति "हिन्वानः" प्रेर्यमाणः । "ऋतम्बृहत्" अत्यन्तं सत्यभूतः स सोमः "मित्रस्य वरुणस्य" मित्रावरुणयोः "धर्मणा" धारणार्थं "प्र अर्षा" प्रार्षति प्रकर्षेण गच्छति ¶ ॥

"अर्षा"-"अर्षन्"—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ अध्यास्याख्या तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ २र
नृभिर्येमाणोहर्यतोविचक्षणोराजादेवःसमुद्र्यः ॥ ३ § ॥ ९

"नृभिः" कर्म-नेतृभिः ऋत्विग्भिः "येमानः" नियम्यमानः "हर्यतः" स्पृहणीयो "विचक्षणः" विद्रष्टा "देवः" दीप्यमानः "समुद्र्यः" अन्तरिक्षे भवः ‖ "राजा" सोमः इन्द्रार्थं पवते इति शेषः ॥

"येमाणः"-"येमानः" इति पाठौ ॥ ३ ॥ ९

---

* 'बृहत्—महत् अथवा बृहत्साम'—इति वि० ।

† 'ऋतं—सत्यम् अन्नम् प्रजापतिः यज्ञं वा'—इति वि० ।

‡ 'ऊर्मिणा—उदकसङ्घातेन'—इति वि० ।

¶ 'अर्षा—द्रष्टा'—इति वि० ।

§ छ० आ० ६, १, ४, ३ (२भा० ११२पृ०)=ऋ० वे० ७, ५, १७, ४ ।

‖ "समुद्रः"—इत्यन्तरिक्ष-नामसु पञ्चदशं नैघण्टुकम् (१, ३) । 'समुद्र्यः—समुद्रात्मकः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १र र२ र१२ र१
॥ पौरुमद्गम् ॥ अभिसोमासआयवः। औहोवा।
२र १र १२ १ २
एहिया। हाउ। पवन्तेमा२दियम्मदम्। समुद्रा१
१ २ १२३ ५ १
स्या२। धायिविष्टपा३यि। मानीषा२३४यिणाः। मत्सा।
२ ५ १ २ २
रासौवाओ२३४वा। हा३हायि। मदा५च्युताः ॥(१)
२ १र र २ १ २ र १ १ र
मत्सरासोमदच्युतः। औहोवा। एहिया। हाउ। म
१र १२ १ २ १ १ १
त्सरासो२मदच्युतः। तरात्सा१मू२। द्राम्यवमा३। ना
१ २ ५ १र १ २ ५ १
ऊर्म्मा२३४यिणा। राजा। दायिवौवाओ२३४वा। हा
२ ४ १र र २र १ १ १ २ १ २र
३हायि। ऋता५म्बृहात् ॥(२) राजादेवऋतम्बृहत्। औ
१ २र र र १र १२ १
होवा। एहिया। हाउ। राजादेवा२ऋतम्बृहत्। अ
२ १ २ १ २ २ ५ १
र्षामा१यिना२। स्यावरुणा३। स्याधर्म्मा२३४णा। प्र
२ ३ ५ २ १ ४
हायि। न्वानौवाओ२३४वा। हा३हायि। ऋता५म्बृ
४
हात्। हो५इ। डा(३) ॥ १४ * ॥ [१]

* ऊ० गा० २प्र० १ख० १४सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र र र र र
॥ उभयतःस्तोभं गौतमम् ॥ हावभिसोमासआयवो

१ २र १ ७ ३र २
हाउ। पावन्तेम। दियाम्मदा२३४म्। हाहोयि। स

१ र २१र र २ ३र २ १
मुद्रस्याधिविष्टपे। मानीषिणा३४ः। हाहोयि। मात्स

२ ३र २ २ १ ५ ४ ५
रासा३४ः। हाहो३। मदो२३४वा। च्यू५तोई हायि॥(१)

२र र र र १ २र १ ७
हाउमत्सरासोमदच्युतोहाउ। मात्सरासः। मदाच्यु

३र २ १ २ १ २र १ र
ता२३४ः। हाहोयि। तरत्समुद्रम्पवमा। नाऊर्म्मि

२ ३र २ १ र २ ३र २
णा३४। हाहोयि। राजादायिवा३४ः। हाहो३यि।

२ १ ५ ४ ५ २र र र र
ऋतो२३४वा। बृ५हो ६ हायि॥(२) हाउराजादेवऋत

१ र २र १ ७ ३र र
म्बृहद्धाउ। राजादेवः। ऋताम्बृहा२३४त्। हाहोयि।

१ र २ १ २ १ २ १ २ ३र २ १
अर्षामित्रस्यवरुण। स्याधर्मणा ३४। हाहोयि। प्रा

२ ३र २ २ १ ५ ४
हिन्वाना३४ः। हाहो३यि। ऋतो२३४वा। बृ५ हो ६

५
हायि(३) ॥ १५ * ॥ [२]

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० १५गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ ४र ५र
॥ द्विहिङ्कारं वामदेव्यम् ॥ अभिसो२३मास आयवाः ।
१ र र २ ३ र २ १
पाऽवन्ते मघम्मदꣳसमुद्रस्याधिविष्टपाऽयिमनीहो३ । ऊ
१ २ १ र २ ३र २ १
म्मा २ । पा२३यिणः । मत्सरासोमदौहो३ । ऊम्मा २ ।
२ १ २ ४ ५ १ १ ४र ५
ऽच्युता । औ३होवा ॥(१) मत्सरा २ ३ सोमदच्युताः ।
१ र र २ ३र २ १
मात्सरासोमदच्युतम्तरत्समुद्रम्पवमाऽनऔहो३ । ऊम्मा
२ १र र र २ ३र १ १
२ । मा२३यिणा । राजादेवाऽऋतौहो३ । ऊम्मा २ ।
१ ४ ५ २र १र ४ ५
वृहात् । औ२३होवा ॥(२) राजादा २ ३ यिवऋतम्बृ
१ र र र १ ३र १
हात् । राऽजादेवऋतम्बृहादर्षामित्रस्यवरुणाऽस्यधौहो३ ।
१ १ २ १ र २ ३र २ १
ऊम्मा २ । मा२३णा । प्रहिन्वानाऽऋतौहो३ । ऊम्मा
१ ४ ५ ४
२ । बृहात् । औ२३होवा । हो५ई । डा(३) ॥ ७ * ॥ [३]

१ १ १ र १
॥ गायत्रपार्श्वम् ॥ आभी । सोमास आ३१उवा२३ ।
१ २र १ २१ २ १ २१र२र १
या२३४वाः । पवन्ते मदियम्मदꣳसमुद्राधिविष्टपेमनीषि

* ऊ० गा० ४प्र० २ख० ७सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ १११११ २१२ ३२ १ ४ १
णा२३४५ः। मत्सारा१सा२ः। मदा३। ऊ२३वा३। च्यू

१११२ १ २ १ ८ २
ता२३४५ः॥(१) मात्सा। रासोमदा३१उवा२३। च्यू

५ ० १८८ २ १२१ २ १ १८ ८ १
२३ ४ताः। मत्सरासोमदच्युतस्तरत्समुद्रम्पवमानऊर्म्मि

२११११ २८१ २ ३२ १ ४
णा२३४५। राजादा१यिवा२ः। ऋता३म्। ऊं२३वा

१ ११११ २८१ २ २
३। बृहा२३४५त्॥(२) राजा। दायिवऋता३१उवा२

५ १८८२८१२१२ १ ८ २११११ २
३। बृ२३ ४हात्। राजादेवऋतम्बृहद्र्षामित्रस्यवरुण

१ २११११ २१ २ ३२ १
स्यधर्म्मणा२३४५। प्रहायिन्वा१ना२ः। ऋता३म्। ऊं

४ १ ११११
२३वा३। बृहा२३४५त(३)॥ ८ *॥ [४]

५ २ ४८५४८ ५ १ १८
॥ पौरुहन्मनम्॥ अभिसो३मास आयवाः। पावन्ते

१ १ १ २ ८ १
म। दियाम्मा१दा२म्। मादा२म्। सामुद्रस्या। धा

२ १ २ १ २ ३ ५
यि। विष्टपा३यि। विष्टपा३यि। मानीषा२३४यिणाः।

१ १८ १ २ ३ ५ ४
मात्सरासो। मादच्यू२३४ताः। मदा ५ च्युताः॥(१)

---

* ऊ० गा० ४प्र० १ख० ८सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २र १ २ १ १ २
मत्सरासः। मदाच्यू१ता२ः। च्यूता२ः। तारत्समु।
१ २ १ २ १ २ ३ ५ १
द्राम्। पवमा३। पवमा३। नाऊर्मा२३४यिणा। रा
२र र १ २ ३ ५ ४ ५र र
जादेवाः। आर्त्तम्बृ२३४हात्। ऋताउम्वृहात्॥(२) राजा
२ ४ ५ ४ ५ १ र २र १ २ १
दा३यिवऋतम्बृहात्। राजादेवः। ऋतांबृ१हा२त्। आ
र २ १ २ १ २ १ २ ३
र्षामित्र। स्या। वरूणा३। वरूणा३। स्याधर्मा२ ३
५ १ २ र १ २ ३ ५ ४
४णा। प्राहिन्वानाः। आर्त्तंबृ२३४हात्। ऋताउम्बृहा
४
त्। हो५ई। डा(३)॥ ८ *॥ [५]

५ २ ४र ५ ४र ५ १ २र
॥ द्वैगतम्॥ अभिसो३मासआयवाः। पावन्ते म।
१ २ ३ २ ३ २ २ १ र
दियाम्मा१दा२म्। समू३। हौ३हो३वा। द्रस्याधिवि
र २ १ १ ३ ५र र
षयेमानो१षिषा२ः। मत्सा२३। रा२सा२३४औहोवा।
२ १ ३ १ १ १ १ ५ २ ४र ५ ४ ५
ए३। मदा२च्युता२३४५ः॥(१) मत्सरा३सोमदच्युताः।
१ २र १ २ ३ २ ३ २ १
मात्सरासः। मदाच्यू१ता२ः। तरा३त्। हौ३हो३वा।

* ऊ० गा० ४प्र० २ख० ८गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ र २ १र १ २
समुद्रस्पवमानाऊ१र्मिणा२। राजा२३। दा२यिवा२३

५रर २ १ २१११ ५रर
४औहोवा। ए३। ऋता२म्बृहा२३४५त् ॥(२) राजा

२ ४५४ ५ १ २ २र १ २
दा३यिवऋतंबृहात्। राजादेवः। ऋतांबृ१हा२त्।

१ २ ऽ २ २ १ ७
अर्पा३। हौ३। हो३वा। मित्रस्यवरुणस्याधर्माणा२।

१ १ ३ ५र र २ १ ३
प्रहा२३यि। न्वा२ना२३४औहोवा। ए३। ऋता२म्बृहा

११११
२३४५त्(३) ॥ १० * ॥ [६]

१ रर र १
॥ हारायणम् ॥ अभिसोमौहो२यिसआयवाः। पा

र २ २ १ २
वन्तेमद्यम्मदम्। समूद्रा३स्या। धिविष्टपायि। मना

२ १ १ रर २ १ ५
३हायि। पायिणा२ः। मत्सरासोमदोवा३ओ२३४वा।

४ ५ रर १
च्यू५तो६हायि ॥(१) मत्सरासोहो२यिमदच्युताः। मा

रर २ २ २
त्सरासोमदच्युतः। तरात्सा३मू। द्रपवमा। नऊ३

२ १रर र २ १ ५ ४
हा। मायिणा२। राजादेवऋतोवा३ओ२३४वा। बृ

* ऊ० गा० ४प्र० २अ० १०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५　　१ २र२　　१　　२र
५होईद्वायि ॥(२) राजादेवीद्वो२ऋतंबृहात्। राजादे

२　　२　　१　　१
वऋतंबृहत्। अर्यमा३ यिवा। स्यवरुणा। स्यधा३

२　　१　　१　र　　२　१　५　४
हा। माणा२। प्रहिन्वानऋतोवा३ओ२३४वा। बृ५हो

५
ईद्वायि(३) ॥ ११ * ॥ [७]

२　र　　　　३
॥ अच्छिद्रम् ॥ अभिसोमा। सआ३१उवा२३। या

५　　१　२र१　२१३११११　　२　र
२३४वाः। पवन्तेमदियम्मदा२३४५म्। पवन्तेमा। दि

५　　२　१　र　२१र२र
या३१उवा२३। मा२३४दाम्। समुद्रस्याधिविष्टपेमनी

१३११११　　२　　१　　र२
षिणा२३४५ः। समुद्रस्या। धिवि। ष्टा। पेमना३१उ

५　　२　१र२२　१३११११
वा२३यि। षी२३४णाः। मत्सरासोमदच्युता२३४५ः।

२　र　　　　५　　२
मत्सरासाः। मदा३१उवा२३। च्यू२३४ताः ॥(१) मत्स

र　　　　５　　२　१र२
रासाः। मदा३१उवा२३। च्यू२३४ताः। मत्सरासो

२　१३११११　　२　२
मदच्युता२३४५ः। मत्सरासाः। मदा३१उवा२३। च्यू

* ज० गा० ४प्र० २ख० ११सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १ २ १ २र र १ ३१११११ २
२३४ता:। तरत्समुद्रम्पवमानऊर्मिणा२३४५। तरत्स

१ २ १ ५
मू। द्रम्पव। मा। नऊ३आउवा२३। मो२३४णा।

१र र २र१ २ १ २ २र र र
राजादेवऋतंबृहा१त्। राजादेवा:। ऋता३१उवा२३।

५ २र र र१२१ २ २र र र
बृ२३४हात्। राजादेवऋतंबृहा१त्। राजादेवा:। ऋ

५
ता३१उवा२३। बृ२३४हात्। राजादेवऋतंबृहा१त्।

१र २ १ २
राजादेवा:। ऋता३१उवा२३। बृहात्। अर्षामित्रस्य

१ २ १ ३११११ र र १ २
वरुणस्यधर्मणा२३४५। अर्षामित्रा। स्यवरु। णा। स्य

५ १ २र १२ १ २
धा३१उवा२३। मा २ ३४णा। प्रहिन्वानऋतंबृहा१त्।

२ र ५
प्रहिन्वाना:। ऋता३१उवा२३। बृ२३४हात्(३) ॥१२*॥[८]

२ र र १ ५ १
॥ रौरवम् ॥ अभिसोमासा३आया२३४वा:। पाव

र र र ३ २ १ २
न्तेमद्यम्मद७समुद्रस्याधिविष्टपेमनारयिषिणा:। ओहा

२ १ २र २ १ २ २
३उवा। मत्सरासोमदा२३हायि। ओहा३उवा। च्यु

* ऋ० मा० ४प्र० २ख० ११सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ ४ ५ २ ररर १ ५
ता। औ ३ होवा ॥(१) मत्सरासोमा३दच्यू२३४ताः।
१ रर र ३ २ १
माऽत्सरासोमदच्युतस्तरत्समुद्रम्पवमानऊर्म्मिणा। औ
२ १ १रर र २ १ १ २
हा३उवा। राजादेवऋता२३ऽहायि। औहा ३ उवा।
१ ४ ५ २र र र १ ५
बृहात्। औ २ ३ होवा ॥(२) राजादेवआ३त्तंब२३४हा
१ रर र २ ३
त्। राजादेवऋतंबृहद्र्षामित्रस्यवरुणस्यधार्म्मणा।
१ २ २ १ र २ १
औहा३उवा। प्रहिन्वानऋता२३ऽहायि। औहा३उ
२ १ ४ ५ ४
वा। बृहात्। औ२३होवा। हो५ई। डा(३) ॥१३*॥[९]
१ २ २र र १र१२
॥ मानवोत्तरम् ॥ होवायि। अभिसोमासआयवः।
१ र ७१र १
होवायि। पावन्तेमद्यम्मदम्। सामुद्रस्या। धायि
० १ ७ ३ ५ २ १
विष्टया३१यि। मनार्‍यिषा२३४यिणाः। मत्सारा २ ३
२ २ ३ ५र र ३ ५ १
साइः। मार्‍दा२३४औहोवा। च्यू२३४ताः ॥(१) होवा
२ १रर२ १२ १ रर
यि। मत्सरासोमदच्युतः। होवायि। मात्सरासोम

* ऊ० गा० ७प्र० १ख० १३सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ ० २ १ ७ २ ७ ३
द्च्युतः । जारत्समु । द्राम्यवमा३१ । नऊर्म्मा२३४यि

५ १र १ २ १ ३ ५र र
णा । राजादा२३यिवा३ः । आर्त्ता २ ३ ४ औहोवा ।

३ ५ १ र र २र१२१ २ १
व २३४ हात् ॥(२) होवायि । राजादेवऋतम्बृहत् । हो

र र ७र २ १ ० २
वायि । राजादेवऋतंबृहत् । आर्षामित्र । स्यावरुणा

७ ३ ५ २१ २ १ ३
३१ । स्वधार्म्मा२३४णा । प्रहायिन्वा२३ना३ः । आर्त्ता

५र र ३ ५
२३४औहोवा । बृ२३४हात्(३) ॥ १४ * ॥ [१०]

१ २ १ र र र १ र
॥ आनूपबाध्यश्वम् ॥ अभीअभी । सोमासा३आया

१ २र १ ० १
१वा२ः । पावन्तेम । दियाम्मा १ दा२म् । सामू२

१ १ र२१र २ १ र २
द्रास्या२ । धिविष्टपेमनीषा२३यिणाः । मत्सारा ३ सा

१ ४ २ ५ १ २ १ २
३ः । मार२३दा३ । च्यू२३४५तोई्हायि ॥(१) मत्सामत्सा ।

र र १ २ १ १ १ र२
रासोमा३दाच्यू१ता२ः । तारा२त्सामू२ । द्रपवमान

१र २ १र २ २ १ ४
ऊर्म्मा२३यिणा । राजादा३यिवा३ः । आ २३ त्ता३म् ।

* ऊ० गा० ७प्र० २ख० १४सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

बृ३४५द्धोई्हायि॥(२) राजाराजा। देवकृ३तांबृ१हा

र्२त्। राजादेवः। कृतांब१हार्२त्। आर्षा २ मायि

चार्२। श्यवरुणस्यधर्मार२३णा। प्रहायिन्वा ३ ना ३ः।

आर२३र्त्ताा३म्। बृ३४५द्धोई्हायि(३)॥ १५ ॥[११]

॥ वाम्रम् ॥ अभिसोमासआ। हाउहा३यि। यार

३४। वायवोवा। पवाहोर्२। तेमाहोर्२। दायआा

दार्२म्। सामुद्रस्या। धिवायिष्टापेमनाउवा३। ऊ

३ ४ पा। षिणार्२ः। मात्सार्२रासार्२ः। मद। च्यू

२ता२३४औहोवा ॥(१) मत्सरासोमदा। हा३हा३यिं।

च्यू२३४। तश्चुतोवा। मत्साहोर्२यि। रासाहोर्२।

मादचूरतार्२ः। तारत्समु। द्रम्यावामा। नआउवा३।

ऊ३४पा। मिणार्२। राजार्२दायिवार्२ः। कृतम्।

---

* ऊ० गा० ७प्र० २ख० १५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

बृ२हा२३४औहोवा ॥(२) राजादेवऋतम्। हा३हा३यि। बृ२३४। हहृहोवा। राजाहो२यि। देवाहो२। आ त्वंव हा२त्। आर्षामित्र। स्वधाउवा३। ऊ३४पा। मणा२। प्राहा२यिन्वाना२ः। ऋतम। बृ२हा२३४ औहोवा। ऊ२२३४पा(३) ॥ १६ ॥ [१२]

॥ अभीवर्त्तम् ॥ अभा३यिसो३मा५स्वआयवोवा। पा वन्तेम। दियाम्मा१दा३म्। सामुद्रस्या३१२३४। धि विष्टपे। मनायिषा१यिणा२ः। म२पारा१सा२ः। मदा ३। च्यू२३४५। ता२३४५ः(१) ॥ १६* ॥ [१३]

॥ कालेयम्† ॥ मत्सरा३सोमदच्यूताः। मत्सारासो। मदच्यूता२३ः। तरत्समू३। द्रा२३४म्। पवमानऊ।

* ऊ० गा० ७प्र० २खा० १६सा०। † "महाकालेयम्"—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ १र २ र २ ४
मा३यिणा। राजादेवौ। वा३४३वा। ऋतापुम्बृहात्।
५
होऽपूई। डा(२)॥ १७*॥ [१४]

५ १ ४र५४र ५ १ ० १र
॥ गौङ्गवम्॥ अभिसो३मासआयवाः। पावा२। ते
३ २ ४ ५ २ १र
मद्दिया३म्। मादाम्। समुद्रस्याधिविष्टा२३पा २ यि।
३·२ ४ ५ २ १ र र २ २ ४
मना३यिषायिणाः। समुद्रस्याधिविष्टये। मना३यिषा
५ १ २र १ २ २ १ ५
यिणाः। मात्सरा। सा। औ३हो। मदो२३४वा।
४ ५ ५ २ ४र५४ ५ १
च्यू५तो६हायि॥(१) मत्सरा३सोमदच्युताः। मात्सा२।
१र र ३ २ ४ ५ १ २ १ १ ३ २
रासोमदा३। च्यूताः। तरत्समुद्रम्पवा२३मा३। नऊ
४ ५ १ २ १ र १ २ ४ ५ १
३र्मायिणा। तरत्समुद्रम्पवमा। नऊ३र्मायिणा। रा
र २र १ २ २ १ ५ ४ ५
जादे। वा। औ३हो। ऋतो२३४वा। बृ५हो६हा
५र र २ ४ ५र ५ १ १र २
यि॥(२) राजादा३यिवऋतंबृहात्। राजा२। देवऋ
२ ४ ५ १र २ १ २ १ १ ३ २
ता३म्। बृहात्। अर्षामित्रस्यवरु२३णा२। स्वधा३

* ऊ० गा० ७प्र० २खा० १७सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ ५ १ २ १ २ १ ३ २ ४ ५ १ २र
र्माणा । अर्षामित्रस्यवरुणा । स्यधाऽर्माणा । प्राह्विन्वा ।

१ २ २ १ ५ ४ ५
ना । औ३होवा । ऋतोऽ२३४वा । बृ५हो६हायि(३)॥१८*॥[१५]

१ २र १ २
॥ भारद्वाजम् ॥ अभिसोमा । सआया१ वा२: ।

१ २र १ २ १ २र
पावन्ते मद्यम्मदम् । समूद्रा१स्या२ । धायिविष्टपे । म

१ २ १ २ १ ३ ५र
नायिषा१यिणा२: । मत्सारा१सा२३: । मा२दा२३४औ

र ३ ५
होवा । च्यू२३४ता:(१) ॥ १५ † ॥ [१६]

२ र १ २ ३ २ ४ ५
॥ मैधातिथम् ॥ अभिसोमोहायि । सआ३यावा: ।

१ २ २ १ २ १ २
पवन्ता२हो१यि । माऔ३हो । दायाउवा । मादाउ

१ र २ २ १ २ १
वा । समुद्रस्याधिविष्टपाऔ३हो । मानाउवा । षा

२ १ र २ २ १ २र १ ३र
यिणाउवा । मत्सरासाऔ३हो । मदा । औहो । वा

५ ४ ५ २ र १ २ ३
हो२३४वा । च्यू५तो६हायि॥(१) मत्सरासोहायि । म

२ ४ ५ १ २ २ १ २
दा३च्यूता: । मत्सरा२हो१यि । साऔ३हो । मादा

* ऊ० गा० ८प्र० २खा० १८सा० । † ऊ० गा० ९प्र० २खा० १५सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २ २ १
उवा । च्यूताउवा । तरत्समुद्रम्पवमाऔ३हो । ना
२ १ २ १२ २ २ २ २ १
आउवा । मायिणाउवा । राजादेवाऔ३हो । ऋता ।
२२ १ ३२ ५ ४ ५ २२ २ २ १
औहो । वाहो२३४वा । बृ५हदो६हायि ॥(२) राजादेवो
१ ३ २ ४ ५ १२ २ २
हायि । ऋता३म्बहात् । राजादा२हो१यि । वाऔ३
१ १ २ १ २ १ २
हा । आर्त्तोउवा । बृहाउवा । अर्षामित्रस्यवरुणा
२ २ १ २ १ २ १ २ २
औ३हो । स्याधाउवा । माणाउवा । प्रहिन्वानाऔ३
२ १ २२ १ १२ ५ ४ ५
हो । ऋता । औहो । वाहो२३४वा । बृ५हदो६हा

यि(३) ॥ ६* ॥ [१७]

४ ३ २ ४२ ५ २ ४ ५ १२ १
॥ उत्सेधम् † ॥ अभिसोमासआयवः । पव । तेमा
१२ ४२ ५ २ १ २
३४औहोवा । दियम्मदारम् । हा३१उवा२३ । ऊ३४
५ १ २ ४ ५२ ४ ५ १ २ १
पा । समू३द्रस्या । औहोवाहायि । धायिविष्टपायि ।
२२ १ १२ २ ५ ३ २ ४२
भनीषायिणः । हा३१उवा२३ । ऊ३४पा । मत्सा३रा

* ऊ० गा० १प्र० ३ख० ६सा० । † "उत्सेधः"—इति ख० पु० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५र ४ ३ २ ४ ४ ३र
सः । औहोवायि । मदा३च्यूपूता६५६ः ॥(१) मत्सरा

४र ५ ४ ५ ३र २ ३र ४र ५ २ १
सोमदच्युतः । मत्स । रासा३४औहोवा । मदच्युताऽ

२ ५ ३ र ४ ५र ४
रः । हा३१उवा२३ । ऊ३४पा । तरा३त्समु । औहो

५ १ २१ २ र १ २र
वाहायि । द्रापवमा । नऊर्म्मायिणा । हा३१उवा२३ ।

२ ५ ३र २ ४र ५प ४ ५ ३ २ ४
ऊ३४पा । राजा३देवः । औहोवाहायि । ऋता३म्बृ५

३र ४र र ३ ४ ३ ४ ५ र र ३र २
हा६५६त् ॥(२) राजादेवऋतंबृहत् । राजा । देवा

३र ४र ५ २ १ २
३४औहोवा । ऋतंबृहाऽरत् । हा३१उवा२३ । ऊ३४

५ १ २ ४ ५र ४ ५ १ ११ १
पा । अर्षा३मित्रा । औहोवाहायि । स्यावरुणा । स्य

१ १र २ ५ १ २ ४र
धर्म्माणा । हा३१उवा२३ । ऊ३४पा । प्रहा३यिन्वानः ।

५र ४ ५ ३ १ ४ ३ १ १
औहोवाहायि । ऋता ३ म्ब ५ हा ६ ५६ त् । औ २ ३

१ १
४ ५(३) ॥ ३ * ॥ [१८]

२ र र र रर र
॥ सदोविशीयम् ॥ अभिसोमासआयवओहाओहा३

* ऊ० गा० ११प्र० १ अ० २खा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ र र र २ १ २र१ २ १ ऽ २
ए। औहोऔहोऽ३वा। पवन्तेमदियम्मदम्। ओ३हा।

१ र २१र२र१ २ ऽ २ १ २
समुद्रस्याधिविष्टपेमनीषिणः। ओ३हा। मत्सारा१सा

ऽ २ ऽ २ २ ऽ २ ऽ २
२ः। ओ३हा। ओ३हा३ए। औ३होयि। औ३हो

२ १ ३ ५र र २ र र
३वा। मद। च्यू२ता२३४औहोवा ॥(१) मत्सरासो

र र र २ र र र २ १र
मदच्युतओहाओहा३ए। औहोऔहो३वा। मत्सरा

र २ १२ ऽ २ १ २ १ २र १र २र
सोमदच्युतः। ओ३हा। तरत्समुद्रम्पवमानऊर्म्मिणा।

ऽ २ १र २ ऽ २ ऽ २ २
ओ३हा। राजादा१यिवा२ः। ओ३हा। ओ३हा३ए।

ऽ २ ऽ २ २ १ ३ ऽ
औ३होयि। औ३हो३वा। ऋतम्। बृ२हा२३४औ

र १र र १र र र र २ र र
होवा ॥(२) राजादेवऋतंबृहदोहाओहा३ए। औहो

र २ १र र २र१२१२१ ऽ २ १ र
औहो३वा। राजादेवऋतंबृहत्। ओ३हा। अर्षा।

२ १२१ २ १ १र ऽ २ १ २
मित्रस्यवरुणस्यधर्म्मणा। ओ३हा। प्रहायिन्वा१ना२ः।

ऽ १ ऽ २ २ ऽ २ ऽ २ २
ओ३हा। ओ३हा३ए। औ३होयि। औ३हो३वा।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ ३ ५र र २ र १ २ १ १
ऋतम् । बृ २ हा २ ३ ४ औहोवा । सदोविश्वा २ ३

१ १
४ पुः(३) ॥ १६ * ॥ [१९]

५ २ ४र ५ ४र ५ २ १
॥ जनित्राद्यम् ॥ अभिसो३मासआयवाः । ऊवेहो

१ र २ १ र
२यि । पवन्तेमदियाम्मा१दा २म् । समुद्रस्याधिविष्टपा

३ २ ३ ५ १ २ १ र २
२यि । मनार्२यिषार्२३४यिणाः । मत्सा३होयि । रासा

१ २ १ ३ ५र र ५ २ ४र
३हो । मद । च्यू२तार्२३४औहोवा ॥(१) मत्सरा३सो

५ ४ ५ २ १ १ र र २
मदच्युताः । ऊवेहो २यि । मत्सरासोमदाच्यू१ता २ः ।

१ ३ २ ३ ५ १र २ १
तरत्समुद्रम्पवमा२ । नऊर्म्मा२३४यिणा । राजा३होयि ।

र २ १ २ १ ३ ५र र ५र र
देवा३हो । ऋतम् । बृ२हा२३४औहोवा ॥ २) राजा

२ ४ ५ ४ ५ २ १ १र र र २
दा३यिवऋतंबृहात् । ऊवेहो २यि । राजादेवऋतंबृ

१ र ३ २ ३ ५ १
१हा २त् । अर्षामित्रस्यवरुणा२ । स्यधार्म्मा२३४णा । प्र

---

* ऊ० गा० १२प्र० २अ० १६सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ र २ १ २ १ २ ५र
हाउयिहोयि । न्वानाउहो । ऋतम् । ब२हा२३४औ

र २ १ १११ १
होवा । जनित्रा२३४५म्(३) ॥ ८ * ॥ [२०]

२ र र र रर र र
॥ दैर्घश्रवसम् ॥ अभिसोमासआयवओहा । ओहा३

२ १ २र १ २ ऽ २ ऽ २ २
ए । पवन्तेमद्यिम्मदम् । ओ३हा । ओ३हा३ए३४ ।

३ २ ३ २ १ २ र १ र २ ऽ २
समू३४द्रस्या । धायिविष्ट । पेमानीषिणाः । ओ३हा ।

ऽ २ २ ३ २ ३र २ २ १ ५
ओ३हा३ए३४ । मत्सा३४रासा३ः । मदो २ ३ ४ वा ।

४ ५ २ र र र र र २
च्यू५तोऽहायि ॥(१) मत्सरासोमदच्युतओहाओहा३ए ।

१र र २ १ २ ऽ २ ऽ २ २ ३ २
मत्सरासोमदच्यूतः । ओ३हा । ओ३हा३ए३४ । तरा

२ २ १ २ र १ र २ ऽ २ ऽ
३४त्समू । द्राम्पव । मानाऊर्म्मिणा । ओ३हा । ओ

२ २ ३र २ ३र २ २ १ ५ ४
३हा३ए३४ । राजाजा३४देवा३ः । ऋतो२३४वा । ब्ः

५ २र र र र र र २ १र
५हो६हायि ॥(२) राजादेवऋतंबृहदोहाओहा३ए । रा

र २र १ २ १ २ १ ऽ २ ऽ २ २ ३ २
जादेवऋतंबृहात् । ओ३हा । ओ३हा३ए३४ । अर्षा

---

* ऊ० गा० १४प्र० १ख० ९सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१२ १ २ १ २ ३ २ ३
३४मित्रा। स्यावरु। णस्याधर्म्मणा। ओ३वा। ओ
२ ३ ३२ ३र २ २ १ ५ ४
३वा३ए३४। प्रवा३४यिन्वानाइ:। ऋतो२३४वा। बृ
५
५वो६वायि(३)॥५*॥ [२१]

१ २ १ र २
॥सन्तनि॥ अभीवाउ। सोमासआ३१उवा २३।
५ १ २र१ २ १र २१र२र
या२३४वा:। पवन्ते मदियम्मद९ंसमुद्रस्याधिविष्टपेमनी
१२ ११११ १ २ १ र २
षिणा२३४५:। मत्साहाउ। रासोमदा३१उवा २ ३।
५ २ १र र २ १ र २ १र र २ १२
च्यू२३४ता:॥(१) मत्सरासोमदच्यूतोमत्सरासोमदच्युत
१ २ १ २र र १ ३११११ १र २ १
स्तरत्समुद्रम्पवमानऊर्म्मिणा२३४५। राजावाउ। दा
२ ५ १रर २र११२१
यिवऋता३१उवा२३। बृ२३४वात्॥(२) राजादेवऋतं
२१र र २र१२११२१ र २११२ २ १ ३११११
बृवद्राजादेवऋतंबृहद्षामित्रस्यवरुणस्यधर्म्मणा२३४५।
१ २ १ २२ ५
प्रवायिवाउ। न्वानऋता३१उवार२३। बृ२३४वात्(३)॥

॥७†॥ [२२]

* ऊ० गा० १४प्र० २ख० ७गा०।

† ऊ० गा० १४प्र० २ख० ७गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ आष्टादंष्ट्रोत्तरम् ॥ अभिसोमास आयवऐयादौ। होइवा। पवन्ते मद्यिम्। मादा२३म्। ऐया२३त्। औ२३होवा। समुद्रस्याधिविष्टपेमनो। षायिणा२३ः। ऐया२३त्। औ२३होवा। मत्सरासोमद। च्यूता२३ः। ऐयी२३त्। औ२३होवा२३४३। ओ२३४५ई। डा ३)॥

॥ २ * ॥ [२२]

॥ आभीशवोत्तरम् ॥ अभिसोमास आयवए। ए। पवन्तेमाइदायम्मादम्। सा२३४मू। हा३हा। द्रस्याधिविष्टपेमानीश्षिणाः। मा२३४त्सा। हा३हायि। रासोमदो२३४वा। च्यू५तो६हायि॥(१) मत्सरासोमदच्युत ए। ए। मत्सरासो३मादच्यूतः। ता२३४रात्। हा३हायि। समूद्रम्पवमानाऊ१र्म्मिणा। रा२३४जा। हा

* ऊ० गा० १६प्र० २ख० २सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २१ ५ ४ ५
३ हायि । हायिवक्कृतोर२३४वा । बृ५हो ई हायि ॥(२)

२र र र र र र १ १
राजादेवञ्ऋतंबृहदे । ए । राजादे वा३आर्त्तंबृहात् ।

२ ५ २ १ १ ० २
आर२३४र्षा । हा ३ हायि । मित्रस्यवरुणस्याधर्म्मणां ।

१ ५ १ २ १ २१ ५ ४
प्रा२३४हायि । हा३हायि । ण्वाऋतोर२३४वा । बृ५

५
होईहायि(३) ॥ २ * ॥ [२३]

५ २ ४र ५र४५ १
॥ आष्कारनिधनम् † ॥ अभिसो३मा सऽआयवाः । पा

२र १ २ १ २१ २
वन्तेम । दिया२३म्मदाउ । वा३२ । समुद्रस्या । धि

३११ २१र ५ १ २ १५र २
विष्टपायि । मनीषा२३४यिणाः । मा२३त्सा । रासोम ।

१ ५ २ ४र ५४ ५ १ २र
दच्यू२३४५ताई५६: ॥(१)मत्सरा३सोमऽदच्युताः । मात्सरा

१ २ १२ १ २ ३२
सः । मदा२३च्युताउ । वा २ ३ । नरत्सम् । द्रम्यव

१ २१र ५ १ २ १र १ १
मा । नऊर्म्मा२३४यिणा । रा२३जा । देवऋ । तंबृ

५र र २ ४ ५४ ५ १ र
२३४५हाई५६त् ॥(२) राजादा३यिवऋऽतंबृहात् । राजा

---

* ऊ० गा० १६प्र० १ध० ३सा० । † "आष्कारणिधनं काश्यपम्"—इति ख० पु० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र १ २ १र १ १ २ २
देवः। ऋतार३बृहाउ। वा३२। अर्षामित्रा। स्वव

२ १ २ १ ५ १ २ १र २ १
रुणा। स्यधर्म्मा२३४णा। प्रा२३हायि। न्वानऋ। तं

३ १ १ १ १
बृ२३४५द्धाई५६त्। आ२३४५ष(३) ॥ २* ॥ [२४]

२ र र ३ ५
॥ मानवाद्यम् ॥ अभिसोमा। सआया२३४वाः। २।

१ २प १ २ १ २ र
पावन्तेम। दियाक्षमा१दा२म्। सम्। ऊ। द्रस्या।

१ ३ २ १ ३ ५ १ २ र १
धायिविष्टपा३यि। मनार्यिषा२३४यिणाः। मत्सरासा

१ ३ ५र र ३ ५ २
२३ः। मा२दा२३४औहोवा। च्यू२३ ४ ताः ॥(१) मत्स

र ३ ५ २ ३ ५ १ २र
रासाः। मदच्यू२३४ताः। मदाच्यू२३४ताः। मात्सरा

१ ३ १ २ १ ० २
सः। मदाच्यू१ता२ः। त। रत्। समु। द्राम्पवमा

१ ३ ५ १र २र र १ १ ३
३। नऊर्म्मा२३४यिणा। राजादेवा२३ः। आर्त्ता

५र र ३ ५ २ र र
२३४औहोवा। बृ२३४हात् ॥(२) राजादेवाः। ऋतं

३ ५ २ २ ५ १ र २र १ २
बृ२३४द्धात्। ऋतांबृ२३४हात्। राजादेवः। ऋतांव

* ऊ० गा० १८प्र० २ख० २सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१हा२त्। ख। षा। मित्र। स्य। वरुणा३। स्वधा
२म्मर्मा२३४णा। प्रचिन्वानार३ः। आ२र्त्ता२३४औहोवा।
बृ२३४हात्(३)॥ १० *॥ [२५]

॥ महावैष्टम्भम्॥ अभिसोमोहायि। स्त्रायवोवा।
पावन्तोम। दियाम्मा१दा२३म्। होवा३हायि समु
द्रस्याधिविष्टपे। मनायिषा १ यिणा२३ः। होवा३हा
यि। मत्सारा१सा२३ः †। होवा३हायि। मद। च्यू२
ता२३४औहोवा॥(१) मत्सरासोहायि। मदच्युतोवा।
मात्सरासः। मदाच्यू१ता२३ः। होवा३हायि। तर
त्समुद्रम्पवमा। नऊर्म्मी१यिणा२३। होवा ३ हायि।
राजादा१यिवा२३ः। होवा३हायि। ऋतम्। बृ२हा२
३४औहोवा॥(२) राजादेवोहायि। ऋतंबृहोवा। रा

* ऊ० गा० १८प्र० २ख० १०गा०। † "मत्सारासा१२"—इति ख० पु० पाठः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र २र १ २ १ २ २ १ र १
जाद्वे वः। ऋतांबृ१हा२३त्। हौवा३हायि। अर्षामि

१ २ १ २ १ २ १ २ २ १
ऋत्यवरुण। स्वधाम्र्मा१णा२३। हौवा३हायि। प्रहा

र १ २ २ १ १
यिन्वा१ना२३। हौवा३हायि। ऋतम्। बृ२हा२३४

५र र
औहोवा(३) ॥ १० *॥ [२६] ९

अथ द्वितीयत्र्चे—प्रथमा।

३ १ २र ३ १ २र
तिस्रोवाचईरयतिप्रवह्निः

३ १ २ ३ १ २र १ २
ऋतस्यधीतिम्ब्रह्मणोमनीषाम्।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २
गावोयन्तिगोपतिम्पृच्छमानाः

१ २ ३ १ २ २ २
सोमंयन्तिमतयोवावशानाः ॥ १† ॥

"वह्निः" वोढा यजमानः "तिस्रोवाचः" ऋग्यजुःसामात्मिकाः स्तुतीः प्रेरयति। तथा "ऋतस्य" यज्ञस्य "धीतिं" धारयित्रीं "ब्रह्मणः" परिवृढस्य सोमस्य "मनीषां" मनस ईशित्रीं कल्याणीं वाचं प्रेरयति। किञ्च "गोपतिं" वृषभं यथा गावोऽभिगच्छन्ति तद्वत् गवां स्वामिनं सोमं "गावः"

* ऊ० गा० १२प्र० २ अ० १०खा०।

† ऋ० आ० ६, १, ४, १ (२भा० ११९पृ०) = ऋ० वे० ७, ५, १७, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"पृच्छमानाः" पृच्छन्त्यः सत्यः यन्ति स्व-पयसा मिश्रयितुम् अभिगच्छन्ति । तथा "वावशानाः" कामयमानाः "मतयः" स्तोतारश्च "सोमं" "यन्ति" स्तोतुमभिगच्छन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ १ २ ३ १ २ ३ २उ
सोमङ्गावोधेनवोवावशानाः

२ १ २ ३ १ २ ३ १ २
सोमंविप्रामतिभिः पृच्छमानाः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
सोमःसुतऋच्यतेपूयमानः

१ २ ३ २ ३ २ १ १ २
सोमेअर्कास्त्रिष्टुभःसन्नवन्ते ॥ २* ॥

"धेनवः" † प्रीणयित्र्यो "गावः" "सोमं" "वावशानाः" कामयमाना भवन्ति, "विप्राः" मेधाविनः स्तोतारः ‡ "सोमं" "मतिभिः" स्तुतिभिः ¶ "पृच्छमानाः" पृच्छन्तो भवन्ति "सुतः" अभिषुतः "सोमः" "पूयमानः" ऋत्विग्भिः "ऋच्यते"

---

* ऋ० वे० ७, ४, १७, ५ ।

† 'आदित्यरश्मयो धेनवः'—इति वि० ।

‡ 'विप्राः—ब्राह्मणाः . . . अथवा विप्रा आदित्यरश्मयः'—इति वि० ।

¶ 'मतिभिः—प्रज्ञाभिः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

च्छति *। तथा "त्रिष्टुभः" त्रिष्टुब्रूपाः † "अर्काः" अस्माभिः क्रियमाणा एते मन्त्राः "सोमे" "सन्नवन्ते" सङ्गच्छन्ते ॥

"सोमस्सुतऋच्यतेपूयमानः"—इति छन्दोगाः, "सोमःसुतः पूयतेअज्यमानः"—इति बह्वृचाः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३
एवानःसोमपरिषिच्यमान
१ २ ३ १ २ ३ २
आपवस्वपूयमानःस्वस्ति ।
२ ३ १ २ ३ १र २र
इन्द्रमाविशबृहतामदेन
३२ ३ १ २ ३ २३ १ २
वर्द्धयावाचञ्जनयापुरन्धिम् ॥ ३‡ ॥ १०

हे "सोम!" "परिषिच्यमानः" परितः पात्रेषु सिच्यमानः पूयमानः त्वं "नः॰एवा" अस्माकमेव "स्वस्ति" ¶ अविनाशम् आ पवस्व प्रापय । किञ्च "बृहता" महता "मदेन" मदकर-रसेन अहम् "इन्द्रम्" "आविश" प्रविश । तथा "वर्द्धया" "वाचं" स्तुति-लक्षणां § प्रसिद्धां कुरु । किञ्च

---

* 'ऋच्छते—ऋच् गतौ । गच्छति'—इति वि० ।

† 'त्रिष्टुप्छन्दस्काः अथवा त्रिष्टुभः त्रयीं विद्यां स्तोभयन्तः'—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ४, १८, १ । "रवेण"—इति च तत्र पाठः ।

¶ 'स्वस्ति—क्षेमं कुरु'—इति वि० ।

§ 'वाचम्—ऋग्यजुःसामलक्षणम्'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"पुरन्धिं" बहुधियं प्रज्ञानं * "जनया" † अस्मभ्यमुत्पादय। वाक्यभेदादनिघात: ‡ ॥ ३ ॥ १०

१ २ १ २ १र

॥ सङ्कोशम्॥ होयि। हो। हा३होयि। तिस्रो

र २ १ २ ० ४ ५ २ १ २

वाचा:। ई३रय। तिप्रवह्नी:। ऋतस्यधायि। तो३

१ २ ३ ४ ५ २र १र २ १

ब्रह्म। णोमनीषाम्। गावोयन्तायि। गो३ पतिम्।

२ ३ ४ ५ २र १ २ १ २ २

पृच्छमाना:। सोमंयन्तायि। मतय:। वा३४३। वा

२ ४ २र १ र २ १

३४३। वा३श्रा५ना६५६:॥(२) सोमङ्गावो। धे३नव:।

२ ३ ४ ५ २र १ २ १ २ ३ ४ ६

वावशाना:। सोमंविप्रा:। मतिभि:। पृच्छमाना:।

२र १ २ १ र २ ३ ४ ५ २र १र

सोम:सुता:। ऋच्यते। पूयमाना:। सोमेअर्का:।

२ १ २ २ ४ २र१र

त्रिष्टुभ:। सा३४३म्। ना३वाऽपूता६५६यि॥(२) एवा

---

* 'पुरन्धिं'—पुष्टिम्'—इति वि०।

† 'इह मन्त्रे एवेत्यादौ बहुत्र छान्दसं दीर्घत्वम्। तथाच—"एवा"—इत्यत्र "निपातस्य च (६, ३, १३६)"—इति दीर्घः, "वर्द्धया"—"जनया"—इत्यनयोस्तु "द्व्यचोऽतस्तिङः (६, ३. १३५)"—इत्यत्र "तिङः"—इति, योगविभागाद्दीर्घः।

‡ "तिङतिङः (८, १. २८)"—इति प्राप्तौ निघातः "छन्दस्यनेकमपि साकाङ्क्षम् (८, १, ३५)"—इति तदभावइत्यर्थः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ १ ३ ४ ५ २र १ २ १
नःसो । माइपरि । षिच्यमानाः । आपवस्वा । पूइय

र २ ३ ४ ५ १ १ र १ १ २ ३ ४ ५
मा । नःसुवस्ती । इन्द्रमावायि । ग्राइबृह । तामदेना ।

१ २ १ २ १ र २ १
होयि । हो । हाइहोयि । वर्द्धयावा । चाइञ्जन ।

२ २ ४
याइ४३ । पूइराधाइ५इयिम्(३) ॥ १७ * ॥ [१] १०

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य चतुर्थस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः † ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थखण्डे, ‡ प्रगाथरूपे—
प्रथमसूक्ते—प्रथमा ।

१ २र ३ २र ३ १ २र ३ १
यद्याव इन्द्र ते शतँ शतं भूमीरुत स्युः ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
न त्वा वज्रिन्त्सहस्रँ सूर्या अनु न जातमष्ट रोदसी ॥ १ § ॥

---

* उ० गा० २प्र० १ख० १७सा० ।　　† 'उक्तो माध्यन्दिनः'—इति वि० ।

‡ 'इदानीं पृष्ठान्युच्यन्ते । रथन्तरं, बृहत्, विरूपं, वैराजं, शाकरं, रैवतञ्चेति पृष्ठः षडहः, तस्य पृष्ठानि सधर्मकानि भवन्ति'—इति वि० । 'रथघोषं, दुन्दुभ्याघननं, उपवाजनम्, उरोऽग्निमन्थनम्, आर्याघोषः, गवां घोषः इति पृष्ठधर्मा यथासङ्ख्यं पृष्ठे षडहे अहन्यहनि गौरीवितं यावत्'—इति च वि० ।

¶ छ० आ० ३, २, ४, ६ (१ भा० ५७२पृ०)=ऋ० वे० ६, ५, ८, ५ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "इन्द्र!" "ते" तव प्रतिमानार्थं "यद्" यदि "द्यावः" द्युलोकाः "शतं" शत-सङ्ख्याकाः "स्युः" तथापि नाश्नुवन्ति। "उत" अपिच "भूमीः" भूम्यः "ते" तव मूर्त्ति-प्रतिबिम्बाय "शतं" स्युः तथापि "न" अश्नुवन्ति। हे "वज्रिन्" "त्वा" त्वाम् "सहस्रं" "सूर्याः" अगणिता अपि सूर्याः "न" "अनु" भवन्ति न प्रकाशयन्तीत्यर्थः। "न तत्र सूर्यो भाति (इ०उप०)" —इति श्रुतेः। किं बहुना जातं पूर्वमुत्पन्नं किञ्चित् त्वामनु "नाष्ट" नाश्नुते तथा "रोदसी" द्यावापृथिव्यौ नाश्नुवाते सर्वेभ्योऽतिरिच्यसे इत्यर्थः। "ज्यायान् पृथिव्या ज्यायानन्तरिक्षाद् दिवो ज्यायानेभ्यो लोकेभ्यः"—इति (इ० उप०) श्रुतेः॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २ २ १ २र ३ १ २ ३ १ २
आपप्राथमहिनावृष्ण्यावृषन्विश्वाशविष्ठशवसा।
३ १ २ ३ १ २ ३१ २र ३ १ २ ३ १ २
अस्माँ अवमघवन्गोमतिव्रजेवज्रिञ्चित्राभिरूतिभिः॥२*॥११

हे "वृषन्" अभिमतवर्षकेन्द्र! त्वम् "आ पप्राथ" आ पूरयसि व्याप्नोषि। कानि? "विश्वा" सर्व्वाणि "वृष्ण्या" वर्षकाणि बलानि शत्रु-सम्बन्धीनि। केन साधनेन? "महिना" महता "शवसा" बलेन स्वीयेन अथवा वृष्ण्येत्येतच्छवो विशेषणम्। तथा सति अभिमतवर्षकेण महता बलेन अस्मदीयानि बलानि पूरयसीत्यर्थः। अथ तथाकृत्वा हे "शविष्ठ" बल-

---

* ऋ० वे० ६, ५, ८, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वत्तम ! "गोमति" बहुभिः गोभिर्युक्ते "व्रजे" मत्-सम्बन्धि-निमित्ते सति "अस्मान्" "अव" रक्ष। हे "मघवन्" धनवन् ! "वज्रिन्" वज्रयुक्तेन्द्र! कैः साधनैः ? "चित्राभिः" नानाविधैः "ऊतिभिः" रक्षणैरिति ॥ २ ॥

१ र २ १   २र १ २
॥ महावैष्टम्भम् ॥ यद्यावओहायि। द्रतेशतोवा।

१   १रर   १ २   १ २   २   १ र
शातम्भूमीः। उतासी१यू२३ः। होवा३हायि। नत्वा

२   १ २   १र   २ १ १   १ २   २   १
वज्रिन्सहस्र्ꣳसू। रियाआ१नू२३। होवा३हायि। न

२   १ २   २   १र   ३   ५र र
जाता१मा२३। होवा३हा। ष्टरो। दा२सी२३४औहो

१ र २ १   २ र   १ २   १ र २
वा ॥(१) नजातमोहा। ष्टरोदसोवा। नाजातम।

१ २   १ २   २   १र २र   र
ष्टरोदा१सा२३यि। होवा३हायि। आपप्राथमहिनावृ।

१ २   १ २   २   १   २
ष्णायावा१र्षा२३न्। होवा३हायि। विश्वाशा१वा२३।

१ २   २   १   ३   ५र र   १ र
होवा३हा। ष्टश। वा२सा२३४औहोवा ॥(२) विश्वा

२ १   २   १ २   १   र २   १ २
शवोहायि। ष्टशसोवा। वायिश्वाशवि। ष्टशावा१सा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २ १र २ र १
२३। होवा ३ हायि। अस्माꣳअवमघवन्गो। मतायि
२ १ २ २ १ २
व्रा१जा२३यि। होवा३हायि। वज्रायिश्चा१यिचा २ ३।
१ २ २ १र ३ ५र र
हौवा ३ हायि। भिरू। ता २ यिभा २ ३ ४ औहोवा॥

॥ १८ *॥ [१] ११

अथ द्वितीयतृचे†—प्रथमा।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
वयन्त्वासुतावन्त आपोनवृक्तबर्हिषः।
३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पवित्रस्यप्रस्रवणेषुवृत्रहन्परिस्तोतारआसते॥ १‡॥

हे "वृत्रहन्" इन्द्र! "त्वा" त्वाम् "वयं घ" वयं खलु "सुतवन्तः" "आपः न" आप इव प्रवणमभिगच्छामः। "पवित्रस्य" सोमानां प्रस्रवणेषु "वृक्तबर्हिषः" तीर्णबर्हिषः स्तोतारश्च त्वां पर्युपासते॥ १॥

* ऊ० गा० २२प्र० १ख० १९सा०।

† 'वामदेव्यं मैत्रावरुणं साम, नैधुभं ब्राह्मणाच्छंसि, रौरवमच्छावाकं साम'—इति वि०।

‡ ऋ० खा० ३, २, २, ८ (१ भा० ५४० पृ०) = ऋ० वे० ६, ३, ७, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १उ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
स्वरन्तित्वासुतेनरोवसोनिरेकउक्थिनः।

३ २ ३ १ २ ३ २उ ३ १ २ ३१ २ ३ २ ३१ २
कदासुतन्तृषाणओकआगमइन्द्रस्वब्दीववꣳसगः॥ २* ॥

हे "वसो" वासयितरिन्द्र! † "त्वा" त्वां "सुते" अभिषुते सोमे "निरेके" निर्गमे ‡ "उक्थिनः" ¶ "नरः" नेतारः "स्वरन्ति" शब्दायन्ते §। अपिचेन्द्रः "सुतं" सोमं प्रति "तृषाणः" तृष्यन् "स्वब्दीव" स्वभूत-शब्दी इव ॥ "वंसगः" वननीय-गमनो** वृषभः शब्दं कुर्वन् "कदा" "ओकः" स्थानम् "आगमत्" आगच्छेत् ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ६, ३, ७, २। "गमदिन्द्र"—इति मु० पाठः सायण-सम्मतश्च।

† 'वसो निरेके—हे वसो! प्रशस्तधन!'—इति वि०।

‡ 'निरेके—दानवति यज्ञे। अथवा वसोनिरेक इत्येकं पदम्, तथा सा षष्ठी क्रियते—वसुनः वन्यस्य निरेके'—इति वि०।

¶ 'उक्थिनः—उक्थानि सामानि, ते तद्वन्तः'—इति वि०।

§ 'स्वरन्ति सामभिः'—इति वि०।

‖ 'स्वब्दी इन्द्रः। शोभन-शब्दं करोति, पर्जन्योभूत्वा इति षारव'—इति वि०।

** 'वंसगः—अन्तरीचगः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ २र २र ३ १ २

कण्वेभिधृष्णवाधृषद्वाजन्दर्षिसहस्रिणम्।

३ १ २ ३ १र २र

पिशङ्गरूपम्मघवन्विचर्षणेमक्षूगोमन्तमीमहे ॥ ३* ॥ १२

हे "धृष्णो" धर्षकेन्द्र! † "कण्वेभिः" कण्वान् मेधाविनः स्तोतॄन् अनुगृह्य [विभक्ति-व्यत्ययः (३, १, ८५)] "सहस्रिणं सहस्र-सङ्ख्याकं "वाजम्" "आदर्षि" प्रयच्छसि। हे "मघवन्" धनवन्! "विचर्षणे" विद्रष्टरिन्द्र! ‡ "धृषत्" धृष्टं "पिशङ्ग-रूपं" ¶ "गोमन्तम्" वाजं § "मक्षू" शीघ्रम् ‖ "ईमहे" याचामहे, त्वामिति शेषः ॥ ३ ॥ १२

२ १ २ १ २र १ २

॥ महावैष्टम्भम् ॥ वयन्त्वोहायि। सुतावन्तोवा।

१ र १ १ २ १ २ २ १

आपोनवृ। क्तबार्हो१यिषा२३ः। होवा३हायि। पवि

* ऋ० वे० ६, ३, ७, ३।

† 'धृष्णो—धारणशील!'—इति वि०।

‡ 'विचर्षणे—विविधाश्चर्षणयः पुरुषाः यस्य स विचर्षणिः, अथवा विश्वस्य द्रष्टा'—इति वि०।

¶ 'पिशङ्गरूपं—सुवर्णवर्णम्'—इति वि०।

§ 'गोमन्तं—गोचौरयुक्तम्'—इति वि०।

‖ 'मक्षु—मक्षणीयम्'—इति वि०। "निपातस्य च (६, ३, १३३)"—इति दीर्घः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २र १ २ १ २ २ १
त्स्यप्रस्रवणे । पुवार्त्री१हार२३न् । होवा३हायि । परा
१ १ २ २ १र ३ ५र
यिस्तो१तार२३ । होवा३हा । रश्रा । सा२तार२३४औ
र १ २ १ २र १ १ १ १ र
होवा ॥(१) स्वरन्तित्वोहायि । सुतेनरोवा । वासोनि
र १ २ १ २ २ १र २ १
रे । कऊश्था१यिना२३: । होवा ३ हायि । कदासुत
२र १ र २ १ २ १ २ २ १
न्तृपाणश्रो । कश्रागा१मार२३: । होवा ३ हायि । इन्द्र ।
० १ २ २ १ ३ ५र
स्वा१ब्दी२३ । होवा३हा । वत्र । सा२गार२३४ । औ
र १ र ० १ २ र १ २ १ २
होवा ॥(२) कण्वेभिर्द्धोहा । ष्णुवाधृषोवा । वाजन्द
१ २ १ २ २ १
र्षि । सहास्रा१यिणा२३म् । होवा ३ हायि । पिशङ्ग
२र १ २ १ २ २ १
रूपम्मघवन् । विचार्षा१णा२३यि । होवा३हायि । मचू
२ १ २ २ १र ३ ५र र
गो१मार२३ । होवा ३ हा । तमी । मा२हा२३४औहो
० ५
वा । दी२३४शाः(३) ॥ १८ * ॥ [१]
५र १ २ १ २
॥ अभिनिधनङ्काण्वम् ॥ औहोहोहायि । आयिही ।

* क० गा० २प्र० १ख० १८सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वायाम् । घार२३४त्वा । सूतावा२३४न्ताः । आपोना२
३४वृ । क्ताबर्हिषाः । ऐहोयि । आ२३४यिही । पा
विद्रा२३४स्या । प्रास्रावा२३४णे । षूतृत्रहान् । ऐहोयि ।
आ२३४यिही । पारिस्तो२३४ता । रआ२सा५ता ६ ५ ६
यि ॥(१) औहोहोहायि । आयिही । स्वारा । ता२
३४यित्वा । सूतेना२३४राः । वासोना२३४यिरे । का
उक्थिनाः । ऐहोयि । आ२३४यिहो । कादासू२३४
ताम् । तार्षाणा२३४ओ । काआगमाः । ऐहोयि ।
आ२३४यिही । आयिन्द्रास्वा२३४व्दी । ववा२३सा५गा
६५६: ॥(२) औहोहायि । आयिही । काण्वे । भा२
३४यिर्द्धा । ष्णावाधा२३४र्षात् । वाजन्दा२३४षीं । सा
हस्रिणाम् । ऐहोयि । आ२३४यिही । पायिभ्रङ्गा२२

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २ २ ५ २र १ २र १ २
४हू। पम्माघार२३४वान्। वीचर्षणायि। ऐहोयि। आ

५ २ ३ ५ ३२ ४
२३४यिही। माच्चूगो२३४मा। तमा३यिमापूद्दा ६ ५ ६

२ ५
यि। आर२३४भो(३) ॥ ८ * ॥ [२]

५ ५ २ ४ ५र ४ ५ १र
॥ अभीवर्त्तम् † ॥ वया३द्वा३त्वासुतावन्तोवा। आपो

२ १ २ १ २ २ ४
नवृ। क्तबार्हा१यिषा२ः। पाविस्त्रया३१२३ ४। प्रस्तव

५र २ १ २ १ २ ३ २
णे। षुवार्चा१द्वा२न्। परायिस्तो १ ता २। रआ ३।

१ २ १ १ १ १ ५ ४ २ ४ ५र ४ ५
सा२३४५। ता२३४यि ॥(१) स्वरा३न्ता३यित्वासुतेनरोवा।

१र २र १ २ १ २ २
वासोनिरे। कऊक्था१यिना२ः। कादासुता३१२३४म्।

३ र ४ ५र २ १ २ १ २ ३ २
च्चिषाणओ। कआगा१मा२ः। इन्द्रास्वा१व्दी२। ववा

१ ३ १ १ १ १ ५ ४ २ ४ ५र
३। सा२३४५। गा२३४५ः ॥(२) कण्वे३भा३यिधृष्णवा

४ ५ १ २ १ २
धृषोवा। वाजन्दषि। सद्दास्वा१यिणा२म्। पायिष्णङ्ग

२ ३ ४ ५ २ १ २ १ २
हू३१२३४। पम्मघवन्। विचार्षा१णा२यि। मच्चूगो१

* ऊ० गा० ४प्र० १च० ८सा०।   † "अभीवर्त्तः"—इति ख० पु०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ ३ १ १ १ १
मा२ । तमाइयि । मा२३४५ । हा२३४५यि(३) ॥ ६* ॥ [३]

१२

अथ प्रगाथरूपे तृतीयसूक्ते†—प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
तरणिरित्सिषासतिवाजम्पुरन्ध्यायुजा ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २र३ १ २
आवइन्द्रम्पुरुहूतन्नमेगिरानेमिन्तष्टेवसुद्रुवम् ॥ १‡ ॥

"तरणिरित्" युद्धादौ कर्मणि त्वरितएव पुमान् "पुरन्ध्या" महत्या धिया "युजा" सहायभूतया "वाजम्" अन्नं "सिषासति" सम्भजते, "पुरुहुतं" बहुभिराहुतम् "इन्द्रम्" "गिरा" स्तुत्या हे यजमानाः "वः" युष्मदर्थम् अहम् "आ नमे" आनतमभिमुखं कुर्वे। तत्र दृष्टान्तः—"नेमिं" चक्रस्य वलयम् "सुद्रुवं" शोभनदारु "तष्टेव" यथा वर्द्धकिः दारु-नेमिमानमयते तद्वदित्यर्थः ॥ १ ॥

---

* ऊ० गा० ६प्र० १ख० ६सा० ।

† 'रौरवमच्छावाकं साम'—इति वि० ।

‡ छ० आ० ३, १, ५, ६ (१ भा० ४९३ पृ०) = य० वे० ११, २१ = ऋ० वे० ५, ३, २०, ५ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २१ १ २ १ २ ३ १ २ १ २ १ २
नदुष्टुतिर्द्रविणोदेषुशस्यतेनस्रेधन्तंरयिर्नशत्।

१ २ ३ १ २ २ १ २ १ २ १ २ २ ३ २
सुशक्तिरिन्मघवन्तुभ्यम्मावतेदेष्णंयत्पार्येदिवि ॥ २* ॥ १३

"द्रविणोदेषु" धनदातृषु पुरुषेषु "दुष्टुतिः" असमीचीना स्तुतिः "न शस्यते" नाभिधीयते। किञ्च "स्रेधन्तं" हिंसन्तं धनदातृविषय-स्तुत्यादि-कर्माण्यकुर्वन्तमित्यर्थः, एवम्भूतं जनं "रयिः" धनं "न नशत्" न व्याप्नोति। तथा हे "मघवन्" धनवन्निन्द्र! "पार्ये दिवि" सौत्ये दिवसे † "मावते" मत्सदृशाय स्तोत्रे "देष्णं" दातव्यं "यत्" धनमस्ति तत् "तुभ्यं" त्वत्तः सकाशात् "सुशक्तिरित्" शोभन-स्तुतिकएव स्तोता लभत इति शेषः॥

"नदुष्टुतिर्द्रविणोदेषुशस्यते"—इति छन्दोगाः, "नदुष्टुती मर्त्योविन्दतेवसु"—इति बह्वृचाः॥ २॥ १३

२ १ ५ १
॥ रौरवम् ॥ तरणिरित्साऽ३यिषासाऽ२३४तौ। वाऽजम्पु

२ २ २ २१ १ २ २
रन्ध्यायुजावइन्द्रम्पूरुहूतन्नमाऽ२यिगिरा। षोहाऽ३उवा।

* ऋ० वे० ५, ७, २१, १।

† 'पार्ये दिवि—पारणीये युलोके'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ ३ १ १ १ १ १
मा२ । तमा३यि । मा२३४५ । हा२३४५यि(३) ॥ ६* ॥ [३]

१२

अथ प्रगाथरूपे तृतीयसूक्ते†—प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
तरणिरित्सिषासति वाजम्पुरन्ध्या युजा ।
२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २र ३ १ २
आ व इन्द्रम्पुरुहूतन्नमे गिरा नेमिन्तष्टेव सुद्रुवम् ॥ १‡ ॥

"तरणिरित्" युद्धादौ कर्मणि त्वरितएव पुमान् "पुरन्ध्या" महत्या धिया "युजा" सहायभूतया "वाजम्" अन्नं "सिषासति" सम्भजते, "पुरुहुतं" बहुभिराहुतम् "इन्द्रम्" "गिरा" स्तुत्या हे यजमानाः "वः" युष्मदर्थम् अहम् "आ नमे" आनतमभिमुखं कुर्वे। तत्र दृष्टान्तः—"नमिं" चक्रस्य वलयम् "सुद्रुवं" शोभनदारु "तष्टेव" यथा वर्द्धकिः दारु-नेमिमानमयते तद्वदित्यर्थः ॥ १ ॥

---

* ऊ० गा० ६प्र० १अ० ६सा० ।

† 'रौरवमच्छावाकं साम'—इति वि० ।

‡ छ० आ० ३, १, ५, ६ (१ भा० ४९३ पृ०) = य० वे० १२, २१ = ऋ० वे० ५, ३, २०, ५ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २र २ १र ३ १ २ ३ १र २र ३ १ १
नदुष्टुतिर्द्रविणोदेषुशस्यतेनस्रेधन्तंरयिर्नशत्।
३ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र ३ २
सुशक्तिरिन्मघवन्तुभ्यम्मावतेदेष्णंयत्पार्य्येदिवि॥२*॥१३

"द्रविणोदेषु" धनदातृषु पुरुषेषु "दुष्टुतिः" असमीचीना स्तुतिः "न शस्यते" नाभिधीयते। किञ्च "स्रेधन्तं" हिंसन्तं धनदातृविषय-स्तुत्यादि-कर्माण्यकुर्वन्तमित्यर्थः, एवम्भूतं जनं "रयिः" धनं "न नशत्" न व्याप्नोति। तथा हे "मघवन्" धनवन्निन्द्र! "पार्य्ये दिवि" सौत्ये दिवसे † "मावते" मत्सदृशाय स्तोत्रे "देष्णं" दातव्यं "यत्" धनमस्ति तत् "तुभ्यं" त्वत्तः सकाशात् "सुशक्तिरित्" शोभन-स्तुतिकएव स्तोता लभत इति शेषः॥

"नदुष्टुतिर्द्रविणोदेषुशस्यते"—इति छन्दोगाः, "नदुष्टुती मर्त्योविन्दतेवसु"—इति बह्वृचाः॥२॥१३

२ १ ५ १
॥रौरवम्॥ तरणिरित्सा३यिषासार२३४ती। वा॒जम्पु
र र र १२ १ २ १
रन्ध्यायुजावइन्द्रम्पूरुहूतन्नमा२यिगिरा। षोहा३उवा।

---

* ऋ० वे० ५, ७, २१, १।

† 'पार्य्ये दिवि—पारणीये द्युलोके'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र र २ १र र १ १
नेमिन्तष्टे वसूर३हाइ । नेमिन्तष्टे वसा२३उहाइ । औ
१ २ १ ४ ५ २र र
हा३उवा । इवाम् । औ२३होवा ॥(१) नेनिन्तष्टे वा
र
२ ५ १ र
हसुइ २३४वाम् । नायिमिन्तष्टे वसुइ वन्नदुष्टतिर्ई विष्णो
र २ २ २ २ २ १ र ऽ
देषुशा२स्यनायि । औहा३उवा । नञ्चे धन्ता२ऽ२या२३
२ १ २ २ १ ४ ५
यिर्वायि । औहा३उवा । नशात् । औ२३होवा ॥(२)
२ र १ ५ १ र
नञ्चेधन्तऽ२रा३यिर्न्नी२३४शात् । ना२ऽञ्चेधन्तऽ२रयिर्न्नशत्सु
३ २ १ २ २ १र
शक्ति रिन्मघवन्तुभ्यम्मा२वतायि । औहा३उवा । देष्णं
र २ १ २ २ १ २
यत्पारियार३यिहायि । औहा३उवा । दिवा । औ३
३ ५ ४
होवा । हो५ई । डा(३) ॥ १८ * ॥ [१] १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य चतुर्थस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः † ॥ ४ ॥

---

* ऊ० गा० २प्र० १ख० १८सा० ।

† 'उक्तं माध्यन्दिनं सवनम्'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ पञ्चमे खण्डे*—

प्रथमतृचे—प्रथमा।

३ १उ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तिस्रोवाचउदीरतेगावोमिमन्तिधेनवः।

१ र ३ १ २
हरिरेतिकनिक्रदत्॥ १† ॥

"तिस्रोवाचः" ऋगादिभेदेन "उदीरते" प्रोद्गायन्ति ऋत्विजः। "धेनवः" आशिरेण प्रीणयित्र्यो "गावः" "मिमन्ति" शब्दायन्ति दोहार्थम्, "हरिः" हरितवर्णः सोमश्च "कनिक्रदत्" शब्दं कुर्वन् "एति" गच्छति द्रोणकलशम्॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

२ १र २र ३२ ३ १२३ १२
अभिब्रह्मीरनूषतयह्वीर्ऋतस्यमातरः।

३ १ २ ३ १ २र
मर्ज्जयन्तीर्दिवःशिशुम्॥ २‡ ॥

"ब्रह्मीः" ब्राह्मण-प्रेरिताः¶ "यह्वीः" महत्यः ['यह्वः'—इति महन्नाम (निघ०३, ३, १२)] "ऋतस्य" यज्ञस्य "मातरः"

* 'इदानीं तृतीयसवनमारभते'—इति वि०। 'पाष्ठौहं साम'—इति वि०।

† छ० आ० ५, २, ४, ५ (२ भा० १६) = ऋ० वे० ६, ८, २३, ४।

‡ ऋ० वे० ६, ८, २३, ५।

¶ 'ब्रह्मीः—ब्रह्मणा या याः सृज्यन्ते ता ब्रह्मीः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

निर्माणः स्तुतयः* "दिवः" द्युलोकात्† "शिशुं" शिशु-स्थानीयं सोमम्‡ "मर्जयन्तीः" पावयन्तीः "अभ्यनूषत" स्तवन्ति [तृतीय-स्यामितोदिवि सोमश्रासीदित्यादि श्रुतेः द्यु-शिशुत्वं तस्य]॥

"मर्जयन्तीः"-"मर्मृज्यन्ते"—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

३ १ ३२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
रायःसमुद्राꣳश्चतुरोऽस्मभ्यꣳसोमविश्वतः।
१ २ ३ १ २
आपवस्वसहस्रिणः॥ ३ ¶ ॥ १४

"रायः" धनस्य सम्बन्धिनश्च "चतुरः समुद्रान्" मणि-मुक्तादि-धन-पूर्णानित्यर्थः। तादृशीन् समुद्रान् "अस्मभ्यम्" अर्थाय हे "सोम!" "विश्वतः" सर्वतः "आ पवस्व"। तथा "सहस्रिणः" § अपरिमितान् कामान् आपवस्व प्रयच्छ [चतुः-समुद्रस्य धन-विशेष-प्राप्ते तन्मध्यगत-धन-भूमि-स्वामित्वमन्तरेणा सम्भवात् चतुस्समुद्र-सहित-भूमण्डल-स्वामित्वमेवाशास्ते यज-मानः]॥ ३ ॥ १४

---

* 'मातरः—धेनवः आदित्यरश्मयो वा आपो वा'—इति वि०।

† 'दिवः—द्युलोकात् सकाशात्'—इति वि०।

‡ 'शिशुं शंसनीयं सोमम्'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ९, ८, २३, ६।

§ 'सहस्रिणः—सहस्रसम्मिताः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २ २१ २२ १२
॥ पाष्ठौहम् ॥ तिस्रोवाचा२उदीरतायि । गावो

२ १२ २ १
मिमन्तिधेनवः । हरिरा२३यितौ । कनौ२ । ऊवायि ।

५ २ १ ३ ५२ २ १
होऽ३वा३ । क्रा२दा२३४औहोवा ॥(१) अभिब्रह्मा२यि

२ १ २ १२ २
रनूषता । यह्वीर्ऋतस्यमातरः । मर्ज्जया२३न्तीः । दिवौ

१ ५ २ १ २ ५२ २
२ । ऊवायि । होऽ३वा३ । शा२यिशा२३४औहोवा ॥(२)

१२ २ १ २१ २ २
रायःसमू२द्राꣳश्चतुराः । अस्मभ्यꣳसोमविश्वताः । आ

२ १ ५ २ १
पवा२३स्वा । सहौ२ । ऊवायि । होऽ३वा । स्रा२यि

१ ५२ २ १२ १ २ १ २११११
णा२३४औहोवा । हाऔवा । औवा२३४५ ॥ २० * ॥ [१]

४ २ २ ४ २ ३२५
॥ क्षुल्लकवैष्टम्भम् ॥ तिस्रोऽ५वा । चाइउदीरतायि ।

१ २ २ १ २ २ २ १
गावोमिम । तिधायिता१वा२३ः । होवा३हायि । हरा

२ १ २ २ १ २
यिरा१यितौ२३ । होवा३हायि । कनि । क्रा२दा२३४

५२ २ ४ २ ४ २ ३२५ १ २
औहोवा ॥(१) अभाऽ५बिभ्र । ह्माइयिरनूषता । याह्वी

* ज० गा० २प्र० १खं० २०सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ १ २ २ १ २
र्भृत। स्यमाता१रा२३:। होवा३हायि। मर्त्त्या१

१ २ २ १ २ ५र
न्ती२३:। होवा३हायि। दिव:। आ२यिआ२३४औ

र ४र २ ४ २र २ ५ १
होवा॥(२) रायाऽ५:सम्। ऊ३द्रा२ऽश्चतुरा:। आभ्य

२ र १ २ १ २ २ १र
भ्यऽसो। मवायिश्वा१ता२३:। होवा३हायि। आपा

२ १ २ २ १ २ ५र
वा१स्वा२३। होवा३हायि। सह। स्ना२यिणा२३४औ

र २ ५
होवा। दी२३४था:(३)॥ १६ *॥ [२]

१ र २र १
॥ साऽहितम॥ तिस्रोवाचउत्। आ२यिरतायि।

२र १ २ १ १ २
गावो२। मा२३यिमा। तिधा२यिनावा:। वा२३रौ:।

१ ० २ ५
आ२यितायि। कना२३। हाउवा३। का२३४दात्॥(१)

२ १ २र १ २ १ २
अभिब्रह्मीर। नू२षता। यक्षा२यि:। आ२३र्त्ता।

१ १ २ १ ०
स्यमा२तारा:। मा२३र्ज्जा। या२न्तायि:। दिवा२

२ ५ २र १ २ र
३:। हाउवा३। आ२३४यिप्रूम्॥(२) राय:समुद्रान्।

* ऊ० गा० ७प्र० १ख० १९वा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १ १ २ १ १
चा २तुराः। अस्मा २। भ्यार२३ॅसो। मवा २यिस्वा

२ १ ० १
ताः। आर२३पा। वा २स्वा। सद्दा२३। द्दाउवा३।

५
द्दो२३४णाः(३) ॥ ७ * ॥ [३]

१ र २र १ २१र
॥ ऐडसैन्धुक्षितम् ॥ तिस्रोवाचो। द्दायि। उदी

२ २र र २ २ २ १
रा२३तायि। गावोमिमन्तिधा१यिना३वाः। द्दरिरेतो

५ १ २ २ १ ४
२३४द्दायि। कानाइयिद्दायि। क्रदात्। औ२ ३ हो

५ १ २१ २१र २ १ र
वा ॥(१) अभिब्रह्मो। हायि। अनूषा२३ता। यह्वी

२ १ २ १ ५ १ २
ऋतस्यमा१ता३राः। मर्ज्जयन्तो२३हायि। दायिवा३

२ १ ४ ५ २र १
द्दायि। शिशुम्। औ२३द्दोवा ॥(२) रायःसमो। हा

२र १ २ १ र १ २ २
यि। द्राॅस्वतू२३राः। असम्भ्यॅसोमावा१यिस्वा३ताः।

र २ ५ १ २ २ १ २ ४
आपवस्वो२३४द्दायि। साहा३द्दा। स्रिणा। औ३हो

वा। द्दोपूई। डा(३) ॥ १८ † ॥ [४]

* ज० गा० ९प्र० १ख० ७गा०। † ज० गा० १५प्र० १ख० १९गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ माघयगौमनम् ॥ तिस्रोवाचाः। उदीरा२३ता
यि। गावोमिम। तिधेना२३वाः। धरायिरा३यिता३
यि। कानार२३यिक्षा३४३यि। क्रा२३४दोईहायि ॥(१) अ
भिब्रह्मायिः। अनूषा२३ता। याक्रोर्हत। स्यमाता
२३राः। मर्ज्जायाइन्तीरः। दायिवार२३हा३४३यि। ग्रा
२३४यिग्रोईहायि ॥(२) रायःसमू। द्राँस्वतू२३राः।
अस्मभ्यँसो। मविश्वार२३ताः। आपावा३स्वा३। सावा
२३हा३४३यि। स्वा२३४यिणोईहायि(३) ॥ १० * ॥ [५]

॥ वैरूपम्† ॥ तिस्रोवा२३४चाः। उदायिरा३ता३यि।
गावोरमा२३४यिमा। तायिधे१नावा २ः। धरा२३यिः।
धता३४यौहोवा। कनिक्रदा२३४५त् ॥(१) अभिब्रा२३
४ह्मौः। अनूषा३ता३। यज्ञा२यिरा२३४र्त्ता। स्यामा

---

* ऊ० गा० १०प्र० १ख० १०गा०। † "माघवौवैरूपम्"—इति क० पु०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ ५र र २ १ २
१तारा२ः । मर्त्या२३ । यन्मा३४औहोवा । दिवःग्नि

३ १ १ १ १ २ १ ५ १र १ २ २ १
मू२३४५म् ॥(२) रायःसा२३४मू । द्राएग्यातू३रा३ः । प

१ ५ १ ० १र २
ता२भ्या२३४ए्सो । माविष्याता२ः । यापा२३ । वसौ

५र र २ १ २ १ १ १ १ १
३४औहोवा । सहस्रिणा२३४५ः(३) ॥ ११ * ॥ [६] १४

अथ द्वितीयखण्डे† — प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सुतासोमधुमत्तमाःसोमाइन्द्रायमन्दिनः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पवित्रवन्तोअक्षरन्देवान्गच्छन्तुवोमदाः ॥ १ ‡ ॥

"मधुमत्तमाः" अतिशयेन माधुर्योपेताः अतएव "मन्दिनः" मदकराः "सुतासः" अभिषुताः सोमाः "पवित्रवन्तः" पवित्रे वर्त्तमानाः सन्तः "इन्द्राय" इन्द्रार्थम् "अक्षरन्" पात्रेषु क्षरन्ति । अथ प्रत्यक्षकृतः—"वः" युष्माकं "मदाः" मदहेतवः रसाः "देवान्" इन्द्रादीन् "गच्छन्तु" ॥ १ ॥

---

* ऊ० गा० १०प्र० १ख० ११गा० ।

† 'माहे चान'—इति वि० ।

‡ छ० आ० ६, २, १, २ (२भा० ९५५पृ०) = ऋ० सं० ७, ५, १, ४ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्दुरिन्द्रायपवतइतिदेवासोअब्रुवन्।

३ १ ३र ३ १ ३ १ ३ २ १ २

वाचस्पतिर्मखस्यतेविश्वस्येशानओजसः॥ २ * ॥

"इन्दुः" सोमः "इन्द्राय" इन्द्रार्थं "पवते" कलशे क्षरति "—इति" "देवासः" स्तुतिकारिणः स्तोतारः "अब्रुवन्" वदन्ति; यदा स्तोतार एवं ब्रुवन्ति तदानीं "वाचः" स्तुतेः "पतिः" पालयिता † यद्वा शब्दस्य स्वामी अत्यन्तं शब्दायमान इत्यर्थः, तादृशः सोमः "मखस्यते" स्तुतिभिः पूजामिच्छति [लालसायां सुगागमः]। कीदृशः ? "ओजसः" बलवतः "विश्वस्य" सर्वस्य "ईशानः" प्रभुः॥

"ओजसः"-"ओजसा"—इति पाठो॥ २॥

अथ तृतीया।

३ १ २ ३ १ २ ३ २

सहस्रधारःपवतेसमुद्रोवाचमीङ्खयः।

२ ३ १ २ ३ १ २र ३ १

सोमस्पतीरयीणाᳪसखेन्द्रस्यदिवेदिवे॥ ३ ‡ ॥ १५

* ऋ० वे० ७, ५, १, ५।

† 'वाचस्पतिः—ऋग्यजुः सामलक्षणाभ्यो वाग्भ्यः पतिः'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ७, ५, २, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"सहस्रधारः" बहुविध-धारोपेतः "सोमः" "पवते" क्षरति। कीदृशः? "समुद्रः" समुद्रवन्ति "रसा" रस-स्थानीयः "वाचमीङ्खयः" [ईङ्खतेर्ण्यन्तस्य सुप्युपपदे खश् प्रत्ययः] स्तुतीनां प्रेरयिता * "रयीणां" धनानां "पतिः" प्रभुः [यद्वा "रयीणा" हविषोदातॄणां यजमानानां † "पतिः" पालयिता] "दिवे-दिवे" प्रत्यहम् "इन्द्रस्य" "सखा" मित्रभूतः सोमः पवते ॥

"सोमस्पतिः"-"सोमःपतिः"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १५

५ र १र २ ४ ५
॥ गौरीवितम्‡ ॥ सुता। सोमा३। धुमत्तमाः।
१र र र १ २ ४र
सोमाइन्द्रायमन्दिना२३ः। पाविचवा३१२३। तोऔ५स्य
१ र २ ४ ५ ४ ५
रान्। दायिवान्गच्छा३१२३। तुवोवा। मा५दो६हा
५ १ २ ४ ५ १ र र र
यि ॥(१) इन्दुः। इन्द्रा३। यपवतायि। इतिदेवासो
१ २ ४
अब्रुवा२३न्। वाचस्पता३१२३यिः। मखा५स्यतायि।
१ र २ ४ ५ ४ ५
वायिश्वस्ये शा३१२३। नओवा। जा५सो ६ हायि ॥(२)
५ १ २ ४ ५ १ र र र
सह। स्रधा३। रःपवतायि। समुद्रोवाचमीङ्ख्या२३ः।

---

* 'वाचमीङ्खयः—शब्दं कुर्वन्त्यः'—इति वि०।

†‡'सोमः पतिः केषाम्? रयीणाम् चरु-पुरोडाशादि-लक्षणानां धनानाम् अथवा सर्वमखानाम्'—इति वि०। ‡ "महागौरीवितम्"—इति क० पु०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ ४ १ र २
सोमस्युता३१२३यिः । रयाऽ५यिणाम् । साखेन्द्रस्या३१२३ ।
४ ५ ४ ५
दिवोवा । दाऽ५यिवो६हायि(३) ॥ ३ * ॥ [१]

२ र र २
॥ त्वतन्त्वाष्ट्रीसाम ॥ सुतासोमा । धुमा ३ त्तमाः ।
१र २ १ २ २२२ १ १ २
सोमाइन्द्रा३यमा३ । ए३ । दिनश्चा । पवायित्रवा३न्तो
२ २१२ १ १ २ २
३ । ए३ । त्वरन्ना । दायिवान्गच्छा३न्तुवा३ः । ए३ ।
२ २र२ २ २ २र र
मदाश्चा ॥(१) इन्दुरिन्द्रा । यपा३वतायिदिवा३सो ३ ।
२ २ ३ २ १र २ २ १ २ २
ए३ । ब्रुवन्ना । वाचास्पता३यिर्मखा३ । ए३ । स्पत
२ १ २र २ २ २२२ २
या । बिश्वास्येशा३नश्चो३ । ए३ । जसश्चा ॥(२) सद्द
१ १ २र १ २
सधा । रःपा३वतायि । समुद्रोवा३चमा ३ यि । ए३ ।
२१२ १र १ २ २ २ १
खयश्चा । सोमास्पता३यिरया३यि । ए३ । पा ३ मा ।
१ १ २ १ ३२१
सखेन्द्रस्या३दिवा३यि । ए३ । दिवश्चा(३) ॥ ४ † ॥ [२]

२ र र २ १र र
॥ याज्ञीगवम् ॥ सुतासोमधुमा१त्तामाः । सोमाइ ।

* ऊ० गा० २प्र० १ख० १गा० । † ऊ० गा० २प्र० २ख० ४गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

द्रायार३मा। ऊम्मा२१ऽ२। दिनःपवित्रवन्तोअक्षरार२
३४५न्। दायिवा३उवा। गा२च्छा। तूर३वो। मदा।
औ३होवा॥(१) इन्दुरिन्द्रायपा१वातायि। इतिदे। वा
सोर३आ। ऊम्मा२१ऽ२। भुवन्वाचस्पतिर्मखस्यता२३४
५यि। वायिश्वा३उवा। स्या२यिश्रा। ना२३ओ। ज
सा। औ३होवा॥(२) सहस्रधारःपा१वातायि। समु
द्रः। वाचार३मा। ऊम्मा२१ऽ२। खयःसोमस्पतीर
यीणा१म्। साखा३उवा। द्रा२स्या। दा२३यिवे।
दिवा। औ३होवा। ह्वो५ई। डा(३)॥२०*॥[१]

॥ स्वारत्वाष्ट्रीसाम॥ सहस्रधा३हा। रःपवाता२
यि। समुद्रोवाइहा। चमीङ्खाया२ः। सोमस्पता३यि

* ऊ० गा० ७प्र० १ख० २०षा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ १र २ १ २ १
ह्वायि । रयायिणा२म् । सखेन्द्रस्या३हायि । दिवा३
१ ५ ४ ५
हो२३४ । वा । दा५युयिवो६हायि(३) ॥ ८ *॥ [२]

१ र र २ २ ३ २ १
॥ स्वारत्वाष्ट्रीसाम ॥ सुतासोमा३हा । धुमत्तामा
१र र १ २ ३ २ १ १ २
२: । सोमाइन्द्रा३हा । यमन्दायिना२: । पवित्रवा३
२ ३र २ १ १र र २ २ ३ २ १
हा । तोअक्षारा२न् । देवान्गच्छा३हा । तुवो३हो२
५ ४ ५ १ २ २ ३ २
३४ । वा । मा५दो६हायि ॥(१) इन्दुरिन्द्रा३हा । यप
१ १ र १ २ ३र १ १ १र
वाता२यि । इतिदेवा३हा । सोअब्रूवा२न् । वाचस्प
२ २ ३ २ १ १ र २ २ ३
ता३यिर्हायि । मखस्याता२यि । विश्वस्येशा३हा । न
२ २ ५ ४ ५ १ २
ओ३हो२३४ । वा । जा५सो६हायि ॥(२) सहस्रधा३
२ ३ २ १ १ र २ २ ३ २र १
हा । र:पवाता२यि । समुद्रोवा३हा । चमीङ्खाया२: ।
१र २ २ १ १र २ २
सोमस्यता३यिह्वायि । रयायिणा२म् । सखेन्द्रस्या३हा
३ २ १ ५ ४ ५
यि । दिवा३हो२३४ । वा । दा५युयिवो६हाइ(३) ॥१†॥[३]

* ऊ० गा० ९५० १ख० ८सा० । † ऊ० गा० १५प्र० २ख० १सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ र २र १ २

॥ हिरण्यस्तूपाद्यंसाम ॥ सुता । सोमा३ । हा ३

२ ३ २ १ र ५र ३ २ २ २

हा । धुमत्तामा२३४ः । सोमाः । इन्द्रा३ । हा३हा ।

३ २ १ ५ ३ २ २ २ ३र २

यमन्दायिना२३४ः । पवि । त्रवा३ । हा३हा । तोअ

१ र ५र ३ २ २ १ ३ २

क्षारा२३४न् । देवान् । गच्छा३ । हा३हा । तुवो३

१ ५ ४ ५ ५ १ १

हो२३४ । वा । मा५दो६हायि ॥(१) इन्दुः । इन्द्रा

२ २ ३ २ १ ५ ३र २ २

३ । हा३हा । यपवाता२३४यि । इति । देवा३ । हा

१ ३र २ १ र ५ ३ २ १

३हा । सोअब्रूवा२३४न् । वाचः । पता३यिः । हा३

२ ३ २ १ ५ १र २ २

हायि । मखस्याता२३४यि । विश्व । स्येशा३ । हा३

१ ३ २ १ ५ ४ ५ ५

हा । नओ३हो२३४ । वा । जा५सो६हायि ॥(२) म

१ २ २ २ ३ २ १ ५

ह । सूधा३ । हा३हा । रःपवाता२३४यि । समु ।

३र २ १ २ १ २र १ र ५ ३ २

द्रोवा३ । हा३हा । चमोक्षाया२३४ः । सोमः । पता

२ २ १ ५ १ २

३यि । हा३हायि । रयायिणा२३४म् । सखे । द्ररुया

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हायि । रयायिणा२म् । सखेन्द्रस्या३हायि । दिवा३
हो२३४ । वा । दा५युयिवो६हायि(३) ॥ ८ * ॥ [२]

॥ स्वारत्वाष्ट्रीसाम ॥ सुतासोमा३हा । धुमत्तामा
२: । सोमाइन्द्रा३हा । यमन्दायिना२: । पवित्रवा ३
हा । तोअक्षारा२न् । देवान्गच्छा३हा । तुवो३हो२
३४ । वा । मा५दो६हायि ॥(१) इन्दुरिन्द्रा३हा । यप
वाता२यि । इतिदेवा३हा । सोअब्रूवा२न् । वाचस्प
ता३यिर्हायि । मखस्याता२यि । विश्वस्येशा३हा । न
ओ३हो२३४ । वा । जा५सो६हायि ॥(२) सहस्रधा ३
हा । र:पवाता२यि । समुद्रोवा३हा । चमीङ्खाया२: ।
सोमस्पता३यिहायि । रयायिणा२म् । सखेन्द्रस्या३हा
यि । दिवा३हो२३४ । वा । दा५युयिवो६हाइ(३) ॥१ † ॥ [३]

* ऊ० गा० ९५० १ख० ८सा० । † ऊ० गा० १५प्र० २ख० १सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ र ३र१ २
॥ हिरण्यस्त्वाष्ट्रीसाम ॥ सुता । सोमा३ । हा३

२ ३२१ र५र ३२ २ २
हा । धुमत्तामा२३४: । सोमाः । इन्द्रा३ । हा३हा ।

३२१ ५ ३२ २ २ ३र२
यमन्दायिना२३४: । पवि । त्रवा३ । हा३हा । तोअ

१ र५र ३२ २ २ ३२
क्षारा२३४न् । देवान् । गच्छा३ । हा३हा । तुवो३

१ ५ ४ ५ ५ ३१
हो२३४ । वा । मा५दो६हायि ॥(१) इन्दुः । इन्द्रा

२ २ ३२१ ५ ३र२ २
३ । हा३हा । यपवाता२३४यि । इति । देवा३ । हा

२ ३र२१ र५ ३२ २
३हा । सोअब्रूवा२३४न् । वाचः । पता३यिः । हा३

२ ३२१ ५ ३र२ २
हायि । मखस्याता२३४यि । विश्व । स्येशा३ । हा३

२ ३२ १ ५ ४ ५ ५
हा । नओ३हो२३४ । वा । जा५सो६हायि ॥(२) स

३२ २ २ ३२१ ५
ह । स्रधा३ । हा३हा । रःपवाता२३४यि । समु ।

३र२ २ २ ३२र१ र५ ३२
द्रोवा३ । हा३हा । चमोङ्खया२३४: । सोमः । पता

२ २ १ ५ ३२
३यि । हा३हायि । रयायिणा२३४म् । सखे । द्रुया

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३। हाउहायि। दिवाउहोरउ४। वा। हा५यिवोइ

हायि(३) ॥ २ ॥ [४]

॥ ऊर्ध्वाष्ट्रीसाम ॥ सुतासोमधुमत्तमाः। सोमा

२इन्द्राउ। यमाउ४५। दौउ४नाः। पवित्रवन्तोअ

क्षराउ४न्। देवान्गच्छा। तुवोमाउदा ३ ४ ३:॥(१)

इन्दुरिन्द्रायपवतायि। आयिताउयिदेवाउ। सोआउ४

५। भूउ४वान्। वाचस्पतिर्मखस्यताउ४५यि। वि

श्वस्येशा। नओजाउसाउ४३: ॥(२) सहस्रधारःपवता

यि। सामूउद्रोवाउ। चमाउ४५यि। खाउ४याः। सो

मस्यतीरयीणाउम्। सखेन्द्रस्या। दिवेदाउयिवाउ३

यि। ओउ४५ई(३) ॥ २ † ॥ [७]

॥ साध्रम् ॥ सुतासोउसाऽधुमत्तमाः। सोमाइन्द्राउ।

* ऊ० गा० १५प्र० २ख० २गा०। † ऊ० गा० १६प्र० १ख० २गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ २ ३ ५ २ १ २ र १ १ १ १ १

यमा३४५। दी२३४नाः। पवित्रवन्तोअक्षरा२३४५न्।

१ २ ३ ५ १ २ ३ ५ ४

दायिवांओ२३४५वा। गाच्छाओ२३४वा। तुवो५मदाः॥(१)

५ र ४ऽ ५ ५ ५ २ १ २र १ २र १

इन्दुरा३यिन्द्रायपवतायि। इतायिदेवा२। सोआ३४५।

२ ५ २र १ १ ३ १ १ १ १ १ २

ब्रू२३४वान्। वाचस्पतिर्म्मखस्यता२३४५यि। वायिस्वा

३ ५ १ २ ३ ५ ४

ओ२३४वा। स्यायिषांओ२३४वा। नओ ५ जसाः॥(२)

५ २ ४ऽ ५ ४ ५ २ १ २र १ ३ २

सहस्रा३धारःपवतायि। समुद्रोवा२। चमा ३ ४ ५ यि।

३ ५ १र २ १ र १ ३र २ २ ३

खा२३४याः। सोमस्पतीरयिणा१म्। साखाओ २ ३ ४

५ १ २ ३ ५ ४ ४

वा। द्रास्याओ२३४वा। दिवे५दिवायि। द्यो ५ ई।

डा (३)॥ १२ *॥ [८]

३ १ १ ४ ५ २

॥ श्यावाश्वम्॥ सुता३१। सो३माऽ। धुम। ता३

४ ५ १ र र २ १

म। एहिया। सो। माइन्द्राया। म। दिना२ः।

१र १ २ ४ ५ १र

एहिया२। पवित्रवान्तो३आ३। चा२३४रान्। ऐन्द्रा

* ऊ० गा० १०प्र० १ख० १२सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २र १ २ ४ २
२यि । एहिया२ । देवान्गाच्छान्तू३वो३ । मा३४५दो६
५ १ २ २ ४ऽ ५ २ ४र
हायि ॥(१) इन्दू३१: । आ३यिन्द्रा । यप । वा३ते ।
५ १ र र २ १ १र
एहिया । आयि । तिदिवासो । अ । ब्रूवा२न् । ए
र १ २ ४ ५ २र
हिया२ । वाचस्पतायिर्म्मा३खा३ । स्या२३४तायि । ऐ
१र १र २ ४ २
हा२यि । एहिया२ । विश्वस्येशाना३ओ३ । जा३४५
५ २ १ २ ४ऽ ५ २ ४र
सो६हायि ॥(२) सहा३१ । सृा३धा । र:पा । वा३ते ।
५ १ र र १र १ १र
एहिया । साम् । उद्गोवाचाम् । ई । खया२: । ए
र १ २ ४ ५ १र
हिया२ । सोमस्पाती३रा३ । या२३४यिणाम् । ऐहा
१र र १ २ ४ २
२यि । एहिया२ । सखेद्र स्यादा३यिवे३ । दा३४५यि
५
वो६हायि(३) ॥ १२ * ॥ [९]

२ १र २र १ २ १ २
॥ महाविष्टम्भम् ॥ सुतासोमोहायि । धुमत्तमोवा ।
१ र२ र १ २ १ २ २ १
सोमाइन्द्रा । यमान्दा१यिना२३: । होवा३हायि । पवित्र

* ऊ० गा० २०प्र० १ख० १२गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २र १ २ १ २ २ १र २
व । तोआत्ता१रा२३न् । होवा३ हायि । देवान्गा १

१ २ २ १ २ ५र र
च्छा२३ । होवा३हा । तुवः । मा२दा२३४औहोवा ॥(१)

१ २ १ २ १ २ १ २र र १र २
इ२न्दुरिन्द्रोहा । यपवतोवा । आयितिदेवा । सोआब्रू

१ २ २ र १ २ १ २
१वा२३न् । होवा३हायि । वाचस्पतिः । मखास्या१

१ २ २ १ २ १ २
ता२३यि । होवा३हायि । विश्वास्ये१शा२३ । होवा३

२ १र ३ ५र र १ २ १
हा । नओ । जा२सा२३४औहोवा ॥(२) सहस्रधोहा ।

२ १ २ १ २र र १ २ १
रःपवतोवा । सामुद्रोवा । चमायिङ्खा१या२३ः । हो

२ २ १र २ ५र र २
वा३हायि । दिवे । दा२यिवा२३४औहोवा । दी२३४

५
शाः(३) ॥ ११* ॥ [१०] १५

अथ तृतीयतृचे†—प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २
पवित्रन्ते विततम्ब्रह्मणस्पते

३ १ १र ३ १ २ ३ १ २
प्रभुर्गात्राणि पर्य्येषि विश्वतः ।

---

* ऊ० गा० ११०प्र० २ख० ११सा० । † 'अरिष्टं साम'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ २उ २ १ २
अतप्ततनूर्न्नतदामोअश्नुते
२ २ ३ १ २र२ १ २र
शृतासइद्वहन्तःसन्तदाशत ॥ १* ॥

हे "ब्रह्मणस्पते" मन्त्रस्य स्वामिन् सोम! "ते" "पवित्रं" शोधकमङ्गं "विततं" सर्वत्र विस्तृतम्। सः "प्रभुः" प्रभविता त्वं "गात्राणि" पातुरङ्गानि "पर्य्येषि" परिगच्छसि "विश्वतः" सर्वतस्तव तत् पवित्रम् "अतप्ततनूः" पयोव्रतादिना असन्तप्तगात्रः "आमः" अपरिपक्वः "न अश्नुते" न व्याप्नोति। "शृतासः इत्" "शृताएव" परिपक्वाएव "वहन्तः" यागं निर्वहन्तः "तत्" पवित्रम् "समाशत" व्याप्नुवन्ति॥

"सन्तदाशत"--"तत्समाशत"—इति पाठौ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१२ ३ २ ३ १ २ ३ २ १
तपोष्पवित्रं विततन्दिवस्पदे
१ २ २ ३ २क २र
र्च्चन्तोअस्यतन्तवोव्यस्थिरन्।

---

* ऋ० आ० ६, २, १, ११ (२भा० १९८ पृ०) = ऐ० ब्रा० १, २१= ऋ० सं० ७, ३, ८, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २   ३ १ २ ३ १ २
अवन्त्यस्यपवितारमाशवो

३ २ ३ १   २ र   ३ १ २
दिवःपृष्ठमधिरोहन्तितेजसा ॥ २ * ॥

"तपोः" † शत्रूणां तापकस्य सामस्य "पवित्रं" शोधकमङ्गं "दिवस्पदे" द्युलोकस्योत्थिते स्थाने "विततं" विस्तृतम् ["तृतीयस्यामितो दिवि सोम आसीत्"—इति ब्राह्मणम्] "अस्य" "तन्तवः" अंशवः ‡ "अर्चन्तः" दीप्यमानाः "व्यस्थिरन्" विविधं तिष्ठन्ति पृथिव्यां हविर्द्धाने वा "अस्य" सोमस्य "आशवः" शीघ्रगामिनः रसाः "पवितारं" पावयितारं यजमानम् "अवन्ति" रक्षन्ति होमद्वारा पश्चाद्धुता "दिवः" द्युलोकस्य "पृष्ठं" पृष्ठभागम् उन्नतदेशम् "तेजसा" स्वप्रकाशेन सार्द्धं "अधिरोहन्ति" आरोहणं कुर्वन्ति ॥

"अर्चन्तः"-"शोचन्तः"—इति पाठौ, "अधिरोहन्तितेजसा"-"अधितिष्ठन्तिचेतसा"—इति पाठौ ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ७, ३, ८, २ ।

† 'हे तपोः'—इति वि० ।

‡ 'अस्य दशापवित्रस्य तन्तवः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
अरूरुचदुषसःपृश्निरग्रिय

३ १ २ ३ १ २ ३ २
उक्षामिमेतिभुवनेषुवाजयुः।

१ १ २ १ १ २
मायाविनोममिरे अस्य मायया

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
नृचक्षसःपितरोगर्भमादधुः॥ ३ *॥ १६

"उषसः" सम्बन्धि "पृश्निः" आदित्यः ["पृश्निरादित्यो भवति प्राश्नुत एनं वर्णः"—इति निरुक्तम् (२, १४)] "अग्रियः" मुख्यः सोऽयं "अरूरुचत्" रोचयति। स "उक्षा" जलस्य सेक्ता "भुवनेषु" भूतजातेषु "मिमेति" मिनोति उदकं प्रक्षिपतीत्यर्थः। "वाजयुः" † तेषामन्नमिच्छन् "मायाविनः" माया प्रज्ञा तद्वन्तः देवा "अस्य" सोमस्य "मायया" प्रज्ञया "ममिरे" निर्मितवन्तः, सोमस्यैकैकांशपानबला अग्न्यादयः स्व-स्व-व्यापारेण जगत् सृजन्तीत्यर्थः। तथा "अस्य" मायया "नृचक्षसः" नृणां द्रष्टारः "पितरः" पालका देवाः अङ्गिरसः पितरो वा "गर्भम्" "आदधुः" धारयन्ति ओषधीषु च। अत्र सूर्य्यात्मकः सोमः स्तूयते। सूर्य्यरश्मिरनुगमाधीन-

---

० ऋ०-वे० ७, ३, ८, ३ ।

† 'वाजयुः—वाजमन्नं तदिच्छुः अथवा वाजयुः वाजप्रदः अथवा वाजयुः वेगवान्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वर्द्धनाच्चन्द्रस्य अयमुषसः पृश्निः सविता अरूरुचत् रोचते रोचयति वासवं शिष्टं समानं तत्सम्बन्धिनः नृचचसः नृणां द्रष्टारः पितरो जगद्रचका रश्मयो गर्भमादधुः वृष्ट्यर्थम् ॥

"मिमेतिभुवनेषु"-"बिभर्त्तिभुवनानि"—इति पाठौ ॥३॥ १६

२र १ २   १ र   २ १
॥ स्वारसाम ॥ पवौहोवा। त्रन्ते विततंब्रा। ह्मणस्पा

१ र र   २ १
ता २यि। प्रभुर्गात्राणिपरियायि। षिविश्वाता २ ३ः।

१ २ ४ ५   २ ३   ५   २   ३र २ ३
आता३प्ताता। नूर्न्नाता२३४दा। हौ। मोत्राश्नू२३४

५   २   १ २ ४ ५   २   ३   ५
तायि। हो३यि। शार्त्ता३साईत्। वाहन्तो२३४ःसा।

२   ३ २ ४   २र १ २   १
हौ। तदा३शा५ता६५६ ॥(१) तपौहोवा। पवित्रं वित

२ १   १ र   २
ताम्। दिवस्पादा २यि। अर्चन्तोअस्यतन्तवो। विय

१   १ २ ४ ५   २ २   ५
स्थायिरा२३न्। आवा३न्तीया। स्यापावी २ ३ ४ ता।

२   ३ २ ३   ५   २   १ २ ४ ५
हौ। रमोत्मा२३४वाः। हो३यि। दायिवा३ःपार्ष्ठाम्।

२   ३   ५   २   ३ २   ४
आधीरो२३४हा। हौ। तिता३यिजा५सा ६ ५ ६ ॥(२)

१ र १ २   १   २ १   १ र
अरौहोवा। रूचदुषसःपा। श्निरग्रायाा२ः। उत्तामि

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र २ र १ ११ ४ ५ २
मेतिभुवनायि । षुवाजायू२३: । मायाउवायिनो । मा

२ ५ २ ३ २ २ ५ १ १
मौरे२३४आ । द्यौ । श्यमायार२३४या । द्यो३यि । ना

२ ४ ५ २ २ ५ २ ३ २ ४
र्वा३चासा: । पायितारो२३४गा । द्यौ । अमा३दा५धू

६५६:(३) ॥ १ * ॥ [१]

२ १ र १ १
॥ कावम्† ॥ पवोवा । त्रन्ते विततंब्रा । ह्मणस्था ।

१ र र २ १
ता२यि । प्रभुर्गात्राणिपरियायि । षिविश्वाता२: ।

१ र र १ १ २ ४ ५
अतप्ततनूर्न्नतदा । मोअश्न ता२३यि । शाश्तो३साई त् ।

२ १ १ २ ४ २ १
वहन्ता:सा२३म् । तादा३आपूता६५६ ॥(१) तपोवा ।

२ १ १ र
पवित्रंविततताम् । दिवस्पादा२यि । अर्चन्तोअस्यतन्त

२ १ १ २ र १
वो । वियस्थायिरा२न् । अवन्त्यस्यपविता । रमाआ

१ २ ४ ५ २ र २
वा२३: । दायिवा३:पार्ष्ठाम् । अधिरोहा२३ तायि

र ५ र २ २
ता३यिजा५सा६५६ ॥(१) अरोवा । रुचदुषस:पा । श्नि

* ऊ० ग्रा० ७प्र० २ख० १सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १र र २र १
रय्रायार्२ः । उत्तामिमेतिभुवनायि । षुवाजायू२ः ।
१रर र र रर १ १ २ ४ ५
मायाविनोममिरेश्रा । स्यमायायार२३ । नार्चा३चासाः ।
२ १ १ २ ४
पितरोगार२३ । भामा३दा५धू६५६ः(३) ॥ २ * ॥ [२]
४ ३ ४ २ ४ ५
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ पवा५यित्रम् । ता३यिवा३यिततंब्रा ।
१ र र र २ १ २ २
ह्मणस्पतेप्रभुर्गात्राणि । परियायि । षी३वायिस्वा३ताः ।
१ १ र र र र २ १
अता २प्ततनूर्नतदामोअश्नु । तेश्चा२३र्त्ता । ऊम्मायि ।
२ २ १ ३ २ १ २ १र
सा३ई.त् । वाहन्तःसन्तदार२श्नताउ ॥(१) ताता । पोष्य
र र २ २
वित्रं विततन्दिवस्पदेर्चन्तोअस्यतन्तवो । वा३यास्था३यि
र १ १ र र र २
रान् । अवारन्त्यस्यपवितारमाश्च । वोदा २ ३ यिवाः ।
१ २ २ २५ र ३ २
ऊम्मायि । पा३ष्ठीम् । आधिरोहन्तितार२यिजसाउ ॥(२)
१ २ १र र र
साश्रा । रूरुचदुषसःपृश्निरग्रियउत्तामिमेतिभुवनायि ।
२ १ २ २ १र १र र र र
षू३वाजा३यूः । माया २विनोममिरेअस्यमाय् । यानार२

---

* ऊ० गा० १२प्र० २ख० ३सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ २ १ र ३ १
इर्वा। ऊम्मायि। स्वा३सा:। पायितरोगर्भमा२द्धा

२ १ १ १
उ। वा३४५(३)॥ १ *॥ [३] १६

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य चतुर्थस्याध्यायस्य
पञ्चमः खण्डः † ॥ ५ ॥

अथ षष्ठे खण्डे ‡—

प्रथमसूक्त-प्रगाथे—

१ १र २ १ २ ३ १ ३ १ २
प्रमᳪंहिष्ठायगायतऋताव्ने बृहतेशुक्रशोचिषे।

३ १ २ ३ १ २
उपस्तुतासोअग्नये ॥ १ ¶ ॥

हे "उपस्तुतासः" उपस्तोतारः! यूयं "मंहिष्ठाय" दातृतमाय "ऋताव्ने" ऋतवते यज्ञवते वा "बृहते" महते "शुक्रशोचिषे" दीप्ततेजसे "अग्नये" "प्र गायत" स्तोत्रं पठत ॥ १ ॥

---

* उ० गा० १५ प्र० १अ० १सा०।

† 'यज्ञायज्ञीयमग्निष्टोम साम'—इति वि०।

‡ 'इदानीमुक्थानि भवन्ति'—इति वि०।

¶ छ० आ० २, १, २, १ (१ भा० १७४ प०) = ऋ० वे० ६, ७, १४, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ र ३ २ ३ १ २ ३१ २

आवꣳसतेमघवावीरवद्यशःसमिद्धोद्युम्न्याहुतः ।

३ १ २ ३ १ २र ३ २ ३ २ ३ १ २

कुविन्नोअस्यसुमतिर्भवीयस्यच्छवाजेभिरागमत् ॥ २* ॥१७

"मघवा" धनवान् "द्युम्नी" अन्नवान् यशस्वी वा । [तथाच यास्कः—"द्युम्नं द्योततेर्यशोवान्नं वा (५, ५)"—इति "समिद्धः" सम्यग् दीप्तः "आहुतः" आभिमुख्येन हुतः अग्निः "वीरवत्" पुत्रवत् "यशः" यशस्करम् अन्नम् "आवंसन्ते" यजमानेभ्य आ प्रयच्छति तस्य "अस्य" अग्नेः "भवीयसी" अस्मासु अतिशयेन भवितुं योग्या "सुमतिः" अनुग्रह-बुद्धिः "नः" अस्मान् "अच्छ" प्रति "वाजेभिः" अन्नैः सह "कुवित्" बहु-सलिलम् † [कुविदिति बहु-नाम (निघ० ३, १, १२)] "आगमत्" आगच्छतु ॥

"भवीयसी"-"नवीयसी"—इति पाठौ ॥ २ ॥ १७

५ र ४र ५र २

॥ प्रमꣳहिष्ठीयम् ॥ प्रमꣳहा३यिष्ठायगायता । ऋ

१ १ र २ ४ ५ २ १

तावॢ२ । बृहतेशुक्रा३शो३ । चा२३४यिषायि । उपा

---

* ऋ० वे० ६, ७, १४, ४ ।

† 'कुवित्—कदाचन'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ १ १ ४ २ ५
औ३हो। स्तोतासो३आ३। ग्रा३४५यो६हायि ॥(१)

५ २ ४२२५ २२१ १२
उपस्तु३तासोअग्नयायि। आवᳪ्सातारयि। मघवाना

२ ४ ५ २१२ २ १ २
यिरा३वा३त्। या२३३ग्राः। समाऔ३हो। धोद्यूम्नी

४ २ ५ ५ २ ४ ५२
३या३। हू३४५तोंं६हायि ॥(२) समिद्धो३द्युम्नीयाकृताः।

२१ १ २ ४ ५
कुवायिन्नो२। अस्यसुमतातिर्भो३वी३। या२३४सायि।

२ १ २ २ १२ १ ४ २ ५
अच्छाऔ३हो। वाजायिभी३रा३। गा३४५मो६हायि(३) ॥

॥ ५ * ॥ [१] १७

अथ द्वितीयर्च्चे† — प्रथमा।

२ ३ १ २ ३१२ ३१२३२
तन्ते मदङ्गृणीमसिवृषणम्पृत्सुसासहिम्।

३ १२ ३ १ २
उलोककृत्नुमद्रिवोहरिश्रियम् ॥ १ ‡ ॥

हे "अद्रिवः" वज्रवन् इन्द्र ! "ते" त्वदीयं तं "मदं" सोम-पान-जनितं हर्षं "गृणीमसि" गृणीमः प्रशंसामः ['गृ शब्दे'

---

० ऊ० गा० १प्र० २ख० ५सा०।

† 'हारिवर्ण' साम'—इति वि०।

‡ छ० आ० ४, २, ५, २ (१भा० ७८८ पृ०) = ऋ० वे० ६, १, १७, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

क्यादिः "प्वादीनां ह्रस्वः (७, ४, ८०)", "इदन्तोमसि (७, १, ४६)"—इति मसदागमः]। कोदृशम्? "वृषणं" वर्षितारं कामानां "पृचु" पृतनासु सङ्ग्रामेषु "सासहिं" शत्रूणाम् अभिभवितारं "लोककृत्नु" लोकस्य स्थानस्य कर्त्तारं हरिश्रियं "हरिभ्याम्" अश्वाभ्यां "श्रयणीयं" सेव्यम् ["उ" शब्द एषः समुच्चये पादपूरणे वा]॥

"पृचु"-"पृत्सु"—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
येनज्योतीᳩष्यायवेमनवेमनवेचविवेदिथ ।

३ २ ३ १ २ २ ३ १ २
मन्दानोअस्यबर्हिषोविराजसि ॥ २ * ॥

हे इन्द्र! "येन" आत्मीयेन मदेन "आयवे" औवशेयाय † "मनवे" विवस्वतः पुत्राय च "ज्योतींषि" सूर्यादीनि वृत्रादिभिरावृतानि तदा रोध "विवेदिथ" अलम्भय प्रज्ञापितवान् प्रकाशितवानसीत्यर्थः; तेन मदेन "मन्दानः" मोदमानस्त्वम् "अस्य बर्हिषः" वृद्धस्य यज्ञस्य "विराजसि" विशेषेण दीप्यसे [यद्वा अस्येति तृतीयार्थे षष्ठी, अनेन बर्हिषा वृद्धेन मदेन हृष्यन् विराजसि विशेषेण दीप्यसे ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ६, १, १०, ५ ।

† 'आयवे—यजमानाय'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

२ ३ १ ३ २ १ ३र ३ १ २
तदद्याचित्तउक्थिनोनुष्टुवन्तिपूर्वथा॥

१ २ ३ १ २ ३ १ २
वृषपत्नीरपोजयादिवेदिवे॥ ३ *॥ १८

हे इन्द्र! "ते" त्वदीयं "तत्" प्रसिद्धं बलं "अद्याचित्" † अद्यापि ‡ "पूर्वथा" ¶ पूर्वस्मिन् काले इव "उक्थिनः" शस्त्रिणः स्तोतारः "अनुष्टुवन्ति" क्रमेण प्रशंसन्ति। स त्वं "वृषपत्नीः" वृषा वर्षन्तः पर्जन्याः पतिर्यासां तादृशीः "अपः" "दिवेदिवे" प्रतिदिवसं "जय" § स्वायत्तं कुरु॥ ३॥ १८

१ र र १ २
॥ हारिवर्णम्॥ तन्तेमदा२गृणीमसायि। वार्षणं

१ २ २ १ २ २ १ १ २
प। हुसासा३हो३म्। होवा३हायि। उलोका३कृ३।

१ २ २ १ २ ५र र २
होवा३हा। तुम। द्रा२यिवा२३४औहोवा। हरि

---

* ऋ० वे० ६, १, १८, १।

† "निपातस्य च (६, ३, १३६)"—इति वि०।

‡ 'चित्—इति पदपूरणः'—इति वि०।

¶ "दिक्शब्देभ्यः (५, ३, २७)"—इति था।

§ मन्त्रे जयति दीर्घान्तः, तत्र "द्व्यचोऽतस्तिङः (६, ३, १३५)"—इति दीर्घः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १११ १ १र र र
श्रियार२३४५म् ॥(१) येनज्योता२यिꣳषित्रापवायि। मा

२र १ २ २ १ २ २ १ २
नवेच। विवायिदी३था३। होवा३हायि। मन्दानो ३

२ १ २ २ १ ३ ५र र
आ३। होवा३हा। स्यव। हा२यिषा२३४औहोवा।

२ र १ १ १ १ १ १ र १
विराजसार ३ ४ ५ यि ॥(२) तदद्याचा२यित्तउक्थिनाः।

२ २२ २ १ २ २ १ २ २
आनुष्टुव। तिपूर्वा३था३। होवा३हायि। वृषापात्नी३ः।

१ २ २ १ ३ ५र र २ र
होवा ३ हायि। अपः। जा२या२३४औहोवा। दिवे

२ १ १ १ १
दिवा२३४५यि(३) ॥ ६ *॥ [१]

२र र र १ २ ३ ५ २
तन्तेमदाऔहोहायि। गार्णायिमा२३४सायि। वृ

१ ५ १ र र २ ३र ४र ५
षाणा२३४ꣳहायि। पृत्सूसासहिमुलोका३४। औहोवा।

१ २ ५ २ २ ५ २ १ २ १ ० २
इहार३४हायि। उरुवार३४कृ। त्नुमद्रि। वोहरिश्रा

३र ४र ५ १ २ ५ ३र २
३४। औहोवा। इहा२३४हायि। औहो३१२३४।

५र ५ २र र र र १ २
याम्। एहियाहा ॥(१) येनज्योता। औहोहायि।

---

० उ० गा० २प्र० २ख० ६सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ ५ २ १ ५ १ र
षीआया२३४वायि। मनावा२३४ई हायि। चविवेदिथम

र ५ ३र ४र ५ १ ३ ५ २ ३
न्दाना३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उक्ववा२३४

५ २ १ २ १ ० र १ ३र ४र ५ १ २
आ। स्यवर्हिं। षोविराजा३४। औहोवा। इहा२३४

५ ३र २ ५र ५
हायि। औहो३१२३४। सायि। । एहियाईहा॥(२)

२ रर र १ २ ३ ५ ११
तद्याचाऔहोहायि। ताउच्छा२३४ईनाः। अनूष्ट२३

५ १ र र २ ३र ४र ५ १ ३ ५
४हा। वन्तिपूर्वथावृषपा३४। औहोवा। इहा२३४हा

२ ३ ५ २१र२ १ ७र२ ३र
यि। उक्ववा२३४त्वीः। अपोज। यादिवेदा३४। औ

४र ५ १ २ ५ ३र २ ५र
होवा। इहा२३४हायि। औहो३१२३४। वायि। ए

५
हियाइहा(३)॥ १२ ॥ [२]

५ ४ २ ४ ५र ४ ५ १
॥ सौभरम्॥ तन्ता३यिमा३दङ्गृणीमसोवा। वृषणं

र १ ७ १ ३ ५ १
पृक्षुसासा२हायिमुलो२३। हो। का२३४कूः। त्वमद्रि

ऽ २ १ २ ५र र ५र ४
वः। हरा३यिहा३यि। आ२या२३४औहोवा॥(१) येना

० क० गा० १३प्र० १ष० १३मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

इ्योऽ२ती१षिक्र्या [illegible] । [illegible]

२३। हो। [illegible] । [illegible] । [illegible] ।

जा२सार३४औ्हो वा ॥ [illegible] [illegible] ।

ऋनुष्टु वन्तिपूर्वा [illegible] । हो । [illegible] । [illegible]

पोजया । [illegible] । [illegible] औहोवा । [illegible]

२३४५(३) ॥ १८ * ॥ १८

अथ तृतीयखण्डे — प्रथमा ।

श्रुधी हवं तिरश्च्या इन्द्र यस्त्वा सपर्यति ।

सुवीर्यस्य गोमतो रायस्पूर्धि महाँ असि ॥ १ ॥

हे इन्द्र ! यः "त्वा" त्वां "सपर्यति" [सपर्यतिः पूजाकर्मा] [illegible] हविर्भिः परिचरति । तादृशस्य "तिरश्च्याः" — [illegible] कस्य ऋषेरिमं 'हवं' स्तुतिनिमित्तमाह्वानं "श्रुधि" शृणु ।

---

* [illegible]

† "[illegible]" — इति वि० ।

‡ [illegible] = [illegible]

§ [illegible] — इति [illegible] ।

([illegible])

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ ५ २ १ ५ १ र
षोआया२३४वायि। मनावा२३४ई हायि। चविवेदिथम

र ५ ३र ४र ५ १ ३ ५ २ ३
न्दाना३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उरुवा२३४

५ २ १ २ १ ० र १ ३र ४र ५ १ २
आ। स्यबर्हिं। षोविराजा३४। औहोवा। इहा२३४

५ ३र २ ५र ५
हायि। औहो३१२३४। सायि। । एहियाइहा ॥(२)

२ रर र १ २ ३ ५ ११
तद्द्याचाऔहोहायि। ताउच्छा२३४ईनाः। अनूष्ट२३

५ १ र र २ ३र ४र ५ १ ३ ५
४हा। वन्तिपूर्वथावृषपा३४। औहोवा। इहा२३४हा

२ ३ ५ २१र२ १ ७र२ ३र
यि। उरुवा२३४त्नीः। अपोज। यादिवेदा३४। औ

४र ५ १ २ ५ ३र २ ५र
होवा। इहा२३४हायि। औहो३१२३४। वायि। ए

५
हियाइहा(३) ॥ १३ ॥ [२]

५ ४ २ ४ ५र ४ ५ १
॥ सौभरम् ॥ तन्ता३यिमा३दङ्गृणीमसोवा। वृषणं

र १ ० १ ३ ५ १
पृक्षुसासा२हायिमुत्ती२३। हो। का२३४कू। नुमद्रि

ऽ २ १ २ ५र र ५र ४
वः। हरा३यिहा३यि। आ२या२३४औहोवा ॥(१) येना

० क० गा० १३प्र० १ष० १६मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ४ ५र ४५ १ र र १०
इज्योइतीऽऽषिश्रायवोवा। मनवेचविवेदा २यियामन्दा

१ ३ ५ १ ५ २
२३। हो। नोर३४श्रा। स्यबर्हिषः। विराइहाइयि।

१ ३ ५र र ५४ २ ४ ५ ४ ५
जा२सा२३४औहोवा॥(२) तदाइद्याइचित्तउक्थिनोवा।

१ र १० १ ३ ५ १
अनुष्टुवन्तिपूर्वा २थावृषा२३। हो। पा२३४ती:। अ

र र ५ २ १ ३ ५र ० ३
पोजया। दिवेइहाइयि। दा२यिवा२३४औहोवा। ऊ

१ १ १ १
२३४५(३)॥ १८ *॥ १८

अथ तृतीयतृचे† —प्रथमा।

३ १ २र ३ २उ ३ १ २ ३ १ २
श्रुधीहवन्तिरश्च्याइन्द्रयस्त्वासपर्यति।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
सुवीर्यस्यगोमतोरायस्पूर्द्धिमहाँऽऽअसि॥ १‡॥

हे इन्द्र! यः "त्वा" त्वां "सपर्यति" [सपरशब्दः कण्ड्वादिः¶ हविर्भिः परिचरति। तादृशस्य "तिरश्च्याः"—एतन्नामकस्य ऋषेर्मम "हवं" स्तुतिभिस्त्वद्विषयमाह्वानं "श्रुधि" शृणु।

* उ० गा० १८प्र० १ख० १८सा०।

† 'तैरश्च तृतीयमुक्थ्याम्'—इति वि०।

‡ छ० आ० ४, २, १, ५ (७०० पृ०) = ऋ० वे० ६, ६, २०, ५।

¶ अतः "कण्ड्वादिभ्यो यक् (३, १, २७)"—इति यकि रूपमिति भाव।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

श्रुत्वा च हे इन्द्र! त्वं "सुवीर्यस्य" शोभन-वीर्योपेतस्य [यद्वा, वीरे पुत्रे भवं वीर्यं, सुपुत्रवतः] "गोमतः" गवादि-पशुमतः "रायः" धनस्य दानेन अस्मान् "पूर्द्धि" पूरय। एतत्सामर्थ्यं कुतइत्यतआह—त्वं "महान्" गुणाधिकः श्रेष्ठश्च "असि" भवसि खलु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३१२ ३ १२३१ २र
यस्तइन्द्रनवीयसीङ्गिरम्मन्द्रमजीजनत्।

३ १२ ३१२३ २ ३ १२३१२
चिकित्विन्मनसन्धियम्प्रत्नामृतस्यपिप्युषीम्॥ २ * ॥

हे "इन्द्र!" "यः" यजमानः "नवीयसीं" नवतरां † पुनःपुनः क्रियमाणतया "मन्द्रां" मदकरीं "गिरं" स्तुति-लक्षणां वाचं "ते" त्वदर्थम् "अजीजनत्" उदपीपदत् अकार्षी-दित्यर्थः। तस्मै "स्तोत्रे" त्वं "प्रत्नां" पुरातनीम् ‡ "ऋतस्य" सत्यस्य ¶ सम्बन्धि [यद्वा तृतीयार्थे षष्ठी (२, ३, ६३)] सत्येन "पिप्युषीं" प्रवृद्धां ["सिलङ्गयोश्च (६, १, २९)"—इति प्यायतेः पी-भावः] तादृशः "चिकित्वित् मनसं" ['कित ज्ञाने' क्वसो रूपम्, आकारस्येकारश्छान्दसः] चिकित्वांसि ज्ञानानि

* ऋ० वे० ६, ६, ३०, ६।

† 'नवीयसीं—नवतरां मृदुपदवर्णसन्दोहारचणयुक्ताम्'—इति वि०।

‡ 'ऋग्यजुःसामलक्षणाम्'—इति वि०।

¶ 'ऋतस्य पिप्युषीं—ऋतो यज्ञः अथवा ऋतमन्नम् अथवा ऋतः प्रजापतिः अथवा ऋतं सत्यं परं ब्रह्म, तस्य पिप्युषीं पोषणसमर्थाम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सर्वेषां हृदयानि ययेति अभयङ्कियमाणं यत्तव रक्षणं तत् सर्वेषां हृदयं प्रज्ञापयतीति । ततः अतीन्द्रियार्थदर्शिकं "धियं" त्वदीयं रक्षणाख्यं कर्म तस्मै कुरु ॥

"यस्त इन्द्र"-"इन्द्र यस्ते"—इति व्यत्ययेन पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २   ३ १र   २ १ १ ३   १ २ ३ १
तमुष्टवामयङ्गिरइन्द्रमुक्थयानिवावृधुः ।
३ १ २ ३ १   ३ १ २
पुरूण्यस्यपौꣳस्यासिषासन्तोवनामहे ॥ ३ * ॥ १९

॥ इति द्वितीयः प्रपाठकः ॥

ऋषयः "तम्" परस्परमाहुतं पूर्वोक्तलक्षणम् "उ"—इत्यवधारणे तमेव "इन्द्रम्" "स्तवामः" स्तुतिभिः स्तुमः "यम्" इन्द्रं "गिरः" अस्माकं स्तुतयः "उक्थ्यानि" शस्त्राणि च "वावृधुः" प्रावर्धयत् तं स्तुमः; ततो वयम् "अस्य" इन्द्रस्य "पुरूणि" बहूनि "पौंस्याणि" वीर्याणि "सिषासन्तः" ['षण सम्भक्तौ' सनीड्भावपक्षे आत्त्वे कृते रूपं. "सनोतेरनः (८, ३, १०८)"—इति सांहेतिक षत्वम्] तानि वीर्याणि सम्भक्तुमिच्छन्तः सन्तो "वनामहे" तमिन्द्रं स्तुतिभिः सम्भजामहे ॥ ३ ॥

---

* ऋ० वं० ६, ६, २१, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ र २ ४ ५ ४ ५ २ १ २ १
॥ तैरश्च्यम् ॥ अधीहा३वन्तिरश्चिया:। इन्द्रायत्त्वा।

२ १ २ १ ५र ३ १ २ ५ १
सपर्य्यता२३४यि। सुवी। रिया। स्या२३४गो। मा

१ २ २ २ ४
ता२:। रायास्पृर्द्धी३। हा३हायि। महा५ऽश्रसी ॥(१)

५ २ ४ ५ ४र ५ २ १ २ १ २ ३र
यस्त्वा३यिन्द्रनवीयसायिम्। गिराम्मन्द्राम्। अजो

२ १ ५ ३ १ २ ५ १
जना२३४त्। चिकि। त्विन्मा। ना२३४साम्। धाया

१ २ २ २ ४
२म्। प्रत्नामात्ती३। हा३हा। स्यपा५ऽयिष्युषीम् ॥(२)

५ २ ४र ५ ४ ५ २ १ २ १ २ ३र २ १
तमुष्टा३वामयङ्गिरा:। इन्द्रामुक्था। निवावृधू२३४:।

५र ३ १ २ ५ १ १ २
पुरू। णिया। स्या२३४पौ। साया२। सिषासान्ता३:।

२ २ ४ ४
हा३हायि। वनाप्रमहायि। हो५ई डा३) ॥ ७ *॥ [१]

२ र रर १ २ ३
॥ वारवन्तीयम् ॥ अधीहवाऔहोहायि। ताइरश्चा२३

५ २ र १ ५ १र र
४या:। इन्द्रयस्त्वासपर्य्यातो२३४हायि। सुवीर्य्यस्यगो

---

* ऊ० गा० २प्र० २ख० ७सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ३र४३ ५ १ १ ५ २ १ ५
मा३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उज्ज्वा२३४ता:।

१र १ २र १ ७ र १ ३र ४र ५ १ १
रायस्पू। धायिमहा२ं आ३४। औहोवा। इहा२३४

५ ३र २ ५र ५ २
हायि। औहो३१२३४। सायि। एहिया६हा॥(१) य

र र १ २ १ ५ २
स्तइन्द्राऔहोहायि। नावीया२३४सायिम्। गिरन्म

र र १ ५ १ १ ३र
न्द्रामजीजानो२३४हायि। चिकित्विन्मनसन्धा३४। औ

४र ५ १ १ ५ २ ० ५ २ १र २
होवा। इहा२३४हायि। उज्ज्वा२३४याम्। प्रत्नाम्ट!

१ ७ २ ३र ४र ५ १ ३ ५ ३र २
तास्यपिप्यू३४। औहोवा। इहा२३४हायि। औहो

५र ५ २ र र १ २
३१२३४। षीम्। एहिया६हा॥(२) तमुष्टवाऔहोहा

१ ५ २ र र १
यि। मायज्ञा२३४यिरा:। इन्द्रमुक्थानिवावार्धौ२ ३४

५ १ र र २ ३र ४र ५ १ ३
हायि। पुरूण्यस्यपौं२सा३४। औहोवा। इहा२३

५ २ ३ ५ २ १र २ १ ० र २ ३र
४हायि उज्ज्वा२३४या। सिषास। तोवनामा३४। औ

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४र ५   १ २   ५   ३र २   ५र
होवा। इहा२३४हायि। औहो३१२३४। हायि। ए

५   ४
हियाइहा। होपूई। डा(३) ॥ १४ * ॥ [२] १९

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य चतुर्थाध्यायस्य

षष्ठः खण्डः † । ६ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ ४ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-

प्रकाशे उत्तराग्रन्थे चतुर्थोऽध्यायः ‡ ॥

---

* ज० गा० १३प्र० १अ० १४गा० ।

† 'तृतीयखण्डः समाप्तः' इति वि० ।

‡ द्वितीयश्च प्रपाठकः समाप्तः'—इति वि० मूल-पदकारादि-सम्मतश्चेति-भ्रम् ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यस्य निश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममे, तमहं वन्दे विद्यातीर्थं-महेश्वरम् ॥ ५ ॥

॥ अथ पञ्चमाध्यायः आरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे प्रतआश्विनीरिति† त्र्यचं प्रथमं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा—

२ ३ १ २ ३ १ २
प्रतआश्विनीःपवमानधेनवो
२ १ २ २ १ २ ३ १ २
दिव्याअसृग्रन्पयसाधरीमणि ।
१र २र३ १ २ ३
प्रान्तरिक्षात्स्थाविरीस्तेअसृक्षत
१ २ ३ १ २ ३ १ २
येत्वामृजन्त्यृषिषाणवेधसः ॥ १ ‡ ॥

हे "पवमान" सोम! "ते" तव "आश्विनीः" व्याप्ताः ['अशू व्याप्तौ (स्वा० आ०)' तस्मादौणादिको विनिः, ततोऽण्, व्यत्ययेनाद्युदात्तः] "धेनवः" प्रीणयित्र्यः "दिव्याः" दिवि भवाः

* 'अथ चतुर्थस्याद्दशरारभ्यते द्वितीयस्त्रिरात्रः । प्रस्तुतच्छन्दाः प्रथमस्त्रिरात्रः । अथोत्तरस्य छन्दांसि बृहन्ति जगत्यः प्रतिपदः, जगती-स्थाने त्रिष्टुभः, त्रिष्टुभां गा यत्र्यः'—इति वि० ।

† "एषा चतुर्थस्य प्रतिपत्"—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ३, १२, ४ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

दिवः पतन्त्यो धाराः "पयसा" युक्ताः* "धरीमणि" धारके द्रोणकलशे "प्र असृग्रन्" गच्छन्ति "ये" "वेधसः" विधातारः ऋत्विजः हे सोम! "ऋषिषाण" ऋषिभिः सम्भक्तत्वात् "त्वा" त्वाम् "मृजन्ति" अभिषुण्वन्ति, "ते" वेधसः "स्थाविरीः" स्थविरा धारा"‡ "अन्तरिक्षात्" सकाशात् "प्र असृक्षत" पात्रं प्रति सृजन्ति ॥

"धेनवे"-"धीजुवो"—इति पाठौ, "प्रान्तरिक्षात्स्थाविरीस्तेअसृक्षत"-"प्रातऋषयःस्थाविरीरसृक्षत"—इति च॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

० २ ३ १ २ ३ १ २
उभयतःपवमानस्यरश्मयो
३ १ २ ३ १र २र ३ १ २
ध्रुवस्यसतःपरियन्तिकेतवः ।
१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३
यदीपवित्रेअधिमृज्यतेहरिः
२ ३ १र २र ३ १ २
सत्तानियोनौकलशेषुसीदति ॥ २ ¶ ॥

"पवमानस्य" पूयमानस्य "ध्रुवस्य" स्वयमविचलितस्य "सतः" विद्यमानस्य सोमस्य "केतवः" प्रज्ञापका रश्मयः "उभयतः" इतश्चामुतश्च "परि यन्ति" परितो गच्छन्ति अभिषव-

* 'पयसा—तृतीयैकवचनमिदं प्रथमाबहुवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् पयांसि'—इति वि०। † 'धरीमणि—यज्ञ'—इति वि०।

‡ 'स्थाविरीः स्थिराः स्थूला वा स्थविरीर्वा गावः रश्मयः'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ७, ३, १३, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

समये एवं भवति । "यदि" यदा "पवित्रे"* दशापवित्रे "हरिः" हरितवर्णोऽयं सोमः "अधि मृज्यते" तदानीं "सत्ता" सदनशीलोऽयं "योनौ"† योनिषु स्थानेषु "कलशेषु" द्रोणकलशादिषु पात्रेषु "निषीदति" निषण्णो भवति ॥

"योनौ"—"योना"—इति च पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २
विश्वाधामानिविश्वचक्षऋभ्वसः

३ १ २ ३ १२ २२ ३ १ २
प्रभोष्टसतःपरियन्तिकेतवः ।

३ १ २ ३ १ २ ३
व्यानशीपवसेसोमधर्मणा

२ ३ १ २ ३ १ २
पतिर्विश्वस्यभुवनस्यराजसि ॥ ३ ‡ ॥ १

हे "विश्वचक्षः" सर्वस्य द्रष्टः ! सोम ! "प्रभोः" परिवृढस्य "सतः" "ते" तव "ऋभ्वसः" "[ऋभ्वा"—इति महन्नामसु¶ महान्तः "केतवः" रश्मयः "विश्वा" विश्वानि सर्वाणि

* 'पवित्रे अधि'—सप्तम्येकवचनमिदं पञ्चम्येकवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्, 'पवित्रादधि'—इति वि० ।

† 'नितरां योनिर्नियोनिः, अथवा नीचैः स्थिता पवित्रस्य योनिर्नियोनिः, तस्मिन् नियोनौ'—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ३, १९. ५ ।

¶ सायणमतेऽदःपदं निघण्टौ महन्नामसु (३. ३) पाठभेदेन पठ्यते । विवरणकारस्तु 'ऋभ्वसः—प्रभूतस्य'—इति व्याचष्टे ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"धामानि" तेजः-स्थानानि देव-शरीराणि* "परियन्ति" परितो गच्छन्ति प्रकाशयन्तीत्यर्थः। हे "सोम!" "व्यानशी" व्यापनशीलस्त्वं "धर्मणा" धारकेण रसनिष्यन्देन "पवसे" पूयसे। किञ्च "विश्वस्य भुवनस्य" "पतिः" स्वामी त्वं "राजसि" ईश्वरो भवसि† ॥

"प्रभोष्टेसतःपरियन्ति"-"प्रभोस्तेसतःपरियन्ति"—इति पाठौ, "व्यानशी"-"व्यानशि"—इति, "धर्मणा"-"धर्मभिः"—इति च ॥ ३ ॥ १

॥ लौशाद्यम् ॥ प्रतआश्वि। नीःपवमा२३। ना३धे नवः। दिव्याअस्थ। ग्रन्पयसा२३। धा३रीमणि। प्रान्तरिच्चात्। स्थाविरीस्ते२३। अा३स्टत्तत। येत्वाम्टजा। तिक्र्पिषा२३। णवा३यिधा५स्वा६५६ः ॥(१) उभयतः। पवमाना२३। स्या३रश्मयः। ध्रूवस्यस। तः परिया२३। ती३केतवः। यदीपवि। त्रेअधिमा२३।

* 'विश्वा धामानि—विश्वानि स्थानानि जन्मानि नामानि वा'—इति वि०।

† 'राजसि—दीप्यसे शोभसे वा'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ २र ३ ५ ३ २र ३ ५ १र १ २
ज्या३तेच्चरिः । सुत्तानियो । नौकलशा२३४यि । षुसा३

३ २र ३र५र १
यिदा५ता६५६यि ॥(२) विश्वाधामा । निविश्वचा २३ ।

४ २ ३ ५ ३ २र ३र ५ १ ४ २र ३ ५
स्वा३क्राभ्वसः । प्रभोष्टेस । तःपरिया२३ । तौ३केतवः ।

२ २र ३ ५र १ र ४ २ १ ५र ३ २ ३ ५
वियानशो । पवसेसो२३ । मा३धर्मणा । पतिर्विश्वा ।

१ २ ४
स्यभुवना२३ । स्यरा३जा५सा६५६यि(३) ॥ २ * ॥ [१]

अथ द्वितीयसूक्ते—प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ १र २र १ २
पवमानोअजीजनद्दिवश्चित्रन्नतन्यतुम् ।

१ २ ३ २ ३ २
ज्योतिर्वैश्वानरंबृहत् ॥ १ † ॥

"पवमानः" पूयमानः सोमः "बृहत्" महत् "वैश्वानरं" वैश्वानराख्यं "ज्योतिः" तेजः "दिवः" द्युलोकस्य "चित्रं" विचित्रं "तन्यतुं न" अशनिमिव "अजीजनत्" अजनयत् ॥ १ ॥

---

* ऊ० गा० ८प्र० २ख० २सा० ।

† छ० आ० ५, १, ५, ८ (२भा० ३८ पृ०)=ऋ० वे० ७, १, ११, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१२ ३१२३१२१ ३ ३२
पवमानरसस्तवमदोराजन्नदुच्छुनः।
२३ २
विवारमव्यमर्षति॥२*॥

हे "राजन्" दीप्यमान! "पवमान" पूयमान! सोम! "तव" त्वदीयः "मदः" मदकरः "अदुच्छुनः"† रक्षोवर्जितः "रसः" "अव्यम्" अविमयं "वारं"‡ वालं दशापवित्रम् "वि अर्षति" अभिगच्छति॥

"पवमानरसस्तव"-"पवमानस्यतेरसः"—इति पाठौ॥२॥

अथ तृतीया।

१२ ३२३१३१२ ३२
पवमानस्यतेरसोदक्षोविराजतिद्युमान्।
२ ३ २ ३ २र३२
ज्योतिर्विश्वꣳस्वर्दृशे॥३¶॥२

हे सोम! "पवमानस्य" "ते" त्वदीयः "रसः" "दक्षः"§ "द्युमान्" दीप्तिमान्‖ "विराजति" प्रकाशते**। न केवलं

---

* ऋ० वे० ७, १, २१, २।

† 'दुच्छुनः दुष्टजनः, न दुच्छुनः अदुच्छुनः'—इति वि०।

‡ 'विवारं—वि-अन्तरिक्षेण, वारं=याम्मम्'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ७, १, २१ ३।

§ 'दक्षः शीघ्रगामी, अथवा दक्षरक्षणक्रियायाः कर्म'—इति वि०।

‖ 'द्युमान् द्युलोकवान्'—इति वि०।

** 'विविधं दीप्यते शोभते वा'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

स्वयमेव प्रकाशते किन्तु "विश्वं" व्याप्तं *"स्वः" सर्वं "ज्योतिः" तेजः "दृशे" द्रष्टुं करोतीति शेषः† ॥

"पवमानस्यतेरसः"-"पवमानरसस्तव"—इति पाठौ ॥३॥२

१ २र र १ २
॥ सऽहितम् ॥ पवमानोअ। जा२यजनात्। दि

१ २ १ १ २
वा२ः। चा२३यित्राम्। नता२न्यात्नम्। ज्यो२३तीः।

१ ७ २ ५
वा२यिश्वा। नरा२३म्। हाउवा३। ब२३४हात् ॥(१)

१ २र १ २ १ २ १
पवमानर। सा२स्तवा। मदो२। रा२३जान्। अ

१ २ १ ०
दू२च्छूनाः। वा २ ३ यिवा। रा२मा। व्यमा २ ३।

२ ५ १ २र १
हाउवा३। षा२३४ती ॥(२) पवमानस्य। ता२यिरसाः।

२ १ १ १ १
दक्षो२। वा२३यिरा। जता२यिद्यूमान्। ज्यो २ ३

२ १ ७ २
तीः। वा२यिश्वाम्। सुवा२३। हाउवा ३। द२३४

५
शे(३) ॥ १२ ॥ [१]

---

* 'विश्वं सर्वम्'—इति वि०।

† 'स्वर्दृशे—स्वर्गलोकस्य गमनाय; न केवलं स्वर्गलोकस्य, सर्वस्य जगतो दर्शयिता—इत्यर्थः'—इति वि०।

‡ ऊ० गा० १२प्र० १ख० १२सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र १ २ १ र २ १
॥ जराबोधीयम् ॥ पवमानोवा । आजीजनात् ।
२ २ २ १ र २
दिवाश्चार२३यिचाम् । नतन्यातूम् । ज्योतायिर्वा१यि
४ऽ ५ ३ २ २ र १ २
श्चार२३ना । रम् । बृहो३४५ई । डा ॥(१) पवमानोवा ।
१ २ १ २ १ २ १ २
रासस्तवा । मदोरार२३जान् । अदुच्छूनाः । विवारा
४ऽ ५ ३ २ २ र १
१मार३व्याम् । अ । षतो३४५ई । डा ॥(२) पवमानो
१ १ र २ १ २ १ २ १
वा । स्यातेरसाः । दच्चोवार२३यिरा । जतिद्युमान् ।
र २ ४ऽ ५ ३ २
ज्योतायिर्वा १ यिश्वा २ ३ऽसूऽ । वः । दृशो ३ ४ ५ ई ।
डा(३) ॥ ८ * ॥ [२]

५ २ ४र ५र १
॥ औपगवोत्तरम् ॥ पवमा३नोअजीजनात । दिवश्चि
२र १
त्रन्नतन्यतूम् । ज्योतीं२ । ह्वौं२ । ऊवा २ ३ यि ।
२ ५ २ १ २ ५ २ ४ ५ १ र
वा३४यिश्वा । नरम्बृहात् ॥(१) पवमा३नरसस्तवा । मदो
र २ १ २
राजन्नदुच्छुनाः । विवौं२ । हौं२ । ऊवा२३यि । रा

* ऊ० गा० १८प्र० १ख० १८सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २ १ २ ५ ५ ४ ५र १ र
३४मा। व्यमर्षातायि ॥(२) पवमा३नस्यतेरसाः। दक्षो

र २र १
विराजतिद्युमान्। ज्योतौ२। द्यौ२। ऊवा२३यि।

२ ५ २ १ २ र १ २
वा३४यिश्वाम्। सुवर्दृशायि। ऐ। हा२ए२३। हिया

५र र २ १२ ११११
३४औहोवा। ए३। उपा३१२३४५(३)॥ ८ *॥ [३] २

अथ प्रयद्गावइति षडृचं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा।

२उ ३१ २र ३२ ३२ ३ १२
प्रयद्गावोनभूर्णयस्त्वेषाअयासोअक्रतुः।

१ २ ३ २उ ३१२
घ्नन्तःकृष्णामपत्वचम्॥ १ †॥

"यत्" ये अभिषुताः सोमाः "गावः न" उदकानीव [तानि यथा तूर्णमधः पतन्ति तद्वत्; गाव एव वोपमीयन्ते, ता यथा स्वं गोष्ठं प्रत्याशु गच्छन्ति तद्वत्; अथवा गावः स्तुतिवचनाः यथा स्तुत्यं प्रति क्षिप्रं प्राप्नुवन्ति तद्वत्], "भूर्णयः" क्षिप्राः, "त्वेषाः" दीप्ताः "अयासः" अयाः गमनशीलाः, "कृष्णं" कृष्णवर्णम् "अपत्वचम्" अपकृष्टां त्वचं "घ्नन्तः" विनाशयन्तः, ईदृग्भूता ये सोमाः "प्र अक्रमुः" तां स्तुम इति शेषः॥

"यत्"-"ये"—इति पाठो॥ १॥

* ऊ० गा० १८प्र० १ख० ९मा०।

† ऋ० षा० ६, १, १, ५ (२भा० ४७पृ०)=ऋ० वे० ९, ८, २१, १

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

२ १२ ३२ ३१२३ ३क २र
सुवितस्य वनामहेऽति सेतुं दुराय्यम् ।
३ २ ३१ २ ३२
साह्याम दस्युमव्रतम् ॥ २* ॥

"सुवितस्य"† शोभनं प्राप्तस्य सोमस्य सम्बन्धिनम् "अति-सेतुम्"‡ रक्षोविषयं बन्धनं "वनामहे"¶ सोमकर्त्तृकं रक्षसां बन्धनं स्तुमइत्यर्थः । कीदृशम् ? "दुराय्यम्" दुष्प्रापणीयम् § किञ्च "अव्रतम्" यज्ञादि-कर्म-रहितं "दस्युं"‖ शत्रुं "साह्याम" अभिभवेम ॥

"दुराय्यं"-"दुराव्यं","साह्याम"-"साह्वांस"—इति पाठाः॥२॥

अथ तृतीया ।

२ ३१२ २ ३१र २र २ १२
शृण्वे वृष्टेरिव स्वनः पवमानस्य शुष्मिणः ।
१२ ३१२३ २
चरन्ति विद्युतो दिवि ॥ ३** ॥

"शृण्वे" श्रूयते । कः ? "स्वनः" । किमिव ? "वृष्टेः"

---

* ऋ० वे० ६, ८, २१, १ । "मनामहे"—इति च तत्र क्वचित् पाठः ।

† 'सुवितस्य—अभिषुतस्य'—इति वि० ।

‡ 'अतिसेतुं—मर्य्यादां त्यक्त्वा अतिश्रद्दधानतया'—इति वि० ।

¶ 'वनतिः स्तुतिकर्मा, स्तुतिं कुर्मः'—इति वि० ।

§ 'दुराय्यं—दुर्वार्यम्, अथवा दुराप्यं दुम्साध्यम्'—इति वि० ।

‖ 'व्रत-वर्जितम्'—इति वि० ।

** ऋ० वे० ६, ८, २१, ३ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वर्षणस्य स्वनइव [तस्य यथा महान् स्वनः श्रूयते तद्वत् प्रभूत-रस-पात-समये श्रूयते]। कस्य स्वन इति? तत्राह—"पवमानस्य" पूयमानस्य "शुष्मिणः" बलवतः तस्यैव "विद्युतः" दीप्तयः* "दिवि" अन्तरिक्षे चरन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ २उ ३ १ २ ३ १ २
आपवस्वमहीमिषङ्गोमदिन्दोहिरण्यवत् ।

१ २ ३ २ १
अश्ववत्सोमवीरवत् ॥ ४ † ॥

हे "इन्दो!" "सोम!" अभिषुतः त्वं "महीम् इषम्" महदन्नम् "आ पवस्व" ‡। कीदृशम् अन्नम्? "गोमद्" गोभिर्युक्तम्, "हिरण्यवत्" सुवर्णोपेतम्, "अश्ववत्" अश्वोपेतम्, "वीरवत्" पुत्रयुक्तम् ॥

"अश्ववत्सोमवीरवत्"-"अश्वावद्वाजवत्सुतः"—इति पाठौ॥४॥

---

* 'विद्यतः—विद्युत्संयुक्तस्य'—इति वि० ।

† ऋ० वे० ९. ८, ३१, ४ ।

‡ 'आपवस्व महीमिषम्'—आभिमुख्येन पवस्व महीमिषम् महतीमिषं वृष्टिमन्नं वा'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ पञ्चमी।

१ २ ० २ ३ १ २र
पवस्वविश्वचर्षणआमहीरोदसीपृण।

३ २उ ३ २ ३ १ २
उषाःसूर्योनरश्मिभिः॥ ५ *॥

हे "विश्वचर्षणे" विश्वस्य द्रष्टः सोम! स त्वं "पवस्व" क्षर रसम्। तथा कृत्वा तेन रसेन "मही"+ "रोदसी" द्यावापृथिव्यौ "आ पृण" आ पूरय। "उषः" उषसः [एकदेशवाचिनोषः-शब्देनाहान्युपलक्ष्यन्ते तत्प्राधान्यात्] अहानि "रश्मिभिः" "सूर्योन" सूर्यइव॥

"पवस्वविश्वचर्षणे"-"पवस्वविश्वचर्षण"—इति पाठौ॥ ५॥

अथ षष्ठी।

१ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २
परिनःशर्मयन्त्याधारयासोमविश्वतः।

१ २ ३ १ ० ० १ २
सरारसेवविष्टपम्॥ ६ ‡॥ ३

हे सोम! "नः" अस्मभ्यं "शर्मयन्त्या" सुखयन्त्या धारया¶ "विश्वतः" सर्वतः "परि सरा" परिसर परिचर। "रसेव"

* ऋ० वे० ६, ८, ३१, ५।

+ 'मही—महती'—इति वि० महत्यौइत्यर्थः।

‡ ऋ० वे० ६, ८, ३१, ६।

¶ 'शर्मयन्त्या—शर्म-सुखं, तद्भावयन्त्या धारया'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

रमेनेव "विष्टपं" भूलोकं* [यद्वा रसा नदी स्थानं सा प्रवणरूपमिव] ॥

"परिमः"-"परिणः"—इति पाठौ ॥ ६ ॥ ३

इति सामवेदार्थ-प्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य पञ्चमाध्यायस्य प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय खण्डे —

आशुरर्षेति षड्टचं प्रथमं सूक्तम्, तत्र प्रथमा ।

३ १२ ३१२ ३१२ ३ २ १ २

आशुरर्षबृहन्मतेपरिप्रियेणधाम्ना ।

१ २ १ २उ ३ १२

यत्रदेवाइतिब्रवन् ॥ १ † ॥

हे "बृहन्मते" ‡ महामते सोम ! "प्रियेण" देवानां प्रियतमेन "धाम्ना" शरीरेण ¶ "धारया" "आशुः" शीघ्रः सन्

---

* 'विष्टपं स्वर्गं लोकम्,—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, ८, २९,१ । "ब्रुवन्"—इति मु०पाठः, ऋग्वेदे च क्वचित् पाठः ।

‡ 'बृहन्मते—बृहद्बुद्धे'—इति वि० ।

¶ 'परिप्रियेण—परि समन्तात् प्रियेण धाम्ना प्रियेण स्थानेन'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"पर्य्यर्ष" परिगच्छ, "यत्र" "देवाः" इन्द्रादयः वर्त्तन्ते—"इति" "ब्रवन" उच्चारयन्, तं देशं गच्छामीति ब्रुदन्नित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ १र २र ३ १ २ ३२३१२
परिष्कृण्वन्ननिष्कृतञ्जनाययातयन्निषः ।
३२ ३१ २र
वृष्टिन्दिवःपरिस्रव ॥ २ * ॥

"अनिष्कृतम्" असंस्कृतम् † यजमानं स्थानं वा "परिष्कृण्वन्" संस्कुर्वन् "जनाय" "इषः" अन्नानि "यातयन्" ‡ निर्गमयन् "दिवः" अन्तरिक्षात् "वृष्टिं" ¶ "परि स्रव" ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २उ ३१र २र ३ १ ९ १२३२
अयउंसयोदिवस्परिरघुयामापवित्रआ ।
१ २ ३ १ २र
सिन्धोरूर्म्माव्यक्षरत् ॥ ३ § ॥

"सः" "अयं" सोमः "पवित्रे आ" सिच्यमानः [—इति

---

* ऋ० वे० ९, ८, २९, २ ।

† 'अनिष्कृतम्—आभिमुख्येन निष्कृतम्'—इति वि० । इह लेतविस्मयमय नञर्थे आभिमुख्यं कुतो लभ्यतइति ।

‡ 'यातयन्'—प्रापयन्—इति वि० ।

¶ मुद्रित-मूले तु "वृष्टिम्"—इति पाठः ऋग्वेदेपि तथा ।

§ ऋ० वे० ९, ८, २९, ३ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

शेषः *] "सिन्धोः" जलस्य † "ऊर्मा" ‡ ऊर्मौ सङ्घाते "वि अचरन्" विविधं चरति। स इत्युक्तम्, कः? इत्याह— "यः" "दिवस्परि" द्युलोकस्योपरि "रघुयामा" लघुगमनः ¶ देवप्राप्तौ, सोयमिति सम्बन्धः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी।

३ १ २ ३ २ ३ २३ ३ १ २३ १ २
सुतएतिपवित्रआत्विषिन्दधानओजसा।
३ १ २ ३ १ २
विचक्षाणोविरोचयन् ॥ ४ § ॥

"सुतः" अभिषुतः सन् "पवित्रे" दशापवित्रे ["आ" —इत्यनर्थकः] "ओजसा" बलेन "शीघ्रम्" "एति" गच्छति। कीदृशः सन्? "त्विषिं" दीप्तिं "दधानः" धारयन्, "विचक्षाणः" सर्वं पश्यन्, ‖ "विरोचयन्" दीपयंश्च; किम्? देवानिति शेषः ॥ ४ ॥

---

* 'पवित्रे—अधिकरण-सप्तम्यषा; पवित्रे अधिकरणभूते। आ-इत्ययमुपसर्गः अचरदित्याख्यातेन सम्बन्धयितव्यः; आ अचरत्'—इति वि०।

† 'सिन्धोः—समुद्रस्य नदीनाञ्चोदकस्य वा'—इति वि०।

‡ 'ऊर्मयः सङ्घाताः'—इति वि०। ऊर्मा इति तूर्म्मिशब्दस्य सुपां सुलुगिति सुपो डादेशे टि-लोपे रूपम्।

¶ 'रघुशब्दो लघुवाची'—इति वि०।

§ ऋ० वे० ९, ८, २९, ४।

‖ 'विचक्षाणः—विविधं पश्यमानः स्वयं वा विश्वं जगत् पश्यमानः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ पञ्चमी।

३ १२ ३२३ १२ ३१२ ३१
आविवासन्परावतोअथोअर्वावतःसुतः।

१२ ३११
इन्द्रायसिच्यतेमधु ॥ ५ * ॥

"सुतः" अभिषुतः सोमः "परावतः" [दूरनामैतत् †] दूरस्थान् "अथो" ‡ अपिच "अर्वावतः" अन्तिकस्थांश्च ¶ देवान् "आ विवासन्" रसेन परिरक्षणायेत्यर्थः। "इन्द्राय" इन्द्रार्थम् "मधु" मधुसदृशः सोमः "सिच्यते"॥ ५॥

अथ षष्ठी।

२ १२ ३१२ ३१२
समीचीनाअनूषतहरिᳪहिन्वन्त्यद्रिभिः।

२३ १२ ३११
इन्दुमिन्द्रायपीतये ॥ ६ § ॥ ४

"समीचीनाः" सम्यगञ्चिताः सङ्गताः स्तोतारः ‖ "अनूषत" स्तुवन्ति किञ्च सोमं "हरिं" हरितवर्णं "हिन्वन्ति"

---

* ऋ० वे० ६, ८, २९, ५।

† "परावतः"—इति निघण्टौ तृतीय-षड्विंशे दूरनामसु पञ्चमत्वेन पाठात्।

‡ "अथ उ"—इति वि०।

¶ अन्तिक नामसु "अर्वाके"—इति पाठात् (निघ० २, १६, ८)।

§ ऋ० वे० ६, ८, १८, ६। "योमावृतस्यसीदत"—इति नव तृतीयः पादः।

‖ 'समीचीनाः—आसन्नवर्त्तिनः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

प्रेरयन्ति गमयन्ति "अद्रिभिः" ग्रावभिः । किमर्थं हिन्वन्ति ? "इन्दुं" सोमम् "इन्द्राय" इन्द्रस्य "पीतये" पानाय ॥ ६ ॥ ४

अथ तृचात्मके द्वितीयसूक्ते—प्रथमा ।

२ १　२ २ ३ १ २ ३ १ २　२ २ ३ १ २

हिन्वन्तिसूरमुस्रयःस्वसारोजामयस्पतिम् ।

२ १　१२ २ १ २

महामिन्दुम्महीयुवः ॥ १ * ॥

"उस्रयः" कर्मार्थं निवसन्त्यः सर्वत्र गन्त्र्य इत्यर्थः, "जामयः" एकस्याः पाणेः उत्पन्नत्वात् परस्परं बन्धुभूताः, "स्वसारः" [अङ्गुलि-नामैतत् (निघ० २, ५, १३)। सुष्ठु कर्मसु प्रेर्यन्ते ऋत्विग्भिरिति स्वसारः] अङ्गुलयः, "महीयुवः" सोमाभिषवं कामयमानाः सन्तः "सूरं" सुवीर्यं [सोमे पीते वीर्यं भवतीति ; शोभनं वीर्यं कारणं वा, सर्वेषां कर्मणि प्रेरकं वा, तादृशम्] "पतिम्" सर्वस्य स्थावर-जङ्गम-जातस्य स्वामिनं, यस्माद् देवार्थमिज्यतेऽतएव "महाम्" देवेभ्यो दीयमानत्वेन महान्तं मंहनीयं वा "इन्दुम्" ग्रहेषु स्यन्दमानं सोमं "हिन्वन्ति" प्रेरयन्ति ["हिवि प्रीति-गत्योः (भ्वा० प०)"—इति धातोरेतद्रूपं स्वादि] † ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ७, १, १, १ ।

† 'हिन्वन्ति सूरम् उस्रयः = सेवयन्ति सूर्यम् आदित्यरश्मयः । स्वसारः जामयः पतिम् = स्वसारः भगिन्यः जामयः आदित्यरश्मयः ; यथा परस्परं भगिन्यः एकस्यैव भर्त्तुः अहमहमिकया सेवां कुर्वन्ति, तद्वदादित्य-रश्मयः अहमहमिकया आदित्यं सेवन्ति । एवं, महामिन्दुम्महीयुवः = महिमानमिच्छन्त्यः सोमरश्मयः उदकानि वा'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१२ २१२३२१२१२ ३२
पवमानरुचारुचादेवदेवेभ्यःसुतः।

२ ३ २२ १ २
विश्वावसून्याविश॥ २ *॥

हे "पवमान" दशापवित्रेण पूयमान! [यद्वा पुनान शुद्ध!] सोम! "रुचारुचा" ["रुच दीप्तौ (भ्वा० आ०)] सर्वेण तेजसा हे "देव" दीप्यमान! "देवेभ्यः" देवार्थं "सुतः" अभिषुतः त्वं "विश्वा" व्याप्तानि सर्वाणि बहूनि "वसूनि" धनानि "आ विश" अस्मान् प्रापय [यद्वा सर्वाणि "वसूनि" वासस्थानानि ग्रहादीनि† "आविश" समन्तात् प्रविश] ॥

"देवेभ्यस्सुतः"--"देवेभ्यस्परि"—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २ ७ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
आपवमानसुष्टुतिंवृष्टिन्देवेभ्योदुवः।

३ १ २ ३ १ २
इषेपवस्वसंयतम॥ ३ ‡॥ ५

हे "पवमान" पूयमान! पुनान! वा सोम! "सुष्टुतिं" ¶

---

* ऋ० वे० ७, २, १, २।

† ग्रह-चमसादीनि यज्ञीयपावाणीति यावत्।

‡ ऋ० वे० ७, ९, १, ९।

¶ 'सुष्टुतिं—शोभनां स्तुतिम् प्रापयमाणां' —इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

शोभनस्तुति-युक्तां "वृष्टिं" "देवेभ्यः" देवानां "दुवः"* ["सुपां सुलुक् (७, १, ३९)"—इति चतुर्थ्या लुक्] दुवसे परिचरणाय† "आ पवस्व" आ गमय त्वम् [यथा मदीयया स्तुत्या वृष्टिर्भवति तथा कुर्वित्यर्थः] किञ्च अस्माकम् "इषे" अन्नार्थञ्च "संयतं"‡ सम्यगस्मान् सङ्गच्छतीति वृष्टिं कुरु [यद्वा "दुवः" परिचर्या मभिलक्ष्य क्रियमाणां "सुष्टुतिं" शोभन-स्तुति-रूपां वृष्टिं बहुशः स्तुतिमित्यर्थः, एतां देवेभ्यः प्रापय]॥ ३ ॥५

॥ विशोविशीयम्॥ हिन्वाऊम्। ता३यिमू। रा३मूस्रा३याः। स्वसारः। जामार३याः। ऊम्मायि। पा३ता३यिम्। मार३४हा०६हायि। ओ। ऊवायि। ई२३४न्दूम्। ऊम्मायि। मा३हो३। यू२३४वाः। एहियाइहा॥ (१) पवाऊम्माउना। रू३चारू३चा। देवदे। वायिभार३याः। ऊम्मायि। सू३ता३ः। वार३४यि

* 'दुवः—दूरात् द्युलोकात्'—इति वि०।

† "दुवस्यति"—इति परिचरण-कर्मसु पञ्चमं नैघण्टुकम् (३, ५)।

‡ 'संयतं—सम्यङ् नियतम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र ५ १ ३ २ ३ ५ १ २
श्वाद्वायि। श्रो। ऊर्वायि। वा२३४सू। ऊम्मा। नी
२ १ ५र ५ २र र र
३या३। वा२३४यिशा। एह्यिया६हा॥(२) श्रापाह्नम्।
१ १ २ २ १ २ र १ २
वा३मा। ना३सूष्टू३तीम्। वृष्टिन्दे। वायिभा२३याः।
१ १ २ १ र५ १ ३ २
ऊम्मायि। दू३वा३ः। श्रा२३४यिषेहायि। श्रो। ऊर्वा
३ ५ १ १ २ १
यि। पा२३४वा। ऊम्मा। स्वा३सा३म्। या २ ३ ४
५र ५ ४
ताम्। एह्यिया६हा। हो५ई। डा (३)॥ १० *॥[१]

२र र १ २
॥ ऐडानां सङ्कारम् †॥ श्रौहोयिऊवा३होयि। हि
४ २ १ ५ २ र र ४ २ ३ ५ १
न्वन्तिसू३रा३मुस्रयः। स्वसारोजा३मा३यस्पतिम्। म
२ १ ५ २ १ र १ १ २ र
हामा२३४यिन्दूम्। महीयुवः। इडा२३॥(१) पवमा
४ ३र ३५र २र ४ ३ ३ ५ र २ १ ५
ना३रू३चारुचा। देवदे३वे३भ्यःसुतः। विश्वावा२३४सू।
२१र २ १ २र ४ २ ३ ५
नियाविश। इडा२३॥(२) श्रापवमा३ना३सुष्टुतिम्।
२ ४ २र ३ ५ २र र १ ३ २र
वृष्टिन्दे३वे३भ्योदुवः। श्रौहोयिऊवा३होयि। इषायि

* ऊ० गा० ५प्र० १ ख० १०मा०। † 'इडानांसंसार' —इति ख० पाठः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ५ २१२ १ २ ४ ५ ४

पा२३४वा । स्वसंयतम् । इडा२३भा३ । एहीडा । हो

५ई । डा(३) ॥ १० * ॥ [२]५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य पञ्चमस्याध्यायस्य

द्वितीय खण्डः † ॥ २ ॥

अथ तृतीयखण्डे,‡ प्रथमतृचे—

प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

जनस्यगोपाअजनिष्टजागृवि

३ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २

रग्निःसुदक्षःसुवितायनव्यसे ।

२ १ २ ३ १ २ ३ १ २

घृतप्रतीकोबृहतादिविस्पृशा

३ १र २र २ १ ३ १ २

द्युमद्विभातिभरतेभ्यःशुचिः ॥ १ ¶ ॥

"जनस्य" § "गोपा" गोपयिता रक्षिता, "जागृविः"

---

* ऊ० गा० १९प्र० २ख० १०सा० ।

† 'उक्तम् बहिष्पवमानमेकविंशस्तोमिकम्'—इति वि० ।

‡ 'इदानीमाज्यानि वक्तव्यानि'—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ४. १. ६, १=य० वे० १५, २७ ।

§ 'जनस्य—यजमानस्य'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

जागरणशील: सदा प्रबुद्ध:, "सुदक्ष:" सुबल: सर्वै: श्लाघनीय-बल:, स: "अग्नि:" "नव्यसे" नवतराय "सुविताय"* लोकानां कल्याणाय "अजनिष्ट" जात:। तत: "घृत-प्रतीक:" घृतेन प्रज्वलिताङ्ग:, बृहता" महता "दिविस्पृशा" द्युलोकं प्राप्नुवता तेजसा युक्त:, "शुचि:" शुद्ध:, एवंविधोऽग्नि: "भर-तेभ्य:" ऋत्विग्भ्य: तत्तदर्थं† "द्युमत्" दीप्तिमत् यथा भवति तथा "भाति"‡ प्रकाशते¶ ॥ १ ॥

---

* "सुविताय—यजमानजनाय अभिषवंकर्तृणे'—इति वि०।

† 'भरता: मनुष्या: ऋत्विजो गृह्यन्ते, तेभ्य:'—इति वि०। "भरता:"—इति ऋत्विङ्नामसु प्रथमं नैघण्टुकम् (३, १८)।

‡ नात्र वि-शब्दो व्याख्यात: सायणेन, विवरणकारस्त्वाह--'वि=विविधम्'—इति।

¶ अत्र महीधरव्याख्या यथा—"योऽग्निर्भरतेभ्य: ऋत्विग्भ्य: सकाशादजनिष्ट जात: तैर्मथितत्वात्तेभ्यो जात इत्युच्यते। भरता इति ऋत्विङ्नामसु पठितम्। किमर्थं जात:। नव्यसे नवीयसे नवतराय सुविताय सूताय प्रसूताय कर्मणे यागाय सूतरिडागम आर्ष: अभिनवं नवीयस्तस्मै ईलोप आर्ष:। सोऽग्निर्दिविस्पृशा द्युलोक-स्पर्शिना बृहता ज्वालासमूहेन द्युमत्कान्तिमद्यथा तथा विभाति विविधं दीप्यते। कीदृशोऽग्नि:? जनस्य यजमानस्य गोपा:। गोपायति रक्षतीति गोपा: क्विप् लोपो व्योर्वलि यलोप:। जागृवि: जागरणशील: कर्मणि सावधान:। सुदक्ष: शोभनो दक्ष उत्साहो यस्य अतिकुशलो वा। घृतप्रतीक: घृतं प्रतीके मुखे यस्य। शुचि: शुद्ध: बहूनि हवींषि भक्षयन्नपि उच्छिष्टो न स्यात् शोधको वा ॥"—इति।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र

त्वामग्ने अङ्गिरसो गुहा हित

२र ३१ २र

मन्वविन्दञ्छिश्रियाणं वनेवने ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र

स जायसे मथ्यमानः सहो मह

२र ३ १ २ ३ १ २

त्वामाहुः सहसस्पुत्रमङ्गिरः ॥ २ * ॥

हे "अग्ने!" "अङ्गिरसः"†—एतन्नामका ऋषयः "गुहा" गुहायां "हितं" निहितं निगूढं "वनेवने" वृक्षे "शिश्रियाणम्" आश्रितम् "त्वाम्" "अन्वविन्दन्"‡ अलभन्त । "महत्" महता "सहः" सहसा बलेन युक्तः "सः" त्वं "मथ्यमानः" "जायसे" हे "अङ्गिरः"¶ अङ्गिरसां प्रकृतिभूत ! त्वां "सहसस्पुत्रम्" आहुः§ ॥ २ ॥

---

* ऋ० वे० ४, १, ३, ६ = य० वे० १५, २८ ।

† 'अङ्गानां रसभूताः'—इति वि० ।

‡ 'अन्वविन्दन्—विद्ज्ञाने, विद्लाभे, विद्सत्तायाम्'—इति वि० ।

¶ 'अङ्गिरा जाठरोऽग्निः'—इति वि० ।

§ अत्र महीधरव्याख्या यथा—'हे अग्ने ! अङ्गिरसः अङ्गिरोवंशोद्भवा ऋषयस्त्वा मन्वविन्दन् लेभिरे अन्विष्य प्रापुरित्यर्थः । किम्भूतं त्वां ? गुहा गुहायां निगूढे प्रदेशे हितं स्थितमप्सु प्रविष्टमित्यर्थः । अग्निर्देवेभ्य उदक्रामत्सोऽप आविशदित्यादि श्रुतेः । सुपां सुलुगिति गुहाशब्दात्सप्तमीलोपः । हे अग्ने ! पुनर्नष्टं त्वां वनेवने शिश्रिया नानावनस्पतिषु श्रितमङ्गिरसोऽन्वविन्दन् । नित्यवीप्सयोरिति वनेपदस्य

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

जागरणशील: सदा प्रबुद्ध:, "सुदक्ष:" सुबल: सर्वैः श्लाघनीय-बल:, स: "अग्नि:" "नव्यसे" नवतराय "सुविताय"* लोकानां कल्याणाय "अजनिष्ट" जात:। तत: "घृत-प्रतीक:" घृतेन प्रज्वलिताङ्ग:, बृहता" महता "दिविस्पृशा" द्युलोकं प्राप्नुवता तेजसा युक्त:, "शुचि:" शुद्ध:, एवंविधोऽग्नि: "भर-तेभ्य:" ऋत्विग्भ्य: तत्तदर्थं† "द्युमत्" दीप्तिमत् यथा भवति तथा "भाति"‡ प्रकाशते¶ ॥ १ ॥

---

* "सुविताय—यजमानजनाय अभिषवकर्त्तृणे'—इति वि०।

† 'भरता: मनुष्या: ऋत्विजो गृह्यन्ते, तेभ्य:'—इति वि०। "भरता:"—इति ऋत्विङ्नामसु प्रथमं नैघण्टुकम् (३, १८)।

‡ नात्र वि-शब्दो व्याख्यात: सायणेन, विवरणकारस्त्वाह--'वि=विविधम्'—इति।

¶ अत्र महीधरव्याख्या यथा—"योऽग्निर्भरतेभ्य: ऋत्विग्भ्य: सकाशादजनिष्ट जात: तैर्मथितत्वात्तेभ्यो जात इत्युच्यते। भरता इति ऋत्विङ्नामसु पठितम्। किमर्थं जात:। नव्यसे नवीयसे नवतराय सुविताय सूताय प्रसूताय कर्मणे यागाय सूतरिड़ागम आर्ष: अभिनवं नवीयस्तस्मै ईलोप आर्ष:। सोऽग्निर्दिविस्पृशा द्युलोक-स्पर्शिना बृहता ज्वालासमूहेन यत्सत्कान्तिमद्यथा तथा विभाति विविधं दीप्यते। कीदृशोऽग्नि: ? जनस्य यजमानस्य गोपा:। गोपायति रक्षतीति गोपा: क्विप् लोपीव्योर्वलि यलोप:। जागृवि: जागरणशील: कर्मणि सावधान:। सुदक्ष: शोभनो दक्ष उत्साहो यस्य अतिकुशलो वा। घृतप्रतीक: घृतं प्रतीके मुखे यस्य। शुचि: शुद्ध: बहूनि हवींषि भक्षयन्नपि उच्छिष्टो न स्यात् शोधको वा॥"—इति।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र
त्वामग्ने अङ्गिरसो गुहा हित

२र ३ १ २र
मन्वविन्दञ्छिश्रियाणं वनेवने।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र
स जायसे मथ्यमानः सहो मह

२र ३ १ २ ३ १ २
त्वामाहुः सहसस्पुत्रमङ्गिरः॥ २ *॥

हे "अग्ने!" "अङ्गिरसः"†—एतन्नामका ऋषयः "गुहा" गुहायां "हितं" निहितं निगूढं "वनेवने" वृक्षे "शिश्रियाणम्" आश्रितम् "त्वाम्" "अन्वविन्दन्"‡ अलभन्त। "महत्" महता "सहः" सहसा बलेन युक्तः "सः" त्वं "मथ्यमानः" "जायसे" हे "अङ्गिरः"¶ अङ्गिरसां प्रकृतिभूत! त्वां "सहसस्पुत्रम्" आहुः§॥ २॥

---

* ऋ० वे० ४, १, ३, ६ = य० वे० १५, २८।

† 'अङ्गानां रसभूताः'—इति वि०।

‡ 'अन्वविन्दन्—विद ज्ञाने, विद्लाभे, विद सत्तायाम्'—इति वि०।

¶ 'अङ्गिरा जाठरोऽग्निः'—इति वि०।

§ अत्र महीधरव्याख्या यथा—'हे अग्ने! अङ्गिरसः अङ्गिरोवंशोद्भवा ऋषयस्त्वामन्वविन्दन् लेभिरे अन्विष्य प्रापुरित्यर्थः। किम्भूतं त्वां? गुहा गुहायां निगूढे प्रदेशे हितं स्थितमप्सु प्रविष्टमित्यर्थः। अग्निर्देवेभ्य उदक्रामत्सोऽप आविशदित्यादिश्रुतेः। सुपां सुलुगिति गुहाशब्दात्सप्तमीलोपः। हे अग्ने! पुनर्नष्टं त्वां वनेवने शिश्रिया नानावनस्पतिषु स्थितमङ्गिरसोऽन्वविन्दन्। नित्यवीप्सयोरिति वनेपदस्य

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २
यज्ञस्यकेतुम्प्रथमम्पुरोहित

३ १र २र ३ १र २र
मग्निन्नरस्त्रिषधस्थेसमिन्धते।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ १
इन्द्रेणदेवैः सरथᳬसबर्हिषि

२ ३ १र २र ३ १ २र ३ १ २
सीदन्निहोतायजथायसुक्रतुः ॥ ३ * ॥ ६

"नरः" कर्मणां नेतारः ऋत्विजः "यज्ञस्य" यागस्य "केतुं" प्रज्ञापकं "पुरोहितं" यजमानैः पुरस्कृतम् "इन्द्रेण" "देवैः" "सरथं" देवानां तेषां मान्यत्वात् समान-रथम् "अग्निं" "त्रिषधस्थे"† त्रिस्थाने विहारप्रदेशे "प्रथमं" "समिन्धते" सम्यग् दीपयन्ति। ततः "सुक्रतुः" शोभन-कर्मा "होता" देवानामाह्वाता "सः" अग्निः "बर्हिषि" बर्हिर्युक्ते तस्मिन् स्थाने

द्वित्वम्। अयतेः शानचि बहुलं छन्दसीति शपः श्लुः द्वित्वं च। यं त्वामङ्गिरसोऽलभन्त स त्वं जायसेऽधुनाप्यरणिभ्य उत्पद्यसे। कीदृशः? महत्सहः महता बहुना सहसा बलेन मथ्यमानः। महत्सहः-शब्दाभ्यां तृतीयालोपः। मथ्यमानो जायस इत्यर्थः। हे अङ्गिरः अग्ने! अतएव सहसो बलस्य पुत्रं त्वामाहुः वदन्ति मुनयः बलेन मन्थनाज्जायमानत्वाद्बलपुत्रं वदन्तीत्यर्थः॥"—इति।

* ऋ० वे० ४, १, ३, २।

† 'त्रिषधस्थे—सधस्थं स्थानमुच्यते। तृभिः स्थानैः समिन्धते—गार्हपत्य-दक्षिणाग्न्याहवनीय प्रभृतिभिः स्थानैः समिन्धते'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"यजथाय" यज्ञाय * "निषीदन्" न्यसीदत् प्रतिष्ठितो भवदिति यावत् ॥

"समिन्धते"-"समीधिरे"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ६

॥ कावम् ॥ जनोवा । स्यगोपाअजनायि । ष्टजागृ वा २यिः । अग्निःसुदक्षःसुविता । यनव्यासा २यि । घृ तप्रतीकोबृहता । दिविस्पृशा२३ । द्युमा३द्वायिभा । ति भराता२३यि । भाया३ःशू५चा६५६यिः ॥(१) तुवोवा । अग्ने अङ्गिरसो । गहाहायिता २म् । अन्वविन्दञ्छिश्रिया णाम् । वनेवाना २यि । सजायसेमथ्यमानाः । स होमाहा२३त् । तूवा३माहुः । सहसास्पू२३त् । त्रामा ३ऽगा५यिरा६ ५६ः ॥(२) यज्ञोवा । स्यकेतुम्प्रथमाम् । पुरोहायिता २म् । पुरोहायिता २म् । अग्निन्नरस्त्रिष धस्थायि । समिन्धाता २यि । इन्द्रेणदेवैःसरथाम् ।

* 'यजथाय —यजन-क्रियायाः कर्तृणे'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ १ २ ४८ ५ २र १
सबर्हायिषार३यि। सायिदा३न्नायिद्यो। तायजाथार२३।
१ २ ४
यासू३क्रा५तू६५६:(३)॥ १५ *॥ [१] ६

अथ द्वितीयदृचे†—

प्रथमा।

३ १ २ ३ १र २र
अयंवाम्मित्रावरुणासुतःसोमऋतावृधा।
२उ ३ १ २ ३ १ २
ममेदिहश्रुतꣳहवम्॥ १ ‡॥

हे "ऋतावृधा" ऋतस्य सत्यस्य यज्ञस्य वा वर्द्धकौ¶! "मित्रावरुणा" हे मित्रावरुणौ! "वां" युवाभ्याम् "अयं" "सोमः" "सुतः" अभिषुतः। यस्मादेवं तस्मात् "इह" अस्मिन् यज्ञे "ममेत्" मदीयमेव§ "हवम्" आह्वानं "श्रुतं" शृणुतम्॥ १॥

---

* ऊ॰ गा० १९प्र० १अ० १५सा०।

† 'मैत्रावरुणमाज्यम्'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० २, ८, ७, ४।

¶ 'ऋतावृधा—ऋतो यज्ञः, तेन वर्द्धयितारौ अथवा ऋतमन्नं तेन वर्द्धेते ऋतावृधौ'—इति वि०। निघण्टौ तु ऋतमिति यज्ञनामसु (१, १२), धननामसु (२, १०), उदकनामसु (१, १२), सत्यनामसु (३, १०) च दृश्यते परं नत्वन्ननामसु।

§ 'मम इत्—इत्-इति पद-पूरणः। इह मदीये यज्ञे'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ ३ २ २ ३ १र २र ३ २
राजानावनभिद्रुहाध्रु वेसदस्युत्तमे।
३ १ २
सहस्रस्थूणआशाते ॥ २ * ॥

"राजानौ" ईश्वरौ दीप्यमानौ वा "अनभिद्रुहा" † अनभिद्रोग्धारौ यौ मित्रावरुणौ "ध्रुवे" स्थिरे "उत्तमे" उत्कृष्टे "सहस्रस्थूणे" ‡ "सदसि" ¶ स्थाने "आशाते" उपविशतः [तावागच्छतामिति शेषः] ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र३ १
तासम्राजाघृतासुतीआदित्यादानुनस्पती।
१ २ ३ १ २
सचेतेअनवह्वरम् ॥ ३ § ॥ ७

"सम्राजा" सम्राजौ आज्ञयैव सर्वेषां शास्तारौ, "घृतासुती" घृतान्नौ ‖ ["तद्वांमहित्वंघृतान्नावस्तु"—इति मन्त्रान्तरात्,]

* ऋ० वे० २, ८, ७, ५। "आशाते"—इति तत्र पाठः।

† 'अद्रोहकर्त्तारौ'--इति वि०।

‡ 'सहस्रस्थूणे—स्थूणानां सहस्रं यस्मिन्'—इत्यादि वि०।

¶ 'सदोनाममण्डपे इति यावत्।

§ ऋ० वे० २, ८, ८, १।

‖ 'घृतासुतौ—घृतेन आसुतिः * * * शरीरवद्धिर्यस्योर्भवति * *'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ १ २ ४ ८ ५ २ र १
सबर्हायिषा२३यि। सायिदा३न्नायिद्वो। तायजाथा२३।
१ २ ४
यामू३क्रा५तू६५६:(३)॥ १५ *॥ [१] ६

अथ द्वितीयतृचे†—

प्रथमा।

३ १ २ ३ १र २र
अयंवाम्मित्रावरुणासुतःसोमऋतावृधा।
२उ ३ १ २ ३ १ ०
ममेदिहश्रुतꣳहवम्॥ १ ‡॥

हे "ऋतावृधा" ऋतस्य सत्यस्य यज्ञस्य वा वर्द्धकौ¶! "मित्रावरुणा" हे मित्रावरुणौ! "वां" युवाभ्याम् "अयं" "सोमः" "सुतः" अभिषुतः। यस्मादेवं तस्मात् "इह" अस्मिन् यज्ञे "ममेत्" मदीयमेव§ "हवम्" आह्वानं "श्रुतं" शृणुतम्॥ १॥

---

* ऊ॰ गा० १९प्र० १अ० १५सा०।

† 'मैत्रावरुणमाज्यम्'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० २, ८, ७, ४।

¶ 'ऋतावृधा—ऋतो यज्ञः, तेन वर्द्धयितारौ अथवा ऋतमन्नं तेन वर्द्धेते ऋतावृधौ'—इति वि०। निघण्टौ तु ऋतमिति यज्ञनामसु (१, १२), धननामसु (२, १०), उदकनामसु (१, १२), सत्यनामसु (३, १०) च दृश्यते परं नत्वन्ननामसु।

§ 'मम इत्—इत्-इति पद-पूरणः। इह मदीये यज्ञे'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ २ ३ १र २र ३ २
राजानावनभिद्रुहाध्रुवेसदस्युत्तमे ।

३ १ २
सहस्रस्थूणआशाते ॥ २ * ॥

"राजानौ" ईश्वरौ दीप्यमानौ वा "अनभिद्रुहा" † अनभिद्रोग्धारौ यौ मित्रावरुणौ "ध्रुवे" स्थिरे "उत्तमे" उत्कृष्टे "सहस्रस्थूणे" ‡ "सदसि" ¶ स्थाने "आशाते" उपविशतः [तावागच्छतामिति शेषः] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र३ १२
तासम्राजाघृतासुतीआदित्यादानुनस्पती ।

१ २ ३ १ २
सचेतेअनवह्वरम् ॥ ३ § ॥ ७

"सम्राजा" सम्राजौ आज्ञयैव सर्वेषां शास्तारौ, "घृतासुती" घृतान्नौ ‖ ["तद्वांमहित्वंघृतान्नावस्तु"—इति मन्त्रान्तरात्,]

---

* ऋ० वे० २, ८, ७, ५ । "आसाते"—इति तत्र पाठः ।

† 'अद्रोहकर्त्तारौ'--इति वि० ।

‡ 'सहस्रस्थूणे—स्थूणानां सहस्रं यस्मिन्'—इत्यादि वि० ।

¶ 'सदोनाममण्डपे इति यावत् ।

§ ऋ० वे० २, ८, ८, १ ।

‖ 'घृतासुतो—घृतेन आसुतिः * * * शरीरदार्ढ्यंयोर्भवति * *'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"आदित्या" अदितेः पुत्रौ, "दानुनस्पती" 'दानुनः' धनस्य देवस्य वा 'पती' स्वामिनौ,* "ता" तौ मित्रावरुणौ "अमवक्रम्" अकुटिलं यजमानं† "सचेते" हविर्भक्षणार्थं सेवेते ॥ ३ ॥ ७

अथ तृतीय-खण्डे‡—प्रथमा।

१ १ ७ २ ३ १ २ ३ १र २र

इन्द्रोदधीचोअस्थभिर्वृत्राण्यप्रतिष्कुतः।

३ १ २ ३ १र २र

जघाननवतीर्नव ¶ ॥ १ § ॥

[अत्र शाट्यायनिन इतिहासमाचक्षते—"आथर्वणस्य दधीचो जीवतो दर्शनेन असुराः पराबभूवुः। अथ तस्मिन् स्वर्गते सति असुरैः पूर्णा पृथिव्यभवत्। अथेन्द्रस्तैरसुरैः सह योद्धुमशक्नुवंस्तमृषिमन्विच्छन् स्वर्गं गत इति शुश्राव। अथ पप्रच्छ तत्रत्यान्—'नेह किमस्य किञ्चित् परिशिष्टमङ्गमस्ति ?'—इति ; तस्मा अवोचन्—'अस्त्येतदाश्वं शीर्षं, येन शिरसा अश्विभ्यां मधुविद्यां प्राब्रवीत्, तत्तु न विद्मः यत्राभवत्'—इति। पुन--

* 'दानुनस्पती—दान-कर्त्तारौ यजमानाय'—इति वि०।

† 'अमवक्रं—यज्ञम्'—इति वि०।

‡ 'ऐन्द्रमाज्यम्'—इति वि०। ¶ "नवतीर्नवा"—इति क० पु० पाठः।

§ ऋ० चा० २, २, ४, ५ (२भा० ३९९ पृ०) = ऋ० वे० १, ८, ०, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

रिन्द्रोऽब्रवीत्–'तदन्विच्छत'—इति । तद्यान्वेषिषुस्तच्छर्यणावत्यनुविद्या अक्तुः । अयं शर्यणावद्वै नाम कुरुक्षेत्रस्य जघनार्द्धं सरः स्यन्दते । तस्य शिरसोऽस्थिभिरिन्द्रोऽसुरान् जघान"—इति ॥]
"अप्रतिष्कुतः" परैरप्रतिशब्दितः प्रतिकूल-शब्द-रहितः इन्द्रः आथर्वणस्य "दधीचः"—एतन्नामकस्य ऋषेः "अस्थभिः" पार्श्व-शिरः-सम्बन्धिभिरस्थिभिः "नवतीर्नव" नवसङ्ख्याका नवतीः दशोत्तरा अष्टशतसङ्ख्याकाः (८१०) [तथाहि—लोकत्रयवर्त्तिनो देवान् जेतु मायावासुरी माया त्रिधा सम्पद्यते ; त्रिविधा सा अतीतानागतवर्त्तमान-काल-भेदेन तत्कालवर्त्तिनो जेतुं पुनरपि प्रत्येकं त्रिगुणिता भवति—एवं नव सम्पद्यन्ते ; पुनरपि उत्साहादि-शक्ति-त्रय-रूपेण त्रैगुण्ये सति सप्तविंशतिः सम्पद्यते ; पुनः सात्त्विकादि-गुणत्रयभेदेन त्रैगुण्ये सति एकोत्तरा अशीतिः सम्पद्यते ;—एवं चतुर्भिस्त्रिकैर्गुणिताया मायाया दशसु दिक्षु प्रत्येकमवस्थाने सति नवनवतयः सम्पद्यन्ते । एवंविधमायारूपाणि] "वृत्राणि" आवरकाण्यसुरजातानि "जघान" हतवान्] दधीचः—दधि अञ्चतीति दध्यङ्, अञ्चतेः ऋत्विगित्यादिना (३, २, ५९) क्विन्, अनिदितामिति (६, ४, २४) न-लोपः, षष्ठेएकवचने "अचः (६, ४ १३८)"—इत्यकारलोपे चाविति (६, ३, १३८) दीर्घत्वम्, उदात्तनिवृत्तिस्वरेण विभक्त्युदात्तत्व-विधानेन तद्बाध्यते ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अस्थभिः—"छन्दस्यपि दृश्यते (७, १, ७६)" —इति अनजादावपि अस्थि-शब्दस्यानङादेशः सचोदात्तः] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

३१ १२३२उ ३ १२३१२
इच्छन्नश्वस्ययच्छिरःपर्वतेष्वपश्रितम्।

१२ ३१ २
तद्विदच्छर्यणावति ॥ २ * ॥

"पर्वतेषु" पर्ववत्सु गिरिषु अपश्रितम् अप गत्य स्थितम् "अश्वस्य" अश्व-सम्बन्धिनो दधीचः "यत्" "शिरः" "इच्छन्" इन्द्रो वर्त्तते, "शर्यणावति" एतत्सञ्ज्ञके सरसि† "तत्" शिरः "विदत्" अज्ञासीत्] 'ज्ञात्वा, तदाहृत्य, तदीयैः अस्थिभिः वृत्राणि जघान'—इति पूर्वस्यामृचि सम्बन्धः॥ इच्छन्—इषु इच्छायां तुदादित्वाच्छप्रत्ययः। विदत्— वेत्तेर्लुङि व्यत्ययेन च्लेरङादेशः। शर्यणावति—शर्यणा नामानो देशास्तेषामदूरभवः सरः शर्यणावत्; मध्वादिषु शर्यणाशब्दस्य पाठात् "मध्वादिभ्यश्च (४, २, ८६)"—इति चातुरर्थिको मतुप्, "सञ्ज्ञायाम् (८, २, ११)"—इति मतुपो वत्वम्, मतौ बह्वचोऽनजिरादीनाम् (६, ३, ११९)"—इति दीर्घः॥ २॥

* ऋ० वे० १, ८, ७, ४।

† 'शर्यणावति—यज्ञे कर्मवति'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

२उ ३ १ २ १ २ ३ १ २ ३क २र
अत्राह गोरमन्वत नाम त्वष्टुरपीच्यम्।
२ ३ ३ १ २ ३ २
इत्था चन्द्रमसो गृहे ॥ ३ * ॥ ८

"अत्राह" अस्मिन्नेव "गोः" गन्तुः "चन्द्रमसः" "गृहे" मण्डले "त्वष्टुः" दीप्तस्य आदित्यस्य सम्बन्धि "अपीच्यं" रात्रावन्तर्हितं स्वकीयं यत् "नाम" तदादित्यरश्मयः "इत्था" इत्थमनेन प्रकारेण "अमन्वत" अजानन् [उदकमये स्वच्छे चन्द्रविम्बे सूर्य-किरणाः प्रतिफलन्ति, तत्र प्रतिफलिताः किरणाः सूर्ये यादृशीं सञ्ज्ञां लभन्ते तादृशीं चन्द्रेऽपि वर्त्तमानां लभन्त इत्यर्थः। एतदुक्तम्भवति—यद्रात्रावन्तर्हितं सौरं तेजस्तच्चन्द्र-मण्डलं प्रविश्य अह्नीव नैशं तमो निवार्य सर्वं प्रकाशयति; ईदृग्भूत-तेजसा युक्तः सूर्यश्चन्द्र एव, द्वादशस्वादित्येषु इन्द्रस्यापि परिगणितत्वात्। अतोऽहोरात्रयोः प्रकाशक इन्द्र एवेति इन्द्र-स्तुतेः प्रतीयमानत्वादिन्द्रादेवतेत्येतदुपपन्नं भवति। अत्र निरुक्तम्—'अथाप्यस्यैको रश्मिश्चन्द्रमसं प्रति दीप्यते तदेतेनोपे-क्षितव्यमादित्यतोऽस्य दीप्तिर्भवतीति; 'सुषुम्णः सूर्यरश्मि-श्चन्द्रमा गन्धर्वः'—इत्यपि निगमो भवति; सोऽपि गौरुच्यते—

---

* ऋ० सा० २, २. १, २ (१भा० ३४३ पृ०) = ऋ० वे० १, ९, ७, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"अवाहगोरमन्वत"—इति (२, ६,)। "अत्रा ह गोः सममंसतादित्यरश्मयः स्वनामापीच्यमदगतमपहितमपिहितमन्तर्हितं वा (४, २५)"—इति॥ अमन्वत—'मनु अवबोधने (त०, आ०)। अपीच्यम्—अपपूर्वाच्चिनोते र्निपातनाद् यत्, अतएवाभिमतरूपसिद्धिः; यद्वा अपिपूर्वादञ्चतेः "ऋत्विग् (३, २, ५९)"—इत्यादिना क्विन्, "अनिदिताम् (६, ४, २४)"—इति न-लोपः, अपिगते निर्गते भवमपीच्यम् "भवे छन्दसि (४, ४, ११०)"—इति यत्, "अचः (६, ४, १३८)"—इत्यकारलोपे "चौ (६, ३, १३८)"—इति दीर्घत्वम्; 'अपीच्यो प्रकाशः'—इति भट्टभास्करमिश्रः। इत्था—इदम्-शब्दाश्च "था हेतौ च छन्दसि (५, ३, २६)"—इति प्रकारवचने थाप्रत्ययः; यदि तच्चेदं-शब्दोनानुवर्त्तते तदानीम् "इदमस्थमुः (५, ३, २४)"—इति थमुः प्रत्यय; "अव्ययादाप्-सुपः (२, ४, ८२)"—इति सुब्लुकं बाधित्वा "सुपां सु-लुक्(७, १, ३९)"—इत्यादिना डादेशः। चन्द्रमसः—चन्द्रमाह्लादनं मिमीते निर्मिमीते—इति चन्द्रमाः "चन्द्रेमोडित् (उ०, ४, २२७)"—इत्यसि-प्रत्ययः; दासीभारादिषु पठितत्वात् पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम्; पूर्वपदस्य "स्फायितञ्चि (, ,)"—इत्यादिना रक्-प्रत्ययान्तत्वादन्तोदात्तम्॥ ३॥ ८

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ चतुर्थर्चे—प्रथमा ।

२ १ १ २ १ १ २ ३ २ ३ १ १

इयंवामस्यमन्मनइन्द्राग्नीपूर्व्यस्तुतिः ।

३ २ ३ १ २

अभ्राद्वृष्टिरिवाजनि ॥ १* ॥

हे "इन्द्राग्नी ! "इयं" "पूर्व्यस्तुतिः" पूर्व्या स्तुतिः मुख्या स्तुतिः†, कस्य सम्बन्धिनी ? "मन्मनः"‡ स्तोतुः अस्मात् वसिष्ठात् "वां" युवाभ्यां युवयोरर्थम् "अभ्रात्" मेघात् "वृष्टिरिव" वह्नी सती "अजनि" प्रादुर्भूता¶, तां शृणुतमित्युत्तरत्र सम्बन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ १२ ३२३ १ २ १ २ १ २ १ २

शृणुतञ्जरितुर्हवमिन्द्राग्नीवनतङ्गिरः ।

२ १ २ १ १ २

ईशानापिप्यतन्धियः ॥ २ § ॥

हे "इन्द्राग्नी !" "जरितुः" स्तोतुः "हवम्" आह्वानं युवां

---

* ऋ० वे० ५, ६, १७, १ ।

† 'पूर्व्यस्तुतिः—पूर्व्या प्रथमतरा स्तुतिः सर्वेषां स्तुत्यानां प्रथमतरे इन्द्राग्नी-स्तुत्यौ —इति वि० ।

‡ 'मन्मनः प्रज्ञानस्य वक्तुः'—इति वि० ।

¶ 'यथा अभ्रात् सकाशात् वृष्टिरुत्पद्यते, तद्वदिन्द्राग्नीभ्यां सकाशात् वचनमुत्पद्यते —इति वि० ।

§ ऋ० वे० ५, ६, १७, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

शृणुतम्। श्रुत्वा च "गिरः" तदीयाः स्तुतीः "वनतं" सम्भजतम्। तथा "ईशाना" ईश्वरौ युवां "धियः" अनुष्ठितानि कर्माणि "पिप्यतं" तैस्तैः फलैः पूरयतम्॥ २॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ १ २ ३ १ ३ र १ १२
मापापत्वायनोनरेन्द्राग्नीमाभिशस्तये।

१ २ ३ २
मानोरीरधतन्निदे॥ ३ *॥ ८

हे "नरा" नेतारौ! इन्द्राग्नी! "नः" अस्मान् "पापत्वाय"† हीनभावाय "मा रीधतम्"‡ मा वशं नयतम्, तथा "अभिशस्तये" शत्रुभिः कृतायाभिशंसनाय मा रीरधतम्, तथा "निदे"¶ निन्दकाय मा रीरधतं मा वशीकुरुतम्॥ ३॥ ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य पञ्चमस्याध्यायस्य तृतीयः खण्डः§॥ ३॥

---

* ऋ० वे० ५, ६, १७, ३।

† 'पापत्वाय—पापबुद्धये'—इति वि०।

‡ 'मा रीधतम्—हिंसायाम्; मा हिंसताम्'—इति वि०।

¶ 'निदे—नितरां दीयते यस्मिन् असौ निदे'—इति वि०।

§ 'उक्तं प्रातः-सवनम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ चतुर्थखण्डे* प्रथमतृचे—

प्रथमा।

१२ ३१२ ३१२ ३११
पवस्वदक्षसाधनोदेवेभ्यःपीतये†हरे।
३१ २ ३१३११
मरुद्भ्योवायवेमदः॥ १ ‡॥

हे "हरे" हरितवर्ण! पापहर्त्तर्वा सोम! "दक्षसाधनः" दक्षो बलं तस्य साधनो "मदः" मदकरस्त्वं "पवस्व" क्षर। किमर्थम्? "देवेभ्यः" इन्द्रादिभ्यः "पीतये" पानाय, तथा "मरुद्भ्यः" "वायवे" च पीतये पवस्व॥ १॥

अथ द्वितीया।

२३१२ ३१२ ३१उ ३१२३१
सन्देवैःशोभतेवृषाकविर्योनावधिप्रियः।
१२ ३१२
पवमानोअदाभ्यः॥ २ ¶॥

"अयं" सोमः "सं शोभते" "देवैः" सह। कीदृशः सोमः? "वृषा" वर्षकः, "कविः" क्रान्तदर्शी, "योनौ" स्थाने स्वीये "अधि" अधिष्ठितः§ "प्रियः" प्रियोभूतः सर्वेषां [यद्वा प्रीणयिता]

---

* 'इदानीं माध्यन्दिनसवनमुच्यते'—इति वि०।

† "देवेभ्यष्पीतये"—इति क० पु० पाठः।

‡ छ० आ० ५, २, ४, ८ (२ भा० २४ पृ०) = ऋ० वे० ९, ८, १५, १।

¶ ऋ० वे० ९, ८, १५, २। "पवमानोअदाभ्यः"—इति स्थले "इन्दुर्वाजेषपीतमः" —इति ऋ०-पाठः।

§ 'योनौ अधि—सप्तम्येकवचनमिदं द्वितीयैकवचने द्रष्टव्यम्। योनिम् अधि'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"पवमानः" चरन् "अदाभ्यः" केनाप्यहिंसितश्च भवति अतएव सोमः सं शोभते ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१२ ३२ ३२ २३ ३१ २
पवमानधियाहितो३ऽभियोनिङ्कनिक्रदत्।
१२ ३१ २र
धर्मणावायुमारुहः ॥ ३ * ॥ १०

हे "पवमान" सोम! "धिया" कर्म्मणा अस्मद्व्यापारेण अङ्गुल्या वा † "हितः" धृतः सन् "कनिक्रदत्" शब्दं कुर्वन् "योनिं" स्थानं "द्रोणकलशं" च "अभि आरुहः" आभिमुख्येन आरोहणं कुरु प्रविशेत्यर्थः। तदेवाह—"धर्म्मणा" कर्म्मणा "वायुं" वायुसम्बन्धिपात्रमित्यर्थः, तदारुहः प्रविश ॥

"आरुहः"-"आविश"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १०

१ र १ २र १र
॥ निधनकामम् ॥ पवस्वदा२क्षसाधनाः। देवेभ्यः
र र २१र ० ३र २
पीतयेहरायि। मरुद्भ्योवा। पवा२३४यि। वाद्योयि।
१र १ १ १
मदाः। होयि। २। मदः। होयि। २। मदः। होयि।

---

* ऋ० वे० ६, ८, १५, २।

† 'धिया बुद्ध्या'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२। औहोऔहोवा२३४५हाउ॥(१) सन्देवैःशो२भतेवृ
षा। कविर्योनावधिप्रियाः। पवमानाः। अदा२३४।
हाहोयि। भियाः। होयि। होयि। भिय। होयि।
२। भियः। होयि। २। औहोऔहोवा२३४५हाउ॥(२)
पवमाना२धियाहिताः। अभियोनिङ्कनिक्रदात्। धर्म्म
णावा। युमा२३४। हाहोयि। रुहाः। होयि।
होयि। रुह। होयि। २। औहोऔहोवा२३४५
हाउ। वा(३)॥८*॥[१]

॥सत्रासाहीयम्॥ पवा३४। स्वदक्षसाधनः। ओ
६वा। देवेभ्यःपीतयेहा२रायि। मा२रु। झो२३वा।
यवौ३हो। वाहा३४३यि। मा२३४दो६हायि॥(१) सन्दे
३४। वैःशोभतेवृषा। ओ६वा। कविर्य्योनावधिप्रा२

* ऊ० गा० १प्र० २ख० ८ सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१   १   २   १ ६   १र   १र १
या:। पा२वा। मा२३ना:। अदौ३हों। वाहा३४३

१   ५   ५   १२   र   र
यि। भा२३४यो६हायि॥(२) पवा३४। मानधियाहि

५   ५   १   र   १   १
त:। ओ६वा। अभियोनिङ्क्रनिक्रा२दात्। धा२र्मा।

१   १ ६   २र   १र २   १   ५   ५
णा२३वा। युमौ३हों। वाहा३४३यि। ह्र२३४होई६हा

यि(३) ॥ ८ * ॥ [२]

२   १   १
॥ त्वाष्ट्रीसाम ॥ पवस्वदा। चसा२धाना२:। दा

र २ र   १   १   १   २   १
यिवेभ्य:पी। तयायिहा१रा२यि। मरुद्भ्यो२३वा। यवे

२   २ र र   १
मदा३१उवा२३ ॥(१) सन्देवै:शो। भता२यिवार्षा२।

१   २र र   १   २   १   २   १
काविर्योनौ। अधायिप्रा१या२:। पवमा२३ना:। अदा

२   २ र   १
भिया३१उवा२३ ॥(२) पवमाना। धिया२हायिता२:।

१   २र   १   २   १   २
आभियोनिम्। कनायिक्रा१दा२त्। धर्म्मणा२ ३ वा।

१   २   २
युमारुहा३१उवा२३। वृधे१(३) ॥ १ † ॥ [३] १०

* क० गा० १५प्र० २ख० ८गा०।   † क० गा० १६प्र० २ख० १गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ प्रगाथरूपे द्वितीयसूक्ते—

प्रथमा।

२ ३ १ २ ३ २ २ ३ १ २
तवाहꣳसोमरारणसख्यइन्दोदिवेदिवे।
३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र ३ ३उ ३ १ २
पुरूणिबभ्रोनिचरन्तिमामवपरिधीꣳरतिताꣳइहि॥ १*॥

हे "इन्दो" स्यन्दमान-सोम! "तव" "सख्ये" सखि-कर्मणि "अहं" "दिवेदिवे" अन्वहं "रारण" रमे [रणेर्लिटि उत्तमे णलि रूपम्]। हे "बभ्रो" बभ्रुवर्ण-सोम "पुरूणि" बहूनि रक्षांसि "मां" तव सख्ये स्थितं "नि अव चरन्ति" नीचीनं चरन्ति बाधन्ते। ये मां बाधन्ते तान् "परिधीन्" "अति इहि" अतीत्य गच्छ जहीति यावत्॥ १॥

अथ द्वितीया।

२ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तवाहन्नक्तमुतसोमतेदिवादुहानोबभ्रऊधनि।
३ १ २र ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
घृणातपन्तमतिसूर्य्यंपरःशकुनाइवपप्तिम॥ २†॥ ११

हे "बभ्रो" बभ्रुवर्ण-सोम! "उत" अपिच "नक्तम" "उत" अपिच "दिवा" अहोरात्रयोः "सख्याय" सख्यार्थं ‡ "तव"

---

* ऋ० भा० ६, १, ९, ६ (२भा० ९१४०) = ऋ० वे० ७, ५, १५, ४।

† ऋ० वे० ७, ५, १५, ५।

‡ सख्यायेति ऋग्वेदीयपाठमवलम्ब्येदं व्याख्यातं वस्तुतः सामवेदीय-पाठस्तु "दुहानः"—इति।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"उधनि" समीपे * "अहं" रमे—इति शेषः। "ते" वयं "घृणा" दीप्त्या "तपन्तं" ज्वलन्तं "परः" परस्थानस्थितं "सूर्यं" तदात्मकं त्वाम् † "अति पप्तिम" तत्र स्थितं त्वां प्राप्तुमतिपतेम। कथमिव? शकुनाइव यथा सुपर्णादयः पक्षिणः सूर्यमतिगच्छन्ति तद्वत् ‡ [पत्लृगतौ, अस्माच्छान्दसो लिटि "तनिपत्योश्छन्दसि (६, ४, ९९)"—इत्युपधालोपः॥

"दुहानः"--"सख्याय"—इति पाठौ॥ २॥ ११

१ २र १ २र र १र २र १र

॥ आष्टादंष्ट्रौत्तरम्॥ तवाहꣳसोमरारणऐयादौ।

२ २ १ र २र १ १र

होइवा। सख्यइन्दोदिवे। द्यायिवे २३। ऐयार३त्।

१ र २ १र २ र २ २ र १

औ२३होवा। पुरूणिबभ्रोनिचरन्तिमाम्। आवार३।

१र १ र २ १र १ र १

ऐया२३त्। औ२३होवा। परिधीꣳरतितान्। आयि

१र १ र २ २ १र

हा२३यि। ऐया२३त्। औ२३होवा३४३॥(१) परिधीꣳ

२ १र २ १र २र १र २ २ १र २ र

रतिनाꣳइहिऐयादौ। होइवा। परिधीꣳरतितान्।

---

* 'उधनि—दशापविवात् द्रोणकलशे'—इति वि०।

† 'परःसूर्यम्—सूर्यादपि परतः'—इति वि०।

‡ 'एतदुक्तं भवति—सखे वयं स्थिताः पुरूणि यजमानकुलानि त्वा मुपचरामः, एव मुपचरमाणाः शकुनाइव पप्तिम'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १र १ र २ १ १र १
आयिहा२३यि। ऐया२३त्। औ२३होवा। तवाहन्न

२ १ र २ र १ १र १ र
क्तमुतसोमते। दायिवा२३। ऐया२३त्। औ२३हो

१ र १र २ र १ १र १
वा। दुहानोबभ्रऊ। धानी२३। ऐया२३त्। औ२३

र २ २ र १र २ १र २ १र२र१र १ १
होवा३४३॥(२) दुहानोबभ्रऊधनिऐयादौ। हो३वा।

र १र २ र १ १र १ र २
दुहानोबभ्रऊ। धानी२३। ऐया२३त्। औ२३होवा।

१र २ १२१र२ १ १र १
घृणातपन्तमतिसूरियम्। पारा२३ः। ऐया२३त्। औ

र २ १र २ १ १र
२३होवा। शकुनाइवप। प्तायिमा२३। ऐया२३त्।

१ र २ १
औ२३होवा३४३। ओ२३४पूई। डा॥९*॥[१]

२ र र र
॥ आभीशवोत्तरम्॥ तवाहꣳसोमरारणए। ए। स

र ऽ १ २ २ ३ ५ २ २ १
ख्यइन्दो३दायिवे१दिवायि। पू२३४रू। हा३हा। णि

र २ १ ३ ५ २ २
बभ्रोनिचरन्तायिमा१मवा। पा२३४री। हा३हायि।

१ २ १ ५ ४ ५ २ र
धायिꣳरतितो२२४वा। आ५यिहो६हायि॥(१) परिधीꣳ

---

* ऊ० गा० २प्र० १ख० ९सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

रतिताꣳइद्धिए। ए। परिधीꣳरा३तायिता१ꣳइद्धायि।
ता२३४वा। द्वा३द्धायि। अहन्नक्तमुतसोमाते१दिवा।
दू२३४द्धा। द्वा३द्धायि। नोबभ्रओ२३४वा। धा५नोई
हायि॥(२) दुहानोबभ्रऊधनिए। ए। दुहानोबा३भ्राऊ१
धनायि। घा२३४र्णा। हा ३ द्धा। तपन्तमतिसूराय
म्यारः। शा२३४क। हा३द्धायि। नायिवपो२३४वा।
म्रा५यिमोई द्धायि(३)॥ १० *॥ [२]

॥ स्वःपृष्ठम्†॥ तवा२द्धꣳसो३४। औहो५मरारणा।
सख्या२इन्दो३४। औहो५दिवेदिवायि। पुरू२णिबा३
४औहो५भ्रोनिचरा। ओ। ता२यिमा२३४औहोवा। आ
२३४वा। ऊ२३४पा। ऊ२३४पा। परिधीꣳरा २ ३।
ता२यिताꣳ२३४औहोवा। ई२३४हो॥(१) परा२यिधीꣳ

* क० ग्रा० १प्र० २ख० १०सा०। † "पृष्ठम्"—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

रा३४। औहोऽ५तिताऽइ्हायि। परा२यिधीऽरा३४।
औहोऽ५तिताऽइ्हायि। तवा२हन्ना३४। औहोऽ५क्तमु
तसो। औ। मा२ता२३४औहोवा। दौ२३४वा। ऊ
२३४पा। ऊ२३४पा। दुहानोबार३। भ्रा२ऊ२३४औ
होवा। धा२३४नी॥(२) दुहा२नोबा३४। औहोऽ५भ्र
ऊधनायि। दुहा२नोवा३४। औहोऽ५भ्रऊधनायि। घृ
णा२तपा३४। औहोऽ५न्तमतिसू। औ। रा२या२३४
औहोवा। पा२३४राः। ऊ२३४पा। ऊ२३४पा। प्रकु
नाआ२३यि। वा२पा२३४औहोवा। प्री२३४
मा(३)॥ ११ * ॥ [३]

॥ अभीवर्त्तम्॥ परा३यिधा३यिऽराऽतिताऽइ्होवा।
परिधीऽर। तिताऽआ१यिहा२यि। तावाहन्ना३१२३४।

* ऊ० गा० २प्र० १ख० ११म० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ४५र २१ २ १ २ ३२
क्तामुतसो। मतायिदा१यिवा२। दुहानो१बा२। भ्रऊ

१ ११११ १
३। धा२३४५। ना२३४यि(२)॥ १८*॥ [४]

३ ४र ३ ४र ५ र र ३ १
॥ उत्सेधम्॥ तवाहꣳसोमरारण। सख्ये। इन्द्रा

३र ४र ५ २ १र २
३४औहोवा। दिवेदिवा ऽ२यि। हा३१उवा२३। ऊ३

५ ३ २ ४ ५र ४ ५ १ २ १
४पा। पुरू ३ णिबा। औहोवाहायि। भ्रोनिचरा।

१ र १ २ २ ५ ३ २ ४र
तिमामाव। हा३१उवा२३। ऊ३४पा। परा३यिधीꣳ

५र ४ ५ ३ २ ४
र। औहोवाहायि। तिता३ꣳआ५यिहा६५६यि॥(२)

४ ३र ४ ३र ४ ५ ३र २ ३र ४र ५
परिधीꣳरतिताꣳइहि। परि। धीꣳरा ३ ४ औहोवा।

१ १र २ ५ ३ २
तिताꣳइहा ऽ२यि। हा३१उवा२३। ऊ३४पा। तवा३

४ ५र ४ ५ १ २ १ २ र १ २र
हन्ना। औहोवाहायि। क्तामुतसो। मतेदायिवा।

२ ५ ३ २ ४र ५ र ४ ५
हा३१उवा२३। ऊ३४पा। दुहा३नोब। औहोवाहायि।

३ २ ४ ४ र ३र ४ ३र ४ ५ र
भ्रऊ३धा५ना६५६यि॥(२) दुहानावभ्रऊधनि। दुहा।

---

* ऊ० गा० ८प्र० १ख० १८धा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३र २ ३र ४र ५ २ १र २
नोवा३४औहोवा। भ्रऊधना५रयि। हा३१उवा२३। ऊ
५ ३ २ ४ ५र ४ ५ १ २ १
३४पा। घृणा२तपा। औहोवाहायि। तामतिसू।
२ १ २ २ ५ २ १ ४र
रियंपार। हा३१उवा२३। ऊ३४पा। शकूइनाऔ।
५र ४ ५ ३ २ ४ २ १ १ २ १
औहोवाहायि। वपा३प्ना५यिमा६५६। ऊ२३४५(३)॥

॥ १० * ॥ [५]

५ १ ४ ५ ४र ५ १
॥ जनित्राद्यम्॥ परिधा३यिरातिता‍इहायि। ऊ
१ १ र १ १र
वेहो५रयि। परिधी२रतिता‍आ१यिहा५रयि। तवाहन्न
२ १ ३ ५ १ २ १ र
कमुतसो२। मतायिदा२३४यिवा। दुहा३होयि। नो
२ १ २ १र ३ ५र र २ १ १ १
बा३हो। भ्रऊ। धा२ना२३४औहोवा। जनित्रा२३
१ १
२३४५म्(२) ॥ १४ † ॥ [६]

१ २र १ २र १र २ १ २
॥ समन्तम्॥ तवाह‍सोमरारणा। सख्यइन्दो५दि
१र १ र २ १ २
वेदिवायि। पुरूणा२३यिवा। भ्रोनिचर। तिमामा

* ऊ० गा० ९प्र० १ख० १०मा०। † ऊ० गा० ९प्र० १ख० १४मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ३र २ ३र २ १ २
वाँ। औहो३४वाहायि। प। रायिधा२३यिऽरा३।
१ २ २ १र २ २ १र
होवा३हायि। तिताऽऽआ२३यिहा३४३यि॥(१) परिधीऽ
२ १र २ १ र २ १र र
रतिताऽइहायि। परिधीऽराऽतिताऽइहायि। तवा
२ १ २ र १ ३र २
हा२३न्ना। क्रामुतसो। मतायिदायिवाँ। औहो३४
३र २ १ २ १ २ २ १र
वाहायि। दु। हानो२३बा३। होवा३हा। भ्रऊधा
२ २ र १र २ १र २ १ र र
२३नाँ३४३यि॥(२) दुहानोबभ्रऊधनायि। दुहानोबाऽ
२ १र र २ १ २ र १
भ्रऊधनायि। घृणाता२३पा। तामतिह्व। रियाम्पा
२ ३र २ ३र २ १ २ १
राँ। औहो३४वाहायि। म्र। कृना२३आ३यि। हो
२ २ १ २ १
वा३हायि। वपन्ना२३यिमा३४३। ओ२३४५ई। ओ२३
४५ई। डा(३)॥ १ *॥ [७]
७ ९ २ ४ऽ ५ २
॥ यौधाजयम्॥ तवा३१। हा३ऽसो। म। राँ
३ ५ १ २ १ ३ २
रा२३४णा। साख्या३यि। इन्दोर्। दिवा ३ ४ ५ यि।

---

* ऊ० गा० १३प्र० २ख० १सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ ५ २ १ २ १ २र १ ३ १
दी२३४वे। पुरुणिवा। औ। निचरार२। तिमा३४५म्।
२ ५ २ १ ३ २
आ२३४वा। परा२यि। धायिरा२। तिता३४५।
३ ५ १ २ २ ४ ५ २
ई२३४हो॥(१) परा३१यि। धा३यिर। नि। तौ
३ ५ १ २ १र ३ २
आ२३४यिद्दायि। पारी३। धीरार२। तिता३४५।
३ ५ २ १ २ १ २ १ ३ १
ई२३४द्दो। तवाहन्ना। क्षम्। उतसो२। मता३४
३ ५ २ १र १ २
५यि। दौ२३४वा। दुहा२। नोबा२। अक्ष३४५।
२ ५ ३ २ १ ४ ५र २ ०
धा२३४नी॥(२) दुवा३१। नो३ब। औ। ऊधा२३४
५ १ २ १र १ २ ० ३ ५
नायि। दूहा३। नोबा२। अक्ष३४५। धा२३४नी।
२ १ २ १ २ १ ३ २ ३
घृणातपा। तम्। अतिमू२। रिया३४५म्। पा२३
५ २ १ ३ २ ३
४राः। शक्र्२। नाआ२यि। वपा३४५। प्री२३४
५
मा(३)॥२ *॥ [८]

५ र २ ४र ५ ४र ५ १
॥ पौरुहन्मनम्॥ तवाहा३सोमरारणा। साख्य

* ऊ० गा० १२५० २ष० २सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र १ २ १ १र ३
दून्दो। दिवायिदा१यिवा२यि। दायिवा२यिपूह्णि

१ २ १ २ १ २३ ५
व। भो। निचरा३। निचरा३। तायिमामा२३४वा।

१२र १ २ ३ ५ ४
पारिधीऽरा। तायितांऽश्रा२३४यिहायि। तिनाऽ५इ

५ २ ४ऽ५४र ५ १ २र
हायि॥(१) परिधा३यिऽरातिनाऽइहायि। पारिधीऽ

१ १ १ १ र २
रातिताऽश्रा१यिहा२यि। श्रायिहा२यि। तावाहन्न।

१ ३ १ २ १ २ ३ ५
क्राम्। उतसो३। उतसो३। मातायिदा२३४यिवा।

१ २र र १ २ ३ ५ ४
दूहानोवा। भ्राऊधा२३४नायि। भ्रऊ ५ धनायि॥(२)

५ र २ ४५४र ५ १ र २र १ २
दुहानो३वभ्रऊधनायि। दूहानोव। भ्रऊधा१ना२यि।

१ १ र २ १ २ १ १
धाना२यि। घार्णतप। ताम। अतिसू३। अतिसू

५ २ ० ५ १ २ र १ २ ३
३। रायम्पा२३४राः। शाकुनाश्रायि। वापप्ना२३४यि

५ ४ ४
मा। वपा५प्निमा। होऽ५इ। डा(३)॥ १५*॥ [९]

५ र २ ४र५४र ५ १ २र
॥ द्वैगतम्॥ तवाहा३ऽसोमरारणा। साख्यइन्दो।

* ऊ० गा० १६प्र० २ख० १५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

दिवायिदा१यिवार्२यि। पुरू३। हौ३हो३वा। णिब
भ्रोनिचरन्त्तायिमा१मवा२। परा२३यि। धा२यिꣳरा२
३४औहोवा। ए३। तिता२ꣳइहा२३४५यि ॥(१) परि
धा३यिꣳराऽतिताꣳइहायि। पारिधीꣳर। तिताꣳआ
१यिहार्२यि। तवा३। हौ३हो३वा। अहन्नक्तमुतसो
मातेश्दिवा२। दुहा२३। नो२वा२३४औहोवा। ए३।
भ्रऊ२धना२३४५यि ॥(२) दुहानो३वभ्रऊधनायि। दू
हानोब। भ्रऊधा१ना२यि। घृणा३। हौ३हो ३ वा।
तपन्तमतिसूरायम्पारा२ः। अकू२३। ना२आ२३४औ
होवा। ए३। वपा२न्निमा२३४५(३) ॥ १६ * ॥ [१०]

॥ गौङ्गवम् ॥ तवाहा३ꣳसोमरारणा। साख्या२
यि। इन्दोदिवे३। दायिवायि। पुरूणिबभ्रोनिचार३

---

* ऊ० गा० १६प्र० २ख० १६सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ ३२ २५ २१र र ३२ ४
रार। तिमा३मावा। पुह्लणिबभ्रोनिचर। तिमा३मा

४ १ १र १ १ २ १ ५
वा। पारिधीन्। आ। औ३हो। तितो२३४वा।

४ ५ ५ ४ऽ ५ ४र ५
आ५यिहोई३हायि ॥(१) परिधा३यि२रातिता२इहायि।

१ १र ३२ ४ ५ २१प
पारी२। धी२रतिता३२। आयिहायि। तवाह्ल

१ ३२ ४ ५ २१र र
क्षमुता२३सोर। मता३यिदायिवा। तवाहनक्षमुतसो।

३१ ४ ५ १र१ १ २ २ १
मता३यिदायिवा। दूहानः। बा। औ३हो। भ्रभो

५ ५ ५ ५र२ ४५४र ५
२३४वा। धा५नोई३हायि ॥(२) दुहानो३बभ्रऊधनायि।

१ १र ३१ ४५ २१र
दूहा२। नोबभ्रऊ३। धानायि। घृणातपन्तमता२३

१ ३० ४५ २१र र ३२ ४५
यिसूर। ारा:। घृणातपन्तिसू। रिया३पारा:।

१ २र २ २ १ ५ ४
शाकुना:। आ। औ३हो। वपो२३४वा। प्रा५यिमो

५
ई३हायि(३) ॥ १७ ॥ [११]

---

* ऊ० गा० १९प्र० २ख० १७गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ ४र ३ ४र ५ र २

॥ द्विनिधनमायास्यम् ॥ तवाह॒ᳪसोमरारण । ए३ ।

२ ४ १ २ १ ३ २

औऽहोऽ५वाऽऽ । माख्याइयि । इन्दो२ । दिवा२३४५यि ।

२ १ १११ ११ १र ११ २१

दा३यिवा२३४५यि । पूरूणिवा । भोनिचरा । तायि

२ १ २ ४ ५ २१ २ २

मा३षा । औ२हो३ । आ२३४वा । पराओ ३ हो ।

१ ३२ २ १११११

धायिᳪरा२ । तिताᳪ३४५ । आ३यिहा२३४५यि ॥(१)

४ ३र ४ ३र ४ ५ २ २ ४ १ ०

परिधीᳪरतितामृद्धि । ए३ । औ३हो५वाऽऽ । पारी

१र २१ २ ११११

३ । धीᳪरा२ । तिताᳪ३४५ । आ३यिहा२३४५यि ।

१र२१ २१ २ २ १ ४

ताषाहन्ना । क्तामुतसो । माता३आ । औ२हो३ ।

५ २१ २ २ १ २२

हो२३४वा । दुहाऔ२हो । नोबा२ । भ्रजु ३ ४ ५ ।

२ १११११ ४र ३र४ ३र४५ २ २

धा३ना२३४५यि ॥(२) दुहानोबभ्रऊधनि । ए३ । औ३

४ १२ १र ३१ २

हो५वाऽऽ । दूहा३ । नोबा२ । भ्रऊ२३४५यि । धा

र२१ २१ २ १ २४

र्णतपा । तामतिमू । राया३आ । औ३हो३ । पा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२३४राः । अकूऔ३हो । नाआरेयि । वपा३४५ । आ
३यिमा२३४५(३) ॥ १८* ॥ [१२]

॥ पृश्नि ॥ तवाहा२३ꣳसोमरारणहाउ । सख्यइन्दो
दिवेदिवे । पुरूणा१यिबा२३ । होवा३हा । भ्रोनिचर । ति
मामा१वा२३ । होवा३हायि । परायिधा१यिꣳरा२३ ।
होवा३हायि । तायिताꣳइहि । इडा२३भा३४३ । ओ
२३४५ई । डा(१) ॥ १ † ॥ [१३]

॥ अर्कपुष्पाद्यम् ॥ तवाहꣳसोमरारण । ऊवे२३ ।
सख्यइन्दोदिवेदिवे । ऊवे२३ । पुरूणिबभ्रोनिचरन्ति
मामव । ऊवे२३ । परिधीꣳरतिताꣳइहि । ऊवे२३ ॥(१)
परिधीꣳरतिताꣳइहि । ऊवे२३ । परिधीꣳरतिताꣳइ
हि । ऊवे२३ । तवाहनक्तमुतसोमतेदिवा । ऊवे२३ ।

---

* ऊ० गा० १६प्र० २ख० १८सा० । † ऊ० गा० १९प्र० २ख० १सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र १र २ १र१ १ १ र १र १ १र१
दुहानोबभ्रऊधनि । ऊवेर३ ॥(२) दुहानोबभ्रऊधनि ।
१ २ र १र २१र२ १ २१र २ १ १
ऊवेर३ । दुहानोबभ्रऊधनि । ऊवेर३ । घृणातपन्तमति
१र २ १ २ १र २ १
सूर्य्यम्परः । ऊवेर३ । प्रभुनाद्दवपन्निम । ऊवेर३ ।
१ १ २ १ २ ५र र २ १र
ऊवेर३ । होवा३हा३ । हा३४ । औहोवा । अर्क्की
र र १र ३ १ १ १ १
देवाना२म् । परमेवियो२मा२३४५न्(३) ॥ १४ * ॥[१४]

१ २र १ २र १र
॥ बार्हदुक्थयम् ॥ तवाहं सोम । रा२रण । सख्य
र २ १र २ १ २ १ ७
इन्दोदिवेदा२३यिवा२यि । पूरू१णायिबा२ । भोनिचरा
१र २ १र
२ । तिमामवा । परिधा२३यिं रा । तिताम्आ२३यि
२ २ १र २ १
हा३४३यि ॥(१) परिधीं रति । ता२ इ हायि । परि
र २ १र २ १ २ १ ७
धीं रतिताम्आ२३यिहायि । तावा१हान्ना२ । कामु
१र र २ १र २
तासो२ । मतेदिवा । दुहानो२३वा । भ्रऊधा२३ना
२ र १र२र १ र र
३४३यि ॥(२) दुहानोबभ्रो । ऊ२धनायि । दुहानोब

* ऊ० गा० २० प्र० १ ख० १४ सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १र २ १ २ १ ७
भ्रूऊधा २ ३ नायि। घार्णा१तापा २। तामतायिसू २।
१ २ १ २ २
रियम्परा:। भ्रकुना२३आयि। वपप्ना२३यिमाँ३४३। औ
२३४५ई। डा(३)॥ १५ *॥ [१५]

२ र र र १ १ १ २र
॥ माण्डवम्॥ तवाह्ंसोमरारणा। सख्यइन्दो
१र २र १ २ १ २ १ २
दिवेदिवे। पुरूणा१यिबा २। भ्रोनिचर। तिमामा१बा
१ २ १र २ ५र
२। परिधार३यिंरा। नितान्। आरयिहार३४औ
र २ र र १ २ १र २
होवा॥(१) परिधींरतिनांआयिहायि। परिधींरति
१र २ १ २ १ २ र १ २
तांइहि। तवाहा१न्ना २। क्नामुतसो। मतायिहा
१र २ १र ३ ५र र
१यिवा २। दुहानो२३वा। भ्रूऊ। धारना२३४औहो
२ र र र १ २ र १र २ १र२
वा॥(२) दुहानोबभ्रूऊधानायि। दुहानोबभ्रूऊधमि।
१ २ १ २र १ २ १
घृणाता१पा २। तामतिसू। रियाम्पा१रा २:। भ्रकुना

* ऊ० गा० २प्र० १ख० १५ सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२　　　१　　　३　५र र　　२ र १ ३
२३आयि । वप । प्रारयिमार२३४औहोवा । विदावसू

१ १ १ १
२३४५(३) ॥ १६ * ॥ [१६] ११

अथ तृतीय-तृचे—

प्रथमा ।

३　१　२　　३ २उ ३ १ २ १ २
पुनानो अक्रमीदभि विश्वामृधोविचर्षणिः ।

३ २ ३ १ २ ३　१ २
शुम्भन्तिविप्रन्धीतिभिः ॥ १ † ॥

"पुनानः" पूयमानः "विचर्षणिः" विद्रष्टा सोमः "विश्वा" सर्वान् "मृधः" हिंसकान् शत्रून् "अभि अक्रमीत्" अतिक्रान्तवान्, तं "विप्रं" मेधाविनं "धीतिभिः" कर्मभिरभिषवादिभिः स्तुतिभिर्वा "शुम्भन्ति" दीपयन्ति अलङ्कुर्वन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१　२र　२ १ १ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
आयोनिमरुणोरुहद्गमदिन्द्रोवृषासुतम ।

३ १　२र
ध्रुवेसदसिसीदतु ॥ २ ‡ ॥

अयम् "अरुणः" अरुणवर्णः सोमः "योनिं" स्थानं द्रोणकलशम् "आरुहत्" आरोहति, ततो "वृषा" कामानां वर्षकः

---

* ऊ० गा० २०प्र० १अ० १६ सा० ।

† छ० आ० ६ १, १, २ (२ भा० ५४ पृ०) = ऋ० वे० ६, ८, ३०, १ ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, ३०, २ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"इन्द्रः" "सुतम्" अभिषुतं सोमं "गमद्" गच्छति, गत्वा "ध्रुवे सदसि" स्थिरे स्थाने द्युलोकाख्ये "सीदति"* निवसति ॥

"इन्द्रोवृषासुतम्"-"इन्द्रं वृषासुतः"—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ १ २ १ १

नूनोरयिम्महामिन्दोस्मभ्य्ँसोमविश्वतः ।

१ १ ३ १ २

आपवस्वसहस्रिणम् ॥ ३ † ॥ १२

हे "सोम !" अभिषुतस्त्वं हे "इन्दो !" "नः" अस्मभ्यम् "नु" क्षिप्रं "महां" महान्तं "सहस्रिणम्"‡ असङ्ख्यातं "रयिं" धनं "विश्वतः" "आ पवस्व" सर्वतः परिस्रव ॥ ३ ॥ १२

३ २ २ २

॥ सत्रासाहीयम् ॥ पुना ३ ४ । नोअक्रमीदभि ।

५ ५ १ २ २ १ १

ओ६वा । विश्वाम्टधोविचर्षा २णायिः । प्रू२भ्मा । ता

२ १ ऽ २२ ३२ २ १ ५

२३यिवौ । प्रन्धौ३हो । वाहा३४३यि । ता२३४यिमो६

५ ३२ १ २ ५ ५ १

हायि ॥(१) आयो३४ । निमरुणोरुहत् । ओ६वा । गम

२ २ १ १ २ १ ऽ

दिन्द्रोवृषासू२ताम् । ध्रू२वे । सा२३दा । सिसौ ३

* "सीदति"—इति ऋग्वेदीय पाठः, मूलपाठस्तु "सीदतु"—इति ।

† ऋ० वे० ९, ८, ३०, ३ ।

‡ 'सहस्रिण सहस्रसङ्ख्यातम'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र ३र २ १ ५ ३र २
द्दो। वाहा३४३यि। दा२३४तो६ द्दायि॥(२) नूनो३४।
र ५ ५ १ र
३४। रयिम्महामिन्द। ओ६वा। अस्मभ्य९सोमविश्वा
१ १ २ १ ऽ २र ३र २
२ताः। आ२पा। वा२३स्वा। सहौ३हो। वाहा३
१ ५ ५
४३यि। स्वा२३४यिणो६ हायि(३)॥ १२ *॥ [१]

१ ०र ३ २ ३ ५ १
॥ यामम्॥ पुनानोआ२। क्रमीदा२३४भी। वि
र ३ २ १ ५ १
श्वाम्टधो२। विचर्षा२३४णायिः। शुभ्मतिवा२३यि। प्र
२ ४ १र ० ३ २ ३
न्धा३यितापूयिभा६५६यिः॥(१) आयोनिमा२। रुणो
५ १ ३ २ ३ ५ १र
२३४हात्। गमदिन्द्रो२। वृषासू२३४ताम्। ध्रुवेस
२ ४ १र ०
दा२३। सिसा३यिदापूता६५६उ॥(२) नूनोरया२यि
१ २ ३ ५ १ १ २ ३
म्। महामा२३४यिन्दो। अस्मभ्य९सो२। मविश्वा२३
५ १र २ ४
४ताः। आपवस्वा २ ३। सहा ३ स्वा ५ यि णा ६ ५
६ म्(३)॥ ११॥ [२]

---

* ऊ० गा० २प्र० १ख० १२सा०। † ऊ० गा० २२प्र० २ख० ११सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ र ३र ४ ३र ४ ५ ३र २ ४
॥ यामोत्तरम् ॥ पुनानोअक्रमीदभि। औहा३ओ
५ ३ ४र र ३ ४ ५ ३र २ ४ ५ २ १
हा। विश्वामृधोविचर्षणिः। औहा३ओहा। शुम्भ
१ ३ २ ४ ३र ४र
ता२३यिवि। प्रन्धा३यितापयिभा६५६यिः ॥(१) आयो
३ ४ ३र ४ ५ ३र २ ४ ५ ३ ४ ३ ४र ३र ४ ५
निमरुणोरुहत्। औहा३ओहा। गमदिन्द्रोवृषासुतम्।
३र २ ४ ५ २ १र २ ३ २ ४
औहा३ओहा। ध्रुवेसा२३दे। सिसा३यिदा५ता६५
३र ४र ३ ४ ३र ४ ५ ३र २ ४ ५ ३
६उ ॥(२) नूनोरयिंमहामिन्द। औहा३ओहा। अस्म
र ३ ४ ५ ३र २ ४ ५ २र १ २
भ्यꣳसोमविश्वतः। औहा३ओहा। आपावा २ ३ स्व।
२ १ ४
सहा३स्ना५यिणा६५६म् ३) ॥ १२ * ॥ [३]

२र र १ १ २
॥ गौराङ्गिरसस्य साम ॥ आहायिहू३वा२३यि। ऊव
२ र र ४ २र ३ ५ ३ र २ १ ५
ए। पुनानोआ३क्रा३मीदभि। विश्वामृधो३चर्षणिः।
२ ३ २ ४ १र र
शुम्भतिवि। प्रन्धा३यितापयिभा६५६यिः ॥(१) आयो
४ २र २ ५ २ ४ २र ३ ५ २ र
निमा३रू३णोरुहत्। गमदिन्द्रो३वा३र्षासुतम्। ध्रुवे

* ऊ० गा० १२प्र० २ख० ११सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सद। सिसा३यिदापुता६३६उ ॥(२) नूनोरया३यिमा३
हामिन्द्रो। अस्मभ्यᳬसो३मा३विश्वतः। ओहोयि। हू
३वा२३यि। ऊवए। आपवस्व। सहा३स्रा५यिणा६५
६म्(३) ॥ १२ * ॥ [४] १२

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य पञ्चमस्याध्यायस्य
चतुर्थ खण्डः† ॥ ४ ॥

अथ पञ्चम-खण्डे‡ प्रथमतृचे—
प्रथमा ।

पिबा सोममिन्द्र मन्दतु त्वा यन्ते सुषाव हर्यश्वाद्रिः ।
सोतुर्बाहुभ्याᳬ सुयतो नार्वा ॥ १ ¶ ॥

हे "इन्द्र!" "सोमं" "पिब", स सोमः "त्वा" त्वाम् "मन्दतु" मादयतु, हे "हर्यश्व" हरिसञ्ज्ञकाश्ववन्! इन्द्र!

---

* ऊ० गा० १३प्र० २० १३सा ० ।
'उक्तो माध्यन्दिनः पवमानः'—इति वि० ।
‡ 'इदानीं पृष्ठान्युच्यन्ते विराजं पृष्ठं भवति। तत्राग्निमन्थनम् ॥'—इतिवि० ।
¶ ऋ० आ० ५, १, १, ८ (१भा० ८१४ पृ०) = ऋ० वे० ५, ४, ५, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"ते" त्वदर्थं "सोतुः" अभिषवकर्त्तुः "बाहुभ्याम्" "अर्वा" रश्मिभ्यामश्वइव "सुयतः" सुष्ठु परिगृहीतः "अद्रिः" ग्रावा "यं" सोमं "सुषाय" अभिषवं करोषि, स मन्दत्विति पूर्वेण सम्बन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

२ ३ २ १ २ ३ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

यस्तेमदोयुज्यश्चारुरस्तियेनवृत्राणिहर्यश्वहꣳसि।

१र २र

सत्वामिन्द्रप्रभूवसोममत्तु ॥ २ * ॥

हे "हर्यश्व !" "इन्द्र !" "ते" तव "युज्यः" योग्यः "चारुः" समीचीनः "मदः" मदकरः "यः" सोमः "अस्ति" विद्यते "येन" च पीतेन सोमेन "वृत्राणि" आवरकादीनि राक्षसादीनि "हंसि", हे "प्रभूवसो" प्रभूतधन इन्द्र ! "त्वा" त्वां "सः" सोमः "मदतु" मादयतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ ३ १ २ ३ २ १ २उ ३ १ २ १ १ २ ३

बोधासुमेमघवन्वाचमेमांयान्तेवसिष्ठोअर्चतिप्रशस्तिम्।

३ १र २र ३ १ २

इमाब्रह्मसधमादेजुषस्व ॥ ३ † ॥ १३

हे "मघवन्" इन्द्र ! "त" तव "प्रशस्तिं" स्तुतिरूपां "यां" वाचं "वसिष्ठः" नामर्षिः "अर्चति" वहति, "इमां" वसिष्ठस्य

---

* ऋ० वे० ५, ३, ५, १। † ऋ० वे० ५, ३, ५, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

सम्बन्धिनीं वाचं "सु आ बोध" सुष्ठु अभिबुध्यस्व किञ्च "इमा" इमानि "ब्रह्म" ब्रह्माणि स्तवोरूपाण्यन्नानि * "सधमादे" यज्ञे "जुषस्व" सेवस्व ॥ ३ ॥ १३

॥ दैर्घतमसम् ॥ हाउपिबा। सोममिन्द्र। मा।
दतुत्वा। यन्तेसुषावहरिया। श्वा१द्री२ः। श्वाद्री२ः।
सोतुर्बाहुभ्याम्। सुयता३ः। सुयताः। ना२र्वा२ ३
४औहोवा॥(१) हाउयास्तायि। माटोयुजियः। चा।
रुरस्ता३यि। रुरस्तायि। येनवृत्राणिहर्य्यश्वा। हा१
९सा२यि। हा१९सा२यि। सत्वामिन्द्रा। प्रभूवसा३
उ। भूवसा३उ। ममा२त्तू२३४औहोवा॥(२) हाउबो
धा। सूमेमघवन्। वा। चमेमा३म्। चमेमा३म्।
यान्तेवसिष्ठअर्चतिप्रा। शा१स्ता२यिम। शास्ता

---

* 'अथवा ब्रह्माणि चैवियल्लक्षणानि'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२यिम। इमाब्रह्मा। सधमादा३यि। धमादा३ब्भिः। जुषा२स्वा२३४औहोवा(३) ॥ १ * ॥ [१]

॥ मरायम् ॥ ह्वाउहाउहाउ। पायिबा। सोमाम्। इन्द्र। मन्दतुवा। त्वा। त्वा। यान्तायि। सुषा। वहर्य्यस्वाद्रिः। द्रिः। द्रिः। सोतुः। बाहू। भ्या२सुयतोनार्वा। र्वा। र्वा ॥(१) यास्तायि। मदो। युजियस्वाहरस्ति। स्ति। स्ति। यायिना। वृत्रा। णिहर्य्यस्वहर्सि। सि। सि। सात्वाम्। इन्द्रा। भूमवसोममत्तु। तु तु ॥(२) बोधा। सुमायि। मघवन्। बाचमेमाम्। माम्। माम्। यान्तायि। वसायि। ष्ठोप्रशंतिप्रशस्तिम्। स्तिम्। स्तिम्। अयिमा। ब्रह्मा। सधमा। देजुषस्व। स्व। स्व(३) ॥ २ † ॥ [२] १३

* ऊ० गा० २२प्र० २ श० १गा०। † ऊ० गा० २१प्र० २श० ३गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीयखण्डे—*प्रथमा।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
विश्वाःपृतनाअभिभूतरन्नरः

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सजूस्ततक्षुरिन्द्रञ्जजनुश्चराजसे।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
क्रत्वेवरेस्थेमन्यामुरीमुतोग्र

२र ३ १ २ ३ १ २
मोजिष्ठन्तरसन्तरस्विनम्॥ १ †॥

"विश्वाः" सर्वाः व्याप्ता वा "पृतनाः" [पृङ् व्यायामे (तु०, आ०); व्याप्रियन्ते इति पृतनाः] सेनाः परस्परं सङ्गताः सत्यः "अभिभूतरम्" [शत्रूणामित्यर्थः] अभिभवितारम् "इन्द्रम्" "ततक्षुः" आयुधादिभिः तीक्ष्णीचक्रुः आयुधवन्तम-श्ववन्तञ्च चक्रुरित्यर्थः [यद्वा पृतना इति सङ्ग्राम नाम (निघ० २, १७, १८); व्याप्रियन्ते अत्रेति पृतनाः सङ्ग्रामाः, सर्वानेव सङ्ग्रामानभिभावुकमिन्द्रं "नरः" नेतारः स्तोतारः अन्योन्यं सङ्गताः स्तुतिभिः तीक्ष्णमकुर्वन्, स्तुतोऽतिबलवान् भवतीति। यद्वा यष्टारो हविः-प्रदानेन वीर्यवन्तं कुर्वन्तीति] किञ्च स्तोतारः "राजसे" [राजतेः तुमर्थे असे प्रत्ययः (३, ४, ९)] आत्मनो विराजनार्थं प्रकाशनार्थं सूर्यात्मानमिन्द्रं "जजनुः" जनयामासुः स्तोत्र-शस्त्रैः स्व-यज्ञे प्रादुरभावयन्नि-

---

* 'वामदेव्यम्। मैत्रावरुणं साम। विश्वोकं ब्रह्मसाम'—इति वि०।

† छ० आ० ४, २, ४, १, (१भा० ७५४पृ०) = ऋ० वे० ६, २, ३७, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

त्यर्थः। किञ्च "कृत्वा" ईदृशमिन्द्रम् "आसुरीम्" शत्रूणामभि-मुख्येन मारयितारम् "उग्रम्" उद्गूर्णबलम् अतएव "ओजिष्ठम्" ओजस्वितमं "तरसं" प्रहर्त्तृ "तरस्विनं" सङ्ग्रामे शत्रुवधार्थं वेगवन्तं बलवन्तं वा एवम्भूतमिन्द्रं धनार्थं स्तुवन्ति॥

'कृत्वेवरेस्थेमनि"-"कृत्वावरिष्ठंवरे"—इति पाठौ॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ ३ ३ १ १२ ३ १र
नेमिन्नमन्तिचक्षसामेषंविप्राअभिस्वरे।

२ १ २ ३ १उ ३ १ २ ३ २ ३ १ १२
सुदीतयोवोअद्रुहोपिकर्णेतरस्विनःसमृक्वभिः॥ २ *॥

"नेमिम्" [अरान् यथा नेमिर्व्याप्नोति तद्वदिन्द्रं सर्वं व्याप्नुते तादृशं] नमनशीलमिन्द्रं "चक्षसा" दर्शनमात्रेणैव† "विप्राः" मेधाविनः ‡ "अभिस्वरे" ¶ अभिस्वरेण गीताय स्तोत्राय इन्द्रविषयं स्तोत्रं कर्त्तुमित्यर्थः "नमन्ति" नमस्कुर्वन्ति। कीदृशम्? "मेषम्" इन्द्रो मेषोभूत्वा मेधातिथिं स्वर्गमनयत् तस्मात् मेधातिथेर्मेषभूतमिति यावत्। इदानीं यजमानः स्तोतॄनाह—अपिच हे स्तोतारः! "सुदीतयः" शोभनदीप्तयः

---

* ऋ० वे० ६, १, २८, १।

† 'चक्षुषा दृष्टिसूत्रेण'—इति वि०।

‡ 'विप्राः ब्राह्मणाः'—इति वि०।

¶ 'अभिस्वरे—अभिस्वरो यज्ञस्तस्मिन् अभिस्वरे यज्ञे'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"अद्रुहः" कस्याप्यद्रोग्धारः "वः" यूयं [छान्दसो वसादेशः] "तरस्विनः" कर्मसु स्तोत्रेषु वा त्वरायुक्ताः सन्तः इन्द्रस्य "कर्णे" श्रोत्र-समीपे "ऋक्वभिः" अर्चनयुक्तैर्मन्त्रैः * [यद्वा ऋचो बह्वयो येषु सन्ति तैः स्तोत्रादिभिः] संस्तुतः इन्द्रो यथा युष्मदीयानि स्तोत्रादीनि शृणोति तथा सम्यगभिष्टुतेत्यर्थः ॥

"अभिस्वरे"-"अभिस्वरा"—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २   २ ३ ३   १ २   ३ १ २
समु रेभासो अस्वरन्निन्द्रꣳ सोमस्य पीतये ।
२र ३ १ ० ३ २ ३ १ २ ३ १   २ ३ १ ३ १ २
स्वःपतिर्यदी वृधे धृतव्रतो ह्योजसा समूतिभिः ॥ ३ † ॥ १४

"रेभासः" [रेभृ शब्दे (भ्वा० आ०) शब्दयितारः स्तोतारः [यद्वा, "रेभासः" कश्यप-पुत्रा रेभाः एतन्नामका ऋषयः] "इन्द्रम् उ" इन्द्रमेव "समस्वरन्" ‡ सम्यगशब्दयन् समस्तुवन् । किमर्थम् ? "सोमस्य पीतये" सोमपानाय "यद्" यदा "स्वष्पतिः" स्वर्गस्य पालयिता धनस्य स्वामी वा इन्द्रः "वृधे" यजमानादिवर्द्धनाय भवति, तदा "धृतव्रतः" धृत-कर्मेन्द्रः

---

* 'ऋक्वभिः—ऋग्यजुःसामभिः'—इति वि० ।

† ऋ० वे० ८, ९, ३८, १ । "यदीम्"—इति च ऋ०-पाठ ।

‡ 'समस्वरन्—सामभिर्गायन्ति'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"ओजसा" बलेन "ऊतिभिः" मरुद्भिः पालनैर्वा सह सङ्गच्छते ; स्तुतिभिर्बलं मरुद्भिः पालनैश्चेन्द्रस्य भवतीत्यर्थः* ॥

"समु"-"समीम्"—इति पाठौ, "स्वर्पतिः"-"स्वर्पतिम्"—इति च ॥ ३ ॥ १४

२ १ २र १२ १ ३ २
॥ त्रैशोकम् ॥ विश्वाहायि। पृतनाअभिभू। तरन्न

१ २ १र २ १ १ १ २ र १ ५
राः। सजूस्ततक्षुरायिन्द्रञ्जजनूः। चराजासो२३४हा

२ १र २ २र र ३ ५
यि। क्रत्वौहोयि। वरौहोयि। स्थेमन्यार्मृ२३४रीम्।

२ १ २ १ ५ २ ३ ५ १
उतोहायि। उग्रमो२३४जो। ष्ठन्तारा२३४साम्। हो

३ १ ५ ५ २र १
यि। तरा३४। स्विमम्। ओ२३४वा ॥(१) नेमोहायि।

२ ३ २ १ २र १ २र र ५
नाम। तिचक्षसा। मेषंविप्राः। अभिस्वारो२३४हा

१र र ३ ५ २
यि। सौहोयि। दौहोयि। तयोरवो२३४आ। द्रु

१ २ १ ५ २ ३ ५ २
होहायि। अपायिका२३४र्णो। तारस्वो२३४नाः। हो

३ १ ५ ५ २ १
यि। समृ३४। कभिः। ओ२३४वा ॥(२) समोहायि।

---

* अत्र 'सम् उ—इति पदपूरणः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र २र ३ १ १ १ १र १ र १

रायिभ्.. क्षोऽअस्वरान्। इन्द्र९सोम। स्वपीतायो२३

५ १र र ३ ५

४च्चायि। सोवोयि। वौवोयि। पतार्‌यिर्य्यार्२३४दौ।

२ १ २ १ ५ १ ३ ५ २

वृधीवायि। धृतन्ना२३४ताः। ह्रियोजा२३४सा। वो

१ २ ५ ५ २ १

यि। समू३४। तिभिः। औ२ह्वा। औयिदौ २ ३ ४

५

वा (३)॥ १२ *॥ [१] १४

अथ प्रगाथरूपे तृतीयसूक्ते †—

प्रथमा।

१ २र ३ २उ ३ १ १ ३ १ २

योराजाचर्षणीनांयातारथेभिरध्रिगुः।

१ २ ३ १ २र ३ र ३ १ २ ३ १ ३ २

विश्वासान्तरुतापृतनानाञ्ज्येष्ठंयोवृत्रहागृणे॥ १ ‡॥

"यः" इन्द्रः "चर्षणीनां मनुष्याणां "राजा" स्वामी, "रथेभिः" रथैः "याता" आगन्ता च, "अध्रिगुः" अधृतगमनो ऽन्यैः, "विश्वासां" "पृतनानां" सेनानां "तरुता" तारकः, "यः" च "वृत्रहा" वृत्रं हतवान्, "ज्येष्ठं" गुणैर्ज्यायांसं तं महाभागमिन्द्रं "गृणे" स्तौमि॥ १॥

* ऊ० गा० १३प्र० २ख० १३सा०।

† 'भरद्वाजस्य पृश्न्याख्यावाकं साम'—इति वि०।

‡ छ० आ० ३, २, ४, १ (१ भा० ५६३ पृ०) = ऋ० वे० ६, ५, ८, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३१ १ २ १ २

इन्द्रन्त॑ᳪशुम्भपुरुहन्मन्नवसेयस्यद्विताविधर्त्तरि ।

१ २ ३ १ २ ३ २ २ ३ २ ३ २ ३ १ २८

हस्तेनवज्रःप्रतिधायिदर्शतोमहान्देवोनसूर्य्यः॥ २* ॥ १५

हे "पुरुहन्मन्" ऋषे ! † त्वं "तम्" "इन्द्रं" "शुम्भ" ‡ हविःप्रदानादिना अलङ्कुरु । किमर्थम् ? "अवसे" रक्षणाय ¶ । एवमात्मा स्वात्मानं सम्बोध्य ब्रवीति—"यस्य" तव "विधर्त्तरि" विधारके इन्द्रे "द्विता" § द्वित्वम् अस्ति,—औग्र्यमनौग्र्यम् [तव शत्रून् हन्तुमुग्रत्वं, तदनुग्रहाय अनुग्रहेति द्वैतमस्ति]; तचौग्र्यं दर्शयति—"दर्शतः" दर्शनीयः "महान्" प्रभूतः "वज्रः" "देवो न सूर्य्यः" द्योतमानः सूर्य्य इव स्थितः, "हस्तेन" करेण "प्रति धायि" प्रतिनिहितो भवति ‖ ॥

---

* ऋ० वे० ६, ५, ८, २ ।

† पुरुहन्मन्—पुरुहन्मा नामऋषिः अस्य तृचस्य सञ्ज्ञानं परोक्षत्वं ब्रवीति'—इति वि० ।

‡ 'शुम्भ—शुम्भं बलवन्तम्'—इति वि० ।

¶ 'सुहोति वाक्यशेषः'—इति वि० ।

§ 'त्रितः, द्वितः, एकतः—इति ऋषयः ; तेषां मध्ये द्विताः'—इति वि० ।

‖ 'हस्तेन वज्रः प्रतिधायि—हस्तेन स्थितोला वज्रः प्रति धेट् पाने सर्वप्राणिनां वीर्यं रसं शोणितादि पिबते'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"हस्तेन"-"हस्ताय"—इति पाठौ, "महान्देव"--"महोदेवः"
—इति च *॥ २ ॥ १५

२र १ ४ र र ५ १र २र १ र
॥ पृश्नि ॥ योराजा२३चर्षणीनाꣳहाउ। यातारथे
२ १ २ १ २ १ २ २ १ २र
भिरध्रिगुः। विश्वासा१न्ता२३। होवा३हायि। इता।
१ २ १ २ २ १र २
पृताना१ना२३म्। होवा३हायि। ज्येष्ठंयो१वा २३।
१ २ २ १ र र १ २र १ ४
होवा३हा। वाहागृणे। इडा२३॥(१) ज्येष्ठंयो२३वृ
र र ५ १र २ १र २ १र २र १ २
त्रहागृणेहाउ। ज्येष्ठंयोवृत्रहागृणे। इन्द्रान्ता१ꣳष्ठ२
१ २ २ १ २ १ २ १
३। होवा३हा। अपुरुह। न्मन्नावा१सा२३यि। हो
१ २ १ २ १ २ २ १
वा३हायि। यस्याद्दा१यिता२३। होवा३हायि। वायि
२ १ २ १ ४र ५
धर्त्तरि। इडा २ ३॥(२) यस्यद्वी२३ताविधर्त्तरिहाउ।
१ २ १र २ २ २ १ २ १ २ २
यस्यद्विताविधर्त्तरि। हस्तायिना१वा२३। होवा३हा।
१ २ र २ २ १ २ २ १
ज्ञःप्रतिधा। यिदार्शा१मा२३ः। होवा३हायि। महा

* "महोदेव"—इति च स० पाठः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

न्दा१यिवा२३:। द्योवा३त्वायि। नासूरियः। इडा २३ भा३४३। ओ२३४५ई। डा(३)॥१४*॥[१]

॥ अभीवर्त्तम्† ॥ येरा३जा३चर्षणीनोवा। यातार थे। भिराध्रा१यिगू २:। वायिश्वासा३१२३४म्। तरुता। पृताना१ना २म्। ज्येष्ठांया१वार। वृत्रहा३। गा२३४ ५। णा२३४५यि॥(१) ज्येष्ठा३यो३ वृत्रहागुणोवा। ज्यायिष्ठयोवृ। वृत्रहा१गा१र्णा २यि। आयिन्द्रन्त०शू३१ २३४। भपुरुष। मन्नावा१सा २यि। यस्यादा१यिता २। विधा३। ता२३४५। रा२३४यि॥(२) यस्या३द्दा३यि ताविधर्त्तरोवा। यास्यद्दिता। विधार्त्ता१रा २यि। हा स्तेनवा३१२३४। ञ:प्रतिधा। यिन्द्रार्या१ता २:। महा

---

* ऊ० गा० २प्र० २ख० १४सा०। † "अभीवर्त्तः"—इति ख० पु० पाठः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

न्द्राश्यिवार्रः। नमूड्। यार्२३४५। यार्२३४५ः (३)

॥ ७ * ॥ [२]

॥ जनित्राद्यम ॥ योराजा३चर्षणायिनाम। ऊवे होऽ२यि। यातारथेभिराधा१यिगूऽ२ः। विश्वासान्तरु तार्२। पृतानार्२३४नाम्। ज्येष्ठा३ऽहोयि। योवा३ ऽहोयि। योवा३हो। त्रहा। गार्२णा २ ३ ४ औहो वा ॥(१) ज्येष्ठंयो ३ वृत्रहागृणायि। ऊवेहोऽ२यि। ज्येष्ठंयोवृत्रहागा १ णाऽ२यि। इन्द्रन्तऽम्नुम्भपुरुहार्२। न्मन्नावार्२३४सायि। यस्या ३ होयि। द्विता ३ होयि। विध। तार्२रार्२३४औहोवा ॥(२) यस्यद्वी३ताविधर्त्तरा यि। ऊवेहोऽ२यि। यस्यद्विताविधार्त्ता१राऽ२यि। हस्ते नवज्रःप्रतिधार्२। यिदार्भार्२३४ताः। महा३न्होयि।

* ऊ० गा० ७प्र० १ख० ७गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२२ १ २१र २ ५र२ २ १ ११
देवा३द्यो । नस् । रा२याँ२३४औहोवा ॥(३) अनिआर२३

११
४५म् ॥ १३ * ॥ [३] १५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य पञ्चमस्याध्यायस्य

पञ्चमः खण्डः † ॥ ५ ॥

अथ षष्ठे खण्डे ‡, प्रथमतृचेण—

प्रथमा ।

१ १ ३ २ ३ २ ३ १ २र ३क २र ३ २
परिप्रियादिवःकविर्वयाꣳसिनप्त्योर्हितः ।

२ १ २ २ १ २
स्वानैर्यातिकविक्रतुः ॥ १ § ॥

"कविः" मेधावी "कविक्रतुः" क्रान्त-प्रज्ञः क्रान्त-कर्मा "नप्त्योः" अधिषवणफलकयोः "हितः" निहितः सोमः "दिवः" द्युलोकस्य "परि प्रिया" अति प्रियाणि "वयांसि" ग्रावाणः ॥

"स्वानैः"-"सुवानः"—इति पाठौ ॥ १ ॥

---

* ऊ० गा० १८प्र० २अ० १३सा० । † 'उक्तं माध्यन्दिनं सवनम्'—इति वि० ।
‡ 'इदानीमार्भवमुच्यते'—इति वि० । ¶ 'चौर्णायवं साम'—इति वि० ।
§ छ० आ० ५, २, ४, १० (२भा० २९) = ऋ० वे० ९, ७, ३२, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ २ ३ २३ १ २ ३ १ २ १२
ससूनुर्मातराशुचिर्जातोजातेअरोचयत्।
३ २ ३ १ २ ३ १ २
महान्मही ऋतावृधा॥ २ *॥

"जातः" उत्पन्नः "शुचिः" † दीप्तः महान् हविर्लक्षणः "सः" सोमाख्यः "सूनुः" पुत्रः "मही" महत्यौ "ऋतावृधा" ‡ यज्ञस्य वर्द्धयित्र्यौ "जाते" विश्वस्य जनयित्र्यौ "मातरा" आत्मनो मातरौ द्यावापृथिव्यौ "अरोचयत्" रोचयति दीपयति॥ २॥

अथ तृतीया।

२ ३१ २ ३१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रप्रक्षयायपन्यसेजनायजुष्टोअद्रुहः।
३ क २र ३ १ २
वीत्यर्षपनिष्टये॥ ३ ¶॥ १६

हे सोम! "प्र प्र" अत्यन्तं "क्षयाय" तव निवास-भूताय "अद्रुहः" अद्रुहे अद्रोग्ध्रे "पन्यसे" स्तोत्रे "जनाय" मनुष्याय

---

* ऋ० वे० ६, ७, १२, २। † 'शुचिः दीप्तः'—इति वि०।

‡ 'ऋतावृधा—ऋतो यज्ञः तेन वर्द्धतः ऋतावृधौ अथवा ऋतमन्नं तेन वर्द्धते'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ६, ७, १२, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"वोति" वीत्यै भक्षणाय "जुष्टः" पर्याप्तः त्वं "पनिष्टये"* स्तुतये "अर्षे" अङ्गं प्रति गच्छ ॥

"अद्रुहः"-"अद्रुहे"—इति पाठौ, "पनिष्टये"-"च न--ष्टया"—इति च ॥ ३ ॥ १६

॥ और्णायवोत्तरम् ॥ परिप्रिया२दिवःकवायिः। वया२हो१वा॥सिनप्त्रोवोर्ह्हिताः। स्वानैर्य्या२३ती। ऊवा। होवा। होवा। ऊवा२यि। ई३र्या। कविक्रतो२। या२३४औहोवा ॥(१) समूनुर्म्मा२तरापुचायिः। जाता२हो१वाजातेअरोवोचयात्। महान्मा२३ही। ऊवा। होवा। २। ऊवा२यि। ई३र्या। ऋतावृधो२। या२३४औहोवा ॥(२) प्रप्रक्षया२यपन्यमायि। जना२हो१वायजुष्टोवोअद्रुहाः। वीतिया२३र्षा। ऊवा। होवा।

* 'पनतिः स्तुतिकर्म्मा (निघ० ३, १४, १६),—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ ऽ २ ३ २ १ २ ५र र
२। ऊवा २यि। ई३र्यां। पनिष्टयोर। या२३४औहो
२ १११११
वा। ई३या२३४५म्(३) ॥ १५ * ॥ [१]

२ र १ २ १ र
॥ और्णायवाद्यम् ॥ परिप्रियादिवःकावीः। वयाꣳ
र र र २ १ १
सिनप्त्रोर्हिताः। स्वानैर्य्या२३ती। आया२। इया
ऽ र ३ २१ ३ ५र र २र
२ई३या। कविक्रतोर। या२३४औहोवा ॥(१) सस्तु नु
र र१ २ १र र र र र र
म्मातराष्ट्रचीः। जातोजातेअरोचयात्। महान्मा २ ३
२ १ १ ऽ २ ३ र २१ ३
ही। आया२। इया २ई३या। ऋतावृधोर। यार
५र र २ र १ २ १ २ र
३४औहोवा ॥(२) प्रप्रक्षयायपन्यासायि। जनायजुष्टो
१र २ १ १ ऽ २
अद्र हाः। वीतियार३र्षा। आया२। इया२ई३याँ।
३ २१ ३ ५र र २ १११११
पनिष्टयोर। यार३४औहोवा। ई२३४५(३) ॥८ † ॥[२]

२ १
॥ बृहद्भारद्वाजम् ॥ परिप्रिया। दिवःकवायिः।
र २ १र र र २
वयाꣳसार३यिना। प्रियोर्हिताः। स्वानैर्या२३तायि।

* ऊ० गा० २प्र० २अ० १५सा०। † ऊ० गा० ७प्र० २अ० ८सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ र २ १ २ १ २र
आ। औ३होवा। काविक्रतुः। इडा२३॥(१) समूनु

१र र र २ १र
र्म्मा। तरापूचायिः। जातोजार२३ते। अरोचयात्।

र २ १ २ र२ १ र २ १
मयान्मा२३ही। आ। औ३होवा। आर्त्तावृध। इडा२

२ १ र २ र
३॥(२) प्रप्रक्षया। यपन्यसायि। जनाया२३जू। ष्टो

१ र २ १ २ र२ १
अद्रुत्वाः। वीतिया२३र्षा। आ। औ३होवा। पानि

२र १ २ १
ष्टये। इडा२३भा३४३। ओ२३४५ई। डा(३)॥ १० *॥[३]

१ ११र २१र र २
॥ गौषूक्तम्॥ परिप्रियादिवौ। हौहोवाहायि।

१ र २ १
कवायिः। वयाꣳसिनप्रियौ२। ऊवायि। ऊवा२यि।

१ १र र र १
हायिता२ः। स्वानैर्य्यातिकवौ२। ऊवायि। ऊवा२

१ १ २ ५र र २१र२२
यि। क्रातू२३ः। हो२वा२३४औहोवा। अग्निराऊता

२३४५ः(१)॥ ११ †॥[४]

२ र २
॥ ईनिधनम्भागीयवम्॥ परिप्रियादिवःकवा३यिरे।

---

* ऊ० गा० १५प्र० २ख० १०सा०। † ऊ० गा० १६प्र० १ख० ११सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ र र र र २
वयाꣳसिनप्तयोर्हिताः। स्वानैर्ध्या२३तायि। ऐ२हो१आ
१ १ ३ ५र र १ र
२३यिही। कवि। क्रा२त्व२३४औहोवा॥(१) ससूनु
र र २ १ र र र र र
र्मातराशुचा३ए। जातोजातेअरोचयात्। महान्मा२३
२ २ १र ३ ५र र
ही। ऐ२हो१आ२३यिही। ऋता। वा२ह्वा२३४औहो
१ र २ १र र
वा॥(१) प्रप्रक्षयायपन्यसा ३ ए। जनायजुष्टोअद्रुहः।
र २ २ १ ३
वीतिया२३र्षा। ऐ२हो१आ२३यिही। पनि। ष्टा२या
५र र ३१११११
२३४औहोवा। ई२३४५(३)॥ १७ *॥ [५] १६

अथ प्रगाथे द्वितीयसूक्तं †—

प्रथमा ।

२ ३ १२३१२ ३१२ ३१२
त्वꣳह्या३ङ्गदैव्यपवमानजनिमानिद्युमत्तमः।
२ १२३१२
अमृतत्वायघोषयन्॥ १ ‡॥

हे "पवमान" पूयमान ! "दैव्य" देवसम्बन्धि सोम ! "द्युम-

---

* ऊ० गा० २०प्र० १ख० १७सा० ।

† 'वामदेव्यं बृहत्कं साम'—इति वि० ।

‡ छ० आ० ६, २, ४, ६ (२ भा० २३५ पृ०) = ऋ० वे० ७, ५, १०, २ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

त्तमः" अतिशयेन दीप्तिमान् "त्वं हि" त्वमेव "अङ्ग" क्षिप्रं "घोषयन्" शब्दयन् शब्दं कुर्वन् "जनिमानि" देवसम्बन्धीनि जन्मान्यभिलक्ष्य "अमृतत्वाय" अमरणाय आगच्छेति शेषः ॥

"दैव्य"-"दैव्या"—इति पाठौ, "घोषयन्"-"घोषः"—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २उ ३ १ २ ३ २
येनानवग्वादध्यङ्ङपोर्नुं*तेयेनविप्रासआपिरे ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
देवानाꣳसुम्ने अमृतस्यचारुणोयेनश्रवाꣳस्याशत ॥२†॥१७

"नवग्वा"‡ नवनीय-गतिः यद्वा नवभिर्मासैः सत्रस्यानुष्ठानात् "दध्यङ्"—एतन्नामकः अङ्गिराः "येन" सोमेन पणिभिरपहृतानां "द्वारम्" "अपोर्णुते" अपच्छादयति विवृतमकार्षीत् "विप्रासः" तत् मुख्याः सर्वे मेधाविनोऽङ्गिरसः "येन" च सोमेन "आपिरे" तैरपहृता गाः आप्नुवन् किञ्च "देवानाम्" इन्द्रादीनां "सुम्ने" सुखे यत्नेन सञ्जाते सति "चारुणः" कल्याणस्य "अमृतस्य" उदकस्य सम्बन्धीनि "श्रवांसि" अन्नानि

* "र्णुं"—इति क० पु० पाठः । † ऋ० वे० ७, ५, १७, २ ।
‡ 'नवग्वा—नवा गावो यस्य असौ नवग्वा'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"येन" च सोमेन यजमानाः "आयत" व्याप्नुवत् अलभन्त ; स त्वं देवानाममरणायागच्छेति पूर्वेण सम्बन्धः ॥

"नवग्वा"-"नवग्वो"—इति पाठौ, "आयत"-"आनशुः" —इति च ॥ २ ॥ १७

१ २ १ २ १२ २ १
॥ बृहत्कम् ॥ तुवꣳह्री। अङ्गदैवा२ ३ या। पाव
२र १ २र १ ० १ २ २ ४
मानजनिमानि। द्यूमत्तामा२ः। अमार्त्ता३त्वा३। य
५ ४ ५ १ २ १ २र १र
घोवा। षा५योꣳहायि ॥(१) अमृता। त्वायघोषा२३
२ १ २र१ २र १ २ १र
यान्। यायिनानवग्वाद्ध्यङ्। आपो१ꣳणूता२यि। येना
२ २ ४ ५ ४ ५ १र२१
वा३यिप्रा३। सत्रोवा। पा५यिरोꣳहायि ॥(२) येनवी।
२र १र २ १ र २र १र२ १ २ १
प्रासआपा२३यिरायि। दायिवानाꣳसुम्ने अमृत। स्या
२ १र २ २ ४ ५ ४ ५
चा१रूणा२ः। येनाआ३त्रा। सियोवा। शा५तोꣳहा
यि(३) ॥ १६ * ॥[१]

* ऊ० गा० २प्र० २अ० १६ सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ र २ ३ ४ र ३
॥ स्वारसौम्॥ त्वꣳह्याङ्गदैवा३या। पवमानज

४ ५र र १ ३ ५ १ २ २
निमानिद्युमा। हुम्। ता२३४माः। आमा ३ उवा।

र १र २ ५ ४ ५ २
ताल्वा। यद्यो२३४वा। षा५यो६ हायि॥(१) अमृत

र र १ ३र ४र ३ ४ र ३ ४ ५र १ २
त्वायघोषा३र्यान्। येनानवन्वाद्ध्यङ्ङपो। हुम्। णू

५ १ १ २ १र १ १ ५
२३४तायि। यायिना३उवा। विप्रा। सओ२३४वा।

४ ५ २र ऽ र र २ ४ र
पा५यिरो६हायि॥(२) येनविप्रासआपा३यिरायि। दे

२र ४र २र ४ ३ ४ ५ र १ ३ ५ १ २
वानासुम्ने अमृतस्यचा। हुम्। रू२३४णाः। यायिना

२ १र २ १ ५ ४ ५
३उवा। अवा। सियो२३४वा। श्रा५तो६हायि(३)॥१६*॥[२]

१ २ १र १
॥ शाक्कुम्†॥ तुवꣳहिया। ए२। गदा। विया।

र र २ १ २ १
पवमानजनिमानिमानिद्युमत्ता२३माः। आमा२त्तोल्वा

२ १ ५ ४ ५ १ २ १र
२३। यघो२३४वा। षा५यो६हायि॥(१) अमृतत्वा।

१ र र २ १र २
ए२। यघो। षयान्। येनानवन्वादध्यङ्पोर्णू२३तायि।

---

* ऊ० गा० ५प्र० २ख० १६ सा०। † "शक्क"—इति ख० पु० पाठः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १ २ १ ५ ४ ५
यायिना २वायिप्रा२३ । सओ२३४वा । पापुयिरो ६ हा

१र २ १र १ र र र
यि ॥(२) येनविप्रा । ए२ । सआ । पिरायि । देवा

र र २ १र २ १ १ २
नाꣳसुम्ने अमृतस्यचारू२३णाः । यायिना २स्नावार२३ । सि

१ ५ ४ ५
यो२३४वा । ष्पापूतो६हायि(३) ॥ १८ * ॥ [३]

३ २ र ५
॥ सत्रासाहीयम् ॥ तुवा३४म् । हियज्ञदैविय । ओ

५ १ र र १ १
६वा । पवमानजनिमानिद्युमत्ता २माः । आ २मा । ता

२ १ ऽ २र ३र २ १ ५ ५
२३त्वा । यद्यौ३र्हो । वाहा३४३यि । षा२३४ यो ६ हा

३ २ र र र ५ ५ १र र
यि ॥(१) अमा३४ । तात्वायघोषयन् । ओ६वा । येना

र र १ १ २
नवम्वादध्यङ्ङपोर्णू २तायि । या २यिना । वा२३यिप्रा ।

१ ऽ २र ३र २ २ ५ ५
सऔ३र्हो । वाहा३४३यि । पा२३४यिरो६हायि ॥(२)

३र २ र र र ५ ५ १र र र र
येना३४ । विप्रासआपिरे । ओ६वा । देवानाꣳसुम्ने

* ऊ० गा० ११प्र० २ख० १८सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र १ १ २ १ ६
अमृतस्यचारू२णाः । या२यिना । आ२३वा । सियौ३

२र ३र २ १ ५ ५
हों । वाहा३४३यि । शा२३४तो६हायि(३) ॥ १२ * ॥[४]१७

अथ तृतीयतृचे† —प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ २उ ३ २ ३ १ २
सोमःपुनानऊर्म्मिणाव्यंवारंविधावति ।

१ २ ३ १ २र ३ १ २
अग्रेवाचःपवमानःकनिक्रदत् ॥ १ ‡ ॥

"पुनानः" पूयमानः "सोमः" "ऊर्मिणा" स्वीयया धारया "अव्यम्" अवेः सम्बन्धिनं "वालं" पवित्रं "वि धावति" विविधं गच्छति । कीदृशः सोमः ? "पवमानः" पूतः "वाचः" स्तोत्रस्य "अग्रे" "कनिक्रदत्" पुनः पुनः शब्दं कुर्वन् विधावति ॥

"अव्यम्"-"अव्ये"—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
धीभिर्मृजन्तिवाजिनंवनेक्रीडन्तमत्यविम् ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ १ २
अभित्रिपृष्ठम्मतयःसमस्वरन् ॥ २ ¶ ॥

"वाजिनं" बलवन्तं वा "नवनीये" वसतीवर्याख्ये उदके

* ऊ० गा० १९प्र० १ख० १२सा० । † 'आतीषादीयं साम'—इति वि० ।

‡ छ० आ० ६, २, २, ७ (२ भा० २१४ पृ०) = ऋ० वे० ५, ५, १०, ५ ।

¶ ऋ० वे० ५, ५, ११, १

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"क्रीडन्तं" सङ्क्रीडमानम् "अत्यविम्" [अविशब्देन तद्रोमकृतं पवित्रमभिधीयते] अतिक्रान्त-पवित्रं सोमम् ऋत्विजः "धीभिः" स्तुतिभिः * "मृजन्ति" शोधयन्ति [यद्वा, धीभिः—वर्णलोपश्छान्दसः, धीतिभिः अङ्गुलीभिः मृजन्ति] किञ्च "त्रिपृष्ठं" [त्रीणि पवित्राणि द्रोणकलशाधवनीयपूतभृदात्मकानि पात्राणि स्पृशतीति त्रीणि सवनानि वा स्पृशतीति स तथोक्तः, तम्] सोमं "मतयः" स्तुतयः "अभि समस्वरन्" अभितः संस्तुवन्तीति ॥

"मृजन्ति"-"हिन्वन्ति"—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ २ २ ३ २उ ३ १ २ ३ २
असर्जि कलशाꣳ अभिमीढ्वांत्सप्तिर्नवाजयुः ।

३ १ २र ३ १ २
पुनानोवाचञ्जनयन्नसिष्यदत् ॥ ३† ॥ १८

"वाजयुः" यजमानानामन्नमिच्छन् "मीढ्वान्" सेक्ता ‡ स सोमः "कलशान्" "अभि" लक्ष्य, कलशेषु "असर्जि" असृज्यत । तत्र दृष्टान्तः—"सप्तिर्न" यथा सर्पणशीलोऽश्वः ¶ सङ्ग्रामे सृज्यते तद्वत् । ततः "पुनानः" पूयमानः सोमं

* 'धीभिः बुद्धिभिः'—इति वि० । † ऋ० वे० ५, ५, ११, २ ।

‡ 'मीढ्वान् बलवान्'—इति वि० ।

¶ 'सप्तिर्न—सप्तिरश्वोऽभिधीयते'—इति वि० । "सप्तिः"—इति निघण्टावश्वनामसु पञ्चमं पदम् (१, १४,) ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"वाचं" शब्दं "जनयन्" उत्पादयन् "असिष्यदत्" पात्रेषु स्यन्दति ॥

"मीढ्वान्"--"मेल्हा"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १८

३र ४ ५ र २ ३ ४र ५
॥ आतीषादीयम् ॥ सोमःपुना। हो। नऊर्म्मिणा

५ १ र २ २ २ २ ३ २ १
इए। अव्यंवारंविधा१वा३तो। अग्रेवा२३४५। चा२

१ १ १ २ १ २ १ ३ ५र र २
३४५ः। पवमा२३ना३ः। कार्नार२३४औहोवा। क्रद

३ १ १ १ १ ३र ४ ५ र २ ३ ४र ५ ५
दे२३४५ ॥(१) धीभिर्मृजा। हो। तिवाजिनाइमे।

१ र र २ २ २ ३ ३ १
वनेक्रीडन्तमा१त्या३वायिम्। अभित्रा२३४५यि। पा२

१ १ १ २ १ २ १ ३ ५र र २
३४५। ष्टम्मता२३या३ः। सा२मा२३४औहोवा। स्वर

३ १ १ १ १ १ ३ ४ ५ र २ ३ ४र ५ ५
न्ने२३४५ ॥(२) असर्ज्जिका। हो। लशा२अभोइए।

१र र २ २ ० ७ ३ १ १ १ १ २
मीढ्वान्सप्तिर्न्नवा१जा३यूः। पुनानो२३४५वा२३४५। च

१ २ १ ३ ५र र २ ३ १ १
ञ्जना२३या३न्। आ२सा २ ३ ४ औहोवा। ष्यद्दे २ ३

१ १
४ ५ (३)॥ १७ * ॥ [१]

---

* ऊ० गा० २प्र० २श्च० १७सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र र १ २ १
॥ सुज्ञानम् ॥ सोमःपुना। नऊर्म्मिणा। अव्यवा

र १ २ र १ १
रा२म्। विधावतायि। अग्रेवाचा२ः। पव। मा२

३ ५र र १ २ २र
ना२३४औहोवा। कनिक्रदद्दे३ ॥(१) धीभिर्मृजा। ति

र १ २र १ १ २
वाजिनाम्। वनेक्रायिडा२। तमत्यवायिम्। अभि

१ १ २ ५र र १ २
त्रायिपा२। ष्टम्म। ता२या२३४औहोवा। समस्वरन्ने

२ र १ २र र १
३ ॥(२) असर्ज्जिका। लशा८अभायि। मीढान्त्साप्ता२

र१ २ र १ १ ३
यिः। नवाजयूः। पुनानोवा२। चञ्ज। ना२या २ ३

५र र १ २ १ ११ ११
४औहोवा। असिष्यदद्दे३उपा२३४५ (३)॥ ८ * ॥ [२]

१र र १ र १
॥ शुध्यम् ॥ सोमःपुना२नः। ऊर्म्मिणोवा। अव्यं

२र १ २ २र २ १ र १र १ २र १
वाराम्। विधावतायि। अग्रेवाचःपवमानःक्र। ना२

२ १र १र
३यि। क्रदाउवा। अूधिया२ ॥(१) धीभिर्मृजा२न्ति।

र १ २ १र २र १ २ ३ २ १ २ १ २ १
वाजिनोवा। वनेक्रीडा। तमत्यवायिम्। अभित्रिपृष्ठ

---

* ऊ० गा० ७प्र० २ष० ९सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ १ १ २ १र

म्मतयःसम् । आ२३ । स्वराउवा । अूधिया२ ॥(२)

१ र १ २र१र१ १ २

अमर्त्ज्जिका२ल । म्पा३ अभोवा । मीठात्सम्मायिः । न

१र२१ ०र१र र र१२१

वाजयूः । पुनानोवाचञ्जनयन्न । सा २ ३यि । ष्पदाउ

१र १ २ १

वा । अूधिया२ । ए२३हिया३४३ । ओ २ ३ ४ ५ ई ।

डा (३)॥ ४ * ॥ [३]

२र १ र र २र १

॥ ओम् ॥ सोमाः । पुनानानऊर्म्मि । णा । हो

१ २र १ र र २ १

ई२ । हो । वाहोयि । अव्यंवारंविधावतायि । अग्रा

२ २ १२ १ १ २

यिवा१चा२३ः । पा३वामा३नाः । कना२३यिक्रदा३४३

२र १ र २ १

त् ॥(१) धीभीः । मृजन्तिवाजि । नम् । होई२ ।

१ २र १ र र १ १ २

हो । वाहोयि । वनेक्रीडन्तमत्यायिम् । अभायित्रा१

२ १ २ १ १ २

यिपा२३ । ष्टा३म्माता३याः । समा२३स्वरा३४३न् ॥(२)

१ १ र २ १ १ २र

अमा । जिकलशा३अ । भि । होई२ । हो । वा

* क० गा० ९प्र० १ख० ४सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१   २ २   २   २ १ २   २
होयि। मौद्वात्मग्निर्न्नवाजयू। पुनानो१वार३। चा३

१   २   २   १   २   १
ञ्जाना३यान्। असार३यिष्यदां३४३त्। ओर२३४५ई।

डा (३)॥ ११ *॥ [४] १८

अथ चतुर्थतृचे†—प्रथमा।

१ २   ३ १ २ ३ १
सोमःपवतेजनितामतीना

२ ३२ ३ १ २ ३ २ २ ३ २
ञ्जनितादिवोजनितापृथिव्याः।

३ १ २र ३ २र
जनिताग्नेर्जनितासूर्य्यस्य

३ १ २   ३ १   २र
जनितेन्द्रस्यजनितोतविष्णोः॥ १ ‡॥

"सोमः" अभिषूयमाणः "पवते" पात्रेषु क्षरति। कीदृशः? "मतीनां" बुद्धीनां [यद्वा, मननीयानां] "जनिता" जनयिता, ["जनिता मन्त्रे (६, ४, ५३)"—इति निपातनाण्णिलोपः] किञ्च "दिवः" द्युलोकस्य "जनिता" प्रादुर्भावयिता, तथा

---

* ऊ० गा० १५प्र० २ख० ११सां०।

† 'वात्सप्रं' साम सोमस्यायं स्तुतिः'—इति वि०।

‡ छ० आ० ६,/१, ४, ५ (२ भा० ११७४०) = ऋ० वे० ७, ४, ६, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"पृथिव्याः" "जनिता", "अग्नेः" 'जनिता" प्रकाशयिता, "सूर्य्यस्य" सर्वस्य प्रेरकस्यादित्यस्य "जनिता", "इन्द्रस्य" "जनिता" तेन मदस्य जनयिता "उत" अपिच "विष्णोः" व्यापकस्य "जनिता" जनयिता;—एतत्सर्वं सोमेऽभि षूयमाणे भवतीति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

३ २ ३ १ १ ३ १२ २
ब्रह्मादेवानाम्पदवीःकवीना*

३ १ २ ३ २ ३ १ २
मृषिर्विप्राणाम्महिषोमृगाणाम्।

२ १ २२३ १ २ ३१ ३
श्येनोगृध्राणाꣳस्वधितिर्वनानाꣳ

१ २ ३ २३१२ ३ १ २
सोमःपवित्रमत्येतिरेभन्॥ २ † ॥

"सोमः" एवंरूपो भवति—"देवानां" स्तोत्रकारिणा मृत्विजां "ब्रह्मा" ब्रह्माख्यर्त्विक्स्थानीयो भवति [यद्वा, "देवानां" द्योतमानानामिन्द्रादीनां "ब्रह्मा" राजा भवति] तथा "कवीनां" क्रान्त-प्रज्ञानां "पदवीः" [स्खलन्ति पदानि साधुत्वेन यो योजयति स पदवीः, वी गत्यादिषु (अदा०, उभ०)—इत्येतस्मात् क्विपि

* "देवोष्कवीना"—इति क० पु० पाठः। † ऋ० वे० ७, ८, ०, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

रूपम्], तथा "विप्राणां" मेधाविनां मध्ये "ऋषिः" भवति [यः परोक्षं पश्यति स ऋषिः "ऋषिर्दर्शनात् (निरु० २, ११)"—इति,] "मृगाणां" "महिषो" भवति महिषाख्यो बलवान् राजा भवति तथा "गृध्राणां" पक्षिविशेषाणां "श्येनः" शंसनीयः पक्षिराजो भवति, "वनानां" [वनतिर्हिंसाकर्मा] हिंसकानां छेदकानां मध्ये "स्वधितिः"—एतन्नामकश्छेदकोऽसि। एवम्प्रभावः सोमः "रेभन्" शब्दायमानः सन् "पवित्रम्" ऊर्णास्तुकेन कृतम् "अत्येति" अतिगच्छति * ॥ २ ॥

* अत्राह यास्कः—"ब्रह्मादेवानामित्येष हि ब्रह्मा भवति देवाना देवनकर्मणामादित्यरश्मीनां पदवीः कवीनामित्येष हि पदं वेत्ति कवीनां कवीयमानाना मादित्यरश्मीना ऋषिर्विप्राणामित्येष हि ऋषिणो भवति विप्राणां व्यापनकर्मणामादित्यरश्मीनां महिषो मृगाणामित्येष हि महान् भवति मृगाणां मार्गणकर्मणामादित्यरश्मीनां श्येनो गृध्राणामिति श्येन आदित्यो भवति श्यायतेर्गतिकर्मणो गृध्र आदित्यो भवति गृध्यते स्थानकर्मणो यत एतस्मिंस्तिष्ठति स्वधितिर्वनानामित्येष हि स्वयं कर्माण्यादित्यो धत्ते वनानां वननकर्मणामादित्यरश्मीनां सोमः पवित्रमत्येति रेभन्नित्येष हि पवित्रं रश्मीनामत्येति स्तूयमान एष एवैतत्सर्वमक्षरमित्यधिदैवतमथाऽध्यात्मं ब्रह्मा देवानामित्ययमपि ब्रह्मा भवति देवानां देवनकर्मणामिन्द्रियाणां पदवीः कवीनामित्ययमपि पदं वेत्ति कवीनां कवीयमानानामिन्द्रियाणामृषिर्विप्राणामित्ययमप्यृषिणो भवति विप्राणां व्यापनकर्मणामिन्द्रियाणां महिषो मृगाणामित्ययमपि महान् भवति मृगाणां मार्गणकर्मणामिन्द्रियाणां श्येनो गृध्राणामिति श्येन आत्मा भवति श्यायतेर्ज्ञान-कर्मणो गृध्राणीन्द्रियाणि गृध्यतेर्ज्ञान-कर्मणो यत एतस्मिंस्तिष्ठन्ति स्वधितिर्वनानामित्ययमपि स्वयंकर्माण्यात्मनि धत्ते वनानां वननकर्मणामिन्द्रियाणां सोमः पवित्रमत्येति रेभन्नित्ययमपि पवित्रमिन्द्रियाण्यत्येति स्तूयमानोऽयमेवैतत्सर्वमनुभवत्यात्मगतिमाचष्टे ॥"—इति निरु० प० २, १३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ २ २
प्रावीविपद्वाचऊर्म्मिन्नसिन्धु

२३ २ २ १ २ ३ ३ २
र्गिरस्तोमान्पवमानोमनीषाः।

३ २ २र ३२३१ २३ १
अन्तःपश्यन्वृजनेमावराण्या

२ ३ १ २र ३ २
तिष्ठतिवृषभोगोषुजानन्॥ ३ *॥ १९

"पवमानः" सोमः "मनीषाः" मनसईशिता हृदयङ्गमान् "प्रावीविपत्" प्रकर्षेण विपर्यति † प्रेरयति "सिन्धुर्न" स्यन्दमान-नदीव "वाचः" शब्दस्य "ऊर्मिं न" सङ्घं यथा प्रेरयति तद्वत्। किञ्च "वृषभः" कामानामुदकानां वा वर्षकः सोमः "अन्तः" अन्तर्हितं वस्तुजातं ‡ "पश्यन्" "अवराणि" दूर्वलैः वारयितुमशक्यानि "इमा वृजना" ¶ इमानि बलानि "आ तिष्ठति" आसीदति। किं कुर्वन्? "गोषु जानन्" § गवां जयाय जानानः सन् परबलानि प्रविशति॥

"स्तोमान्"-"स्तोमः"—इति पाठौ॥ ३॥ १९

---

* ऋ० वे० ७, ४, ७, २। † 'वेपयति'—इति वि०।

‡ 'अन्तः हृदये'—इति वि०।

¶ 'वृजना वृजनानि छिद्राणि शरीरावस्थितानि'—इति वि०।

§ 'गोषु जानन्—गोशब्देन रश्मयः ता एव नाड्यो गृह्यन्ते; वृषभो वर्षिता; गोषु अप्सु नाडीषु जानन्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र र र १
॥ महावात्सप्रम् ॥ हाउहाउहाउ। औ। होहो

२ २ २ र १ २ १ २
वा। ओ। होहोवा। सोमःपवा। तेऽजनि। ताऽ

र र र र र र १र
मतीनाम्। मतीनाम्। मतीनाम्। जनिताहायि।

२ १ १ र र र
वोऽजनि। ताऽपृथिव्याः। पृथिव्याः। पृथिव्याः। ज

१र २ १ र २ र र
निताग्नायिः। जनिता। सूऽरियस्या। रियस्या। २।

१र २ १ २ र र
जनितेन्द्रा। स्याऽजनि। तोऽतविष्णोः। तविष्णोः। २।

१र र २ १ २ र र र र
ब्रह्मादेवा। नाम्पद। वीःकवीनाम्। कवीनाम्।

र र १ २ १ २ र र
कवीनाम्। ऋषिर्विप्रा। णाम्महि। षोऽमृगाणाम्।

र र र १र २ १ २ र
मृगाणाम्। २। श्येनोगृध्रा। णाꣳस्वधि। तिर्वना

र र र र १ २ १ १र
नाम्। वनानाम्। २। सोमःपवायि। त्राऽमति। एऽ

र र र १र २ १ र
तिरेभन्। तिरेभन्। २। प्रावीविपात्। वाऽचऊ।

२ १ र
मिन्नसिधुः। नसिन्धुः। नसिन्धः। गिरःस्तोमान्।

(७२)

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ र २ र र १
पवमा। नोऽमनीषाः । मनीषाः। २। अन्तःपश्यान्।

२ १ र २ र र र १
वृजने। माऽवराणी। वराणी। २। आतिष्ठतायि।

२ १ २ र र २र
वृषभः। गोऽभुजानन्। भुजानन्। २। हाउ। ३।

१ २ १ ३
ओ। होहोवा। २। ओ। हो। होर। वार३४

५र र ३ १ १ १ १
औहोवा। ई२३४५ (३)॥ १८ *॥ [१]

२र १ २र १ २
॥ जनित्राद्यम्॥ हाउजनत्। सोमःपवा। ते३

१ २ ३ र ५ २ १र २ १ १
जेनि। तामतीनाम्। जनितादायि। वो३जनि। ता

३ ४ ५ २ १र २ १ र २ ३ ४ ५
पृथिव्याः। जनिताग्नायिः। जनिता। सूरियस्या।

२ १ र २ १ २ २ ४
जनितेन्द्रा। स्या३जनि। तो३४३। ता३वापूयिष्णो६५

२ १र र २ १ २ ३ ४ ५ २
६ः॥(१) ब्रह्मादेवा। ना३पद। वीःकवीनाम्। ऋ

१ २ १ २ २ ४ ५ २र १र २
षिर्विप्रा। णा३म्महि। षोमृगाणाम्। श्येनोगृध्रा। णा

१ २ ३ ४ ५ २र १ २ १
३ऽस्वधि। तिर्वनानाम्। सोमःपवायि। चा३मति।

* ऊ० गा० २प्र० २अ० १९सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ १र १र
आ३४३यि । तीऽराऽयिभाई५६न् ॥(२) प्रावीविपात् ।
२ १र २ ३ ४५ २१ र २ १ र
वा ३ चऊ । मिन्नसिधूः । गिरस्तोमान् । पवमा ।
२ ३ ४ ५ २ १ २ १ र २ ३ ४ ५ २र
नोमनीषाः । अन्तःपश्यान् । वृजने । मावराणी । हा
१ २र १ २१ २ २
उजनत् । आतिष्टतायि । वृषभः । गो ३ ४ ३ । षू३
४
जा५ुनाई५६न्(३) ॥ १ * ॥ [२]

४र ३ ४ २ ४
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ सोमाऽ५ः प । वा३तारयिजनि
५ १ र र र र २ १ २
ता । मतीनाञ्जनितादिवोजनायि । ता३पार्था ३ यि
२ १ १र र र २ १
व्याः । जना२यिताग्ने र्ज्जनि । तासू२३री । ऊम्मायि ।
२ २ १ऽ र र २ २ १
या३स्या । जानितेन्द्रस्यजनितोता२रविष्णाउ ॥(१) ष्णौं
२ १र र र र र र र र र २
ब्रा । ह्माद्वानांपदवीःकवीनामृषिर्विप्राणाम्महायि । षो
१ २ २ १र १ र र र
३माग्गा३णाम् । श्येनो२गृध्राणाᳫस्वधितिर्वनाना२३ᳫ
२ १ २ २ १ र ३र २
सो । ऊम्मायि । मा३ःपा । वायित्रमत्येता २ यिरेभा

* ऊ० गा० ८प्र० २अ० १सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १र र र र र
भान्प्रा। वीविपद्वाचऊर्म्मिन्नसिन्धुर्गिरस्स्तोमान्यवमा।
२ १ २ र १ १ र र र
नो३माना३यिषाः। अन्ता२ःपश्यन्वृजनेमाव। राणा
२ १ २ २ १ र र
२३आ। ऊम्मायि। ता३यिष्ठा। तायिवृषभोगोषू२
३र २ १ १ १
जानाउ। वा३४५(३) ॥ १० * ॥ [३]

१र २ १ २र १ र
॥ श्यावाश्वम् ॥ सोमःपवा। तेजनितामता२यि
१ १ र र र १
नाउया२। जनितादिवोजनिताष्टथा२यिव्याउवा२३४।
३ २ २र २ १ र र २ १ १ २र १
जना३४यितामेः। जनितासूरियास्या२। जानितेन्द्रा।
२ १ ४ ५ ४ ५ १ २र
स्याजनिता२३। तोवा। वा५यिष्णो६हायि ॥(१) ब्रह्मा
र १ २र १ र १ १ र र
दवा। नाम्पदवीःकवा२यिनाउवा२। ऋषिर्विप्राणां
र १ ३र २ २ १ १र
महिषोमृगा२णाउवा २ ३ ४। श्येनो३४गृध्रा। णा६स्व
२ १ १ २ १ २ १
धितिर्वनाना२म्। सोमःपवायि। त्यामतिया २ ३ यि।
४ ५ ४ ५ १र २र १ १र १
तोवा। रा५यिभो६हायि ॥(२) प्रावीविपात्। वाच

* उ० गा० २२प्र० १ख० १०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२　　　　१　　　　१ २ २　　२ २
ऊर्म्मिन्नसा२यिन्धाउवा२। गिरस्स्तोमान्यवमानोम्मना

१　　　　२ २　３ २　　१ २ २ २ १
२यिषाउवा२३४। अन्ता३४:पश्यान्। वृजनेमावराणा

१　　२ १　　　२२ १　　४ ५　४
२यि। आतिष्ठतायि। वार्षभोगो२३। पोवा। जा५

५
नो६हायि (३)॥ १६ *॥ [४] १९

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य पञ्चमस्याध्यायस्य
षष्ठः खण्डः† ॥ ६ ॥

अथ तृचत्रयात्मके सप्तमे खण्डे‡,
प्रथमतृचेण¶—प्रथमा ।

३ १२ ३१ २ २　३ १ २　３ १ २
अग्निं वोवृधन्तमध्वराणाम्पुरूतमम् ।

२ ३२३१ २
अच्छानप्त्रे सहस्वते ॥ १§ ॥

---

० ऊ० गा० २३प्र० १ख० १६सा० ।

† 'यज्ञायज्ञीयमग्निष्टोमीयं साम'—इति वि० ।

‡ 'इदानीमुक्थानि'—इति वि० ।

¶ 'सौरभं ब्रह्मसाम वसिष्ठस्य प्रियतम मच्छावाकसाम'—इति वि० ।

§ छ० आ० १, १, ३, १ (भा० १२७ पृ०) = ऋ० वे० ७, ७, १०, ३ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"अध्वराणाम्" अहिंस्यानां बलिनां "नप्त्रं" बन्धुं "सहस्वते" बलवन्तं [विभक्तिव्यत्ययः (३, १, ८५)] "वृधन्तं" ज्वालाभिर्वर्द्धमानं "पुरूतमम्" अतिशयेन बहुमग्निं हे ऋत्विजः ! "वः" यूयम् "अच्छ" अभिगच्छत । उपसर्गश्रुतेर्योग्यक्रियाध्याहारः ॥१॥

अथ द्वितीया ।

३ १र २र ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
अयंयथानआभुवत्त्वष्टारूपेवतक्ष्या ।
३ २उ ३ १ २
अस्यक्रत्वायशस्वतः ॥ २* ॥

"अयम्" अग्निः "नः" अस्मान् "तक्ष्या" विकर्त्तव्यानि "रूपेव त्वष्टा" रूपाणि वर्द्धकिरिव "यथा" येन प्रकारेण "आ भुवत्" आ भवति प्राप्नोति, तथैनमग्निमभिगच्छतेत्यर्थः । किञ्च वयम् "अस्य" अग्नेः "क्रत्वा" † प्रज्ञानेन युक्ताः "यशस्वतः" यशस्वन्तो ‡ भवामेति शेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २र ३ २उ ३ २ ३ १ २
अयंविश्वाअभिश्रियोग्निर्देवेषुपत्यते ।
२उ ३ १ २
आवाजैरुपनोगमत् ॥ ३¶ ॥ २०

* ऋ० वे० ७, ७, १०, २ ।

† 'क्रत्वा—तृतीयैषा षष्ठी-स्थाने द्रष्टव्या क्रतो' इति वि० ।

‡ 'यशस्वतो यशसा सम्पन्नस्य'—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ७, ७, १०, ४ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मनुष्याणां "विश्वाः" सर्वाः "श्रियः" सम्पदः * "देवेषु" देवानां मध्ये यः "अयम् अग्निः"† "अभिगच्छति, सः अग्निः "नः" अस्मानपि "वाजैः" अन्नैः "उपागमत्" उपागच्छतु॥३॥२०

२ र १ २ १
॥ स्वारसैन्धुक्षितम्॥ अग्निर्वीत्रृधान्ताम्। आध्व
२र र १ २र र २ १ १
राणाम्। पुरुहूतामौ। होवा३हायि। आच्छा२नाम्र२३।
२ १ ५ ४ ५ २ र र १ २
सहो२३४वा। स्वा५तो६हायि॥(१) अयंयथानआभूवात्।
१ र२र र १ २र र २ १ १
त्वाष्टारूपे। वताहायौ। हौवा३हायि। आस्या२क्रा
२ १ ५ ४ ५ २
त्वा२३। यशो२३४वा। स्वा५तो६हायि॥(२) अयंवि
र १ २ २र र १ २र र २
श्वाअभिश्रायाः। आग्निर्द्देवे। षुपात्याती। होवा३हा
१ १ २ १ ५ ४ ५
यि। आवा२जायिरू२३। पनो२३४वा। गा५मो६हा
यि (३)॥ २० ‡ ॥ [१]

---

* 'अभिश्रियः—अभिश्रयणमालम्बनं सर्वाणालम्बनानि'—इति वि०।

† 'अग्निः देवेषु भवति यदा अरणिभ्यां पत्यते। पत्यत इति छान्दसः प्रयोगो न दोषः'—इति वि०।

‡ ऊ० गा० २प्र० २ख० २०गा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ २ र

॥ सत्रासाहियम् ॥ अग्ना ३ ४ यिम्। वोवृधन्तम्।

५ ५ १ र र र १ १

ओ६वा। अध्वराणाम्पुरुहूता२मम्। आ२च्छा। ना

र १ ८ २र २र २ १ ५ ५

२३म्र्। सहौ२हो। वाहा३४३यि। स्वा२३४तो६हा

३ २ र र ५ ५

यि ॥(१) अया ३ ४ म्। यथानआभुवत्। ओ६वा।

१ र र र १ १ २ १ ८

त्वष्टारूपेवतक्षा२थ्या। आ२स्या। क्रा२३त्वा। यशौ२

२र ३र २ १ ५ ५ ३ २

३हो। वाहा३४३यि। स्वा२३४तो६हायि ॥(२) अया

र ५ ५ १ र र

३ ४म्। विश्वाअभिश्रियः। ओ६वा। अग्निर्देवेषुपत्या

१ २ १ ८ २र ३र

२तायि। आ२वा। जा२३यिरू। पनौ ३ हो। वा

२ १ ५ ५

हा३४३यि। गा२३४मो६हायि(३) ॥ ११ * ॥ [२] २०

---

* ऊ० गा० ६प्र० २ख० ११सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीयतृचे—प्रथमा।

२१ २ २१२२२३१२ ३१२
इममिन्द्र सुतम्पिब ज्येष्ठममर्त्त्यम्मदम्।

२ ११ ३क २र १ २ ३ २ ३ १ २
शुक्रस्य त्वाभ्यक्षरन्धारा ऋतस्य सादने ॥ १ * ॥

हे "इन्द्र!" "सुतम्" अभिषुतम् "इमं" सोमं "पिब" कोदृशम्? "ज्येष्ठम्" अतिशयेन प्रशस्यं "मदं" मदकरम् "अमर्त्त्यम्" अमारकम् [सोमपान-जन्यो मदो मदान्तरवत् मारको न भवतीत्यर्थः] तथा "ऋतस्य" यज्ञस्य सम्बन्धिनि "सादने" गृहे वर्त्तमानाः "शुक्रस्य" दीप्तस्यास्य सोमस्य "धाराः" "त्वाम्" "अभ्यक्षरन्" आभिमुख्येन सञ्चलन्ति त्वां प्राप्तुं स्वयमेवा-गच्छन्तीत्यर्थः [ज्येष्ठं—प्रशस्य-शब्दादियसुनि "ज्य च (५,३,६१)"—इति ज्यादेशः। अक्षरन्—क्षर सञ्चलने (भ्वा०, प०) छान्दसो लङ् (३, ४, ६)॥ १॥

अथ द्वितीया।

२ ३ १ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
नकिष्टद्रथीतरो हरी यदिन्द्र यच्छसे।

१ २ १ २ ३ १ ३ २ ३ १ २
नकिष्टानु मज्मना नकिः स्वश्व आनशे ॥ २ † ॥

* छ० आ० ४, २, १, ३ (१ भा० ७०२ पृ०)=ऋ० वे० १, ६, ५, ४।

† ऋ० वे० ६, ४६, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "इन्द्र!" "यद्" यस्मात् त्वं "हरी"—एतन्नामकावश्वौ* "यच्छसे" रथे योजयसि, तस्मात् "त्वद्" त्वत्तोऽन्यः कश्चित् "रथीतरः" अतिशयेन रथवान् "नकिः" नास्ति [अन्येषामीदृगश्वयुक्तरथाभावात]"त्वा" त्वाम् "अनु" लक्ष्य "मज्मना" [बलनामैतत् (निघ० २, ९, २३)] बलेन सदृशोऽपि "न किः" नह्यस्ति "स्वश्वः" शोभनाश्वो "न किः आनशे" न प्राप [इन्द्रस्य बलाश्वयोरसाधारणत्वात् इन्द्रसदृशो बलवान् अश्ववान्] लोके कश्चिदपि नास्तीत्यर्थः [न किष्टत्—"युष्मत्तत्ततक्षुष्वन्तः पादम् (८, ३, ११३)"—इति षत्वम्। रथीतरः—अतिशयेन रथी; तरपि "ईद्रथिनः"—इति ईकारान्तादेशः। यच्छसे—यमेर्व्यत्ययेनात्मनेपदम्। स्वश्वः—बहुव्रीहावाद्युदात्तं दसीत्युत्तर-पदाद्युदात्तत्वं। आनशे—"अश्नोतेश्च (७,४,७२)"—इति अभ्यासादुत्तरस्य नुट्॥ २॥

अथ तृतीया।

१ २ ३१२ ३ १ २
इन्द्रायनूनमर्चतोक्थानिचब्रवीतन।
३ १ २ ३१२३ १ २ ३ १ २
सुताअमत्सुरिन्दवोज्येष्ठन्नमस्यतासहः॥ ३ † ॥२१

---

* "हरी इन्द्रस्य"—इति नैघण्टुकम् १,१५,१।

† ऋ० वे०,१,६,४,५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे ऋत्विजः! "इन्द्राय"* "नूनं" क्षिप्रम्† "अर्चत" पूजनं कुरुत। एतदेव स्पष्टीक्रियते—"उक्थानि" अप्रगीत-मन्त्र-साध्यानि शस्त्राणि स्तोत्राणि च "ब्रवीतन" ब्रूत। "सुताः" अभिषुताः "इन्दवः" सोमाः त्वाम् "अमत्सु" आगत मिन्द्रं मत्तं कुर्वन्तु, अनन्तरं "ज्येष्ठं" प्रशस्यतमं "सहः" सहस्विनं बलवन्तम् तमिन्द्रं नमस्यत नमस्कुरुत [ब्रवीतन—ब्रवीते लोटि "तप्तनप्तनथनाश्च (७,१,४५)"—इति तनबादेशः। अमत्सु—मदी हर्षे (भ्वा०,आ०) छान्दसः प्रार्थनायां लुङ्, आगमानुशासनस्यानित्यत्वादिड्भावः। नमस्यत—"नमोवरिवश्चित्रङः (३,१,१९)" —इति क्यच्। सहः—"युगकारेकाररेफाश्च वक्तव्याः—इति मत्वर्थीयस्य लुक्॥ ३॥ २१

॥ वसिष्ठप्रियम्॥ इममो२३। द्रसुतम्पिब। ज्येष्ठाम्। अमा३र्त्त्यम्मादा२म्। शुक्रास्यत्वा३। भिया२क्षा२३४रान्। धाराऔ२३४वा। आर्त्तओ२३४वा। स्यसा५दनायि॥ (१) नकिष्टू२३। वद्रथीतरः। हारी। यदीऽ३न्द्रायच्छासा२यि। नकायिष्टूवा३। नुमा२ज्मा२३४

---

* 'इन्द्रायेति चतुर्थी द्वितीयार्थे द्रष्टव्या, इन्द्रम्'—इति वि०।

† 'नूनं निश्चितम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १ १ १ ५ १ १ ३ ५ ४
ना। नाकाओ२३४वा। सूवाओ२३४वा। श्वआ५नआ

२ १र ४र ५ ४ ५ १ १ १
यि॥(२) इन्द्राया२३। नूनमर्च्चं। तोक्था। निचा३ब्रावी१

१ २ १ २ ५ १
ताना२। सुताआमा३। त्सुरीरन्दा२३४वाः। ज्यायि

२ ३ ५ १ २ ३ ५ ४ ४
ष्ठाओ२३४वा। नामाओ२३४वा। स्यता५सद्वाः। हो

५ई। डा(३)॥ १ *॥ [१]

१ २ १ र
॥ आसिताद्यम्॥ इममिन्द्रसुताम्। पिबा। ज्येष्ठम

२ १ १ १
मर्त्तियम्मा२३दाम्। पूक्का२स्यात्वा२। भियचरान्।

१ १ २ १ ५ ४ ५
धारा२आर्त्ता२। स्यसोवा३ओ२३४वा। दा५नो६हा

१ २ १ १ र २
यि॥(२) नकिष्ट्वाद्रथायि। तरो। हरीयदिद्रयच्छा२३सा

१ १ १ १
यि। नाका२रयिष्टूवा२। नुमज्मना। नाका२रयिसूवा

१ २ १ ५ ४ ५ १ र
२। श्वओवा३ओ२३४वा। ना५शो६हायि॥ इन्द्रा

२ र १ र र २ १
यनूनमा। चता। उक्थानिचब्रवीता२३ना। सूता२

* ऊ० गा० ३प्र० १अ० १सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १ १ १
आमा २। त्वमिन्द्रवाः। ज्यायिष्ठा २न्नामा २। स्यतो
२ १ ५ ४ ५
वा३ओ२३४वा। सा५हो६हायि(३)॥ १७*॥ [२]

५ ३ १ ४ ५
॥ गौरीवितम्॥ इमम्। इन्द्रा३। सुतम्पिबा।
१र १ १ ४
ज्येष्ठममर्त्तियम्मदा२३म्। शूक्रस्यत्वा३१२३। भिया५च्च
१ र २ ४ ५ ४ ५
रान्। धाराक्षता३१२३। स्यसोवा। दा५नो६हायि॥(१)
५ १ २ ४ र ५ १ र
नकिः। तुवा३त्। रथीतराः। हरीयदिन्द्रयच्छसा
१ २ ४ १
२३यि। नाकिष्टुवा३१२३। नुमा५जमना। नाकिसुवा
४ ५ ४ ५ ५ र ३ २
३१२३। स्वओवा। ना५शो६हायि॥(२) इन्द्रा। यनू३।
४ ५ १ र १ र १
नमर्चता। उक्थानिब्रवीतना२३। सूताअमा३१२३।
४ १ २ ४ ५ ४
त्सुरो५दवाः। ज्यायिष्ठन्नमा३१२३। स्यतोवा। सा५
५
हो६हायि(३)॥ ३ †॥ [३] २१

* ऊ० गा० १२प्र० १ख० १७मा०।

† ऊ० गा० १२प्र० १ख० २मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीयतृचे*—प्रथमा।

१ २ ३१ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रजुषस्वप्रवहायाहिशूरहरिह।
१ २ ३१ २ ३ १ १ २ र ३ २उ २ १ २
पिबासुतस्यमतिर्नमधोश्चकानश्चारुर्मदाय॥ १॥

यानि मया हवींषि दत्तानि तानि "प्र वह" "आ याहि" आगच्छ "शूर" वीर्यवन्! उपसर्गाक्षराणि—"हरिह" [अथवा हरितवर्णा हया यस्य स हरिहयः, तस्य सम्बोधनं क्रियते—हे हरिह! छान्दसो यकारलोपः] "पिबा"† "सुतस्य" सोमस्य उपसर्गाक्षराणि—"मतिर्नमधोश्चकानः", "चारुः" शोभनः "मदाय" भक्षणाय॥ १॥

---

* 'इदानीं चतुर्थेऽहनि षोडशी भवति। अस्य षोडशिनः महान् विचारः इन्द्रस्य हचस्य सम्भवता मित्यारभ्य महान् विचारो निदानसूतेत्युक्तः चतुस्त्रिंशदक्षराणि स्तुता भवन्ति। तमुपसृत्य प्रवहादीनि उपसर्गाक्षराणि निरूप्यन्ते। तथा सति आदित्रयाणां पादानां त्रीणि त्रीणि उपसर्गाक्षराणि पादान्तेषु भवन्ति'—इति वि० एवञ्च—

प्रथमर्चि—"प्रवह", "हरिह", "मतिर्न"—इति नव,

द्वितीयर्चि—"नयन्न", "दिवोन" "स्वश्र्न" इति नव,

तृतीयर्चि— "मिवोन", "यतिर्न", "भृगुर्न"—इति नव,

किञ्च प्रथमर्चि चतुर्थपदादौ च "मधोश्चकान"—इति सप्त, तदित्थं सङ्कलनया चतुस्त्रिंशदुपसर्गाक्षराणि सम्पद्यन्ते। अत्र च "स्वश्र्न", "मधोश्"—इत्युभयत्र विभागस्य द्व्यक्षरत्वेन ग्रहणं बहुविचारेण सम्पादितम्॥

† "द्व्यचोऽतस्तिङः (६, ३, १३५)"—इति दीर्घः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १२२ ३ २१ १२ ३ १

इन्द्रजठरन्नव्यन्नपृणस्वमधोर्द्दिवोन।

१ २ ३ १ ३ १ १ २ ३ १ २ १ १ २

अस्यसुतस्यस्वा२३र्नोपत्वामदास्सुवाचोअस्थुः॥ २॥

हे "इन्द्र!" "जठरम्" उदरं "नव्यं न" नवतरं "पृणस्व" पूरयस्व "मधोः" मधुरस्य "दिवो न" "अस्य" सोमस्य "सुतस्य" अभिषुतस्य "स्वर्न" स्वर्गस्येव "उप त्वा" उप समीपे त्वाम् "मदाः" "सुवाचः" शोभनवाचः "अस्थुः" स्थितवन्तः॥ २॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ २उ ३ १ २ ३ २उ ३ २

इन्द्रस्तुराषाण्मित्रोनजघानवृत्रंयतिर्न।

३ १ २ ३ २उ ३ १ २ ३ २उ ३ २ ३ १ २

बिभेदबलम्भृगुर्न्नससाहेशत्रून्मदेसोमस्य॥ ३॥ २२

"इन्द्रः "तुराषाट्" [तुरि सीदति यः सः तुराषाट्] "मित्रो न" मित्र इव "जघान" "वृत्रं" शत्रुं "यतिर्न"—उपसर्गाचराणि "बिभेद" भिन्दस्व "बलं" बलोनाम दानवस्तं बलं "भृगुर्न" त्रीणि त्रीणि पदान्तेषु उपसर्गाचराणि भवन्ति "ससाह" सहितवान् "शत्रून्" "मदे" भक्षणे कृते सोमस्य तथाच निविदापदे विहतस्य षोड़शिनः। अस्य मदे जरित इत्यारभ्य बहूनि वीर्य्ययुक्तानि कर्माणि*॥ ३॥ २२

* एतदृचस्य व्याख्यानं विवरणकृत्कृतानुकृतमेवेति मानयोर्विशेषः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १ १ ४ ५ १र
॥ गौरीवितम्* ॥ इन्द्र । जुषा३ । स्वप्रवद्दा । आ
र र १ र २ ४
याहिशूरहरिहा२३ । पाहिबासुता३१२३ । स्यमतिर्न्नो
१ र १ ४ ५ ४ ५
पूमधोः । चाकानस्वा३१२३ । रुम्मीवा । हा५योऽद्दा
५ ३ २ ४ ५ १ र
यि ॥(१) इन्द्र । जठा३ । रन्नव्यन्ना । पृणस्वमधोर्हि
र १ २ ४ १
वोना२३ । आस्यसुता३१२३ । स्यस्वर्न्नापूउपा । त्वाम
र १ ४र ५ ४ ५ ५
दाःसू३१२३ । वाचोवा । आपूस्थोऽद्दायि ॥(२) इन्द्रः ।
३ २ ४र ५र १ र र
तुरा३ । षाण्मिन्त्रोना । जघानवृत्रंयतिर्न्ना२३ । बायि
र १ ४ १ र १ ४र
भेदवा३१२३ । त्वंभृगुर्न्नापूससा । हेशत्रून्मा३१२३ । दे
५ ४ ५
सोवा । मापूस्थोऽद्दायि(३) ॥ २ † ॥ [१] २२

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य पञ्चमस्याध्यायस्य

सप्तमः खण्डः ॥ ७ ॥

---

* "गौरीवीतम्"—इति ख० पु० पाठः ।

† ऋ० गा० ३प्र० १ख० २षा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ ५ ॥

॥ इति तृतीयस्यार्द्धः-प्रपाठकः* ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-
श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-
चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-
प्रकाशे उत्तराग्रन्थे पञ्चमोऽध्यायः ॥

---

* 'इति तृतीय-प्रपाठकस्य प्रथमार्द्धः। चतुर्थमन्त्रः परिसमाप्तः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यस्य निश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्म्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ ६ ॥

॥ अथ षष्ठोऽध्याय आरभ्यते* ॥

तत्र,

गोवित्पवस्वेति प्रथमे खण्डे—

प्रथमा ।

२ १ २ ३ १ २ ३ १
गोवित्पवस्ववसुविद्धिरण्यवि
२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
द्रेतोधाइन्दोभुवनेष्वर्पितः ।
२ ३ १ २ ३ २उ
त्वँ सुवीरोअसिसोमविश्वविन्त-
३ २३ १ २ ३ १र २र
न्वानरउपगिरेमआसते ॥ १ † ॥

हे "इन्दो" सोम ! त्वं "पवस्व" क्षर‡ । कीदृशस्त्वं ? "गोवित्"¶ गवां लम्भकः, "वसुवित्"§ धनस्य लम्भकः, "हिरण्य

---

* 'इदानीं पञ्चममदहरुच्यते'—इति वि०।

† ऋ० ९० ७,३, १९, ४।

‡ 'पवस्व पृयस्व'—इति वि० ।

¶ 'गोवित्—गावो यस्य विद्यन्ते स गोवित् —इति वि० ।

§ 'वसुवित्—वसु धनं तेन तद्वान्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वित्''* हिरण्यस्य लम्भकः, "रेतोधाः" रेतउदकं तस्य धातौ-षधीनां यद्वा रेतः प्रजनन-सामर्थ्यं तस्य धारयिता "भुवनेषु" उदकेषु "अर्पितः"; भो सोम! कीदृशस्त्वं? "सुवीरोऽसि"† शोभनवीर्योऽसि भवसीति, "विश्ववित्" सर्वस्य वेत्तासि। यस्मादेवं तस्मात् तादृशं "त्वा" त्वाम् "इमे" "नरः"‡ नेतारः "गिरा" स्तुत्या "उपासते"¶ ॥

"नरः"-विप्राः"—"इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

२ ३ १ २ ३ १ ३
त्वन्नृचक्षाअसिसोमविश्वतः

१ २ ३ १र २र
पवमानवृषभताविधावसि।

१ २ ३ १ ० ३ १ २ ३ १
सनःपवस्ववसुमद्धिरण्यवद्वयं

२ ३ १ २ ३ १ २
स्यामभुवनेषुजीवसे ॥ २ § ॥

---

* 'हिरण्यवित्--हिरण्यविशिष्टं वस्तु'—इति वि०।

† 'सुवीरः—शोभनवीरः'—इति वि०।

‡ 'नरः—ऋत्विजः'—इति वि०।

¶ 'उपासते—उप समीपे स्थिता आसते, समीपे उपविश्य गिरा स्तुतिलक्षणया वाचा इमे आसते स्तुतिं कुर्वाणाः'--इति वि०।

§ ऋ० वं० ७, १, १८, ३,

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

भो "सोम!" त्वं "विश्वतः" सर्वतः सर्वेषु "भुवनेषु"* "नृचक्षाः"† "असि" नृणां द्रष्टा भवसि। हे "पवमान" पुनान सोम! "वृषभ" अपां वर्षक! "वाः" अपः "वि धावसि" विविधं गच्छसि, स त्वं "नः"‡ अस्माकं "पवस्व" क्षर किञ्च "वसुमत्" बहुभिर्वसुभिर्वासकैर्गवादि-द्रव्यैर्युक्तं, तथा "हिरण्यवत्" बहुभिः हिरण्यैर्युक्तं धनं। वयञ्च वसुभिर्हिरण्यैश्च युक्ताः "भुवनेषु" लोकेषु "जीवसे" जीवितुं प्रभवः "स्याम" भवेम॥ २॥

अथ तृतीया।

३ २ ३ १र २र ३ १ २
ईशानइमाभुवनानिईयसे
३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र
युजानइन्दोहरितःसुपर्ण्यः॥
१ २ ३ १ २ ३ २उ ३
तास्तेक्षरन्तुमधुमद्घृतम्पय
१ २ ३ १ २ ३ १ २
स्तवव्रतेसोमतिष्ठन्तुकृष्टयः॥ ३ ¶ ॥ १

हे "इन्दो" सोम! "ईशानः" सर्वस्य स्वामी त्वम् "इमा" इमानि "भुवनानि"§ भूतजातानि "ईयसे" गच्छसि [ईङ्

---

* 'भुवनेषु—भुवनानि चतुर्द्दश'—इति वि०।

† 'नृचक्षाः—नृणां चक्षुभूतः'—इति वि०।

‡ 'नः—अस्मभ्यम्'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ७, ३, १९, २।

§ 'भुवनानि—चतुर्द्दश'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

गतौ (दि० आ०), "दिवादिभ्यः श्यन् (३,१,६९)"—इति श्यन्]। किङ्कुर्वन्? "हरितः" हरितवर्णाः "सुपर्णाः" सुपतनास्त्वश्वा रथे "युजानः" योजयन्, "ताः" सुपर्णाः "ते" तव सम्बन्धिन्यः "मधुमत्" माधुर्योपेतं "घृतं" दीप्तं "पयः" उदकं "चरन्तु"। हे सोम! तव "व्रते" कर्मणि तिष्ठन्तु "कृष्टयः"* मनुष्याः सर्वे॥

"ईयसे"—"वीयसे"—इति पाठौ॥ ३॥ १

॥ द्विरभ्यस्तं लौशोत्तरम॥ गोवित्पवस्ववसुविद्धिर। एयवायित्। एयवा२३४५यित्। रेतो३१२३४। धाइन्दो भुवनेष्व। पिताःपिताः। तुवा३१२३४म्। सुवीरोअसि सोमवि। श्ववायिच्छूवायित्। तन्वा३१२३४। नरउप गिरे। मआ३सा५ता६५६यि॥(१) त्वन्नृचक्षाअसिसो मवि। श्वताः। श्वता२३४५ः। पवा३१२३४। मानवृष भताविधा। वसायिवसायि। सना३१२३४ः। पवस्वव सुमद्धिर। एयवाएयवात्। वया३१२३४म्। स्यामभुवने। षुजा३यिवा५सा६५६यि॥(२) ईशानइमाभुवनानिई।

* 'कृष्टयः—कवयः पण्डिताः मेधाविनः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ २ २ १ १ १ १ ३ २ २ र
यसायि। यसा२३४५यि। यु जा३१२३४। नइन्दौहरितः

१ २ १ २ ३र १ २
सुप। णियाणियाः। तास्ता२१२३४यि। चरन्तुमधु

१ २ १ २ ३ २ २ र र
मत्तुतम्। पयाःपर्याः। तवा३१२३४। व्रतेसोमतिष्ठ।

३ २ ४
तुक्का३ष्टा५या६५६ः(३ ॥ ७*॥ [१]

२र १ २ १ २ १ २
॥ श्येनम्॥ गोवित्पवस्ववसुवायित्। हा२३यिरा।

१ २र १ २र ३ १ र १ र
ण्यावित्रे तो३आउवा२३। धाइया। दोभुवनेषुवार्पायि

२ १ ५ २ १ र २ २र १
ताः। त्वꣳसौ३हो। वायिरोअसा३१उवा२३। सोम

२ १ २ १ ५ २ १ र २
आ। विश्ववित्तन्वाना१रा२ः। उयौ३हो। गायिरेम

२ १ ३ २ १ २ १ र २
आ३१उवा२३। ए३। सतआ३२॥(१) त्वन्नृचक्षाअसि

१ २ १ २ २र १ २
सो। मा२३वायि। अतःपवा३१उवा२३। मानआ।

१र ५ २ १ ५ २ १ २
वृषभताविधावासायि। सनौ३हो। पावस्ववा३१उवा

२ ३ २ १ २ १ ५ २
२३। सुमदा। हिरण्यवदयाꣳस्या१मा२। भुवौ३हो।

---

* क० ग्रा० ८प्र० २अ० ७ग्रा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१　२　　　　　२　२ ३ २　　　२र २ १ २ १र
नायिषुजा३१उवा२३। ए३। वसवा३२॥(२) ईशानइमा

२ १　　　२　　१ र १　　　२र ३ २
भुवना। ना२३ई। यासेयुजा३१उवा२३। नाइया।

र १　　　२　　१र ऽ　ऽ　　१　२
दोहरितःसुपार्णाया:। तास्त्रौ३हो। चारन्तुमा३१उवा

२ ३ १　　　१　　२　　　　१र ऽ　२
२३। धूमदा। घृतम्पयस्तवाब्रा१ता२यि। सोमौ३हो।

१　२　　　　२　　२ ३ १
नायिष्ठन्तुका३१उवा२३। ए३। ष्टयवा३२(३)॥१८*॥ [२]१

अथ द्वितीयतृचे—

प्रथमा।

१ २　　　　३ २ ३ १ २
पवमानस्यविश्ववित्प्रतेसर्गाअसृक्षत।

१ २　३ २ ३ १ २
सूर्यस्येवनरश्मय:॥ १ †॥

हे "विश्ववित्" विश्वस्य द्रष्टः सोम! "पवमानस्य" क्षरतः "ते" तव "सर्गाः"‡ सृज्यमाना धाराः "सूर्यस्येव रश्मयः" सूर्यस्य किरणा इव प्रकाशमानाः "न"—इति सम्प्रत्यर्थे। इदानीं "प्रासृक्षत" प्रासृज्यन्त॥ १॥

---

* ऊ० गा० १३प्र० १ख० १८सा०।

† ऋ० वे० ७, १, ३७, १।

‡ 'सर्गाः—सृष्टयः उदकसङ्घाताः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

३ २३ २ ३२उ ३ १ २ ३ १ २
केतुङ्कृण्वन्दिवस्परि विश्वारूपाभ्यर्षसि।

३ १ २
समुद्रःसोमपिन्वसे ॥ २ * ॥

हे "सोम!" "समुद्रः"† समुद् द्रवन्ति यस्माद्रसाः स समुद्रः स त्वं "केतुं"‡ प्रज्ञानं "कृण्वन्" कुर्वन् अस्माकं "विश्वा रूपा" विश्वानि रूपाणि "दिवः"¶ अन्तरिक्षात् "अभ्यर्षसि"§ अभि पवसे "पिन्वसे" नानाविधानि च धनानि अस्मभ्यं प्रयच्छसि ॥२॥

अथ तृतीया।

२ १र २र ३१२ ३ १ २
जज्ञानोवाचमिष्यसिपवमानविधर्मणि।

१ २ ३ १र २र
क्रन्दन्देवोनसूर्यः ॥ ३ ‖ ॥ २

हे "पवमान" सोम! "देवः न सूर्यः" द्योतमानः सूर्यइव "जज्ञानः" प्रादुर्भूतस्त्वं "विधर्मणि" विधारके** दशापवित्रे "क्रन्दन्" ध्वनन् "वाचम्" शब्दम् "इष्यसि" प्रेरयसि ॥

---

* ऋ० वे० ७, १, ३७, ३।

† 'समुद्रः—समुद्रभूतस्त्वम्'—इति वि०।

‡ 'केतुर्ध्वजः तम्'—इति वि०।

¶ 'दिवस्परि—द्युलोकस्योपरि—इति वि०।

§ 'अभ्यर्षसि—आभिमुख्येन रक्षसि'—इति वि०।

‖ ऋ० वे० ७, १, ३७, ४।

** 'विधर्मणि—विविधे कर्मणि'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"जघ्नानः"-"हिन्वानः' —इति पाठौ,"क्रन्दन्""अक्रान्"—इति च॥२॥२

प्रसोमासइति सप्तर्चं तृतीयं सूक्तम्;

तत्र, प्रथमा।

१र २र ३ १ २ ३ १ २
प्रसोमासोअधन्विषुःपवमानासइन्दवः।
१ २ ३ १ २
श्रीणानाअप्सुवृञ्जते॥ १ *॥

"पवमानासः" पूयमानाः "इन्दवः" दीप्ताः "सोमासः" सोमाः "प्राधन्विषुः" [धन्वति गतिकर्मा (निघ० २,१४,६४)] प्रगच्छन्ति किञ्च "श्रीणानाः"† गोभिः श्रयमाणाः "अप्सु" वसतीवरीषु‡ "वृजन्ते" गच्छन्ति [व्रज व्रजी गतौ (भ्वा०,प०)] सम्पृक्ता भवन्तीत्यर्थः॥

"वृजन्ते"-"मृजन्त"—इति पाठौ॥१॥

अथ द्वितीया।

३ १र २र ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
अभिगावोअधन्विषुरापोनप्रवतायतीः।
३ १र २र
पुनानाइन्द्रमाशत॥ २ ¶॥

* ऋ० वे० ६, ८, १४, १।

† 'श्रीणानाः—श्रीणनं मिश्रणं, मिश्रायमाणाः'—इति वि०।

‡ 'अप्सु—सप्तम्या बहुवचनमिदं तृतीया-बहुवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्, अद्भिः—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ६, ८, १४. २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"गावः" गमनशीलाः* "इन्दवः" सोमाः "अभि अधन्विषुः" दशापवित्रमभिगच्छन्ति । किमिव ? "प्रवता" प्रवणवता देशेन "यतीः" गच्छन्त्यः "आपः नः" आपइव †, पश्चात् "पुनाना" "इन्द्रं" प्रणीयितुम् आशत व्याप्नुवन् ॥२॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १र २र ३ १ १
प्रपवमानधन्वसिसोमेन्द्रायमादनः ।

१ २३ १र २र
नृभिर्यतोविनीयसे ॥ ३‡ ॥

हे "पवमान" सोम ! "इन्द्राय" इन्द्रस्य "मादनः" मादयिता त्वं "प्रधन्वसि" प्रगच्छसि पवित्रम् । तदेवाह—"नृभिः" नेतृभिऋत्विग्भिः "यतः" गृहीतः¶ "विनीयसे"§ हविर्धानात्‖ ॥

"मादनः--"पातवे"—इति पाठौ ॥३॥

---

* 'गावः—आदित्यरश्मयः उदकानि सोमरसा गावश्च'—इति वि० ।

† 'आपोन—न-शब्द उपमार्थीयः आपइव "प्रवता यतीः" यथा प्रवणेन आपो गच्छन्ति तद्वत् सोमेन अभिषूयमाणेन गावो धन-धान्य-देवतास प्रवणा भवन्ति, अतउक्तं पुनाना इन्द्रमाशत'—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ९, ८, १४, ३ ।

¶ 'यतः—नियतः संयत इति यावत्, अथवा यमु बन्धने ऋत्विग्भिर्बद्धः सोमवहनेन'—इति वि० ।

§ 'विनीयसे—विविधं नीयसे'—इति वि० ।

‖ 'अथवा पवमान प्रधन्वसि पात्रं प्रतीन्द्रपानाय तदर्थं हविर्धानात् विनीयसे' —इति क्रमदेऽधिका व्याख्या ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ चतुर्थी।

२ ३ १ २ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्दोयदद्रिभिःसुतःपवित्रम्परिदीयसे।

२ ३ १ २ ३ १ २

अरमिन्द्रस्यधाम्ने ॥ ४ * ॥

हे "इन्दो" त्वं "यद्" यदा "अद्रिभिः" ग्रावभिः "सुतः" अभिषुतः "पवित्रं" दशापवित्रं† "परिदीयसे" परिगच्छसी-त्यर्थः। तदा "इन्द्रस्य" "धाम्ने" स्थानाय धारकायोदराय वा "अरं" पर्याप्तोऽसि॥

"परिदीयसे"--"परिधावसि"—इति पाठौ॥ ४॥

अथ पञ्चमी।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

त्वꣳसोमनृमादनःपवस्वचर्षणीधृतिः।

२ ३ १ २ ३ १ २

सस्निर्योअनुमाद्यः॥ ५ ‡ ॥

हे "सोम!" "नृमादनः नृणां मादयिता "चर्षणीधृतिः" चर्षणीभिः ऋत्विग्भिः प्रजाभिः धृतस्त्वं "पवस्व"। "यः" त्वं "सस्निः" शुद्धः "अनुमाद्यः" स्तुत्यः¶ स पवस्वेति समन्वयः॥

"चर्षणीधृतिः"-"चर्षणीमहे"—इति पाठौ॥ ५॥

---

* ऋ० वे० ९, ८, १४, ४।

† 'पवित्रं परिदीयसे—द्वितीयैकवचनमिदं षष्ठ्येकवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् पवित्रस्योपरि दीयसे'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ९, ८, १४, ५।

¶ 'अनुमाद्यः—यस्य पश्चात् देवता माद्यन्ति स अनुमाद्यः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ षष्ठी।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

पवस्ववृत्रहन्तमउक्थेभिरनुमाद्यः।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

शुचिःपावकोअद्भुतः॥ ६*॥

हे सोम! "वृत्रहन्तमः" शत्रूणामतिशयेन हन्ता त्वं "पवस्व" क्षर। कीदृशस्त्वम्? "उक्थेभिः" शस्त्रैः "अनुमाद्यः" स्तुत्यः "शुचिः" शुद्धः† "पावकः" अन्यस्य शोधकः‡ "अद्भुतः" महान्¶, एवं महानुभावः पवस्व॥

"वृत्रहन्तमः"-"वृत्रहन्तम"—इति पाठौ॥ ६॥

अथ सप्तमी।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २

शुचिःपावकउच्यतेसोमःसुतःसमधुमान्।

३ १ २ ३ २

देवावीरघशंसहा॥ ७§॥ ३

"सुतः" अभिषुतः "मधुमान्" माधुर्योपेतः "सः" सोमः "शुचिः" स्वयं शुद्धः "पावकः" शोधकश्च उच्यते तथा "देवावीः" देवाना-

---

* ऋ० वे० ६, ८, १४, ६।

† 'शुचिः—दीप्तः'—इति वि०।

‡ 'पावकः—पावनस्वभावः'—इति वि०।

¶ 'अद्भुतः—अपूर्वः नान्यो द्वितीयः'—इति वि०।

§ ऋ० वे० ६ ८, १४, ७।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मविता तर्पयिता* "अघसंसहा" अघं पापं शंसतीत्यघशंसा असुरास्तेषां हन्तेति चोच्यते॥

"सुतःसमधुमान्"-"सुतस्यमध्वः"—इति पाठौ॥७॥३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य षष्ठस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः॥१॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

प्रकविरिति सप्तर्चं प्रथमं सूक्तम्;

तत्र, प्रथमा।

२र २र१र २र३ १ २

प्रकविर्देववीतयेऽव्यावारेभिरव्यत।

३ १ २र ३१र २र

साह्वान्विश्वाअभिस्पृधः॥१†॥

"कविः" मेधावी सोमः "देववीतये" देवानां पानाय "अव्यावारेभिः" अविसम्बन्धिभिः वालैः दशापवित्रेण "अव्यत" अव्यते प्राप्यते, "साह्वान्" शत्रूणां साढा‡ सोमः "विश्वाः स्पृधः" सर्वान् सङ्ग्रामान् हिंसकान् वा अभिभवतीति शेषः॥

"अव्यावारेभिरव्यत"-"अव्योवारेभिरर्षति"—इति पाठौ॥१॥

---

* 'देवावीः—देवानां भक्षस्वभूतः'—इति वि०।

† ऋ० वे० ६,८,१०,२।

‡ 'साह्वान्—साधन-स्वभावः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१र १र ३ २ ३ २उ ३ १ २ ३ १ २
सहिष्मा जरितृभ्य आ वाजं गोमन्तमिन्वति।
१ २ ३ १ २
पवमानः सहस्रिणम्॥ २ *॥

"स हि ष्मा" स खलु "पवमानः" सोमः "जरितृभ्यः" स्तोतृभ्यः "गोमन्तं" "बहुभिर्गोभिर्युक्तं "सहस्रिणं" सहस्र-सङ्ख्याकं† "वाजम्" अन्नम् "आ" आभिमुख्येन "इन्वति" व्याप्नोति प्रयच्छतीत्यर्थः॥ २॥

अथ तृतीया।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
परि विश्वानि चेतसा मृज्यसे पवसे मती।
१ २ ३ १ २
स नः सोम श्रवो विदः॥ ३ ‡॥

हे "सोम!" त्वं "चेतसा" स्वीयेनास्मदनुकूलेन चित्तेन "विश्वानि" सर्वाणि धनानि "मती" मत्या अस्मत्स्तुत्या "मृज्यसे" दशापवित्रेण शोध्यसे। ततः "पवसे" रसं क्षरसि।

---

* ऋ० वे० ६, ८, १०, २।

† 'सहस्रिणं—सहस्र-पोषण-समर्थम्'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ६, ८, १०, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

एवम्भूतः "सः" त्वं "नः" अस्मभ्य "अवः" अन्नं* "विदः"† देहीति शेषः ॥

"मृज्यसे"-मृशसे"—इति पाठौ ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

३क २र ३ १ १ २र ३ १ २ ३ २ ३ २
अभ्यर्षं बृहद्यशोमघवद्भ्योध्रुवꣳरयिम् ।
१ २ ३ २ ३ १ २
इषꣳस्तोतृभ्यआभर ॥ ४ ‡ ॥

हे "सोम !" त्वं "बृहद् यशः" महतीं कीर्त्तिम् "अभ्यर्ष" अभिगमय, "मघवद्भ्यः" हविष्मद्भ्यः¶ अस्मभ्यं "ध्रुवं"§ रयिं "धनं" च अभ्यर्ष। किञ्च "इषम्" अन्नं‖ "स्तोतृभ्यः" अस्मभ्यम्** "आभर" आहर ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१ ३र ३ १र २र २ १ २
त्वꣳराजेवसुव्रतोगिरःसोमाविवेशिथ ।
३ १ २
पुनानोवह्नेअद्भुत ॥ ५ †† ॥

---

* 'अवः—अन्नं यशो वा'—इति वि० ।

† 'विदः—विद ज्ञाने, विद्लृलाभे, विद सत्तायाम् । अन्नलाभकरः'-इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, १०, ४ ।

¶ 'मघवद्भ्यो यजमानेभ्यः—इति वि० ।

§ 'ध्रुवं स्थिरं'—इति वि० ।

‖ 'इषम् अन्नं इष्टं वा'—इति वि० ।

** 'स्तोतृभ्यः यजमानेभ्यः' - इति वि० । †† ऋ० वे० ६, ८. १०, ५ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "वह्ने" यज्ञादेर्वोढः! "अद्भुत!"* "सोम!" "सुव्रतः" सुकर्मा "पुनानः" त्वं "राजा इव" "गिरः" अस्मदीयाः "स्तुतीः "आविवेशिथ" आविशसि ॥ ५॥

अथ षष्ठी।

१र २र ३ २ ३१२ ३ १ २ ३ १ २
सवह्निरप्सुदुष्टरोमृज्यमानोगभस्त्योः।

१ २ ३ १ २
सोमश्चमूषुसीदति ॥ ६ † ॥

"सः" सोमः "वह्निः" यज्ञादेर्वोढा "अप्सु" अन्तरिक्षे वर्त्तमानः "दुष्टरः" दुःखेन अन्यैस्तरणीयः "मृज्यमानः" शोध्यमानः "गभस्त्योः" हस्तयोः‡ एवम्भूतः सन् "चमूषु" पात्रेषु "सीदति"¶ ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी।

३ २ ३ १र २र ३ २ ३ १ २
क्रीडुर्मखोनमꣳहयुःपवित्रꣳसोमगच्छसि।

१ २ ३ २ ३ १ २
दधत्स्तोत्रे सुवीर्य्यम् ॥ ७ § ॥ ४

* 'अद्भुतअभूतपूर्व'—इति वि०।

† ऋ० वे० ६, ८, २०, ६।

‡ 'गभस्त्योः—बाह्वोः'—इति वि०।

¶ 'चमषु सीदति—भक्षणीयेषु तिष्ठति'—इति वि०।

§ ऋ० वे० ६, ८, २०, ७।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "सोम!" "क्रीळु" क्रीड़न-शीलस्त्वं "मंहयुः"* [मंहति-दानकर्मा (निघ०३,२०,१०) दानेच्छुः "मघोन" दानमिव "पवित्रं" "गच्छसि"। किं कुर्वन्? "स्तोत्रे" स्तुतिकर्त्रे "सुवीर्यं" शोभन-वीर्यं "दधत्" प्रयच्छन् ॥ ७॥ ४

अथ यवंयवमिति चतुर्ऋचं द्वितीयं सूक्तं ;

तत्र, प्रथमा।

१ २ १ १ २ ३ १ २ ३ १ २

यवंयवन्नोअन्धसापुष्टम्पुष्टम्परिस्रव।

१ २ १ १ २

विश्वाचसोमसौभगा ॥ १† ॥

हे "सोम"! त्वं "नः" अस्मभ्यम् "पुष्टंपुष्टम्"‡ अत्यन्तं बहुलं "यवंयवं"¶ पुनःपुनर्युतं रसम् "अन्धसा" अन्नरूपया धारया "परिस्रव" क्षर [तत्र प्रार्थयितुस्तृष्णयात्यन्तं पीड़ितत्वात् "आबाधे च (८,१,१०)"—इति द्विर्भावः। आबाधनमाबाधः पीड़ा प्रयोक्तृधर्मो नाभिधेयधर्म इत्युक्तम्]। अपिच "विश्वा" विश्वानि "सौभगा"§ सौभगानि धनानि परिस्रव अस्मभ्यं प्रयच्छेत्यर्थः ॥ १ ॥

---

* 'मंहयुः—पूजेयुः अथवा मंहयुः पूजाकारः'—इति वि०।

† ऋ० वे० ७, १, १२, १।

‡ 'परिस्रवसामान्या पुष्टिः धनधान्यादिना यशेषिको पुष्टि र्यज्ञनिष्पादिका'—इति वि०।

¶ 'यवं—अभ्यासे भूयानर्थः प्रतीयते। यवं धान्यविशेषं चरुपुरोडाशेभ्यो हेतुभूतम्'—इति वि०

§ "सुपांसुलुग् (७, १, ३९)"—इत्यात्वं रूपम्।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ ३ २ १ २ १ २ ३ १ २ ३.१र २र
इन्दोयथातवस्तवोयथातेजातमन्धसः।

२ १ १ २ ३ १ २
निर्बर्हिषिप्रियेसदः॥ २* ॥

हे "इन्दो" सोम! "अन्धसः" अन्नरूपस्य "तव" सम्बन्धी "स्तवः" स्तवनं स्तोत्रं† तथा "ते" तव "यथा जातं" यथा प्रादुर्भूतमस्ति, तथा त्वं "प्रिये" प्रीणयितरि "बर्हिषि" अस्मद्यज्ञे "नि सदः"‡ निषण्णो भव॥ २॥

अथ तृतीया।

३ १ २ २ १ २ ३ १र २र ३ १ २
उतनोगोविदश्ववित्पवस्वसोमान्धसा।

३ १ २ ३ १ २
मक्षूतमेभिरहभिः॥ ३¶ ॥

"उत" अपि च हे "सोम!" "नः"§ अस्माकं "गोवित्" गोप्रदः‖ "अश्ववित्" अश्वप्रदश्च त्वं** "मक्षूतमेभिः" मक्षुतमैरतिशयेन शीघ्रैः "अहभिः" अहोभिर्हेतुभिः "अन्धसा पवस्व" अन्नरूपया धारया चर॥ ३॥

---

* 'तव स्तवः' क्रियते स्तोत्र-मस्त्वात्मकः' —इति वि०।

† ऋ० वे० ७, १, १२, २।

‡ 'नि—नितराम्'—इति वि०।

¶ 'नः—अस्मभ्यम्'—इति वि०

§ ऋ० वे० ७, १, १२, ३।

‖ 'गोवित्—गोमान्'—इति वि०

** 'अश्ववित्—अश्ववान्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ चतुर्थी।

२ ३ २ ३ १र २र३ २ १ २ ३ १ २

योजिनातिनजीयतेहन्तिशत्रूमभीत्य।

१ २

सपवस्वसहस्रजित्॥ ४ *॥ ५

हे "सहस्रजित्" असङ्ख्यात-शत्रूणां जेतः! † सोम! "यः" भवान् "जिनाति" शत्रून् जयति स्वयं शत्रुभिः "न जीयते"। प्रकारान्तरेण तदेवाह—"शत्रुमभीत्य" स्वयमेव शत्रुमागत्य "हन्ति" किन्तु तेन न हन्यते इति शेषः। एवम्भूतः स त्वं धारया चर॥ ४॥ ५

अथ तृचात्मके तृतीयसूक्ते—

प्रथमा।

२ ३ १ ३ ३ १र २र ३ २ १

यास्तेधारामधुश्चुतोसृग्रमिन्दऊतये।

१ २ ३ २ ३ १ २

ताभिःपवित्रमासदः॥ १ ‡॥

ओ "इन्दो" सोम! "ते" तव "मधुश्चुतः" मधुर-रसस्य श्चोतयित्र्यः "याः" "धाराः" "ऊतये" रक्षणाय "असृग्र" सृज्यन्ते "ताभिः" धाराभिः त्वं "पवित्रम्" ¶ "आसदः" आसीद॥ १॥

---

* ऋ० वे० ७, १, १२, ४।

† 'स पवस्व सहस्रजित् सहस्राणां जेता'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ७, १, २५, २।

¶ 'पवित्रं—दशापवित्रम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

२ ३१ १ ३१ १ २ १र २र २ १ १
सोअर्षेन्द्रायपीतयेतिरोवाराण्यव्यया।

१ २ ३ १ ३ २ ३ २
सीदन्नृतस्ययोनिमा ॥ २ * ॥

हे सोम! "सः" अभिषुतः त्वम् "अव्यया" अविमयानि "वाराणि" वालानि "तिरः" तिरस्कुर्वन् "ऋतस्य" यज्ञस्य "योनिं" कारणभूतं दशापवित्रम् "आसीदन्" आभिमुख्येन उपविशन् "इन्द्राय" इन्द्रस्य "पीतये" पानाय "अर्ष" क्षर॥

"ऋतस्ययोनिमासीदन्"--"योनावनेषु"—इति पाठौ॥ २॥

अथ तृतीया।

१ २ ३१ १ ३ १ १ ३ १ १
त्वꣳसोमपरिस्रवस्वादिष्ठोअङ्गिरोभ्यः।

२ ३१ १र २र
वरिवोविद्घृतम्पयः॥ ३ † ॥ ६

हे "सोम!" "स्वादिष्ठः" स्वादुतमः "वरिवोवित्"‡ अस्मदभिलषितस्य धनस्य लम्भकश्च त्वम् "अङ्गिरोभ्यः" अङ्गिरसा-

* ऋ० वे० ७, १, २५, २।

† ऋ० वे० ७, १, २५, ४।

‡ 'वरिवोवित्—वरिवः=वरिष्ठः, वित्=भवः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

मर्थाय* "घृतं" दीप्तं† "पयः" क्षीरवत् सारभूतं रसं "परिस्रव" परिक्षर ॥

"त्वं सोम"--"त्वमिन्दो" —इति पाठौ ॥ ३ ॥ ६ ॥

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य षष्ठस्याध्यायस्य
द्वितीयः खण्डः‡ ॥ २ ॥

अथ तृतीय-खण्डे¶—

प्रथम-तृचे, प्रथमा ।

१ २ १ २ ३क २र ३ २ ३
तवश्रियोवर्ष्यस्येवविद्युतो
१र २ ३ १ २ ३ १ २
ग्नेश्चिकित्रउषसामिवेतयः ।
१र २र ३ १ २ ३ १ २ ३
यदोषधीरभिसृष्टोवनानिच
१ २ ३ १ २ ३ १र २र ३ १ २
परिस्वयञ्चिनुषेअन्नमासनि ॥ १ §॥

"अग्नेः" अङ्गनादि-गुण-युक्तस्य "तव" "श्रियः" रश्मि-लक्षणा विभूतयः "चिकित्रे" प्रज्ञायन्ते । तत्र दृष्टान्तः—"वर्षस्येव॥

---

* 'अङ्गिरोभ्यः—अङ्गिरो नाम देवास्तेभ्योऽर्थे'—इति वि० ।

† "घृतमाज्यम्"—इति क्रमं दीपव्याख्या ।

‡ 'उक्तं वह्निष्पवमानं । त्रिणवं सौमिकस्य तत् । पञ्चमसहः'—इति वि० ।

¶ 'इदानीमाज्यानि; आग्नेयम्प्रथममाज्यम्'—इति वि० ।

§ ऋ० वे० ८, ४, २०, ५ ।

॥ मूले तु "वर्ष्यस्येव „ —इति स-यकारः श्रूयते ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

विद्युतः" यथा वर्षितुर्मेघस्य सम्बन्धिन्यो विद्युतः, "उषसामिवेतयः" यथा चोषसाम् 'एतयः' गमनशीलाः व्याप्ताः प्रकाशाः प्रज्ञायन्ते, तद्वदित्यर्थः। कदेत्यचाह—"यद्" "यदा" त्वम् "ओषधीः" व्रीहियवाद्याः "वनानि" अरण्यानि च अभिसृष्टो सृष्टः दग्धुं विसृष्टः सन् "स्वयम्" आत्मना "आसन्" आस्ये मुखे "अन्नम्" अदनीयं स्थावर-लक्षणं "परि चिनुषे" परिचिपसीत्यर्थः॥

"विद्युतोऽग्ने:"-"विद्युतश्चित्रा"—इति, "उषसामकेतवः"-"उषसामिवेतयः"—इति पाठौ॥१॥

अथ द्वितीया।

१ २ १ २३ २ १ २
वातोपजूतइषितोवशाꣳअनु
१ २३ २ १ २ ३ १ १
तृषुयदन्नावेविषद्वितिष्ठसे।
१ २ २ १ २ २ २२
आतेयतन्तेरथ्योऽ३ऽयथापृथक्
१ २ ३ १ २ २ १ २
शर्द्धाꣳस्यग्ने अजरस्यधक्षतः॥२*॥

हे "अग्ने!" त्वं "यद्" यदा "वातोपजूतः" वायुना कम्पितः† "वशान्" कान्तान् वनस्पतीन् 'अनु' प्रति "तृषु" क्षिप्रम्

* ऋ० वे० ८, ४, २१, २।

† "वातोपजूतः—वातधूतः"—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"इषितः" प्रेषितश्च* सन् "अन्ना" अन्नानि अदनीयानि वनस्पत्यादीनि स्थावराणि "वेविषत्" व्याप्नुवन् "वितिष्ठसे" इतस्ततो गच्छति; तदानीम् "अजरस्य" जरा-रहितस्य "धक्षतः" दहतः "ते" तव "भ्रर्धांसि"† तेजांसि "यथा" "रथ्यः" रथिनः तद्वत् "आ पृथक्" पृथगायन्त गच्छन्ति ॥

"अजरस्य"-"अजराणि"—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

२ २ ३ १ २ ३ १ २
मेधाकारंविदथस्यप्रसाधन
३ १र २र ३ १ २ ३ २
मग्निꣳहोतारम्परिभूतरम्मतिम्।
१र २र ३ १ २ ३ २उ
त्वामर्भस्यहविषःसमानमित्त्वां
३ १ २ ३ २
महोवृणतेनान्यन्त्वत्॥ ३‡ ॥ ७

"मेधाकारं" प्रज्ञायाः कर्त्तारं "विदथस्य" यज्ञस्य "प्रसाधनम्" प्रकर्षेण साधकं "होतारं" देवानामाह्वातारं "परिभूतरम्" अतिशयेन शत्रूणा मभिभवितारं "मतिं" मन्तारं "यं" "त्वाम्"‡ "अग्निम्" वयमृत्विजः वृणीमहे—इति शेषः। हे अग्ने! "त्वामित्" त्वामेव "अर्भस्य" अल्पस्यास्य "हविषः"

* 'इषितः—इषु इच्छायाम्, इच्छासंयुक्तः'—इति वि०।

† 'भ्रर्धांसि—बलानि'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ८, ५, १९, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

पुरोडाशादिकस्य भक्षणार्थमिति शेषः। "समानमित्" सहैव ऋत्विजः "वृणते" प्रार्थयन्ते "महः" महतः सोमात्मकस्य हविषः भक्षणार्थं त्वामेव वृणते "त्वत्" त्वत्तः "अन्यम्" अतिरिक्तं देवं "न" वृणते ॥

"परिभूतरं"-"परिभूतमम्"—इति छन्दोगबह्वृचानां पाठौ, "त्वामभिस्य हविषः"-"तमिदर्महविषि"—इति, "इत्त्वाम्महो"-"तमिन्महो"—इति च ॥ ३ ॥ ७

अथ द्वितीय-तृचे—प्रथमा।

३ १ २ ३ १र १र ३ १ २
पुरूरुणाचिध्यस्त्यवोनूनंवांवरुण।

२ ३१ १ २ ३ २
मित्रवꣳसिवाꣳसुमतिम्॥ १ * ॥

हे मित्रावरुणौ! "वां" युवयोः "पुरूरुणा" [प्रथमार्थे तृतीया (३,१,८५)† पुरोरपि बहु उरु बहुतरम् अथवा पुरु च तदुरु च पुरूरु] अत्यन्तं बहुतरमित्यर्थः, तादृक् "अवः" रक्षणं "नूनं" निश्चयेन "अस्ति हि" [हि प्रसिद्धौ; चिदिति पूरणः] हे "वरुण!" हे "मित्र!" "वां" युवयोः "सुमतिम्" अनुग्रह-बुद्धिम् "वंसि"‡ सम्भजेयम्॥ १ ॥

* ऋ० वे० ४, ४, ८, १।

† "अत्र सोः सुपांसुलुगित्याकारः"—इति ऋ०-व्याख्या।

‡ 'वंसि—वासयसि'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २
ताबाꣳसम्यगद्रुह्वाणेषमश्यामधामच।

३ १ २
वयंवांमित्रास्याम॥ २*॥

हे "अद्रुहाणा" हे अद्रोग्धारौ! "ता" तौ प्रसिद्धौ "वां" युवां सम्यक् स्तुमइति शेषः। स्तोतारः "वयम्" "इषम्" अन्नं "धाम च" आधारम् "अश्याम" प्राप्नुयाम। हे "मित्रा" मित्रावरुणौ! "वां" स्तोतारौ वयं "स्याम" भवेम समृद्धा इति शेषः, युवाभ्यां स्वभूता वा स्याम॥

"धामच"-"धायसे"—इति पाठौ, "मित्रा"-"रुद्रा"—इति च॥ २॥

अथ तृतीया।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
पातन्नोमित्रापायुभिरुतत्रायेथाꣳसुत्रात्रा।

३ २ ३ १ २ ३ १ २
साह्यामदस्यूंत्तनूभिः॥ ३† ॥८

हे "मित्रा" मित्रावरुणौ देवौ! युवां "नः" अस्मान् "पायुभिः" रक्षणैः "पातं" रक्षतम्। "उत" अपिच "सुत्रात्रा" शोभनेन

---

* ऋ० वे० ४, ४, ८, २।

† ऋ० वे० ४, ४, ८, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

त्राणेन "त्रायेथां" पालयेथाम् [इष्टप्राप्त्यनिष्ट-परिहार-भेदेन भेदः—स्तोत्रादि-वैकल्यात्रश्छत्रोर्वा त्रायेथाम् अभिमत-प्रापणेन रक्षत-मित्यर्थः]। वयञ्च "तनूभिः" * पुत्रादिभिः सहिताः स्वीयै-रङ्गैर्वा "दस्यून्" शत्रून् "सह्याम" अभिभवेम ॥

"मित्रा"-"रुद्रा"—इति पाठौ, "त्रायेथां"-"त्रायेताम्"—इति, "सह्याम"-"तुर्याम"—इति च ॥ ३ ॥ ८

अथ तृतीय-तृचे †—

प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १र २र
उत्तिष्ठन्नोजसासहपीत्वाशिप्रे अवेपयः ।
१ १ ३ १ २ २
सोममिन्द्रचमूसुतम् ॥ १‡ ॥

हे "इन्द्र !" त्वं "पीत्वा" "ओजसा" बलेन "सह" "उत्तिष्ठन्"¶ "शिप्रे" हनू "अवेपयः" अकम्पयः मदावेशादिति भावः । किं पीत्वा ? "चमू" चम्वोरधिषवण-फलकयोः "सुतम्" अभिषुतम् "सोमम्" ॥

"पीत्वा"-"पीत्वी"—इति पाठौ ॥ १ ॥

---

* 'तनूभिः—त्रिभिः युष्मभिः शरीरैरभिष्टुतैरिति वाक्यशेषः'—इति वि० ।

† 'ऐन्द्रमाज्यम्'—इति वि० ।

‡ य० वे० ८, ३९ = ऋ० वे० ६, ५, २८, ४ ।

¶ 'उत्तिष्ठन्—ओजसा सह वीर्येण उत्थानं कुरु । सोमं पिब । पीत्वा शिप्रे हनूनासिके च मत्तः सन् अवेपयः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ ३ १र २र
अनुत्वारोदसीउभेस्पर्द्धमानमददेताम्।
२ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रयद्दस्युहाभवः॥ २* ॥

हे "स्पर्द्धमान" शत्रुभिः सह स्पर्द्धाङ्कुर्वाण इन्द्र! "त्वा" त्वाम् "अनु" लक्ष्य "उभे रोदसी" उभे अपि द्यावापृथिव्यौ "मददेतां" हृष्येताम् "यद्" यदा "दस्युहा भवः" शत्रूणां हन्ता भवसि, तदा मददेतामिति सम्बन्धः॥

"स्पर्द्धमानमददेतां"-"कृष्यमाणमकृपेताम्"--इति पाठौ॥२॥

अथ तृतीया।

१ २३१ २ ३ १र २र ३ १ २
वाचमष्टापदीमहन्नवस्रक्तिमृतावृधम्।
२ ३ १ २ ३क २र
इन्द्रात्परितन्वम्ममे॥ ३† ॥ ९

"अष्टापदीम्" अष्टाभिर्दिग्भिर्विदिग्भिश्चाष्टापदीं,‡ "नवस्रक्तिम्" उपरिस्थितेनादित्येन नवस्रक्तिम् आसु दिक्षु व्याप्तामि-

---

* ऋ० वे० ६, ५, २८, ५।

† ऋ० वे० ६, ५, २९, ३।

‡ 'अष्टापदीम्—चत्वारो वेदाः शाखाणि च अष्टापदानि'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

त्यर्थः*, "ऋतावृधं" यज्ञस्य वृद्धिं कुर्वन्तीं,† "वाचं" स्तुतिमयीं, परिपूर्णात्‡ "तन्वं तनूं न्यूनां सतीम्¶ "अहम्" "परि ममे" न्यूनेयत्तां करोमीत्यर्थः§। कात्स्न्र्येन स्वरूपं स्तुत्या विषयीकर्तुमशक्यत्वादितिभावः ॥

"ऋतावृधम्"-"ऋतास्पृशम्"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ९

अथ चतुर्थ-तृचे ॥—

प्रथमा।

१२ २ २ ३ २ १र २र
इन्द्राग्नीयुवामिमे ऽ३भिस्तोमा अनूषत।
१ २ ३ २
पिबतᳫंशम्भुवा सुतम् ॥ १** ॥

हे "इन्द्राग्नी!" "युवाम्" "इमे" "स्तोमाः" स्तोतारः†† "अभ्यनूषत" अभिष्टुषन्ति। हे "शम्भुवा" सुखस्य भावयितारा विन्द्राग्नी "सुतम्" अभिषुतम् अस्मदीयं सोमं "पिबतम्" ॥ १ ॥

---

* 'नवस्रक्तिं'—नव स्रक्तयः कोणाः ताः बर्द्धिष्यमानाः ऋचो नव अथवा नवस्रक्तिं त्रिवृत्स्तौमिकम्'—इति वि०।

† 'ऋतावृधम्—ऋती यज्ञः अथवा ऋत मन्नं तं वर्द्धयतीति ऋतावृधम्'-इति वि०।

‡ 'इन्द्रात् परि—उपरि'—इति वि०।

¶ 'तनुं—शरीरम्'—इति वि०।

§ 'ममे—मिनोति'—इति वि०।

‖ 'ऐन्द्राग्नमाज्यम्'—इति वि०।

** ऋ० वे० ४, ८, २४, १।

†† 'स्तोमास्त्रिवृत्पञ्चदशादयः'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

२ ३   १ २   ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २

यावाꣳसन्तिपुरुस्पृहोनियुतोदाशुषेनरा ।

१ २ ३ २   ३ १ २

इन्द्राग्नीताभिरागतम् ॥ २* ॥

हे "नरा" नेतारौ! "इन्द्राग्नी!" "वां" युवयोः स्वभूताः "पुरुस्पृहा" पुरुभिर्बहुभिः स्पृहणीयाः† "दाशुषे" हवींषि दत्तवते यजमानार्थम् उत्पन्नाः "नियुतः" अश्वाः "सन्ति"‡ हे इन्द्राग्नी! "ताभिः" "नियुद्भिः" सह "आगतम्" आगच्छतम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २   ३ २ ३ १ २   १ २   ३ २

ताभिरागच्छतन्नरोपेदꣳसवनꣳसुतम ।

१ २ ३ १ २

इन्द्राग्नीसोमपीतये ॥ ३¶ ॥ १०

हे "नरा" नेताराविन्द्राग्नी! [सूयतेऽभिसूयतइति सवनः सोमः] "इदं सवनम्"§ इमं सोमं "सुतम्" अभिषुतम् "उप"

* ऋ० वे० ४, ८, २४, ३।

† 'पुरुस्पृहा—पुरुस्पृहौ बहुभिः स्पृहणीयौ'—इति वि०।

‡ 'सन्ति—बहुवचनमिदं द्विवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम्, सतः'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० ४, ८, २४, ४।

§ 'इदं प्रातःसवनं सुतं सोमम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

प्रति* [यद्वा, इदं प्रातःसवनम् उप अस्मिन् सवने सुतमभिषुतं सोमं प्रति] "ताभिः" नियुद्भिः† आगच्छतम्। किमर्थम् ? "सोमपीतये" अस्य सोमस्य पानार्थम् ॥ ३ ॥ १०

इति सामवेदार्थ-प्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य षष्ठस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः‡ ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे¶, प्रथम-तृचे--
प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ र २ र ३ १ २
अर्षा सोमद्युमत्तमोभिद्रोणानिरोरुवत्।
१ ३ २ ३ २ ३ २
सीदन्योनौवनेष्वा ॥ १§ ॥

हे "सोम" पवमान ! "द्युमत्तमः" अतिशयेन दीप्तिमान् "वनेषु" अरण्येषु मध्ये‖ "योनौ" स्वकारण-भूते पर्वतादि-

---

* 'उप—समीपे'—इति वि० ।

† 'ताभिः—तृतीया-बहुवचनमिदं, स्त्रीलिङ्ग' व्यत्ययेन तैः पालनैः'—इति वि० । "नियुतो वायोः"—इति च निघ० १, १५, १० ।

‡ 'उक्तं प्रातःसवनम्'—इति वि० ।

¶ 'इदानीं माध्यन्दिनं सवन मभिधीयते'—इति वि० ।

§ ऋ० था० ६, १, २, ७ (२भा० ६१ ४०) = ऋ० वे० ७, २, ४, ४ ।

‖ 'वषु—उदकेषु'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

स्थाने * "आसीदन्" सर्वतो गच्छंस्त्वं "द्रोणानि" [प्रयोग-बाहुल्यापेक्षमेतत् बहुवचनम्] द्रोणकलशान्† "अभि" लक्ष्य "रोरुवत्" पुनः पुनः भृशं वा शब्दं कुर्वन् "अर्षा" ‡ आगच्छ दशापवित्रमध्यान्निर्गतः सोमः अविच्छिन्न-धारया द्रोणकलशे पतन् शब्दं करोति खलु ॥

"योनौवनेष्वा"-"श्येनोमयोनिमा"—इति पाठो ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १र　२र　१ २ ३ १ २　३ १ २
अप्सा इन्द्रायवायवेवरुणायमरुद्भ्यः ।
१ २　३ १ २
सोमाअर्षन्तुविष्णवे ॥ २¶ ॥

"अप्सा" वसतीवरी-नामधेयानामपां सम्भक्तारः [वनषण सम्भक्तौ (भ्वा, प०) ; "जनसनेति (३,२,६७,) विट्, आत्वं विड्वनोरिति (६,४,४१,) तादृशाः] "सोमाः" "अर्षन्तु" द्रोण· कलशमागच्छन्तु । किमर्थम्? "इन्द्राय" सर्वदेवानां प्रथमत एव इन्द्रः सोमान् पिबति, तस्मात् तदनु वायुरुक्तः तस्मै च "वायवे", तदनन्तरं वरुणः सोमान् पिबति तस्मै च "वरुणाय", ततो "मरुद्भ्यः" एतन्नामकेभ्यो देवेभ्यः, "विष्णवे" सर्वजगद्-

* 'योनौ—द्रोणकलशे'—इति वि० ।

† 'द्रोणानि—द्रोणकलशसम्बन्धीनि पात्राणि'—इति वि० ।

‡ "द्व्यचोऽतस्तिङः (६,३,१३५)"—इति दीर्घः ।

¶ ऋ० वे० ७, २, ५, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

व्यपिने एतन्नामकाय देवाय च,—एतेभ्यः सर्वेभ्यः सोमा भाग छन्त्वित्यर्थः ॥

"सोमा अर्षन्तु"-"सोमो अर्षति"—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

इषन्तोकायनोदधदस्मभ्यꣳसोमविश्वतः।

१ २ ३ १ २

आपवस्वसहस्रिणम् ॥ ३* ॥ ११

हे "सोम!" त्वं "नः" अस्माकं "तोकाय"† पुत्राय "इषम्" अन्नं "दधद्" विदधत् प्रयच्छन् "सहस्रिणं" सहस्र-सङ्ख्याकं धनं "विश्वतः" सर्वतः "अस्मभ्य" च "आपवस्व" आ प्रापय अस्मभ्यं पुत्राय च अन्न-धनादिकं प्रयच्छेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ११

१ र २ १ २ १ र २

॥ शाकलम् ॥ अर्षासोमा २द्युमत्तमाः। अभिद्रोणा

२ १र २ १ १ र २ १

निरोरु२३वात्। सायिदा २न्। योनौवना २ ३ यि।

१ २ ५ १ र २ १

ऊम्। षू३४५वोऽहायि ॥(१) अर्षाइन्द्रा २यवायवायि।

र २ १ २ १ १ २ १

वरुणायमरुद्भ्या२३याः। सोमा २ः। आर्षन्तुवा२३यि।

---

* ऋ० वे० ७,२,५,१,।

† 'पुत्राय पौत्राय'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ ५ १ र र १
ऊम्। ष्णा ३ ४ ५ वो६हाथि ॥(२) इषन्तोका २यनोद

२ १ र २ १ २ १ १
धात्। अस्मभ्य१ँसोमविश्वा२३ताः। आपा२। वास्व

२ १ १ २ ५
सद्दा२३। ऊम्। स्वा३४५यिणो६हायि(३) ॥ ३* ॥ [१]

२ र र १ २ २ १ २
॥ वार्शम् ॥ अर्षासोमा। द्युमात्ता३माः। अभि

र १ ७ २ ५ १ र २
द्रो। णा। निरो२रू२३४वात्। सायिदन्यीना३उ।

ऽ र १र १ २ ५र र २ र
ई३या। वने। षू२वा२३४औहोवा ॥(१) अप्पाइन्द्रा।

१ २ २ १२र १ ७ ३ १
यवाया३वायि। वरुणा। या। मरू२ङ्गा२३४याः। सो

२ ऽ २ १ ३ ५र र
मा३अर्षा३। ई३या। तुवि। ष्णा२वा२३४औहोवा ॥(२)

२ र १ २ २ १ १ ७
इषन्तोका। यनोदा३धात्। अस्मभ्यम्। सो। मवा

३ ५ १ २ ऽ २ १
२यिश्वा२३४ताः। आपवस्वा३। ई३या। सह। स्वा

३ ५र र २ ५
२यिणा२३४औहोवा। ऊ३२३४पा(३) ॥ ४† ॥ [२]

१ २ १ २
॥ सन्तनि ॥ अर्षाहाउ। सोमद्युमा ३ १ उवा २ ३।

---

* ऊ० गा० ३प्र० १ख० ३सा०।

† ऊ० गा० ३प्र० १ख० ४सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २ र २र १र ३ ११११ र १
ता२३४माः । अभिद्रोणानिरोरुवा२३४५त् । सीदान्हा

१ र २ ५ २ १र
उ । योनौवना३१उवार२३यि । षू२३४वा ॥(१) अप्सा

र २ र १२र १ २र १ २ ३ १ १ १ १ १र २
इन्द्रायवायवेवरुणायमरुद्भियार ३ ४ ५ः । सोमाद्वाउ ।

१ २ ५ १ २र १र
आर्षन्तुवा३१उवार२३यि । ष्णा२३४वे ॥(२) इषन्तोका

२र १ २ १ २र १ २ १ १ १ १ १र २ १
यनोदधदस्मभ्यꣳसोमविश्वता२३४५ः । आपाद्वाउ । वा

२ ५
स्वसद्वा३१उवार२३ । स्वो२३४णाम्(३) ॥ १३* ॥ [३]

१ २ र १र र २ १
॥ प्राकरवर्णम्॥ आयिषाम् । तोकायनोदधात् ।

२ १ र १ २ २
अस्मभ्यम् । सोमवा रयि । श्वता३१उवार२३ । ऊ ३ ४

५ २र १ २ १ २ १ २
पा । आपवार२३स्वा । सद्वस्विणा३माउवा२३ । ऊ३२

५
३४पा(३) ॥ १९ ॥ [४]

२ र १ २ १ र २ १ २ १
॥ जराबोधीयोत्तरम्॥ इषन्तोकोवा । यानोदधात् । अस्मा

---

* ऊ० गा० ७प्र० २अ० १२सा० ।

† ऊ० गा० १ प्र० १ख० १९सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

भ्या२३ऽसो। मविश्वाताः। आपावा१स्ला२३सा। च।
क्षिणो२३४५ई। डा(३)॥ १५*॥ [५]

॥ मार्गीयवम्॥ अप्सौहोवा। आयिन्द्रा२। यं
वाया२३४वायि। वरुणाय। मरुद्भ्या१या२ः। सोमाः।
हा। औ३होयि। आ२३४र्षा। तू२वा२३४औहोवा।
ए३। ष्णावा२३४५यि(२)॥ २†॥ [६] ११

अथ प्रमायरूपे द्वितीयसूक्ते—

प्रथमा।

सोमउष्वाणः सोतृभिरधिष्णुभिरवीनाम्।
अश्वयैवहरितायातिधारयामन्द्रयायातिधारया॥ १‡॥

---

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० १५गा०।

† ऊ० गा० १९प्र० २ख० २गा०।

‡ ऋ० भा० ६, १, ३, ५ (२भा० ८८पृ०)=ऋ० वे० ७, ५, १३, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"सोतृभिः" अभिषुण्वद्भिः ऋत्विग्भिः "स्वानः"* अभिषूयमाणः "सोमः" "अवीनां" "स्नुभिः"† ["मांस्पृत्स्नूनामुपसंख्यानम् (६,१,६३)"—इति सानु-शब्दस्य स्नु-भावः] समुच्छ्रितैर्वालैः पवित्रैः "अधि याति" अधिकं गच्छति। "उ"—इति प्रसिद्धौ। "अश्वया इव" वड़वया इव "हरिता" हरित-वर्णया धारया "याति" "मन्द्रया" मदकारिण्या द्रोणकलशमधिगच्छति॥

"उष्वाणः"-उषुवाणः"—इति पाठौ॥ १॥

अथ द्वितीया।

३ २उ ३ १ २ ३ १ २ ३१ २
अनूपेगोमान्गोभिरक्षाःसोमोदुग्धाभिरक्षाः।

३ २उ ३ १२ ३ १र २र
समुद्रन्नसंवरणान्यग्मन्मन्दीमदायतोशते॥ २‡॥ १२

"गोमान्" गोयुक्तः सोमः "अनूपे" निम्ने देशेषु कलशे "गोभिः" गोर्विकारैः क्षीरादिभिः§ सह "अक्षाः" क्षरन्ति।

---

* क्वचित्तु "स्वाणः"—इति मुर्द्धण्य-षकार-णकारोपेतः श्रूयते। तत्र "पुर्वपदात् (८, ३, १०६)"—इति षत्वम् सुतरां णत्वञ्च।

† "ष्णुभिः"—इति मूर्द्धण्यपाठो क्वचि, "पूर्वपदात् (८, ३, १०६)"—इति च तत्र दीर्घः।

‡ 'अनूपे—उच्चैः प्रदेशे'—इति वि०।

§ 'गोभिः—उदक-सङ्घातैः गोभिर्वा'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तदेवोच्यते—"सः" सोमः आत्मनोमिश्रणार्थं "दुग्धाभिः गोभिः" सह "अचाः" चरति [चरतेर्लुङि रूपम्]। किञ्च "समुद्रं न" यथा समुद्रमुदकानि गच्छन्ति तद्वत् "संवरणानि" सम्भजनीयानि रसरूपाणि अन्नानि* द्रोणकलशम् "अग्मन्" गच्छन्ति [गमेर्लुङि च्लेर्लुकि रूपम्] किञ्च "मन्दी" मदकरः सोमः "मदाय" मदार्थं "तोशते"† हन्यते अभिषूयते [तोशतिर्वधकर्मा (निघ० २,१९,२९)] ॥ २ ॥१२

१ र २र १ २र१ २
॥ मानवोत्तरम्॥ होवायि। सोमउष्वाणःसोतृभिः।
१ २ र १ २र १ ७ र
होवायि। आधिष्णुभिरवीनाम्। आश्वयेव। हारिता
२ ७ ३ ५ १ १ २ १
या३१। तिधाऽ२रा२३४या। मन्द्रायाऽ२३४या३। तार
३ ५र र ३ ५ १ १ १र
यिधा२३४औहोवा। रा२३४या। होवायि। मन्द्रया
१र २र १ र र र र
यातिधारया। होवायि। मन्द्रयायातिधारया। आ
७र २र १ ७र २ ३ ५ २र १
नूपे। गोमान्गो३१। भाऽ२यिरा२३४चाः। सोमोदू२३
२ १ ३ ५र र ३ ५
ग्धा३। भाऽ२यिरा२३४औहोवा। आ२३४स्वाः॥(२)

* 'संवरणानि—उदकानि'—इति वि०।

† 'तोशते—तुशि व्याप्तौ व्यापयति'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ २ २ १२ २ २ १ २
होवायि। सोमोदुग्धाभिरक्षाः। होवायि। सोमोदु

२ २ ३ १ १ ३ १ ३ २
ग्धाभिरक्षाः। सामुद्रन्न। सांवरणा३१। नियार२आ२३

५ २ १ २ १ ३ ५ २ २
४ग्मान्। मन्दायिमा२३दा३। या२तो२३४औहोवा।

२ ५
भ्रा२३४ते(३)॥ ५* ॥[१]

१ २ १२ २ २ १ २
॥ आनूपन्ध्व्रश्वम्॥ सोमाःसोमाः। उग्धाणा३ःसोतृ

१ २ १ २ १
१भी२ः। आधिष्णु भिः। आवा१यिना२म्। आश्वा

१ १ २ २ २१२ २ १ २ २
२येवा२। हरितायातिधारा२३या। मन्द्राया३या३।

१ ४ २ ५ १ २ १ २ २
तार३इधा३। रा३४५योई हायि॥(१) मन्द्रामन्द्रा। या

२ १ १ १ २२ २ १ २
याती३धारा१या२। मान्द्रयाया। तिधारा१या२।

१ १ १२ २ २ १ २ १२ २ २
आनू२पेगो२। मान्गोभिरा२३क्षाः। सोमोदू३ग्धा३।

१ ४ २ ५ १२ २ १२ २
भार३यि३। राआर२३४५क्षोई हायि॥(२) सोमाःसोमाः।

२ १ २ १ १२ २ २ १ २
दुग्धा३भायिरा१क्षा२ः। सोमोदुग्धा। भायिरा१क्षा

* ऊ० गा० ३ प्र० १अ० ५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ १ १ र २ १ २ १
२ः। सामू२द्रान्ना२। संवरणानियार३म्मान्। मन्दा
२ ३ १ ४ २ ५
यिमा३दा३। या२३तो३। श्रा ३ ४ ५ तो ६ हायि(३)
॥ ६* ॥ [२]

२र २ र ५र २ १
॥ वाभ्रम् ॥ सोमउष्वाणःसो। हा३हा३यि। तर
४ ५ १ १
३४। भिस्तृभीवा। अधाहो२यि। ष्णुभायिर्द्वी२।
१ २ १ २र १ २ २ २
आवा१यिना२म्। आश्वयेव। हरायिताया। तिधा
२ ४ १ १ १
उवा३। ऊ२३४पा। रया२। मान्द्रा२याया२।
१र ३ ५र र ४ ३ ४र ५र र
तिधा। रा२या२३४ औहोवा ॥(१) मन्द्रयायातिधा।
२ २ १ र ५ १
हा३हा३यि। रा२३४। यारयोवा। मान्द्राहो२यि।
१र १ २ १ र २रर १ २
यायाहो२। तायिधा१राया२। आनूपेगो। मान्गो।
२ २ २ ५ १ १ १
भिराउवा३। ऊ३४पा। अक्षा२ः। सोमो२दूग्धा२भि
१ ३ ५र र ३र ४र ३र ४ ५र २
रा२। हा२३४ औहोवा ॥(२) सोमोदुग्धाभिरा। हा३

---

* ऊ०गा० ३प्र० १अ० ६सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ र ५ १र
हाइयि। आ२३४। त्वाःत्वोवा। सोमोहो२यि।
१ १ १ १ २ १
दुग्धाद्वो२। भायिरा१त्वा२ः। सामुद्रन्न। संवारा
० ३ १ २ ५ १ १
णां। नियाउवाइ। ऊ२३४पा। अग्मा२न्। मान्दी
१ १र २ ५र र २
२माद२। यतो। मार२ता२३४औहोवा। ऊ२२३४
५
पा(३)॥ ७*॥ [३]

१र २ ५
॥ अग्नेस्त्रिणिधनम्॥ सोमउग्वा। णःसोतृ२३४भीः।
२ १ १ ५ २ २
अधायिष्णुभिरा३१उवा२३। वी२३४नाम्। आश्वायि२
५ २ १ र र १ ५ २
३४वा। हरितायातिधा३१उवा२३। रा२३४या। मा
३ ५ २ ५
न्द्रायार३४या। तिधा३१उवा२३। रा २ ३ ४ या॥(१)
२ र ३ ५ २ १ र र १
मन्द्रयाया। तायिधारा२३४या। मन्द्रयायातिधा३१उ
५ २ ३ ५ १ र २
वा२३। रा२३४या। आनूपे२३४गो। मान्गोभिरा३१
५ २ २ ५ २
उवा२३। आ२३४त्वाः। सोमोदू२३४ग्धा। भिरा३१

---

* ऊ० गा० ३प्र० १अ० ७सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ २र र २
उवा२३ । आ२३४ त्वाः ॥(२) सोमोदुग्धा । भायिरा२

५ २र १र र २ ५
३४ त्वाः । सोमोदुग्धाभिरा३१उवा२३ । आ२३४ त्वाः ।

२ ३ ५ २ १ २
सामूँद्रा२३४न्ना । संवरणानिया३१उवा२३ । आ २ ३ ४

५ २ ३ ५ २ १
ग्मान् । मान्दीमा२३४दा । यतो३आउवा२३ । आ

५
२३४ते(३) ॥ ८* ॥ [४]

५ ४ २ ४ ५र ४ ५ १
॥ अभीवर्त्तः ॥ मन्द्रा३या३याऽतिधारयोवा । मान्द्र

२र र १ २ १ र र ५र
याया । तिधारा१या२ । आनूपेगो३१२३४ । मान्गो ।

१ २ र १ २ ० २ १
भायिरा१त्वा२ः । सोमोदू१ग्धा२ । भिरा३ । आ२३४

३ १ १ १ १
५ । त्वा२३४५ः(२) ॥ ३† ॥ [५]

५र र २ ४र ५ ४ ५ २र १ २ १
॥ कालेयम्‡ ॥ सोमोदू३ग्धाभिरत्वाः । सोमोदुग्धा ।

२ १ २ ३ २ १ २४र ५
भिरत्वा२३ः । समुद्रन्ना३ । सा२३४म् । वरणानि ।

---

* ऊ० गा० ३प्र० १ख० ८सा० ।

† ऊ० गा० ८प्र० २ख० ३सा० ।

‡ “महाकालेयम्”—इति ख० पु० पाठः ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ १ २२ २ ५ ४
आ३ऽमान्। मन्दायिमदौ। वा३४३ओ३४वा। यतो५
४
शतायि। हो५ई। डा(२) ॥ ४* ॥ [६]

२ र र२ ५
॥ मानवाद्यम् ॥ मन्द्रयाया। तिधारा२३४या।
२ ३ ५ १ २र र १ २
तायिधारा २ ३ ४ या। मान्द्रयाया। तिधारा१या २।
१र २र १ ७र २ १ ३ ५ १र २र
अ। नू। पे। गोमान्गो३। भा२यिरा२३४त्वाः। सोमो
१ १ ३ ५र र ३ ५
दुग्धा२३। भा२यिरा२३४औहोवा। आ२३४श्वाः(२)।
॥ १३† ॥ [७]

२र र र र ३
॥ आग्नेस्त्रिणिधनम् ॥ अनूपेगो। मान्गोभायिरा
५ १र १र र १
२३४त्वाः। सोमोदुग्धाभिरा३१उवा२३। आ२३४त्वाः।
२ ३ ५ २१ र २
सामूद्रा२३४न्ना। संवरणानिया३१उवा२३। आ २ ३ ४
५ १ ३ ५ २ १
ग्मान्। मान्दीमा२३४दा। यतो३आउवा२३। शा२
५
३४ते(२) ॥ ३‡ ॥ [८]

---

* ऊ० गा० ८प्र० २ख० ४सा०।

† ऊ० गा० ९प्र० २ख० १३सा०।

‡ ऊ० गा० १९प्र० २ख० १सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ वैष्णवाद्यम् ॥ सोमउष्वा। णःसो२तृभायिः। तृभिः। अधिष्णुभिरा२वीनाम्। वीनाम्। अश्वयेवहरितायातिधा२रया। रया। मन्द्रयायातिधा२रया२३। रा२। या२३४। औहोवा ॥(१) मन्द्रयाया। तिधा२रया। रया। मन्द्रयायातिधा२रया। रया। अनूपेगोमान्गोभिरा२क्षाः। क्षाः। सोमोदुग्धाभिरा२क्षा२३ः। आ२। क्षा२३४। औहोवा। सोमोदुग्धा। भिरा२क्षाः। क्षाः। सोमोदुग्धाभिरा२क्षा२३ः। आ२। क्षा२३४। औहोवा ॥(२) सोमोदुग्धा। भिरा२क्षाः। क्षाः। सोमोदुग्धाभिरा२क्षाः। क्षाः। समुद्रन्नसंवरणानियाग्मान्। ग्मन्। मन्दोमदायतो२श्मता२३यि। आ२। ता२४३। औहोवा। ऊ२३४पा(३) ॥१८*॥ ९]

* ऊ० गा० २०प्र० १ख० १९ सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २ र १ २ र
॥ वैष्णवोत्तरम् ॥ सोमः। सोमाः। उष्वाणःसोतृ
१ २ २ १ २ २ १
भिः। अधायिष्णू३भायिः। आऔ३हो। वायिना२
१ र र र २ २ २ १ २ २
म्। अश्वयेवहरितायातिधा१रा३या। मन्द्राऔ३हो।
१ र २ १ ५ ४ ५
यायातिधो२३४वा। रा५योई३दायि(१) ॥ २०* ॥ [१०]

१र २ र १
॥ यौक्तस्रुचम् ॥ सोमउष्वाणःसो। तृभायिः। अ-
२१ २ १ १र र र २
धिष्णुभिरवा२३यिनाम्। आश्वा२। येवहरितायाति
१र २ १ १र २ १ ५ ३
धारा२३या। मान्द्रा२। यायातिधो२३४वा। रा२३४
५ २१ र२र १ र र २१र
या ॥(१) मन्द्रयायातिधा। रया। मन्द्रयायातिधारा
२ १रर र र ११ २ १
२३या। आन्२। पेगोमान्गोभिरा२३चाः। सोमा
१ २१ ५ ३ ५ १र २र
२ः। दूग्धाभिरो२३४वा। आ२३४चाः ॥(२) सोमोदु
१र २१ र र र २१ २ १
ग्धाभिरा। चाः। सोमोदुग्धाभिरा२३क्षाः। सामू२।
१ र २१ २ १ १ र २१
द्रन्नसंवरणानिया२३ग्मान्। मान्दी२। मादायतो२३४
५ ३ ५
वा। शा२३४ते(३) ॥ १† ॥ [११] १२

---

* ऊ० गा० २०प्र० १खं० २०सा०।

† ऊ० गा० २०प्र० २खं० १सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीय-तृचे—

प्रथमा ।

१ २   ३ १ २ २र ३ १र   २र ३ १ १

यत्सोमचित्रमुक्थ्यन्दिव्यम्पार्थिवंवसु ।

१ २   ३ १र   २र

तन्नःपुनानआभर ॥ १* ॥

हे "सोम!" "यत्" "चित्र" चायनीयम् "उक्थ्यम्"† स्तुत्यं "दिव्यं" दिवि भवं "पार्थिवं" पृथिवी-सम्बन्धञ्च यत् "वसु" धनमस्ति "तत्" "नः" अस्मभ्यम् "पुनानः" पूयमानः सन् "आभर" आहर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १र   २र   ३ २ ३ १ २ ३ १ २

वृषापुनानआयूꣳषिस्तनयन्नधिबर्हिषि ।

२ ३ २उ   ३ १ २

हरिःसन्योनिमासदः ॥ २‡ ॥

हे सोम! "आयूंषि" यजमानादीनामृत्विजां जीवितकालान् "पुनानः" शुद्धान् कुर्वन् "वृषा" कामानां वर्षकस्त्वं "स्तनयन्" शब्दं कुर्वन् "अधि बर्हिषि" [अधीति सप्तम्यर्थानुवादी] आस्तीर्णे दर्भे "हरिः सन्" हरितवर्णः सन् "योनिं" स्वकीयं स्थानम्¶ "आसदः" आसीद ॥

---

* ऋ० वे० ६, ८, ९, १ ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, ९, २ ।

† 'उक्थ्य'—नामरूपम्'—इति वि० ।

¶ 'योनिं—द्रोणकलशम्'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"आयूंषि"-"आयुःषु"—इति पाठौ, "आसदः"-"आसदत्"—इति च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १र २र ३ १ २ ३ १ २
युवꣳ हि स्थः स्वःपती इन्द्रश्च सोम गोपती ।

३ १ २ ३ १ २
ईशाना पिप्यतं धियः ॥ ३* ॥ १३

हे "सोम!" त्वम् "इन्द्रश्च" युवं हि" युवां खलु "स्वःपती" सर्वस्य स्वामिनौ "स्थः" भवथः । तथा "गोपती" गवां पालकौ† "ईशाना" ईश्वरौ सन्तौ "धियः" अस्मदीयानि कर्माणि‡ "पिप्यतम्" प्याययतम्¶ ॥

"युवंहिस्थःस्वःपती"-"युवंहिस्वःस्थर्पती"-इति पाठौ ॥ ३ ॥ १३

२र १ २ १ २
॥ ग्रैष्मवम् ॥ यत्सोमचित्रमुक्थ्यायाम् । दिव्यम्पार्थिं

२ १ ५ ३ २ ४ १ र
वंवसू । तन्नःपू२३४ना । नआ३भा५रा६५६ ॥(१) वृषा

र र १ २ १ २ १
पुनानआयूꣳषी । स्तनयन्नधिबर्हिषायि । हरिःसा२३

५ ३ २ ४ २ १
४न्यो । निमा३सा५दा६५६ः ॥(२) युवꣳहिस्थःस्वःपा

* ऋ० वे० ९, ८, ९, २ ।

† 'गोपती—गवां पती, उदकानामादित्यरश्मीनां वा'—इति वि० ।

‡ 'धियः—बुद्धयः'—इति वि० ।

¶ 'पिप्यतं—पालयतम्'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१　१　२　२　२२१२　५　३ २
ती। इन्द्रस्यसोमगोपतायि। ईशानाइ३४पी। प्यता
४
इन्वाय्याइ५६:(३) ॥ ८* ॥ [१] १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य षष्ठस्याध्यायस्य चतुर्थः खण्डः† ॥ ४ ॥

अथ पञ्चम-खण्डे‡ प्रथम-तृचे--

प्रथमा ।

१ २　१ २　३ १ २　३ १२　२२
इन्द्रोमदायवावृधेशवसेवृत्रहानृभिः।
२उ　३ २　३　१ ३ १२　२२　३
तमिन्महत्स्वाजिषूतिमर्भेहवामहे
१२　२२२११
सवाजेषुप्रनोविषत् ॥ १¶ ॥

---

* ऊ० गा० २प्र० १ख० ९सा० ।

† 'उक्तो माध्यन्दिनः पवमानः'—इति वि० ।

अतोऽनन्तरं विवरणकृता इहैव शक्वरीः प्रस्तुत्य ता एव व्याख्याताः। तथाहि—'इदानीं पृष्ठानि भवन्ति, तत्र पञ्चमेऽहनि शक्वर्यः पृष्ठं भवति ता उच्यन्ते ; —छन्दो-दैवत-ब्राह्मणानि परिभाषासिद्धानि "विदा मघवन्" सर्वज्ञः त्वं मघवन्'—इत्यादि। एवञ्चैतन्मते उत्तराग्रन्थीयएव महानाम्न्यार्च्चिकः न तु ग्रन्थान्तरच्छन्दआर्च्चिकपरिशिष्ट-भूतः, परमेतदतीव चित्रं मूलपुस्तकदर्शनेन तथात्वं व्याघातात् ।

‡ 'बार्हद्गिरं ब्रह्मसाम'—इति वि० ।

¶ ऋ० शा० ५, १, ३, ३ (१भा० ८३६पृ०) = ऋ० वे० १, ७१, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"वृत्रहा" वृत्रस्यावरकस्य वृष्टि-निरोधकस्य मेघस्यासुरस्य वा हन्ता। यद्वा, आवरकाणां शत्रूणां हन्ता, "इन्द्रः" "मदाय" हर्षार्थं "शवसे" [बलनामैतत् (निघ०२,९,३) बलार्थञ्च "नृभिः" यज्ञस्य नेतृभिः ऋत्विग्भिः "वृधे" स्तोत्र-शस्त्र-रूपाभिः स्तुतिभिः प्रवर्द्धितो बभूव। स्तुत्या हि देवता प्राप्त-बला सती प्रवर्द्धते। "तम् इत्" तमेवेन्द्रम् "महत्सु" प्रभूतेषु "आजिषु" सङ्ग्रामेषु "ऊति" रक्षां कुर्वन्तमितिशेषः "हवामहे" अस्माकं रक्षणाय आह्वयामहे। ["उत" अपिच "ईम्" एनम् एवम्भूतमिन्द्रम्*] "अर्भे" अल्पे सङ्ग्रामे हवामहे अस्माभिराहुतः सचेन्द्रः "वाजेषु" सङ्ग्रामेषु "नः" अस्मान् "प्राविषत्" प्रावतु प्रकर्षेण रक्षतु॥ ["ऊतिमर्भे"--"उतेमर्भे"—इति पाठौ॥ वावृधे—वृधेः कर्मणि लिट् तुजादित्वादभ्यासस्य दीर्घत्वम्†। नृभिः—"सावेकाच (६,१,१६८)"—इति प्राप्तस्य विभक्त्युदात्तत्वस्य "नृचान्यतरस्यां (६,१,१८४)"—इति प्रतिषेधः। हवामहे—ह्वयतेर्लटि "ह्वः (६,१,३२)"—इत्यनुवृत्तौ "बहुलञ्छन्दसि (६, १, ३४)"—इति सम्प्रसारणम्, शपि गुणावादेशौ। अविशत्—अवरक्षणे (भ्वा०,प०) लेटयडागमः, "इतश्च लोपः (३, ४, ९)—इति इकारलोपः, "सिब्बहुलं लेटि (३,१,३४)—इति सिप्, तस्यार्द्धधातुकत्वात् वलादिलक्षण इट्]॥ १॥

---

* ऋग्वेदीय-पाठमनुसृत्येदं व्याख्यानम्।

† परं चित्रमेतत्—"संहितायामभ्यासस्य अन्येषामपिदृश्यतइति दीर्घत्वम्। तुजादित्वेहि तूतुजान इति वत् पदकाले दीर्घः श्रूयेत"—इति ऋग्वेद-व्याख्यावसरेऽप्यमेव सायणः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १ ७ ३ १ २ ३ २
असिद्धिवीरसेन्योसिभूरिपरादर्दिः ।
१ २ ३ १ २ ३ १ र २ र
असिदभ्रस्यचिद्वृधोयजमानाय
३ १ र २ र ३ १ २
शिक्षसिसुन्वतेभूरितेवसु ॥ २* ॥

हे "वीर !" शत्रु-क्षेपण-कुशलेन्द्र ! त्वं "सेन्यः असि" सेनार्हो भवसि†, त्वमेकोऽपि सेना सदृशो भवसीत्यर्थः । "हि"‡ यस्मादेवं तस्मात् प्रभूतं शत्रूणां धनं "परादर्दिः" परादाता शत्रूणां पराङ्मुखं यथा भवति तथा आदाता "असि" भवसि "दभ्रस्य चित्" अल्पस्य नामैतत्¶ अल्पस्यापि तव स्तोतुः§ "वृधः" वर्द्धयितासि, तथा "यजमानाय" यागं कुर्वते "सुन्वते" सोमाभिषवं कुर्वते पुरुषाय "शिक्षसि" अपेक्षितं धनं ददासि [शिक्षतिर्दानकर्मा (निघ० ३,२०,८)] यस्मात् "ते" तव वसु"

* ऋ० वे० १, ६, १, २ ।

† विवरण-नये 'वीरसेन्यः'—इत्येकं पदम्, अतएवैवं व्याख्यातम्—वीरसेन्यः—वीराः सेन्या यस्य असौ वीरसेन्यः'—इति । परन्त्वेतत् पदग्रन्थ-विरुद्धम्, तत्र "वीर । सेन्यः"—इति छेद-स्वरयोर्दर्शनात् ।

‡ 'हीति पदपूरणः'—इति वि० ।

¶ "दभ्रम्"—इति निघण्टौ तृतीयस्य द्वितीये ह्रस्वनामसु अष्टममिति दर्शनात् ।

§ 'दभ्रस्य—ध्वंसकस्य'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

धनं "भूरि" बहुलं अक्षयं धनं विद्यते तस्मात् ददासीति भावः ॥ [पराददिः—डु दाञ् दाने (जुहो० उ०) "आदृगमहन जन (३,२,१७१)"—इति कि-प्रत्ययः; लिड्वद्भावाद् द्विर्वचने ह्रस्वत्वम्, "आतो लोप इटि च (६,४,६४)"—इत्याकारलोपः । वृधः—वृधेरन्तर्भावितण्यर्थादिगुपध-लक्षणः कः । सुन्वते—"शतुरनुमः (६,१,१७३)"—इति विभक्तेरुदात्तत्वम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
यदुदीरतआजयोधृष्णवेधीयतेधनम् ।
३ १ २ ३ २ ३ १ ३ २उ ३ १ २र
युङ्क्ष्वामदच्युताहरीक‌ँहनःकंवसौ
३ १ २ ३ १ २
दधोऽस्मा‌ँइन्द्रवसोदधः ॥ ३* ॥ १४

[अत्रेदमाख्यानम्—'रहूगण-पुत्रो गोतमः कुरु-सृञ्जयानां† राज्ञां पुरोहित आसीत्, तेषां राज्ञां परैः सह युद्धे सति स ऋषिः अनेन सूक्तेन इन्द्रं स्तुत्वा स्वकीयानां जयं प्रार्थयामास'—इति । तस्य च तत्पुरोहितत्वं वाजसनेयिभिराम्नातम्—"गोतमोह वै राहूगण उभयेषां कुरु-सृञ्जयानां‡ पुरोहित आसीत्"—इति ।] "यत्" यदा "आजयः" सङ्ग्रामाः "उदीरते" उद्गच्छन्ति उत्पद्यन्ते तदानीं "धना" धनं "धृष्णवे" यो धृष्णुः धर्षयिता

* छ० आ० ५, १, ३, ९ (१भा० ८४४पृ०) = ऋ० वे० १, ६, १, ३ ।

†, ‡ "सृञ्जयानां"—इति रा० ग्रा० पु० पाठः ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

शत्रूणां जेता भवति तस्मै "धीयते" निधीयते, जयतो धनं भवतीत्यर्थः। हे इन्द्र! त्वं तादृशेषु युद्धेषु प्रवृत्तेषु "मदच्युता" शत्रूणां मदस्य गर्वस्य च्यावयितारौ "हरी" त्वदीयावश्वौ "युङ्क्ष्व" स्व-रथे योजय, योजयित्वा च कश्चिद्राजानं तव परिचरणमकुर्वन्तं "हनः" हन्याः कञ्चन त्वां परिचरन्तं "वसौ" वसुनि धने "दधः" स्थापय॥ [उदीरते—ईरगतौ (आ०) आदादिकः, "अनुदात्तेत्त्वाल्लसार्वधातुकानुदात्तत्वे (६,१,१८६) धातुस्वरएव शिष्यते, "यद्वृत्तान्नित्यम् (८,१,६६)"—इति निघातप्रतिषेधः। धना--"सुपां सुलुक् (७,१,३९)"—इति डादेशः। युङ्क्ष्वा—युजिर् योगे (रु० उभ०), अन्तर्भावित-ण्यर्थाल्लोटि "बहुलञ्छन्दसि (२,४,७३)—इति विकरणस्य लुक्, "द्व्यचो-ऽतस्तिङः (६,३,१३५)"—इति संहितायां दीर्घत्वम्। हनः—हन्तेर्लेटि सिप्यडागमः, हनश्च दधश्च चार्थप्रतीतेः "चादिलोपे विभाषा (८,१,६३)"—इति प्रथमायास्तिङ्विभक्तेर्निघातप्रतिषेधः। वसौ—लिङ्ग-व्यत्ययः। दधः—दध धारणे (भ्वा०आ०) लेटि व्यत्ययेन परस्मैपदम्॥ ३ ॥ १४

१ २ १ र २
॥ सन्तनि ॥ इन्द्रौंहाउ। मादायवा३१उवा२३।
५ १ २र १र २ १ १ १ २र १२र१ र २
वा२३४ऊँ। प्रवसेवृत्रहानृभिस्तमिन्महत्स्वाजिषूतिमर्भेह
र २ १११९ १ २ १ २ १
वामंहा२३४५यि। सवाहाउ। जायिषुप्रनो३आउवा२३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

५ १ २ १ र २१रर २१र २र १ २१
वार३४यिषात् ॥(१) असिहिवीरसेन्योसिभूरिपरादरिर
२ १ २ १र २रर ३ ११११ १ २
सिदभ्रस्यचिद्वृधोयजमानायशिंक्षसार३४५यि। सुन्वाद्वा
१ र २ ५ २
उ। तायिभूरिता३१उवार२३यि। वार२३४सू ॥(२) यद्
१र २र १ र २ १ र२र १र २ १र २ १ २र १ २र १
दीरतआजयोधृष्णवे धीयतेधनंयुङ्क्ष्वामदच्युताहरीकं
२ १ र ३ ११११ १ २ १ २
नःक्वंवसौदधार३४५ः। अस्मान्हाउ। आयिन्द्रवसा३१उ
५
वार२३। दा२३४धाः(३) ॥ ४* ॥ [१] १४

अथ द्वितीय-तृचो†—

प्रथमा।

३ २ ३ १ २ ३ १ २
स्वादोरित्थाविषूवतो
१ २ ३क २र
मधोःपिबन्तिगौर्यः।
१ २र ३ १ २ ३
याइन्द्रेणसयावरी
२ ३ १ २ ३ २ ३
वृष्णामदन्तिशोभथा
२ ३ १ २ ३ १ २
वस्वीरनुस्वराज्यम् ॥ १‡ ॥

* ऊ० गा० १९प्र० २अ० ४सा०।

† 'रायोवाजीयमच्छावाकसाम'—इति वि०।

‡ ऋ० आ० ५, १, २, २(१आ० ...) ... १, ४, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"स्वादोः" स्वादुभूतस्य रसयुक्तस्य "इत्था विषूवतः" इत्थमनेन प्रकारेण सर्वयज्ञेषु व्याप्तियुक्तस्य "मध्वः" मधोः मधुर-रसस्य सोमस्य "क्रियाग्रहणं कर्त्तव्यम् (१,४,३२ वा०)"—इति कर्मणः सम्प्रदानत्वात् चतुर्थ्यर्थे षष्ठी। एवंविधं सोमं "गौर्यः" गौरवर्णा गावः पिबन्ति। या गावः "शोभथाः" [वचन-व्यत्ययः] इन्द्रेण सह शोभन्ते "वृष्णा" कामाभिवर्षकेन्द्रेण "सयावरीः" सह यान्त्यो गच्छन्त्यः सत्यः "मदन्ति" हृष्टा भवन्ति। ता इन्द्रपीतस्य सोमस्य शेषं पिबन्तीत्यर्थः। "वस्वीः" पयः-प्रदानेन निवासकारिण्यः ता गावः "स्वराज्यं" स्वस्येन्द्रस्य यत् "राज्यं" राजत्वं तदनु लक्ष्यावस्थिताइति शेषः ॥ [विषूवतः—विष्लृ व्याप्तौ (जु०उभ०) अस्मादौणादिकः कुप्रत्ययः ततो मतुप् ह्रस्वनुड्भ्यां मतुप् (६,१,१७६)"—इति मतुप उदात्तत्वम्, "अन्येषामपि दृश्यते (६,३,१३७)"—इति संहितायां दीर्घः, व्यत्ययेन मतोर्वत्वम्। मध्वः—"जसादिषु छन्दसि वा वचनम् (१,४,७)"—इति "घेर्ङिति (७,३,१११)"—इति गुणा-भावे यणादेशः। गौर्यः—"षिद्गौरादिभ्यश्च (४,१,४१)"—इति ङीष्, जसि यणादेशे "उदात्तस्वरितयोर्यणः (८,२,४)"—इति परस्यानुदात्तस्य स्वरितत्वम्। सयावरीः—या प्रापणे (अदा०प०) "आतोमनिन् (३,२,७४)"—इति वनिप्, "वनोरच (४,१,७)"—इति ङीब्रेफौ। मदन्ति—मदी हर्षे (दि०प०), श्यनि प्राप्ते व्यत्ययेन (३,१,८५) शप्। वस्वीः—"वस निवासे (भ्वा०प०)शृस्वृस्निहि (उ०,१,१०)"—इत्यादिना वसे रुप्रत्ययः, "धान्ये नित् (उ०१,९)"—इत्यनुवृत्ते राद्युदात्तत्वम, "वोतो

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

गुणवचनात् (४४,४,१)"—इत्यत्र "गुणवचनात् ङीषाद्युदात्तार्थम् (४, १, ४४ भा०)"—इतिवचनात् वसुशब्दात् ङीपि यणादेशः, जसि "वाच्छन्दसि (६,१,१०६)"—इति पूर्वसवर्णदीर्घत्वम्। स्वराज्यं—"अकर्मधारये राज्यम् (६,२,३०)"—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम्] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ २ १ ३ १ २ ३ १ २
ताअस्यपृशनायुवःसोमꣳश्रीणन्तिपृश्नयः।

३ १र २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
प्रियाइन्द्रस्यधेनवोवज्रꣳहिन्वन्तिसायकं

२ ३ १ २ ३ १ २
वस्वीरनुस्वराज्यम् ॥ २* ॥

"ताः" पूर्वोक्ताः† "अस्य" इन्द्रस्य "पृशनायुवः" स्पर्शनकामाः पृश्नयः नानावर्णाः‡ गावः इन्द्रेण पातव्यं "सोमं" पयसा "श्रीणन्ति" मिश्रीकुर्वन्ति, "इन्द्रस्य" "प्रियाः" प्रीतिहेतुभूताः "ताः" "धेनवः" "सायकं" शत्रूणामन्तकारकं¶ "वज्रं" आयुधं "हिन्वन्ति" शत्रुषु प्रेरयन्ति इन्द्रो यथा शत्रुषु वज्रं प्रेरयति तथेन्द्रस्य मदमुत्पादयन्तीत्यर्थः। अन्यत् पूर्ववत् ॥ [हिन्वन्ति

---

* ऋ० वे० १, ६, ७, १।

† 'ताः—धेनवः'—इति वि०।

‡ 'पृश्नयः—गावः'—इति वि०।

¶ 'सायकं—शरभूतं क्षेपणीयम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

ह्विवि प्रीणनार्थः (भ्वा० प०), इदित्त्वान्नुम्। सायकं—षो अन्त-कर्म्मणि (दि० प०), ण्वुल्यात्त्वे युगागमः॥ २॥

अथ तृतीया।

१ २ ३१ १ २ ३ १ २ ३१ २ ११

ताअस्यनमसासहःसपर्यन्तिप्रचेतसः।

२ ३ १ ३ १ ३११

व्रतान्यस्यसश्चिरेपुरूणिपूर्वं

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

चित्तयेवस्वीरनुस्वराज्यम्॥ ३ *॥ १५

"प्रचेतसः" प्रकृष्टाज्ञानाः "ताः" गावः "अस्य" इन्द्रस्य "सहः" बलं "नमसा" स्वकीयेन पयोरूपेणान्नेन "सपर्यन्ति" परिचरन्ति "पुरूणि" बहूनि "अस्य" इन्द्रस्य "व्रतानि" शत्रु-बधादि-रूपाणि वीर्य-कर्माणि "सश्चिरे" सेविरे ज्ञातव्यतया इत्यर्थः। किमर्थम्? "पूर्वचित्तये" युयुत्सूनां शत्रूणां पूर्वमेव प्रज्ञापनाय† [अनेन युध्यमाना वृत्रादयः सर्वे मरणं प्राप्ताः किमर्थं भवद्भिः प्राणास्त्यजन्त इति तेषां बोधनायेत्यर्थः। अन्य-त्पूर्ववत्॥ पूर्वचित्तये—चिती सञ्ज्ञाने (भ्वा० प०), भावे क्तिन्, मरुद्वृधादित्वात् पूर्वपदान्तोदात्तत्वम्॥ ३॥ १५

---

* ऋ० वे० १, ६, ७, २।

† पूर्व-चित्तये—पूर्व-प्रसादनाय—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४र ३र ४ ३र ४ ५र   १ २   १र ४र ४
॥ श्यैतम् ॥ स्वादोरित्थाविषू । वता३४औहोवा ।

१ र २   १ ७   ५ ५   १र र २
माधोःपिब । तिगौरियार३४ः । ओ६हा । याइन्द्रे ण

१र २र१   २   १   ३   ५
सयावरीर्वृ । ष्णोमार३दा । तिशो२ । भा२३४था ॥(१)

३र ४ १ ४ ५र   ३ २   ३र ४र ५   १   १र
ताअस्यपृश्नना । युवा३४औहोवा । सोमंश्रीण । ति

१ ७   ५ ५   २ १र   २ र १ १र १
पार्श्वया२३४ः । ओ६हा । प्रियाइन्द्रस्यधेनवोव । ज्रां

२   १   ३   ५   ३र ४ २
हा२३यिन्वा । तिसा२ । या२३४काम् ॥(२) ताअस्यन

४ ५र   २ २   ३र ५र ५   १ १   १ ०
मसा । सहा३४औहोवा । सापर्यन्ति । प्रचायितसा

५ ५   २ १र   २ र   १   २
२३४ः । ओ६हा । व्रतान्यस्यसश्चिरेपू । रूणा२३यिपू ।

३   ५   १ र   २ २   १
वर्चा२यि । ता२३४यायि । वस्वीरनुस्वा३रा । ज्यायि ।

३   ५र र   ३   ५
जा२या२३४औहोवा । वा२३४सू(३) ॥ ४ * ॥ [१] १५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य षष्ठस्याध्यायस्य
पञ्चमः खण्डः† ॥ ५ ॥

---

* ऊ० गा० १०प्र० १अ० ४सा० ।

† 'उक्तं माध्यन्दिनं सवनम्'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ षष्ठे खण्डे,* प्रथमतृचे—

प्रथमा।

१ २ ३ १र २र२ १र १र ३ २
असाव्यꣳशुर्मदायाप्सुदक्षोगिरिष्ठाः।
३ २उ ३ १ २
श्येनोनयोनिमासदत्॥ १ †॥

"गिरिष्ठाः" पर्वत-जातः "अंशुः" सोमः "मदाय" मदार्थम् "असावि" अभिषुतः "अप्सु" वसतीवरीषु "दक्षः" प्रवृद्धश्च भवति। किञ्च "श्येनो न" यथा श्येनः पक्षी वेगेनागत्य स्थानमासीदति तद्वदयं सोमः "योनिं" स्वकीयं स्थानम् "आसदत्" आसीदति॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ १र २र ३ १ २ ३ २ ३ १र २र १ २
शुभ्रमन्धोदेववातमप्सुधौतन्नृभिःसुतम्।
१ २ ३ २ ३ १ २
स्वदन्तिगावःपयोभिः॥ २ ‡॥

यत् "देववातं" देवैः प्रार्थितं¶ "शुभ्रं" शोभनम् "अन्धः" अन्नस्वरूपं "नृभिः" नेतृभिः "सुतम्" अभिषुतम् "अप्सु"

* 'इदानीं तृतीय-सवनमुच्यते'—इति वि०।

† ऋ० आ० ५, २, ४, ७ (२आ० ३३५०)=ऋ० वे० ७, १, २४, ४।

‡ ऋ० वे० ७, १, २४, ५।

¶ 'देववातं—देवानां भक्षणीयम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वसतीवरीषु "धौतं" शोधितं सोमं "गावः" पशवः "पयोभिः" आशिरैः "स्वदन्ति" स्वादयन्ति ॥

"धौतंसुतं"-"धूतःसुतः"—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ तृतीया।

२ ३ २ ३१र २र ३१ २ ३१२
आदीमश्वन्नहेतारमशूशुभन्नमृताय।

२३१२ ३१२
मधोरसꣳसधमादे ॥ ३ * ॥ १६

"आत्"† अनन्तरं "हेतारं" प्रेरकम्‡ "ईम्"¶ एनं "मधोः" मधुरस्य सोमस्य "रसं" "सधमादे" यज्ञे "अमृताय" अमरणाय "अशूशुभत् ऋत्विजः शोभयन्ति। तत्र दृष्टान्तः— "अश्वं न" यथा प्रेरका अश्वं सङ्ग्रामे शोभयन्ति तद्वत् ॥

"हेतारं"--"हेतारः"—इति पाठौ, "मधोः"-"मध्वः"— इति च ॥ ३ ॥ १६

१ २ १ २
॥ सन्तनि ॥ असाहाउ। वायाꣳशुर्मा३१उवा२३।

५ २ १ र २ ३२ र २ १
दा२३४या। अꣳसुदत्तोगिरिष्ठा१ः। श्येनोहाउ। ना

र १ ५ २१
योनिमा ३१ उवा २ ३। सा २ ३ ४ दात् ॥(१) शुभ्रम

---

* ऋ० वे० ७, १, २४, १।

†, ¶ "आत्"—"ईम्"—इत्येतावुपसर्गौ—इति वि०।

‡ 'हेतारं—शीघ्रगामिनम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र र १ र २ १२र १ २ ३ २ २ १
मन्धोदेववातमप्सुधौतन्नृभीःसुता१म्। स्वदाहाउ। ता
२ २ ५ १र२र१ २ १
यिगावःपा३१उवा२३। यो२३४भोः॥(२) आदीमश्वन्न
र२र १ र २ १२र ३ ११११ १ २ १
द्वेतारमश्रृण्वभन्नमृतायार२३४५। मधोर्हाउ। रासᳪ
१ ५
सदाधा३१उवा२३। मा२३४दे(३)॥ १० *॥ [१]

१ र २ १ र र २
॥ गौषूक्तम् ॥ असाव्यᳪशुम्मौं। हौहोवाहायि।
र १ २ १ र २ १
हाया। अप्सुदक्षोगिरो२। ऊवायि। ऊवा२यि। ष्ठा२ः।
र १र २ २ १ १
श्येनोनयोनिमौ२। ऊवायि। ऊवा२यि। सादा२३त्।
१ ३ ५र र २ १ र २रर र २
होऽ२वा२३४औहोवा॥(१) शुभ्रमन्धोदेवौ। हौहोवाहा
र १ ११र २ १
यि। वाताम्। अप्सुधौतन्नृभौ२। ऊवायि। ऊवा
१ १ र २ १
२यि। सूता२म्। स्वदन्तिगावःपौ२। ऊवायि। ऊ
१ १ २ ५र र
वा२यि। योभा२३यिः। हो२वा२३४औहोवा॥(२)
१र २र १ २ १ र र १२ र १ र
आदीमश्वन्नहौ। हौहोवाहायि। ताराम्। अश्रृण्व

* ऋ० मा० ९म० १ख० १० सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

भन्नमी२। ऊवायि। ऊवा२यि। ताया२। मधोर
स७ंसधौ२। ऊवायि। ऊवा२यि। मादा२३यि।
हो२वार३४औ३होवा। अग्निराऊता२३४५ः(३)॥ १८* ॥[२]

॥ ऐडसंन्धक्षितम्॥ असाव्य७ंशो। हायि। मदा
२३या। अप्सुदक्षोगा१यिरा३यिष्ठाः। श्ये नोनयो२३४
५हायि। नायिमा३हायि। सदात्। औ२३होवा॥(१)
शुभ्रमन्धो। हायि। देववा२३ताम्। अप्सुधौतन्नृभा
१यिःसू३ताम्। स्वदन्तिगो२३४हायि। वाःपा३हायि।
योभायिः। औ२३होवा॥(२) आदीमश्वो। हायि। न
हेता२३राम्। अघ्रूशुभन्नमा१र्त्तो३या। मधोरसो२३
४हायि। साधा३हायि। मादा। औ३होवा।
होपुई। डा(३)॥४†॥[३]

* ऊ० गा० ७प्र० २ख० १९सा०।

† ऊ० गा० १६प्र० १ख० ४सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ अध्वर्य्वेडसोमसाम ॥ असाव्यंशुर्म्मदाया ३ ए।
अप्सुदक्षोगिरिष्ठाः। श्येनोनया२३। हायि। नायि
माउवा। सादाउवा३ ॥(१) शुभ्रमन्धोदेववाता३मे।
अप्सुधौतन्नृभिःसुताम्। स्वदन्तिगा२३। हायि। वाः
पाउवा। योभाउवा३ ॥(२) आदीमश्वन्नहेतारा३मे।
अशूशुभन्नमृताया। मधोरसा२३म्। हायि। साधा
उवा। मादाउवा३। ऊ३२३४पा(३) ॥ २ * ॥ [४] १६

अथ प्रगाथरूपे द्वितीय-सूक्ते†—

प्रथमा।

अभिद्युम्नम्बृहद्यशइषस्पतेदिदीहिदेवदेवयम्।
विकोशम्मध्यमंयुव ॥ १ ‡ ॥

हे "इषस्पते" अन्नस्य पते! "देव!" स्तोतव्य सोम! "द्युम्नं" द्योतमानं "बृहत्" प्रभूतं "यशः" अन्नरूपं "देवयु"

* ऊ० गा० २०प्र० २अ० २सा०।

† 'च्यावनं साम'—इति वि०।

‡ छ० आ० ६, २, ४, १ (२भा० १२६पृ०)=ऋ० वे० ७, ५, १८, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

देवान् कामयमानं हविर्लक्षणं त्वदीयं रसम् "अभि दीदिहि" अस्मभ्यमाभिमुख्येन प्रकाशय प्रयच्छेत्यर्थः। [यद्वा, हे सोम! यशोऽन्नं देवयु' देवानिच्छन्तं यजमानमभिलक्ष्य प्रकाशय। आमन्त्रितस्याविद्यमानवत्त्वेन (८,१,१९) पादादित्वादनिघातः। किञ्च "मध्यमम्" अन्तरिक्ष-स्थितं "कोशं" मेघं "वियुव" वृष्ट्यर्थं विगमय विश्लेषय॥

"देवयु"-"देवयुः"—इति पाठौ॥१॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ ३ २र ३ २ ३ १उ २ २ ३ १ २
आवच्यस्व सुदक्षचम्वोः सुतोविशांवह्निर्नविश्पतिः।
३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १उ ३ १ २ ३ १ २
वृष्टिन्दिवःपवस्वरीतिमपोजिन्वन्गविष्टयेधियः॥ २ *॥ १७

हे "सुदक्ष" शोभन-बल! "चम्वोः" अधिषवण-फलकयोः "सुतः" अभिषुतः त्वं "वह्निः न विश्पतिः" सर्वासां प्रजानां वोढ़ा राजेव "विशां" प्रजानां वोढ़ा सन् "आ वच्यस्व" आगच्छ कलशमापवस्व [वचेर्गत्यर्थस्य व्यत्ययेन श्यनि रूपम्! किञ्च त्वम् "अपः" अपाम् उदकादीनां "रीतिं" व्याप्तां गतिं वृष्टिं "दिवः" द्युलोकात् "पवस्व" कुरु। किं कुर्वन्? "गविष्टये" गामात्मन इच्छते यजमानाय "धियः" कर्माणि "जिन्वन्" प्रेरयन्॥

"अपोजिन्वन्"-अपाञ्जिन्व"—इति पाठौ॥२॥१७

---

* ऋ० वे० ७, ५, १८, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ च्यावनम् ॥ अभा२३४यि । द्यु म्नम् । बृहा२३४ द्यशा६ः । हाउ । आयिषस्पा२३४तायि । दिदीहिदेव देवायू२३४ऽहायि । वायिकोशा३म्मा३ । ध्यामा२३ऽ हा३४३यि । यू२३४वो६हायि ॥(१) विक्रो२३४ । ग्रम्म । ध्यमा२३४युवा६ । हाउ । आवच्या२३४स्वा । सुदक्ष चमुवोःस्तो२३४हायि । वायिशांवा२क्का३यिः । नावा२३ हा३४३यि । ध्या २ ३ ४ तो६हायि ॥(२) विश्मा२३४म् । वक्रिः । नवा२३४यिश्पतोर्६ः । हाउ । वार्ष्टि न्दा२३४यि वाः । पवस्वरीतिमापो२३४हायि । जायिन्चान्गा३वा३यि । ष्टाया२३हा३४३यि । धा२३४यो६हायि(३) ॥ ११ * ॥ [१]

॥ ऐषिरम् ॥ अभिद्यु म्नम्बृहद्या३शाः । आयिषस्प ते । दायिदी१हायिदे२ । वादा१यिवायू२म् । वायि

---

* ऊ०गा० ३प्र० १अ० ११सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

को१ग्नाम्मा२३ । ध्यमोवा । यू५वो६हायि ॥(१) विको
ग्नम्मध्यमंयू३वा । आवच्यस्व । सूदत्ताचा२ । मूवो१:
सुता२: । वायिग्ना१वाक्षा२३यि: । नवोवा । ध्या५तो
६हायि ॥(२) विग्नांवक्किर्न्नविश्पा३ती: । वाष्टिन्दिव: ।
पावस्वारी२ । तायिमा१पा२: । जायिन्धा१न्गावा२३
यि । ष्टयोवा । धा५यो६हायि(३) ॥ १ * ॥ [२]

॥ सफम् ॥ अभिद्यु३म्नम्बृ । हद्या२३४शा: । इष
स्पतायिदी२ । दीह्विदायिवा३दा३यि । वा३२३४यूम् ।
विको । ग्नम्माध्या३मा३म् । यू३४५वो६हायि(१)॥ १२ †॥[३]

॥ वाच:साम ॥ अभिद्युम्नाम् । हायि । बृहद्यशा
६ए । आयिषस्पते । दायिदी१हायिदे२ । वादेवयुम् ।

---

* ऊ० गा० ५प्र० १अ० १सा० ।

† ऊ० गा० ९प्र० १अ० १३सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २ १ ४ २ ५
वायिकोऽ१श्राम्मा२३ । ध्या२३मा३म् । यू३ ४ ५ वो ६ हा

३ ४र ५ ० ३ ४ ५ ५ १ २
यि ॥ (१) विकोश्रम्मा । हौ । ध्यमंयुवा६ए । आवच्य

१० १र २ १ २०
स्व । स्वदत्राचा २ । मूवो:सुत: । वायिश्रा१वाक्रा २ ३

१ ४ २ ५ ३ ४र
यि: । ना२३वा३यि । ध्या३४५तो६हायि ॥ (२) विशा

५ २ ३ ४ ५ ५ १ २ १ ०
वक्री: । हौयि । नविश्पता६ए । वार्ष्टिन्दिव: । पाव

१ २ १ २ १
स्वारो २ । तायिमप: । जायिन्वा१न्गावा२३यि । ष्टार

४ २ ५
३या३ । धा३४५योई६हायि (३) ॥ १४ *॥ [४] १७

अथ तृतीय-तृचे*—

प्रथमा ।

३ १र २र३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
प्राणाशिशुर्महीनाᳲहिन्वन्नृतस्यदीधितिम् ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
विश्वापरिप्रियाभुवदधद्विता ॥ १ †॥

---

* ऊ० गा० १४प्र० २अ० १४सा० ।

* 'क्रौशं साम'—इति वि० ।

† ऋ० आ० ६, १, ३, ५ (२भा० २१२पृ०) = ऋ० वे० ७, ५, ४, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"प्राणा" ते [अनितेः शानचि "बहुलञ्छन्दसि (२,४,७३)" —इति विकरणस्य लुक्, "सुपां सुलुग् (७,१,३९)"—इति सुप-आकारादेशः] यज्ञस्य प्रापयिता चेष्टयिता "महीनां" महतीनां महनीयानां वा अपां "शिशुः" पुत्र-स्थानीयः सोमः "ऋतस्य" यज्ञस्य "दीधितिं" प्रकाशकं धारकं वा स्वीयं रसं "हिन्वन्" प्रेरयन् "विश्वा" सर्वाणि "प्रिया" प्रियाणि हवींषि "परिभुवत्" परिभवति व्याप्नोति। "अध" अपिच "द्विता" द्विधा भवति दिवि च पृथिव्याञ्च वर्त्तत इत्यर्थः॥

"प्राणा"-"क्राणा"--इति पाठौ॥ १॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३१ २ ३ २ १ २ ३ १र २र ३ २

उपत्रितस्यपाष्योऽ३ऽरभक्तयद्गुहापदम्।

३ १ १ ३ १र २र ३ १ २ ३ २

यज्ञस्यसप्तधामभिरधप्रियम्॥ २*॥

"त्रितस्य एतन्नामकस्य ऋषेस्तोतुर्मम यज्ञे "गुहा" गुहायां हविर्धाने वर्त्तमानयोः "पाष्योः" पोषणवद्दृढयोः अधिषवण-फलकयोः "पदं" स्थानं सोमः "यत्" यदा "उप अभक्त" समभजत। "अध" अनन्तरं "यज्ञस्य" "धामभिः" च धारकैः "सप्त" सप्तभिच्छन्दोभिः गायत्र्यादिभिः "प्रियम्" प्रीणयितारं सोमम् "अभि" ष्टुवन्ति ऋत्विजः [अपि वा सप्त सर्पणशीलैर्वसतीवर्यादिभिरुदकैः सोममभिषुण्वन्ति॥ २॥

* ऋ० वे० ७, ५, ३, २।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १र २र २ २
त्रीणित्रितस्यधारयापृष्ठेष्वैरयद्रयिम्।

२ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
मिमीतेअस्ययोजनाविसुक्रतुः॥ ३* ॥ १८

सोमः "त्रितस्य" मम यज्ञस्य सम्भूतानि "त्रीणि" सवनानि धारया आत्मीयया "वि धारया"। किञ्च पृष्ठेषु" सामसु "रयिं" दातारमिन्द्रम् "ऐरयत्" आयमतु "सुक्रतुः" शोभन-यज्ञः स्तोता "अस्य" इन्द्रस्य "योजना" संयोजनादीनि स्तोत्राणि "वि मिमीते" करोति† यस्मादेवं तस्मादिन्द्रं सामसु प्रेरयत्वित्यर्थः॥

"ऐरयत्"—"एरया"—इति पाठौ॥ ३ ॥ १८

२र १ र २र १
॥ओश्म्॥ प्राणा। शिशुर्म्महो। नाम्। हो

१ २र १ र
ई२। हो। वाहोयि। हिन्वन्नृतस्यदीधितायिम्।

२ १ २ २ १ १ २ १ २
विश्वापा१रा२३यि। प्री३याभू३वात्। अधा २ ३ हिता

२ १ र २र १ १
३४३॥(१) उपा। त्रितस्यपा। ष्योः। होई२। हो।

---

* ऋ० वे० ७, ५, ४, ३।

† 'विमिमीते'--मा माने, मानं करोति'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२र १ र २१ १
वाहोयि । अभक्तयद्गुहापदाम् । यज्ञास्या१सा २३ ।

२ १ २ २ १ २ २र१
:प्ता३धामा३भायि । अधा२३प्रिया३४३म् ॥(२) त्रीणी ।

र २र १ १ २र२ र
त्रितस्यधार । या । होई२ । हो । वाहोयि । पृष्ठे

२ १ २ २ १ २२
ष्वैरयद्रयायिम् । मिमायिते१आ२३ । स्या३योजा३ना ।

१ २ १
विसू२३क्तद्व३४३: । ओ२३४५ई । डा(३) ॥ १२*॥ [१]

२र र १ १ १
॥ त्रैतम् ॥ प्राणाशिशुर्महायिनाम् । हिन्वन्नृतस्य

र २ र र ऽ१ ५ १
दीधितायिम् । विश्वापरिप्रिया३भूवो२३४हायि । आ२

२ ५र र २ १ २ १ १ १ १ २
धा२३४औहोवा । ए३ । दिता२३४५ ॥(१) उपत्रितस्य

र १ २ १ र २ १ ऽ १
पाषायो: अभक्तयद्गुहापदाम् । यज्ञस्यसप्ताधा३माभी

५ १ २ ५र र २ १ ३ १ १ १ १
२३४हायि । आ२धा२३४औहोवा । ए३ । प्रिया२३४५

२र र १ २ १ र र
म् ॥(२) त्रीणित्रितस्यधाराया । पृष्ठेष्वैरयद्रयायिम् ।

---

* ऊ० गा० ३प्र० १ख० ११गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ ३ ३ ३ २ १ ५ १ २ ५ ३ ३
मिमीतेअस्ययो३जाना२३४हायि। वा२यिस्२३४औहो

२ १ ३ १ १ १ १
वा। ए३। क्रतू२३४५ः (३) ॥ २* ॥ [२]

२३ ३ १३ २
॥ सुज्ञानम् ॥ प्राणाशिशूः। महीनाम्। हिन्व

१ ३ २ ३ १ १३
न्नार्त्ता२। स्यदीधितायिम्। विश्वापारा२यि। प्रिया।

३ ५३ ३ १ २ २
भू२वा२३४औहोवा। अधद्वितए३ ॥ (१) उपत्रिता। स्य

१ १ २ १ ३ १ २ १
पाषियोः। अभक्तायार२त्। गुहापदाम्। यज्ञस्यासा

१३ ३ ५३ ३ १ १
२। प्तधा। मा२भा२३४औहोवा। अधप्रियमे३ ॥ (२)

२३ ३ १ २ ३ १ १
त्रीणित्रिता। स्यधारया। पृष्ठेषूवा२यि। रयद्रया

२ ३ १ १३ ३ ५३ ३
थिम्। मिमीतेआ२। स्ययो। जा२ना२३४औहो

१ २ १ १ १ १ १
वा। विसुक्रतुरे३उणा२३४५ (३) ॥ २०† ॥ ३]

२३ २ २ २ ५
॥ दैवोदासम् ॥ प्राणा३१। शिशू३१२३४ः। म।

१ २ २ २ २ १ ५३
हा३यिनाम्। हिन्वा३१न्। ऋता३१२३४। स्यदी।

---

* ऊ० गा० ४प्र० १ख० २सा०।

† ऊ० गा० ७प्र० २ख० २०सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ २ ३ २ ३२ ५र
धा३यितायिम्। विश्वा३१। परा३१२३४यि। प्रिया।

२ र ३ ० ३ २ १ ५ ३ २
भू३वात्। अधा३१। द्विता३। ओ२३४वा॥(१) उपा

३ २ ५र २ २ ३ २
३१। त्रिता३१२३४। स्यपा। षा३र्योः। अभा३१।

३ २ ५र २ २ ३२ २
क्तया३१२३४त्। गुहा। पा३दाम्। यज्ञा३१। स्य

२ ५र २ २ ३२ ३ २
सा३१२३४। प्रधा। मा३भायिः। अधा३१। प्रिया३

१ ५ ३र २ ३ २
म्। ओ२३४वा॥(२) त्रीणी३१। त्रिता३१२३४। स्य

५र २ २ ३ २ २२ ५
धा। रा३र्या। पृष्ठा३१यि। ध्रुवा३१२३४यि। रयत्।

२ २ ३ २ ३र २ ५ र
रा३यायिम्। मिमा३१यि। तेश्रा३१२३४। स्यायो।

२ ३ ३२ ३ २ १ ५ २
जा३र्ना। विमू३१। क्रतू३ः। ओ२३४वा। ऊ२३४

५
पा(३)॥ २१*॥ [४]

१र र र २ २ १२
॥अध्यम्॥ प्राणाग्निशू२र्मं। द्वीनोवा। द्विन्वन्न

१ २ ३र २ १ २र १ २१र २ १
ता। स्यदीधितायिम्। विश्वापरिप्रियाभुवद। धार

* ऊ० गा० ७प्र० २ख० २१सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १र १ १ १
३। ह्निताउवा। अूधिया२। ए२३हियाउ३४३। ओ२ ३४५ई। डा(१)॥ १४*॥ [५]

१र १र २ ५ १ २ ५
॥ पौष्कलम्॥ प्राणाञ्चा३यिष्नुः। मा२हा२३४यिनाम्।

१ १ २ १ २ २ ५ २ १
ह्निन्वानृता। स्वादायिधी२३४तीम। विश्वापरायि।

७ ३ २ १ ३ १ १ ११ २ १ १
प्रियार्२भ२३४५वा६५६त्। अधह्निता२३४५॥(१) उपत्री३ तस्य। पाषा२३४यो:। अभाक्तयात्। गूह्णपा२३४ दाम्। यज्ञास्यसा। प्रधा२मा२३४५भा६५६यिः। अ धप्रिया२३४५म्॥(२) त्रीणित्री३तस्य। धारा२३४या। पृष्ठायिषुवायि। रायद्रा२३४यायिम्। मिमायिते‍त्रा। स्ययो२जा२३४५ना६५६। विमुक्तू२३४५:(३)॥ २*॥ [६]

॥ ऋध्यम्॥ प्राणाशिशू२र्म्म। ह्नीनोवा। ह्निन्वन्नृ ता। स्वदीधितायिम्। विश्वापरिप्रियाभुवद। धार३।

---

* ऊ० गा० ९प्र० १ख० १४सा०।

† ऊ० गा० ९प्र० ३ख० २सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

द्विताउवा । ऊधिया२ ॥(१) उपच्चिता२स्य । पाषियो

वा । अभक्तयात् । गुहापदाम् । यज्ञस्य सप्तधाममि

र । धार२३ । प्रियाउवा । ऊधिया२ ॥(२) त्रीणित्रि

ता२स्य । धारयोवा । पृष्ठेषुवायि । रयद्रयायिम् ।

मिमीतेअस्ययोजनावि । सू२३ । क्रताउवा । ऊधि

या२ । ए२३हियां३४३ । ओ२३४५ई । डा(३) ॥ ५*॥ [७]

॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ प्राणाग्निशाऔहोहायि । मा

हा२३४यिनाम् । हिन्वाना२३४हा । तस्यदीधितिंविश्वा

पा३४ । औहोवा । इहा२३४हायि । उडुवा२३४रायि ।

प्रियाभु । वाद्धहा३४ । औहोवा । इहा२३४हायि ।

औहो३१२३४ । ता । एहियाहहा ॥(१) उपच्चिताऔ

होहायि । स्यापाषा२३४यो:। अभाक्ता२३४हा । यद्गुहा

* ऊ० गा० ११प्र० १ख० ५गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

पदंयज्ञस्या३४। औहोवा। इहा२३४हायि। उङ्वा२
३४सा। प्रधाम। भायिरधप्रा३४। औहोवा। इहा
२३४हायि। औहो३१२३४। याम्। एहियाऽहा॥(२)
त्रीणित्रिताऔहोहायि। स्याधारा२३४या। पृष्ठायिषू
२३४हायि। ऐरयद्रयिम्मीता३४। औहोवा। इहा
२३४हायि। उङ्वा२३४आ। स्ययोज। नाविसुक्रा३
४। औहोवा। इहा२३४हायि। औहो३१२३४। तूः।
एहियायाऽहा। होऽ५इ। डा(३)॥ ८* ॥ [८]

॥ वार्शम्॥ प्राणाशिशूः। माहा३ यिनाम्। हि
न्वन्नृतस्यदीधि। तायिम्। विश्वा२पा२३४रायि। प्रि
याभुवा३त्। ई३या। अध। द्वा२यिता२३४औहोवा॥(१)
उपत्रिता। स्यपाषा३योः। अभक्तयज्ञहाप। दाम्।

* ऊ० गा० १५प्र० २अ० ८सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

७ ३ ५ १ र २ ५ १ १
यज्ञा२स्या२३४सा । प्राधामभा३यिः । ई३या । अध ।
२ ५र र २र १ २ १
प्रा२या२३४औहोवा ॥(२) त्रीणित्रिता । स्यधारा३या ।
१र र ७ २ ५ १ र
पृष्ठेषे२यद्र । यायिम् । मिमा२यिते२३४आ । स्यायो
२ २ २ १ २ ५र र २
जना३ । ई३या । विसु । क्रा२तू२३४औहोवा । ऊ
५
२३४पा(३) ॥ ८* ॥ [९] १८

अथ चतुर्थ-तृचे†—

प्रथमा ।

१ २ ३१ २ ७ २ ३ १ २ ३ १
पवस्ववाजसातये पवित्रेधारयासुतः ।
१ २ ३ १ २ २ ३ ३ १ २
इन्द्रायसोमविष्णवेदेवेभ्योमधुमत्तरः ॥ १‡ ॥

हे "सोम !" "सुतः" अभिषुतः त्वम् "इन्द्राय" "विष्णवे" च अन्येभ्यो मित्रादिभ्यः "देवेभ्यः" "मधुमत्तरः" अतिशयेन माधुर्य्योपेतः सन् "वाजसातये" अन्न-लाभाय "पवित्रे" "धारया" "पवस्व" क्षर ॥

---

* ऊ० गा० १६प्र० २अ० ८सा० ।

† "गौरीवितं साम"—इति वि०

‡ ऋ० वे० ७, ४, २८, १ ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"वाजसातये"-"वाजसातमः"—इति पाठौ, "मधुमत्तरः"-"मधुमत्तमः"—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३१ ३१ २३ १२ ३१२
त्वाᳪरिहन्तिधीतयोहरिम्पवित्रे अद्रुहः।
१ २ ३ २उ ३ १३ १२ ३ १२
वत्सञ्जातन्नमातरःपवमानविधर्मणि ॥ २* ॥

हे "पवमान" पूयमान सोम! "वि धर्मणि" विविधं हविषां धारके† यज्ञे "अद्रुहः" द्रोह-वर्जिताः "धीतयः" अङ्गुलयः [धीतय इति अङ्गुलिताम (निघ० २,५,७)] "हरिं" हरित-वर्णं "पवित्रे" स्थितं "त्वां" "रिहन्ति" लिहन्ति निष्पीड़नार्थं स्पृशन्तीत्यर्थः। तत्र दृष्टान्तः—"वत्सं जातं न मातरः"; 'मातरः' मातृ-भूता गावः उत्पन्नं 'वत्सं' यथा 'लिहन्ति' तद्वत् ॥

"धीतयः"-"मातरः"—इति पाठौ, "मातरः"-"धेनवः"—इति च ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

१२ २२ ३१२ २२
त्वन्द्यांश्चमहिव्रतपृथिवींश्चातिजभ्रिषे।
१ २३ १२ ३ १२ ३ २
प्रतिद्रापिममुञ्चथाःपवमानमहित्वना ॥ ३‡ ॥ १९

* ऋ० वे० ७, ४, २८, २।

† 'विविधे कर्मणि'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ७, ४, २८, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "महिव्रत" महाकर्मन् सोम! "त्वं" "द्यां" द्युलकं "पृथिवीं च" "अति जभ्रिषे" अत्यन्तं बिभर्षि [डुभृञ् धारण पोषणयो: (त०उ०), तस्य छान्दसे लिटि (३,४,६) सर्वविधीनां छन्दसि वैकल्पिकत्वात् अत्र इडागम:। अन्तरिक्षे सोमात्मना,- पृथिव्यां लता-रूपेणेति एवं लोकद्वयवर्त्तित्वम्]। हे "पवमान" क्षरन्! त्वं "महित्वना" महत्त्वेन युक्त: सन् "द्रापिं" कवचं* "प्रति अमुञ्चथा:" प्रतिमुञ्चसि संवृणोसि॥ ३ ॥ १९

५ ३ २ ४ र ५
॥ गौरीवितम् ॥ पव। स्ववा३। जसातयायि।

१र र र १ र २ ४
पवित्रे धारयासुता२३:। आयिन्द्रायसो३१२३। मवा

१ र र २ ४ ५ ४
पुयिष्णवायि। दायिवेभ्योमा३१२३। धुमोवा। ता५

५ ५ र ३ २ ४ र ५ १
रो६हायि॥(१) तुवाम्। रिद्दा३। तिधीतया:। ह्व

र १ र र ४
रिम्पविचेअद्रुहा:। वात्मञ्ज्ञाता३१२३म्। नमा५तरा:।

१ र २ ४ ५ ५ ५
पावमाना३१२३। विधोवा। मा५णो६हायि॥(२) तु

३ २ ४ ५ १ र र
वम्। द्याञ्चा३। महिव्रता। पृथिवीञ्चातिजभ्रिषा२३

---

* 'द्रापिं—दातव्यम् *** केषां? यजमानानाम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ र १ २ १ र २
यि। प्रातिद्रापा३१२३यिम्। अमू५चथाः। पावमाना
४ ५ ४ ५
३१२३। मद्दोवा। त्वा५नो६द्दायि(३)॥ १३॥ [१]

२ १ २ १ २
॥ पार्थम्॥ औ३हो३होयि। पव। स्ववा२। ज
२ ३ ५ २ १र २ २ ३ ५
सांता२३४यायि। पवि। त्रे धा२। रयासू२३४ताः।
२र १ ३२ ३ ५ १ रर १
इन्द्रा। थसौ२। मवायिष्णा२३४वायि। देव। भ्यो
३ ४ १र १
मा२३। धुमा३न्ता५रा६५६ः॥(१) तुवाम्। रिहा२।
३२ ३ ५ २ १ २ र२३
तिधायिता२३४याः। हरिम्। पवा२यि। त्रे अद्रू२३
५ १ १र ३२३ ५ २
४हाः। वत्सम्। जाता२म्। नमाता२३४राः। पव।
१र २ ४ २ १र
माना२३। विधा३र्म्मा५णा६५६यि॥(२) तुवम्। द्या
३२१ ५ २ १र ३२३
श्चा२। महित्रा२३४ता। पृथि। वीश्चा२। तिजभ्री
५ २ १र ३२३ ५
२३४षायि। प्रति। द्रापा२यिम्। अमुचा२३४याः।
२ २ २ १र २
औ३हो३होयि। पव। माना२३। महा३यित्वा५ना
६५६(३)॥ १४†॥ [२]

* ऊ० गा० ३प्र० १अ० १३सा०।

† ऊ० गा० ३प्र० १अ० १४सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

॥ रयिष्ठम्॥ पवस्ववा। जसातात्र्यायि। औऽहो

ऽवा। इन्द्रायसोमविष्णवा२३४५यि। इन्द्रायसो।

मवायिष्णाऽवायि। औऽहोऽवा। देवेभ्योमधुमत्तरा२

३४५ः। देवेभ्योमा। धुमात्ताऽराः। औऽहोऽवा॥(१)

तुवाꣳरिहा। तिधायिताऽयाः। औऽहोऽवा। हरि

भ्यविन्ने अद्रू हा२३४५ः। हरिभ्यवायि। न्ने आद्रू ऽहाः।

औऽहोऽवा। वत्सञ्जातन्नमातरा२३४५ः। वत्सञ्जा

ताम्। नमाताऽराः। औऽहोऽवा। पवमानविधर्म्म

णो२३४५। पवमाना। विधर्म्माऽणायि। औ ऽ हो ऽ

वा॥(२) तुवन्द्याञ्चा। महायिन्नाऽता। औ ऽ हो ऽ

वा। पृथिवीञ्चातिजभ्रिषा२३४५यि। पृथिवीञ्चा। ति

जाभ्रीऽषायि। औऽहोऽवा। प्रतिद्रायिममुञ्चथा२३

४५ः। प्रतिद्रापायिम्। अमूञ्चाऽयाः। औऽहोऽवा।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१ २र १ २ ३ १११ १ १ २र ३ २ २ १
पवमानमहित्वना२३४५। पवमानमहित्वना१। पवमाना।
१ २ २ ५ २ २ ५ २ २ ५ ३
महायित्वा३ना। औ३हो३वा। औ३हो३वा। ई३या।
५ २ ५ २ २ ५
ई३या ३ ४। हा। हाउवा३। ऊ३२३४पा(४) ॥१*॥ [३]
५ ३ २ २ २
॥ द्विरभ्यस्तत्वाष्ट्रीसाम ॥ पव। स्ववा३। हा३हा।
३ २र १ ५ १र २ २ २ २ २र
जसातायार३४यि। पवि। त्रधा३। हा३हा। रया
१ ५र ३ २ १ २ १ २ १
सूता२३४ः। इन्द्रा। यसो३। हा३हा। मविष्णार
र ५र ३र २ १ २ ३ २ १
३४यि। देवे। भ्योमा३। हा३हा। धुमा३हो२३
५ ४ ५ ५र ३ १
४। वा। ता५रो६ हायि ॥(१) तुवाम्। रिहा ३।
२ २ ३ १र १ ५ ३ १ १
हा३हा। तिधीतायार२३४ः। हरिम्। यवा३यि। हा
२ ३र २ १ ५ १र २ २
३हायि। त्रअद्रूहा२३४ः। वत्सम्। जाता३म्। हा
२ ३ १र १ ५ ३र २ १ २
३हायि। नमातारा२३४ः। पव। माना३। हा३हा
३ २ १ ५ ४ ५ ५
यि। विधा३हो२३४। वा। मा५णो६यायि ॥(२) तुव

---

* ऊ० गा० ८प्र० १ख० १मा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

म्। द्याश्वा३। हा३हा। महिव्रातार२३४। पृथि। वौश्वा३। हा३हा। तिजभ्रीषा२३४यि। प्रति। द्रा पा३यिम्। हा३हायि। अमुश्वाथा२३४ः। पव। मा ना३। हा३हायि। महा३हो२३४। वा। त्वा५नोई हायि(३) ॥ ६* ॥ [४]

॥ श्यावाश्वम् ॥ पवा ३१। स्वा३वा। जसा। ता ३ये। एहिया। पा। विश्वेधारा। या। सुतारः। एहिया२। इन्द्रायसोमा३वा३यि। श्वा२३४वायि। ऐ हा२यि। एहिया२। देवेभ्योमाधू३मा३। ता२३४४रो ईहायि ॥(१) तुवा३१म्। रा३यिद्द। निधी। ता२३ः। एहिया। हा। रिम्यविश्वे। अ। द्रुहा२ः। एहि या२। वत्सञ्ज्ञातान्नो३मा३। ता२३४राः। ऐहा२

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

यि। एँहिया२। पवमानावा३यिधा३। मा३४५णो६

हायि ॥(२) तुवा३१म्। द्या३च्च। मह्नि। व्रा३त।

एहिया। पा। थिंवीश्चातायि। ज। भ्रिषा२यि।

एहिया२। प्रतिद्रापायिमा३सू३। चा२३४थाः। ऐ

हा२यि। एहिया२। पवमानामा३हा३यि। त्वा३४५

नोई्हायि(३) ॥ १८* ॥ [५]

॥ आन्धीगवम् ॥ पवस्ववाजसा१तायायि। पवित्रे।

धारा२३या। ऊम्मा२१ऽ२। सुतइन्द्रायसोमविष्णवा२

३४५यि। दायिवा३उवा। भ्यो२मा। धूर३मा। त

रा। औ३होवा ॥(१) त्वाँरिहन्तिधा१यितायाः। ह

रिम्प। वित्र२३आ। ऊम्मा२१ऽ२। द्रुहोवत्सञ्जातन्न

मातरा२३४५ः। पावा३उवा। मा२ना। वा २ ३ यि

* ऊ० गा० १५प्र० २अ० १९सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ ४ ५ १
धा । मणा । औ३होवा ॥(२) त्वन्द्याश्चमद्दा १ यिव्रा

२ १ र र २ १ १
ता । पृथिवीम् । चाता२३यिजा । ऊम्मा२१२२ । भ्रि

र २र १ २ २ १११ १ १ २ २ १
षेप्रतिद्रापिममुञ्चथा२३४५: । पावा३उवा । मा२ना ।

२ १ १ ४ ५ ४
मा२३हायि । त्वना । औ३होवा । हो५ई । डा(३) ।

॥ २०* ॥ [६]

२ १ ४र ५ २र ३ ५
॥ आकूपारे ॥ पवस्वा२३वाज । साता२३४यायि ।

१ १र २र १ २ र २ १
पवा२यिस्वधा । रयासुता: । इन्द्रायासो२ । मविष्ण

१र२१र १ ४ २ १
वायि । देवेभ्योमा२३ । धू२३मा३ । ता३४५ रो६हा

१ १र ४ ५ २र ३ ५ १
यि ॥(१) तुवा२रा२३यिहन्ति । धीता२३४या: । हरा

१ २र १ २ १ र १
२यिम्पवायि । चे अद्रुहा: । वत्सञ्जाता२म् । नमात

२ १ १ ४ २ ५
रा: । पवमाना२३ । वा२३यिधा३ । मा३४५णो६हा

२ १ ४ ५ २ ३ ५ १
यि ॥(२) तुवन्द्या२३श्चम । दिव्रा२३४ता । पृया२यि

* ऊ० गा० १५प्र० २ख० २०गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१र २ १ १ १
वीश्वा । तिजश्चिषायि । प्रतिद्रापा२यिम् । अमुश्व

२ १ १ ४ २ ४
थाः । पवमानार३ । मार२३हाइयि । त्वा३४५नोई३हा

यि(३) ॥ २१* ॥ [७]

२ १र २ १
॥ आत्रेयम् ॥ पवस्ववा । जसाताऽ२३गायि । पा

२र १र २ १र २ १र र र
विन्नेधा । रयासू२३ताः । इन्द्रायसो । माविष्णावा२

१र १ २ ४ ५ ५
यि । देवेभ्योऽ३मा३ । धुमोवा । ता५रोई३हायि ॥ (१)

२ र १र २ १ २ १ २र १
तुवाः०रिहा । तिधीता२३याः । हारिपवि । त्रेअद्र

२ १ र ७५ १ २ २
२३हाः । वत्सञ्जातम् । नामातारा२ः । पवामा३ना२ ।

४ ५ ४ ५ २ र २
विधोवा । मा५णोई३हायि ॥(२) तुवन्द्याश्वा । महित्रा

२ १ ९र १ १ २ १ र
२३ता । पार्थिवीश्वा । तिजश्रीर२३षायि । प्रतिद्रापिम् ।

० १ २ २ ४ ५ ४
आमुश्वाथा२ः । पवामा३ना३ । महोवा । त्वा५नो

५
ई३हायि(३) ॥ १०† ॥ [८]

---

* ऊ० गा० १५प्र० २श्रा० २१सा० ।

† ऊ० गा० १६प्र० १अ० १६सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ ३ ४ ३ ४र
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ पवा॒ऽ५स्व । वा३जा३सा३साता
५ १ र २ १ २ १ १ १ र
यायि । पावित्रेधा । रा३यामृ३ता: । इन्द्रा२य । सो
२ १ २ २ १ २र
मा२३वा । ऊम्मायि । ष्णा३वायि । दायिवेभ्योमधुमा
ऽ१२ १ २ १र र २र
२त्तराउ ॥(१) रास्व । वा॑रिद्दन्तिधीतयोद्दरिम्पवायि ।
२ १ १ २ १ र १ २ १
त्रे३त्राद्र॒३हा: । वत्सा२जा । तन्ना२३मा । ऊम्मायि ।
२ १ १ र ऽ ३ १ २ १
ता३रा: । पावमानविधा २ म्मणाउ ॥(२) णायित्व । व
र र २ २ १ २ १
न्द्याञ्चमद्दिव्रतपृथिवीच्चा । ती३जाभ्री३षायि । प्राता२
१र २ १ २ २ १ र
यिद्रा । पिमा२३मू । ऊम्मायि । चा३था: । पावमान
ऽ ३ २ ऽ१११
मद्दा२यित्वनाउ । वा३४५(३) ॥ ८ ॥ [८]
१ ५ २र१र
॥ त्रासदस्यवम् ॥ पा२३४ । व । स्वा । जासात
१ र५ २र१र
या२३यि । पा२३४ । वि । त्रेधा । रायासुता२३: ।
१ र ५ २र१ १
आ२३४यि । द्रमयसो । माविष्णवा२३यि । दा२३४यि ।

* ऊ० गा० १६प्र० २ख० ८सा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र र ५ ११ २ १ र
वे। ध्योमा। धुमत्तरा३१उ ॥(१) तू२३४। वाम्।
५ २र १र १ ५
रिद्दा। तीधौतया२३ः। द्दा२३४। रिम्। पवायि।
२र १ १ र ५ २र १र
न्वे ग्रद्रू द्दा२३ः। वा२३४। त्मम्। जाताम्। नामा
१ र ५ २र१ २
तरा२३ः। पा२३४। व। माना। वीधर्म्मणा३१उ ॥(२)
१ र ५ २र १ १
तू२३४। वम्। द्याच्चा। माह्विव्रता२३। पा२३४।
र ५ २र १ १
र्थिं। वीच्चा। तीजम्रिषा२३यि। प्रा२३४। ति।
र ५ २र १ १ र ५
द्रापायिम्। आमुच्चथा२३ः। पा२३४। व। माना।
२र १ २ १११११
माह्वित्वना३१उ। वा२३४५(३) ॥ ३* ॥ [१०]

३ ५ र २र ४ ५र २
॥ वषट्कारनिधनम्॥ पवस्ववाजसातये। पवस्वा
४र ५ ४र ५ २ र र १ ७ २
३वाजसातयायि। पवित्रे धारा३यासुता२ः। रयासू१
१र २ २ र १ ७
तार३ः। ओमो३वा। इन्द्रायसोमा३वायिष्णवा२यि।
१ २ १र २ २ ररर १ ७
मवायिष्णा१वार३यि। ओमो३वा। देवेभ्योमध३मात्त

---

७ क० गा० १०म० २ख० ३सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

रा२ः। धुमात्ता१रा२३ः। ओम्। ओ२। वा२३४।

औहोवा। ऊ२३८पा(१)॥२*॥[११]

॥ पृष्ठाषाष्ठीयाद्यम्॥ त्वन्द्याश्चमहिव्रता। पृथिवी

श्चातिजभ्री२३षांषि। प्रतिद्रापिमनुच्चा२३थाः। पवमा

२३ना३। मा२। हिन्वा३४औहोवा। ना२३

४५ (३)॥१२†॥[१२] १९

अथ पञ्चम-तृचे‡—

प्रथमा।

इन्दुर्वाजीपवतेगोन्योघा

इन्द्रेसोमःसहइन्वन्मदाय।

हन्तिरक्षोबाधतेपर्यरातिं

वरिवस्कृण्वन्वृजनस्यराजा॥१¶॥

---

* ऊ० गा० २३प्र० २ख० २सा०।

† ऊ० गा० २३प्र० १ख० १२सा०।

‡ 'दाशस्पत्यं साम'—इति वि०।

¶ छ० आ० ६, १, ५, ८ (२भा० १३९५०)=ऋ०वे० ०, ४, १२, ५।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"इन्दुः" चरण-शील: "सोमः" "वाजी" बलवान् "गोन्योघा" गमनशील-नीचीनाग्र-रस-सङ्घातः "इन्द्रे" "सहः" बलकरं रसम् "इन्वन्" प्रेरयन् सोमः "मदाय" अस्य मदार्थं "पवते" क्षरति। किञ्च "रक्षः" राक्षस-कुलं हन्ति" हिनस्ति। किञ्च "अरातिं" शत्रुं "परि बाधते" परितः संहरति। कीदृशः ? "वरिवः" वरणीयं धनं "कृण्वन्" स्तोतॄणां कुर्वन् "वृजनस्य" बलस्य "राजा" ईश्विता सोमइति ॥

"अरातिम्"-अरातीः"—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३१ २ ३१ २   ३२
अधधारयामध्वापृचान

३ १र २र   ३ १ २
स्तिरोरोमपवतेअद्रिदुग्धः ।

२ ३ १ २   ३ १ २ ३ २
इन्दुरिन्द्रस्यसख्यञ्जुषाणो

३ २ ३ १ २   ३ १र २र
देवोदेवस्यमत्सरोमदाय ॥ २* ॥

"अध" अथ अनन्तरं "अद्रि-दुग्धः" ग्रावभिदुग्धोऽभिषुतः सोमः "मध्वा" मदकारिण्या "धारया "पृचानः" देवान् सम्पर्चयन्† "रोम"‡ अवि-रोमभिः कृतं पवित्रं "तिरः"

* ऋ० वे० ७, ४, १३, १ ।

† 'पृचानः—निष्पाद्यमानः'—इति वि० ।

‡ 'रोम—रोमाणि अविमयानि, दशापवित्रस्येत्यर्थः'—इति वि०

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

तिरस्कृत्य व्यवधायकं कृत्वा "पवते" कलशेषु चरति। किञ्च "इन्द्रस्य" "सख्यं" सखिभावं कर्म वा "जुषाणः" सेवमानो "देवः" द्योतमानः "मत्सरः" मदकरः* "इन्दुः" सोमः "देवस्य" इन्द्रस्य "मदाय" मदार्थं "पवते" चरति ॥ २ ॥

अथ तृतीया।

३ २ ३१ २ ३ २
अभिव्रतानिपवतेपुनानो

३ २ ३ १उ ३१२ ३र २
देवोदेवान्त्स्वेनरसेनपृञ्चन्।

२ ३ १२ ३१र २र ३
इन्दुर्धर्माण्यृतुथावसानो

२३ १ २ ३२ ३ १ २
दशक्षिपोअव्यतसानोअव्ये ॥ ३† ॥ २०

"धर्माणि" धारकाणि "व्रतानि" कर्माणि "ऋतुथा" ऋतोः काले "वसानः" आच्छादयन् "इन्दुः" सोमः "पुनानः" पूयमानः सन् "अभि पवते" कलशानभिलक्ष्य चरति। कीदृशः? "देवः" सङ्क्रीड़नशीलः‡ 'स्वेन आत्मीयेन "रसेन" इन्द्रादीन् "पृञ्चन्" सम्पर्चयन् संयोजयन्¶। तमिमं सोमं

* 'मत्सरः—मदनीयः भक्षणीयो वा"—इति वि०।

† ऋ० वे० ७, ४, १२, २।

‡ 'देवः—सोमः दानादि-गुण-युक्तः'—इति वि०।

¶ 'पृञ्चन्—तर्पयन् प्रीणयन् वा'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"दश" दशसङ्ख्याकाः "क्षिपः"* [अङ्गुलि-नामैतत् (निघ० २,५,२)] कर्मार्थं प्रेर्यंत इति तत्सङ्ख्याका अङ्गुलयः "साती" समुच्छ्रिते† "अव्ये" अवि-भवे पवित्रे "अव्यत" गमयन्ति [यद्वा, तत्र पवित्रे पूयमानं सोमम् अव्यत गच्छन्ति। वी गत्यादिषु (अदा०प०) लङि व्यत्ययेनात्मनेपदम् ॥

"व्रतानि"-"प्रियाणि"—इति पाठौ ॥ ३ ॥ २०

॥ दाशस्पत्यम् ॥ इन्दुरौहोवाहाईया। वाजाउ। वा३। हाउवा। पवतेगोनियोघाउ। वा३। हाउवा। इन्द्रायिसोमः। सहइन्वाउ। वा३। हाउवा३। मा२दा२३४औहोवा। या२३४५। हन्तायिरक्षो। बाधातायिपाउ। वा३। हाउवा३। मा२दा२३४औहोवा। तीर२३४५म्। वरायिवस्कृ। एवन्वृजनाउ। वा३। हाउवा३। स्या२रा२३४औहोवा। जा २ ३

* 'क्षिपः—क्षिप्यन्त इति क्षिपः अङ्गुल्यः,—इति वि०

† 'उच्चे प्रदेशे'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४५ ॥(१) अधीद्धोवाद्धाईया । धाराउ । वा३ । हाउ
वा । यामधुवापृचानाउ । वा३ । हाउवा । तिरोरो
म । पवाताआउ । वा३ । हाउवा३ । द्रा२इद्रू२३४
औहोवा । रधा२३४५: । इन्दूरायिन्द्रा । स्यसाखीया
उ । वा३ । हाउवा३ । जू२षा२३४औहोवा । णा२३
४५: । देवोदायिवा । स्यमात्मराउ । वा३ । हाउ
वा३ । मा२दा२३४औद्धोवा । या२३४५ ॥(२) अभीद्धो
वाद्धाईया । व्रताउ । वा३ । हाउवा । निपवत्तेपु
नानाउ । वा३ । हाउवा । देवोदायिवान् । स्वेना
रासाउ । वा३ । हाउवा३ । ना२पा२३४ औद्धोवा ।
चा२३४५न् । इन्दूर्द्धोम्मी । णियार्क्तथाउ । वा३ । हा
उवा३ । वा२सा२३४औद्धोवा । ना२३४५: । दशाद्धा

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

२ १ २ २ १ २
यिपो। अव्यातासाउ। वा३। हाउवा३। नोरश्रा

५र र ३ ११११
२३४औहोवा। व्या२३४५यि(३)॥ १५*॥ [१]

२ १ ऽ २ ३र २
॥ सम्पावैयश्वम्॥ ओ३हायि। ओ३हा। ओहा।

१ ऽ २ २ १ र २१र २ २ ४
इया२। ओ३हा३ए। इन्दुर्वाजी। पवते। गोनियो

५ २१रर २१ २ ३ ४ ५ २ १
घाः। इन्द्रेसोमाः। सहइ। न्वन्मदाया। हन्तिर

२ १र २ ३ ४ ५ २ १ २
क्षो। बा३धते। पर्य्यैरातीम्। वरिवस्का। एवा ३

१ २ २ ४ २ १ र
न्वृज। ना३४३। स्या३रा५जा६५६॥(१) अधधारा।

२ १ २ ३ ४ ५ २१रर २१र २
या३मधु। बापृचानाः। तिरोरोमा। पवते। अद्रि

४ ५ २ १ २ १ २ ३ ४ ५
दुग्धाः। इन्दुरिन्द्रा। स्या ३ सखि। यज्जुषाणाः।

२र१रर २१ २ २ ४
देवोदेवा। स्यमत्स। रो३४३। मा३दा५या६५६॥(२)

२ १ २ १ १ २ ४ ५ २रर र २
अभिव्रता। नो३पव। तेपुनानाः। देवोदेवान्। स्वे

१ २ ३ ४ ५ ५ १ २ १ २ ३
३नर। सेनपृचान्। इन्दुर्धर्म्मा। णी३ऋतु। थाव

* ऊ० गा० ९प्र० १अ० १५सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

४ ५ २ १ २ १२ २ १
सानाः। ओ३हायि। ओ३हा। ओहा। इया२।

५ २ १ १ २ १ २ १ ४
ओ३हा३ए। दशतियो। अव्यत। सा३४३। नो३आ

५व्याई५६यि(३)॥ ५*॥ [२] २०

इति सामवेदार्थ-प्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य षष्ठस्याध्यायस्य

षष्ठः खण्डः† ॥ ६ ॥

अथ सप्तमे खण्डे,‡ प्रथम-सूक्तम्¶—

प्रथमा।

१ २ ३१ २ ३ १२
आ ते अग्न इधीमहि द्युमन्तं देवाजरम्।

२३ २ ३१२ ३ २ ३ १२ ३१र
यद्ध स्या ते पनीयसी समिद्दीदयति द्यवी

२र ३ २ ३ १ २
षं स्तोतृभ्य आ भर॥१॥

* ऊ० गा० ८प्र० २ख० ५सा०।

† 'यज्ञायज्ञीयमग्निष्टोम साम'—इति वि०।

‡ 'इदानीमुक्थसामानि'—इति वि०।

¶ 'सञ्जयं साम'—इति वि०।

§ ऋ० आ० ५, १, ४, १ (१भा० ८५४१०) = ऋ० वे० ३, ८, २२, ४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

हे "अग्ने!" "द्युमन्तं" दीप्तिमन्तम् "अजरम्" अजीर्णम् "ते" त्वाम् "आ" सर्वतः "इधीमहि" दीपयामः। "यत् ह" यदा खलु "ते" तव "स्या" सा "पनीयसी" स्तुत्या "समित्" दीप्तिं "द्यवि" द्युलोके "दीदयति" दीप्यते तदा हे अग्ने! "स्तोतृभ्यः" अस्मभ्यम् "इषम्" अन्नम् "आभर" आहर॥१॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
आते अग्न ऋचा हविः शुक्रस्य ज्योतिषस्पते।
१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २३ १ २
सुश्चन्द्र दस्म विश्पते हव्यवाट् तुभ्यꣳ हूयत
३ १ २ ३ २ ३ १ २
इषꣳ स्तोतृभ्य आभर॥ २*॥

हे "ज्योतिषस्पते" दीप्तेः स्वामिन् अग्ने! "शुक्रस्य" दीप्तस्य "ते" तुभ्यम् "ऋचा" मन्त्रेण सह† "हविः"‡ "आ" आभिमुख्येन "हूयते"। हे "सुश्चन्द्र" सुष्ठ्वाह्लादक! शोभन-हिरण्य! वा, हे "दस्म" शत्रूणामुपक्षपयितः!। शिष्टं गतम्॥ "ज्योतिषः"--"शोचिषः"—इति पाठौ॥ २॥

---

* ऋ० वे० ३, ८, २२, ५।

† 'याज्यानुवाक्या-लक्षणया'—इति वि०।

‡ 'हविः—चरु-पुरोडाशादि-लक्षणम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीया।

१र ३ १ २ २ १ २
आभेसुश्चन्द्रविश्पतेदर्वी श्रीणीषआसनि।
२ २ ३१ २ ३ १ २ ३
उतोनउत्पुपूर्याउक्थेषुशवसस्पत
१२ ३ २ ३ १ २
इषᳬस्तोटभ्यआभर॥ ३*॥ २१

हे "सुश्चन्द्र" शोभनाह्लादक! शोभन-हिरण्य! वा, अग्ने! "उभे" "दर्वी" दर्व्यौ हविः-पूर्णे जुह्वप्रभृती "आसनि" आस्ये "आ श्रीणीषे" आश्रयसि पचसि वा "उतो"¶ अपिच "नः" अस्मान् "उक्थेषु" यागेषु‡ "उत्पुपूर्याः उत्पूरय¶ फलैः। हे "शवसस्पते" बलस्य पालयितः!। इषमित्यादि गतम्॥३॥२१

३र ४र ५ र २ ४ ५
॥ सञ्जयम्॥ आतेअग्नइधी। माइहायि। द्युम
२ ४र५ ४ ५ ३ ४ ३र ४र ३ ४र ५ र ४ ३ ४र ३ ४५
न्ताइन्देवअजरम्। यद्धस्यातेपनीयसी। समिद्दीदयता
ऽ २ ३ ५ ३र ४र५ र
यि। ऊं३। ऊम्। द्या२३४वो॥(१) आतेअग्नऋचा।
२ ४ ५ २ ४र ५४ ५ ३ ४ ३ ४
हा३वायिः। शुक्रस्या३ज्योतिषस्पतायि। सुश्चन्द्रदस्म

* ऋ० वे० ५, ८, २३, ४।

†,¶ 'उत उ—इति पदपूरणः'—इति वि०।

‡ 'उक्थेषु—सामसु'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

३ ४र३४५र ३ ४ ५ ऽ २र १ ५
विश्वतेद्रव्यवाट्तुभ्यꣳहू। ऊ३। ऊम्। या२३४ता

३र४र५ २ ४ ५र२ ४
यि॥(२) ओभेसुश्चन्द्रवि। श्व्या३तायि। दवीश्रा३यि

रर ५ ४५ ५३र४ ३४रर ३र ४५ ऽ
णीषश्रासनायि। उतोनउत्युपूर्व्याउक्थ्युग्रवसा। ऊ३

३ ५ १ र २ २ ऽ
३ऊम्। पा२३४तायि। इषꣳस्तोनृभ्या३श्रा। ऊ३।

२ २ ५
ऊम्३४म्। भा३४५रोईहायि(३)॥ १६ *॥ [१]

१ र५ र ४५
॥ सौगमतम्॥ आ२३४। तेअग्नइधी। माहायि।

२ र १ २३२ १ २ २
द्युमन्तन्देवा३। आ२३। जरमा। यद्वास्या३ता३यि।

१ २ ५ २१ १ २३
पानीर्२या२३४सीं। समिद्दी२दय। ता२३यि। द्यवि

२ १ र५ र ४५ २
या॥(१) आ२३४। तेअग्नऋचा। हावायिः। शुक्र

र १ २३२ १ २ २
स्यज्योती३। षा२३ः। पतश्रा। सुश्चान्द्रा३दा३।

१ २ ५ २१ १
स्नवा२यिम्रपा२३४तायि। द्रव्यवा२ट्तुभ्यम्। ऊ२३।

२३१ १ र५ ४५
यतश्रा॥(२) ओ२३४। भेसुश्चन्द्रवि। ग्पातायि।

• ऊ० गा० ३प्र० १ख० १६सा०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

१२ २ २ २२ १ २ ३ २ १ ० २
इवीश्रीणीषे३ । आ२३ । सनिया । उतोना३ऊ३त् ।

१ ३ ५ २ १२ १ २ ३ २
पुपू२रा२३४याः । उक्थेषू२भव । सा२३ः । पतआ ।

१ २ २ १ ४ २ ५
इषाᳬस्तो३तृ३ । भ्या२३आ३ । भा३४ ५ रो ६ हायि ।

॥ ६ * ॥ [१२] २१

अथ द्वितीयस्तृचः—

प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १
इन्द्रायसामगायतविप्रायबृहतेबृहत् ।
३ १२ ३ १२ ३ १ २
ब्रह्मकृतेविपश्चितेपनस्यवे ॥ १ †‡ ॥

हे उद्गातारः ! "इन्द्राय" "बृहत्" एतन्नामकं साम "गायत" उच्चरत । कीदृशाय ? "विप्राय" मेधाविने "बृहते" महते "ब्रह्मकृते" वृष्टिद्वारा हविर्लक्षणस्यान्नस्य कर्त्रे "विपश्चिते" विदुषे "पनस्यवे" स्तुतिमिच्छते ॥

"ब्रह्मकृते"-"धर्मकृते"—इति पाठौ ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १७प्र० १ख० ६सा० ।

† छ० आ० ४, २, ५, ८ (१भा० ७६९ पृ०)=ऋ० वे० ६, ७, १, १ ।

‡ 'महावैश्वामित्रं साम'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१र २र ३१२ ३१र २र
त्वमिन्द्राभिभूरसित्वꣳसूर्य्यमरोचयः।
२ १२ ३१२ ३१ २
विश्वकर्म्माविश्वदेवोमहाꣳअसि ॥ २ * ॥

हे "इन्द्र!" "त्वम्" "अभिभूः" शत्रूणाम् अभिभविता "असि" भवसि" किञ्च "त्वम्" "सूर्यम्" आदित्यम् "अरोचयः" तेजोभिरदीपय,† किञ्च "विश्वकर्मा" विश्वस्य कर्त्तासि "विश्वदेवः" सर्वदेवश्चासि [तथाच यजुर्ब्राह्मणम्—"अग्निं वा अन्वन्या देवता इन्द्रमन्वन्या" इति] अतो "महान्" सर्वाधिकोऽसि ॥२॥

अथ तृतीया।

३ २ ३ १ २३ २ १२ ३ २ ३ २
विभ्राजञ्ज्योतिषास्वाऽ३ऽरगच्छोरोचनन्दिवः।
३ १ २ ३ २ २
देवास्तइन्द्रसख्याययेमिरे ॥ ३‡ ॥ २२

हे "इन्द्र!" त्वं "ज्योतिषा" तेजसा "दिवः" आदित्यस्य "रोचनं" प्रकाशकं अधिकरणत्वेन "स्वः" स्वर्गं "विभ्राजत्" प्रकाशयन् "अगच्छः" अप्राप्नोः, किञ्च "देवाः" सर्वाः "ते" तव

* ऋ० वे० ६, ७, १,२।

† 'त्वं सूर्यमपि दीपयसे'—इति वि०।

‡ ऋ० वे० ६, ७, १, ३।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"सख्याय" मित्वाय "येमिरे" स्वं स्वमात्मानं नियमितवन्तः*
अस्माकम् इन्द्रः सखा यथा स्यादिति सर्वे देवाः प्रयत्नमकार्षु-
रित्यर्थः ॥ ३ ॥ २२

२र २१ २ ४ २
॥ सौमित्रम् ॥ औहोहोयि । औ३हो३यि । औ
१ र १र २र ३ १११११ १
३२३४५वा६५६ । इन्द्रा२यसामगायता२३४५ । विप्रा२
२ २ १ १ ११११ १ २ १
यबृहा१त् । ब्रह्मकृते२विपश्चिते२३४५ । ए३ । पनस्य
१११११ १ २र १र ३ ११११ १ र २र
वे२३४५ ॥(१) त्वमिन्द्राभिभूरसौ२३४५ । त्वꣳसूर्य्यमरो
१२१११११ २ १ २र १ र३ ११११ २ २
चया२३४५ः । विश्वकर्म्मा विश्वदेवा२३४५ः । ए३ । म
१र १११११ २ १र२ १र २र १ ११११
हाꣳअसा२३४५यि ॥(२) विभ्राजज्ज्योतिषास्वा२३४५ः ।
१ २र र१ २ २र१र २ १र ११११
अगच्छोरोचनन्दिवा१ः । देवास्तइन्द्रसख्याया२३ ४ ५ ।
२र१र २ ४ २ २
औहौहोयि । औ३हो३यि । औ३२३४५वा६५६ । ए३ ।
२र१ ११११
येमिरा२३४५यि(३) ॥ १७ † ॥ [१] २२

* 'एतदुक्तं भवति—त्वदीयाय सख्याय यात्मानं नियेमिरे'—इति वि० ।

† ऊ० गा० ३प्र० १ख० १७गा० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ तृतीय-तृचे*—

प्रथमा।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
असाविसोमइन्द्रतेशविष्ठधृष्णवागहि।
१ २ ३ २उ ३ २ ३ ३२ १ २
आत्वापृणक्त्विन्द्रियꣳरजःसूर्य्योनरश्मिभिः॥ १ †॥

हे "इन्द्र!" "ते" त्वदर्थं "सोमः" "असावि" अभिषुतोऽभूत्। हे "शविष्ठ" अतिशयेन बलवन्! अतएव "धृष्णो" शत्रूणां धर्षयितः! इन्द्र! "आगहि" देवयजनदेशमागच्छ, आगतञ्च "त्वा" त्वाम् "इन्द्रियं" सोमपानेनोत्पन्नं प्रभूतं सामर्थ्यम् "आ पृणक्तु" आपूरयतु। "रजः" अन्तरिक्षं "रश्मिभिः" किरणैः "सूर्यो न" यथा सूर्यः पूरयति तद्वत् [शविष्ठ--शवस्विन्-शब्दादिष्ठनि विन्मतोर्लुक्, "टेः (६,४,११५)"—इति टि-लोपः, पादादित्वान्निघाताभावः (८,१,१८)। गहि—गमेर्लोटि "बहुलंछन्दसि (२,४,७३)"—इति शपो लुक्, "अनुदात्तोपदेश (६,४,३७)"—इत्यादिना अनुनासिक-लोपः, तस्य असिद्धवदत्रा-भात् (६,४,२२)"—इत्यसिद्धत्वाद्धेर्लुगभावः॥ १॥

---

* 'महावैश्वामित्रं साम'—इति वि०।

† छ० आ० ४, २, १, ६ (१भा० ७०९४०)=ऋ० वे० १, ६, ५, १।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

अथ द्वितीया।

१ २ ३१२ ३ २ ३ १ १ ३ १ १
आतिष्ठवृत्रहन्रथंयुक्तातेब्रह्मणाहरी।
३ १ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अर्वाचीनꣳसुतेमनोग्रावाकृणोतुवग्नुना॥ २ *॥

हे "वृत्रहन्" शत्रूणां हन्तः इन्द्र! "रथम्"† "आ तिष्ठ" आरोह। यस्मात् "ते हरी" त्वदीयावश्वौ "ब्रह्मणा" स्तोत्र-लक्षणेन मन्त्रेण‡ "युक्ता" रथेऽस्माभिर्योजितौ ["सुपां सुलुग् (७,१,३९)"—इत्याकारः] तस्मात् त्वं रथमातिष्ठ। "ते मनः" त्वदीयं मनश्च 'ग्रावा" अभिषवार्थं प्रवृत्तः पाषाणः "वग्नुना" वञ्चनीयेनाभिषवशब्देन ["वचेर्गश्च (उ० ३, ३३)"—इति नु-प्रत्ययो गकारश्चान्तादेशः] "अर्वाचीनम्"—अस्मदभिमुखं "सुकृणोतु" सुष्ठु करोतु॥ २॥

अथ तृतीया।

२ ३१र २र ३ १ २
इन्द्रमिद्धरीवहतोप्रतिधृष्टशवसम्।
१ २ ३१र २र३२३ १ २
ऋषीणाꣳसुष्टुतीरुपयज्ञञ्चमानुषाणाम्॥ ३ ¶॥ २३

॥ इति तृतीयः प्रपाठकः॥

---

* ऋ० वे० १, ६, ५, २=य० वे० ८, ३९।

† 'रथं—रंहणीयं वेगवन्तम्'—इति वि०।

‡ 'ब्रह्मणा—त्रैविद्य-लक्षणेन अथवा ब्रह्मणा अन्नेन। अथवा ब्रह्मणा हिरण्य-गर्भेण'—इति वि०।

¶ ऋ० वे० १, ६, ५, २=य० वे० ८, ३४।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

"अप्रतिधृष्टशवसं" केनाप्यधर्षितबलमहिंसितबलमित्यर्थः "इन्द्रमित्"*इन्द्रमेव "ऋषीणां" वसिष्ठादीनां† "मानुषाणाम्" अन्येषां मनुष्याणाञ्च "सुष्टुतीः" शोभनाः स्तुतीः "यज्ञञ्च" "हरी" अश्वौ "उप वहतः" समीपं प्रापयतः। यत्र यत्र स्तुवन्ति यत्र यत्र यजन्ति तत्र सर्वत्रेन्द्रमश्वौ प्रापयत इत्यर्थः। [मानुषाणाम् "मनोर्जातौ (४,१,१६१)"—इति मनु-शब्दादञ् षुगागमश्च] ॥ "ऋषीणां सुष्टुतीः"-"ऋषीणाञ्चस्तुतीः"—इति पाठौ ॥३॥ २३

॥ महावैश्वामित्रम् ॥ हयायि। हया२। ओहा ओहा। (एवन्तिः) असाविसो। मइन्द्राता२यि। शविष्ठधा। ष्णुवागाहो२। आत्वापृणा। क्तुइन्द्राया २म्। रजःसूर्य्यो। नरश्मायिभा२यिः ॥(१) आतिष्ठ वा। वृहन्नाथा२म्। युक्तातेब्रा। ह्मणाहारी२। अर्वाचीनाम्। सुतेमाना२ः। ग्रावाक्तणो। तुवनूना २॥(२) इन्द्रमिद्धा। रीवहाता२ः। अप्रतिधा। ष्टश

* 'इत्—इति पदपूरणः'—इति वि०।

† 'ऋषीणां –दर्शन-समर्थानाम्'—इति वि०।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वासा२म्। ऋषीणाम्। इतीहपा२। यज्ञश्वमा।
नुषाणा२म्। यज्ञश्चा। मानुषाणा२म्। हयायि।
हया३। ओहाओहा। ३। हो४इडा। २। हो२३४५ई।
डा(३)॥ १८ *॥ [१]

॥ त्वष्ट्रीसाम †॥ असाविसो३हा। मइन्द्राता२यि।
प्रविष्ठधा३हा। ए३वागाही२। आत्वापृणा३हा। क्रतु
इन्द्राया२म्। रजःसूर्यो३हा। नरा३हो२३४। वा।
स्मा५यिभो६हायि॥(१) आतिष्ठवा३हा। वृत्रहन्नाथा२
म्। युक्तातेब्रा३हा। ह्मणाहारी२। अर्वाचीना३ए
हायि। सुतेमाना२ः। ग्रावाकृणो३हा। तुवा३हो२
३४। वा। म्ने५नो६हायि॥(२) इन्द्रमिद्धा३हा। री
वहाता२ः। अप्रतिधा३हा। इष्टप्रवासा२म्। ऋषी

* उ० गा० ३प्र० १ख० १८सा०।

† 'वारत्वाष्ट्री'—इति क० पु० पाठः।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

र २ २ ३ २र १ १ २ २ ३र २
णा॒ऽसूइद्वा । ष्टुतीहूपा२ । यज्ञश्चा३हायि । मानू३
१ ५ ४ ५
द्वो२३४ । वा । षा५णो६हायि(३) ॥ १८ * ॥ [२]

५ र ३ ५ ४ ५ १
॥ गौरीवितम् ॥ असा । विसो३ । मइन्द्रतायि । घ्न
र १ र २ ४
विष्ठधृष्णुवागहा२३यि । आत्वापृणा३१२३ । तुदी५द्रि
१ र २ ४ ५ ४ ५
याम् । राजःसूर्यो३१२३ । नरोवा । भ्सा५यिभो६हा
५र ३ २ ४ ५ १ र र
यि ॥(१) आति । ष्ठवा३ । तृहन्थाम् । युक्तातेब्रह्म
र १ र र २ ४ १
णाहरा२३यि । आर्वाचीना३१२३म् । सुते५मनाः । ग्रा
र २ ४ ५ ४ ५ ५
वाक्णो३१२३ । तुवोवा । नू५नो६हायि ॥(२) इन्द्रम् ।
३ २ ४र ५ १ १ २र
दूद्वा३ । रीवहताः अप्रतिधृष्ठशवसा२३म् । आर्षी
र २ ४ १ २ ४र
णाऽसू३१२३ । ष्टुती५हूपा । याज्ञञ्चा३१२३ । मानो
५ ५
वा । षा५णो६हायि(३) ॥ ४ † ॥ [३] २३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य षष्ठस्याध्यायस्य
सप्तमः खण्डः ॥ ७ ‡ ॥

---

* ऊ० गा० २२प्र० २ख० १८सा० ।

† ऊ० गा० २३प्र० १ख० ४सा० ।

‡ 'द्वादशाध्यायस्य पञ्चमखण्डः परिसमाप्तः'—इति वि० ।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन्।
पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः॥ ६॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-
श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-
चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-
प्रकाशे उत्तराग्रन्थे षष्ठोऽध्यायः* ॥

---

* 'तृतीयः प्रपाठकः परिसमाप्तः'—इति वि॰ मूलग्रन्थसम्मतश्च।

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi

CC-0. Shri Vipin Kumar Col. Deoband. In Public Domain.

Digitized by Madhuban Trust, Delhi